

SPOLEČENSKOVĚDNÍ RECENZOVANÝ ČASOPIS
PRO MORAVSKO-SLOVENSKÉ POMEZÍ

SLOVÁCKO
LVI
2014

SLOVÁCKÉ MUZEUM UHERSKÉ HRADIŠTĚ

Slovácko 2014

Společenskovědní recenzovaný časopis pro moravsko-slovenské pomezí • Ročník LVI • Vychází 1× ročně • Vydalo Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, příspěvková organizace, Smetanovy sady 179, 686 01 Uherské Hradiště dne 27. 7. 2015 • Odpovědný redaktor: Ivo Frolec • Tajemník redakce: P. Číhal • Redakční rada: P. Číhal, J. Čoupek, I. Frolec, M. Frolcová, L. Galuška, R. Habartová, M. Kondrová, M. Martykánová, H. Myslivečková, Z. Pokluda, L. Poláček, B. Rašticová, M. Šimša, L. Tarcalová, M. Vaškových, E. Večerková, A. Vyskočil • Tisk Vladimír Šopík – LD Studio, Svatopluka Čecha 78, 687 24 Uherský Ostroh • Náklad 250 ks

ISBN 978-80-87671-21-4
ISSN 0583-5569

OBSAH

Etnologie

<i>Ludmila Tarcalová</i> : Úvazy tureckých šátků na Slovácku.	11
<i>Lenka Havlíková</i> : Ženské soukenné obřadní sukně z Dolňácka a Podluží. Terminologický, konstrukční a historický rozbor oděvní součástky	35
<i>Klára Binderová</i> : „A dostanu strhlé?“ Velikonoční klepačka v Radějově.	49
<i>Markéta Lukešová</i> : Vracovské hody s věncem a káčerem.	71
*	
Univ. prof. Bohuslav Beneš, DrSc. zemřel (<i>Ludmila Tarcalová</i>).	85
PhDr. Jan Souček již není mezi námi (<i>Ludmila Tarcalová</i>)	86
Na zdraví Romany Habartové (<i>Marta Kondrová</i>)	87
První expoziční objekty Muzea v přírodě Rochus (<i>Jan Káčer</i>)	94
<i>Ludmila Tarcalová</i> , <i>Pavla Večeřová</i> a <i>Bořek Žižlavský</i> : Buchlovický kroj v proměnách času (<i>Gabriela Směříčková</i>).	102
Hráli jsme s Josefem Poláchem: vzpomínky na primáše a muziku Dolňácko (<i>Petr Číhal</i>)	104

Archeologie

<i>Eva Kolníková</i> , <i>Tomáš Zeman</i> : Unikátní nález mince typu Spiš z Vlčnova – Dolního Němčí	109
<i>Tomáš Zeman</i> : Germánská sídliště a pohřebiště ve Vlčnově – Dolním Němčí na základě nových detektorových nálezů	115
<i>Václav Gřešák</i> : Rekonstrukce způsobu nošení nože v období Velké Moravy na základě nálezů sanicového kování pouzder z pohřebiště „Na Valách“ ve Starém Městě	143
<i>Martin Omelka</i> , <i>Otakara Řebounová</i> , <i>Dana Menoušková</i> : Novověká pohřební výbava ze sbírky Slováckého muzea v Uherském Hradišti a její vypovídací hodnota.	151
*	
<i>Hana Jordánková</i> , <i>Ludmila Sulitková</i> : Bibliografie k moravským královským městům ve středověku a raném novověku (1990–2010) (<i>Dana Menoušková</i>)	177

Historie

<i>Milan Krajča</i> : Slavičínská větev pánů z Cimburka (1374–1464)	181
<i>Rostislav Rajchl</i> : Astronomické, geofyzikální, meteorologické a společenské jevy v uherskobrodských kronikách na pozadí sluneční aktivity	201
<i>Kateřina Smyčková</i> : Rukopisné kancionály Pavla Rašky.	213
<i>Lukáš Čoupek</i> : Nižší obecní úředníci a služebníci – k vývoji obecní správy na velehradském panství před rokem 1850	221
<i>Pavčina Malíková</i> : Hippolyt Hopp – hudební osobnost města Hodonín	233
<i>Jan Zámečník</i> : Běžné fungování věznic krajských soudů v Rakousku-Uhersku a Republice československé na příkladu věznice v Uherském Hradišti	243
*	
<i>Marta Ševčíková</i> : Březová: kouzlo kraje pod Velkým Lopeníkem, přírodních památek, zajímavostí, nářečí, přezdívek, zvyků, historie, povídalek a malý slovníček březovštiny (<i>Lukáš F. Peluněk</i>).	255
<i>Jiří Mítáček</i> a kolektiv: Vlčnov: dějiny slovácké obce (<i>Lukáš F. Peluněk</i>).	257
<i>Zdeňka Omelková</i> : Zázvorek: [vzpomínání z učitelského života] (<i>Pavel Portl</i>).	258

Dějiny umění

<i>Jana Macháčková</i> : Josef Karel Herchenräter – Kristus ve vinném lisu	263
<i>Josef Maliva</i> : Francouzské podněty v díle moravského malíře Joži Uprky a otázka zaujetí umělce myšlenkami regionalismu	273
<i>Simona Čížková</i> : Grafické dílo Aloise Kalvody	283
*	
Vaculkovi – umění čistého srdce (<i>Josef Maliva</i>).	297
Umění není chléb, nýbrž víno života (<i>Tomáš Sucharov</i>).	301
Pamětní deska Idě a Vladislavu Vaculkovým (<i>Milada Frolcová</i>).	306

Muzejnictví

<i>Ivo Frolec</i> : Slovácké muzeum v roce 2014, výroční zpráva	311
<i>Ivo Frolec</i> : Slavnosti musea Slovácka aneb 100 let Slováckého muzea v Uherském Hradišti	327
<i>Marta Kondrová</i> : Od národopisné expozice Slovácko 1972 k moderní multimediální expozici roku 2014	331
<i>Alena Kalinová</i> : Nová etnografická expozice Slováckého muzea	337
<i>Josef Jančář</i> : Nad proměnami Slováckého muzea (Od amatérského spolku k profesionální instituci)	341
Vzpomínky současných a bývalých pracovníků a spolupracovníků k 100. výročí založení Slováckého muzea	349
Přehled odborných pracovníků Slováckého muzea v letech 1914–2014	359
<i>Marta Kondrová</i> : Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje za rok 2014	363
<i>Jan Káčer</i> : Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje v roce 2014	365
*	
Výběrový přehled publikací vydaných v roce 2014 (<i>Iveta Mátlová</i>)	369
Výstavy Slováckého muzea v roce 2014 (<i>Blanka Rašticová</i>).	379
Nabídkový list publikací a CD Slováckého muzea v Uherském Hradišti (<i>Iveta Mátlová</i>)	381
Technické pokyny redakce pro publikování v časopisu Slovácko (<i>Redakce</i>)	391

SUMMARY

Ethnology

<i>Ludmila Tarcalová: The Ways of Binding Turkish Scarves in Moravian Slovakia</i>	11
<i>Lenka Havlíková: Women 's Cloth Ceremonial Skirts from Dolňácko and Podluží.</i> Terminological, Construction and Historical Analysis of the Part of Clothes	35
<i>Klára Binderová: "And Am I Going to Be Rewarded?" Easter Rattling in Radějov</i>	49
<i>Markéta Lukešová: Vracov Feast with A Wreath and with a Drake</i>	71
*	
Messages	85

Archeology

<i>Eva Kolníková, Tomáš Zeman: Unique Find of a Coin of Spiš Type from</i> Vlčnov – Dolní Němčí	109
<i>Tomáš Zeman: Germanic Settlements and Burial Grounds in Vlčnov – Dolní Němčí</i> on the Basis of New Detector Finds.	115
<i>Václav Gřešák: Reconstruction of the Way of Carrying a Knife in the Times of Great</i> Moravian Empire as Based on the Finds of the Sheaths with Mandible Ironwork from the Burial Grounds „Na Valách“ in Staré Město.	143
<i>Martin Omelka, Otakara Řebounová, Dana Menoušková: Modern Funeral Equipment</i> and Its Information Capability from the Collections of the Moravian Slovak Museum in Uherské Hradiště.	151
*	
Messages	177

History

<i>Milan Krajča: Slavičín Side of the Lords of Cimburk (1374–1464)</i>	181
<i>Rostislav Rajchl: Astronomical, Geophysical, Meteorological and social Phenomena</i> in the Chronicles of Uherský Brod on the Background of Solar Activities	201
<i>Kateřina Smyčková: Handwritten Hymnals by Pavel Raška</i>	213
<i>Lukáš Čoupek: Lower Municipal Clerks and Servants – To The Development</i> of Municipal Authorities in Velehrad Domain before the year 1850	221
<i>Pavλίna Malíková: Hippolyt Hopp – Musical Personality of Hodonín</i>	233
<i>Jan Zámečník: Everyday Functioning Prisons of Regional Courts Prisons</i> in Austrian-Hungarian empire and in Czechoslovak republic as Documented on the Example of the Prison in Uherské Hradiště.	243
*	
Messages	255

History of Art

<i>Jana Macháčková: Josef Karel Herchenräter – Christ in the Wine Press</i>	263
<i>Josef Maliva: French Motives in the work of Moravian Painter Joža Uprka</i> and the Question of the Artist 's Interest in the Ideas of Regionalism	273
<i>Simona Čížková: Alois Kalvoda 's Graphic Work</i>	283
*	
Messages	297

Museums

INHALTVERZEICHNIS

Ethnologie

<i>Ludmila Tarcalová</i> : Bindearten der türkischen Kopftücher in der Mährischen Slowakei . . .	11
<i>Lenka Havlíková</i> : Festliche Frauen-Tuchröcke aus den Regionen Dolníácko und Podluží. Terminologische, konstruktionelle und historische Analyse eines Bekleidungsstücks	35
<i>Klára Binderová</i> : „Und bekomm´ ich eine Abrissgabe?“ Osterratschen in Radějov	49
<i>Markéta Lukešová</i> : Kirmes in Vracov mit Kranz und Erpel	71
*	
Nachrichten	85

Archäologie

<i>Eva Kolníková, Tomáš Zeman</i> : Einzigartiger Münzfund vom Typ Spiš aus Vlčnov – Dolní Němčí	109
<i>Tomáš Zeman</i> : Germanische Siedlungen und Gräberfelder in Vlčnov – Dolní Němčí aufgrund neuer Detektorenfunde	115
<i>Václav Gřešák</i> : Rekonstruktion der Trageweise der Messer zur Zeit der Mäherreichs nach Fundech von Kufenbeschlägen für Scheiden aus der Grabstätte „Na Valách“ in Staré Město	143
<i>Martin Omelka, Otakara Řebounová, Dana Menoušková</i> : Neuzeitliche Grabbeigaben aus den Sammlungen des Mährisch-slowakischen Museums Uherské Hradiště und deren Aussagewert	151
*	
Nachrichten	177

Geschichte

<i>Milan Krajča</i> : Der Slavičiner Zweig der Herren von Cimburg (1374–1464)	181
<i>Rostislav Rajchl</i> : Astronomische, geophysikalische, meteorologische und gesellschaftliche Erscheinungen in den Chroniken der Region Uherský Brod vor dem Hintergrund der Sonnenaktivität	201
<i>Kateřina Smyčková</i> : Handschriftliche Kantonale des Pavel Raška	213
<i>Lukáš Čoupek</i> : Niedere Gemeindebeamte und Gemeindediener – zur Entwicklung der Gemeindeverwaltung in der Herrschaft Velehrad vor 1850	221
<i>Pavlına Malíková</i> : Hippolyt Hopp – eine Musikpersönlichkeit der Stadt Hodonín	233
<i>Jan Zámečník</i> : Der übliche Betrieb der Gefängnisse der Kreisgerichte in Österreich-Ungarn und in der Tschechoslowakischen Republik am Beispiel des Gefängnisses in Uherské Hradiště	243
*	
Nachrichten	255

Kunstgeschichte

<i>Jana Macháčková</i> : Josef Karl Herchenräter – Christus in der Kelter	263
<i>Josef Maliva</i> : Französische Anregungen im Werk des mährischen Malers Joža Uprka und die Frage der Beeinflussung des Künstlers durch die Gedanken des Regionalismus	273

Simona Čížková: Das grafische Werk von Alois Kalvoda283
*
Nachrichten.....297

Museum

ETNOLOGIE

ÚVAZY TURECKÝCH ŠÁTKŮ NA SLOVÁCKU

Ludmila Tarcalová, Uherské Hradiště

Starý všeevropský obyčej, aby žena chodila s hlavou pokrytou, je u Slovanů velmi dávný a dodnes všeobecně rozšířený. Ve většině případů jde výhradně o odlišení vdané ženy, která se nesmí s holou hlavou ani ukázati, ať již z vnitřních příčin, magických důvodů, podle kterých by vdaná žena prostovlásá působila škodlivě na okolí anebo sama se vydávala v nebezpečnosti zlych mocí, či dnes jen pro starý obyčej, který rozlišuje tak viditelným, čestným odznakem ženu vdanou od svobodné.¹

Pokrytí a úprava ženské hlavy je nejcharakterističtějším činitelem jak při studiu krojů, tak pro jejich dělení. Zahalení hlavy mělo řadu variant, které bylo příznačné pro region či jen obec, kde se tento způsob ustálil. Přestože pokrývka hlavy podléhala různým změnám, zůstala hlavním rysem a dobrou a spolehlivou pomůckou pro stanovení jednotlivých krojových typů. Nejstarší součástí lidového oděvu, do které se halila hlava, byla dlouhá bílá šatka, která byla všeobecně nošená, dokud nepřevládly čtverhranné šátky a jiné pokrývky hlavy.

Problematika všech druhů úvazů šátků na Slovácku je velmi široká, proto jsme se zaměřili jen na úvazy tureckých šátků. Úvaz je dodnes znakem nejen teritoria, kde se šátek nosil a dodnes nosí, ale má kromě funkce praktické, ochranné i funkci znakovou, určuje stav ženy svobodné, vdané či vdovy. Mnohdy není zanedbatelná ani funkce normativní – tmavé šátky se většinou vázaly na pohřby a v době *nošení smutku*, také v období adventu a půstu nebo na Kyjovsku je uvazovaly stárky. Svá pravidla v nošení určitého typu tureckého šátku měly i další oblasti.

Tištěné šátky, větší i menší, různých rozměrů, pokrývaly hlavu na temeni, v týle, mnohdy překrývaly i čelo, spánky a uvazovaly se buď v týle, na temeni, nebo pod bradou. Většinou se pútily v trojúhelník, vázaly se přeloženy diagonálně a k uvázání pak sloužily dva, mnohdy i všechny tři konce.

Nejstarší pokrývkou hlavy ženy byla **šatka a čepec**. Svobodné dívky si uvazovaly šatku přímo na vlasy tak, že vzadu z hlavy splýval cop, ukončený obvykle mašlí. Dlouhá šatka měla i obecnější pojmenování – *rouška, roucho, šata, šatka* a patřila k nejarchaičtějším pokrývkám hlavy. V současnosti je jen málo regionů, kde se nosí rouška – šatka. Vdaná žena si nejprve uvázala na hlavu plátěný čepec a na ni uvázala šatku, kterou tvořil pruh plátna lemovaný krajkou a vyšitými okraji.

„Šatka bývá nošena děvčaty sama o sobě, ženami pak s čepcem. Jsou 30–60 cm široké někdy až 3 m dlouhé. Na Moravě jsou proslulé staré šátky lanžhotské a javornické. Šatka se překládala v půli k čelu a otočila souměrně kolem hlavy, někdy i vícekrát a vzadu se pak rozmanitě ozdobně svázala. Zbylé části visely buď jednoduše dolů, což je obvyklý způsob, anebo se turbanovitě kolem hlavy otočily jako ve Velké nebo v Hrozenkově. Šátkou se zakryla jen část vlasů, druhou bylo možné u děvčat ze zadu shlédnouti, kdež nalézal se účes sestávající z mnoha praménkovitých rulíků ozdobnými tkanicemi propletených. Ženám prohlédlo vzadu dýnko čepce, jež z té příčiny bylo co nejrůzněji zdobeno.“²

Z úvazu šátky vycházely i úvazy **velkých šátků**, způsobem *hore a dole konce*. Již v první polovině 19. století se začaly místo původních šatek nosit velké čtvercové tištěné šátky. Nejstaršími šátky ze začátku 19. století byly šátky bílé, s jemným rostlinným ornamentem

na okraji, s bordurou a po ploše s rozesetými malými motivy. Později se objevily šátky s rokokovými či empírovými motivy, s oválnými figurálními obrázky v rozích a při okraji a německými nápisy.³ Hotové výrobky *barvenických* bílých šátků přicházely ze Saska (Lipska), proto se jim říkalo *lipské*, *saské* nebo *napoleonské*. V malém časovém odstupu se začaly používat šátky *barvířské*, vyráběné domácími barvíři. Barvířské řemeslo se udrželo jen v několika modrotiskařských dílnách, jejichž majitelé navazovali na tradici svých předků v používání přírodních barviv. Rozdíl v pojmu barvenické a barvířské lze možno vidět v odlišení tovární a dílenské výroby zahraniční a místní produkce.

U barvířských šátků byla velká plocha modrá, potíštěná žlutými puntíky a okraj tvořil výraznou borduru s motivem žlutých dubových listů. Uvazovaly se jako turecké šátky *na záušnice*. Přicházely do obchodu v kusech po tuctu a teprve v obchodech se stříhaly. Jejich kraje tiskli barvíři dřevěnou formou nebo formou s mosaznými drátky. Lipské šátky se ve 20. století uvazovaly již málo, známe je hlavně z Horňácka.⁴ V mnohých lokalitách se zaměňovaly názvy lipských šátků za turecké a opačně, ale většinou v oblastech ne slováckých, hlavně na Hané či Brněnsku.

Turecké šátky, které se běžně začaly nosit v první polovině 19. století, se dovážely převážně z rakouských zemí v celých štůčcích, ze kterých se stříhaly. Mezi největší producenty patřila firma Johana Georga Ulmera (1807–1875), založená jeho otcem v Dornbirnu již v roce 1806. Druhá byla ve Feldkirchu v rakouské spolkové zemi Vorarlbersko. U nás je začaly vyrábět okolo roku 1860 továrny v Humpolci a v České Lípě a barvily se v Uničově nebo v Přerově.

Turecké šátky se vyráběly ve velkém množství vzorů, v několika rozměrech a v základních barvách červené a černé s výraznou květinovou obrubou. Každý region, obec, rodina či jednotlivci měli pro svůj turecký šátek název, který určovala okrajová bordura nebo střed šátku. Turecký šátek – *tureček*, *turečák*, *turáň* nebo *turčák* získal svůj název podle výrazné červené barvy nazývané barvíři a obchodníky jako turecká červeň, získávané z kořenů mořeny barvířské (*Rubia tinctorium*). Tato bylina má svůj původ v Indii a na Středním východě a pro své barvicí vlastnosti se hojně pěstovala také v Malé Asii a Evropě.⁵

Šátky mají květované okraje a středy buď holé, nebo rozmanitě vzorované. Turecké šátky jsou čtvero druhu: a) červený s prázdným středem, b) červený se středem vyplněným drobným *kvítečkovým*, *halúzkovým* vzorem, c) šátek s červenou bordurou a černým prázdným středem, d) šátek s červenou bordurou a černým středem vyplněným drobným vzorečkem (halúzky, kvítečka). Šátky s tmavým holým středem nosily většinou starší ženy při pohřbu, nošení smutku a dávaly je ženám do rakve. Základní barva byla červená, tisk byl barevný, černý, modrý, žlutý a zelený. Po obvodu každého šátku byla natištěná 25 cm široká bordura v uvedených barvách a v rohu kytka nebo jiný motiv korespondující s bordurou. Tento roh šátku se při většině úvazů nechával volný, aby při uvázání bylo tuto výzdobu vidět. Turecké šátky měly čtvercový tvar obvykle 150 × 150 cm (160 × 160 cm), na luhačovickém Zálesí má turecký šátek 90 × 90 cm po obvodě se zeleným třepením. V každém regionu, podregionu či lokalitě se dodnes nachází v rodinách různé druhy tureckých šátků. S úvazy těsně souvisí úprava vlasů před uvázáním a přípravou šátku, popř. doplňujících součástek jako je obalenka a čepce.

Z důvodu složitosti úvazů dostaly na přelomu 19. a 20. století přednost průmyslové výrobky – jednoduché šátky bavlněné, plátěné, tištěné, brokátové, sametové, etamínové, plyšové, mnohé se strojovými trásněmi. Znamenalo to pozvolný přechod k městskému oblečení. Jejich vázání bylo zcela jednoduché. Většina se vázala pod krk, v zimě okolo krku se zavázáním v týlu, nebo pracovní šátky se vázaly přes uši a zavázané na suk v týlu. V některých oblastech se vázaly na jednoduché či zdobné čepce podle toho, k jaké příležitosti se braly.

Ke správnému uvázání šátku patřila **úprava vlasů**, které pod pokrývkou hlavy dobře tvarovaly šátek. Ženy obvykle vlasy sčesaly na *pútec* – na *pěšinku*, splétaly je do dvou copů a svázaly v týle do *drdolu* nebo *drndy*, takže copy dělaly oblouček a formovaly šátek. Někdy je sčesaly do *drdůlku* (Uherskohradištsko, Veselsko, Uherskoostrozsko) a vytvořily správnou formu šátku, a tím v mnohých lokalitách nepotřebovaly žádných náhradních podložek. Ženy, které měly vlasy špatné nebo krátké, tvarovaly úvaz pomocí různých *obalenek*, *obalenic*. Během času se z důvodu nepohodlnosti od staršího způsobu úvazu nošeného denně upouštělo, tím se odstranily i jakékoli pomůcky a vdané ženy si jen stáčely samotné vlasy. Protože v současnosti již není kroj každodenní záležitostí, k slavnostním a svátečním úpravám hlavy se rozmanité tvrdé nebo měkké podložky stále používají a jsou dosud nezbytnou součástí tradičního úvazu. Jejich úkolem je jednak napomáhat k upevnění vlasů, které se kolem nich omotávají anebo vkládají na ně, jednak slouží ke ztvarování úvazu.

Svobodná děvčata si ještě v druhé polovině 20. století splétala vlasy do jednoho nebo dvou copů, *lelíku*, volně položeného na zádech, v něm měla zapletenou nebo přivázanou stužku. Vlasy nosila vyčesány z čela nahoru nebo na *pútec*. Vlasy si ženy *zmývaly* jednou za měsíc, někdy i za delší dobu. Umývaly si je obyčejným mýdlem, dešťovou vodou, oplachovaly je odvarem z mateřídoušky nebo žlutkem, aby změkly.

Na Slovácku se setkáváme s různými typy úvazů šátků, které nezpevňuje či netvaruje žádná obalenka, šátek se váže přímo na vlasy. Je však hodně těch, které jsou tvarovány podložkami, jež mají různý tvar a jsou vyrobené z rozličného materiálu (drátu, dřeva, slámy, látky). Jejich hlavní funkcí bylo vytvarovat úvaz. Kromě obalenek si ženy pomáhaly ztvarovat šátek vkládáním tvrdšího papíru nebo novin. Někdy si vázaly i plátěný čepeček, který jen obalenku přidržoval. V mnohých oblastech ženy uvazovaly pod šátek zdobný čepec, který plnil znakovou funkci, ale především krajka zdobila obvod obličje ženy. Při rozboru ztvarování úvazu šátků jsme dospěli k **vytvoření typologie pomůcek** pro úvaz šátků, jež jsme utřídili do osmi skupin. Existují lokality, kde se šátek váže přímo na hlavu a pod šátek se neuvazuje **žádná podložka**. Patří k nim úvaz ze Starého Města – na *záušnice*.

Jen z praktického hlediska se pod šátek na vlasy váže **malý kapesník** nebo **kus plátna**, aby byl šátek na hlavě pevný nebo aby se neušpinil. Podložky v současnosti dodávají plátěnému tureckému šátku pevný tvar a zároveň zajišťují, aby se z kulaté hlavy nesemeskl – Polešovice – na *záušnice* s kapesníkem, Kunovice – na *záušnice hore konce s lelíkem* – pod šátek se dává kapesník nebo šáteček se dvěma tkaničkami.

Další pomůckou pro tvar úvazu si ženy turecký šátek nad čelem zpevňovaly **vloženým**, někdy **tvrzeným papírem** (Velká nad Veličkou, Uherský Ostroh, Vnorovy, Strážnice, Petrov).

Vlasy se upravovaly tak, aby zformovaly úvaz. Pozlovice 2014. Foto L. Tarcalová.

Na hlavu s pevně utaženými vlasy se nasazovala obalenka – *léпка* – bílý čepeček. Petrov 2014. Foto L. Tarcalová.

U některých úvazů se účes pod turecký šátek jen překryje **čepečkem**. Na luhačovickém Zálesí se dává hnědý nebo černý háčkovaný čepeček. Na Kyjovsku a hanáckém Slovácku se pod turecký šátek uvazuje **zdobný čepec**, který překrývá vlasy, ale zároveň plní zdobnou funkci (Vracov, Vlkoš, Krumvíř, Vacenovice, Čejč) a v Kobylí čepec tvrzený papírem.

Další skupinu tvoří úvazy tureckých šátků, kdy s **čepečkem je spojená kulatá kovová obalenka**. Petrov má plátěný čepeček *lépku* s kovovou obalenkou v podobě srdéčka, ve Strážnici se váže plátěný čepeček *lépka* s kovovou obalenkou v podobě kolečka, v Rohatci se uvazuje plátěný čepeček *drnda* a pod ní je kovový kruh obalený tkaničkou, v Boršicích u Blatnice se váže plátěný čepeček s tvrdou kovovou oválnou obalenkou.

Ke starým tradičním úvazům patří ty, kdy se pod turecký šátek uvazovala **obalenka**, která byla různého tvaru a materiálu. Ve zkoumané oblasti patří k nejstarším ty, které se dodnes splétají k vlasům. V Kunovicích je to drátěná podložka vkládaná na temeno a připevňná vpletenými vlasy, ve Starém Hrozenkově oválná kovová podložka *kontula* obalená tkaničkou, která se ovíjí vlasy, drží při spánkách a tvaruje úvaz oválně do výšky hlavy. K starým typům patří obalenky z Dolního Němčí, ze Strání a Vlčnova, jež jsou sešité s čepečkem, a obalenka je tvrdá, takže tvaruje šátek v týlu. V Březové se používá hadrový dvojité váleček *chontula*, v Drslavicích jeden váleček *jelito* či *nátěsta*. V Buchlovicích druhotně vkládají kapesník do dýnka úvazu, aby úvaz ztvaroval.

Jako **základ pro typologii úvazů tureckých šátků** rozlišujeme dva základní úvazy: *hore konce* a *dole konce*. *Hore konce* uvazovaly hlavně vdané ženy, ale i svobodná děvčata k tanečním zábavám. Úvaz *dole konce* byl pokládán za nejslavnostnější a nejobradnější, stejně jako kdysi uvazovaná šatka. Za nejstarší typ úvazu pokládáme ty, které vycházely nebo přešly z úvazu šatky jako původní pokrývky hlavy žen. Boční cípy byly vázány pod středový cíp šátku, který oba konce uvázané cípy v týlu kryl. Za něco mladší úvazy lze pokládat ty, jejichž boční cípy se uvazují nad středovým cípem šátku a volné boční cípy visí dole konce. Většina úvazů dole konce se neomotává okolo hlavy, všechny tři konce šátky visí na zádech, někdy jeden vpředu, jindy oba vpředu. K typově stejným, i když různě lokalizovaným patří ty, které jsou vázány nad středovým cípem šátku a s bočními cípy uvázanými kolem hlavy – *hore konce*. Úvaz šátku je veden hladce přes uši, natvaruje šátek v dýnko, zaváže se v týlu, cípy se po stranách vedou na temeno, kde končí zavázáním – na rožky, plastickým věnečkem nebo zřetelným válečkovitým sukem. Další skupinu tvoří úvazy s uzlem nad středovým cípem šátku, se záušnicemi a volnými bočními cípy, které se zásadně neomotávají okolo hlavy, ale centrální a nejzdobnější část úvazu zůstává v týlu. Úvaz s uzlem nad středovým cípem šátku, se záušnicemi a bočními cípy uvázanými kolem hlavy tvoří další skupinu. Vychází z úvazu dole konce. Zde jsou konce šátku omotány okolo hlavy se znatelnými záušnicemi. Úvazy s uzlem nad středovým cípem šátku mají boční cípy uvázané okolo nepostradatelné obalenky. K jednoduchým úvazům patří ty, které se ovazují okolo čepce pod krk, často kryjí i bradu, nebo jsou uvázané pod bradu.

Úvazy tureckých šátků jsme sledovali v oblasti Slovácka, kde byly vytypovány obce jednotlivých národopisných oblastí: **luhačovické Zálesí** – Pozlovice; **Uherskobrodsko a moravsko-slovenské pomezí** – Újezdec, Drslavice, Vlčnov, Dolní Němčí, Strání, Březová, Starý Hrozenkov; **uherskohradištské Dolňácko** – Staré Město, Polešovice, Kunovice, Buchovice; **uherskoostrožské a veselské Dolňácko** – Uherský Ostroh, Vnorovy; **Hornácko** – Velká nad Veličkou; **strážnické Dolňácko** – Strážnice, Petrov, Rohatec; **kyjovské Dolňácko** – Vacenovice, Vlkoš, Vracov; **Mutěnicko-Hovoransko** – Čejč; **hanácké Slovácko** – Kobylí, Krumvíř. Turecké šátky se tedy uchytily na celém Slovácku kromě oblasti Podluží.

Ani odborník na lidovou kulturu na Podluží dr. Joža Dostál neuvádí existenci tureckých potištěných šátků, zmiňuje jen vlnáky, které se vyráběly v Liberci a prodávaly v Břeclavi. (Joža Dostál, Ladná, 1962).

Luhačovické Zálesí

Na počátku 19. století se zde nosily již čtvercové šátky. „Potištěné velké šátky u nás nosily jen dívky a mladé ženy a vázaly je okolo krku. Říkalo se jim podle vzorů buď turecký turečák, nebo perníkový nebo kvítečkový. Jejich zánik je jako u šátků černých. Ženám se tyto šátky líbily, protože byly velmi pěkně malované.“ (Miroslav Mikel, Hřivínův Újezd, 1962). Pro všední dny byly lehčí červené, modré a žluté barviřské, v zimě zelené vlněné. Na neděli se braly barvenické bílé, se žluto-červeno-modrým potiskem zv. *lipské* i *kamrtušky*. V osmdesátých letech 19. století převládalo nošení větších, spíše plátěných čtvercových tištěných šátků lemovaných zelenými vlněnými trásněmi. Ty byly vytlačeny šátky menších rozměrů, tovární výroby, nejrůznějších materiálů, barev a vzorů, zejména kašmírovými.⁶

Vdané nosily pod šátkem čepce síťovaný nebo pletený na *krosenkách*, většinou černý. Hnědý se dochoval pouze jeden a ten byl pletený na rámu, mohl být barevně vyšívaný, někdy později pletený i háčkový a zdobený perličkami. Čepce zpevňoval účes vdané ženy, který tvořil *pútec*, pěšinku uprostřed hlavy, a dva upletené copy. Do nich se vplétala tkanice, kterými se copy na konci zavázaly a obtočily kolem hlavy. Žena, která měla málo vlasů, si upletla *obalenku* ze slámy a vkládala ji pod čepce jako náhražku vlasů. Místo čepce si některé ženy oblíbily *zavíjačky* či *podvíjačky* – malý červený turecký šátek uvázaný *na talérek*, *na talěř* nebo *na záušnice*. Přes něj se uvazoval velký šátek lipský nebo turecký, ve svátek čtvercový šátek z bílého plátna, zdobený v rozích bílou prolamovanou výšivkou. Čepce se přestal pod šátkem nosit v druhé polovině 19. století a nosil se šátek samotný. Při svatebních obřadech se nadále říkalo, že se nevěsta *začepí*, i když žádný čepce v pravém slova smyslu nedostala, byl jí uvázan pouze šátek *na záušnice*. Vdané ženy přes menší šátek, pod kterým nebyl čepce, nosily ještě velký bílý šátek o rozměru 150 × 150 cm (bílý bíle vyšívaný nebo bílý

Žena v úvazu *na matičku*. Pozlovice 1850. Podle: Václavík, A.: *Luhačovské Zálesí*. Luhačovice 1930, obr. část 389.

Úvaz s uzlem nad středovým cípem, záušničkami a volnými bočními cípy. Úvaz *na matičku*, *talěř*. Pozlovice 2014. Foto L. Tarcalová.

lipský šátek). Červený šátek se tak stal vlastně čepcem. Stejně tomu bylo i na jižním Valašsku.

Turecký šátek o rozměrech od 75 do 90 cm (strana šátku) se na Zálesí nosí v obcích, kde pracují folklorní soubory. Barva šátku je červená s prázdným středem (bez kytiček) nebo s hnědým středem. Šátek je olemovaný trásněmi, červený šátek zelenými, hnědý šátek trásněmi fialovými. Úvaz šátku na luhačovickém Zálesí se nazývá *na záušnice*, *na talérek*, *na taléř* či *na matičku*. Každý z používaných výrazů má své opodstatnění. *Na záušnice*, protože je složen za ušima, *na taléř*, protože tvoří rovnou plochu v zadní části hlavy, a *na matičku*, protože jej nosily pouze vdané ženy, tedy matky či budoucí matky.

Uherskobrodsko a moravsko-slovenské pomezí

Do oblasti **Uherskobrodsko** jsme zahrnuli všechny krojové okrsky ležící okolo Uherského Brodu až ke slovenské hranici. Samotný uherskobrodský kroj je oblékán v obcích Újezdec u Luhačovic, Havřice, Maršov, Prakšice, Pašovice, Rudice, Šumice, Těšov. Klvaňa se zmiňuje, „...že *vázání šátků jen o svatbách a úvodě mívají vdané ženy kolem půlkruhové obalenky, k níž čepce se druzí; jinak vdané oplétají vlasy kolem „nátěstky“, již jest viděti ztelně i na šátku „na záušnice“ vázaném. Děvčata váží šátek na babušu, ale tak, že brady neviděti a konec šátku často i na temeni hlavy se svazují, což zcela typicky vypadá.*“⁷ V současnosti se váže *hore konce*, kdy konce se obtáčí okolo hlavy, ale i *na jelito* nebo *na nátěstku* (dva výrazy, ale jeden typ obalenky). K tomuto vázání je použita obalenka ve tvaru textilního válečku. V polovině vázání se vloží do týlu, kde tvaruje úvaz. Slavnostní vázání šátků svobodných děvčat je *na ocas*, *na lipač*.

Ve farnosti Hradčovice – Lhotka, Veletiny, Drslavice si „...svobodná děvčata ovazují šátek, ovšem turecký, o slavnostech „na ocas“, tj. tak jako na Brodsku, při čemž zadní cíp volně splývá a postranní cípy se pod něj v týle svazují. Jinak na obyčejno uvazuje se šátek „na babušu“ jako na Brodsku, při čemž cípy boční se kolem brady omotají a často na temeni hlavy svazují.“⁸ Josef Beneš uvádí pro Hradčovice obalenku v podobě širokého oválu pod pojmem na *pagáč a báleš*.⁹ V současnosti se váže turecký šátek, kterému říkají vdané ženy *šatka*, způsobem *na báleš* či *na jelito*; úvaz je podobný úvazu uherskobrodskému. K navázání šátku se používá tzv. *nátěsta*, *jelito*, vodorovná jelítkovitá obalenka, což je váleček vycpaný většinou peřím nebo molitanovou stříží. Velmi často se váže úvaz *na babušu*, přičemž boční cípy se omotají kolem brady.

Vlčnov tvoří samostatný krojový okrsek v rámci uherskobrodského Dolňácka. Někdejší vlčnovský kronikář Josef Kukulka zmiňuje, „...že *starší ženy od 50 let nosily černé šátky na svátek i na všední den do roku 1914 i na pole. Vdané zapletou si lelíky, dá se obálnica (dřevěná). Pojmenování: cibulové, huslové, s jedním lístkem, půlměsíčkové, chebzové, rýnštákové, dvacetníkové, s černým pérkem, dubový list. Nosí se stále, dnes jen v neděli a o slavnostech. Po 1. válce se zavádějí šátečky na hlavu a jupky.*“ (Josef Kukulka, Vlčnov, 1962).

V obci se nosily převážně turecké šátky s prázdným středem o rozměrech 140 × 140 cm. Dochovaly se také s kvítkovým středem, naopak nevyskytovaly se *halúzkové*. Při uvázání šátku *na mladú ženu* se uplatnil téměř výhradně šátek s holým středem, na kterém vyniklo poskládání šátku a květinová bordura, podle které se rozlišovaly šátky s názvy: *s dubovým listem, věncový, cibulový, chebzový, klokočkový, hájový, s černým pérkem, s jedním listem, šípový, rýnščákový a dětský*. Ve výbavě mělo děvče všechny typy šátků s červeným a několik také s černým středem, které se nosily v době půstu nebo na pohřeb.

Běžné vázání šátku vdaných žen *konce hore* s cípy obtočenými kolem hlavy patřilo nejen k všednímu, ale také ke svátečnímu kroji. Vdané ženy si pod šátek dávaly loubkovou

Úvaz s uzlem nad středovým cípem šátku a znatelnou obalenkou a bočními cípy okolo obalenky. Úvaz *na záušnice*. Vlčnov 2014. Foto L. Tarcalová.

Ženy v úvazu *na báleš*. Hradčovice 1935. Fotoarchiv Slovákckého muzea v Uherském Hradišti.

obálenicu zašitou v plátěném čepci – chodily *začepené*, uvázané *na mladú ženu*. Pojmenování je odvozeno od zvyku čepit nevěstu při svatbě, kdy je dívka přijímána mezi vdané ženy. Od té doby již nikdy nenosila šátek bez obalenky. K obřadním příležitostem a velkým církevním svátkům (Boží tělo, Vzkříšení) chodily i vdané ženy uvázané v šátku *na ocas*, avšak pod šátkem byla patrná konstrukce *obálenice*, která je odlišovala od svobodných dívek. Bylo běžné, že se ženy dokázaly začepit samy, protože takto chodily upravené každodenně i k pracovnímu kroji. Postupně se stále více vžíval úvaz šátku *pod bradu*, jehož uvázání bylo jednoduché. Kolem roku 1900 se začalo používat v zimním období vázání šátku pod bradu pro jeho praktičnost. Již ve čtyřicátých letech 20. století začala nosit úvaz pod bradu i svobodná děvčata ke svátečnímu a slavnostnímu kroji zcela běžně, stejně jako vdané ženy.¹⁰ Zpod šátku svobodným děvčatům vyčnívají mašle uvázané na konci copu *lelíku*. Cípy mašle přitom původně dosahovaly až k dolnímu okraji sukní.

V krojovém **okrsku nivnickém** patří úvazy šátků k typům úvazů velice jednoduchým. Klvaňa o dolněmčanském úvazu píše: „*Konce se „do kostela“ nechají tak viseti dolů; pravý konec do předu přehozený, zadní dozadu. Aby šátky déle držely tvar, škrobívají se. Ženy vdané nosívají obalenky dřevěné, kopýtkovité, nahoru do špice, jež spojeny jsou s čepcem tak zvanou čepicí. Dýnko čepice je napiato na obalence. Šátek ostrý výstupek dobře prozrazuje. Šátky jsou turecké většinou holé, jednoduše červeného nebo červenavě černé bez ozdob, jen okraj má široký, květovaný vzor.*“¹¹ Pavel Popelka uvádí, že obalenky byly různého tvaru, v Nivnici se například jednalo o tenkou dubovou destičku tvaru trojúhelníku asi 10 × 5 cm, obšitou plátnem, která se přivazovala na hlavu špičkou nahoru.¹² Úvaz pro vdanou s obalenkou ve tvaru kopyta na temeni hlavy má velmi ostře zřetelný tvar. Obalenka je dřevěná, oválná, všitá do čepce, který se vkládá na hlavu, a na ni se váže šátek způsobem *hore konce*. Pokud se obora neuvazuje okolo hlavy, pak je úvaz *dole konce*. Svobodným děvčatům se obalenka nekládá.

Do okrsku nivnického patří i např. Korytná. Víme, že zde ještě před rokem 1970 „... *na hlavě měly ženy umně vázaný červený šátek turecký (při smutku s černým podkladem). Tomuto šátku se říká šatka. Vdané mají ještě obalenku (čepce), uvnitř s loubkem, který tvoří*

Plátěný čepeček s tvrdou kovovou oválnou obalenkou se vkládá pod úvaz vdané ženy. Boršice u Blatnice 2014. Foto L. Tarcalová.

*na temeni hlavy špici.*¹³ I v **Boršících u Blatnice** si dodnes váže vdaná žena nejprve obalenku, která má tvar obloučku a je přiřítá k plátěnému čepec, který se váže přes čelo. Na ni se pak váže turecký šátek *tzv. holý*. Svobodná si obalenku nedává, šátek se váže přímo na hlavu s jedním koncem kolem hlavy *tzv. na ocas*.

Ve **Strání** se také váže turecký šátek *tzv. holý – dole konce a hore konce*. Oba úvazy jsou s obalenkou, která je z tvrdého naškrobeného plátna. *Tvrďý čepec* – obalenka je zhotovena ze tří kusů plátna, vzadu je hustě navrpená do tvaru podkovy (rožků) a toto vrapení je silně naškrobeno. Připevňuje se pomocí dvou šňůrek, které jsou dlouhé tak, aby bylo možné dvakrát obtočit hlavu ženy. Pak se uvazuje šátek. V minulosti jej vdané ženy vůbec neodkládaly, byl nejspodnější vrstvou při úvazu původně nošené *šatky* – nejdříve se na hlavu uvazoval *tvrdý čepec*, na něj *měkký čepec* a poté se kolem hlavy dvakrát ovinula šatka. U svobodných děvčat

Žena v úvodnici s uvázaným šátkem *na ocas*. Dolní Němčí 1965. Fotoarchiv Slovákckého muzea v Uherském Hradišti.

K starým typům patří obalenka ze Strání, jež je sešitá s čepečkem. Obalenka je tvrdá, takže tvaruje šátek v týlu. Strání 2014. Foto L. Tarcalová.

Ženy v úvazu tureckého šátku *hore konce na věnec*. Strání 1968. Fotoarchiv Slovákckého muzea v Uherském Hradišti.

se turecký šátek váže přímo na hlavu a cípy se nechávají viset na zádech – váže se způsobem *dole konce* a vdané ženě se omotají okolo hlavy – *hore konce*. Úvaz *konce hore* se v minulosti nosil k tanečním zábavám, starší ženy si jej vázaly i k dennímu nošení. Vázání *konce dole* byl a je považován za slavnostní úvaz. Turecký šátek je ve Strání používán ke *starému* i *novému kroji* a platí pro něj stejná pravidla. Aktuálně již není tolik dodržováno dřívější rozdělení úvazu šátků nošených k muzice nebo na slavnost. V současnosti volí mladší ženy převážně úvaz *konce hore* (*na věnec*), a to i ke slavnostním příležitostem. S vyšším věkem pak stoupá počet nositelek úvazu *konce dolu*.

V **Březové** se váže turecký šátek na oba způsoby. Svobodnému děvčeti se váže turecký šátek *holý*, tzv. na *lipač*, bez ovázání okolo hlavy, s konci pod zadním dlouhým koncem, končícím nad pasem. Šátek se váže přímo na vlasy. Vdané se uvazuje šátek *na záušnice*. Pod šátek vdané ženy se dává obalenka *chontula*, oválné vycpané textilní jelítko, které se dá na vlasy upravené do drdolu a zpevní plátěným bílým čepcem. Oba úvazy mají jeden cíp volně spuštěný na zádech a ukrytý pod středovým cípem, druhý cíp je složen do úhledného pruhu a veden po obvodu hlavy nad čelem. Po stranách vyčnívají ploché záušnice.

O vázání na **moravských Kopanicích** Klvaňa píše: „*Na hlavě nosí se nyní turecké červené nebo tmavě květované ručníky (šátky), někdy také malé šátečky pod bradu. Ručník váží děvčata „na babušku“, tj. omotají konce pod bradou a zaváží v týle. Vdané váží však šátky na záušničky, při čemž konce jako jinde omotávají se nad čelem. Záušničky jsou nevelké, hluboko stažené. Při tom mají vdané ovínuty vlasy kolem „kontuly“ (obalenky). Kontula je jelítkové těleso, do něhož jsou vpleteny vlasy tak, že jich není třeba spleťati často. Vychází na obě strany z týla k uším a jest v oblouku esovitěm nad temeno vedena, připevněna jsouc od týlu dvěma šňůrkami nad čelo, celkem starobylého tvaru. Přes kontulu nosívaly dříve ženy i čepce.*“¹⁴

K vázání šátku na moravských Kopanicích se stále používá obalenky *kontuly*. Dnes je to drát ve tvaru oválu, omotaný stužkou, který se splete do vlasů se dvěma copy. V týle se tyto dva copy spojí v jeden oblouček. Ovál přechází nad temenem hlavy tak, že když se uváže šátek, vyčnívá ztelně a tvaruje hlavu do špičky. Turecký šátek s prázdným středem se váže na tzv. *záušničky* obvykle pro vdanou ženu.

K nejstaršímu typu úvazu patří úvaz na *lipač*. Březová 2014. Foto L. Tarcalová.

Ženy v úvazu *na záušničky* (pod šátkem kovová obalenka). Žitková 1920. Fotoarchiv Slováckého muzea v Uherském Hradišti.

Uherskohradištské Dolňácko

Do oblasti uherskohradištského Dolňácka zařazujeme nejen Hradištsko, ale i Kunovicko a Buchlovicko. První zmínky o úvazu šátku v týlu s konci položenými vpředu uvádí Miroslava Ludvíková z roku 1814 z Buchlovického panství.¹⁵ „*Můžeme pozorovat, že šatka byla úborem hlavy dívek, ale že v zimě ji mohl nahrazovat na celém území šátek dozadu vázaný ... na Buchlovsku snad kanafasový.*“¹⁶ K mladším ikonografickým dokladům patří i kresby Josefa Mánesa z roku 1854, kdy zaznamenává úvaz žlutého tištěného šátku u Babuše Čudové, a ve stejném roce pak již červeného tureckého šátku u Veruny Čudové způsobem *na záušnice*.¹⁷ Na Uherskohradištsku vznikly čtyři varianty vázání, které jsou si velmi podobné a v každé obci mají své malé odlišnosti. Způsob vázání různých úvazů tureckého šátku u jednotlivých krojových typů záleží na jednotlivých ženách vazačkách, které si osvojily svůj způsob vázání. Základ úvazu se ale dodnes nezměnil. U typu kroje staroměstsko-jarošovského a bilovického je vázání pevnější, přitažené k hlavě, u typu kroje velehradsko-spytihněvského a polešovického je volnější a větší. Uvázaný šátek zde působil větším a bohatším dojmem. Turecký šátek se vázal *na záušnice koncama dole*, dnes se váže především *na záušnice koncama hore*. Na všední den se velký šátek vázal na *báru* nebo na *barboru* – pod bradu se sukem vzadu.

Způsob vázání tureckého šátku byl hodně složitý, přesto se šátek nikdy nešpendlil ani nesešival. Vázal se přímo na vlasy, popř. s malým šátkem či kapesníkem na temeni, aby neklouzal či se nezašpinil. Pod šátek si svobodně splety vlasy do jednoho copu na konci s mašlí, která při dlouhém copu vyčnívala zpod šátku. Vdané ženy měly vždy dva pletence, někdy stáčely vlasy do jednoho nebo svazovaly v drdol a pokrývaly červeným tureckým šátkem.

Tureckých šátků měla každá vdaná žena několik druhů, lišily se od sebe vzorem široké natištěné obruby – *obory*, *bordury* v barvě červené, modré, žluté a zelené. Vzor při okraji dával šátkům regionální i lokální názvy. Podle vzoru této bordury mají šátky název – *křepelák*, *růžencový*, *s hrachovým krajem*, *na rybí oči*, *cibulový*, *na grumle*, *tragačový*, *na dubový list*, *kvítečkový*, *halúzkový*, *jatelinkový*, *kytkový*, *kohoutkový*, *hroznový*, *chebzoový*, v Nedachlebicích

Úvaz s uzlem nad středovým cípem šátku s výraznými záušnicemi. Úvaz na *záušnice*. Staré Město 2014. Foto L. Tarcalová.

Žena v úvazu *hore konce s lelíkem*. Kunovice 1965. Fotoarchív Slovákckého muzea v Uherském Hradišti.

jsou známé turecké šátky pod názvy *sardýny*, *halúzkové*, *křepeláče*, *na hrubé kvítka*, v Tučapech byly pojmenovány jako *šípkový*, *růžencový*, *kopcový*, *srdečkový*, *halúzkový s bílým tiskem*, *halúzkový se žlutými růžičkami* a *halúzkový zelený*. Podle středu se šátky nazývaly *holý*, *kvítkový* či *halúzkový*. Děvčata měla tureckých šátků šest až dvanáct a střídala je každou neděli.

Vývoj úvazů z Uherskohradištska je nejzřetelnější na **Kunovicku**. Máme doklady o způsobu vázání šátky, stejně jako o vázání lipských šátků na přelomu 19. a 20. století, které se uvazovaly stejným způsobem jako turecké šátky. Typ kunovického kroje se dodnes obléká v Kunovicích, Míkovcích, Sadech, Podolí a Popovicích.

O úvazu kunovického šátku se zmiňuje Klvaňa, který jej pokládá za velmi starobylý: „*Vdané mají na temeni hlavy čtverečnou obalenku (drát, kolem něhož vlasy se zavíjejí), kteráž pro rohatost svou „rožky“ se zove a již z daleka u vdané ženy i pod šátkem jest znatelná. Obyvatelstvo městské i jiných sousedních krojů slováckých s jakýmsi pohráním vždy o těchto „rožkách“ mluví. Tento typus obalenky i její položení na temeni hlavy je nejstarobylejším (středověkým) zbytkem úpravy vlasové daleko široko. Obalenky jiných krojů mají útvar mnohem novější i umístění jejich vzadu hlavy patří nejspíš století 16. neb 17. Nejzajímavější a nejnápadnější na ženském kroji zdejší jest sváteční vázání šátku. Ve všední den se šátek „turecký“, t. j. červený s pestrými květy váže jednoduše „na babušku“, totiž pod bradou se cípy omotají a vzadu zavážou. Sváteční vázání těžko se dá naučiti a tím těžce popsati. Vždy mně připomínalo neobyčejným útvarem svým na staroegyptské hlavy sfing. Svobodné vázou šátek tak ovšem na prostou hlavu a mají tedy vázání nahoře kulaté. Ale vdané, protože vplétají vlasy ve čtyřhrannou drátěnou obalenku, tzv. r o ž k y, na temě hlavy připevňené, mají nahoře dýnko čtverhranné. Vázání samo je velice obtížné a obyčejně nahrazuje se v den všední, jak řečeno, vázáním „na babušku“. Šátky samy jsou nyní většinou turecké tj. červené, zřídka s černým prostředkem a těch užívají starší ženy a mladší snad jen v postu a různě kvítkované mají různá jména halúzkový, kvítečková, křemelkový, holý atd. Málo již se najde (to jen u stařen) šátků modrých se žlutým květováním na okraji širokém.“¹⁸*

V současnosti se na Kunovicku váží turecké šátky na pět způsobů. Svobodná děvčata váží na *záušnice* tak, že turecký šátek se vede přes čelo a vzadu a na bocích se vytvoří řásnaté *záušnice*. Nosí se k jupce nebo k lajblu. Svobodným děvčatům se váže k hodům, tedy k rukávcům, ale i k jupce na *záušnice hore konce s lelíkem*, který se od prvního odlišuje tím, že přes čelo se uvazuje sešitý cíp a tvoří nad čelem zdobnou obrubu. Vdaným ženám se váže úvaz na *záušnice s rožky*. Zde již se používá obalenka. Je to drátěný čtvereček, který se keprovou stužkou přiváže k vlasům, a tím ztváruje celý úvaz. Méně nosí vdané ženy úvaz na *rožky pod krk*, většinou *ke kabani* nebo *kožichu*. Odrůstající děvčata nosí turecký šátek pod bradu na *babušku*.

Buchlovice a Břestek reprezentuje **Buchlovicko**. Je to jeden krojový typ, který zařadil Josef Klvaňa do krojů podhoráckých. Protože zde v současné době vykazuje hlavně mužský kroj řadu dolňáckých znaků, zařadili jsme ho k hradištskému typu kroje.¹⁹ Ženy se většinou česaly na pěšinku na *pútec* a vlasy splétaly do lelíků, které si stočily v týlu do malého drdůlku *drndy*. Ke všednímu i svátečnímu kroji se ještě před rokem 1880 vázaly každodenně turecké šátky, kterým předcházely jiné tištěné bílé *lipské* nebo modrozluté *barvířské* šátky, které se nedochovaly.

V Buchlovicích i Břestku byly nejoblíbenější turecké šátky s prázdným středem *holé* s tmavším odstínem než v obcích uherskohradištského Dolňácka. Málo se používaly *kvítkové* se středem posetým květinami, neboť by jejich bohatý vzor zřejmě rušil celkově skromný a vážný vzhled kroje. Podle tvaru bordury si ženy na Buchlovicku šátky pojmenovaly – *chebzoový* (ornament ve tvaru bezu), *svlakový* (podle svačce), *dubový* (podle tvaru dubového

K mladším úvazům patří ty, jejichž boční cípy se uvazují nad středovým cípem šátku a volné boční cípy visí dole konce. Buchlovice 2014. Foto L. Tarcalová.

Žena v úvazu *dole konce na ocas*. Ostrožská Lhota 1968. Fotoarchiv Slovákckého muzea v Uherském Hradišti.

listu), *šípový* (podle tvaru šípové růže), *húsenkový*, *hadový*, *kvítkový* apod. Kromě těchto červených šátků se nosily i černé *dušičkové*, které byly také *kvítkové* nebo *holé*.

Na Buchlovicku se vážou turecké šátky na velkou, dopředu přes uši staženou kuklou, s plochým kulatým dýnkem, kolem něhož se hodně dozadu ovazují boční konce. Zadní roh splývá pak volně po zádech. Váží se na dva způsoby. Úvaz *dole konce* je svátečnější a nosí se v Buchlovicích při hodové obchůzce jen k černému kabátku. Úvaz *hore konce* si váží děvčata nebo ženy, které se účastní taneční zábavy, nebo se připravují na nějaký jiný taneční projev, a neobléká se kabátek, jen rukávce a kordulka. V Břestku se *dole konce* váže k celodenní hodové obchůzce a *hore konce* na večerní tančení *hanácké*. Černé šátky si uvazovaly hlavně vdovy nebo staré ženy, také se jim dávaly do rakve. Ve všední den se plátěné šátky uvazovaly pod bradu nebo *na babušku*, dozadu *na čajku*. V zimě si braly ženy teplé bavlněné šátky s třásněmi, vždy k jupce nebo kacabajce.

Uherskoostrožské a veselské Dolňácko

Na Uherskoostrožsku i na Veselsku na konci 19. století již kroj zářil barevností. Jako pokrývka hlavy se po šátkách s dýnkem zcela prosadil turecký šátek vázaný *na záušnice*, který si oblíbily i starší ženy. Děvčatům připadal tento úvaz méně slavnostní, proto se začal vázat úvaz *na ocas*. Jeden konec úzce splýval hluboko na zádech a dva další konce se omotaly okolo hlavy a uvázaly se v týle pod visutým koncem. Ještě před rokem 1925 si starší ženy pokrývaly hlavy zvláště vázanými tureckými šátky, přičemž vlasy měly zcela ukryty a otočeny pevně kolem obalenky (podvojného dřívka obšitého plátnem), kdežto dívky nosily již jen pod bradu vázané šátečky, z nichž vzadu jim vyčnívaly pentličkami ozdobené *lelíky* (copy). Než i ony uvazovaly si ve všední den kdysi turecký šátek, ale většinou jen *na ocas*, tj. s dlouhým cípem vzadu.²⁰ Dnes se na Uherskoostrožsku váže *dole konce na ocas* se sukem pod dýnkem a dva konce visí po stranách. Druhým současným úvazem je *hore konce na rožky*. Úvaz se váže na sčesané vlasy *na pěšinku* a na jeden cop. Šátek se předem vyztuží novinovým papírem, aby úvaz držel tvar. Úvaz *na záušnice* nebo *hore konce na rožky* má podobu turbanu. Zadní cíp nevisí na zádech, ale je zastrčen do úvazu. Nosí je vdané ženy

i svobodná děvčata. Na Uherskoostrožsku je vzadu na dýnku pět sámečků, na Veselsku je dýnko hladké.

V Hluku nosily vdané ženy dřív pod šátkem obalenku, *dřívko*, kolem kterého bývaly vlasy vodorovně položené a vzadu se obtáčely. Dnes se váže buď *na náušnice* s konci hore, vedenými nahoru kolem hlavy, nebo s konci spuštěnými dolů. Konce šátky směřující dolů nosí ženy při obřadech – ke křtům, k úvodu, o svatbách, k pohřbu, k církevním svátkům a slavnostem. Konce nahoru vázané tak, že úvaz tvoří hranatý turban, ženy nosí do kostela, při příležitosti světských i církevních svátků a slavností. Šátky této oblasti mívají nejčastěji jednobarevný holý střed nebo středovou plochu pokrytou drobnými kvítky, tzv. *murišový* vzor, s širokým okrajem, okolkem či bordurou. Starší vdané ženy a stařenky nosily šátky tmavočervené nebo s černými okraji, které si na hlavu vázaly na způsob turbanu. Vdané ženy si pod úvaz splétaly vlasy v copánčích do tvaru vrkoče, drdůlku.²¹

Na Veselsku se nosily turecké šátky na větší *záušnice* než na Uherskoostrožsku. Pro Veselsko jsou typické kulaté hustě našasené rukávce, oproti uherskoostrožským zlomeným, ke kterým se váže turecký šátek, kdy levá strana úvazu *na rožky* je delší a dýnko je hladké, bez sámečků. Turecké šátky se dělí na smuteční – černý střed šátku, anebo červený střed, který se nosí ke svátečnímu kroji. V Hroznové Lhotě se podle vzorů okraje jednotlivé druhy tureckých šátků nazývaly *hráškový*, *s rybíma očima*, *galánkový*.²² V případě, že je oblečená zadní sukňě – černý šorec, neuvazuje se k copu *pantla*, ale když má dívka fěrtoch – bílou zadní sukni, do úvazu se vkládá vyšívaná stuha, která dosahuje až po konec fěrtochu.

Ve Vnorovech se pod šátky původně dával bílý plátěný čepec, na kterém šátek lépe držel tvar. Vkládala se do něho i malá dřevěná spona obalenka, do které se vlasy omotávaly. Po první světové válce se turecký šátek v běžném životě odkládal a zůstal už jen jako součást kroje slavnostního. Na všední den byl nahrazen běžnými kupovanými šátky vázanými pod bradu.

Dnes je zvyk svobodnému děvčeti vázat úvaz *na polku*, který je podobný úvazu *na lipač* či *na ocas*. Uvazuje se z *holého* šátku tak, že nad čelem se překládá a vytváří malé rožky. Vzadu se sešije, aby vznikl úzký ocas. Obléká se k šorcí, k fěrtochu, tam potom vyčnívá zpod šátku velká zdobná stuha. Tato byla upevňována na copu děvčete. Pokud děvčata nemají dlouhé vlasy, vkládá se nebo zaplétá se keprová stuha, která pak prochází celým úvazem až do spodu *polky*.

Hornácko

Od přelomu 19. a 20. století byly běžnou pokrývkou hlavy šátky, které nahradily starobylé *šátky*. Šátky jsou vyztužené naškrobeným papírem, aby forma byla pevná, stálá a vytvářela vzadu čtverhranný tvar s větším cípem splývajícím volně dolů po zádech.

Na Hornácku je známý dvojí způsob vázání šátků – *dolú rožky*, který je svátečnější a nosí se v neděli do kostela, a na úvaz *hore rožky*, který se nosil na všední dny, na taneční zábavy, pohřby či v neděli odpoledne. Šátky se rozdělují *na turecké – červené a černé, bílé lipské, brněnské, lehké smutkové a strapkové*.²³ Šátky jsou čtvercového tvaru a váží se napevno na hlavu ženám i dívkám. Šátky turecké červené mají podle natištěného vzoru lidové názvy – *kvítkový, listový, jabučkový, háďátkový, sedmikrásový, trilistkový, s hrubým kvítkem, s drobným kvítkem*. Černý turecký šátek je známý pod názvem *potahovaný, kvítkový, holý*, šátky bílé lipské – *zlatkový, košový, kvítkový, pánový, jiný panový, kvítkový* ve třech variantách. Vedle těchto se velmi používá i šátků *brněnských*, které mají bílý podklad, jsou potištěny černými kvítky – podle vzoru jsou nazývány *červený macoškový, černý macoškový, černý kvítkový* ve třech variantách, *černý měsíčekový a červený měsíčekový*. Z *lehkých smutkových*, které se tak

Stará žena v úvazu tureckého šátku *hore rožky*. Hornácko nedatováno. Fotoarchiv Slovického muzea v Uherském Hradišti.

Úvaz s uzlem nad středovým cípem, záušničkami a volnými bočními cípy. Úvaz na *náušnice*. Strážnice 2014. Foto L. Tarcalová.

vází na rožky, jsou známe čtyři varianty. Nejoblíbenější jsou bílé šátky s barevným vzorem, které v Nové Lhotě označují jako *velické*. Levnější a lehčí byly *lehké* nebo těž *pecinové* šátky s červeným vzorem na bílém podkladě, v Javorníku a Velké zvané *strapkové*. Ve všední dny nosily ženy bílé plátěné šátky.²⁴

Nošení různých druhů šátků mělo svá pravidla, braly se jen k určitým příležitostem. *Červené turecké šátky* se nenosily v období adventu, půstu a v době smutku, jinak na všechny větší slavnosti během roku. V současné době děvčata nosí červené šátky *hore rožky* k různým folklorním slavnostem. *Bílý šátek* – *lipský* vázaný *dole rožky* byl spíše obřadní krojovou součástí, většinou se světlými krojovými doplňky. *Brněnské bílé šátky* s drobným potiskem byly vázány *dolů rožky* a nosily se jenom do kostela, avšak *hore rožky* do kostela i na každodenní nošení, mladší je braly také v době půstu a adventu. *Strapkový šátek* nošený hlavně ve Velké nad Veličkou si vázaly mladé ženy v adventu a půstu, starší ženy v kteroukoliv neděli. Normou byl černý turecký šátek, ve kterém chodily ženy bez rozdílu věku v době postní, adventní, vázal se oběma způsoby a musely se k němu zvolit správné oděvní doplňky. Stejnou funkci měl i *smutkový šátek*. Nosil se v době půstu do kostela, na pohřby a brala se k němu tmavá přední sukně.

Strážnické Dolňácko

Na **Strážnicku** se dodnes nosí turecký šátek, kdysi i „...*tolarový, bílý s kvítky házenými jako se nosí častěji ještě na Hornácku.*“²⁵ V současnosti se váže turecký šátek *hladký, táhaný* nebo *dušičkový*. Úvazu se říká *na záušničky* nebo *náušničky*; je to úvaz pro svobodné děvče i vdanou ženu. Úvaz *hore konce* ve Strážnici neexistuje. Před uvázáním tureckého šátku se vlasy spletly ve dva copy a svázaly se na temeni. Kromě tureckého šátku se ještě stejným způsobem *na náušničky* váže šátek *vapérák s obalenkou – lépkou*. Nenosi se však ke slavnostnímu kroji.

V **Petrově** uvazovaly ženy červený turecký šátek – *trnový, slakový*. Vdaná měla pod šátkem plátěný čepec, který byl zpevněný kovovou obalenkou v podobě srdíčka – *lépku*.

Upevnil se k hlavě tak, že se dlouhými tkaničkami přitáhl k hlavě. Na to se vázal zdobný čepce se širokou krajkou *čipečkama*, které vyčnívaly zpod šátku a v oblasti uší pěkně rámovaly obličej. Nakonec se uvázal turecký šátek.

Bez čepce s kovovou obalenkou přišitou na plátěném čepci se uvazuje šátek jen svobodnému děvčeti. *Na talíř* se v Petrově váže plátěný červenobílý šátek – *tolarový*. Rozměrově byl podobný tureckému šátku, který nosily ženy k nedělnímu kroji. Měl bílý podklad se sytější růžovými nebo fialovomodrými kvítečky. Přední část šátku byla vyztužena papírem. Vázal se stejně jako turecký šátek, jenom cípy šátku se obtočily kolem kulatého dýnka nahoru, kde cípy visely.

V základní barvě červené a černé se váže turecký šátek v **Rohatci**, a to hodně do čela. V současnosti se používá turecký šátek červený *halúzkový*, velký i malý, případně starší ženy váží *černý halúzkový* malý, někdy červený *holý*, velký i malý. Podobně jako ve Strážnici se pod turecký šátek váže obalenka – kovový kruh obalený tkaničkou a na to plátěný čepceček – *drnda*. Úvazu s konci dole se říká *na srdečka* a nosí je svobodná děvčata. Obalenka a *drnda* se zdobným čepcem po obvodu s krajkou se váže vdané ženě. V Rohatci jsou běžné tři úvazy *hore konce na rožky* – pro vdanou, *na srděčka* pro svobodnou a klasicky *na babku* – úvaz pod bradu se sukem v týle. Aby tvar srdečka nad čelem dobře držel, naškrobil se kousek plátěnka, asi 10 × 10 cm, a vložil se do středu šátku napůl složeného do trojúhelníku. Původně se používalo jiné techniky ke ztvrdnutí okraje. Samotný šátek se pomoučnil a pokropil, po vyžehlení ztvrdl, jako kdyby byl naškrobený. Tento způsob se používal místo škrobu, kterého byl nedostatek.

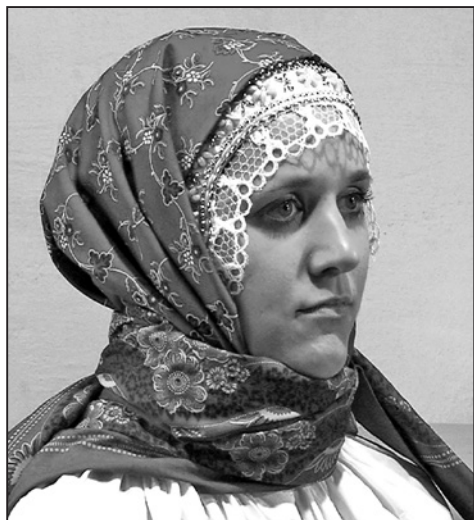
Kyjovské Dolňácko

Na jižním Kyjovsku se původně nosila šatka, která se vázala přes *drndu*. Přestala se nosit již v polovině 19. století. Nahradily ji různé tištěné šátky. Nejprve to byl lipský šátek, pak ho vystřídal červený a černý turecký šátek. V Ratíškovcích z *drndule* jsou vidět jen okraje kraje po stranách, čímž vzniká charakteristické orámování obličejů.²⁶ Čepce má na Kyjovsku různé názvy, ve Vacenovicích a v Miloticích je to *drnda* a v Místříně *gargula*. Střih je podobný a skládá se z plátěného pruhu *laty*, která kryje skráně a temeno hlavy, a z obloučkovitého *dénka*, který po stažení tkanic vytvoří váček, pod nímž jsou ukryty vlasy. *Lata* je navíc na okrajích vystřižena do mělkých obloučků, které kryjí spánky a špičky umístěné nad čelem. „*Je to mladá žena, která nějaký čas po svatbě smí nosit ještě pouhý svatební čepce o velkých svátcích. Později nosí jen šátek červený nebo tmavý květovaný čili, jak tu říkají, »turecký«, a čepce pod ním jednodušší.*“²⁷

„*Na hlavě se vesměs pod šátkem nosil čepce, někde »gargule«, jinde »drndala« zvaný. Na všední den je jen z plátka ba i ze strakatého kanafasu a chrání šátek před pomaštěním od vlasů. Na všedno nosí se často drndy i bez šátku, ale čím dál tím více šíří se šátečky pod bradu. Starší ženy mívají i na neděli šátek turecký jen »omotaný«, tj. na babušu anebo pod bradu. Mládež dívčí šátky »rejdi«, tj. slavnostně zavazuje, ovšem u osad různě. Tu různost vidí však jen domácí a počítají při tom např. záhyby na bocích vzadu, přihlížejí k suku atd. Konec zarezděného suku se nosí vždy dolů. Šátky turecké jsou málo kdy červeného základu, zpravidla černo-fialového. Starší ženy nosily ještě kolem r. 1885 bílé šátky s drobnými kvítečky tištěnými, tzv. »lipské« šátky (vyráběly se v České Lípě).*“²⁸ Rédení prováděly některé šikovné ženy samy. Šátek si uvázaly na hliněné látce a nasadily na hlavu. Po návratu šátek sundaly, položily na peřiny a odpoledne nasadily znovu.

Dnes chodí svobodná děvčata *zarejděná* v plátěném čepci s bohatou ozdobou okolo tváře, kterou je krajka s drobnými perličkami a černý kvítkový turecký šátek. Úvaz *na babušu*

se váže jen o Vánocích a v zimě, a to jak svobodným, tak i vdaným ženám. Skládá se ze zdobného čepce a červeného tureckého šátku, uvazuje se vzadu. Na pohřeb se váže malý černý šátek s méně zdobným čepcem pod ním, má jen nezdobenou krajku.

Úvaz s bočními cípy uvázanými okolo krku. Úvaz na babušu. Vacenovice 2014. Foto L. Tarcalová.

Zarejděné děvče v tureckém šátku vespod s čepcem. Ježov 1904. Fotoarchiv Slovákčého muzea v Uherském Hradišti.

„*Na severním Kyjovsku naše ženy hodně nosily tyto šátky, byly velikosti 135 × 135 cm červené květované, kolem kraje (20 cm) orámované, ve kterých to rámech byly zvláště výrazné květy (nejvíce šípkových růží, různých barev). Za tímto rámem byly drobné květy sedmikrásek nebo pomněnek v celé prostře šátku. Stejně velké nosily šátky, které měly tmavohnědý podklad, kolem kraje orámované žlutohnědé, v rámech květy drobné a velké ponejvíce, rudě červené a bledě růžové. Prostředek šátku od rámu už nebyl květovaný. Tomuto se říkal turecký šátek a nosily je všechny ženy ku kroji, vdané i svobodné. Tyto šátky se nosily jen ve zvlášť významné dny, svatba, křty, úvod a velké církevní svátky. Šátky byly zavázány na hlavu a pod krk. Takovému úvazku se říkalo, že je zarajděná nebo že má rajdu. Ještě i dnes je-li naše žena pěkně v kroji nastrojená musí mít také zarajděný šátek.*“ (František Hejda, Sobůlky, 1962).

Drnda příslušela v minulosti jen vdaným ženám. Koncem století nosily ještě *drnda* s červenou latú a nožicovými čípký, jejichž špice byly upraveny tak, že střídavě ležely na čele a zpět na čepci. Od počátku 20. století nosí *drnda* i děvčata.²⁹ Dnes se nosí šátek tureček, zarejděný a pod něj se dá na hlavu plátěná *drnda*. Svobodná má šátek v červené barvě, stárka má úvaz černého tureckého šátku.

Vracovský kroj řadíme do oblasti kyjovského Dolňácka, i když tvoří samostatný krojový okrsek. Tato odlišnost byla způsobena německou kolonizací obce již v 17. století, kdy do Vracova přicházeli přistěhovalci z Pruska. Nejstarší popis původního vracovského kroje zanechal správce hospodářského úřadu Jiří Demscher v roce 1836. Tento popis je doplněn malbami Wilhelma Horna, což jsou nejstarší a nejvýznamnější zobrazení moravských krojů z období kolem roku 1837.³⁰

V současnosti se ve Vracově váže svobodnému děvčeti úvaz *konce dole* tak, že se nejprve spletou vlasy do dvou copů, v týlu se uváže bílý čepce se zoubkovým okrajem. Na něj se váže turecký šátek. Oba konce se zkroutí a aby se nerozmotaly, zastrčí se za kordulku. Dříve

se dávalo do týlu *kolečko* – obalenka, dnes se udělá dýnko ze šátku. Úvaz pro vdanou *na talíř* vychází z úvazu *dúle konce* tak, že se volné konce stočí a uváží se na temeni do dvou rožků.

Úvaz z oblasti mutěnicko-hovoranské reprezentuje obec Čejč. I když je tento region krojově složitý, muži oblékají kroj podlužácký, ženy severokyjovský s některými podlužáckými prvky, zařazujeme kroj i úvaz do oblasti kyjovského Dolňácka. „*Málokde, hlavně v Hovoranech a na Čejči, vidíme ještě dříve všeobecně vázání šátku „na rožky“.* K tomuto berou se vždy červené šátky turecké a váží se tak, že konce nad temenem hlavy se zauzlí a šátek vzadu tvoří čtverhranné dýnko. Pod šátek nosí se „*drnda*“ bílá nebo barevná, dříve vyšívána. Je to vlastně nyní čepce na ochranu šátku před zamaštěním, neboť vlasy se hodně mastí.“³¹

Původně velký barvířský šátek s bílými květy nebo červený či černý turecký vázal se *na záušnice*, u vdaných žen též *na obalenku*. Obalenku si udělaly ze dvou dřivek, jež ovinuly dlouhou šňůrkou, jejíž konce visely dolů. Vlasy splety v uzel, obalenku položily kolem něho a převázaly volnými konci tkanice. Šátek na ni uvázaly *dozadu koncem*. Aby z hlavy nesjížděl, nosily pod ním prostý bílý čepce, který nesměl vyčnívat. Večer šátek opatrně stáhly zavázaný a ráno jej opět na hlavu nasadily.³²

V Čejči při úvazu svátečního šátku svobodného děvčete se vlasy upraví na uzel v týlu. Na vlasy se dá bohatý čepce, při okraji tvarovaný s krajkou. Na tmavý turecký šátek se vloží tvrdý papír a začne se vázat do podoby krabice. Na temeni se z obou konců vytvoří *rožky*. Čepce neboli *drndy* mají okraj zdobený krajkou, dnes také korálky a provlečenou světle modrou stuhou. Zdobné čepce zpod šátku uvázaného *na rožky* přečnávají a nosí je i svobodná děvčata.³³ Dnes mívají ženy skoro vesměs lehké šátky pod bradu, na neděli hedvábné, jak někde říkají úvaz *na kočár*.

Hanácké Slovácko

Augusta Šebestová popisuje nošení tureckých šátků a jejich vázání z období roku 1900. „*Děvčata a mladý ženy nosily do kostela šátky veliký osmištvrtní turecký, červený a černý, s malýma aji s hrubýma kvítečkama, hladký aji lístečkový. Vzácné byly ty s jablíškama a s modrým štráfečkem okolo kraju. Uvazovaly jich na záušnice, nekde říkaly na bršlice. Každá to neuměla, na všední deň si ho už bárjak zadrždolila, ale na svátek chodily s tým nekterejm kerá to šikovně uměla.*“³⁴

V první polovině 20. století se turecký šátek z kobylského kroje téměř vytratil. Objevuje se velmi sporadicky a jen u slavnostní varianty kroje. Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 20. století se začal znovu nosit a do deseti let se vrátil úplně jako pokrývka hlavy svobodných dívek, ne však stárek. Převážně se vážou turecké šátky s hnědým nebo čistě červeným středem. V současnosti, kdy se obnovují čím dál víc kroje *ženáčské*, jej nosí i mladší vdané ženy ke svátečnímu kroji.

Šátky jsou vázány nad středovým cípem šátku s bočními cípy uvázanými kolem hlavy *hore konce*. Úvaz *na talíř*. Vracov 2014. Foto L. Tarcalová.

V **Kobylí**, ale i v jiných obcích hanáckého Slovácka jižního je úvaz šátku *na záušnice* pro vdanou i svobodnou stejný. Uvazuje se červený i černý turecký šátek. Na hlavu se dá čepeček s krajkou s drobnými zoubky, které lemují obličej. Úvaz tvoří dva otevřené šušky od hlavy. Toto vázání bylo složité a časově náročné, proto se od něj na konci 19. století upouštělo.³⁵ Ve Velkých Bílovicích se lišily šátky barevným tónem, ornamentem a jeho umístěním, bordurou aj. Podle tištěného vzorku byly také různě pojmenovávány. Nosily se i černé turecké šátky, tzv. *dušičkové*. Na hanáckém Slovácku se objevuje nejen termín *na záušnice*, ale i na *brklíce*, ale tento výraz se nevžil. Turecké šátky nosily ženy všech věkových kategorií. K vázání šátků je potřeba zkušenost a určitý fortel. V Kobylí toto umění bylo vždy doménou několika žen, které vázaly šátky pro celou obec a učily další ženy vázání tohoto složitého úvazu.

„Na hanáckém Slovácku severním se tyto velké potištěné šátky, kterým se říká „turecký“, nosí ženy dodnes. Dříve se hodně vázaly na „rajdác“, dnes hodně pod bradu. Do práce nosily šátky menší „kartonové“. Nosily se zde též šátky tzv. „cirbasové“ z vlny, barevné nebo i bílé, ale vždy vyšívané květované. Šátek uvázat na rajdác je kus dovednosti a to každá nedovede, dnes se již nosí málo. Myslím si, že druhý důvod, proč se tak dnes neváže je ten, že ženy více dbají na parádu a vlasy chtějí mít venku a ne pod šátkem.“ (František Halabala, Ždánice č. 29, 1962).

„V Žarošicích ve svátek nosily svobodné i mladší ženy na hlavě šátek turečák uvázaný na „rajcháč“. Šátek přeložený úhlopříčně daly si přes hlavu až přes čelo – přeložené cípy copily se až u hlavy, převázaly v zátylu a potom opět nad hlavou, takže končily na slechy s dvěma „růžky“. Potom, aby šátek dostaly z čela, zatáhly v zadu za druhé na sobě prostřené cípy až ležely přes záda v kříži. Takové vázání šátků bylo umění a lišilo se u vdaných od vázání svobodných. Starší ženy měly vázání jednodušší, ale měly záhyby přes ramena na prsa. Stařenky nosily ve svátek místo turečáku velkou bílou vyšívanou „šatu“ z pargálu také na rajdác svázanou nebo měly místo „šaty“ šátek „cirkasový“ z vlny barevný nebo bílý ale vždy květovaný.“ (Václav Broukal, Žarošice, 1962) Do práce mívaly mladší ženy jen malý kartounový šátek uvázaný pod bradu *na kuklu*.

Úvaz s uzlem nad středovým cípem, záušničkami a volnými bočními cípy. Úvaz *na záušnice*. Kobylí 2014. Foto L. Tarcalová.

Ženy v úvazech *hore rožky*. Krumvíř 1955–1959. Fotoarchiv Slováckého muzea v Uherském Hradišti.

V současnosti v tomto regionu si svobodné i vdané váží jeden úvaz *hore rožky*. Dva copy se spletou a dají na temeno. Na hlavu se dá čepec s krajkou, který je střížen mírně do špice. Udělá se dýnko a na temeni se uváží dva rožky. V Žarošicích nosily svobodné i mladší vdané ženy ke svátečnímu kroji na hlavě turecký šátek uvázaný na *lajdač*. V Brumovicích podobně jako v Krumvíři se na hlavu uvazuje velký turecký šátek barvy červené nebo černý kvítkový na *rožky*. Do šátku vloží se na loket tvrdého papíru (skoro jako lepenka) a na ten zaváže se šátek.³⁶

Problematika úvazů tureckých šátků je velmi složitá vzhledem k široké oblasti, kde se turecké šátky váží. Rozsáhlost tématu nás vedla ke zkoumání současného stavu úvazů šátků v oblasti Slovácka, kde se někdy barvenické, lipské či turecké šátky vázaly, ale v současnosti se nevyskytují, stejně jako na Podluží. Jako podklad pro zkoumání nošení tureckých šátků jsme nebrali na zřetel souborovou praxi, kde se objevuje prezentace tanců v krojích z oblastí, kde se turecký šátek váže. Základem pro práci bylo současné oblékání krojů a vázání šátků v průběhu roku o tradičních slavnostech a svátcích, které jsou v uvedených oblastech živé.

Pro zřetelnost typů úvazů byla vytvořena typologie, kde se setkávají podobné typy úvazů, které jsou na různých místech Slovácka stejné. Tím se potvrzuje, že první nejstarší úvazy vycházely z úvazů šatek *hore a dole konce*. Uvazování uzlu pod středovým cípem patří ke starému typu úvazu. Za mladší je možné pokládat úvazy na středovém cípu, z něhož se v další fázi uvazují cípy po stranách přes uši. K nejmladším patří ty, které se váží v týlu hlavy, bez omotání konců okolo hlavy. Zcela převládají úvazy na *záušnice hore konce*, jež jsou různé formované. Nejjednodušší a nejpraktičtější je úvaz používaný při vázání tureckých i jiných druhů šátků omotáním šátku okolo krku se sukem v týle a většina již nově používaných čtvercových šátků úvazem pod bradu.

Poznatky o nošení šátků a úpravě hlavy v jednotlivých regionech, podregionech či lokalitách z období od konce 19. století do současnosti doplnujeme řadou příkladů našich předních etnografů a badatelů z období přelomu 19. a 20. století (J. Klvaňa, J. Koula, D. Stránská, M. Ludvíková, J. Beneš).

Studie je doplněna dobovými fotografiemi, které nám zpřesní představu o menších či větších změnách na úvazech tureckých šátků během více než jednoho století. Využili jsme také dotazníkové akce Československé národopisné společnosti ke studiu lidového oděvu z roku 1962. Jejich autory uvádíme za citací v závorce.

Poznámky:

- 1 S t r á n s k á, D.: Ze studia slovenských krojů I. Zavítí ženské hlavy na západním Slovensku. *Národopisný věstník československý* 20, 1927, s. 37–45.
- 2 K o u l a, J.: O kroji lidu slovanského. *Český lid* 1, 1892, s. 180–182.
- 3 L u d v í k o v á, M.: *Moravské a slezské kroje. Kvaše z roku 1814 = Mährische und Schlesische Volkstrachten: Guaschen aus dem Jahre 1814*. Brno – Mnichov 2000, s. 27.
- 4 Č a s t o v á, V., G a l e č k o v á, R. a P e t ř í k o v á, M.: *Kroje horňácké obce Velké nad Veličkou*. Velká nad Veličkou 2000, s. 17–25.
- 5 S a m o h ý l o v á, A.: Barvy a barviva na tkaninách a výzdobných prvcích lidového oděvu na Moravě. *Slovácko* 55, 2013, s. 121.
- 6 P e t ř á k o v á, B.: *Lidový kroj na luhačovickém Zálesí*. Zlín 2007, s. 28.
- 7 K l v a ň a, J.: Lidové kroje na moravském Slovensku. In: *Moravské Slovensko* I. Praha 1923, s. 171.
- 8 Tamtéž, s. 174.
- 9 B e n e š, J.: Lidové kroje v okolí Uherského Brodu. *Slovácko* 10–11, 1968–1969, s. 43–76.
- 10 K o n d r o v á, M.: Vlčnovský kroj. In: Mitáček, J. et al.: *Vlčnov: dějiny slovácké obce*. Vlčnov 2013, s. 692.

- 11 Klvaň a, J.: Lidové kroje na moravském Slovensku. In: *Moravské Slovensko I*. Praha 1923, s. 184.
- 12 Popelka, P.: *Od věnečku k obálence, aneb, Co kdysi znamenala svatba na Uherskobrodsku a Moravských Kopicích*. Uherský Brod 2011, s. 161.
- 13 *Podjavorinská dědina Korytná 1270–1970*. Korytná 1970, s. 30.
- 14 Klvaň a, J.: Lidové kroje na moravském Slovensku. In: *Moravské Slovensko I*. Praha 1923, s. 209.
- 15 Ludvíková, M.: c. d., s. 159.
- 16 Ludvíková, M.: Kroje ze Slovácka podle vyobrazení z roku 1814. *Slovácko* 37, 1995, s. 11.
- 17 Tarclová, L.: *Kroj na Uherskohradištsku*. Uherské Hradiště 2013, s. 20.
- 18 Klvaň a, J.: O lidových krojích na moravském Slovensku. *Kroj kunovický. Český lid* 2, 1893, s. 18–19.
- 19 Tarclová, L.: *Buchlovický kraj v proměnách času*. Buchovice 2014, s. 19–21.
- 20 Húšek, J.: *Kroj. Kapitola z národopisné monografie Moravskoslovenská monografie Ostrožská Nová Ves. Zahrada Moravy* 3, 1925, s. 31–32.
- 21 Habartová, R.: Lidové odívání v Hluku. In: Břečka, J. et al.: *Hluk: dějiny města*. Hluk 2011, s. 634.
- 22 Valíček, P.: --*mně bude muzika, do rána, do dřna hrát!:* [o lidové hudbě a kroji v Hroznové Lhotě]. Hroznová Lhota 2009, s. 108.
- 23 Častová, V., Galečková, R. a Petříková, M.: c. d., s. 17–25.
- 24 Jeřábek, R., Frolec, V. a Holý, D.: *Podluží: kniha o lidovém umění*. Brno 1962, s. 163–164.
- 25 Klvaň a, J.: Lidové kroje na moravském Slovensku. In: *Moravské Slovensko I*. Praha 1923, s. 140.
- 26 Čejka, J. a Kol.: *Ratiškovice: minulostí slovácké obce*. Ratiškovice 2010, s. 607.
- 27 Klvaň a, J.: Lidový ženský kraj z Milovic u Kyjova. *Český lid* 18, 1909, s. 134.
- 28 Klvaň a, J.: Lidové kroje na moravském Slovensku. In: *Moravské Slovensko I*. Praha 1923, s. 150–151.
- 29 Bimková, M. a Svobodová V.: Lidový kraj a jeho výroba. In: Hurt, R.: *Kyjovsko*. Brno 1970, s. 210.
- 30 Křížová, A. a Šimš a, M.: *Lidový oděv na Moravě a ve Slezsku = Traditional folk dress in Moravia and Silesia. I, ikonografické prameny do roku 1850 = iconographic sources until 1850*. Strážnice 2012, s. 224–225.
- 31 Klvaň a, J.: Lidové kroje na moravském Slovensku. In: *Moravské Slovensko I*. Praha 1923, s. 155.
- 32 OAH, fond Oú-Č, inv. č. 1, s. 294–295.
- 33 Matusková, J.: Lidová kultura. Lidový oděv. In: Jan, L.: *Čejč: dějiny slovácké obce*. Čejč 2006, s. 435.
- 34 Šebestová, A.: *Lidské dokumenty a jiné národopisné poznámky. Z několika jihomoravských dědin*. Olomouc 1900, s. 178.
- 35 Rybcká, M.: *Lidový oděv ve Velkých Bílovicích v minulosti a současnosti*. Bakalářská diplomová práce. Brno 2008, s. 51.
- 36 Herben, J.: *Brumovice*. Praha 1946, s. 36.

PhDr. Ludmila Tarclová (n. 1946), etnografka, dlouholetá bývalá pracovnice Slováckého muzea v Uherském Hradišti. V jejím odborném zájmu je obřadní lidová kultura, lidový oděv a strava, především však jevy spojené s výročně obyčejovým a rodinným cyklem.

The Ways of Binding Turkish Scarves in Moravian Slovakia

Abstract

The topic of the ways of binding Turkish scarves in Moravian Slovakia is very extensive and that is why concentrated on the ways of binding Turkish scarves only. A scarf or a headdress is the oldest cover of a woman's head. Large scarves were bound in the same way as the small ones – in the way up and down the ends. Already in the first half of 19th century little scarves were replaced by large ones made of square printed cloth. It was necessary to make hair under a scarf so that it could shape it. Some scarves were bound directly to the hair and some were shaped by various underlayers made of various materials (wire, wood, straw, cloth).

There were quite a lot of ways of binding in Moravian Slovakia and that is why a basic typology of the ways of binding printed scarves was created. We considered current ways of binding used by

married or single women on the occasion of various festivities and holidays. The oldest scarves from the beginning of 19th century were white scarves with a delicate plant decorations on their rims with a purple and with little motives spread all over their surface. Later on scarves with rococo and empire style decorations appeared, with oval figure pictures in the corners and on their rims and with inscriptions in German. Ready made scarves came from Saxony (Leipzig) and that is why they were called Leipzig, Saxon or Napoleonic. In a short time dyed scarves were used which were made by home dyers. The large surface as blue printed with yellow dots and with a prominent purple with the motive of yellow oak leaves. They were bound as Turkish scarves in the way called *na záušnice* (behind ears). Turkish scarves which started to be were commonly worn in the early 19th century were mostly imported from Austria. With the exception of Podluží they were worn all over Moravian Slovakia. They were made in many pattern varieties, several sizes and their basic colours were red and black with distinct floral hems according to which they were given local names.

In Luhačovické Zálesí married women wore a reticulated headdress or a headdress knitted on the frame – the so called *krosenky* – under their scarf. The scarf was 90 × 90 centimetres large with green fringe and the way of binding are called *na talérek* (little plate), *na talěř* (plate), *na matičku* (mother's way), or *na záušnice* (behind ears). In the region of Uherský Brod the scarf is currently bound in a way up and down the ends when the ends are turned around one's head, and also in the way called *na jelito* (the shape of a black sausage), or in the way called *na nátětku*. In the Hradčovice parish women call Turkish scarves *šatka* (little scarf) and it is bound in the way called *na báleš* (a sort of a cake) or *na jelito* which is similar to the way from the region of Uherský Brod. The so called *nátěsta*, *jelito* (black sausage) – horizontal shape made of wood wrapped in cloth – is used for binding a scarf. Vlčnov represents an individual costume area within the region of Uherský Brod. Married women from Vlčnov bind their scarves up and down the ends with their ends turned around. Under the scarf they placed a tree rings wrapped in cloth sawn into a linen headdress. They were wearing headdress with their scarves bound in the way young women do. Quite common was also the binding called *na babušu* (old woman style) but also the old binding called *na ocas* (tail shape). Special wrapped shapes are still used to bind scarves in Boršice u blatnice, Strání, březová and in Moravian Kopanice.

In the region of Uherské Hradiště four ways of binding emerged, which are very similar to each other with little differences in each village. Binding *na záušnice* with the ends of a scarf turned around a woman's head is typical. In Kunovice region there are currently five ways of binding Turkish scarves. Single women bind them *na záušnice* in such a way that the ends are worn over the forehead and tied at the back of one's head in fringed ends. During feast they bind them *na záušnice hore konce s lelíkem*. Married women wear them *na záušnice s rožky* (dog-ears) using the shape wrapped in cloth under the scarf. Less common among married women is the way of binding the scarf *na rožky až pod krk* (with dog-ears under the throat). Teenage girls wear their scarves *na babušu* (tied under their chin). In Buchlovce women bind their scarves *na záušnice* (with a flat round crown around which the ends are tied at the back).

In the regions of Uherský Ostroh and Veselí nad Moravou there are currently two ways of binding the scarves – *dole konce na ocas* (ends down with a tail) with a knot under a crown with two endings hanging on the sides. Second way of binding is *na záušnice – hore konce na rožky* (ends up with dog-ears) which looks like a turban. The back tip does not hang on one's back but it is tucked in to the binding. In Hornácko there two known ways of binding – *dolů na rožky* (ends down with dog-ears) which is more festive and it is worn into a church, and *hore rožky* (ends up with dog-ears) which was worn on weekdays, to dancing parties, funerals or on Sunday afternoons.

In the region of Strážnice the Turkish scarf is currently bound *na záušničku* or *naušničky* – binding both for a single girl and a married woman. Before the Turkish scarf was bound hair was arranged into two plaits tied on the crown of the head and a shape wrapped in cloth was created. In Rohatec three ways of binding are common - *hore konce na rožky* (ends up with dog-ears) for married women, *na srděčko* (a shape of heart) for single women, and *na babku* (old woman style) ends under the chin with a knot on the nape.

In southern and northern regions of Kyjov single girls wear linen headdress with rich decorations around their faces made of a lace with little beads and a black Turkish scarf with floral decorations. Only in winter both single and married women bind their scarves *na babušku* (old woman style).

In the villages of Hanakian Moravian Slovakia women wear their scarves *na záušnice* (see above) and black and red Turkish scarves are worn. A little headdress with a lace with little jags trimming

their face. The binding consists of two open tails from the head. In northern Hanakian Moravian Slovakia both single and married women wear their scarves bound *hore na rožky* (ends up with little dog-ears). Under the scarf there is a headdress with a lace cut slightly into a tip. A crown is made and two dog-ears are bound on the crown of the head.

The study is supplemented with period photographs which make our concept of larger or smaller bindings of Turkish scarves and their changes in the course of centuries more accurate.

Bindearten der türkischen Kopftücher in der Mährischen Slowakei

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die Problematik aller Kopftuchbindearten in der Mährischen Slowakei ist sehr weitreichend, deshalb befassten wir uns nur mit den Bindearten der türkischen Kopftücher. Die ältesten Kopfbedeckungen der Frauen waren kleine Kopftücher und Hauben. Aus ihrer Bindeart entstanden auch zwei der Bindearten der großen Kopftücher, Enden oben (*hore konce*) und Enden unten (*dolú konce*). Bereits in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts begann man anstatt der ursprünglichen kleinen Tücher große quadratische bedruckte Kopftücher zu tragen. Unter der Kopfbedeckung musste das Haar so hergerichtet werden, dass es das Kopftuch gut formte. Einige Kopftücher wurden direkt auf das Haar gebunden, andere formte man mit Unterlagen verschiedener Form und aus vielfältigem Material (Draht, Holz, Stroh, Stoff).

Bindevarianten gab es in der ganzen Mährischen Slowakei viele, deshalb erarbeitete man eine Typologie der Bindearten bedruckter Kopftücher. Wir berücksichtigten nur die heutigen Bindearten, die von verheirateten oder ledigen Frauen zu verschiedenen Festen und Feiertagen verwendet werden.

Die ältesten Kopftücher vom Anfang des 19. Jahrhunderts waren weiße Tücher mit feinem Pflanzenornament am Rand mit Bordüre und auf der Fläche mit verstreuten kleinen Motiven. Später tauchten Kopftücher mit Rokoko- oder Empiremotiven, mit ovalen Figuralbildern in den Ecken und am Rand sowie mit deutschen Aufschriften auf. Die fertigen Erzeugnisse der gefärbten weißen Tücher kamen aus Sachsen (Leipzig), deshalb nannte man sie Leipziger, sächsische oder napoleonische Tücher. Wenig später begann man sog. Färbertücher zu tragen, die von einheimischen Färbern hergestellt wurden. Die große Fläche war blau, bedruckt mit gelben Tüpfeln und der Rand bestand aus einer markanten Bordüre mit dem Motiv gelber Eichenblätter. Man band sie wie die türkischen Kopftücher in der Art mit Ohrschmuck (*na záušnice*). Die türkischen Kopftücher, die man in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts verbreitet zu tragen begann, wurden überwiegend aus den österreichischen Kronländern eingeführt. Außer in der grenznahen Region Podluží fassten sie in der ganzen Mährischen Slowakei Fuß. Man fertigte sie in einer großen Vielzahl an Mustern, in mehreren Größen und in den Grundfarben Rot und Schwarz mit auffälliger Blumenbordüre, nach deren Muster sie auch ihre örtliche Bezeichnung erhielten.

In der Region *luhačovické Zálesí* trugen die verheirateten Frauen unter dem Kopftuch eine Haube aus Netzgewebe oder gestrickt in der Art *na krosenkách*. Darauf band man ein Kopftuch 90 × 90 cm, mit grünen Fransen in den Bindearten *na taléř*, *na matičku* oder mit Ohrschmuck. In der Region *Uherský Brod* wird heute die Bindeart Enden oben verwendet, bei der die Enden um den Kopf gewickelt werden, aber ebenso die Arten *na jelito* oder *na nátěstku*. In der Pfarrei *Hradčovice* nennen die Frauen ihr türkisches Kopftuch *šatka* und binden es auf die Arten *na báleš* oder *na jelito*; die Bindeart ähnelt der in der Region *Uherský Brod*. Zum Anbinden des Kopftuchs wird die sog. *nátěsta*, *jelito* verwendet, also eine waagerechte wurstförmige Unterlage. *Vlčnov* bildet ein selbstständiges Trachtengebiet in der Region *Uherský Brod*. Verbreitet ist das Binden der Kopftücher verheirateter Frauen Enden oben mit um den Kopf geschlungenen Zipfeln. Die Frauen verwenden unter ihrem Kopftuch eine Unterlage (*obálenica*) aus Span, die in eine Leinenhaube eingenäht ist; sie gingen in der Bindeart *junge Frau*. Verbreitet ist sowohl die Bindeart Großmütterchen (*na babušku*) als auch der ältere Bindetyp mit Schwanz (*na ocas*). Spezielle Unterlagen verwendet man bis heute in *Boršice u Blatnice*, *Strání*, *Březová* und in der Gebirgsregion *Kopanice*.

In der Region *Uherské Hradiště* entstanden vier Bindevarianten, die sich stark ähneln und in jeder Gemeinde ihre kleinen Unterschiede aufweisen. Typisch ist ein größerer Ohrschmuck, bei dem die

Tuchecken um den Kopf gewickelt sind und hier einen breiteren Bereich bilden. Heute bindet man in der Region Kunovice die türkischen Kopftücher auf fünf Arten. Die ledigen Mädchen binden mit Ohrschmuck, indem sie das türkische Kopftuch über die Stirn und nach hinten führen und an den Seiten den gerafften Ohrschmuck formen. Zur Kirmes tragen sie die Bindeart mit Ohrschmuck Enden oben mit Zopf. Verheirateten Frauen bindet man das Kopftuch mit Ohrschmuck mit Ecken. Hier wird bereits eine Unterlage verwendet. Weniger tragen die verheirateten Frauen die Bindeart Ecken unterm Hals, zumeist zum Pelzmantel oder zur Joppe. Ältere Mädchen tragen das türkische Kopftuch unter dem Kinn gebunden in der Art Großmütterchen. In Buchlovice und Umgebung werden die türkischen Kopftücher mit Ohrschmuck gebunden – zu einer großen, vorn über die Ohren gezogenen Haube, mit flachem runden Boden, um den weit nach hinten die seitlichen Enden gebunden werden.

Heute wird in den Ortschaften in und um Uherský Ostroh und Veselí nad Moravou Enden unten mit Schwanz mit einem Knoten unter dem Boden gebunden und zwei Enden hängen seitlich. Die zweite heutige Bindeart ist mit Ohrschmuck – Enden oben mit Ecken ähnlich einem Turban. Der hintere Zipfel liegt nicht auf dem Rücken, sondern wird unter das Tuch gesteckt. In der Region Hornácko sind zwei Bindearten der Kopftücher bekannt – Ecken unten, die festlicher ist und sonntags in die Kirche getragen wird, sowie die Bindeart Ecken oben, die alltags, zu Tanzvergnügen, Begräbnissen oder am Sonntagnachmittag getragen wurde.

In und um Strážnice wird heute das türkische Kopftuch mit Ohrschmuck (na záušníčku oder naušníčky) gebunden; dies ist die Bindeart für ledige Mädchen wie für verheiratete Frauen. Vor dem Binden des türkischen Kopftuchs wurden die Haare zu zwei Zöpfen geflochten und am Scheitel zusammengebunden und die Unterlage lépka angebonden. In Rohatec sind drei Bindearten üblich: Enden oben mit Ecken – für verheiratete Frauen, mit Herz (na srdéčka) für ledige und die klassische Bindeart Großmütterchen – unterm Kinn mit einem Knoten im Nacken.

In Süd- und Nord-Kyjov gehen die unverheirateten Mädchen auf die Art zarezděná in einer Leinenhaube mit reichem Putz rings um das Gesicht aus Spitze mit feinen Perlen und dem schwarzen geblühten türkischen Kopftuch. Die Bindeart Großmütterchen wird nur zu Weihnachten und im Winter verwendet, und zwar sowohl von den ledigen als auch von den verheirateten Frauen.

In den Ortschaften der südlichen Hanácké Slovácko ist die Bindeart mit Ohrschmuck für verheiratete ebenso wie für ledige Frauen bekannt. Sie binden sich ein rotes wie auch schwarzes türkisches Kopftuch um. Auf den Kopf setzen sie zunächst eine kleine Haube mit Spitze mit feinen Zähnen, die das Gesicht umsäumen. Die Bindeart bildet vom Kopf zwei offene šúsky genannte Fransen. In der nördlichen Hanácké Slovácko verwenden ledige wie verheiratete Frauen die gleiche Bindeart Ecken oben. Auf den Kopf setzen sie eine Haube mit Spitze, die leicht spitz zulaufend geschnitten ist. Es wird ein Boden gebildet und auf dem Scheitel werden zwei Ecken festgebunden.

Die Studie ist mit zeitgenössischen Fotografien versehen, die uns eine bessere Vorstellung geben über die mehr oder weniger großen Veränderungen in den Bindearten der türkischen Kopftücher im Lauf von mehr als einem Jahrhundert.

ŽENSKÉ SOUKENNÉ OBŘADNÍ SUKNĚ Z DOLŇÁCKA A PODLUŽÍ

Terminologický, konstrukční a historický rozbor oděvní součástky

Lenka Havlíková, Národní ústav lidové kultury, Strážnice

„Na největší svátky [...] a k rodinným obřadům [...] byla určena černá soukenná sukně s červenou výpustkou, lemovaná nad spodním okrajem dvěma řadami širokých modrých pentlí „súkénka“.“ (Rohatec)¹

Takto výstižně je popsána jedna z barevných variant soukenných sukní, které jsou tématem příspěvku. Obsahuje hlavní charakteristické znaky skupiny sukní, které jsou si blízké materiálem, výzdobou i stříhem a spojuje je také příležitost nošení.

Sledovanou oblastí výskytu jsou vybrané subregiony Slovácka – kyjovské a strážnické Dolňácko a Podluží – kde se tato skupina sukní v minulosti vyskytovala a dodnes se, i když v menší míře, objevuje. Cílem tohoto příspěvku je nahlédnout na tuto skupinu vlněných sukní blíže, nalézt společné znaky, případně jiné rozdílné a všimnout si jejich dalšího územního rozšíření a vývoje.

Sukně – terminologická a historická geneze oděvní součástky

Ještě ve středověku se termínem sukně označoval svrchní oděv, který byl společný pro muže i ženy a zakrýval celé tělo. Drahomíra Stránská podobně jako Čeněk Zíbrt popisuje typ „staročeské“ sukně jako „...dlouhý, splývavý šat s rukávy, který se oblékal přes hlavu...“² Přičemž tento typ oblečení u mužů dosahoval kratší délky. Materiálem, ze kterého se sukně šily, byla vlněná tkanina – sukno, odkazuje na něj samotný název této oděvní součástky.

Stříhové konstrukce sukně se do 14. století až na některé detaily příliš nelišily. Postupně však došlo k zásadnějším změnám a rozdílnému vývoji sukně v mužském a ženském oděvu co do stříhu i pojmenování.³ Pojem sukně zůstal dodnes zachovaný v případě ženského oděvu a označuje oděvní součástku, jak ji chápeme v dnešním slova smyslu – jako dolní část vrchního ženského oděvu, bez ohledu na délku, stříh či materiál.⁴ U mužů se této původně společné oděvní součástce dostalo postupně podoby kabátového oděvu.⁵ Ženské sukně se přizpůsobovaly tvaru těla, v horní části byly přiléhavé, od pasu dolů volné. Jednu ze zásadních změn podoby ženské sukně přinesla renesance, kdy došlo k oddělení sukně a živůtku, které vedlo ke vzniku dvou samostatných oděvních součástek. Jak dokládají knihy krejčovských stříhů, byly ženské sukně v 16. století kolové a sešité se živůtkem, s rukávy či bez rukávů. Od 17. století dochází k oddělení těchto dvou částí. Vzniká tak samostatná sukně, u níž dochází i ke změně stříhu – je podélná, sešitá z obdélných dílů. Stříh sukní zásadně ovlivňuje podobu celkové siluety oděvu.⁶ Móda zde hrála hlavní roli, v případě kolových sukní se jednalo o zvonový tvar s bohatým řasením v ploše sukně. U pozdějších sukní šitých z obdélných dílů byla vytvořena silueta v pase široká, hustě nabíraná a dolů splývavá a pod sukní v pase vycpávaná. Až později se ke zvětšení objemu využívá podkládání sukně spodními sukněmi. Šití sukní z pravoúhlých dílů zůstává v lidovém prostředí zachováno. V lidovém oděvu lze rozlišit tři základní typy sukní – sukně sešité s živůtkem, sukně do pasu vpředu sešité či uzavřené a tzv. dvouzástěrový typ oděvu složený z přední a zadní, vzájemně oddělené zástěry, neboli zadní zástěra.⁷

Sukni s živůtkem nacházíme v lidovém oděvu na Moravě podél moravsko-slovenské hranice (od moravských Kopaníc přes Valašsko, Lašsko až na Těšínsko)⁸ a na západní Moravě. V souvislosti s touto stříhovou konstrukcí je nutné zmínit typ živůtku s hranatým výstřihem vybíhajícím do špic s okraji lemovanými několika řadami port, který býval v původní podobě, jak zmiňuje Alena Jeřábková, sešitý se sukni. Na severovýchodní Moravě je doložen tento typ živůtku připojený právě k soukenným tzv. kromrašovým⁹ sukním.¹⁰ Alena Jeřábková poukazuje na zajímavou skutečnost, že mnohé souvislosti nasvědčují tomu, že vlněné sukně – *kromrašky* – mají s těmito živůtky stejný původ a dostaly se do lidového oděvu z měšťanského prostředí.¹¹ Také Drahomíra Stránská v regionech Slovácka, Valašska a Těšínska potvrzuje společné oblékání živůtku z drahých látek zdobených portami a sukni, nejen vlněných, na spodním okraji lemovaných modrou stuhou.¹²

Podobně u slovenských krojů popisuje D. Stránská typ sukne sešité se živůtkem v jeden celek, kdy sukně i živůtek mohou být oba plátěné, nebo sukně je plátěná a živůtek je ze sukna, sametu, damašku nebo jiného drahého materiálu, nebo sukně i živůtek jsou vlněné, případně sukně je vlněná a živůtek hedvábný.¹³ V některých oblastech na Slovensku patřily sukně z jemného sukna s přišíťm živůtkem k obřadní, nejčastěji svatební, a velmi sváteční součástce.¹⁴ Sukně sešité se živůtkem se zde vyskytují kromě západní slovenské hranice v oblasti Spiše a Šariše.¹⁵

Sukně sešité – uzavřené, se v lidovém oděvu prosazují pravděpodobně pod vlivem stylových mód a jsou tedy považovány za vývojově mladší oděvní součástku ve srovnání s dvouzástěrovým typem. Hojně se vyskytují na vybraném území – Strážnicku, Kyjovsku a Podluží. Do této skupiny sukni sešitých patří i sledované soukenné sukně. Použijeme-li identifikátory Systematiky třídění oděvních součástek,¹⁶ jedná se v tomto případě o sukně s tříčtvrteční délkou (tj. do půle lýtek); díly sukně jsou sešité¹⁷ zpravidla s rozparkem ve středu přední strany; jednotlivé díly sukně jsou pravouhlé, přičemž jejich počet se různí;¹⁸ díly v pase jsou vpředu hladké a na bocích a v zadní části vrapené a všité do pásku, přičemž plocha sukne

Žlutá sukně, Kyjovsko (inv. č. H 280), Vlastivědné muzeum Kyjov. Foto T. Martonová.

bývá nejčastěji hladká. Sukně jsou zavazovány na tkanice. Úprava a střih sukní předpokládá také oblečení spodních sukní, které svrchní sukni pozvedají.

Zajímavou souvislost střihu sešitých sukní a výzdoby nacházíme ve slovenské literatuře. Zde M. Morávková uvádí, že v případech sukní sešitých z rovných dílů, které se skládají nebo řasí, se jejich spodní okraj začištuje lemem, který bývá velmi často červený, vysunutý anebo šitý na obrátku, přičemž z lící strany lemuje sukni úžeji či šířeji.¹⁹ S tímto červeným lemováním se setkáváme také v našem prostředí, známe jej nejen z ikonografických dokladů,²⁰ ale i ze sbírkového materiálu, a především je typické i pro soukenné sukně, o nichž je zde řeč.

Na tomto místě stojí za zmínku případ sukní sešitých, jejichž přední díl, označovaný lidově jako tzv. ledaco, je z odlišného materiálu než ostatní díly sukně. Má se za to, že důvodem je úspora materiálu. Rozparek v případě sešitých sukní vzniká vpředu nebo na boku. U sešitých sukní má přední díl hladkou podobu, zadní a boční díly jsou v ploše hladké, řasené či skládané.

Třetím typem je **dvouzástěrový typ** oděvu, který je považovaný za vývojově nejstarší. Jak samotný název napovídá, skládá se ze dvou zástěr – přední a zadní, které se ovinují proti sobě: zadní bývá často řasená a přední hladká. Někdy bývá tato zadní zástěra označována termínem sukně a vnímána jako sukně nesešitá, doplněná o přední zástěru, i když se badatelé kloní k přesnějšímu označení přední a zadní zástěra. Tyto dvě části nesou v lidovém prostředí v různých lokalitách různá označení. Přední zástěra bývá nejčastěji označována jako fěrtoch či fěrtúšek, ale i zástěra a zástěrka, oproti zadní nazývané jako šorec, ale i fěrtoch či kasanka. Zaměříme-li se na oblast jihovýchodní Moravy, vyskytuje se dvouzástěrový typ na moravských Kopicích, Hornácku, Uherskobrodsku a Uherskohradištsku. Přičemž varianta přední a zadní zástěry byla v minulosti rozšířena na širším území, než na jakém se nám dochovala do 20. století. Systém jedné nebo dvou zástěr je považován za archaický a je rozšířený v celé jihovýchodní Evropě – na Slovensku, Ukrajině, Rumunsku i severním Bulharsku. Za pozornost stojí výskyt zadní zástěry na Slovensku, kde jsou lokalizované prakticky pouze podél hranice s Moravou.²¹ Území Moravy se pak stává nejzápadnější oblastí ve střední Evropě, kde je tento jev rozšířený.²²

Charakteristické pro zadní zástěru bývá na mnoha místech i skládání, drobné vrapení či řasění, označované také jako *řášení*, které lze považovat za archaickou úpravu oděvu, s níž se do současnosti na Slovácku setkáme na moravských Kopicích, Hornácku, Uherskobrodsku a Uherskohradištsku. Skládání a vrapení se samozřejmě využívá i v dalších regionech mimo jihovýchodní Moravu. Řasí a skládají se nejen plátěné, ale i vlněné materiály. Úprava sukně vrapením, řasením či skládáním je nejen dekorativním prvkem, ale odráží i starší variantu ukládání sukně v horizontální poloze v truhlicích, později v komodách – tzv. kostnech. Drobné řasění přechází k vrapení v podobě větších obloučků až po rovnou plochu vrchní sukně.

Dvouzástěrový oděv se po nejstarším způsobu oblékal bez spodních sukní pouze na rubáč, a to nejčastěji v neděli a ve svátek, samostatný rubáč byl pak jako starobylá oděvní součástka součástí běžného nošení. Jak to ostatně potvrzuje Josef Klvaňa: „...za pradávnych dob nosil se rubáček, hlavne v leť, jen samojediny a teprv v neděli přibrál se k němu fěrtoch a fěrtúšek.“²³ Proto i známé označení *sobota* pro vyčnívající část rubáče zpod vrchní sukně, který odkazuje na nošení samostatného rubáče jen v pracovní dny, tedy do soboty.

Materiál – sukno na sukně

Název sukně odkazuje k materiálu, z něhož byl tento oděv původně vyrobený. Sukno obecně patřilo v minulosti k základním materiálům pro výrobu svrchních oděvních součas-

tek lidového oděvu. Důležitá byla kvalita sukna, od hrubých po jemná, od sukna z čisté bílé vlny po tmavší barvená. Přičemž jemná sukna nejrůznějších barev patřila nejčastěji k dovoзовému zboží. Ženské sukně, jako součástky lidového oděvu, byly šity z levného hrubého tzv. šerého/vlčatého sukna, vedle harasových²⁴ a barchanových²⁵ a letních plátěných.²⁶

Kromě levnějšího domácího bylo nejčastěji používaným materiálem sukno kvalitní dovoзовé. Materiál na výrobu sukni se však v čase proměňoval s příchodem nových textilií na trh. Bohatě v tomto ohledu bylo především 19. a posléze i 20. století, kdy textilní průmysl dodával celou řadu barvených či tištěných textilií. Na všední sukně se používaly prací a levnější materiály, na sváteční pak dražší, ať už to byly textilie vlněné, bavlněné či hedvábné. Nové materiály velmi často předávaly sukni i název – například tzv. kanafaska, štofka, barchetka apod. Sukno ovšem nebylo zcela vytlačeno novými materiály a dochovalo se až do současnosti. Sledované sukně soukenné z Dolňácka a Podluží také ve svém pojmenování odkazují na materiál, z nichž byly vyrobeny – tzv. sukňa, súkénka, súkenica, ale také kromražka, gromražka, kolomraška či moldonka.²⁷ Tedy již zmíněné sukno, ale také ve zkomolené podobě vlněná tkanina tzv. kronraš. Kronraš mohl být v podobě polovlněné valchované i nevalchované tkaniny, jednalo se o jemnější tkaninu než raš,²⁸ a byla tkaná v keprové vazbě.²⁹ Tzv. kronrašky se objevují také na Žďársku, kde označovaly pruhované vlněné sukně určené k svatbě a ušité taktěž, jak název napovídá, z raše.³⁰ Stojí za zmínku, že termín *kromražka* pro označení sukně se objevuje i ve slovenském ženském lidovém oděvu.³¹

Výzdoba

V předchozím textu jsme se věnovali střihu soukenných sukni, zmínili jsme materiál a nelze opomenout další společný znak a tím je typická výzdoba. Na jednobarevné ploše sukně má podobu jinobarevných pruhů u spodního okraje, které vytváří našité stuhy, případně pruhy odlišné textilie – například sametu. Velmi nápadně nám na první pohled připomínají zdobení historického kostýmu 16. století, kdy se jednalo o tzv. premování, tedy aplikace v podobě našitých pruhů jiného materiálu i barevnosti – Zikmund Winter konkrétně poukazuje na *aksamit*, tedy samet.³² Tato móda se prosadila nejprve u vyšších společenských vrstev, ale postupně si našla oblibu i mezi měšťským a bohatým selským obyvatelstvem. Také Drahomíra Stránská potvrzuje ozdobu sukni pentlemi a prýmy nad spodním okrajem sukně, které v lidovém oděvu zevšeobecněly pravděpodobně až na přelomu 18. a 19. století, a uvádí, že v 18. století je nosily spíše měšťanky než selky.³³ Ozdobení vlněných sukni ženského lidového oděvu v podobě stuh a pruhů u spodního okraje bylo například podle vyobrazení krojů z roku 1814 vcelku běžné už na začátku 19. století. Stuhy, případně pruhy jiné látky jsou zachyceny konkrétně na Jihlavsku, Opavsku, Ostravsku, Kyjovsku i Břeclavsku. Je zde patrné i lemování z červené vlněné látky na rubu sukni, tento lem přecházel na líc sukně jako úzká červená obruba.³⁴ S olemováním spodního okraje soukenných sukni červeným sukнем se setkáváme i ve sbírkovém materiálu.³⁵ Výzdobu vlněné sukně v podobě našité jednobarevné, většinou modré stuhy při jejím spodním okraji uvádí Stránská také v případě sukni sešitých se živůtkem ze Slovenska.³⁶

Přítomnost tohoto způsobu zdobení sukni v lidovém oděvu nám dokládají také další známé ikonografické doklady první poloviny 19. století. Na kolorovaných litografiích Wilhelma Horna z roku 1836 je nacházíme například na vyobrazení oděvu svobodné i vdané ženy z milotického panství, v tmavé barvě s modrými pruhy a červeným lemováním.³⁷ K tomu se váže i informace, že kroj vdaných a svobodných žen se na Kyjovskou příliš nelišil, přičemž vdané ženy na milotickém panství nosily „...krátkou sukni, nejčastěji modře, zeleně nebo žlutě stužkami lemovanou...“³⁸

Zelená sukně z Ratíškovic (inv. č. 4764), NÚLK. Foto D. Rájecký.

Společně se soukennými sukněmi ze sledované skupiny se setkáme s další oděvní součástí, která byla a dosud je současně s nimi oblékána. Zástěry neboli fěrtochy, z lehkých, často transparentních materiálů, s výšivkou nejčastěji v bílé či světlé barvě. Například v Ratíškovicích se k těmto sukním oblékaly bílé vyšíváné zástěry *batistové* nebo *tylangrové*, jinde také *tilangrové*, tedy z lehkých materiálů.³⁹ Podobně i v dalších obcích na jižním Kyjovsku se k černým vlněným sukním oblékaly lehké bílé vyšíváné zástěry.⁴⁰ Bílé vyšíváné zástěry se dodnes oblékají k žlutým soukenným sukním na Podluží i černým sukním na Mutěnsko-hovoransku.

Další společnou charakteristikou těchto sukní je také příležitost, při které jsou oblékány. Od konce 19. století, kdy máme dostupné informace z literatury, až do současné situace v terénu víme, že soukenné sukně z této skupiny se oblékají nejčastěji k rodinným obřadům, obřadům ročního cyklu, případně velmi svátečním příležitostem, jako je svatba, křest, ale i pohřeb, Vánoce, Velikonoce, Boží tělo apod.

Sukně soukenné na Dolňácku a Podluží

Jak je patrné z předchozího textu, jednobarevné soukenné sukně zdobené horizontálními pruhy při spodním okraji se jako součást ženského lidového oděvu vyskytovaly v minulosti na širším území, než se s nimi setkáme dnes. V tomto příspěvku se ovšem zaměříme na oblast Dolňácka, Mutěnsko-Hovoranska a Podluží a zmíníme situaci na nedalekém Záhoří.

Na Dolňácku, konkrétně ve Strážnici, je popisuje Josef Klvaňa: „...ano i soukenné, a to hlavně černé nebo zelené, zdobené širokou, modrou pentlí u spodu a na okrajích červeně lemované, jak se nosí dosud na Kyjovsku. Říkali jim tu ‚gromražky‘.“⁴¹ K tomu poznamenává, že *gromraž* byla látka využívaná v 16. a 17. století. V **Rohatci** se objevuje soukenná sukně označovaná jako tzv. sukénka v oděvu nevěsty ještě do konce 19. století, ale také jako sváteční oděvní součástka. Oblékala se na tři spodní sukně – tzv. trčence.⁴² Jednalo se o černou soukennou sukni, obroubenou červeným sukнем a obšitou modrými stuhami, jedna široká „na tři prsty a druhá na půl třetího“, k ní se oblékal živůtek neboli kordulka v barvě černé

Černá sukně z Rohatce (inv. č. 4838), NÚLK. Foto D. Rájecký.

s modrou pentlí. Na začátku 20. století byla tato sukně nahrazena k obřadním příležitostem svobodných dívek sukní bílou doplněnou zeleným živůtkem.⁴³

Na sousedním **jižním Kyjovsku** se dodnes vyskytují soukenné sukně v barvě černé a zelené, které patří k obřadnímu a slavnostnímu kroji svobodných, ale i vdaných žen. Jsou červeně olemované a ozdobené při spodním okraji modrou pentlí „10 cm širokou“.⁴⁴ Klvaňa zmiňuje v případě zelené sukně i ozdobu v podobě široké červené stuhy.⁴⁵ Ve sbírkových fondech nacházíme sukně z kyjovského Dolňácka, které jsou nejčastěji ozdobeny dvěma modrými stuhami,⁴⁶ u starších sukní se objevuje pouze jedna stuha.⁴⁷ Nevěsta oblékala jako součást svatebního oděvu černou soukennou sukni a přes ni bílý tzv. tilangrový fěrtůšek, někde za součást svatebního oděvu platila i zelená sukně.⁴⁸ Černou nosila v Ratíškovících kromě nevěsty kmotra ke křtu, matka k úvodu a při pohřbu.⁴⁹ Jinde kmotra, která nesla dítě ke křtu, oblékala zelenou sukni. Pokud odhlédneme od rodinných obřadů k výročním a liturgickým příležitostem, uvádí se, že na Kyjovsku chodila děvčata v zelených sukních o Vánocích a na Boží hod.⁵⁰

Lze se setkat s informací, že všechny vrchní sukně se ještě na počátku 20. století na Kyjovsku pouze tzv. rozžehlily. Tato úprava zde zůstala jen v případě soukenné sukně zelené a černé. Ostatní, které jsou nazvané podle materiálu, ze kterého jsou ušity, se řádkují nebo kulmují podle spodní sukně.⁵¹

Na Kyjovsku ženy dodnes oblékají soukenné sukně především v barvě zelené a v některých obcích i černé, přesto je potvrzena existence sukně v barvě žluté, stejně ozdobené jednou či dvěma modrými stuhami při spodním okraji a obroubené červeným soukenným lemováním. Žluté sukně jsou zastoupeny také ve sbírkovém fondu Vlastivědného muzea Kyjov a dokládají jejich větší rozšíření v regionu kyjovského Dolňácka.⁵²

*„Žluté sukně zanikly před první světovou válkou, poslední nositelka v obci Ratíškovice ji nosila jako součást všedního kroje, naproti tomu zelené pro družičky a černé pro nevěstu se nosily jako obřadní součástky.“*⁵³ Zajímavostí je pokus o obnovení tzv. žluté sukně v obci Dubňany. Rekonstrukce této součástky označené místními jako tzv. obřadní svrchní kanafaska

je zásluhou vedoucí dubňanského Ženského národopisného souboru Drmolice, podle jejích informací byla tato žlutá sukně součástí šatníku vdané ženy.⁵⁴ „Žlutou sukni u nás nosily vdané ženy na „škaredú“ středu, tedy popeleční středu, když se chodilo po obchůzce. Tehdy chodily maškary po domech. Tato sukně se tedy nenosila běžně ani do kostela nebo na svatby.“⁵⁵ V Dubňanech se vedle této obnovené žluté sukně dosud nosí sukně z černého nebo zeleného sukna označovaná zde jako *sukňa*.⁵⁶ Uvádí se, že v některých obcích na severním Kyjovsku (Moravanech, Skoronicích, Vlkoši a Hýslích) se také nosily žluté sukně ozdobené modrou stuhou, ojedinelé pak karmínovou červenou.⁵⁷

Na nedalekém **Mutěnsko-Hovoransku** se mimo jiné jako sváteční oděvní součástka ženského kroje zmiňuje tzv. moldonka, zelená nebo černá sukně se dvěma modrými hedvábnými pruhy, asi sedm centimetrů širokými.⁵⁸ Černou sukni s červeným lemováním a na spodním okraji ozdobenou dvěma modrými stuhami oblékla při svatbě v roce 2007 také nevěsta ze Šardic, stejně jako kmotra a nově i družička.⁵⁹

Jan Kružík uvádí, že vrchní sukně bývaly na **Podluží** z modrého, zeleného, žlutého nebo černého sukna s „barevně odpovídajícími“ pruhy našitými u spodního okraje sukně. Ke střihu dodává, že jsou ušity z rovných zřasených dílů vsítých do pásku a vpředu sešité.⁶⁰

Tutéž informaci k barevnosti sukní nacházíme v popisu oděvu Podlužáků od J. A. Zemanu, který zaznamenává, že ze žluté, zelené a modré vlněné tkaniny byly ušity nejen *šněrovačky*, ale také *spodničky*, míněno sukně, na spodním okraji olemované plyšovými stuhami ostře kontrastujících barev.⁶¹

Na jižním Podluží se jako součást obřadního kroje oblékala žlutá sukně zdobená na okraji černým nebo karmínově červeným pruhem.⁶² Podobně je tomu i na severním Podluží, kde jako sváteční krojová součástka je uvedena sukně z modrého, zeleného, žlutého nebo černého sukna, ozdobená na dolním okraji několika pruhy v barvě modré, červené nebo černé, k barvě sukně „*příslušně*“.⁶³ „Nevěsta měla o oddavkách novou látkovou sukni barvy tmavomodré, se dvěma harmonicky ladnými pásy ve spodní části obruby. Později se nosila sukně barvy zelené.“⁶⁴ Na Podluží dodnes oblékají svobodné dívky při obřadních příležitostech žluté sukně s černými pruhy u spodního okraje pouze v Lanžhotě.

V tomto regionu nahradily dřívější našité pruhy tzv. sámký, které opticky vytvářejí pruh u spodního okraje sukně, sámkování vytvořené na spodním okraji, které se skládá nejčastěji z dvanácti sámků.

Při svátečních příležitostech si ženy moravských Charvátů na spodní rubáč oblékaly několik bílých plátěných sukní, v druhé polovině 19. století se na ně oblékala černá, modrá nebo zelená těžká soukenná sukně s červenou podšívkou a horizontálně našitou kontrastní stuhou při dolním okraji. Na přelomu 19. a 20. století ji nahradila tzv. kolomrážová sukně

Obnovená žlutá sukně z Dubňan.

Podle: B i m k o v á, M. a k o l: *Za Dubňany, za dědinu: historie a současnost folklorního hnutí v Dubňanech a okolí*. Dubňany 2013, s. 145.

Žlutooranžová sukně z Lanžhota (inv. č. 4280), NÚLK. Foto D. Rájecký.

z lehčího materiálu s červenou podšívkou a zelenou stuhou. Obě tyto sukně byly vpředu rovné a sešité, na bocích a vzadu naskládáné do pravidelných faldů. K těžké a kolomrážové sukni ovšem nosily Charvátky zástěru černou nebo modrou, ušitou z atlasu a na okrajích ozdobenou výšivkou a úzkou krajkou.⁶⁵

Soukenné sukně na Záhoří

Na jihozápadním Slovensku – mimo jiné i v oblasti Záhoří, které těsně sousedí se Slováckem a mělo s ním v minulosti úzké socioekonomické a kulturní vazby, se vyskytují sváteční a obřadní soukenné sukně doplněné o soukenný živůtek. Soukenná sukně, zde označovaná jako tzv. kromrážka, byla řasená, různých barev – černá, modrá, ale i béžová. I zde se k těmto sukním oblékala bílá zástěra s bílou výšivkou.⁶⁶ Sukně *kromrážky* byly většinou vzadu a na bocích nařasené nebo pravidelně naskládáné a vpředu rovné, v pase se pak šířka sukně všila do pásu. Na jihozápadě Slovenska se vyskytují i starší formy sukně z 19. století. Jde o široké, nabírané, vpředu nesešité, z těžkého sukna označované jako tzv. čaškové sukně. Později se jednalo už o sukně sešité.⁶⁷ Tzv. čaškové sukně jako sváteční oděvní součástku, popisuje na jihozápadním Slovensku také Drahomíra Stránská – sukně v barvě zelené nebo světle modré, jejichž spodní okraj je červeně podložený a nad ním jsou našité modré hedvábné stuhy. Tyto sukně byly našité k živůtkům, které byly hedvábné nebo soukenné, lemované portami, případně zdobené výšivkou, s rohy na přednicích a špicí uprostřed výstřihu na zádech.⁶⁸

Závěr

Jednobarevná černá, zelená a žlutá soukenná sukně, ozdobená u spodního okraje našitými kontrastními stuhami, příp. pruhy textile, jejíž spodní okraj je olemovaný červeným sukнем. To jsou základní vizuální charakteristiky zkoumaných ženských obřadních sou-

kenných sukní na Dolňácku a Podluží, v regionech, kde se vyskytují v některých lokalitách v lidovém kroji dodnes. V minulosti samozřejmě s větším územním rozšířením.⁶⁹ Jedná se o variantu sukně doloženou v písemných a obrazových pramenech již na počátku 19. století, ale pravděpodobně s ještě starším datem vzniku a s kořeny vycházejícími ze stylové módy 16. století. V lidovém prostředí nejčastěji v podobě vpředu sešité jednobarevné sukně z vlněného materiálu, blízké stylem výzdoby, ovšem odlišné stříhové konstrukce. Tyto sukně koexistovaly v lidovém prostředí vedle sukní ušitých z nových materiálů a zůstaly uchovány převážně jako obřadní a velmi sváteční ženská oděvní součástka, která v původní podobě asi tvořila celek s živůtkem s ostrými špicemi a charakteristickou výzdobou lemováním. Snahou bylo v tomto příspěvku poukázat na dodnes oblékanou oděvní součástku, která je podle všeho zajímavým reziduem historické stylové módy vyšších společenských vrstev v lidovém oděvu.

Příspěvek vznikl v rámci dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace NÚLK.

Poznámky:

- 1 Výzkumné karty z pozůstalosti dr. Josefa Tomeše, Archiv událostí Národního ústavu lidové kultury (dále jen NÚLK); číslo karty: 34957/2010, datum: 1966, místo: Rohatec.
- 2 S t r á n s k á, D.: *Lidové kroje v Československu. Díl I., Čechy*. Praha 1950, s. 13.
- 3 Š i m š a, M.: *Knihy krejčovských stříhů v českých zemích v 16. až 18. století = Tailor's pattern books in the Czech Lands in the 16th–18th centuries*. Strážnice 2013, s. 26.
- 4 V tomto významu bude i v dalším textu používána.
- 5 W i n t e r, Z. a Z í b r t, Č.: *Dějiny kroje v zemích českých*. Praha 1893, s. 28.
- 6 Š i m š a, M.: c. d., s. 35.
- 7 Rozdělení na tři hlavní typy ženského kroje se objevuje například u: S t r á n s k á, D.: „Životky“ a „kabátky“ slovenských krojů. *Národopisný sborník. Časopis Národopisného odboru MS 8*, 1947, s. 155.
- 8 Sukně sešité se živůtky jsou doloženy také ve sbírkových fondech muzeí, například ve sbírkovém fondu Etnografického ústavu Moravského zemského muzea je zastoupen tento typ sukně oděvními součástkami z Tešínska z konce 19. století (sukně se živůtkem z vlněné tkaniny, inv. č. 52364 nebo inv. č. 16531).
- 9 Zkomolenina pojmu kronraš, jenž označoval vlněnou tkaninu.
- 10 J e ř á b k o v á, A.: K typologickému zařazení hornáckých kabátků. In: Jeřábková, A.: *Lidová oděvní kultura: příspěvky k ikonografii, typologii a metodologii*. Brno 2014, s. 130.
- 11 Tamtéž, s. 134.
- 12 S t r á n s k á, D.: „Životky“ a „kabátky“ slovenských krojů. *Národopisný sborník. Časopis Národopisného odboru MS 8*, 1947, s. 163.
- 13 Tamtéž, s. 155.
- 14 M a t u l a, Z. ed.: *Etnografický atlas Slovenska: mapové znázornenie vývinu vybraných javov ľudovej kultúry = Etnografičeskij atlas Slovakii: kartografičeskoje izobraženije razvitija izbrannych javlenij narodnoj kultury = Etnographischer Atlas der Slowakei: Kartendarstellung ausgewählter Erscheinungen der Entwicklung der Volkskultur*. Bratislava 1990, s. 47.
- 15 S t o l i č n á, R. ed.: *Slovensko: európske kontexty ľudovej kultúry*. Bratislava 2000, s. 132.
- 16 Systematika lidového oděvu, která vznikla v rámci projektu NAKI DF11P01OVV017, Tradiční lidový oděv na Moravě – identifikace, analýza, konzervace a trvale udržitelný stav sbírkového materiálu z let 1850–1950, jehož řešiteli jsou Národní ústav lidové kultury a Masarykova univerzita.
- 17 Ve sbírkovém fondu Vlastivědného muzea Kyjov se objevují i sukně, které nejsou vpředu sešité, patrně se ale jedná o druhotné rozstřížení v přední části sukně. Například zelená sukně z Milotic s inv. č. H 481. Starší sukně z Kyjovska jsou vždy sešité.
- 18 Černá sukně z Rohatce s inv. č. 4838 ze sbírky NÚLK je ušita ze čtyř dílů; žlutá sukně z Lanžhota

- s inv. č. 4280 ze sbírky NŮLK je ušita ze tří dílů a zelená sukně z Ratíškovic inv. č. 4764 je ušita z jednoho dílu, stejně jako černá sukně ze stejné obce s inv. č. 6139.
- 19 B a r t o š o v á, A. et al.: *Slovenský ľudový textil: tkaniny – výšivky – čipky – kroje*. Martin 1957, s. 129
- 20 L u d v í k o v á, M.: *Moravské a slezské kroje: kvaše z roku 1814 = Mährische und Schlesische Volkstrachten: Guaschen aus dem Jahre 1814*. Brno 2000, s. 41.
- 21 M a t u l a, Z. ed.: c. d., s. 47.
- 22 S t o l i č n á, R. ed.: c. d., s. 133.
- 23 K l v a ň a, J.: Lidové kroje na Moravském Slovensku. In: Húsek, J. et al.: *Moravské Slovensko. Svazek I*. Praha 1918, s. 120.
- 24 Vlněný i hedvábný materiál.
- 25 Bavlna na lněné osnově.
- 26 W i n t e r, Z. a Z í b r t, Č.: c. d., s. 346.
- 27 Moldon – proužkovaná případně kostkovaná vlněná tkanina. Jst [J i t k a S t a ň k o v á]: Sukno. In: Brouček, S. a Jeřábek, R. (ed.): *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska Sv. 2*. Praha 2007, s. 991.
- 28 Raš/Haras – vlněná tkanina s charakteristickým leskem a omakem; z velbloudí nebo kozí srsti, případně ovčí vlny. Název odvozen od francouzského města Arras, tedy se jednalo o kvalitní a dražší dovozové sukno. M e r t o v á, P.: Přehled druhů vlněných tkanin na mužském lidovém oděvu z prostředí Moravy z let 1850–1950. *Národopisná revue* 22, 2012, 2, s. 87.
- 29 Tamtéž, s. 89.
- 30 Jst [J i t k a S t a ň k o v á]: Sukno. In: Brouček, S. a Jeřábek, R. (ed.): *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha 2007, s. 990.
- 31 B a r t o š o v á, A. et al.: c. d., s. 128.
- 32 W i n t e r, Z. a Z í b r t, Č.: c. d., s. 310.
- 33 S t r á n s k á, D.: *Lidové kroje v Československu. Díl I., Čechy*. Praha 1950, s. 52.
- 34 L u d v í k o v á, M.: c. d., s. 41.
- 35 Například ve sbírkovém fondu oděvu NŮLK jsou všechny soukenné sukně, které lze zařadit do sledované skupiny, olemované červeným sukнем (inv. č. 4838, 4280, 4764, 6139).
- 36 S t r á n s k á, D.: „Životky“ a „kabátky“ slovenských krojů. *Národopisný sborník Časopis Národopisného odboru MS* 8, 1947, s. 156–157.
- 37 Srov. K ř í ž o v á, A. a Š i m š a, M.: c. d., s. 222–223.
- 38 H u r t, R. a k o l.: c. d., s. 205.
- 39 K l v a ň a, J.: c. d., s. 144.
- 40 Tamtéž, s. 150.
- 41 Tamtéž, s. 139.
- 42 B í z a, J. a S k á c e l, J.: *Slovácká obec Rohatec*. Rohatec 1973, s. 134.
- 43 J a n č á ř, J.: *Rohatec: minulost a současnost obce*. Rohatec 2003, s. 127.
- 44 K l v a ň a, J.: c. d., s. 149.
- 45 Tamtéž.
- 46 Například zelená sukně z Milotic, inv. č. H 481, černá sukně z Vacenovic inv. č. H 1480 ze sbírkového fondu Vlastivědného muzea Kyjov.
- 47 Například zelená sukně z Nětčic, inv. č. H 457, žlutá sukně inv. č. H 280 ze sbírkového fondu Vlastivědného muzea Kyjov.
- 48 „Když radili nekomu, aby sa bohatě ožénil, tož mu říkali: mosíš si vzít tú, která má hodně zelených sukni (luk). V zelenej sukni sa děvčica vdávala. A lúky u nás najvíc platily.“ (Ratíškovice) – Výzkumná karta z folkloristického průzkumu 1960–61, Archiv událostí NŮLK; číslo karty 1628/2006, datum 1960, místo Ratíškovice.
- 49 Č e j k a, J. a k o l.: *Ratíškovice: minulostí slovácké obce*. Ratíškovice 2010, s. 611.
- 50 H u r t, R. a k o l.: c. d., s. 211.
- 51 Tamtéž, s. 204.
- 52 Například žlutá sukně s inv. č. H 280 nebo inv. č. H 1536 ze sbírek Vlastivědného muzea Kyjov.
- 53 M a c k o v á - F r o l c o v á, M.: *Ratíškovice: minulost a přítomnost obce*. Ratíškovice 1990, s. 272.
- 54 B i m k o v á, M. a k o l.: *Za Dubňany, za dědinů: historie a současnost folklorního hnutí v Dubňanech a okolí*. Dubňany 2013, s. 82.

- 55 M a r a d o v á, L.: Dubňanská žlutá sukně. In: Drmolice.cz [online]. 23. 6. 2014. [cit. 20. 9. 2014]. Dostupné z: http://www.drmolice.cz/zluta_sukne.html.
- 56 B i m k o v á, M. a k o l.: c. d., s. 99.
- 57 K l v a ň a, J.: c. d., s. 215.
- 58 Tamtéž, s. 154–155.
- 59 Š i l i n k, J. a N e š p o r o v á, J.: *Krása šardického kroje*. Šardice 2009, s. 29.
- 60 K r u ž í k, J.: *Kroje na Podluží*. Břeclav 1982, s. 31.
- 61 J e ř á b e k, R. ed.: *Počátky národopisu na Moravě: antologie prací z let 1786–1884 = Anfang der Volkskunde in Mähren: Antologie der Arbeiten aus den Jahren 1786–1884*. Strážnice 1997, s. 83.
- 62 K l v a ň a, J.: c. d., s. 162.
- 63 Tamtéž, s. 164.
- 64 E s t e r k a, F.: „Růža“ na severním Podluží. *Masarykovou stopou 2*, 1948, 5, s. 69.
- 65 S c h a l l e n b e r g e r o v á, V.: *Vymezení oděvních kompletů na území moravského Podluží a slovenského Záhoří*. Magisterská diplomová práce. Brno 2008, s. 41.
- 66 N o s á ě o v á, V.: *Slovenský ľudový odev*. Martin 1983, s. 28.
- 67 Tamtéž, s. 22.
- 68 S t r á n s k á, D.: „Životky“ a „kábátky“ slovenských krojů. *Národopisný sborník. Časopis Národopisného odboru MS 8*, 1947, s. 160.
- 69 Se zelenou, případně modrou soukennou sukní jako součástí svatebního a svátečního oděvu se setkáváme také při Klvanově popisu kroje Slavicko-bojkovského. I tato má charakteristickou výzdobu na spodním okraji v podobě červené nebo modré stuhy a je dlouhá do poloviny lýtek. K l v a ň a, J.: c. d., s. 236.
Soukenné sukně z jižního Hanáckého Slovácka označované jako tzv. súkenice nosily zámožnější nevěsty ke svatbě. „*Jiná to nebyla ani dívka, když neměla súkenicu, napřed černú, potom zelenú a modrú. Včil si novú súkenice nebudujú. Súkenice lemovaly se ftáčkovú žlutú pantličkú. Poslýz pridaly červenú a vypustily kúšičček „plechu“ (t. j. podšívky při spodním okraji sukně); tož byla trojí lemúvka.*“ K l v a ň a, J.: c. d., s. 247.

Literatura:

- B a r t o š o v á, A. et al.: *Slovenský ľudový textil: tkaniny – výšivky – čipky – kroje*. Martin 1957. 153, [24] s. obr. příl.
- B i m k o v á, M. a k o l.: *Za Dubňany, za dědinů: historie a současnost folklorního hnutí v Dubňanech a okolí*. Dubňany 2013. 207 s.
- B o t í k, J. ed. et al.: *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska*. Bratislava 1995. 2 sv.
- B r o u č e k, S. a J e ř á b e k, R. (ed.): *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha 2007. 3 sv.
- B í z a, J. a S k á c e l, J.: *Slovácká obec Rohatec*. Rohatec 1973. 179 s.
- Č e j k a, J. a k o l.: *Ratíškovice: minulostí slovácké obce*. Ratíškovice 2010. 847 s.
- E s t e r k a, F.: „Růža“ na severním Podluží. *Masarykovou stopou 2*, 1948, s. 68–79.
- H u r t, R. a k o l.: *Kyjojsko*. Brno 1970. 537 s. Vlastivěda moravská 62.
- H ú s e k, J. et al.: *Moravské Slovensko. Svazek I*. Praha 1918. 399 s., [40] l. obr. příl.
- J a n č á ř, J.: *Rohatec: minulost a současnost obce*. Rohatec 2003. 208 s.
- J e ř á b k o v á, A.: *Lidová oděvní kultura: příspěvky k ikonografii, typologii a metodologii*. Brno 2014. 271 s.
- K r u ž í k, J.: *Kroje na Podluží*. Břeclav 1982. 77 s.
- K ř í ž o v á, A. a Š i m š a, M.: *Lidový oděv na Moravě a ve Slezsku: ikonografické prameny do roku 1850 = Traditional folk dress in Moravia and Silesia: iconographic sources until 1850*. Strážnice 2012. 255 s.
- L u d v í k o v á, M.: *Moravské a slezské kroje: kvaše z roku 1814 = Mährische und Schlesische Volkstrachten: Guaschen aus dem Jahre 1814*. Brno 2000. 192 s.
- M a c k o v á - F r o l c o v á, M.: *Ratíškovice: minulost a přítomnost obce*. Ratíškovice 1990. 335 s.

- M a t u l a, Z. ed.: *Etnografický atlas Slovenska: mapové znázornenie vývinu vybraných javov ľudovej kultúry = Etnografický atlas Slovaki: kartografické izobrazenie rozvoja izbranných javov národnej kultúry = Etnographischer Atlas der Slowakei: Kartendarstellung ausgewählter Erscheinungen der Entwicklung der Volkskultur*. Bratislava 1990. 123 s.
- M e r t o v á, P.: Přehled druhů vlněných tkanin na mužském lidovém oděvu z prostředí Moravy z let 1850–1950. *Národopisná revue* 22, 2012, 2, s. 83–92.
- N o s á l o v á, V.: *Slovenský ľudový odev*. Martin 1983. 218 s.
- S c h a l l e n b e r g e r o v á, V.: *Vymezení oděvních kompletů na území moravského Podluží a slovenského Záhoří*. Magisterská diplomová práce. Brno 2008. 133 s.
- S t o l i č n á, R. ed.: *Slovensko: európske kontexty ľudovej kultúry*. Bratislava 2000. 381 s.
- S t r á n s k á, D.: „Životky“ a „kabátiky“ slovenských krojů. *Národopisný sborník. Časopis Národopisného odboru MS* 8, 1947, s. 155–177.
- S t r á n s k á, D.: *Lidové kroje v Československu. Díl I., Čechy*. Praha 1950. 277 s., 100 s. obr. příl.
- Š i l i n k, J. a N e š p o r o v á, J.: *Krásy šardického kroje*. Šardice 2009. 208 s.
- Š i m š a, M.: *Knihy krejčovských střihů v českých zemích v 16. až 18. století = Tailor's pattern books in the Czech Lands in the 16th–18th centuries*. Strážnice 2013. 303 s.
- W i n t e r, Z. a Z í b r t, Č.: *Dějiny kroje v zemích českých*. Praha 1893.

Mgr. Lenka H a v l í k o v á (n. 1986), etnografka, pracovnice Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici, kde se zabývá lidových oděvem a online prezentací sbírek.

Women's Cloth Ceremonial Skirts from Dolňácko and Podluží Terminological, Construction and Historical Analysis of the Part of Clothes

A b s t r a c t

As traditional parts of folk clothes, women's cloth skirts which are the subject of this study share not only the material but also decoration and occasions on which they are worn. They are usually of one colour, most often black, green, yellow woollen skirts. Their low parts are trimmed with contrasting ribbons or by strips of textile and the low edge itself is trimmed with red cloth. Their names refer to the material they were made of that is why they are either called *sukňa* (skirt) or *sukénka* (little skirt), also the so called *kromrážka*, and *moldonka* (the names derived from the names of woollen or semi-woollen fabrics). The original material was cloth from which the skirts were sewn already in Middle Ages. Nevertheless, at that time their shape was different and they part of both men's and women's clothes and they change only in the following centuries. In women's clothes the essential change was that the upper and lower parts of this originally undivided piece of clothes were separated which led to the origin of a bodice and a skirt as they are known today. The word skirt describes a part of clothes of various cuts covering the lower part of the body. In folk clothes we still differentiate three basic types of skirts – skirts connected with a bodice, skirts up to the waist sewn together in the front, and the so called double-apron type of skirt or a back apron. The study deals with the group of skirts up to the waist which are sewn together in front.

As for the regions on which the study focuses, they are Moravian Slovak regions of Dolňácko and Podluží. Here the cloth skirts are still worn on ceremonial or festive occasions. In the past some of their similar varieties were spread on wider areas. For example the study mentions Slovak region Záhoří bordering with the above mentioned Moravian Slovak regions.

On the basis of knowledge available from literature, information from terrain and examples from museum collections it is possible to suggest that there is a variety of skirts recorded in texts and also in pictures as early as in the beginning of 19th century. Most probably with even older date of origin and rooted in Renaissance fashion. These skirts coexisted together with skirts made of new materials and they remained preserved in folk clothing as a ceremonial and very festive part of women's clothes which originally made one part together with a bodice, had a specific cut with sharp tips and were decorated by trimming. The study strives to show the skirt as a part of clothes which seems to be a remarkable residuum of stylish fashion of upper social classes in folk clothing and which was preserved in the above mentioned shape in the region of Dolňácko and Podluží.

Festliche Frauen-Tuchröcke aus den Regionen Dolňácko und Podluží Terminologische, konstruktions- und historische Analyse eines Bekleidungsstücks

Zusammenfassung

Die Tuchröcke in der traditionellen Volkstracht der Frauen, denen dieser Beitrag gewidmet ist, verbinden außer dem Material auch Ausschmückung, Schnitt und die Gelegenheiten, zu denen sie getragen werden. Es handelt sich um einfarbiges, zumeist schwarzes, grünes und gelbes Wolltuch. Über dem unteren Rand sind sie mit Kontrastbändern oder Textilstreifen gesäumt, wobei deren Unterrand mit rotem Tuch gesäumt ist. Die Namen dieser Röcke verweisen auf das Material, aus dem sie hergestellt wurden, seien es nun die Namen *sukňa* oder *súkénka*, auch sog. *kromrážka* und *moltonka* (als Ableitungen von den Bezeichnungen für Woll- oder Halbwoollgewebe). Tuch war der ursprüngliche Stoff, aus dem bereits im Mittelalter Röcke genäht wurden. Damals besaßen die Röcke jedoch eine andere Form und bezeichneten ein für Männer und Frauen gemeinsames Bekleidungsstück, erst in den folgenden Jahrhunderten kam es zu ihrer Verwandlung. In der Frauenbekleidung trat als grundsätzliche Wandlung eine Trennung von Ober- und Unterteil dieses ursprünglichen ganzheitlichen Bekleidungsstücks ein, wodurch im 17. Jahrhundert die selbstständigen Teile Mieder und Rock entstanden, wie wir sie bis heute verstehen. Der Rock von unterschiedlichem Schnitt bedeckte nun die untere Körperhälfte. In der Volkstracht unterscheiden wir bis heute drei Grundtypen an Rücken – mit dem Mieder zusammengenähte Röcke, Röcke bis zur Taille, vorn zusammengenäht, und den sog. Typ aus zwei Schürzen, also vorderer und hinterer Schürze. Die Gruppe der Tuchröcke, von der der Beitrag handelt, gehört zum vorn zusammengenähten Rocktyp bis zur Taille.

Die Gebiete, auf die sich im Beitrag die Aufmerksamkeit konzentriert, sind die Regionen Dolňácko und Podluží in der Mährischen Slowakei. Hier werden in einigen Ortschaften bis heute Tuchröcke bei Festen oder feierlichen Anlässen getragen. In der Vergangenheit waren ihnen ähnliche Varianten auf einem weiteren Gebiet verbreitet. Als Beispiel dient im Text die slowakische Region Záhoří, die an die genannten mährisch-slowakischen Regionen grenzt.

Aufgrund der Erkenntnisse aus der Literatur, von Informationen aus dem Gelände und Beispielen aus musealen Sammlungen kann vermutet werden, dass es sich um eine Rockvariante handelt, die in den schriftlichen und bildlichen Quellen bereits Anfang des 19. Jahrhunderts belegt ist. Wahrscheinlich jedoch mit noch älterer Entstehung und mit Wurzeln, die von der Stilmode der Renaissance ausgehen. Diese Röcke koexistierten mit den aus neuen Stoffen genähten Rücken und blieben in der Volkstracht insbesondere als festliches und sehr festliches Bekleidungsstück der Frauen erhalten, das in seiner ursprünglichen Form wohl ein Ganzes bildet mit einem Mieder von spezifischem Schnitt, mit scharfen Spitzen und Saumschmuck. Der Verfasser war in seinem Beitrag bemüht, auf ein Bekleidungsstück zu verweisen, das allem Anschein nach ein bemerkenswertes Residuum der Stilmode der höchsten Gesellschaftsschichten in der Volkstracht ist und sich bis in unsere Tage in den Regionen Dolňácko und Podluží in der beschriebenen Form erhalten hat.

„A DOSTANU STRHLÉ?“ VELIKONOČNÍ KLEPAČKA V RADĚJOVĚ

Klára Binderová, Ústav evropské etnologie, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno

Studie sleduje výjimečně zachovalý obyčej velikonočního klepání provozovaný v Radějově předškolními a školními dětmi. Poukazuje na jejich rozvinutou organizaci, na zábavnou i závaznou část klepání.

V následující práci bych chtěla upozornit na jev, kterému dle mého názoru nebyla v odborné literatuře doposud věnována patřičná pozornost. Jedná se o velikonoční klepání v jihomoravské vesnici Radějov, které se zde uchovalo ve výjimečně rozvinuté podobě.¹ Sledovány jsou jeho projevy od poloviny 20. století po současnost. Zaměření se na uvedené časové období umožňuje práci s informátory, díky níž můžeme zohlednit stanovisko nositelů obyčeje. To je také pro uvedenou práci stěžejní. Zkoumána je tak nejen formální stránka velikonočního klepání, ale i jeho obsahové hledisko objasňující význam jevu pro vesnické společenství, vztahy mezi účastníky, jejich motivaci k činnosti i hodnotový systém. V daném časovém rozmezí je také pozorován vývoj obyčeje v závislosti na dobových podmínkách.

Rozhovory s informátory byly doplněny zúčastněným pozorováním, prací s fotografiemi,² literaturou i archivními materiály.

Uvedená práce nevyčerpává problematiku velikonočního klepání v Radějově zcela, ale vybírá si pouze její část. Téma nabízí možnost dalšího rozvinutí například v oblasti historického a geografického srovnání nejen na jihovýchodní Moravě, ale i v přílehlých oblastech Slovenska.

Úvodem

Zvony zaujímají v kulturní tradici křesťanské Evropy nezastupitelné místo. Po staletí svým zvoněním odměřují čas, svolávají k modlitbě, ohlašují radostné i bolestné události. Jedenkrát do roka však jejich hlas umlká. Po dobu pašijových dnů od Gloria³ znějícího při obřadu na Zelený čtvrtek do Gloria na Bílou sobotu si katolická církev připomíná Kristovo utrpení a smrt. Tehdy je držen obřadní smutek. Vyjadřován je zvučením dřevěných klepadel, které na veřejných prostranstvích i při bohoslužbách již od 8. století zvony nahrazují.⁴

Ve venkovském prostředí českých zemí o tomto čase sehrávalo významnou úlohu klepání (hrkání, řehtání), obyčej obchůzkového charakteru, při němž místní chlapci vybranými samozvučnými nástroji oznamovali poledne, klekání i hodinu Kristovy smrti.⁵

Etnologické a kulturněhistorické výzkumy uskutečňované v průběhu posledních desetiletí rozlišují v projevech obyčejové tradice jednotlivé kulturní vrstvy. Některé jsou spojovány s dobou předkřesťanskou, jiné s novějšími vlivy.⁶ Její nejstarší vrstvu formoval a uchovával způsob života zemědělského obyvatelstva. To podle Věry Frolcové nepovažovalo naplnění základních životních potřeb za samozřejmost, ale za něco, o co je třeba usilovat praktickými i duchovními prostředky. Jeho konání nebylo individuální, ale patřilo k většímu celku v řádu přírody.⁷

Ve snaze zabezpečit zdárný počátek nového hospodářského roku byl velký význam připisován obyčejům vztahujícím se k období přechodu od konce zimy k počátku léta, které k zajištění žádaného cíle využívaly také prostředků ochranné magie. Mezi tyto obyčeje řadíme i velikonoční klepání. To mimo prvky vycházející ze světonázoru zemědělského obyva-

telstva žijícího v úzkém sepětí s přírodou souběžně obsahuje i složku křesťanskou.⁸ Velikonoční téma zániku a obrody je tak znázorňováno ve dvou rovinách. V souvislosti s ukončením starého a počátkem nového vegetačního cyklu a ve spojitosti s připomínkou Kristovy smrti a zmrtvýchvstáním, tedy s opuštěním dosavadního a zahájením nového duchovního života každého člověka. V neposlední řadě v sobě klepání zahrnuje aspekt sociální. Chlapci se zařazují do organizace klepáčů a skrze svou službu komunikují se členy vesnického společenství, čímž je upevňováno vědomí vzájemné sounáležitosti.⁹ Význam přikládáný jednotlivým složkám zmiňovaného obyčeje je však závislý na dobových podmínkách.

Změnou způsobu života i společenských hodnot, ke které ve druhé polovině 20. století docházelo, ztrácelo postupně velikonoční klepání na závaznosti, někde zaniklo úplně. Přesto však se s ním můžeme v některých oblastech Moravy setkat ještě na počátku 21. století.¹⁰ K nim patří také Slovácko, region nacházející se na jihovýchodní Moravě, pro nějž je charakteristické uchovávání kontinuální vazby na místní tradice spolu s rozšířeným katolickým vyznáním jeho obyvatel. Velikonoční klepání zde zůstalo dodnes všeobecně rozšířeno.¹¹

Jednou ze slováckých lokalit, kde se tento obyčej udržel ve srovnání s okolními obcemi v nezvykle velkém rozsahu, je Radějov. V blízké Strážnici, Sudoměřicích a Vnorovech chodí pouze ministranti v počtu kolem desíti chlapců a klepání chápou jako součást své služby, nic za ni nečekají a ani nedostávají.¹² V Tvarožné Lhotě sousedící s Radějovem se v hojnější míře účastní ministranti, mladší chlapci i dívky. Podle údajů z počátku 21. století¹³ skupina nebyla výrazněji organizovaná, docházka dobrovolná, odměna za ni ve formě bonbonů či pečiva z místní pekárny, která se rozdělovala hned po dané obchůzce rovným dílem.¹⁴ Oproti předchozím mají Radějovjané daleko rozvinutější organizaci, kdy je do průběhu klepání zapojena celá vesnice.

Důvodem, proč se právě v Radějově klepání uchovalo v téměř nezměněné tradiční podobě, může být poloha obce stranou od významnějších komunikací umístěná na okraji pohorí Bílých Karpat při hranici se Slovenskem. Historicky se Radějov vyčleňoval vůči ostatním strážnickým, přílehlým veselským, ale i hornáckým obcím¹⁵ svou chudobou. K vesnici totiž ve srovnání s nimi příslušela nejmenší výměra polí (většinu katastru tvořily louky a lesy). Nedostatek finančních prostředků měl za následek její zpožděný rozvoj.¹⁶ Nuzné životní podmínky, rozšířený alkoholismus a struma (lidově *vole*), onemocnění projevující se zvětšením štítné žlázy v důsledku nedostatku jódu,¹⁷ vedly k duševnímu i tělesnému hendikepu obyvatel, na což reagovaly okolní obce častými posměšky. Místní poměry se zlepšily po první světové válce.¹⁸

Odlehlost místa, nízký počet obyvatel (přibližně 800), kteří se mezi sebou znají, zemědělství a příležitostné práce v okolních lesích jako zdroj obživy, těsná spjatost s okolní přírodou i potřeba vymezit se oproti zmíněnému nadřazenému chování sousedních dolňáckých obcí¹⁹ tak vytvořily vědomí sounáležitosti obyvatel žijících ve specifických podmínkách. Toto vědomí, které je patrné dodnes,²⁰ dalo pravděpodobně vzniknout prostředí vhodnému pro uchování tradičního obyčeje.

Pohnutky k radějovskému klepání

Existenci instituce radějovských klepáčů opodstatňuje a vysvětluje lidový výklad, podle něhož úkolem akterů je nahradit v době velikonočního smutku zvony. Ty ve stanovené době odlétají do Říma, aby jim papež požehnal za věrné služby církvi. Až se tak stane, vracejí se zpátky.²¹ Nejstarší (klepali ve čtyřicátých a padesátých letech) a starší (šedesátá a sedmdesátá léta) generace chápe klepání jako katolickou tradici. Generace mladší (osmdesátá a devadesátá léta) a současná (počátek 21. století) je spojuje spíše s odkazem lokální kultury.

Kluci mají ke *klepačce* vřelý vztah, velmi rádi se jí účastní a rádi na ni také vzpomínají. Chosení na *klepačku* je samozřejmost, kterou nejstarší generace chápala jako čest. Kdo by se neúčastnil, byl by podle F. S. považován za slabocha. Podobného názoru jsou i současní klepáči, pro které je ten, kdo nechodí, snad „úplný blázen“, když se nechává připravit o tuto zábavu.²² Jedná se totiž o jediné období v roce, kdy si děti vytváří vlastní nezávislou organizaci podobající se uspořádání dospívající svobodné mládeže (*chase*).²³ Její existence je ostatními obyvateli respektována a žádný z dospělých do ní nezasahuje.

Motivací, proč se tohoto obyčeje hoší rok co rok účastní, je tradice. Z otce na syna, ze staršího klepače na mladšího je předávána hodnota vnášející do každodenního života vesnice něco výjimečného a svátečního, co neodmyslitelně patří k Velikonocům. Nejsilnějším prvkem, který chlapce ke klepání táhl a stále táhne, je však jejich pospolitost. Slovy jednoho z nich: „*Byla to dycky taková parta kluků, která jednu za rok byla taková utmelená, ať dyž sa přes celý rok nebavili, tak tá klepačka jich dycky tak stmelila.*“²⁴ Zařazení se mezi klepače je chápáno jako něco atraktivního, o co hoší stojí. Nezaměnitelná je dobrodružnost a jedinečná atmosféra celé akce. S mladšími generacemi silící, přesto však stále podřadná, je motivace odměny za klepání.

Organizace klepáčů

Klepání je v Radějově velmi rozšířeno a vždy se v první řadě vztahovalo na místní chlapce předškolního a školního věku. Ti se tradičně dělí do tří skupin, *stran*, podle svého bydliště a trasy obchůzky. Dbá se při tom na to, aby trasy zahrnovaly všechny trvale obydlené domy (rekreační chaty se nepočítají).²⁵ První skupina zvaná *DĚDINA* má na starosti část Radějova ležící na pravém břehu potoka. Označení skupiny je odvozeno od místního názvu dané oblasti, který však není ustálený a má více variant. V tomto případě se jedná o upřesňující pojmenování *Dědina a Potoky* či *Dolní konec a Potoky*, u starší generace o označení *Hlavní* (leží na hlavní silnici). Rajón skupiny *HOŠTÁKY* se rozprostírá z pohledu obyvatel Hlavní ulice na druhé straně potoka, proto název *Druhá strana*, *Prostřední strana* nebo též *Dolní konec a Hoštáky*. Působíště klepáčů kolektivu *KOPCE* podle místních názvů ulic (konkrétněji *Záhumní*, *Střešňovce*, *Kopce*) zahrnuje zbylou část Radějova nacházející se v kopcovitém terénu nad oblastí Hoštácanů (viz mapa). Příslušnost jednotlivých klepáčů k daným skupinám je závazná. Ve kterém rajónu se nachází jejich dům, s tou skupinou chodí. Výjimky nastávají zřídka.

V čele každé skupiny stojí stárek.²⁶ Má nejvyšší postavení, největší pravomoc, ale také největší zodpovědnost. Je jím vždy nejstarší chlapec ze skupiny, obvykle ve věku deváté třídy základní školy (15 let). Rok, kdy se stane stárkem, je také posledním v jeho službě, další rok už mezi klepače nesmí. Tradičně se posléze zařadil mezi chasu. Pouze v případě, že se ve skupině nenajde vhodný nástupce, může být stárkem ještě v následujícím období.

Stárek musí splňovat určitá kritéria. Může jím být pouze místní chlapec, který „*má odchoděné*“, účastnil se *klepačky* alespoň po šest předcházejících let a ani jednu nevynechal. Dle slov radějovských klepáčů: „*Stárkem je člověk za odměnu.*“²⁷ „*Stárek už byla enom taková funkce, jak u nás prezident, kerý nic nedělá, taková prestižní. Za celú dobu, že si to vyslúžil, tím, že celý život chodil. Tak potom ten poslední rok je takový, kdy má největší privilegia.*“²⁸ Odznakem stárka je tzv. notýsek či papír, kam se zapisuje docházka klepáčů včetně hodnocení každého z nich. O tom, co se do notýsku zapíše, rozhoduje stárek. Specialitou skupiny *Kopce*, kterou si uchovala až do současnosti a na niž jsou proto její členové hrdí, jsou *hrušky*. Jedná se o klepací nástroj ve tvaru desky, v níž je do horního okraje vyřezán otvor pro držení. Pod ním jsou z každé strany desky v řadě po třech (či v jiném uspořádání, například

vedené dvěma řadami) upevněné pomocí kovových oček *hrušky*, dřevěné špalíčky. Když se s deskou kýve kroutivým pohybem ze strany na stranu, *hrušky* o desku klepou. Nástroj náleží pouze stárkovi, symbolizuje a zviditelňuje jeho pozici. V upomínku na svou funkci se na něj stárci podepisují. Notýsek i *hrušky* jsou nedotknutelné, patří pouze stárkům, kteří je po roce předávají svým následovníkům.²⁹

Hrušky skupiny Kopce s podpisy jednotlivých stárků, zde v držení Jana Kováče. Radějov 19. 4. 2014. Foto K. Binderová.

Stárek dohlíží na správný průběh celé *klepačky*. Rozhoduje o tom, kdo může a nemůže chodit, řeší veškeré konflikty mezi klepáči i ve styku s veřejností, uděluje plus a mínus body (viz dále), stanovuje výši výslužky a přiděluje úkoly. Z pozice stárka plyne nejvyšší autorita, největší odměna a také výlučnost v určitých činnostech. Stárek má vždy rozhodující slovo, co řekne, to platí, i kdyby se objevily námítky z řad dospělých či samotných klepáčů.³⁰ Přesto však být schopným stárkem je vizitkou a prestiží každého z nich. Založení stárků jsou různá, většina ale stojí o respekt a uznání svých druhů a obecně o dobrou pověst ve vesnici. Stejně jako na špatné, tak na dobré stárky se nezapomíná.³¹

Velkou oporou stárka je tradice, do značné míry neuvědomělý proces předávání duchovních, sociálních i materiálních hodnot daného společenství z generace na generaci.³² Chlapci si pozorováním spolu s přímou účastí osvojují zákonitosti *klepačky*, a to z hlediska organizace i sociálních vztahů. Tradice klepání zaručuje, že jednou získané poznatky provedených postupů bude možno využít i v následujících letech.³³ Proto není obvyklé, aby stárek klepáče organizoval, zaučoval, vysvětloval, popřípadě je zkoušel způsobem, jenž je vlastní pedagogickému působení. „O tom všichni ví, [...] začíná se tam a tam a kdo chce, tak tam dycky přijde. [...] To se mně na tom líbí eště víc, že v tom není nic takového, že by někdo chodil, zval tě, ale prostě to ví všichni a kdo chce, dojde, je to prostě takové, no, přirozené, není v tom žádná křeč. Kdo chce jít, tak ide. [...] Ani to hrkání před tím kostelem [viz dále], ti kluci jak chodí od mala a potom sou stárci, tak oni to prostě ví, že před kostelem se má zdvihnout, nikdo sice neví proč, ale všichni to tak dělají, nikdo nám to nemusel říkat. – Když se na to dívám teďka, to mně přijde, jak když v nějakém kmenu v Africe.“³⁴

Mládek je o rok mladší než stárek a platí pro něj stejné podmínky výběru jako pro stárka. Jemu má za úkol pomáhat, dohlíží také na patřičné chování ostatních klepáčů. Funkci mládka přísluší odpovídající prestiž a výše odměny. Mládky se u starších generací klepajících v šedesátých letech a dříve stávali všichni chlapci, kteří dosáhli stanoveného věku.³⁵ V následujících obdobích jsou mládci voleni stárkem a na jeho pozici přechází automaticky následující rok. Zároveň platí pravidlo, že každý z místních chlapců, který se pravidelně účastní *klepačky* a řádně plní své povinnosti, se jednou musí stát mládkem a posléze stárkem. Otázkou jen je, kdy konkrétně na něj přijede řada. Standardní věk stárka, jak již bylo řečeno, je 15–16 let, mládka 14–15 let. Není však závazný a přizpůsobuje se aktuální situaci, kdy se zúčastnění mezi sebou dohodnou. V případě, že se v ročníku sejde více kandidátů na mládky, stanou se jimi většinou nejvýše dva a na zbývající přijde řada následující rok (roky). Důvodem je snaha dělit odměnu příslušejícím stárkům a mládkům. Proto občas dochází, například v současnosti u skupiny Dědina, až k takovým věkovým posunům, že stárkovi je i 18 let. Obvykle však nejvyšší věk stárka odpovídá prvnímu ročníku střední školy.³⁶

Do kolektivu řadových klepáčů patří ti, co jsou schopni zúčastnit se samostatně celé *kle-*

pačky. Ti se dále dělí podle věku na starší a mladší. Mezi starší se účastníci řadí přibližně od svého 10.–12. roku až do té doby, než se stanou mládkem, kdy s počtem odchozených let stoupá jejich postavení a jsou jim svěřovány některé důležitější úkony. Mladší byli na konci devadesátých let 20. století ve skupině Kopce nazýváni jako *zobáci*, měli nízké postavení a malou odměnu. Současný stárek téže skupiny (za rok 2014) však mladší a starší děti ve své skupině nerozlišuje, všichni jsou si rovni a dostanou stejnou výši výslužky.³⁷ Toto rozdělení je tedy individuální a záleží na zvyklosti dané skupiny a vůli konkrétního stárka.

Proměnlivá je také závaznost kritérií, podle kterých mohou být zájemci do společenství klepáčů přijati. Odráží se na ní společenský trend genderového vyrovnávání, k němuž u nás dochází od druhé poloviny 20. století.³⁸ Zatímco nejstarší generace o účasti dívek neuvažovala, u starší chodit mohly, ale stávalo se to výjimečně, většinou v případech, pokud byla některá skupina početně hodně slabá. S mladší a současnou generací děvčat stále přibývá. Přesto však obecně mezi klepáči přetrvává názor, že se jedná o chlapeckou organizaci (proto i já zmiňuji především chlapce), a dívky by měly chodit spíše pro doplnění počtu. Ačkoli neexistuje žádný zákaz, dívky za mládky voleny nejsou.

Stárci mladší a nejmladší generace se musejí vypořádávat ještě s dalším fenoménem, a to s chataři, kteří do Radějova, na místo vyhlášené svou malebnou přírodou a zdravým ovzduším, přijíždějí od třicátých let 20. století stále hojněji.³⁹ Jejich děti se *klepačky* účastnit mohou, avšak jsou kolektivem přijímány zdrženlivěji a mezi stárky a mládky nepatří. Totéž platí i pro přespolní. Častěji než před několika desetiletími dochází k tomu, že se mladé radějovské rodiny odstěhují a přijíždějí za svými rodiči a prarodiči na prázdniny. Protože si uchovaly vazbu na místní obyvatele, jejich potomkům možnost stát se mládkem a stárkem upírána není.

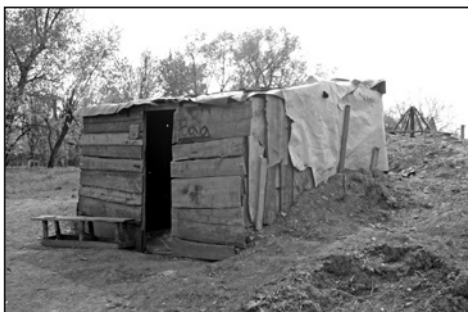
Nejnižší postavení mají malé děti, které se ke klepáčům připojují v doprovodu rodičů jen na některou občůzku a jen na určitou část trasy. Od malička jsou tak zasvěcovány do tradice a získávají ke klepání kladný vztah. Do kolektivu klepáčů ale nepatří.

V rozmezí přibližně čtyřicátých až sedmdesátých let se *klepačky* účastnili všichni kluci z vesnice, málokdo tvořil výjimku. Jednalo se přibližně o dvacet klepáčů v každé skupině. Od druhé poloviny osmdesátých let začali někteří vynechávat, přesto však chodí spíše většina. Skupina Dědina je obvykle početně nejsilnější (přibližně patnáct až dvacet klepáčů), nejméně chodí hoštáckých klepáčů (okolo deseti).⁴⁰

Klepačka

Klepačkou je v Radějově označován souhrn aktivit provozovaný dětmi školního a předškolního věku v době od Zeleného čtvrtka do Bílé soboty. Neoficiálně však začíná dříve.

Klepačka se skládá ze dvou částí. První je samotná občůzka klepáčů. Jedná se o váž-

Bunkr skupiny Hoštáky. Radějov 19. 4. 2014. Foto K. Binderová.

Přírodní *bunkr* skupiny Kopce. Radějov 19. 4. 2014. Foto K. Binderová.

ný a zodpovědný úkon uchovávání dlouholeté tradice v jejím plném rozsahu. Zmíněné se však neobejde bez obětavosti účastníků. Jako kompenzace za způsobené újmy slouží část zábavná, která je spojena s trávením volného času v *bunkrech* na okraji Radějova.

Bunkry

Bunkr tvoří zázemí klepáčů, je jejich nezávislým územím, kam nedosáhne pohled dospělých. Stavba *bunkru*, tohoto přístřešku různorodého provedení, je závazná a symbolicky jí začíná *klepačka*. Každá skupina si na svém teritoriu buduje vlastní.

Bunkr je vizitkou stárka, on spolu s mládkem organizuje skupinu starších kluků, kteří se na stavbě podílejí, zajišťuje materiál, rozhoduje o tom, kde se bude stavět. *Bunkry* se umísťovaly směrem ke Strážnici vždy za posledním obytným domem na začátku trasy klepání každé skupiny. V průběhu času, jak se ulice rozšiřovaly, posouvalo se dál od vesnice i místo *bunkrů*. Skupiny Dědina a Hošťáky budují své *bunkry* přímo v korytu potoka či blízko něj. Do padesátých let se nacházely v úrovni školy, od let šedesátých, kdy byla vystavěna ulice Pod Husíma horama, skupina Hošťáky přesunula své sídlo na její konec. Zároveň se vznikem Nové ulice a zbudováním nového fotbalového hřiště za obcí směrem na Lučinu v téže době se kolektiv klepáčů z Dědiny přesunul k starému hřišti na začátku zmíněné Nové ulice.⁴¹ Skupina Kopce sídlí na opuštěných pozemcích na okraji Záhumní ulice (viz mapa).

Protože se v Radějově všichni znají, tím spíše chlapci z jedné *strany*, není domluva kde a kdy se ke stavbě *bunkru* sejít náročná. Dalším pojítkem jsou společné školní cesty autobusem do Strážnice, kde děti navštěvují druhý stupeň základní školy.

Pro starší a částečně ještě mladší generaci znamenaly chvíle strávené v *bunkru* velmi mnoho, proto se s jeho stavbou začínalo čtrnáct dnů před začátkem klepání. V současnosti se již *bunkry* nebudují s takovým předstihem, například skupina Dědina jej na Květnou neděli vyměří a stavět začíná od pondělního odpoledne.⁴²

Podoba a provedení *bunkrů* jednotlivých skupin se přizpůsobovala terénu a aktuál-

Klepáči z Kopců u *bunkru* před poledním klepáním na Bílou sobotu. Radějov 19. 4. 2014. Foto K. Binderová.

ním podmínkám. Nejstarší *bunkry* budované přibližně v padesátých letech byly vydlabané v břehu potoka, nebo se vyskytovaly v podobě přístřešku, kdy mezery mezi kůly zaraženými do země byly vyplétány stonky z kukuřice či proutím. Později byly *bunkry* hloubeny do země. Nad vykopanou jámou se upevnily krovy a přes ně se přehodil igelit. Objevovaly se ale také nadzemní budky, základ tvořily čtyři kůly zaražené do země, stěny se stloukaly z prken. Vcházelo se do nich dveřmi. Střecha byla plechová či dřevěná potažená igelitem.⁴³ V současnosti si klepáči z Dědiny staví dřevěný přístřešek typu autobusové zastávky, Hošťáčané mají svou stálou buňku, *baju*, sbitou z prken a s otvorem pro vstup, střecha je pokryta rozmanitým materiálem od plechu až po lepenku na střechy. Skupina Kopce mívala *bunkr* stlučený z desek, v posledních asi třech letech však dává přednost přírodní variantě. Tvoří jej prostor vysekaný v kroví, který je z vnějšku obalený dekami, strop zajišťují desky.

Materiál se sháněl po škarpách, stodolách, dřevěné odřezky ve dvou radějovských pilách. Z domu se nosily hřebíky a potřebné náradí. K základnímu vybavení *bunkru* patřila u starší a mladší generace klepáčů kamna, která byla většinou putovní a přes rok se ukládala k ně kterému z klepáčů. Na nich se na plotně stále pekly brambory nakrájené na plátky. Sedělo se na dekách či bedničkách. F. S. z nejstarší generace jako jediný vzpomíná, že se u *bunkrů* objevovaly také vlajky v podobě kusu látky.⁴⁴ Označovaly sídlo dané skupiny a nárok na ně.

K *bunkru* chodili i mladší kluci, jeho stavbu však obstarávali starší klepáči v čele se stárkem. Proto jim náleželo přednostní právo k pobývání v *bunkru*. Mnohdy tak pak, skryti před nepovolanými pohledy, prováděli různé lumpačiny, ke kterým patřilo kouření a občas ve večerních hodinách i pití alkoholu. Mladší chlapci se většinou shromažďovali před *bunkrem* u ohně.⁴⁵ U současné generace kamna v *bunkrech* chybí a i stavební nadšení, zdá se, je menší. Ohně se však dělají stále, pečou se na nich brambory, špekáčky, ale klidně i křupky.

K *bunkru* se dříve chodilo od té doby, co se začalo s jeho stavbou, každou volnou chvílí. S postupem doby již jeho navštěvování není tak intenzivní, chlapci se zde schází většinou půl hodiny až hodinu před začátkem obchůzky, večer posedí déle. Přesto však chvíle strávené u *bunkru* pořád tvoří významnou součást *klepačky*. Kdo chodí k *bunkru*, patří mezi plnoprávné klepáče.

U *bunkru* bývá živo, občas dochází ke střetu s dospělými kvůli nadměrnému hluku (ne stává se to ale často, protože *bunkry* jsou umístěny stranou od obytných domů). Protože se však v tomto případě jedná o výjimečnou situaci, stojí radějovská veřejnost spíše na straně klepáčů než na straně postižených. Na jeden takový konflikt vzpomíná jadrný vypravěč I. H. ze skupiny Kopce: „*To jo, to sused, ten byl na nás vyletěný imrvére. My sme tam dělali táborácky. Samozřejmě my sme byli sígři, to se stalo myslím jednú, nekdo hodil pneumatiku do ohňa schválně, tak to bylo neco na něho, ten tam byl hned vyletěný. – A tož takové ty věci mezi tým klepání pro zpestření, střílalo sa prakama, na palicu sa dávalo blato a házali sme to po sobě, takže byl bordel všady kolem. Takže jako jo, ti lidi z té těsné blízkosti [...] Hned třeba ob jedno bývali moji prarodiče, ale ti to brali, že si prostě řekli, je to teda řev strašný, ale je to jenom tři dni v roce. On kdyby to tak neprožíval, tak my bysme mu ani tak naschvál nedělali. Ale samozřejmě, když on to tak prožíval, tak dycky, poďme ho podráždít. Ve čtyři ráno, před tým než sa šlo klepat, tak sa udělala vatra desetimetrová, tak to je jasné, že ho to zbudilo.*“⁴⁶

Klepáči hráli také hry na děcka, na barvy. Skupina Dědina s *bunkrem* u starého hřiště se bavila fotbalem, vybijenou, když nebyl balón, přišlo na řadu ragby s plastovou lahví naplněnou vodou. Jednalo se většinou o aktivity spontánní, ve výjimečných případech, pokud měl stárek již zkušenosti s vedením dětí, mohlo jít o hry organizované.⁴⁷

Dobrodružné a bojovné chlapecké duše velmi zaměstnávalo válčení mezi *stranami*. Podnikaly se výpravy k cizím *bunkrům*, které se za nepřítomnosti nepřítele bouraly nebo zapalovaly. *Bunkry* se také rozebíraly a jejich části se používaly na stavbu vlastního. Některé sku-

piny však na protivníky vyzrály použitím pevného a nehořlavého materiálu, kdy například skupina Dědina měla přibližně v devadesátých letech *bunkr* zhotovený z betonových skruží. O *bunkry* se sváděly bitky, konkurenční skupiny po sobě házely koulemi z bláta, popřípadě někdy kameny. Losem byli určováni ti, kdo se měli vplížit do cizího *bunkru*, něco z něj uloupit, a tím pokořit nepřítele. (Podle údaje F. S. si skupiny ve čtyřicátých a na počátku padesátých let navzájem čas od času kradly své vlajky.)⁴⁸ Kdo byl přistižen, dostal výprask. Pro ochranu vlastních *bunkrů* stárci určovali strážce, kteří, aby byla služba efektivnější, na místě občas přespávali. Vždy však platilo pravidlo, že po čas klepání se bourat *bunkry* nesmí. Od počátku 21. století se rivalita mezi *stranami* postupně zmírňuje, souboje již nejsou časté, stárci a mládci jednotlivých skupin se také navzájem více druzí, čas od času se navečer scházejí k besedám.⁴⁹

Doba chození k *bunkru* končí s poslední obchůzkou na Bílou sobotu. Do té doby v dřívějších válečných časech málokteré přístřeší vydrželo nepoškozené, na svou obnovu však muselo počkat až do začátku příští *klepačky*.

Výrazným znakem charakteristickým pro skupiny klepáčů přibližně od sedmdesátých let je systém udělování plusových a minusových bodů. Slouží jako motivace k větší aktivitě i organizovanosti členů kolektivu a napomáhá spravedlivému rozdělení odměny na konci *klepačky*.

Zároveň plní úlohu mocenského prostředku stárka, který rozhoduje o tom, kdo z dané skupiny klepáčů dostane *přidané* nebo *strhlé*. Stárek má u sebe pro skupinu Kopce tradiční „notýsek“ (školní sešit velikosti A6 či A7, který si stárci mezi sebou předávají) či jinde papír, na nějž zapisuje jména či přezdívky všech plnoprávných účastníků *klepačky*. Ke jménům pak v jejím průběhu zaznamenává docházku a hodnocení dotyčných. *Přidané* nebo *strhlé* se počítá v bodech či přímo v korunách. Pro klepáčskou službu je rozhodující účast, a to na všech obchůzkách. Chodí se za každého počasí.⁵⁰ Za vynechání klepání jsou srážky, za vynechání klepání z důvodu špatného počasí o to větší, *na to sou stárci hákliví*.⁵¹ Klepat se chodí včas. S mladou generací vzrůstá problém s brzkým vstáváním a častěji se vyskytují případy, kdy někdo zaspal. Potýkají se s tím i samotní stárci, proto někteří z nich ze současné skupiny Dědina určují službu, která je přijde vzbudit, ta za to pak dostane plusové body.⁵² Oceňována je pomoc při stavbě *bunkru* poskytnutím materiálu či vlastních sil. Přilepšit si klepáči můžou jakoukoli službou skupině, například přinesením brambor do *bunkru*. Bývalý klepáč M. H. vzpomíná, jak v sedmdesátých letech lovili z kontejneru na místním hřbitově zbytky voskových růží a nosili je do kamen, protože dobře hořely. Jestliže si na to potrpěl, vyplácela se také úslužnost vůči stárkovi – za přinesenou svačinku byly další plusové body.⁵³ U současné skupiny Dědina připravují stárek s mládkem před *bunkrem* klepáčům úkoly, za jejich zdárné splnění jsou odměňováni přičtením bodů.⁵⁴

Strhává se za neposlušnost, drzé agresivní chování, za nadávky. Nahlédnutí stárkovi do notýsku či u skupiny Kopce šáhnutí bez dovolení na *hrušky* se počítá mezi závažné přeštoky. Strjúcům časných konfliktů, kterým bylo opakovaně strháváno, se vyhrožovalo: „*Ty budeš eště aj doplácet!*“⁵⁵

Přesná pravidla, na základě čeho a v jakém počtu se body přidávají či odebírají, zná jen stárek. Některý je shovívavější, u některého stačí maličkost, aby strhl. Někdy stárci a mládci svého postavení zneužívají. Pro příklad událost ze skupiny Dědina, jak na ni vzpomíná současný klepáč M. P. Jistý stárek jednou zaspal, za to mu měly být uděleny minusové body (to smí mládek, který však byl v tomto případě vůči stárkovi loajální), a nestalo se tak. Mezi klepáči to vyvolalo nesouhlasné reakce, zakročit však nemohli.⁵⁶ Klepáčský kolektiv tak lze chápat jako určitou přípravu na život. Chlapci se v něm dostávají do situací, se kterými se budou později setkávat v dospělosti. Poznávají například, že šéf se poslouchá, i kdyby neměl

pravdu. Oproti běžnému životu jsou ale stárkovy přestupky klepáči tolerovány s vědomím, že jistý hoch nebude svou funkci zastávat věčně a že je naděje, že se s novým stárkem situace zlepší. V neposlední řadě se každý chlapec těší na to, až na něho přijde řada a na pozici stárka se dostane i on. Potom bude moci jednat podle svého přesvědčení.⁵⁷

Obchůzky klepáčů

Vesnici klepáči tradičně obcházejí na Zelený čtvrtek v 18 hodin, na Velký pátek v 5, 12, 15, 18 hodin a na Bílou sobotu v 5, 12, 14 a 18 hodin, přičemž se polední klepání v pátek u starších generací vynechávalo, protože ještě nebyly zavedeny velikonoční prázdniny. V ranních hodinách chodívá klepáčů méně než odpoledne.

Samotné klepání začíná u *bunkru*, kde by se měli účastníci shromáždit alespoň čtvrt hodiny předem a kde také stárci zapisují docházku. Oblečení jsou polehku, protože se po cestě zahřejí, vyzbrojeni lahvemi s vodou a některými i špunty do uší. Nejstarší generace se před začátkem či po skončení obchůzky modlila Otčenáš. Poté se klepáči pod stárkovým velením začínají řadit do dvoustupů. U nejstarší generace podle věku od nejmladších po nejstarší, skupinu vedl mládek či stárek. U mladších generací je tomu naopak, v čele stojí zkušený klepáči, zatímco nejmenší zůstávají na konci, průvod uzavírá stárek.

Každému věku a z toho plynoucím odchozeným létům klepání přísluší určitý klepací nástroj. Jak již bylo řečeno, nejvýznamnější jsou u skupiny Kopce *hrušky*, náležející stárkovi. U nejstarší generace však platily za běžný nástroj, a to v pořadí druhý nejdůležitější. V současnosti se na Dědině i v Hoštákách výjimečně také objevují, věk a postavení jejich nositelů v rámci kolektivu je však libovolný. *Táčky* jsou tradičně určeny mládkovi a stárkovi, popřípadě dalším nejstarším klepáčům. Jsou nejhlučnějším, a tudíž nejprestižnějším klepadlem. K *táčkám* se měl člověk propracovat. Protože však jsou tak žádané, domáhá se jich v současnosti mnoho dětí a jejich věk a zásluhy často nejsou zohledňovány. *Táčky* mají podobu trakaře. Na společné ose s kolečkem trakaře jsou umístěna ozubená kola, která při otáčení narážejí na dřevěné desky s funkcí pružiny. Výška tónu závisí

Klepání skupiny Kopce na Bílou sobotu, vzadu vlevo dohlíží stárek s mládkem. Radějov 30. 3. 2013. Foto M. Svejkovská.

Skupina Hoštáky při klepání na Zelený čtvrtek. Radějov 5. 4. 2012. Foto M. Svejkovská.

na délce, síle a počtu desek. U některých táček se desky dají vysunout nad ozubená kola, *táčky sa vypnú*. Využívá se toho na úsecích, kde klepání není žádoucí. V hierarchii klepacích nástrojů pod nimi stojí *repetáče*. Fungují na stejném principu jako táčky, ozubené kolo se však otáčí pomocí kliky, rám s pružinou různých velikostí se zapírá o hruď či břicho, opatřeny bývají popruhem na zavěšení okolo krku. Chodívají s nimi starší a někteří mladší klepáči. Nynější stárci a mládci z praktických důvodů volí kromě *táček* i *repetáče*, mají tak volnější možnost pohybu. Pro nejmenší (čtyři až osm let) jsou určeny řehtačky (rotující pružina naráží na ozubení dřevěného válce). Nejstarší z dotazovaných pamětníků F. S. je jako jediný označuje za *žabky* a v jeho dětství zaujímaly mezi klepadly poslední místo. U ostatních informátorů platí za nejméně ceněné klepadlo *kladívka (klepač)*, která jsou však organologem Pavlem Kurfürstem považována za nejstarobylejší velikonoční klepací nástroj. Dřevěná klepací deska je spojena s osou, kolem níž se otáčí jedno nebo více kladívek. Rychlým kývavým pohybem jsou ramena překlápěna a bijí střídavě na jednu a druhou stranu desky. Pokud není osa s kladivem upevněna přesně v polovině, vzniknou dvě nestejně rezonující části, které při úderech vydávají dva různé tóny.⁵⁸ Nemají-li možnost sehnat si lepší klepadlo, chodí nyní s řehtačkami a *kladívky* i starší děti.⁵⁹ Nástroje se v rodinách dědí z generace na generaci. V období od poloviny 20. století po dnešek nová klepadla zhotovují a jejich opravy obstarávají místní zruční mužové, popřípadě příbuzní klepáčů bydlící mimo Radějov.⁶⁰

Seřazení klepáči vyčkávají na počátku svých tras na znamení stárků. Ti sledují kostelní hodiny a naslouchají. Panující klid obsahuje napětí. Ve chvíli, kdy se dříve ozval hvizd na prsty, nyní hrkot z druhé *strany*, dává stárek smluvený povel, slovem i gestem, a skupina vyráží.

Úkolem je působit co největší hluk, pozná se tak, že chlapci plní svou službu poctivě. Proto také platí, čím hlučnější nástroj, tím lepší postavení klepáče. Vydávaný zvuk je nezvykle zabarvený, určený dispozicemi nástrojů, nepůsobí ani tak estetickým, jako spíše emocionálně silným dojmem. Radějovské děti tak nevědomky uplatňují jednu z nejstarších praktik ochranné magie, kdy byly lomozem zaháněny škodlivé nadpřirozené síly působící podle lidové víry v období přechodu zimy a léta.⁶¹ Úkon však již svůj původní význam dávno ztratil. Charakter radějovského klepání je odlišný od některých jiných oblastí Slovácka, kde se klepe podle stanoveného rytmu.⁶²

Asi do šedesátých let 20. století začínaly klepácké kolektivy současně na úrovni kostela a vesnic postupovali ve stejné rovině. S výstavbou ulic Nové a Pod Husíma horama se počátky tras skupin Dědina a Hoštáky posunuly směrem ke Strážnici, kdy ale Hoštáčané vycházejí o něco dále. Proto po zahájení klepání ostatních skupin kolektiv z Dědiny vysílá svého zpravodaje, který podává hlášení, jakmile se protější *strana* dostane na jejich úroveň. Potom i oni vyrážejí. Cílem skupin je postupovat souběžně. Tempo určuje první dvojice. Mládci, popřípadě někteří starší chlapci se pohybují podél celé skupiny a usměrňují ji. Za špatné klepání, nepořádné řazení či nepatřičné chování (najíždí si *táčkama* na paty, *perou se*) *se strhává*. Protože se chodí při kraji silnice, dávají zmiňovaní pozor také na jedoucí auta. Stárek jde vzadu a udává rozkazy. Příležitostně se ke klepáčům přidružují bývalí stárci, kteří si ke své skupině uchovávají vztah a vazbu i potom, co již službu skončili. Do klepání nezasahují.

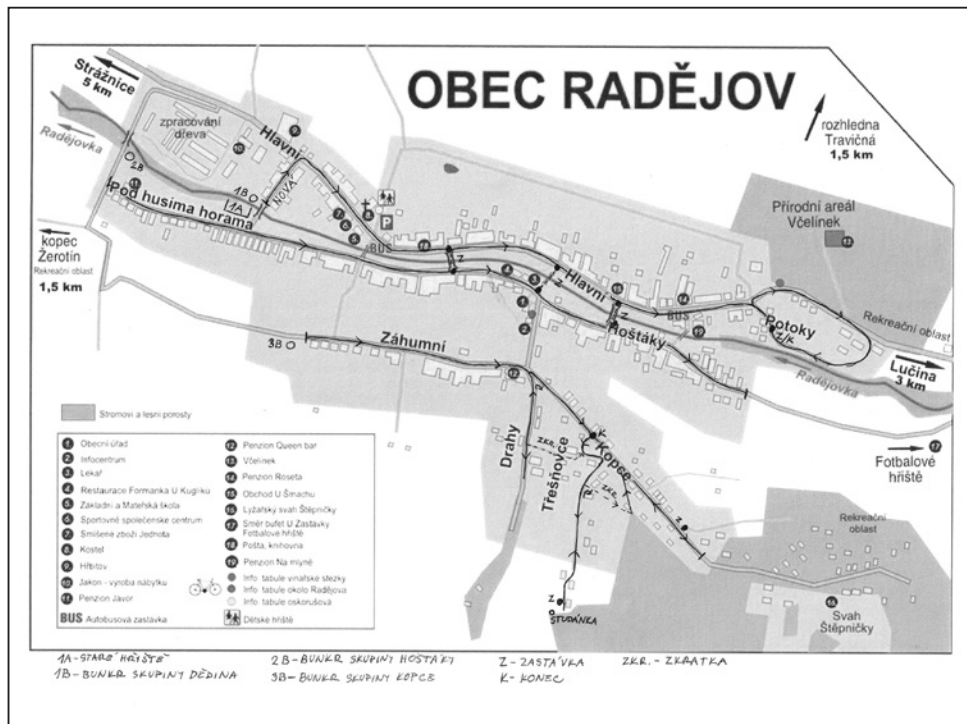
Klepáči z Dědiny postupují od lávky přes Radějovku Novou ulicí a dále potom po hlavní silnici. Okolo kostela i fary se dle zachovávané zvyklosti klepání omezuje. U starší klepácké generace *řehtačky zhasli a klepala sa úcta*. Přestalo se klepat s *táčkami, repetáči* i řehtačkami a z úcty k posvěcenému místu klepala pouze *kladívka*.⁶³ Děti z mladší generace nepoužívají žádný nástroj, říkají, že *okolo kostela zmlknú* nebo *zdvihnú* (zvednou *táčky* ze země, aby nevydávaly žádný zvuk). Všichni ví, že se to tak patří, málokdo ale už proč.

U kostela se k sobě sbíhají trasy Hošťáčanů a klepáčů z Dědiny, kteří jsou od té doby navzájem v úzkém kontaktu. Protože na sebe přes potok dohlédnou, dbají stárci na to, aby se šlo stejnou rychlostí. Pokud se jedna strana opozdí, druhá na ni počká. Při svižnějším tempu a intenzivním hrkání jsou chlapi vděční za přestávku. Hošťáky a Dědina je mají ve stejnou dobu na tradičních místech. První je u mostu nedaleko současné pošty, druhá u lávky u obecního úřadu a třetí v horní části Radějova u autobusové zastávky (viz mapa). Každá skupina odpočívá na své straně, někteří stárci pověřují jednoho ze starších klepáčů, aby zabavil mladší děti. Mezitím se stárci a mládci setkávají na mostě.

Mezi stranami panuje nevraživost i při klepání. V. Z. z mladší generace vzpomíná, jak ho kdysi přes potok trefili prakem. Klepáčů z Dědiny bývá čas od času výrazně víc než Hošťáčanů, proto se jim jezdí „pomáhat“. Kluci přejedou přes most na hošťácké území a tam chvíli hrkají jim na potvoru.⁶⁴

Pro skupinu Dědina je oproti ostatním stranám charakteristická vyšší účast malých dětí, kterých dle pamětníků v poslední době přibývá a které znesnadňují zachovávaní klepacího pořádku. V doprovodu rodičů se v průběhu klepání připojují ke skupině a podle svých možností absolvují celou, povětšinou však jen část trasy. V této části Radějova je terén rovnější než kupříkladu na Kopcích, proto klepání zvládají i menší děti. Z těchto důvodů se zde také čteněji vyskytují tácky.

Zatímco druhá skupina s posledním domem v ulici Hošťáky klepání končí, Dědina ještě schází do části zvané Potoky, kde se tzv. běží Babylon. Většina klepáčů zde má pauzu, od nich se odděluje stárkem vybraná skupinka skládající se obvykle z jednoho staršího a dvou až tří

Mapa Radějova s vyznačenými trasami jednotlivých klepáčských skupin. Obec Radějov.

Turistické informační centrum Radějov [online] [cit. 8. 8. 2014].

Dostupné z: <http://www.radejov.cz/index.php?nid=780&lid=cs&oid=39983>, trasy vyznačila K. Binderová.

mladších chlapců. Ti běží po trase ve tvaru smyčky nejprve po hlavní silnici kolem hájenky, na konci Radějova zahýbají doprava a přebíhají na vedlejší ulici v Potokách, tou se vrací zpět k ostatním. Skupinka celou cestu musí utíkat, na což dohlíží klepáči schovaní podél trasy. Pokud by běžící něco ošidili, hlásí to stárkovi. Protože některé úseky vedou náročnějším terénem, klepe se jen řehtačkami a kladivky. Po doběhnutí skupinky klepání končí a účastníci se rozchází. Jedna obchůzka kolektivu z Dědiny trvá přibližně půl hodiny.⁶⁵

Řazení skupiny Dědina na jedné ze svých zastávek. Radějov 30. 3. 2013. Foto M. Svejková.

Nejúkázněnější dvojstupy a nejdůslednější řazení podle nástrojů a v rámci nich podle věku (vepředu nejstarší s *táčkami*) je v současnosti udržováno u skupiny Kopce, která zároveň musí absolvovat nejnáročnější trasu klepání. Malé nesamostatné děti se zde uplatňují těžko.

Začíná se tradičně u *bunkru* na začátku Záhumní ulice. Začátek je stejný se skupinou Hoštáky, dále ale Kopečtí postupují svou cestou a s druhými skupinami ztrácejí kontakt. Aby obešli všechny obydlené domy na svém území, čeká klepáče u penzionu Queen bar první odbočka do kopců, a to do ulice Drahy (viz mapa). Menší děti spolu se stárkem a mládkem v její půlce vyčkávají, zatímco starší klepou až do konce, tzv. *doklepávají*, a poté se vracejí zpět. Za doklepávání konců ulic jsou plusové body. Přibližně před desíti lety ještě fungovala zkratka vedoucí z půli ulice Drahy na začátek Třešňovců, dnes se však klepáči musí vrátit ke Queen baru, pokračovat ulicí Kopce a teprve potom odbočit od Třešňovců. Na jejich konci je přestávka, kde současný stárek zapisuje docházku. Nedaleko odsud je na okraji lesa studánka, u které se chlapci můžou napít. Skupina se poté Třešňovci vrací zpátky, když ujede asi dvě třetiny délky ulice, přechází lesní pěšinou na konec další uličky (při přecházení se neklepe) ústící na asfaltku v ulici Kopce. Po ní se postupuje stále nahoru až k místu před koncem trasy, kde je v současnosti vybudována vedle silnice rovná plocha sloužící jako soukromé parkoviště. Zde je druhá pauza. Mladší děti, stárek a mládek zůstávají, starší *doklepávají* k posledním domům. Klepáči se pak otáčejí a hrkají k ústí ulice Třešňovce, kde obchůzku stárek ukončí. Stejně jako u ostatních skupin již poté nikdo klepat nesmí. Svižnějším tempem její absolvování zabere asi hodinu.

Skupina Dědina při klepání na Bílou sobotu. Radějov 7. 4. 2012. Foto M. Svejková.

Skupina Dědina o přestávce. Radějov 22. 4. 2011. Foto M. Svejkovská.

lidové víry tradované v 19. a 20. století, jak uvádí Věra Frolcová, patří k významným dnům jarního novoročí, kdy nadpřirozené síly získávají obzvláštní moc. Ta je nejvýraznější v určitých chvílích, k nimž patří doba před východem slunce, okamžik čtení pašijí a hodina Kristovy smrti.⁶⁶ Stejně jako v jiných oblastech Slovácka výjimečnost tohoto dne po generace respektovali i Radějovští klepáči, kteří se před zahájením nebo po skončení ranní občůzky vyslečení do půl těla umývali v potoku.⁶⁷ V tradici venkovských vrstev dokládané touž autorkou se původně jednalo o rituál očistné magie, proudící vodě byla v dané chvíli přisuzována očistná a ozdravná moc osvobozující od všeho starého a škodlivého. K obřadu patřily také křesťanské motivy ve formě modlitby.⁶⁸ Tento úkon zaznamenáváme v Radějově také v druhé polovině 20. století, kdy se klepáči po omytí či před ním modlili Otčenáš. F. S. objasňuje, že tak činili proto, „...aby byli po celý rok čiperní, čerství“, Z. B., taktéž z nejstarší generace, jako důvod uvádí symbolické omytí (smytí) hříchů. Toto křesťanské téma je pro Velký pátek velmi aktuální. U mladších klepáčů se pak omývání uchovávalo jen ve své formální podobě, informátoři uváděli jako důvod tradici, jiné vysvětlení mezi nimi nebylo rozšířeno. V polovině sedmdesátých let se začalo od modlitby Otčenáš upouštět a s následujícími desetiletími se omývání vynechává zcela.⁶⁹ Křesťanský výklad si uchovávalo vel-

Tahanice o táčky, skupina Dědina. Radějov 22. 4. 2011. Foto M. Svejkovská.

kopáteční klepání o třetí hodině jako době připomínky Kristovy smrti, ne všechny děti ze současné generace jej ale znají.

Na Slovácku se ve 20. století podle záznamů badatelů objevoval také motiv Jidáše, mas-kovaného chlapce s různými rolemi, který tvořil součást klepání.⁷⁰ Radějovští pamětníci druhé poloviny 20. století ani současní klepáči se s ním však nesetkali.

Vyklepávačka

Na Bílou sobotu ve 14 hodin se chodí *vyklepávat*. (Výjimku tvořila pouze nejstarší generace, která *vyklepávala* hned při zpáteční cestě z poledního klepání.) Klepající chlapci jdou dům vedle domu a vybírají si svou odměnu. Pokud jsou domy po obou stranách ulice, rozdělí se skupina na dvě části a každá *vyklepává* po jedné straně. Ve skupině Kopce se v devadesátých letech při obchůzce užíval nástroj určený speciálně pro tyto účely, který si mezi sebou členové každý rok předávali, tzv. *vyklepávač*. Jednalo se o veliký, přibližně metrový *repetáč*, který měl dřevěné pružiny umístěné proti sobě z obou stran, jeden konec se zavěsil okolo krku, druhý se opíral o zeď. Hrkalo se na něj těžko, vydával však nejsilnější zvuk. Proto bylo chození s *vyklepávačem* prestižní záležitostí a stárek tento úkol svěřoval jen tomu z mladších hochů, *zobáků*, který se po celou dobu klepání dobře choval či byl nějak jinak pro skupinu prospěšný. Za hrkání se zmíněným nástrojem byly udělovány plusové body.⁷¹ Kromě uvedeného případu ale klepáči působící v jiných skupinách a jiných obdobích *vyklepávač* nezaznamenali.

Téměř všichni místní obyvatelé, jak v minulosti, tak i nyní, jsou zvyklí otevírat a klepáče obdarovávat. A chlapci jsou si svého práva vědomi. Byl-li tomu stárek nakloněný, hrkalo se v některých případech u domu tak dlouho, dokud obyvatelé nevyšli a něco nedali. Většinou ale domácí na klepáče vždy pamatují, a to někteří i tehdy, když na víkend odjíždějí pryč. Nejštědřejší bývají pochopitelně rodiny, jejichž děti chodí klepat. Klepáči poděkují, více však není zvykem něco říkat. Pouze F. S. z nejstarší generace vzpomíná, že stárci a mládci připojovali vinšování s přáním pěkného prožití velikonočních svátků. Od navštívených se jim dostalo poděkování a následné odměny.⁷² K tradiční výslužce patří syrová vajíčka ukládaná do velkého proutěného koše, který nosí vybraní mladší chlapci. Přestože současní klepáči vajíčka stále dostávají, přikládají jim menší význam, než tomu bylo u starších generací. Darování vajíček vnímají jako tradici, kterou respektují. Stěžejní jsou pro ně peníze, které nejstarší generace sice dostávala, avšak v podstatně menší míře. Vybírají se do pokladničky, kterou má na starosti mládek. Od konce devadesátých let tvoří součást výslužky také sladkosti.

Neutuchající rivalita mezi družinami vede klepáče k různorodým aktivitám, mezi něž příležitostně patří *vyklepávání* v cizím revíru před tím, než se na místo dostane místní skupina. Záškodníci bývají dospělými či dětmi obvykle brzy odhaleni a vyhnáni.⁷³ *Vyklepávačka* trvá podstatně déle než běžné klepání, na Kopcích až tři hodiny.

Vykoledovanou výslužku odnáší stárek s mládkem po ukončení klepání buď do *bunkru*, většinou však ke stárkovi domů (*pod návratí*). Zde ji spočítají a poté dle svých záznamů rozdělují mezi jednotlivé klepáče. Nejvíce dostává stárek, o něco méně mládek, a to v odměnu za největší zodpovědnost a povinnosti, které přebírají. Příkladů ostatních se odvíjí od věku klepáčů, čím více odchopených let, tím lépe, od prestiže klepacího nástroje, důležitá je také úplnost docházky a nověji počet plusových a minusových bodů. Konkrétně ale vždy záleží na daném stárkovi, která kritéria zohledňuje a jakým způsobem koledu rozdělí. Je na serióznosti každého z nich, jak vysokou částku připočte sobě a kolik nechá ostatním. Orientačně byla výše odměny v sedmdesátých letech pro řadového účastníka přibližně 15 Kčs, pro

stárka 200 Kčs, dle údajů současného člena skupiny Dědina na začínajícího klepáče čeká asi 100 Kč, na mladšího 150 Kč, staršího 300 Kč, stárkům, pokud se zadaří, zbudou i tři až čtyři tisíce.⁷⁴ Výše celkového příspěvku se mění s každým rokem a odvíjí se od štědrosti dárců. Dědina s větším počtem domů si vyklepe více než Kopce. Malé nesamostatné děti nedostávají většinou nic.

Samotný akt předávání výslužky probíhal dle vzpomínky I. H. ze skupiny Kopce vážící se k devadesátým letům takto: „*Informaci o tom, kolik sa vyklepalo, dycky měl akorát stárek a mládci, nikdo jiný to nevěděl. [...] Takže sedělo sa v bunkru, vyšel mládek a zavolał méno. Ten sa zebrał a šel dovnitřku do toho bunkru, tam šeci seděli – teď tam stárek před sebu ty hromádky tych peněz – nahlas řekl méno, podle toho, jak sa domúvili [stárek s mládkem, pozn. autorky], jak chodil a kolik sa vyklepalo a s čím chodil, tak tam bylo třeba: ‚Helísek 65 a 4 vajca‘, stárek mu dal peníze, mládek mu dal vajca, šel ven a šel druhý. Nikdy tam nebyli všeci, aby viděli, kolik kdo dostává, že už si to potom řekli, to bylo jasné, ale nikdy zobáci nevěděli, kolik má stárek a kolik majú mládci...“⁷⁵*

Vyklepávání spojené s vybíráním potravinových a peněžních odměn poukazuje na výjimečné postavení klepáčů ve vesnickém společenství. Koleda je dospělými poskytována se samozřejmostí a samotnými klepáči považována za něco, na co mají nárok. Chlapci jsou oceňováni za to, že se podílejí na udržování tradice velikonočního klepání. Syrová vejce dle pramenů z 19. a 20. století jsou přitom tradičním společným darem koledníkům, kdy tato forma výslužky zůstala v Radějově zachována až do současnosti.⁷⁶

Poslední obchůzka klepáčů v daném roce se koná na Bílou sobotu v 18 hodin, chodí se *doklepávat*. Protože je již po výplatě, hrozí, že se na ni děti nedostaví. Stárci buď spoléhají na poctivost svých svěřenců, nebo je k účasti přimějí tím, že jim část, popřípadě celou výslužku rozdají až po posledním klepání.

Žádná z obchůzek v sobě nezahrnuje slovesný projev, ať již ve veršované formě či jako pokřik. Nepamatují na něj ani starší informátoři. Výjimku tvoří jen F. S. zmiňující vinšování při *vyklepávání* u nejstarší generace.⁷⁷

Pro jeho oficiální výklad je v případě velikonočního klepání nutno zohlednit vztah k místní katolické církevní organizaci, který byl u nejstarší klepáčské generace samozřejmý.⁷⁸ S následujícími generacemi začal být postupně oslabován. *Klepačky* se účastnili všichni chlapci z vesnice bez ohledu na vyznání, někteří z nich zároveň ministrovali při velikonočních bohoslužbách v místním kostele. Radějovjané si cenili faráře, který ctil jejich tradici a časy náboženských obřadů přizpůsoboval klepáčským obchůzkám tak, aby chlapci stíhali oboje. Jednali tak většinou dle výpovědi T. S. takzvaní „naši“ faráři pocházející z blízkého okolí, kteří měli povědomí o krajových zvyklostech. Méně pozitivně hodnoceni jsou duchovní původem ze vzdálenějších končin, například současní polští kněží, kteří dobře neznají místní poměry, a proto je vždy nemusejí nezohledňovat.⁷⁹ Vzhledem k ateismu rozšířenému v Radějově v tom však mladší a současná generace nevidí problém, velká část z nich totiž do kostela vůbec nechodí. Církevní program a klepání pak chápe jako dvě samostatné na sobě nezávislé akce. Dojde-li přece jen ke střetu zájmů, dle mínění klepáčů se má každý rozhodnout, která z aktivit je pro něho důležitější. Ke konfliktu mezi vesnickým společenstvím a místní církevní organizací by ale mohlo dojít, pokud by kostelní zvony zvonily po začátku první klepáčské obchůzky (starost o kostel a zvonění je záležitostí církve). Radějovjané, zvláště samotní chlapci, by to chápali jako zpochybnění své tradiční funkce. Za klepáče by situaci měl řešit stárek.⁸⁰

Závěr

Velikonoční klepání v Radějově je místními obyvateli vnímáno jako hodnota, kterou získali od svých předků a kterou dále přebírá mladá generace. Práva klepáčů jsou respektována a za dobré splnění povinností dávána odměna. Dospělí tak poskytují dětem pozitivní zpětnou vazbu, díky níž jsou si vědomy významu své činnosti. Při klepačce mají rozhodující slovo pouze radějovští chlapci a trasa občůzky vede okolo všech domů obydlených místními obyvateli, tím se upevňuje vědomí sounáležitosti vesničanů.

Na základě výše uvedeného chápeme *klepačku* jako obyčej.⁸¹ Závazný charakter její občůzkové části ve formální podobě nese některé rysy, které jsou podle definice Alexandry Navrátilové vlastní obřadu. Klepáci vychází z určitého místa ve stanovenou hodinu, s nezaměnitelnými atributy, jimiž jsou samotné klepací nástroje. Aktéři musí splňovat daná kritéria, existuje mezi nimi hierarchie, s níž se pojí odpovídající úkony.⁸² To má vliv na pořádek, podle kterého se chlapci řadí do průvodu. Uspořádání zdejší klepačské organizace se tímto odráží v konkrétní podobě občůzky. Jejím prostřednictvím je také ospravedlňováno stárkovo výlučné postavení, jež u skupiny Kopce symbolizují *hrušky*.⁸³ Po vytyčené trase se prochází všemi stále obydlenými ulicemi Radějova. Obcházení tak, jak dokládá Zdeněk Mišurec, patří k hlavním tradičním prostředkům vzájemné komunikace mezi členy vesnického společenství.⁸⁴ V případě *klepačky* k ní dochází formou hlucení, a při koledování.

V občůzkách klepáčů provozovaných v druhé polovině 20. a na počátku 21. století jsou obsaženy pozůstatky složky magické, která se ve své převážně formální podobě projevuje v co nejhlasitějším hrkání účastníků a dříve v umývání se velkopáteční vodou a při koledním vinšování. Při něm původně hrála roli víra v kouzelnou moc slova, podle níž pronesené přání na navštívené blahodárně působilo.⁸⁵ Náboženský rozměr je vyjádřen výkladem smyslu klepání, dříve také modlitbami před začátkem či po ukončení občůzky a při velkopátečním omýváním. Zmiňovaný obyčej je živým útvarem, který se stále přizpůsobuje novým životním podmínkám svých nositelů. Když některý z jeho prvků ztrácí své opodstatnění, zaniká, stejně jako se tomu stalo v případě omývání vodou, vinšování a modliteb. Požadavek hluchosti klepání zůstává, avšak se svým sociálním odůvodněním. Silný lomez je znakem dobře odvedené práce, je prestiží každého klepače.

Poslední stále živou a rozvíjející se složkou radějovského klepání je oblast sociální. V daném období chlapci v rámci vesnického společenství zaujímají výlučné postavení. Vykonaávají činnost, která je považována za hodnotnou a které se nikdo jiný zhostit nemůže. Za to mají své výsady. Je jim tolerováno pozdní chození domů, rozjívené chování u *bunkru*, dostávají výslužku, kterou by jim jinak nikdo nedal a se kterou libovolně hospodaří. Mají svou organizaci s pevnými pravidly, do které nikdo, kdo není její součástí, nesmí zasahovat. Tím dochází k sebestoprvčení školních (popřípadě předškolních) dětí, k uvědomění si jejich vlastního významu.

Doba *klepačky* je výjimečnou událostí, při níž se děti semknou tak úzce, že vytvářejí komunitu, pospolitost lidí, kteří se ztotožňují s určitým prostorem (*bunkr*, trasa klepání) a zaměřují se na stanovený cíl (klepání). Mají shodné potřeby (respektování tradice, sdružování dětí podobného založení), podmínky (pravidla klepačských skupin) i duchovní zdroje (tradice obyčeje). Členové procházejí výběrem, který provádí jednak stárek, jednak se klepáci protřídí sami, ne každý totiž ve specifických podmínkách vydrží. Pro příslušníky klepačských komunit (míněny jsou jednotlivé skupiny samy za sebe) je rozhodující vědomí sounáležitosti, vědomí, že patří k sobě, mají stejné poslání a chtějí spolu trávit co nejvíce volného času.⁸⁶ Protože se jedná o skupinu osob stejně naladěných, vytváří

klepačka příjemné prostředí, v němž se mladší učí od starších a jsou vedeni k podpoře zájmů kolektivu (systém plusových a minusových bodů). Společně strávené chvíle plné dobrodružství, přímého kontaktu s přírodou, jedinečná atmosféra občůžky s klepacími nástroji přináší klepáčům silný emoční i duchovní prožitek. Slovy T. S., který býval jedním z nich: „*Kluci by si to nedali vzít.*“⁸⁷

V této výjimečné organizaci mají chlapci možnost odpoutat se ve vymezeném čase od každodenní reality a zapojit se do dění vlastního světa. Naskýtá se jim příležitost ukázat v rámci komunity svou vytrvalost a otrlost formou stavby *bunkru*, ranního vstávání, pravidelné účasti za každého počasí, zvládnutí tempa klepání. V nedávných časech se měřila také udatnost v boji proti nepřátelským *stranám*. Ještě větší fyzickou i psychickou zdatnost si vynucují ztížené podmínky klepáčů z Kopců.⁸⁸ Jejich společné překonávání utužuje daný kolektiv chlapců a dává jim pocit odlišnosti oproti ostatním skupinám.⁸⁹

Na základě působení v kolektivu se postupně zvyšuje postavení jednotlivých klepáčů, což zmíněným přináší pocit uspokojení. Stárkova výlučná pozice zároveň symbolizuje konec dětských let a naznačuje jeho budoucí zařazení mezi mladistvé. Těsné sepětí členů klepácké komunity je utvrzováno vymezením se vůči svému okolí. Vůči ostatním *stranám*, chlapcům, kteří klepat nechodí, i oproti dospělým Radějovjanům.⁹⁰

Ačkoli je stárkova moc v rámci skupiny z velké části neomezená, přece jen se pohybuje v určitých mezích. Nesmí z jeho strany dojít k jednání, jímž by u ostatních klepáčů výrazně ztratil autoritu (například zjevnou šikanou, dlouhodobým zanedbáváním svých povinností). Pokud by chlapci svého stárka přestali uznávat, projevílo by se to na podobě občůžek, které by nesplňovaly tradici určená pravidla. Vyvolalo by to nesouhlasné reakce dospělých, které by s největší pravděpodobností měly negativní dopad na výši vyklepané odměny. Vzhledem k tomu, že stárkovi patří její největší díl, byl by tím postížen především on. Aby se stárek začal chovat nepřistojně, musel by v první řadě přestat respektovat hodnoty kolektivu, které po léta přijímal, díky čemuž se vypracoval až na nejvyšší pozici. Taková náhlá změna myslí nebývá častá.

V období od poloviny 20. století do současnosti zaznamenal obyčej radějovského velikonocního klepání některé změny směřující k rozvolňování závaznosti některých pravidel a vazeb. Vlivem společenského vývoje v tomto období dochází k oslabování vazby na katolickou církev, přestává být automatická účast všech chlapců na akci a do kolektivu jsou přijímány i dívky či děti nebydlící trvale v Radějově. Příslušnost daného klepacího nástroje k určitému věku a postavení klepáče není s postupem doby vždy plně zachovávána. Přesto vědomí hierarchie klepacích nástrojů a toho, že obyčej je výsadou místních chlapců, mezi klepáči přetrvává. Dochází také k proměně chápání hodnoty jednotlivých složek výslužky. Naopak u některých prvků došlo k rozpracování, jedná se především o rozvinutí hodnotícího systému do podoby plusových a minusových bodů a složitější pravidla pro ustanovování stárků a mládků. Více do popředí se tímto dostala otázka dělení výslužky. Organizační struktura a vnitřní obsah jevu, jako je úcta k tradici a cennost klepácké pospolitosti, však zůstávají nezměněny.

Klepání zaujímá v životě vesnického společenství své nezastupitelné místo. Avšak vedle jiných výročních obyčejů, jako je například stavění máje, pouť, vinobraní, hody, ale i velikonoční *šlaháčka*,⁹¹ zůstávalo a nadále zůstává v pozadí. Jedná se o událost méně okázalou, bez barevných lidových krojů, muziky, divácky zajímaných úkonů a pohoštění, která není cizími návštěvníky, ale ani místními obyvateli považována za významnou a atraktivní. Radějovské klepání zůstává svázáno jen se svým původním prostředím, není předváděno v rámci žádných kulturních aktivit ve vesnici či mimo ni. Díky tomu nepodléhá, jako jiné tradiční akce, zásahům zvenčí a zůstává vnitřní záležitostí Radějovjanů, resp. jejich dětí.⁹²

Velikonoční *klepačku* v Radějově charakterizuje výjimečná živost a zachovalost původních znaků v podobě, v jaké byly u nás zaznamenávány od druhé poloviny 19. století.⁹³ Obyčej se v místě po generace uchovává ze stárka na stárka bez zásadní proměny. Tím se příliš neliší od uherskohradištského hrkání, které si také uchovalo mnoho tradičních prvků, avšak ne v tak závazné formě jako v Radějově. Významnější úlohu zde sehrává náboženská složka, která je v Radějově oslabena. Na Uherskohradištsku také chybí zmínky o budování *bunkrů* a aktivitách s ním spojených.⁹⁴ Co do závaznosti a rozvinutosti je s Radějovem srovnatelný průběh klepání v obci Nedašov na Valašskokloboucku popsáný Janou Pospíšilovou v roce 1999.⁹⁵

Navzdory dnešnímu globalizovanému odosobněnému světu si tak radějovské klepání uhájilo své místo. Je důkazem, že hodnoty ctěné našimi předky zůstávají aktuální i pro současnou generaci dětí, která je dále předává svým následovníkům.

Poznámky:

- 1 O velikonočním klepání se stručně pojednává v monografii o obci Radějov vydané v roce 2012. Viz P a j e r, J. ed.: *Radějov: minulost a současnost obce*. Radějov 2012, s. 184–185.
- 2 Velmi si vážím mimořádné ochoty a vstřícnosti Radějovjanů při poskytování potřebných údajů.
- 3 Jedna z neměnných částí hudební mše.
- 4 Vj[Vanda Jiřikovská]: Zvonění. In: Brouček, S. a Jeřábek, R. (ed.): *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Sv. 3. Praha 2007, s. 1229–1230. Pk [Pavel Kurfürst]: Velikonoční obřadní idiofony. In: Brouček, S. a Jeřábek, R. (ed.): *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Sv. 3. Praha 2007, s. 1125.
- 5 Vf [Věra Frolcová]: Hrkání. In: Brouček, S. a Jeřábek, R. (ed.): *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Sv. 2. Praha 2007, s. 282.
- 6 D r á p a l a, D.: K sociálním a ekonomickým funkcím jarních dětských obchůzek na Záhoří. *Národopisná revue* 19, 2009, č. 2, s. 88.
- 7 F r o l c o v á, V.: *Velikonoce v české lidové kultuře*. Praha 2001, s. 143.
- 8 Tamtéž, s. 16–17, 117. Vf [Věra Frolcová]: Hrkání, c. d., s. 282.
- 9 Zm[Zdeněk Mišurec]: Obchůzka. In: Brouček, S. a Jeřábek, R. (ed.): *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Sv. 3. Praha 2007, s. 649. Frolcová, V.: *Velikonoce v české lidové kultuře*. Praha 2001, s. 123. Vf [Věra Frolcová]: Hrkání, c. d., s. 282.
- 10 D r á p a l a, D.: c. d., s. 84.
- 11 Lidová kultura. *Současná podoba lidové kultury v ČR, výsledky výzkumu. Obyčejové tradice, 2008* [online] [cit. 30. 7. 2014]. Dostupné z: <http://www.lidovakultura.cz/dotazniky/08/start.php>.
- 12 Informátoři J. B. (Strážnice, nar. 1987); 28. 3. 2014. A. B. (Strážnice, nar. 1961); 28. 3. 2014. R. M. (Sudoměřice, nar. 1984); 29. 3. 2014. L. P. (Vnorovy, nar. 1984); 29. 3. 2014. K. T. (Hroznová Lhota, nar. 1992); 28. 3. 2014.
- 13 K. B. (Tvarožná Lhota, nar. 1986); 28. 3. 2014.
- 14 Na Horníácku, dle výzkumu obyčejové tradice prováděné v roce 2008 Národním ústavem lidové kultury (dále jen NŮLK), zůstalo velikonoční klepání rozšířeno ve velké míře, avšak pouze u příslušníků katolického vyznání. Evangelici, kteří se zde oproti dolňáckým obcím vyskytují, je nepraktikují.
- 15 Strážnicko (k němuž patří obec Radějov), Veselsko i Horníácko se řadí mezi slovácké subregiony, které s výjimkou některých veselských a horníáckých obcí do roku 1848 náležely ke strážnickému panství. Tradičně proto mezi nimi existoval užší kontakt. Poslední jmenovaný subregion v minulosti vynikal chudobou a izolovaností vůči okolním oblastem danými svou polohou v podhůří Bílých Karpat.
- 16 P a j e r, J. ed.: c. d., s. 3, 95.
- 17 *Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích*. Sv. 7. Praha 1999, s. 306.
- 18 Státní okresní archiv Hodonín (dále jen SOkA Hodonín). Archiv obce Radějov, AO-R, inv. č. 1. *Pamětní kniha obce Radějova*, s. 139. Kl v a ň a, J.: Lidové kroje na moravském Slovensku. In:

- Niederle, L. ed.: *Moravské Slovensko*. Svazek 1. Praha 1918, s. 138. Odkaz na chudobu Radějovjanů se uchoval i ve folkloru. Pojímání obyvatel této vesnice se však v poslední době změnilo, například mladá generace Strážničanů je vidí pozitivně, jako patrioty, lidi, kteří si uchovali svůj svéráz a jsou sami sebou. Viz zúčastněné pozorování autorky.
- 19 P a j e r, J. ed.: c. d., s. 3, 95, 271.
- 20 Například k projevům místní identity patří mezi Radějovjany rozšířené označení sebe samých za partyzány (společnost lidí žijících v tvrdých podmínkách a vymykající se svým chováním obecným zvyklostem) a komunisty (snad v opozici vůči svému výrazně katolickému okolí). Na udržování a rozvíjení uvědomění místních obyvatel se podílí také obec podporou aktivit vycházejících z lokální tradice. Ta je také vydavatelem monografie informující především o historii i lidové kultuře Radějova. Jejím cílem je uchování místního kulturního odkazu pro současné i následující generace. Viz zúčastněné pozorování autorky. P a j e r, J. ed.: c. d.
- 21 Pověsti o zvonech. In: Wikipedie, otevřená encyklopedie [online]. 2. 6. 2013. [cit. 11. 9. 2014]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Pov%C4%Bsti_o_zvonech.
- 22 F. S. (původem z Radějova, nar. 1940); 8. 12. 2014. Z. B. (původem z Radějova, nar. 1945); 11. 12. 2014. M. P. (Radějov, nar. 2002); 21. 3. 2014.
- 23 Zm[Zdeněk Mišurec]: Chasa. In: Brouček, S. a Jeřábek, R. (ed.): *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Sv. 2. Praha 2007, s. 296–297, Vf [Věra Frolcová]: *Hrkání*, c. d., s. 282.
- 24 I. H. (Radějov, nar. 1988); 19. 3. 2014.
- 25 Od třicátých let 20. století přibývá v Radějově stále více chatářů. Své příbytky si budují v lesích nad stále osídlenými radějovskými domy směrem k přilehlé rekreační oblasti Lučina.
- 26 Jedná se o odkaz na organizaci chasy, v níž je ten, kdo stojí v jejím čele, na Slovácku označován jako stárek.
- 27 V. Z. (Radějov, nar. 1987); 9. 3. 2014.
- 28 I. H. (Radějov, nar. 1988); 19. 3. 2014.
- 29 I. H. (Radějov, nar. 1988); 19. 3. 2014.
- 30 Přestože si někteří rodiče stěžují, že je jejich dětem přidělována menší odměna, než by mysleli, že by za mládka měl být zvolen někdo jiný, že se při klepání postupuje příliš rychle a malé děti nestíhají, pokud to stárek neuzná za oprávněné, ničeho nezmůžou.
- 31 J. K. (Radějov, nar. 1998); 19. 4. 2014. V. Z. (Radějov, nar. 1987); 9. 3. 2014. Z. B. (původem z Radějova, nar. 1945); v roce 2012 zaznamenala Marie Svejkovská.
- 32 T y l l n e r, L.: Tradice. In: *Malý etnologický slovník*. Strážnice 2011, s. 98.
- 33 Tamtéž, s. 98.
- 34 V. Z. (Radějov, nar. 1987); 9. 3. 2014.
- 35 Z. B. (původem z Radějova, nar. 1945); 11. 12. 2014. F. S. (původem z Radějova, nar. 1940); 8. 12. 2014. T. S. (Radějov, nar. 1961); 17. 3. 2014.
- 36 I. H. (Radějov, nar. 1988); 19. 3. 2014. M. H. (Radějov, nar. 1970); 17. 3. 2014. M. P. (Radějov, nar. 2002); 21. 3. 2014. J. K. (Radějov, nar. 1998); 19. 4. 2014.
- 37 I. H. (Radějov, nar. 1988); 19. 3. 2014. J. K. (Radějov, nar. 1998); 19. 4. 2014.
- 38 Podmíněno je především všeobecnou zaměstnaností žen, jimž patřičné vzdělání umožňuje vykonávat specializované profese. Jandourek, J.: *Slovník sociologických pojmů. 610 hesel*. Praha 2012, s. 82, 93.
- 39 P a j e r, J. ed.: c. d., s. 61–62. SOKA Hodonín. Archiv obce Radějov, AO-R, inv. č. 1. *Pamětní kniha obce Radějova*, s. 168.
- 40 Výpovědi radějovských informátorů. Fotografie Marie Svejkovské přibližně za čtyři poslední léta.
- 41 Z. B. (původem z Radějova, nar. 1945); v roce 2012 zaznamenala Marie Svejkovská. P a j e r, J. ed.: c. d., s. 80.
- 42 M. P. (Radějov, nar. 2002); 21. 3. 2014.
- 43 F. S. (původem z Radějova, nar. 1940); 8. 12. 2014. Z. B. (původem z Radějova, nar. 1945); v roce 2012 zaznamenala Marie Svejkovská. T. S. (Radějov, nar. 1961); 17. 3. 2014. I. H. (Radějov, nar. 1988); 19. 3. 2014.
- 44 F. S. (původem z Radějova, nar. 1940); 8. 12. 2014.
- 45 I. H. (Radějov, nar. 1988); 19. 3. 2014. M. H. (Radějov, nar. 1970); 17. 3. 2014. T. S. (Radějov, nar. 1961); 17. 3. 2014.

- 46 I. H. (Radějov, nar. 1988); 19. 3. 2014.
- 47 V. Z. (Radějov, nar. 1987); 9. 3. 2014.
- 48 F. S. (původem z Radějova, nar. 1940); 8. 12. 2014. Z. B., nar. 1945 však vlajky nepamatuje.
- 49 Viz výpovědi radějovských informátorů. Už jen samotné souboje mezi *stranami* zařazují klepačku mezi výrazně chlapecké aktivity, jejichž ráz účast dívek narušuje. Jedním z důvodů oslabení rivalit skupin tedy může být i změna atmosféry v kolektivu s příchodem dívek.
- 50 Co pro chlapce *klepačka* znamená a jak je i pro ně důležitá účast na každé občůzce, ukazuje vzpomínka Z. B.: „*Jako pětiletý kluk, dyž sem začal klepat – mojí mamce mě bylo líto, tak mě nezbudila [...] Oni už teda šli kolem těch oken našich, já sem slyšel ten hluk [...] A teď sem se probudil, skočil sem k oknu a teď vidím, že oni už všichni idou a já teda su v pyžamu. No tak sem začal strašně plakat, mamka teď viděla, že strašně neštěstí se stalo [...] honem mně nějak oblikla, jenomže ono přece chvilku to trvalo, oni už byli daleko [...] tak sem to vzdal. [...] Ale ten moment, ten hluk, jak ně to zbudilo v té posteli, jak sem skočil k tomu oknu a teď je vidím, že oni idou, no to dybych žil sto padesát roků, tak se pořád vidím, jak su u toho okna [...].“*
- 51 I. H. (Radějov, nar. 1988); 19. 3. 2014.
- 52 M. P. (Radějov, nar. 2002); 21. 3. 2014.
- 53 M. H. (Radějov, nar. 1970); 17. 3. 2014. I. H. (Radějov, nar. 1988); 19. 3. 2014.
- 54 M. P. (Radějov, nar. 2002); 21. 3. 2014.
- 55 I. H. (Radějov, nar. 1988); 19. 3. 2014.
- 56 M. P. (Radějov, nar. 2002); 21. 3. 2014.
- 57 Z. B. (původem z Radějova, nar. 1945); 11. 12. 2014. V. Z. (Radějov, nar. 1987); 9. 3. 2014. M. P. (Radějov, nar. 2002); 21. 3. 2014. Drápala, D.: c. d., s. 86, 88.
- 58 Pk [Pavel Kurfürst]: c. d., s. 1125–1126.
- 59 Striktnější zachovávání hierarchie klepacích nástrojů u starších generací mohlo být podmíněno také finanční dostupností jednotlivých nástrojů, která hrála větší roli než dnes. M. P. (Radějov, nar. 2002); 21. 3. 2014. Z. B. (původem z Radějova, nar. 1945); 11. 12. 2014.
- 60 I. H. (Radějov, nar. 1988); 19. 3. 2014. M. P. (Radějov, nar. 2002); 21. 3. 2014. J. K. (Radějov, nar. 1998); 19. 4. 2014. F. S. konkrétně uvádí Cyrila Tomšeje a výrobce Matyáše. Viz F. S. (původem z Radějova, nar. 1940); 8. 12. 2014.
- 61 F r o l c o v á, V.: *Velikonoce v české lidové kultuře*. Praha 2001, s. 117.
- 62 Například Strážnice, některé obce na Uherskohradištsku. Viz zúčastněné pozorování autorky ve Strážnici. Č í h a l, P.: Velikonoční hrkání na Uherskohradištsku. *Národopisná revue* 18, 2008, č. 3, s. 165. Č í h a l, P.: Hrkání v Hradčovicích. *Malovaný kraj* 45, 2009, č. 3, s. 17. C r l a, J.: Klepání o Velikonocích. *Malovaný kraj* 48, 2012, č. 2, s. 9.
- 63 T. S. (Radějov, nar. 1961); 17. 3. 2014.
- 64 M. P. (Radějov, nar. 2002); 21. 3. 2014.
- 65 M. P. (Radějov, nar. 2002); 21. 3. 2014. M. H. (Radějov, nar. 1970); 17. 3. 2014.
- 66 F r o l c o v á, V.: Velký pátek. In: Brouček, S. a Jeřábek, R., (ed.): *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Sv. 3. Praha 2007, s. 1127–1128.
- 67 Výpovědi radějovských informátorů. Informace o dalších oblastech Slovácka se vztahují k první polovině 20. století. Viz N i e d e r l e, L. a C h o t e k, K.: Zvyky a obyčeje. In: Niederle, L. ed.: *Moravské Slovesko*. Svazek 2. Praha 1918, s. 771–772. P a j e r, J.: *Čtení o Horňácku*. Strážnice 2013, s. 106. N e k u d a, V.: *Veselsko*. Brno 1999, s. 172. C r l a, J.: c. d., s. 9.
- 68 F r o l c o v á, V.: *Velký pátek*, c. d., s. 1127–1128. F r o l c o v á, V.: *Velikonoce v české lidové kultuře*. Praha 2001, s. 17, 109.
- 69 F. S. (původem z Radějova, nar. 1940); 8. 12. 2014. Z. B. (původem z Radějova, nar. 1945); 11. 12. 2014. T. S. (Radějov, nar. 1961); 24. 11. 2014, M. H. (Radějov, nar. 1970); 17. 3. 2014, V. Z. (Radějov, nar. 1987); 9. 3. 2014.
- 70 Věra Frolcová rozlišuje několik rolí Jidáše. Za starší formu, která byla na Slovácku zachycena v první čtvrtině 20. století, považuje *honění Jidáše*, který před ostatními klepáči, častován posměšky, utíkal. Nakonec byl chycen a někdy i symbolicky oběšen. N i e d e r l e, L. a C h o t e k, K.: c. d., s. 772. F r o l c o v á, V.: *Velikonoce v české lidové kultuře*. Praha 2001, s. 121, 249. Mladší formou je občůzka klepáčů s Jidášem, který okolo skupiny pobíhá a provádí neplechty. To bylo ve čtyřicátých letech zaznamenáno na Veselsku a v sedmdesátých letech na Uherskohradištsku. N e k u d a, V.:

c. d., s. 172. Frolcová, V.: *Velikonoce v české lidové kultuře*. Praha 2001, s. 122. Od sedmdesátých let se jev dle výzkumů obyčejové tradice vyskytoval hlavně na Uherskohradištsku, především v obcích okolo Velehradu. Zde se až do současnosti zachoval jako vedení Jidáše svázaného provazem v čele skupiny klepáčů v Modré a v Břestku v roli vedoucího skupiny při koledování chlapců na závěr klepání. Jidáš tradičně figuroval při jedné z obchůzek konaných na Velký pátek nebo někdy na Bílou sobotu. Viz Frolcová, V.: *Velikonoce v české lidové kultuře*. Praha 2001, s. 122, 249. Číhal, P.: Velikonoční hrkání na Uherskohradištsku. *Národopisná revue* 18, 2008, č. 3, s. 165. V ostatních částech Slovácka se dle výsledků výzkumu obyčejové tradice prováděné v roce 2008 NÚLK Jidáš při chlapeckém klepání nevyskytuje. Lidová kultura. *Současná podoba lidové kultury v ČR, výsledky výzkumu. Obyčejové tradice, 2008* [online] [cit. 30. 7. 2014]. Dostupné z: <http://www.lidovakultura.cz/dotazniky/08/start.php>.

- 71 I. H. (Radějov, nar. 1988); 19. 3. 2014.
- 72 Konkrétní znění, ale již nepamatuje. F. S. (původem z Radějova, nar. 1940); 8. 12. 2014.
- 73 I. H. (Radějov, nar. 1988); 19. 3. 2014. F. S. (původem z Radějova, nar. 1940), zapsal roku 2012.
- 74 M. H. (Radějov, nar. 1970); 17. 3. 2014. M. P. (Radějov, nar. 2002); 21. 3. 2014.
- 75 I. H. (Radějov, nar. 1988); 19. 3. 2014.
- 76 Frolcová, V.: *Velikonoce v české lidové kultuře*. Praha 2001, s. 123, 218. Výpovědi informátorů. Odměna klepáčů však nemusela být ve starším období, než je námi sledované, samozřejmou. Viz Drápal a, D.: c. d., s. 89.
- 77 F. S. (původem z Radějova, nar. 1940); 8. 12. 2014. Z. B. (původem z Radějova, nar. 1945); 11. 12. 2014. T. S. (Radějov, nar. 1961); 24. 11. 2014. M. H. (Radějov, nar. 1970); 24. 11. 2014. V. Z. (Radějov, nar. 1987); 9. 3. 2014.
- 78 F. S. (Radějov, nar. 1940), zapsal roku 2012.
- 79 T. S. (Radějov, nar. 1961); 17. 3. 2014.
- 80 V. Z. (Radějov, nar. 1987); 9. 3. 2014. I. H. (Radějov, nar. 1988); 19. 3. 2014. J. K. (Radějov, nar. 1998); 19. 4. 2014. M. P. (Radějov, nar. 2002); 21. 3. 2014. K situaci, kdy kostelní zvony zvonily po začátku *klepačky*, došlo před několika lety. Tehdy se jednalo o poruchu automatického zařízení pro pohon zvonů. V Radějově to vyvolalo pobouření, záležitost se ale rychle urovnala.
- 81 Navrátilová, A.: Obyčej. In: *Malý etnologický slovník*. Strážnice 2011, s. 77–78.
- 82 Navrátilová, A.: *Obřad*, c. d., s. 76–77.
- 83 Erikson, T. H.: *Sociální a kulturní antropologie: přibuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha 2008, s. 263–266.
- 84 Zm[Zdeněk Mišurec]: *Obchůzka*, c. d., s. 649.
- 85 Lt [Lubomír Tyllner]: Koleda. In: Brouček, S. a Jeřábek, R. (ed.): *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Sv. 2. Praha 2007, s. 380.
- 86 Jandourek, J.: c. d., s. 129. Davidová, K.: Chorea Bohemica: folklorní soubor jako místo pro vnitřní emigraci. *Národopisná revue* 18, 2008, č. 4, s. 202. *Nový akademický slovník cizích slov*. Praha 2011, s. 426.
- 87 V. Z. (Radějov, nar. 1987); 9. 3. 2014. M. H. (Radějov, nar. 1970); 17. 3. 2014. T. S. (Radějov, nar. 1961); 17. 3. 2014.
- 88 Hrkání v náročném terénu, podstatně delší trasa, ale díky nižšímu počtu domů menší odměna.
- 89 I. H. (Radějov, nar. 1988); 19. 3. 2014. J. K. (Radějov, nar. 1998); 19. 4. 2014.
- 90 Davidová, K.: c. d., s. 202. Erikson, T. H.: c. d., s. 263–266.
- 91 S některými z nich se v současnosti setkáváme v jejich folkloristické podobě.
- 92 SOKA Hodonín. Archiv obce Radějov, AO-R, inv. č. 1. *Pamětní kniha obce Radějova*. SOKA Hodonín. Městský národní výbor Radějov, MNV-R. *Kronika obce Radějov 1952–1985*. Zúčastněně pozorování autorky.
- 93 Pk [Pavel Kurfürst]: *Velikonoční obřadní idiofony*, c. d., s. 1125. Vf [Věra Frolcová]: *Hrkání*, c. d., s. 282. Frolcová, V.: *Velikonoce v české lidové kultuře*. Praha 2001, s. 114–123. Jančář, J.: *Lidová kultura na Moravě*. Strážnice 2000, s. 197–198.
- 94 Číhal, P.: Velikonoční hrkání na Uherskohradištsku. *Národopisná revue* 18, 2008, č. 3, 164–165.
- 95 Crla, J.: Klepání o Velikonocích. *Malovaný kraj* 48, 2012, č. 2, s. 9.
- 96 Pospišilová, J.: Jak sme řepotali. *Národopisná revue* 9, 1999, č. 2, s. 91–93.

Mgr. Klára B i n d e r o v á (n. 1986), studentka doktorského programu Ústavu evropské etnologie Masarykovy univerzity v Brně. Ve svém odborném zájmu se věnuje především problematice modrotisku. Dále se zaměřuje na tradiční kulturu Slovácka, zejména na oblast Strážnicka a jeho rodinné a výroční obyčeje, lidová řemesla, z duchovní kultury pak na otázku folklorismu.

“And Am I Going to Be Rewarded?” Easter Rattling in Radějov

A b s t r a c t

Easter rattling is carried out in the catholic village of Radějov since the Maundy Thursday to the Holy Saturday during the time of commemoration of Jesus' suffering and death when the bells do not chime. It is a custom of a roundabout character during which the high noon, angelus and the hour of Jesus' death are announced by means of rotund instruments. This is carried out by boys at preschool age or by schoolboys. When rattling, the rattlers from Radějov are organized in three groups, each of them having its head. This is usually the oldest boy of the given group. His rank is based upon the number of the years the boy in which the boy in question took part in roundabouts.

Rattling consists of two parts. The first one is a roundabout itself, a serious and responsible job preserving a long-time tradition in its fullest. However, the activity could not do without the self-sacrifice of its participants. An entertaining part of rattling serves as a compensation for possible detriments and it is connected with spending some time in shelters built by boys in the periphery of the village.

The roundabouts of rattlers from the second half of 20th century and the early 21st century have some magical and religious elements which, however, have lost their original meaning. The last vivid and thriving part of the custom is its social aspect. The boys preserve the tradition for which and they are rewarded by little presents. This way they are reasserted and at the same time solidarity of the village community is strengthened.

„Und bekomme ich eine Abrissgabe?“ Osterratschen in Radějov

Z u s a m m e n f a s s u n g

Das Osterratschen oder Osterklappern ertönt in der katholischen Gemeinde Radějov von Gründonnerstag bis Ostersonntag, wenn zum Gedenken an die Leiden und den Tod Christi die Glocken nicht läuten. Es handelt sich um einen Umgangsbrauch, bei dem durch die Klappergeräte Mittag, Vespergebet und Christi Todesstunde angezeigt werden. Darum kümmern sich die Buben im Schul- und Vorschulalter. Die Osterratscher von Radějov bilden zu dieser Gelegenheit eine entwickelte Organisation und teilen sich dabei in drei Gruppen, die jede ihren Ältesten hat. Zum Ältesten wird der älteste Junge in der jeweiligen Gruppe. Die Anzahl Jahre, die ein Junge beim Osterratschen bereits dabei war, entspricht seiner Stellung unter den Ratschern.

Das Osterratschen besteht aus zwei Teilen. Der erste ist der Ratscherumzug selbst, eine ernsthafte und verantwortungsbewusste Handlung zur Bewahrung der langjährigen Tradition in ihrem vollen Umfang. Dies kommt jedoch nicht ohne die Opferbereitschaft der Teilnehmer aus. Als Kompensation für diese Nachteile dient der vergnügliche Teil, wobei die Jungen ihre Freizeit in am Rand von Radějov selbsterbauten Unterständen verbringen.

In den in der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts und Anfang des 21. Jahrhunderts stattfindenden Umzügen der Osterratscher sind magische und religiöse Elemente enthalten, die jedoch ihre ursprüngliche Bedeutung bereits verloren haben. Der letzte noch lebendige und sich entfaltende Teil des Brauchs ist der soziale Gesichtspunkt. Die Jungen bewahren die Tradition und werden dafür mit kleinen Gaben entlohnt. So werden sie in ihrem Bemühen bestätigt und zugleich wird die Zusammengehörigkeit der Dorfgemeinschaft gefestigt.

VRACOVSKÉ HODY S VĚNCEM A KÁČEREM

Markéta Lukešová, Národní ústav lidové kultury, Strážnice

Ve městě Vracově se každoročně o třetím říjnovém víkendu konají císařské hody. Významnou úlohu při nich hrají dva důležité atributy – věnec a káčer. Jaký je průběh hodů, význam těchto hodových atributů a podíl lokální komunity na hodové slavnosti, je cílem této práce.

Stejně jako v jiných obcích na Slovácku i ve Vracově jsou hody významnou slavností roku. Během doby se jejich podoba, na základě mnoha faktorů specifických pro život obce, měnila či inovovala. Hody dodnes patří k nejvýraznějším a nejdůležitějším událostem v obci v průběhu roku a dodnes plní věrskou, církevní, rodinnou i společenskou funkci. Hody byly původně vnímány jako děkovné oslavy v době dokončujících zemědělských prací, proto se také vázaly k podzimním termínům.¹ Vracovské hody nesly název *císařské*, neboť termín ustanovil císař Josef II. v roce 1786, kdy se hody začaly konat o třetí říjnové neděli, nejbliže svátku svatého Havla (16. října) či sv. Terezie 15. října (na počest jeho matky císařovny Marie Terezie).

První zmínky o slavení hodů ve Vracově známe od pamětníků z doby po druhé světové válce, kdy se jejich organizaci věnovali členové tělovýchovné jednoty Sokol, konkurenční Orel připravoval slavnost dožinek. Hody se povětšinou odbyvaly třetí neděli v říjnu. V tomto období vrcholila sklizeň vinné révy a některých druhů zeleniny, jejímž pěstováním se živila většina obyvatel Vracova během celého 20. století. Důsledkem toho byly hody velmi skromné, konala se jen jednoduchá *muzika* v místním sále. Až začátkem osmdesátých let 20. století, kdy se zcela změnil způsob života lidí ve všech jeho složkách – primárně ve způsobu tradiční obživy, termín se stal pevným a vyhovujícím datem pro konání hodů, na nichž se začalo podílet i více Vracovjanů. Příhodné podmínky, které zachovaly integritu podoby slavnosti v uplynulých třiceti letech a zapříčinily životnost zmíněného jevu tradiční kultury, daly vyniknout ustálené struktuře obyčeje a u mladé generace vyvolaly velký zájem o jeho udržení.

Podoba vracovských hodů se od jiných v okolních obcích lišila, i když původní smysl zůstal stejný. Vracovské hody se vyznačují tím, že jsou zde zastoupeny dva významné obřadní atributy – *věnec a káčer*. Je jen málo obcí, ve kterých se na severním Kyjovsku při hodové slavnosti objevují oba prvky – ve Vlkoši, Ježově, Moravanech i v Kyjově, na rozdíl od obcí jižního Kyjovska, např. v sousedních Vacenovicích je zvykem nosit pouze věnec, stejně jako v Miloticích, Svatobořicích či Dubňanech.

V posledních třiceti letech mají vracovské hody pevně ustálenou strukturu a jsou typické svými výraznými lokálními i regionálními rysy, přestože není toto město konkrétně regionálně diferenciované. Obvykle bývá Vracov zařazován do subregionu kyjovského Dolňácka, i když z hlediska lidového oděvu tvoří samostatný krojový okrsek, v minulosti patřil pod panství Bzenecké.

Účastníci hodů a hodoví funkcionáři

Mezi účastníky hodů jsou zastoupeny všechny věkové, sociální i stavové skupiny. Každoročně se počet krojovaných zvyšuje, přičemž v roce 2013 dosáhl až 700 osob. Přestože je počet krojovaných takto vysoký, zdaleka není pravidlem, že se všichni aktivně zapojují

do samotného průběhu slavnosti. I když účast dětí na hodových slavnostech původně nebyla běžná, dnes se v průvodu objevují děti od nejtěplejšího věku, což je zcela nový jev. Pro ně jsou hody jednou z mála příležitostí obléct se do kroje. Hlavními aktéry je mládež, ale také lidé středního věku a starší, a to jak ženy, tak muži.

Přípravě hodů se věnují členové hodového výboru, který tvoří převážně vedoucí místních folklorních souborů a vedoucí Městského kulturního klubu. Hlavní představitelé hodů jsou stárce – od poloviny šedesátých let 20. století je jeden ze stárků svobodný a druhý ženatý. Ženatý stárek je místní zvláštností. Tato tradice vznikla zřejmě ze situace, kdy funkci druhého stárka nechtěl žádný chlapec přijmout. Např. v sousedních Vacenovicích vystupuje během hodů tzv. hospodář či pudmistr, jehož role je ale zcela jiná než v případě vracovského ženatého stárka.

Zatímco v sobotu má hlavní úlohu stárek svobodný, v neděli patří výsadní postavení stárkovi ženatému. Stárek býval v minulosti představitelem chasy, jakýmsi zástupcem, jehož si mládež zvolila ze svých řad. Svoji úlohu zastával po celý rok. Musel plnit určité povinnosti – komunikoval s představiteli obce, organizoval zábavy, *muziky*, účastnil se poutních procesí apod. Obvykle měl stárek splněnou vojenskou službu. Tím, že začaly hody organizovat spolky, se jeho úloha značně oslabil. V současné době se zcela změnila. Svou funkci zastává výhradně během hodů. Stárkem je obvykle chlapec, jenž má zájem tuto úlohu plnit, a s jeho volbou souhlasí rodina. Vypravovat z domu stárka je totiž velmi časově a hlavně finančně náročné. Nezřídka se stává, že členové hodového výboru musejí obcházet celé město a vytipované chlapce žádat, aby se této úlohy některý z nich zhostil. Stejným způsobem se úlohy ujímají i ženatí stárce a svobodná stárka. Všichni zmínění bývají povětšinou členové místních folklorních souborů. Od stárka se očekává, že bude ovládat lidové tance, umět zpívat hodové písně, měl by mít přehled o hodovém zvykosloví a alespoň dílčí schopnost stát v čele chasy při vyhlásování sól či vedení tanečních her při zábavě.² Mladou svobodnou stárku si většinou vybírá stárek sám.

Rada města Vracova přispívá poměrným finančním obnosem každé z rodin stárka. Částka je zvolena tak, aby pokryla veškeré náklady s hody spojené. Již dvakrát se v posledních dvaceti letech stalo, že byl stárek či stárka přesporní, vždy z důvodu partnerského vztahu. V posledních deseti letech tři stárkovské páry završily svůj vztah sňatkem. Každý ze stárků obvykle zastává svoji úlohu pouze jedenkrát v životě, až na výjimečné případy. Člen místního souboru Vracovjan se této úlohy zhostil dokonce třikrát, a to poprvé s jednou stárkou a pak dvakrát s jinou stárkou. Během hodů je důležitá osobnost také loňského stárka – dosud totiž platí hodové právo s účinností, týkající se jeho osoby. V první hodový den vede chasu ke starostovi a radním obce, aby zde požádal o konání hodů. Od představitelů obce obdrží hodové právo s platností pro stárka letošního, které mu po příchodu průvodu k jeho domu povolení předá.

Zvaní na hody

Již několik týdnů předem se funkcionáři hodů pečlivě připravují. Zpravidla čtrnáct dnů až týden před hody objíždí chasa, která se soustředí kolem stárka, okolní obce a zve na hody, zastavuje se zejména v místních restauracích, kde stárek vyvěsí plakát s pozvánkou. Stárek má taktéž za povinnost zajistit koňský povoz, víno a slivovici, stárčinou povinností je pak vůz nazdobit. Zvaní na hody bylo pokládáno spíše za zábavnou formu jakéhosi stmelení chasy v předhodovém období, jeho účastníci se často oblékali za nejrůznější maskary – nejčastěji jezdili muži v ženských šatech, objevovala se maska *cikána*, ale také uniforma vojáka z první světové války. Během devadesátých let 20. století to bylo téměř nepsaným pravidlem.

Zřejmě vlivem vedoucího folklorní skupiny Marýnka Pavla Petržely³ se ze zvaní stává jakási prestižní záležitost a účastníci se oblékají do všedních krojů. Zhruba do roku 2000 se zvaní účastnili výhradně muži, v současné době jezdí i ženy. Zvaní na hody se objevuje i v jiných lokalitách na jižním Kyjovsku, např. pravidelně jezdí zvat na hody chasa z Vacenovic.

V čele hodového průvodu jde vlajkonos s praporem, za ním nejmenší děti. Vracov 2014.

Vsobodní stárci v hodovém průvodu. Vracov 2014.

Původně mělo zvaní zřejmě informativní charakter, bylo důležité dát na vědomí také obyvatelům okolních obcí o konání hodů a představit vracovskou chasu i mimo domácí kastr.

Přípravy na hody

S přípravou hodů mají nejvíce práce stárci a stárky. Stárka se zpravidla věnuje výrobě papírových růží na výzdobu hodového věnce, nosítek na káčera a smrkových větví, které tvoří ozdobu vchodu každého z domů, odkud stárek či stárka vychází a kde vítají hodový průvod. Mezi důležité okamžiky přípravy hodů patřilo dříve také pořádání hodových zkoušek, zpravidla se konaly tři, a to každý pátek tři týdny před slavností. Probíhala zde výuka lidových tanců – většinou se jednalo o skočnou, sedlckou, polku a valčík, vyučovaly se lidové písně a také opakovalo celé zvykosloví. Postupem času se jejich konání zúčastňovali pouze členové místních souborů, tudíž se od jejich pořádání upouští a koná se již jen poslední zkouška – v pátek před hodovou sobotou. Na závěr zkoušky pak celá chasa obchází Vracov a za zpěvu písní navštěvuje stárkovské domy. Zde je pro ně připraveno drobné pohoštění. Obcházení domů bylo dříve pořádáno za účelem roznášení smrkových věnců, jež zdobí vchody stárkovských domů. Od přelomu tisíciletí tyto věnce rozváží místní veřejně prospěšné služby, takže je navštěvování stárkovských domů den před hody spíše záležitostí jakési podpory pospolitosti místní chasy.

Přípravy domácností na hody

Na hody se připravuje pečlivě většina domácností. Přijíždí přespolní příbuzní, kterým se chystá pohoštění či slavnostní oběd. Nejčastěji se k obědu podává pečená kachna či husa, pečou se tvarohové koláčky z kynutého těsta, nabízí obložené chlebičky, cukroví, víno a slivovice. Také v každém ze stárkovských domů je nutné připravit pohoštění, a to nejen pro domácí a příbuzné, ale pro všechny, kteří se hodového průvodu účastní. Obřadníci – stárci musí zajistit dostatek vína a velké množství tvarohových koláčů (každá z rodin, jež mají doma stárka či stárku, peče průměrně z 14 kg těsta). Koláče a víno jsou také jediným pohoštěním, které se ve Vracově krojovaným a divákům poskytuje. Rodiny stárků pečlivě upravují své domy, bílí se průjezdy, nezřídka se opravuje i fasáda domu. V posledních letech se nabízí také varianta přivítat hodový průvod z místního muzea či nadace Chamartin,⁴ pokud některá z rodin stárků nesouhlasí s uvítáním u vlastního domu.

Čtvrtek před hody je také dnem, kdy se pečou tvarohové koláčky pro všechny účastníky. Zhruba do roku 2004 byla pro jejich přípravu zapůjčována kuchyně základní školy, nyní vychází stárkům vstříc místní pekárna, která připraví těsto i náplň. Rodiny stárků žádají o pomoc při jejich přípravě své známé a rodinné příbuzné.

Obřadní artefakty

Ve čtvrtek před hody se začíná s neintenzivnějšími přípravami na nadcházející slavnost. Muži, kteří se nejvíce starají o hladký průběh hodů, se scházejí k pletení věnců, jež se zdobí vchody do domu stárků. Tyto se vyrábějí z jednotlivých smrkových větví kladených přes sebe. Věnc, který u stárka zdobí prostor nad vchodem do domu stejně jako u stárků ženatých, se u stárky věší nad okno. Všechny věnce zdobí růže a stuhy z krepového papíru, u stárky v růžové, u stárka v modré barvě a u ženatých stárků v bílé barvě. V tento den se také připravuje symbol hodů svobodných stárků – hodový věnc. Jeho výrobě se věnuje

Svobodní mládenci se řadí na úplný konec hodového průvodu. Vracov 2014.

Ženatí stárci Jan a Jana Martínkovi vynáší z domu symbol hodů – káčera v ozdobených nosítkách. Vracov 2014.

stárka s pomocí některé ze starších žen, které jeho výrobu ovládají. Je jehlanovitého tvaru, střed věnce tvoří kovová konstrukce, na níž jsou postupně navazovány drobné větvičky krušpánku. Za použití papírových růžiček se pak vytvoří libovolné ornamenty, které každá stárka určuje podle vlastní fantazie. Vrchol věnce zdobí bílá svíčka, větvičky rozmarýnu a někdy také zlacené makovice. V sobotu ráno před oficiálním začátkem slavnosti staví muži z chasy před domy stárků slavobrány. Tvoří je dvě dřevěné tyče a bílé plátno s textem, jenž je začátkem některé z hodových lidových písní, např. *Hodová neděla bývá veselá, Já su stárek svobodný, Hody, milé hody* atd.

Stavění bran doprovází společenská atmosféra, je zde připraveno pohoštění, podává se slivovice, víno, klobásky či sekané maso s chlebem. Stavění máje v této lokalitě není zvykem.

Oblečení účastníků hodů

Během celého sobotního dopoledne dochází veškeré účastnice hodového průvodu k vačkám šátků. Ženy, které se tomuto umění ve Vracově věnují, je hned několik. Městský kulturní klub každoročně pořádá kurz vázání šátků, kde mají i další ženy pod odborným dohledem možnost naučit se správnou techniku před termínem konání hodů.

Převážná většina účastníků hodového průvodu obléká pro tuto příležitost sváteční vracovský kroj. Ženy – bohatě škrobené rukávce, u loktů zakončené *kadrlemi*, brokátové nebo sametové kordulky, pět kulmovaných plátěných spodnic, barevné svrchní sukne, bílé plátěné zástěry a tmavé pletené punčochy, obouvají černé kožené polovysoké střevíce. Jejich hlavy pokrývají turecké šátky ve formě úvazu *na talíř*. Tato podoba kroje nerozlišuje vdané ženy od svobodných. Ženy tvoří většinu hodových účastníků. Muži taktéž oblékají sváteční kroje – černé soukenné nebo manšestrové kalhoty, bílé vyšívané či *vložkové* košile, soukenné vyšívané vesty – kordule a kožené řemeny s vyšívanými šátky, obouvají černé kožené holínkové boty. V případě mužů se manželský stav pozná dle svrchní součástky – lajblu nebo *marýnky* a také pokrývky hlavy, již na hody nosí pouze muži ženatí. Ti mají na hlavě černé kulaté klobouky s housenkami, svobodní muži chodí prostovlasí. Děti oblékají zmenšeninu kroje dospělých, v případě děvčat je kroj totožný s krojem dospělých žen. Chlapecký kroj se shoduje s oděvem svobodného stárka.

Stárci a stárky v hodovém průvodě nápadně vynikají odlišným typem lidového oděvu. Svobodná stárka nosí obřadní kroj nevěst, v minulosti určený výhradně pro slavnostní církevní příležitosti. Obléká na sebe stejně jako ostatní *drůžky* pět plátěných spodnic, škrobené rukávce a hnědé pletené punčochy. Pojmem *drůžky*⁵ jsou označeny všechny ženy, které jsou oblečeny v kroji. Na spodnice pak pruhovanou sukni kanafasku a fěrtoch z tištěného kartounu, obuv se shoduje s obuví ostatních žen v hodovém průvodě. Hlavu kryje obřadní *drůžení*, vyrobené z výrazných červených slováckých stuh a stříbrných korálků z foukaného skla. Na temeni hlavy má stárka připevněn věneček z textilních květin, korálků a stříbrných drátků – celému krojovému kompletu se říká *jít ve věnečku*. Svobodný stárek také nosí kroj ženicha, obouvá žluté jirchové kalhoty *koženice* a modré punčochy *lýtkovice*, do pasu taktéž připíná kožený řemen s vyšívaným červeným šátkem. Košili stárek obléká tzv. *šírokou* – s výrazně nabíranými rukávy, a také zmíněnou vestu – *kordulu*. Po příchodu ke stárce pak jeho hlavu kryje kulatý černý klobouk, zdobený velkou vonicí z textilních květin, foukaného skla a zrcátek, větvičkou asparágu a kohoutími péry – kosárky.

Na večerní taneční zábavu si děvčata oblékají jednoduchou variantu kroje, která byla v minulosti využívána hlavně při dožínkách, tzv. *dudečky*. Jedná se o menší baňaté rukávky z plátna, modrou zástěru a černou sametovou *kordulku*, která se na ramenou zavazuje na široké světle modré stuhy.

Hodový průvod

V časných odpoledních hodinách se chasa schází u místního kulturního domu. Přicházejí sem nejen krojovaní, ale i velká spousta diváků. Hodový průvod se začíná řadit podle stanoveného pořádku, který je neměnný. Každý účastník zde má své místo určené věkem či stavem. V čele průvodu jde vlajkonoš s praporem, nesoucím motiv tureckého šátku, děti, často v doprovodu krojovaných matek. Za dětmi se do průvodu řadí loňský stárek, společně se svou stárkou, za nimi letošní stárci ženatí. Za stárky jdou ženatí muži, pak dechová hudba a všechny ženy v trojstupech, bez rozdílu stavu, většinou však vdané více vpředu, svobodné vzadu. Závěr průvodu tvoří svobodní mládenci.

Povolování hodů

Seřazený průvod se přesunuje přímou cestou k místní radnici, zde jsou již připraveni radní, oblečení také v krojích, a *policajt* – muž v masce policisty. Na balkoně radnice žádá stárek o povolení konání císařských hodů, po udělení povolení následně obdrží psané hodové právo, *policajt* čte *artikule* – tedy povinnosti a zákony, kterými se mají hodoví účastníci po následující dva dny řídit. Starostovi s loňskou stárkou je vyhlášeno sólo. Ostatní krojovaní kolem tohoto páru vytvoří kruh. Pro vysoký počet krojovaných většinou vznikne hned několik soustředěných kruhů. Sólo je zakončeno zvednutím stárky a starosty na židličkách, společným přípítkem a polibkem, stejným způsobem se odehrávají i všechna ostatní sóla během hodové slavnosti. Po několika společných tancích za doprovodu dechové hudby – sedlké, vrtěné či polky, se opět průvodem odchází k domu stárka. Průvod se vždy řadí stejným způsobem.

Žádání o stárka a stárku

U domu stárka projde celý průvod postavenou slavobránou, všechny ženy zpívají:

*Vracovští mládenci,
kde vy máte stárka?*

Muži odpovídají:
*Leží za humnama,
pije vodu z járka.*

Ženy opět zpívají:
*Vracovští mládenci,
kde máte druhého?*

Muži odpovídají:
*Leží za humnama,
zrovna vedle něho.*

Mezi jednotlivými slokami přehrává melodii dechová hudba. Po druhé odpovědi mužů vychází z ozdobeného vchodu domu svobodný stárek a všem odpovídá zpěvem:

*Vracovští mládenci,
tady máte stárka.*

*Neleží, nepije,
žádnú vodu z járka.
Užime si chlapci,
hodového práva,
dokáď nám vinohrad
dobré vínko dáva.*

Druhá sloka je libovolná. Např. *Radši sa napime vínka červeného, budem sa veselit do rána bílého. Radši si najdime děvčátka mladého, budem s ním tancovat, do rána bílého* atd.

Mladý stárek po východu z domu tancuje verbuňk, převážně za doprovodu cimbálové muziky, zřídkakdy k tanci hraje dechová hudba. Poté předává loňský stárek novému stárkovi povolení vlastními slovy. Společně tancují také verbuňk. Následně hraje cimbálová nebo dechová hudba různé taneční písně – např. skočné, sedlcké, polky nebo valčíky. Aktivně se zapojuje do tance jen velmi málo krojovaných, zpravidla se jedná o současné či bývalé členy některého z folklorních souborů. V případě klasických polek a valčíků tancuje větší počet účastníků. U stárkova domu je ženatým stárkem vyhlášeno několik sól – pro stárkovy rodiče, pro obsluhu nebo sólo *všeci*.

Stejným způsobem se řadí průvod i cestou ke stárce, pouze stárky z minulého roku nahrazuje stárek letošní. Loňská stárka se zařadí mezi ostatní ženy a dívky, loňský stárek nechá klobouk v domě stárka letošního a již prostovlasý odchází mezi ostatní svobodné mládence (pakliže se během roku neoženil).

Po příchodu ke stárčinu domu zpívá stárek pod ozdobeným oknem:

/:Tluču, tluču, otevřete, nechal sem klobúček u děvčete.:/

/:Děvče spalo, já taky spal, nekdo mně klobúček z hlavěnky vzal.:/

Stárka otevírá okno a zpěvem odpovídá:

/:Nevzal, nevzal, můj stárečku, visí tam v komůrce na hřebíčku.:/

/:Já sem ho tam pověsila, abych se s klobúčkem potěšila.:/

Pak ještě stárce zpívají *Pod vašim oknem, šohajek zmokel*, kdy v jedné části písně připomíná stárka, že nemají v domě svítidla, a prosí stárka o peníze na svíčku. Stárek jí dá peníze a na konci písně a za pomoci ostatních chlapců z chasy stárek vyskočí do okna. Tento zvyk je znám zhruba od sedmdesátých let 20. století. Důvod, proč vyskakuje stárek do okna a nevchází dveřmi, se nám nepodařilo objasnit. Po dobu, co jsou stárka se stárkem v domě, hraje cimbálová muzika a chasa tancuje. Dechová hudba hraje *tuš*, obřadníci – svobodní stárce – vynesou z domu hodový věnec, jehož vrcholek zdobí zapálená svíčka. Hodový věnec se postaví na připravený stůl, u něj stárce zpívají za doprovodu cimbálové nebo dechové hudby. Stárek má již hlavu pokrytou kloboukem a přednice kordulek má ozdobené dlouhými širokými malovanými mašlemi a větvičkou rozmarýnu. Ozdobit stárkovi klobouk je úkolem každé stárky, také vzor stárkovských malovaných mašlí záleží na stárčině výběru.

Cimbálová muzika, která doprovází stárka u jeho domu či společné sólo stárků u jejího domu, se do hodového průvodu nezařazuje, nýbrž se schází dle dohody přímo na zmíněném místě, tedy u domů stárků. Záleží čistě na výběru stárků, kterou cimbálovou muziku zvolí. Někdy se jedná také o přespolní cimbálovou muziku, např. v roce 2011 doprovázela ženaté stárky cimbálová muzika Petra Šrahulka z Milotic, v roce 2004 doprovázela svobodného stárka Horňácká cimbálová muzika Martina Hrbáče.

Vynesení věnce z domu stárky a společné sólo je považováno za vrchol celého sobotního hodového dne. Poté jsou opět vyhlášena i sóla pro rodiče stárky, obsluhu atd. Společným průvodem obchází chasa s věncem, který nese stárkovský pár, jimi vybranou trasu městem až k místní sokolovně, kde je již sál připraven pro konání večerní zábavy.

Hodová taneční zábava

Večerní zábava se zahajuje příchodem krojovaných na sál. Čelo průvodu opět tvoří vlajkonoš, za ním jde stárkovský pár s věncem, krojovaní mládenci a družičky. Po příchodu na sál zpívá chasa verbuňk *Před muzikú verbuňk chasa stójí*. Hodový věnec je umístěn uprostřed sálu na čestném místě, kolem něj sedí členové chasy. Během celého trvání zábavy se věnec bedlivě střeží, aby jej nezczili členové přespólní chasy. Jeho vykoupení by musel stárek uhradit penězi nebo zaplatit útratu v *šenku*. Stárek musí bedlivě střežit nejen věnec, ale i stárku. Členové přespólních chas ohlašují svůj příchod na sál zaboucháním na vstupní dveře do sálu, na což okamžitě reaguje dechová hudba hraním pochodové melodie a doprovodem při zvoleném verbuňku. Zpravidla do Vracova přijíždí krojovaní z Vacenovic, Kyjova, Svatobořic či Milotic. Stárci přivítají členy přespólní chasy vínem a koláči. V hlavním sále sokolovny, kde se zábava odehrává, hraje dechová hudba, repertoár tvoří taneční písně – polky, valčíky, tanga, ale také nejrůznější moderní písně. Také během zábavy jsou vyhlášována sóla, pro stárky svobodné, jejich rodiče i pro svobodné stárky z loňského roku. Vybírání peněz při sólech tzv. *zatahování do věnce*, při kterém se vybírá poplatek za nabídnuté víno a voničku, není v této lokalitě zvykem. Sólem se myslí výhradně zvyk, při kterém účastníci zábavy vytvoří kruh, uprostřed něhož tancují osoby, pro něž je sólo vyhlášeno, na jeho konci jsou hlavní postavy sóla vyzvednuty na židlích za účelem přípitku a polibku. Jedná se o stejný zvyk, který se odbývá před domy stárků. V jiné části sokolovny hraje cimbálová muzika. Zábavy se zúčastňuje kolem tisíce lidí, každoročně stoupá počet zájemců o místo u stolu.

Uprostřed kruhu, který tvoří krojovaní, tancují ženatí stárci sólo za doprovodu dechové hudby. Vracov 2014.

Většina návštěvníků přichází ve společenském oblečení, přináší si vlastní občerstvení – víno i jednoduché pokrmy (obložené chlebičky, jednohubky atd.). O půlnoci za doprovodu krojované chasy odchází stárci s věncem. S věncem obejdou i další zábavní místo, kde hraje cimbálová muzika, a nakonec věnec odnáší ze sálu. Zábava pokračuje ve stejném duchu, pouze již odpadá starost o hlídání věnce. Veškeré náklady na muziky i sál hradí město Vracov z ročního rozpočtu.

Druhý hodový den

Nedělní dopoledne patří opět stavění bran před domem ženatých stárků. Stejně i vchod do jejich domu je ozdoben věncem ze smrcí. V posledních patnácti letech se také koná hodová mše svatá. Záleží na uvážení stárků, zda se jí i s věncem zúčastní. Krojovaných se zde schází jen skutečně malý počet. Jedná se výhradně o ty, kteří se mše zúčastňují i běžně. Náboženský aspekt není prvořadý. Pokud se stárci mše zúčastní, je součástí také posvěcení hodového věnce, tento pak bývá z kostela odnesen a uschován a jeho úloha během hodů končí. Odpoledne se opět řadí průvod stejným způsobem, počet krojovaných bývá nižší. Za dětmi jdou v průvodu svobodní stárci v obřadních krojích, tentokrát ale nenesou hodový věnec. Průvod směřuje k domu ženatých stárků, zde se odehrává velmi podobný akt jako u domu svobodného stárka. Po sólovém verbuňku ženatého stárka vynáší společně se stárkou další z hodových symbolů – *káčera*. Tradice nošení káčera v hodovém průvodu je patrně pozůstatkem zvyku známého ve Vracově jako *mlácení káčera*. Jeden z mládenců se zavazánýma očima se za povzbuzování chasy snažil cepem káčera trefit a usmrtit.⁵ Tento hodový atribut dnes plní roli pouze reprezentativní, umístěn v kovových nosítkách, ozdobených krušpánkem a papírovými květy, je nesen v průvodě ženatým stárkovským párem. Chasa je pohoštěna tvarohovými koláčky a vínem, tančují se lidové tance i sóla. Společným průvodem se obchází celé město, cestou se zastavuje v místní pekárně, kde je vyhlášeno sólo pro pekaře jako symbolické poděkování za možnost pečení koláčků na celé hody. Také se zastavuje na faře, kde tančuje stárka sólo s místním knězem. Průvod končí opět v sále sokolovny, kde na něj plynule navazuje taneční hodová zábava. Nedělní zábava se koná v uvolněném duchu, většina krojovaných zde zůstává, děvčata jsou pro tuto příležitost oblečena ve slavnostních krojích, pouze sundávají turecké šátky z hlavy. Nezřídka se zde hrají nejrůznější taneční hry jako *metlová*, *na brány*, *líbaná*, sóla se tančují bosky, bez košil atd. Nedělní zábavu symbolicky ukončuje vynesení káčera ze sálu do foyer. Krojovaní, kteří se této akce zúčastňují, zde společně zpívají píseň *Hody milé hody, už sem dohodoval*. Poté se většina z nich vrací zpět do sálu a pokračují v tanci při dechové hudbě.

Doprovodné akce hodů

Během hodů se konají různé doprovodné akce – výstavy místních umělců, historických fotografií, krojových součástek apod. Probíhá také soutěž o nejzdařilejší fotografický snímek *O vracovský šátek*. Do obce také pravidelně přijíždí kolotoče a jiné pouťové atrakce. Bývalo zvykem, zhruba do roku 2005, konat také hodové dozvuky s muzikou, a to zhruba měsíc po hodech. Dnes se od tohoto zvyku již upouští a je na zvážení stárků, zda se do organizace pustí na vlastní náklady.

Vracovské hody se staly největší slavností konanou na území tohoto města. Do jejich organizace se zapojují všechny spolky, představitelé města i folklorní soubory. Přesto je převážná většina povinností záležitostí místní chasy, kterou ve Vracově však tvoří nejen svobodní mládenci a dívky, ale také ženatí muži a vdané ženy. Jsou jimi zejména bývalí i sou-

časní členové místních folklorních souborů a změna manželského stavu zde nezpůsobila opuštění chasy, nýbrž kontinuálně zůstali i nadále působit jako nepsaní organizátoři této slavnosti. Také role stárka se ve velké míře proměnila, nestojí již v čele chasy, jeho role má ve velké míře reprezentativní povahu. Velká část prvků hmotné i nehmotné kultury zůstává zachována – stejnou podobu má řazení hodového průvodu, obřadní atributy, lidový oděv účastníků i písně a tance. Na slavnost se připravuje velká část domácností, která hody bere jako svátek. Ačkoli je většina krojovaných účastníků během slavnosti pasivní ve zpěvu i tanci, příležitost obléci kroj nevynechávají. Důvod, z kterého se slavnosti účastní takto vysoký počet krojovaných, souvisí s jistou formou sounáležitosti s rodnou obcí a také vžitou tradicí kolektivního rázu, kterou si nesou jednotlivé generace. Účast dětí v hodovém průvodě je jistou devizou, neboť díky jim se tradice hodů udrží i po další generace. Velmi zajímavá je také skutečnost, že právě ve Vracově, jenž tvoří samostatný krojový okrsek, postupem času vznikla velká spousta nových krojových kompletů, a to právě díky konání této slavnosti. Její ustálená podoba se formovala v poslední třetině 20. století a dodnes zůstává z velké části nezměněna, obyčej má pro obyvatele této lokality nezastupitelný společenský a sjednocující rozměr.

Poznámky:

- 1 T a r c a l o v á, L.: *Hody s právem na Uherskohradištsku*. Uherské Hradiště 2008, s. 5.
- 2 Š e p l á k o v á, V.: Stárkovská organizace a její současné formy. In: *Výroční obyčej: současný stav a proměny*. Brno 1982, s. 84.
- 3 Pavel Petřzela je vedoucím folklorního souboru Marýnka a mužského a ženského sboru. Amatérsky se věnuje také lokální historii, výrobě malých cimbálů, vede uskupení Felicita (folklorně-etnografická liga citu a talentu) a skládá písně v lidovém duchu.
- 4 Nadace Chamartin je místní budova s hudebním sálem, která patří španělskému orchestru z Madridu.
- 5 K r i s t, J.: Beran a káčer na hodech. *Malovaný kraj* 15, 1979, č. 1, s. 19.

Literatura:

- Ev [E v a V e č e r k o v á]: Posvícení. In: Brouček, S. a Jeřábek, R., (ed.): *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Sv. 3. Praha 2007, s. 781–783.
- H ú s e k, J.: Život v obci a rodině. *Moravské Slovensko I*. Praha 1921, s. 401–536.
- J a k u b í k o v á, K.: Sprievod ako etnologický problém. In: Tarcalová, L. ed.: *Slavnostní průvody: [sborník příspěvků z konference Subkomise pro lidové obyčej MKKK v Olomouci]*. Uherské Hradiště 1994, s. 17–21.
- jk-: Beran a káčer na hodech. *Malovaný kraj* 15, 1979, č. 1, s. 18–19.
- K r i s t, J.: Proměny výročních obyčejů na kyjovském Dolňácku. In: Frolec, V.: *Výroční obyčej: Současný stav a proměny*. Brno 1982, s. 224–238.
- Ltc + Osk [L u d m í l a T a r c a l o v á, O l g a S k a l n í k o v á]: Průvod. In: Brouček, S. a Jeřábek, R., (ed.): *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Sv. 3. Praha 2007, s. 814–815.
- N i e d e r l e, L., C h o t e k, K.: Zvyky a obyčej. Obyčej výroční. *Moravské Slovensko I*. Praha 1922, s. 665–799.
- Š e p l á k o v á, V.: Stárkovská organizace na jihovýchodní Moravě. *Vlastivědný věstník moravský* 33, 1981, s. 302–311.
- Š e p l á k o v á, V.: Stárkovská organizace a její současné formy. In: Frolec, V.: *Výroční obyčej: současný stav a proměny*. Brno 1982, s. 81–93.
- T a r c a l o v á, L.: Obřad, slavnost, děti. *Slovácko* 39, 1997, s. 37–46.
- T a r c a l o v á, L.: Obřadní atributy v rodinných a výročních obyčejích. *Slovácko* 40, 1998, s. 33–44.

T a r c a l o v á, L.: Oblékání do kroje a jeho obřadní atributy o hodech. *Slovácko* 46, 2004, s. 47–64.

T a r c a l o v á, L.: *Hody s právem na Uherskohradištsku*. Uherské Hradiště 2008.

Z í b r t, Č.: *Veselé chvíle v životě lidu českého*. Praha 1950.

Foto David Rájecký.

Mgr. Markéta L u k e š o v á (n. 1984), etnografka, pracovnice Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici. Ve svém odborném zájmu se věnuje primárně novým způsobům prezentace tradiční lidové kultury v muzeích v přírodě a problematice rodinných a kalendářních obyčejů v oblasti Kyjovska.

Vracov Feast with A Wreath and with a Drake

A b s t r a c t

Every year on the third October weekend there is an imperial feast held in the town of Vracov. Two attributes play an important role in the feast – a wreath and a drake. The number of people wearing costumes increase significantly every year. On Saturday the main role is played by single male heads of the village youth, on Sunday the main characters are male married heads of the village youth.

Most households prepare for the feast a long time ahead. Even though none of the members of the household takes an active part in it, i.e. wearing a costume, the feast days are perceived as festive by the majority of the town population.

On Saturday the most important characters are single heads of the village youth – a single male and a single female. They prepare refreshments for the participants of the feast parade who wear costumes but also for the remaining members of the village youth who help them either with building triumphal arches in front of their houses, with preparation of the feast wreaths, decoration of their houses or with inviting people from surrounding villages. As an exception in this town married men and women are also invited to be the members of the village youth. The feast parade, in which almost 700 people wearing costumes take part, lines up on Saturday afternoon near the culture centre. The participants mostly wear folk costume from Vracov and they form a special group. The costume is worn only in Vracov. The participants in the parade are from various age groups regardless of their marital status. The parade is led by a flag bearer with a flag, children wearing costumes, heads of the village youth from the previous year, married heads of the village youth, married men, brass band, women, and by bachelors. First the parade goes to the town hall where a head of the village youth from the previous year asks for the right to hold the feast. Then the parade proceeds to the house of the new single head of the village youth where a major part of the feast ceremony including the granting of the right takes place. Then the parade goes to the house of the young female head of the village youth and then to the building of the local Sokolovna. Here the feast dancing party regularly visited by the members of the village youth from the surrounding villages takes place.

Sunday belongs to married heads of the village youth and the whole day is started by the mass in the local church attended only by a small number of people who wear costumes. The parade heading towards the house of the married heads of the village youth makes several stops – at the local parsonage, at the baker's or at the pub. Married heads of the village youth – a married couple – are carrying the symbol of Sunday feast – a drake. The drake is alive and it is carried on a stretcher decorated with boxwood. The drake plays the same role on Sunday as does the wreath on Saturday. The whole day is finished by the dancing party at Sokolovna again.

The feast in Vracov has become the most important festivity in the town. All the fellowships, representatives of the town and folklore ensembles take part in it. Nevertheless, the majority of the duties is carried out by the local village youth. The shape of the feast was formed in the late 20th century and remains unchanged up to these days. The custom has an irreplaceable social and uniting dimension for the local people.

Kirmes in Vracov mit Kranz und Erpel

Zusammenfassung

In der Stadt Vracov findet alljährlich am dritten Wochenende im Oktober die Kaiserkirmes statt. Eine wichtige Rolle spielen bei ihr zwei nicht wegzudenkende Attribute – Kirmeskranz und Erpel. Die Zahl der Trachtenträger, die an dem Ereignis teilnehmen, erhöht sich jedes Jahr zusehends. Am Samstag spielen der unverheiratete Altbursch und sein Mädél die Hauptrolle, während am Sonntag das verheiratete Altbursch-Paar die Hauptpersonen sind.

Auf die Kirmes bereitet sich die Mehrheit der Haushalte lange im Voraus vor. Auch wenn keiner ihrer Mitglieder aktiv, also in Tracht, an den Kirmesbräuchen teilnimmt, betrachten doch die meisten Einwohner von Vracov die Kirmes als festliche Feiertage.

Die wichtigsten Personen am Sonnabend sind der unverheiratete Altbursch und sein Mädél. Sie bereiten die Bewirtung für die Kirmesteilnehmer in Tracht, aber auch für die Trachtenjugend vor, die ihnen bei der Vorbereitung dieses Phänomens behilflich sind, sei es nun das Aufbauen von Ehrenbögen vor ihren Häusern, das Herrichten der Kirmeskränze, die Ausschmückung der Häuser oder das Einladen in den Nachbardörfern zur Kirmes. Zu den Kirmesteilnehmern in Tracht zählen nur in dieser Stadt auch verheiratete Männer und Frauen. Der Kirmesumzug, an dem in den letzten Jahren an die 700 Trachtenträger teilnehmen, beginnt am Samstagnachmittag am Kulturhaus. Die Kirmesteilnehmer tragen zum Großteil die Vracover Tracht, die eine besondere Trachtengruppe bildet und nur in diesem Ort getragen wird. Am Umzug nehmen Trachtenträger aller Altersgruppen teil, Ledige wie Verheiratete. An der Spitze des Umzugs geht der Fahnenträger mit dem Banner, dann die Trachtenkinder, der Altbursch vom Vorjahr mit seinem Mädél, das verheiratete Altbursch-Paar, die verheirateten Männer, gefolgt von einer Blaskapelle, den Frauen und schließlich den Junggesellen. Der Umzug geht zunächst zum Rathaus, wo der Altbursch vom Vorjahr die Erlaubnis zum Kirmesfeiern erbittet, dann zieht man zum Haus des neuen unverheirateten Altburschen, wo sich ein Teil der Bräuche mit Übergabe der Erlaubnis zur Kirmes abspielt. Der Umzug begibt sich dann zum Haus des jungen Altbursch-Mädels und schließlich gemeinsam zum örtlichen Turnverein Sokol. Hier wird auch das abendliche Tanzvergnügen gefeiert, das regelmäßig von Mitgliedern der Trachtenjugend aus der nahen Umgebung besucht wird.

Der Sonntag gehört dem verheirateten Altbursch-Paar und der Kirmestag wird mit einer heiligen Messe in der Kirche eröffnet, an der jedoch nur wenige Trachtenträger teilnehmen. Der Trachtenumzug absolviert auf dem Weg zum Haus des verheirateten Altbursch-Paars mehrere Halte – an der hiesigen Pfarre, an der Bäckerei oder Gastwirtschaft. Das verheiratete Altbursch-Paar trägt im Umzug das Symbol der Sonntags-Kirmes – einen Erpel. Der lebendige Erpel wird auf einer mit Buchsbaumzweigen geschmückten Trage präsentiert. Er spielt am Sonntag die gleiche Rolle wie am Vortag der Kirmeskranz. Der ganze Tag klingt dann mit einem weiteren Kirmes-Tanzvergnügen im Sokol-Vereinshaus aus.

Die Kirmes von Vracov wurde zum größten Fest in der Stadt. An ihrer Organisation beteiligen sich alle Vereine, Stadtvertreter und Folkloregruppen. Trotzdem obliegen die meisten Pflichten der Trachtenjugend. Die traditionelle Form dieser Kirmes bildete sich im letzten Drittel des 20. Jahrhunderts heraus und bleibt bis heute größtenteils unverändert, der Brauch besitzt für die Einwohner der Stadt eine unersetzliche gesellschaftliche und einende Dimension.

Univ. prof. Bohuslav Beneš, DrSc. zemřel

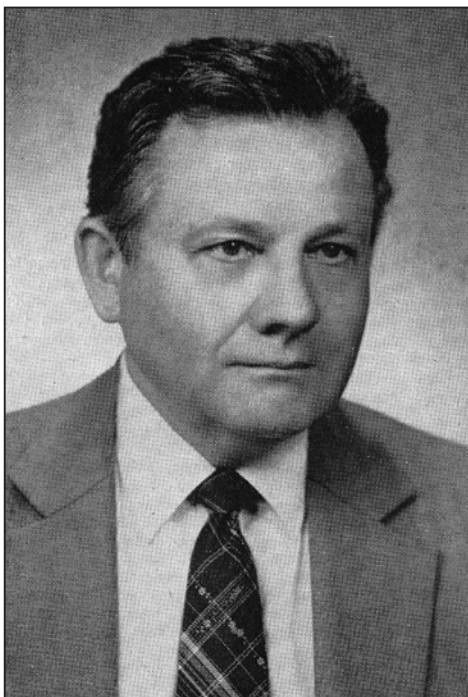
K základní sestavě našich vyučujících v letech 1964–1969 (Richard Jeřábek, Václav Frolec, Dušan Holý a další externí učitelé) patřil od roku 1963 i Bohuslav Beneš. Po studiích českého a ruského jazyka (1946–1950) na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně působil nejprve jako asistent katedry rusistiky a od roku 1963 již začal přednášet na katedře bohemistiky a také tehdejší katedře etnografie a folkloristiky Filozofické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Brně. Na této fakultě získal v roce 1952 titul doktora filozofie a v roce 1966 vědeckou hodnost kandidáta věd o umění. V roce 1969 se habilitoval a stal se docentem slovenské folkloristiky, v roce 1967 mu byla udělena vědecká hodnost doktora historických věd.

Ve svých přednáškách se zaměřoval na teorii a dějiny české a slovenské etnografie a folkloristiky, ale také na oblast lidové slovesnosti Slovanů. Své pedagogické vedení poznávali jeho žáci především na terénních výzkumech, které v polovině šedesátých let 20. století uskutečňoval na Valašsku a moravských Kopicích, ale i v zahraničí (Ukrajina 1968). Předmětem výzkumu byli nejen lidoví vypravěči a vyprávění, ale také další projevy lidové slovesnosti, především lidové balady.

V druhé polovině šedesátých let 20. století se ve své vědecké práci Bohuslav Beneš specializoval i na synkretické jevy na pomezí folkloru a literatury, jako jsou kramářské písně, lidové divadlo, amatérská a inzitivní tvorba, sledoval poetiku českých kramářských písní, zabýval se rytmicko-metrickým rozbořením veršů české kramářské písně ze 17.–19. století, funkcí českých kramářských písní a jejich slovenskými paralelami. Beneš jim věnoval své monografie *Světská kramářská píseň. Příspěvek k poetice pololidové poezie* (Brno 1970) a *Poslyšte písničkou hezkou...Kramářské písně minulých dob* (Praha 1983).

Velký díl své práce věnoval prof. Beneš semitickému studiu ve folkloristice a patří k jeho průkopníkům. Jím propagovaná funkčně strukturální metoda v české a slovenské folkloristice se setkala s velkým ohlasem u nás i v zahraničí. Ve svých studiích navazoval na řadu předních badatelů a sám vysvětloval změnu struktury funkcí, především upřednostňoval ty estetické, které se mění s měnícím se společenským prostředím současné vesnice. Systematickou pozornost věnoval teoretickým a praktickým otázkám folkloru a využívání lidové kultury v současnosti. Bohuslav Beneš se po celou dobu svého odborného působení snažil o popularizaci folkloristiky široké veřejnosti ve všech druzích medií. Vedle desítek článků, rozhlasových relací a dalších příspěvků sepsal jako jeden z mála vysokoškolských pedagogů skriptu s názvem *Úvod do folkloristiky* z roku 1980.

Folklorem tradicím a dnešku, pověrečným povídkám a projevům pověrečnos-

ti v současnosti věnoval řadu studií, stejně jako vyprávění, obyčejům, dětem, vesnické mládeži, folkloru a slavnostem. Všechny tyto studie uveřejnily nejprestižnější časopisy a sborníky – Český lid, Slovácko, Ethnologia europae centralis, Národopisná revue, Vlastivědný věstník moravský a nejrůznější zahraniční sborníky a časopisy.

Trvalým předmětem badatelského zájmu Bohuslava Beneše bylo i lidové divadlo a jeho vztah k poloprofesionálnímu a profesionálnímu dramatickému umění a vztahem k zvykové tradici. Výroční a rodinné zvyky chápal jako nedílnou součást lidového divadla. S velkým zájmem sledoval aktuální živé a autentické formy současného folkloru, jako bylo vyprávění ze života, anekdoty a vtipy. Jako rodilý Brňan, který ovládal místní nářečí, věnoval brněnskému *hantecu* obšírnou studii (Brněnský „hantec“ a folklor. In: *Folklor v kontextech. Zborník príspevkov k jubileu L. Droppovej*. Bratislava 2005, s. 129–140), stejně jako brněnským heslům a nápísům na zdi, kde polemizoval, zda je to folklor nebo odraz veřejného mínění (*Nápisy v ulicích*. Brno 1993). Ve své poslední obsáhlé studii nazvané *Karneval a masopust*, s podtitulem *Poznámky k analýze stavu na přelomu 2. a 3. tisíciletí*, (*Ethnologia europae centralis* 8, 2007, s. 49–64), rozebíral základní pojmy a konkrétní složky českého masopustu a uváděl paralelní projevy.

Svémi studiemi se zapojoval i do práce Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech – subkomise pro lidové obyčeje. V roce 1994 řešil problematiku Sokolských průvodů (*Slavnostní průvody*, Uherské Hradiště 1994, s. 159–164), v roce 1995 odezněl referát na téma Náboženská tematika a světci v kramářských tiscích a písních (*Světci v lidové tradici*, Uherské Hradiště, 1995, s. 179–184). V roce 2003 subkomise řešila téma zelené, proto Bohuslav Beneš sepsal příspěvek *Stav a funkce vánočního stromku ve 20. století* (*Zeleň v lidových obyčejích*, Uherské Hradiště, 2003, s. 83–88). Téma obyčejového práva zpracoval Bohuslav Beneš v referátu *Odras lidových*

právních představ ve folkloru (*Obyčejové právo*, Uherské Hradiště – Praha, 2001, s. 134–144).

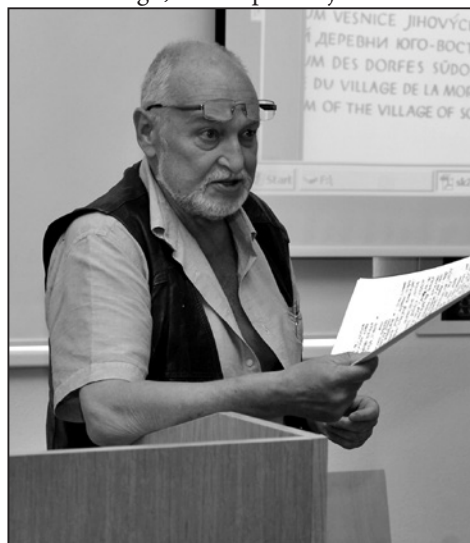
V profesoru Bohuslavu Benešovi odešel jeden z předních odborníků na folklor a literaturu, na nejrůznější projevy lidové slovesnosti. Opustil nás především dobrý pedagog, věcný a spolehlivý rádce při vedení absolventských a doktorandských prací. Za generaci jeho žáků a posluchačů nezbyvá než s pokorou říct: *Upřímné díky, pane profesore*.

Ludmila Tarcalová

PhDr. Jan Souček již není mezi námi

Řada kolegů a spolupracovníků především z redakce časopisu *Ethnologia Europae centralis* věděla, že kolega Souček se snaží do posledních sil přelstít svoji dlouhodobou nemoc prací v oboru i mimo něj. Nemoc byla zrádná a neúprosná. Svoji životní cestu ukončil Jan Souček ve svých nedožitých 68 letech v brněnské vojenské nemocnici nad ránem 13. února 2014.

Jan Souček byl osobnost, jehož životní a odborná cesta byla zvláštní a v průběhu času mnohdy i komplikovaná. Na podzim roku 1964 po neúspěšné snaze dostat se na archeologii, nastoupil na jednooborové

studium národopisu na Filozofickou fakultu Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Brně, na katedru „rodinného“ typu – v ročníku byli jen čtyři posluchači. Jan Souček vynikal nad dalšími třemi studentkami svojí výřečností, dobrou pamětí a schopností se dobře písemně vyjadřovat. Jako diplomovou práci si vybral téma *Představy spojené se smrtí člověka, se zemřelými a pohřební obřad na moravských Kopanicích*, tedy z oblasti, kterou si při svých výzkumech zamiloval.

Po čtvrtém ročníku nastoupil na místo odborného pracovníka do Ústavu lidové umění do Strážnice, do národopisného oddělení vedeného PhDr. Josefem Tomšem, CSc. Byla to velmi dobrá volba, neboť Honza (jinak se mu neříkalo) začal pracovat na plánech výstavby Muzea vesnice jihovýchodní Moravy – strážnickém skanzenu. Expozice muzea v přírodě se začala budovat v roce 1974 a tu spolu s Václavem Frolcem, Josefem Tomšem, Otakarem Máčelem a dalšími odborníky mohl uplatnit především své odborné a hlavně organizační schopnosti. Po úmrtí Vítězslava Volavého v roce 1983 začal zastávat funkci ředitele (1983–1986). Mimo vedení ústavu se odborně zaměřoval především na hmotnou kulturu a problematiku související s lidovým stavitelstvím na Slovácku. Asi od poloviny osmdesátých let 20. století se stal po Václavu Frolcovi vedoucím subkomise pro lidové stavitelství, sídla a bydlení Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech a na Balkáně. Tomuto tématu věnoval řadu studií a článků především v Národopisných aktualitách, Slovenském národopise a dalších monografických pracích z konferencí pořádaných na téma lidových staveb. I když na pozici ředitele ani odborného pracovníka Ústavu lidového umění ve Strážnici dlouho nesetrval, v kulturní sféře pracoval stále. V letech 1986–1990 se stal ředitelem Krajského kulturního střediska v Brně, později ve stejné funkci a také v Brně v Moravské umělecké agentuře. Avšak lidové stavitelství se stalo jeho celoživotním odborným zájmem.

V roce 1990, kdy s novou koncepcí Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici

zanikl časopis *Národopisné aktuality*, někteří členové redakční rady hledali možnosti, jak tento časopis nahradit. Vznikl časopis *Ethnologia Europae centralis*, k jehož realizaci velkou mírou přispěl i sám Jan Souček, který se stal brzy jeho vydavatelem.

Na základě svých zkušeností a i jako člen expertních skupin různých muzeí v přírodě prováděl přednášky o historii muzeí v přírodě v Evropě a jejich přípravách či realizacích v českých zemích. 30. května 2013 přednášel i ve Slovákém muzeu v Uherském Hradišti, kde se zabýval otázkou budování skanzenu ve Strážnici s názvem *Od myšlenky k realizaci expozice Muzea vesnice jihovýchodní Moravy ve Strážnici*. Osobně vzpomínal na realizaci výstavby, zdůrazňoval problematiku legislativy, prezentoval dokončené a rozpracované areály muzea, ale také neuskutečněné záměry propojení s objekty na návsi strážnického Starého Města.

Jeho posledním odborným počinem se měl stát referát s názvem *Stavba vědeckých kopií hliněných staveb v Muzeu vesnice jihovýchodní Moravy ve Strážnici*, se kterým se počítalo v rámci příprav mezinárodního symposia *Tradiční hliněné stavby*. Zde měl představit muzejní projekt skanzenu ze sedmdesátých a osmdesátých let 20. století, k čemu už pro jeho úmrtí bohužel nedošlo.

Jana Součka budeme mít v paměti především jako člověka s optimistickým pohledem na život, který měl nesmírně rád, který přes všechny své životní kotrmelce zůstal svébytnou osobností, jež svou přítomností rozčeřil poklidnou hladinu každého pracoviště, kde se objevil. Pro mnohé kolegy zůstane v paměti dobrým kamarádem a *frajérem*, jak ho nazval jeho syn v závěrečné smuteční řeči. *Honzo, budeme na Tebe dlouho vzpomínat.*

Ludmila Tarcalová

Na zdraví Romany Habartové

Je až k neuvěření, že jsme si v červenci mohli připít při příležitosti „kulatých“ narozenin etnografky, choreografky, tanečnice, zpěvačky a hlavně stále usměvavé kolegyně

PhDr. Romany Habartové. To už je čas pro jakési bilancování a při výčtu jejích odborných aktivit bude věru nesnadné vybrat jen ty stěžejní, protože činorodost této energické dámy by vydala na obsáhlý román, možná i na pokračování.

Romana Habartová, rozená Bartošíková, se narodila 21. července 1964 v Uherském Hradišti. Oba rodiče pocházející z Polešovic se brzy po jejím narození odstěhovali s celou rodinou do pohraniční obce Stonava v okrese Karviná. Zde na česko-polském pohraničí navštěvovala základní školu i základní uměleckou školu, obor dramatický, taneční, hudební – hru na akordeon, a věnovala se také atletice. Rané dětství měla také spojeno s každotýdenními cestami k babičkám na Slovácko. Pobyty v přírodě, hospodářství a práce na poli, v zahradě a kolem domu, které u prarodičů prožívala, jí vtiskly pracovitost a činorodost tolik vlastní venkovskému prostředí.

V roce 1976 se rodina vrátila zpět do rodiných Polešovic. Zde Romana rozvíjela své zájmy v oblasti hudby a pokračovala ve hře na akordeon, recitaci, zpěvu a začala také navštěvovat folklorní soubor Kunovjan, který se stal její velkou láskou a ovlivnil její život osobní i profesní. Našla zde svého budoucího manžela Libora Habarta a zájem o folklor a lidovou kulturu komplexně podnítil její studijní směřování. Po maturitě na Gymnáziu v Uherském Hradišti se rozhodla přihlásit ke studiu etnografie na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity, tehdejší Univerzity J. E. Purkyně v Brně. Zde se hlouběji nořila do problematiky tradiční lidové kultury pod vedením tehdejších pedagogů a především pod dohledem prof. PhDr. Václava Frolce, DrSc., kterému asistovala jako pomocná vědecká síla. V roce 1984 nastoupila jako etnografka do Slováckého muzea v Uherském Hradišti, kde působila plných 29 let. Ve svém profesním životě se záhy začala orientovat na lidovou výtvarnou kulturu, lidový oděv, obyčejové tradice a tradiční řemesla. V roce 1991 obhájila na domovské brněnské fakultě titul doktor filosofie.

Práce v muzeu byla a je vždy mnohovrstevná. Zahrnuje tvorbu sbírkového fondu, kde je nezanedbatelnou složkou každého dobrého etnografa zvědavost, výřečnost a vůbec schopnost komunikovat s dárci. Při této příležitosti pak nejde nevpomenout výzkumy, kde nacházela mnohdy neopravitelné předměty, které se nakonec staly výstavně nejvyužívanějšími, poté, co jim šikovné ruce konzervátorů vrátily jejich původní podobu.

Výstavní činnost byla vždy Romaninou parketou. Skvělé prostorové vnímání, citění, odbornost a důvěrná znalost sbírkového fondu byly její devizou při koncipování autorských výstav i při instalování těch putovních. Hlavně díky jejím nápadům a kreativitě byly etnografické výstavy v muzeu lidsky přívětivé, živé a promlouvaly k návštěvníkům s velkou mírou autenticity a se schopností doslova je obestoupit či spíše vtáhnout do atmosféry a přitom nenápadně poučit. Z těch nejvýraznějších autorských výstav, kde se neopakovatelně otiskla její tvůrčí osobnost, lze zmínit alespoň: *Velké prádlo aneb Jak praly a žehlily naše babičky*. SM Uh. Hradiště 1999, *Co neodnesl čas. K 90. výročí muzea*. SM Uh. Hradiště 2004, *Aj, to sú maléri od Boha samého. Lidoví malíři*

rodu Hánů z Blatnice pod Svatým Antonínkem. SM Uh. Hradiště 2007, *František Kretz (1859–1929) – sběratel, národopisec, novinář*. SM Uh. Hradiště 2009 a nelze opomenout ani podíl na scénáři nové národopisné expozice Slovácko otevřené v roce 2014.

Vzdělávání jako další složka muzejní práce se jí několikrát stala většinou naplněnou prací. Díky svým schopnostem pracovat s dětmi byla autorkou řady nápadů a realizátorkou doprovodných programů pro děti i dospělé. Její přednášky z různých odvětví lidové kultury realizované v muzeu i mimo by za ta léta pravděpodobně nikdo nespočetil. Vždy měly však společné jmenovatele: vysokou míru odbornosti, obrovskou informační náplň a důvěrnou znalost terénu, jež činila z každého popisovaného jevu živý fenomén, který posluchače přitahoval a naplňoval potřebou seznámit se s ním blíže. Úctyhodné jsou také její publikační počiny od novinových a časopiseckých článků, přes odborné studie až po knihy. Jejich přehled proto uvádíme samostatně v příloze. Nelze pak opomenout trpělivost, mnohdy až shovívavost, s jakou vždy důsledně a podrobně odpovídala na dotazy novinářů či reportérů, kteří přicházejí často málo poučení či se zkrslými představami. Vždy jim byla nápomocna, aby informace, které podali široké veřejnosti, byly objektivní, pravdivé, po odborné stránce správné a zároveň srozumitelné. Její kolegiálnost v kolektivu pracovníků Slováckého muzea byla příznačná. Každý, kdo za ní kdykoliv přišel s prosbou o pomoc, si mohl být jist jejím maximálním nasazením a tím, že vynaloží veškeré síly, aby mu vyšla vstříc a pomohla jak v profesním, tak soukromém životě. Byla duší společenských akcí, hybnou silou všech humorných aktivit při narozeninových oslavách. Schopnost udělat si legraci především sama ze sebe jí umožnila vtáhnout do připravované scénky i všechny v okolí.

Odborné aktivity, které mnohdy přesáhly vlastní rámec základní muzejní práce, jí přivedly k výzkumu práce lidového řezbáře a výjimečné osobnosti Františka Gajdy ze

Strážnice i malířského rodu Hánů z Blatnice pod Svatým Antonínkem. Obě témata zpracovala do obsáhlých publikací. Spolupodílela se na projektu Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici Lidová řemesla a lidová umělecká výroba v ČR přípravou videodokumentace a odborného pojednání o textilních technikách, konkrétně o šití mužského kroje (2008), ženského kroje (2009) a odvětví Drobné umění – výroba textilních květin, vonic a vínků (2012). Díky šíři svého odborného zájmu je členkou řady komisí. Mimo jiné Subkomise pro lidové obyčejy Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech (od roku 1984, předsedkyně v letech 2010–2013), či výboru České národní sekce CIOFF (od roku 2005) a od roku 2012 působí jako předsedkyně Etnografické komise AMG. Z dalších komisí a sborů lze jmenovat práci ve Sboru pro ochranu a uchování jízdy králů, kde od roku 2013 zastává funkci místopředsedkyně či členství ve Sboru lektorů verbuňku (od roku 2006). Stála u zrodu Ceny Vladimíra Boučka za zachování a rozvoj lidové umělecké výroby v regionu a od roku 2005 pracuje v odborné komisi schvalující nominace a doporučující vybrané tvůrce k ocenění. Její příjemná dikce a přirozený projev i schopnost reagovat na vzniklou situaci je devízou pro další aktivitu Romany Habartové, kterou je moderování a uvádění kulturních programů, vystoupení a programů, mj. během Slováckých slavností vína a otevřených památek, krajských dožínků a mnohých dalších příležitostí.

Nezanedbatelná je také její dráha ve folklorním světě, kde je její jméno spjaté především se souborem Kunovjan, jehož členkou se stala v roce 1978, aby zde následně převzala otěže umělecké vedoucí a choreografky. Od roku 1986 pak soustředila své tvůrčí schopnosti na děti a stala se vedoucí a choreografkou dětského folklorního souboru Děcka z Kunovic a zakladatelkou a ředitelkou mezinárodního dětského festivalu Kunovské léto. Právě díky ní a podpoře rodiny i jejich postupnému zapojení

do práce kolem festivalu se jí podařilo za 21 let vybudovat pevný programový rámec, díky němuž patří festival k největším a nejuznávanějším setkáním dětských folklorních souborů v České republice. Pro MFF ve Strážnici a festival Dětská Strážnice, kde působila v dramaturgické radě i hodnotící komisi, vytvářela a vytváří hodnotné i divácky atraktivní programy, mezi nimiž lze z posledních let vyzvednout mj. *Strážnice-vystupovat!* (2005), *Jak (z)voní život* (2011), *Pozvánka na festival* (2012), *Po stopách Cyrila a Metoděje a jejich žáků*. (2013) či *Gastro vitae aneb Dobré jídlo, dobré pití, prodlužuje životy...* (2014).

Všechny aktivity jsou pak podepřeny rodinným zázemím a přístavem v rodinném domě v Kunovicích. Ten se jí stal domovem po sňatku s Liborem Habartou (1963), se kterým vychovává tři dcery – Terezii (1989), Julii (1992) a Elišku (2001). I v Kunovicích je stále aktivní členkou zastupitelstva a předsedkyní historické a etnografické komise RM Kunovice (od roku 2001).

Když 30. září 2013 ukončila po 29 letech své působení ve Slováckém muzeu, zůstala za ní uctyhodná stopa v podobě realizovaných výstav, vydaných publikací, katalogů, evidovaných sbírkových předmětů i fotografií v dokumentaci. Na novém působišti, jako vedoucí odboru kultury a památkové péče Zlínského kraje, pak zúročuje důvěrnou znalost regionu i velký kulturní přehled.

Nebylo cílem vyjmenovat všechny odborné aktivity, kterým se Romana Habartová v profesním životě a při své dlouholeté práci ve Slováckém muzeu věnovala. Čím více se totiž člověk noří do výčtu pracovních úspěchů, výstupů i publikačních, výstavních či folklorních projektů, má pocit, že to vše by vydalo na několik pracovních úvazků i životů. My, kteří Romanu známe, víme, že ten rozsáhlý výčet není zdaleka uzavřen, protože druhé 25. narozeniny jsou věkem, kdy toho tak čínorodá a aktivní žena jakou Romana Habartová bezesporu je, má hodně před sebou!

Marta Kondrová

Knihy, brožury a katalogy výstav

1. *Daniela a Karel Benešovi*. Kunovice: Obecní úřad, 1997.
2. *Kunovské léto: dětský folklorní festival: Kunovice*. Kunovice: Občanské sdružení „Kunovjan“, 2003. 20 sv.
3. *Slavnosti vína a otevřených památek*. Uherské Hradiště: Klub kultury, 2004. 39 s. Spolu s J. Zaplatalem a M. Potykou.
4. *Keramická výroba ve Zlínském kraji*. V Uherském Hradišti: Slovácké muzeum, [2005]. 46 s. Spolu s O. Floriánovou a M. Kondrovou.
5. *Lidová umělecká výroba v České republice: katalog k výstavě*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 2005. 20 s.: il. ISBN 80-86185-43-5.
6. *Slovácké slavnosti vína a otevřených památek*. Uherské Hradiště: Klub kultury, 2005. 40 s. Spolu s J. Zaplatalem a M. Potykou.
7. POLÁKOVÁ, Zdena. *O hračkách, hrách a hraní: katalog věnovaný stejnojmenné výstavě*. Moravské zemské muzeum – Dětské muzeum. Brno: Moravské zemské muzeum, 2006. 16 s. ISBN 80-7028-289-4. (Spolupráce v kapitole Lidová hračka Romana Habartová).
8. *Antonín Hájek : práce se dřevem, cinem, intarzie* : katalog k výstavě ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti, 12. 6.–14. 9. 2008. Vyd.1. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 2008. 44 s. ISBN 978-80-86185-67-5.
9. *Cena Vladimíra Boučka za zachování a rozvoj lidové umělecké výroby*. Uherské Hradiště: Město Uherské Hradiště, 2009. 6 volně vložených listů.
10. *Panský dvůr Kunovice očima pamětníků*. Kunovice: Město Kunovice, 2011. 11 s. ISBN 978-80-260-0328-1.
11. *Vladimír Kodrla – obrazy 1962-2012*: Kunovice. [Kunovice: Město Kunovice, 2012]. 1 list. Spolu s G. Biljnja a Z. Silagiovou.
12. *Putování po Ostrožsku a Hornácku*: [katalog obcí]. Uherský Ostroh: MAS Hornácko a Ostrožsko, 2013. 37 s. Spolu s kolektivem.
13. *Polešovice 1595–1995: 400 let od povýšení na městečko*. Velehrad: Starý Velehrad, 1995. 152 s. ISBN 80-901836-1-1. Spolu s M. Pojslem, J. Čoupkem, R. Snášilem.
14. *Mezinárodní dětský folklorní festival Kunovské léto: zpěvníček*. Kunovice: Občanské sdružení Kunovjan, 2002. 70 s.
15. *Hodové slavnosti v Polešovicích*. Polešovice: Obecní úřad, 2005. 106 s.

16. *Řezbář František Gajda*. Vyd. 1. [Strážnice]: vlastním nákladem manželů Františka a Marie Gajdových, 2006. 259 s., portréty. ISBN 80-903743-0-1. Spolu s J. Pajerem, Š. Zajíčkem, A. Iršou.
17. *Lidoví malíři rodu Hánů z Blatnice pod Svatým Antonínkem: aj, to sú maléri od Boha samého*. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum, 2007. 245 s. ISBN 978-80-86185-59-0.
18. *Jízda králů v Kunovicích: hylóm, hylóm, na krála, matičko, na krála...* Kunovice: Město Kunovice, 2008. 342 s. + 1 CD. ISBN 978-80-903743. Spolu se S. Štěrbou.
19. *Textilní techniky. Část 7. : doprovodná publikace ke stejnojmennému filmovému dokumentu*. 1. vyd. Strážnice: Ústav lidové kultury, 2008. 63 s. + DVD. (Lidová řemesla a lidová umělecká výroba v České republice; I. řada, díl IV.). ISBN 978-80-87261-08-8. Spolu s M. Šimšou.
20. *František Kretz (1859–1929) : sběratel, národopisec, novinář*. Vyd. 1. V Uherském Hradišti: Slovákcké muzeum, 2009. 201 s. ISBN 978-80-86185-82-8. Spolu s kolektivem.
21. *Textilní techniky: doprovodná publikace ke stejnojmennému filmovému dokumentu; část 8*. 1. vyd. Strážnice: Ústav lidové kultury, 2009. 57 s. + 2 DVD. (Lidová řemesla a lidová umělecká výroba v České republice; I. řada; IV. díl). ISBN 978-80-87261-14-9. Spolu s M. Šimšou.
22. *Na paletě krojí: Slovákcké slavnosti vína a otevřených památek Uherské Hradiště*. Uherské Hradiště: Nadace Děti-kultura-sport, 2010. 371 : il. ISBN 978-80-254-7930-8. Spolu s M. Dlouhým a kol.
23. *Svět mužů a žen: muž a žena ve svědectví lidových tradic*. Vyd. 1. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti, 2011. 287 s. ([Studie Slovákckého muzea; 16/2011]). ISBN 978-80-86185-97-2. Editorovala spolu s M. Holubovou.
24. *Hluk. Dějiny města*. Vyd. 1. Hluk 2011. 735 s. ISBN 978-80-254-9705-0.
25. *Drobné umění. 5. část, Výroba textilních květin, vonic a vínků: doprovodná publikace k filmovému dokumentu*. 1. vyd. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2012. 159 s + 1 DVD. (Lidová řemesla a lidová umělecká výroba v České republice; I. řada ; V. díl). ISBN 978-80-87261-81-1.
26. *Majstri – mistři lidových tónů: tradiční hudební nástroje Trenčianskeho a Zlínského kraje*. 1. vyd. Kunovice: Občanského sdružení Kunovjan, 2012. 123 s. (Tvůrčí dialogy v tradici přes hranici).
27. *Ke kořenům: péče o tradiční lidovou kulturu v Kunovicích: Děcka z Kunovic 50 let*. Vyd. 1. Kunovice: Občanské sdružení Kunovjan, 2014. 208 s. ISBN 978-80-903743-3-1.

Studie a články

28. Rodinné a příbuzné vztahy v obci Polešovice na Uherskohradištsku. *Slovácko* 29, 1987, s. 77–88.
29. Lidová plastika a dřevořezba. *Slovácko* 30, 1988, s. 208-209. (Lidová plastika a dřevořezba (16. 6. 1988–31. 8. 1988 : Uherský Brod, CZ).
30. Šátky a šatky ve sbírkách Slovákckého muzea v Uherském Hradišti. *Slovácko* 30, 1988, s. 95–111.
31. 75 let Slovákckého muzea: Národopis. *Slovákcká jiskra* 39, č. 25 (21. 6. 1989), s. 4.
32. Kulturně výchovná činnost Slovákckého muzea v Uh. Hradišti v letech 1985–1989. *Slovácko* 31, 1989, s. 135–136.
33. Šátečky ve sbírkách Slovákckého muzea v Uherském Hradišti. *Slovácko* 31, 1989, s. 69–78.
34. Hody, hody. *Zpravodaj města Uherské Hradiště*, 1991, č. 11, nestr.
35. Letní slunovrat v obyčejích a pranostikách. *Zpravodaj města Uherské Hradiště*, 1991, č. 6, s. 10–11.
36. Vánoce a nový rok: magické a věské představy ve vánočním a novoročním období. *Zpravodaj města Uherské Hradiště*, 1991, č. 12, nestr.
37. Vinobraní. *Zpravodaj města Uherské Hradiště*, 1991, č. 10, nestr.
38. Zarážání hory. *Zpravodaj města Uherské Hradiště*, 1991, č. 9, s. 10.
39. Lidová keramika na Slovákcku. *Slovácko* 33–34, 1991–1992, s. 200–201.
40. Velikonoce. *Zpravodaj města Uherské Hradiště*, 1992, č. 4, nestr.
41. Co nového? *Slovákcké noviny* 6, č. 18 (30. 4. 1996), s. 8.
42. Krasličářská tradice v Ostrožské Nové Vsi. *Slovácko* 38, 1996, s. 75–101.
43. Masopust se blíží. *Zpravodaj města Uherské Hradiště*, 1996, č. 2, s. 25–26.
44. Z klenotnice Moravy. Hračky ve sbírkách Slovákckého muzea v Uherském Hradišti. *Dobry den, Slovácko* 3, č. 24 (16. 6. 1997), s. 9, obr.

45. Z klenotnice Moravy. Jak se děti na Hradištsku „chovaly, bavily“ a oblékaly. *Dobry den, Slovácko* 3, č. 31 (4. 8. 1997), s. 9, obr. Spolu s L. Tarcalovou.
46. 4. folklorní festival Kunovské léto za námi. *Dobry den, Slovácko* 3, č. 26 (30. 6. 1997), s. 4, obr.
47. Hraní dětí na Hradištsku. In: *Společenství dětí a kultura: sborník příspěvků*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1997, s. 109–116, il. ISBN 80-86156-03-6.
48. Obuvníci v okrese Uherské Hradiště. *Slovácko* 39, 1997, s. 25–35.
49. Pozvání na čtvrté Kunovské léto. *Slovácké noviny* 7, č. 25 (18. 6. 1997), s. 14.
50. Svátky jara přicházejí. *Slovácké noviny* 7, č. 12 (19. 3. 1997), př. 3. Spolu s I. Pochylou.
51. Ševcovské a obuvnické řemeslo na Hradištsku. In: *Obuv v historii '97*, 1997, s. 52–58.
52. Z klenotnice Moravy. Čas vinobraní. *Dobry den, Slovácko* 3, č. 36 (8. 9. 1997), s. 9, obr.
53. Z klenotnice Moravy. Dožínky. *Dobry den, Slovácko* 3, č. 34 (25. 8. 1997), s. 9, obr.
54. Z klenotnice Moravy. Drobná rukodělná výroba Josefa Gorčíka. *Dobry den, Slovácko* 3, č. 43 (27. 10. 1997), s. 9.
55. Z klenotnice Moravy. Hody s právem na Uherskohradištsku. *Dobry den, Slovácko* 3, č. 38 (22. 9. 1997), s. 9, obr.
56. Z klenotnice Moravy. Obdivované sklo. *Dobry den, Slovácko* 3, č. 50 (15. 12. 1997), s. 9.
57. Z klenotnice Moravy. Obuvníci a ševci na Hradištsku I., II. *Dobry den, Slovácko* 3, č. 47–48 (24. 11.–1. 12. 1997), s. 9, obr.
58. Z klenotnice Moravy. Šátky a šatky ve sbírkách Slováckého muzea v Uherském Hradišti. *Dobry den, Slovácko* 3, č. 33 (18. 8. 1997), s. 9, obr.
59. Z klenotnice Moravy. Ústní lidová slovesnost. *Dobry den, Slovácko* 3, č. 27 (7. 7. 1997), s. 9.
60. Zastavení ve Velké. In: *Zvuk* 3, 1997, č. jaro, s. 24
61. Krojový krejčí František Mikulec z Vlčnova. In: *Zvuk* 4, 1998, č. jaro, s. 48–49, foto.
62. O vyškabovaných kraslicích z okolí Uherského Hradiště. *Slovácko* 40, 1998, s. 45–58, obr. Spolu s E. Večerkovou.
63. Setkání s Jaroslavem Václavem Staňkem. *Slovácké noviny* 8, č. 46 (18. 11. 1998), s. 12.
64. Takové bývaly Vánoce. *Slovácké noviny* 8, č. 51/52 (23. 12. 1998), s. 12. Spolu s J. Zajícem.
65. Festival „Kunovské léto“ je za námi. *Slovácké noviny* 9, č. 26 (30. 6. 1999), s. 12.
66. Jak praly a žehlily naše babičky. *Slovácko* 41, 1999, s. 55–65, obr.
67. Morální a společenské postavení svobodných matek na Uherskohradištsku v průběhu 20. století. In: *Folia ethnographica* 84, 1999, sv. 33, s. 107–117, obr.
68. Předvelikonoční čas nastal. *Slovácké noviny* 9, č. 13 (31. 3. 1999), s. 16.
69. Sbírali, nám a dalším uchoval. *Slovácko* 41, 1999, s. 9–30, obr. Spolu s M. Náplavovou a L. Tarcalovou.
70. Zazpívej, slavičku 1999! *Slovácké noviny* 9, č. 17 (28. 4. 1999), s. 13.
71. „Kunovské léto“ pořadatelskýma očima. *Slovácké noviny* 10, č. 26, 28. 6. 2000, s. 13.
72. Fašaňk, fašaneček, ostatky, končiny, chodění po škarkách. *Dobry den, Slovácko* 6, č. 10 (6. 3. 2000), s. 13.
73. Kunovské léto posedmé! *Slovácké noviny* 10, č. 24 (14. 6. 2000), s. 14.
74. Obuvníci v Kunovicích. In: *Obuv v historii*, 2000, s. 123–133, obr.
75. Ševcovské řemeslo v Kunovicích. *Slovácko* 42, 2000, s. 28–43, obr.
76. Kraslice na Horňácku. *Bílé - Biele Karpaty* 6, 2001, č. 1 a 2, s. 12–13.
77. František a Josef Hánovi, lidoví malíři z Blatnice. *Slovácko* 44, 2002, s. 69–83, foto.
78. Jak se rodí festival. *Národopisná revue* 39, 2002, č. 2, s. 93–95.
79. Kunovice – památkový objekt Záhumní čp. 679. *Malovaný kraj* 39, 2003, č. 5, s. 4, foto.
80. Pozdrav PhDr. Marii Náplavové. *Slovácko* 45, 2003, s. 75–77, obr. Spolu s L. Tarcalovou.
81. Josef Kiesewetter, malíř a grafik. *Národopisná revue* 14, 2004, č. 1, s. 46–47, foto.
82. Jsi maličký sám na světě: Josef Kiesewetter, malíř, grafik. In: *Zvuk*, 2004, jaro, s. 55–58, il.
83. K významnému životnímu jubileu Jiřího Pavelčíka. *Český lid* 91, 2004, č. 4, s. 411–413.
84. Šátky, šátky a výšivky z Horňácka. *Slovácko* 46, 2004, s. 102–104.
85. Významná díla Františka a Josefa Hánů z Blatnice. *Slovácko* 46, 2004, s. 75–91, foto
86. Známí i neznámí autoři snímků fondu Slováckého muzea v Uherském Hradišti. In: *Fotografie jako ikonografický pramen: sborník příspěvků: 20. strážnické sympozium 15.–16. září 2004*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2004, s. 107–126. ISBN 80-86156-67-2.
87. Čas adventu. In: *Zvuk*, 2005, zima, s. 63–67, il.
88. Krojový krejčí František Mikulec z Vlčnova. *Zpravodaj města Uherské Hradiště*, 2005, č. 6, s. 26–27.

89. Lidový oděv a jeho současná společenská potřeba. *Národopisná revue* 15, 2005, č. 1, s. 56–58.
90. Malovaný kraj Fanka Jílka. In: *Národopisný věstník: bulletin d'ethnologie* 22 (64), 2005, s. 199–216, foto.
91. Mezinárodní dětský festival Kunovské léto 2005. In: *Zvuk*, 2005, podzim, s. 20–24.
92. Na besedě u Karla Pavlišťika. In: *Zvuk*, 2005, podzim, s. 34–40.
93. Zdenka Jelínková zůstává s námi: 30. 3. 1920–5. 10. 2005. *Slovácko* 47, 2005, s. 49–50.
94. Zvyky a obyčeje učňů, tovaryšů a mistrů. In: *Zvyky a obyčeje socioprofesionálních skupin*. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum, 2005, s. 123–138. ISBN 80-86185-48-6.
95. Etnokartografické počiny Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje ve Slovákckém muzeu v Uherském Hradišti. *Slovácko* 48, 2006, s. 357–358.
96. Lidový oděv a jeho tvůrci na Uherskohradištsku. *Slovácko* 48, 2006, s. 53–81.
97. Výroční obyčejový cyklus na jihovýchodní Moravě. In: *Muzeum vesnice jihovýchodní Moravy*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2006, s. 259–276. ISBN 80-86156-88-5.
98. Zapomenutá výroba z kukuřičného šustí: kukuřice jako neobvyklá surovina. *Slovácko* 48, 2006, s. 91–101.
99. Elán a temperament na rozdávání: k jubileu Věry Kovářů. *Národopisná revue* 17, 2007, č. 4, s. 252–254.
100. Kraslice ve sbírkách Slovákckého muzea v Uherském Hradišti. *Slovácko* 49, 2007, s. 75–106.
101. Národní zahájení Dnů evropského dědictví. *Slovácko* 49, 2007, s. 387–396.
102. Známé i neznámé Luhačovice. *Slovácko* 49, 2007, s. 108–113.
103. Krojovní krejčí z Uherskohradištska – nositelé rukodělných hodnot. *Slovácko* 50, 2008, s. 91–110.
104. Lidová malba rodu Hánů z Blatnice pod Svatým Antonínkem. In: *Jižní Morava* 44, 2008, sv. 47, s. 139–170.
105. Pomněnky Milady Bimkové. *Malovaný kraj* 44, 2008, č. 4, s. 31.
106. Ruční výroba textilního kvítí nezaniká – tvorba Marie Skrežimové. *Slovácko* 50, 2008, s. 405–413.
107. Baťovi a jejich mecenášství. In: *Obuv v historii: sborník materiálů z V. mezinárodní konference, Zlín 15.–17. října 2007*. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 2009, s. 188–198. ISBN 978-80-87130-07-0.
108. Liturgický rok v obrazech malbů rodu Hánů: doba vánoční a liturgické mezidobí. *Malovaný kraj* 45, 2009, č. 1–6, s. 3, il.
109. Slovákcko očima Františka Horenského. *Slovácko* 51, 2009, s. 73–92.
110. Tupeská majolika Zuzany Hartlové. *Slovácko* 51, 2009, s. 359–366, foto.
111. Výrobci krojů na Slovákku. *Malovaný kraj* 45, 2009, č. 2–6.
112. Antonín Václavík a Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti. In: *Antonín Václavík (1891-1959) a evropská etnologie: kontexty doby a díla*. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 27–36. ISBN 978-80-210-5364-9. Spolu s L. Tarcalovou.
113. Kořeny, vzory a perspektivy dětského verbuňku. In: *Slovákcký verbuňk: současný stav a perspektivy*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2010, s. 79–99. ISBN 978-80-87261-41-5.
114. Neobyčejné poselství z Kunovic. In: *Folklor: měsíčník lidové kultury, Čech, Moravy a Slezska* 21, 2010, č. 8, s. 8.
115. Nové přírůstky ve sbírkách Slovákckého muzea – ruční výroba textilního kvítí. *Slovácko* 52, 2010, s. 49–64, il.
116. Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti a řemesla: město Uherské Hradiště a ocenění Vladimíra Boučka za zachování a rozvoj lidové umělecké výroby v regionu. In: *Muzea a prezentace tradičních lidových řemesel: 15. veletrh muzeí České republiky*. Třebíč: Muzeum Vysočiny, [2010], s. 27–33, il. ISBN 978-80-86894-16-4.
117. Srdce nejen jako na dlani. In: *Tělo jako kulturní fenomén: já nejsem dřevo, jsem duch a tělo*. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum, 2010, s. 79–92, il. ISBN 978-80-86185-89-7.
118. Výrobci krojů na Slovákku. *Malovaný kraj* 46, 2010, č. 1–6.
119. Drobné zvykoslovné předměty z těsta na Vizovicku. *Slovácko* 53, 2011, s. 407–412.
120. Jaroslav Procházka. *Malovaný kraj* 47, 2011, č. 5, s. 12.
121. Lajbl, marínka, kabát, halena--- : příspěvek k typologii mužských svrchních oděvních součástí na Slovákku (na příkladu sbírek Slovákckého muzea v Uherském Hradišti), 1. část. *Slovácko* 53, 2011, s. 11–58; 2. část. *Slovácko* 54, 2012, s. 27–56.
122. Marie Sobková. *Malovaný kraj* 47, 2011, č. 2, s. 11.

123. Nestárnoucí nestor Josef Jančář. *Slovácko* 53, 2011, s. 137–140.
124. Ohlédnutí. In: *Svět mužů a žen: muž a žena ve svědectvích lidových tradic*. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum, 2011, s. 225–227. ISBN 978-80-86185-97-2. (K jubileu L. Tarcalové).
125. Postavení mužů a žen ve společnosti. In: *Svět mužů a žen: muž a žena ve svědectvích lidových tradic*. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum, 2011, s. 19–24. ISBN 978-80-86185-97-2.
126. Věra Haluzová, osobnost luhačovického Zálesí. *Malovaný kraj* 47, 2011, č. 1, s. 11.
127. Výrobci krojů na Slovácku. *Malovaný kraj* 47, 2011, č. 1–6.
128. Zuzana Hartlová. *Malovaný kraj* 47, 2011, č. 1, s. 14.
129. Druhy a typy lidových hudebních nástrojů ako predmet výskumu. In: *Majstri - mistři lidových tónů: Tradiční hudební nástroje Trenčianskeho a Zlínskeho kraje*. Kunovice: Občanské sdružení Kunovjan, 2012, s. 10–27, il. Spolu s A. Lomnickou a J. Káčerem.
130. Dřevo – uchovávaní starých technologií řezbářství a umělecká řemesla pracující se dřevem v regionu. In: *Tradičné remeslá pre dnešok: historické východická, súčasné podoby a perspektívy uplatnenia vo vidieckom priestore: zborník príspevkov z informačnej konferencie s medzinárodnou účasťou: 19.–20. októbra 2011 vo Zvolene*. Zvolen: LESY Slovenskej republiky, š.p., 2012, s. 33–43. ISBN 978-80-967437-6-6.
131. Lidové odívání v Hluku. In: *Hluk. Dějiny města*. Vyd. 1. Hluk 2011, s. 613–644. ISBN 978-80-254-9705-0.
132. Vybrané osobnosti současných nositelů lidových tradic v Hluku. In: *Hluk. Dějiny města*. Vyd. 1. Hluk 2011, s. 613–644. ISBN 978-80-254-9705-0. Spolu s A. Kovárníkovou.
133. Výrobci krojů na Slovácku. *Malovaný kraj* 48, 2012, č. 1–6.
134. Nositelé tradice lidových řemesel. Marie Skrežimová – tvůrkyně textilních květin. *Malovaný kraj* 49, 2013, č. 1, s. 18.
135. Nositelé tradice lidových řemesel. Antonín Hájek – soustružník a cínař. *Malovaný kraj* 49, 2013, č. 4, s. 20.
136. Výrobci krojů na Slovácku. *Malovaný kraj* 49, 2013, č. 1–6.
137. Výrobci krojů na Slovácku. *Malovaný kraj* 50, 2014, č. 1–6.
138. Textilní výtvarnice Jana Kubínová. *Malovaný kraj* 50, 2014, č. 2, s. 20.
139. Fanek Jilík, život a tvorba. In: Jilík, Fanek. *Tajemství lásky*. Buchlovice: Veligrad, 2014, s. 131–144.
140. Člověk ve zvířecích přirovnáních. In: *Zoomorfní tematika v lidové tradici*. Vyd. 1. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti, 2013, s. 312–323. ISBN 978-80-87671-07-8.
141. Zvyky a obyčeje v průběhu roku. In: *Vlčnov: dějiny slovákcké obce*. Vyd. 1. Vlčnov: Obec Vlčnov, 2013, s. 625–666. ISBN 978-80-260-6160-1. Spolu s M. Kondrovou.
142. Slavnost pohledem etnografky. *Slovákcký deník*, 2014, č. 200, Slovákcké noviny s. 8–9. ISSN 1801-9803 (dožínky Jalubí a Horní Němci).

Biografie

- Co nového? *Slovákcké noviny* 6, č. 18 (30. 4. 1996), s. 8.
- HLAVAČKOVÁ, Jana. Ten dělá to a ten zas tohle. *Dobry den, Slovácko* 6, č. 4 (24. 1. 2000), s. 9.
- (jap). Cena Nadace pro etnografku. *Dobry den s Kurýrem* 9, č. 11 (14. 3. 2011), s. 32.
- POTYKA, Miroslav. Na slovíčko o folkloru s Romanou Habartovou. *Slovákcký deník*, č. 160 (11. 7. 2012), Slovákcké noviny, s. 8.
- NEVYJEL, Martin. Od dětství mi říkali bramborová holka. *Slovákcký deník*, č. 80 (5. 4. 2013), Slovákcké noviny, s. 3.
- KOVÁŘŮ, Věra. Romana Habartová má 50? *Malovaný kraj* 50, 2014, s. 16–17.

Výběrovou bibliografii sestavila Iveta Mátlová

První expoziční objekty Muzea v přírodě Rochus

Myšlenka vybudovat na území města Uherské Hradiště muzeum v přírodě není nová. Již ve třicátých letech 20. století podal návrh na jeho zřízení první vědecký pracovník Slovákckého muzea, pozdější profesor etnografie Masarykovy univerzity, Antonín Václavík. Na stavbu muzea v přírodě v blízkosti Slovákckého muzea získal od ministerstva veřejných prací půl milionu korun. Vlivem válečných událostí a vzhledem k nutnosti dokončit přístavbu Slovákckého muzea

s použitím zmíněné dotace však k zahájení výstavby muzea v přírodě nedošlo.

Další koncepci uherskohradištského muzea v přírodě vytvořil v roce 1959 pozdější ředitel Slováckého muzea Josef Jančář s podporou tehdejšího ředitele Viléma Jůzy. V rámci budování oddělení hmotné kultury muzea chtěli jeho činnost rozšířit o objekty lidového stavitelství v přírodě na úpatí Rochusu, které se mělo stát příměstskou rekreační oblastí. Tento krok měl rovněž posílit postavení města Uherské Hradiště jako významného a všeobecně uznávaného kulturního střediska Slovácka nazývaného též „srdce Slovácka“, a také zajistit další odborný růst a význam samotného Slováckého

Plán připravovaného muzea v přírodě z roku 1959. Fotoarchiv Slováckého muzea.

muzea. K realizaci tohoto zajímavého a perspektivního plánu však bohužel pravděpodobně díky jeho rozsáhlosti a náročnosti také nedošlo.

Dalším plánem na výstavbu rekreačního areálu s muzeem v přírodě v lokalitě Rochus se začal zabývat po roce 2000 Ivo Valenta, majitel holdingu Synot. Projekt byl oficiálně představen počátkem roku 2006.

Přípravou studie muzea v přírodě bylo pověřeno Slovácké muzeum. Odborný tým pod vedením ředitele PhDr. Ivo Frolce zpracoval jednotlivé úseky: oblasti lidového stavitelství a tradičního vinařství se věnovali PhDr. Ivo Frolec a Mgr. Olga Floriánová, ekonomické, provozní a programové podmínky zpracovali Jitka Zpěváková a Mgr. Jiří Severin. Kresbennou dokumentaci zhotovili Ludmila Štefánková a MVDr. Pavel Procházka. Koordinaci postupu prací s městem Uherské Hradiště

a Synot Holdingem zajišťovali Mgr. Ing. Petr Pavelčík a Ing. Michal Dvouletý.

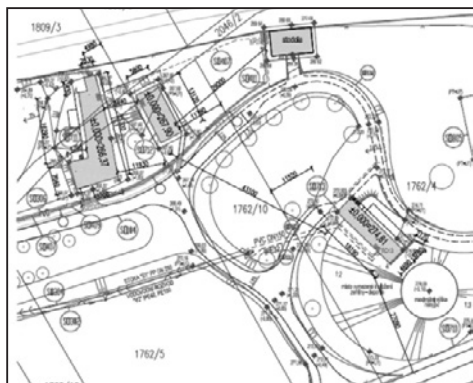
Při zpracování ideové studie vycházel přípravný tým z ověřených a dosud platných metodických a teoretických východisek pro výstavbu muzeí v přírodě řazených v časové posloupnosti a zpracovaných autorským kolektivem sestaveným z řad specialistů na oblast muzeí v přírodě (Igor Křištek, Jiří Langer, Jan Souček, Jaroslav Štika, Petr Šuleř, Václav Tetera) v roce 1981.

V roce 2010 byla městem Uherské Hradiště a společností Synot Real Estate, a.s., založena obecně prospěšná společnost Park Rochus, o.p.s., která převzala všechny dílčí studie přípravy revitalizace bývalého vojenského cvičiště v nový přírodní park s názvem Park Rochus.

Posláním společnosti Park Rochus, o.p.s. je příprava, realizace a správa přírodního, kulturně naučného, rekreačního a výletního areálu Park Rochus v lokalitě Rochus v Uherském Hradišti, který bude sloužit obyvatelům i návštěvníkům Uherského Hradiště a nabízet všem zájemcům komplexní kulturní, volnočasové a rekreační vyžití s ohledem na ochranu evropsky významné lokality Rochus. V rámci přípravy a budování areálu Park Rochus společnost usiluje zejména o:

- a) vytvoření atraktivního výletního místa s nabídkou tematicky provázaných kulturně historických, přírodních a sportovních rekreačních aktivit spolu s širokou škálou možností zážitkových, vzdělávacích i oddechově poznávacích příležitostí,
- b) založení a rozvoj národopisného muzea v přírodě se souborem lidových staveb regionu, jejich zařízení, popisů způsobu života, bydlení a hospodaření obyvatel včetně nezbytného zázemí,
- c) vytvoření expozice umožňující seznámení široké veřejnosti s tradicí sadařství a vinařství jihovýchodní Moravy (metodami pěstování ovocných dřevin /zejména krajových odrůd/ a vinné révy, zpracování plodů, výroby vína apod.),
- d) zajištění ukázkového udržitelného hospo-

- daření v tradiční kulturní krajině, zabezpečení ochrany a rozvíjení dochovaných prvků přírodního a kulturního dědictví Uherskohradištska a Zlínského kraje,
- e) vytvoření podmínek pro zachování a rozvoj evropsky významné lokality NATURA 2000,
- f) podporu cestovního ruchu v regionu Uherskohradištsko. Společnost tak svou činností rozšiřuje a doplňuje nabídku předmětných volnočasových, vzdělávacích, kulturních a turistických služeb v Uherském Hradišti.

Situování objektů v Muzeu v přírodě Rochus. Archiv Parku Rochus, o.p.s., 2013.

Odborná činnost

Výzkum společnosti je prováděn podle metodického manuálu, aby zaměřil pozornost na stejné zkoumané jevy, využíval jednotnou terminologii i systematiku a výsledek přinesl jednoznačné informace. Terénní výzkum se zaměřuje na období od 18. století po padesátá léta 20. století a doprovází ho studium dostupných archivních materiálů s využitím starých map stabilního katastru a indikačních skic z 19. a z počátku 20. století, historických pohlednic a fotografií. Realizace Muzea v přírodě Rochus je průběžně konzultována se skupinou vybraných odborníků pro oblast lidové kultury, především pak se zaměřením na lidovou architekturu a stavitelství. Již v roce 2011 byla z iniciativy správní rady společnosti ustavena *Expertní skupina pro výstavbu Muzea v přírodě Rochus*, která na svých jednáních konzultuje

a připomínkuje přípravu a zpracování dokumentace výstavby, přenos a zasazení uceleného souboru konkrétních lidových staveb do prostředí muzea, včetně všech odborných návazností a souvislostí výstavby a organizace provozu muzea. Etnografický výzkum společnosti se zaměřuje na studii urbanismu obcí vymezeného sběrného území (např. vztah ke svažitosti – kolik vesnic zkoumané oblasti je ve svažitém terénu, jak daleko je centrální náves od zažitější části, jak je řešena cestní síť ve svažitém terénu obcí, statistické vyjádření těchto údajů). Na základě této studie by pak měly být vybrány základní urbanistické znaky, které budou na základě historické skutečnosti následně uplatněny v redukovaném expozičním modelu. Ze studie by měla vyplývat i historicko-sociální struktura expozičního modelu vesnice.

Seznam členů *Expertní skupiny pro výstavbu Muzea v přírodě Rochus* v roce 2014: PhDr. Jan Blahůšek, Ph.D., PhDr. Daniel Drápala, Ph.D., PhDr. Ivo Frolec, PhDr. Věra Kovářů, PhDr. Jiří Langer, CSc., PhDr. Lubomír Procházka, CSc., Mgr. Jiří Severin, PhDr. Jan Souček (†) a tajemník expertní skupiny Mgr. Jan Káčer. Odborná činnost společnosti, výzkum a dokumentace lidového stavitelství jsou v průběhu roku odborně konzultovány také s odbornými pracovníky Slovákého muzea v Uherském Hradišti. Externí spolupráci při terénním výzkumu poskytuje PhDr. Věra Kovářů.

Expertní skupina v souladu s návrhem odborných pracovníků Slovákého muzea v Uherském Hradišti doporučila realizovat výstavbu muzea v přírodě podle koncepce, která se soustřeďuje na lidové stavitelství Uherskohradištska. Tato koncepce navazuje na koncepci Muzea vesnice jihovýchodní Moravy ve Strážnici s úzkým zaměřením na oblast Uherskohradištska a západní část Uherskobrodského a rozvíjí ji s přihlédnutím k využití tradičních materiálů a jejich zpracování. Na základě archivního výzkumu a konzultace s odbornými pracovníky Národního ústavu lidové kultury bylo zjištěno, že strážnická koncepce nepočítala

s výzkumem a dostavbou objektů ze sub-regionů Uherskohradištska – z Dolního Poolšaví, z obcí pod Chříby a z okolí Uherského Hradiště. Vymezené území pro výzkum a případný přenos objektů do muzea v přírodě se tedy mezi Muzeem v přírodě Rochus a Muzeem vesnice jihovýchodní Moravy ve Strážnici teritoriálně nepřekrývá. Řada objektů z terénu nenávratně mizí včetně dochovaných sbírkových předmětů. Pokud tedy chceme doklady tradiční lidové kultury včetně stavebních technik a památek z Uherskohradištska zachovat, realizace projektu Muzea v přírodě Rochus je jedinečnou příležitostí.

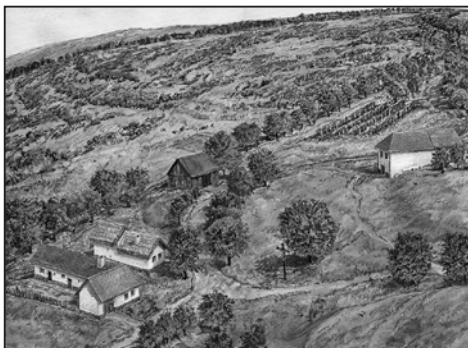
Společnost Park Rochus, o.p.s. usiluje, aby bylo v Muzeu v přírodě Rochus vytvořeno „Centrum experimentální etnografie“, v němž bude možné zúročit, ale také ověřovat teoretické poznatky v praxi.

Základními exponáty muzea v přírodě budou původní lidové stavby – originály, vědecké kopie či částečné vědecké kopie nebo rekonstrukce objektů již v terénu neexistujících, které mají v uceleném souboru prezentovat stavební kulturu regionu Uherskohradištska. Muzeum v přírodě tak vytvoří zjednodušený architektonický i urbanistický model tradičního vesnického sídla, v němž lze v přirozené formě prezentovat původní lidovou kulturu v celé její šíři (stavitelství, zemědělství, bydlení, odívání, výtvarná kultura, strava, obyčej a obřady, zaměstnání, folklorní projevy atd.). Jeho prostřednictvím bude možné postihnout regionální odlišnosti, vývojové tendence či sociální rozvrstvení obyvatel.

Muzeum v přírodě Rochus má prezentovat tradiční lidovou kulturu z oblasti uherskohradištského Dolňácka s důrazem na vinařskou tradici tohoto regionu. Cílem expozice muzea v přírodě je tedy seznámit širokou veřejnost s hodnotami stavební kulturní tradice Uherskohradištska, zvláště té vinohradnické. Zachovat hodnotné a vypovídající původní vesnické stavby a objekty v typologické a lokální rozmanitosti a variabilitě (v originálech, kopiích či rekonstruk-

cích) pro budoucí generace. Přispět k rozvoji cestovního ruchu v oblasti Uherskohradištska a podnítit zájem o jeho tradiční kulturní hodnoty.

Příprava a samotná realizace výstavby I. etapy Muzea v přírodě Rochus je rozvržena do let 2013–2015, a to od zpracování dotačních žádostí na konkrétní individuální projekty, přes zpracování kompletní projektové dokumentace, až po samotnou realizaci staveb, terénních a sadových úprav. Společnost již na jaře 2013 zahájila přípravu podkladů pro vypsání výběrových řízení na zhotovení projektových dokumentací jednotlivých stavebních objektů projektu, kterými jsou tři expoziční objekty: zemědělská usedlost s hospodářským dvorem, domkářské stavení s patrovou komorou a nadsklepní vinařský dům. Tato výběrová řízení proběhla ve druhé polovině roku a od prosince 2013 jsou realizovány konkrétní projekční práce pro územní rozhodnutí, stavební povolení a provedení stavby. V průběhu roku 2014 byla projektová dokumentace expozičních objektů doplněna a přizpůsobena podmínkám Regionálního operačního programu (ROP) Střední Morava, který po splnění těchto podmínek dotační žádosti vyhověl.

Vizualizace výstavby první etapy Muzea v přírodě Rochus. Autor: P. Procházka, archiv Parku Rochus, o.p.s., 2012.

První část revitalizace řeší základní infrastrukturu pro celou lokalitu parku, v jejím rámci jsou rekonstruovány cesty, je řešena kanalizace pro odtok dešťové vody a část elektrických rozvodů. Projekt byl schválen

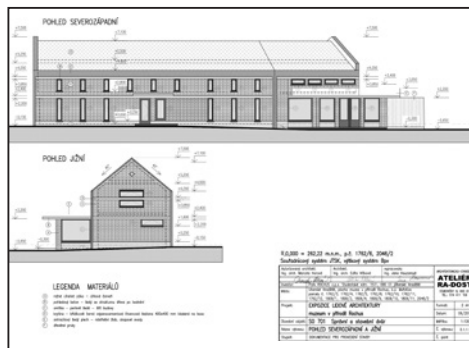
městem Uherské Hradiště, které si tuto část vzalo na starost. Práce začnou na podzim roku 2014. Tuto část doplňuje budova správního dvora společnosti, ve kterém bude situována denní místnost, kanceláře, zázemí pro údržbu a správu parku, průvodce a pracovníky muzea v přírodě a také transformovna elektřiny, tlaková stanice na vodu a sociální zařízení pro veřejnost.

Expoziční objekty

Domkářské stavení s patrovou komorou z Veletin

Jedná se o částečnou vědeckou rekonstrukci originálu domkářského stavení čp. 25 ve Veletinách, která představí historické danosti ve vývoji lidového domu konce 19. století. Veletiny, stejně jako obce v sousedství v území Poolšaví, Míkovice, Havřice, Drslavice svojí sídelní linií náleží svým sídelním typem k návesním silnicovkám, charakteristickým pro Poolšaví a konečně i pro převážnou část Slovácka. Paralelně s uspořádáním nejstarší části zástavby kolem komunikace vznikla další ulice s domy vystavěnými v humnech návesních usedlostí a konečně nejmladší zástavba rodinných domů vilkového typu z druhé poloviny 20. století byla vybudována kolem silnice směřující na jih do obce Vlčnov. Za nejstarší lze považovat podle archivních dokumentů i zpráv informátorů osídlení při poměrně významné silnici spojující západ s východem a probíhající obcí po staletí až do devadesátých let minulého století, kdy byla vybudována nová moderní komunikace probíhající mimo obec, prakticky za humny a zahradami návesní zástavby. Obec se rozvíjela v záhumně pod Starou horou v části zvané Súhrady, kde převažuje drobnější rolnická zástavba. Jako nejmladší obytnou část sídla tvoří starší i soudobé obytné domy na jih od hlavního sídelního útvaru. Zemědělské usedlosti se nacházejí především v návesním útvaru. Jejich dispoziční forma vychází, podle zachovaných reliktů původních statků, především z hákového půdorysu. Obytný dům se obrací

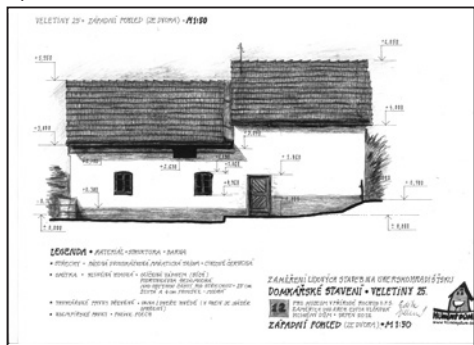
okapovou stranou ke komunikaci a v úhlové pozici jsou směrem do dvora postaveny hospodářské budovy, chlévy, stáje, kolny. Dvůr je přístupný vjezdem s vraty na okraji domu, je především s hospodářskou částí a samostatnou stodolou v humně. Orientace domů na návsí je převážně okapová, do domu se vstupuje dveřmi z ulice a do ulice jsou rovněž umístěny okna jizby, případně výměnkářské světničky. U štítově orientovaných domů jde o jednotrakt na půdorysu dlouhého obdélníka.

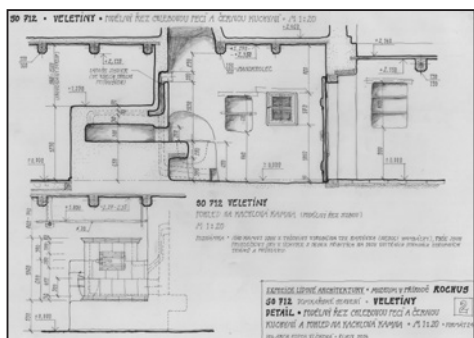
Vizualizace objektu správní budovy Muzea v přírodě Rochus. Autor: E. Vlčková, archiv Parku Rochus, o.p.s., 2014.

Expoziční objekt je štítově orientovaný trojdílný dům, který vhodně demonstuje, jak se postupně rozrůstal. Výškově je objekt rozdělený na nižší obytnou část s jizbou a kuchyní a vyšší patrovou komorou se vstupní síní. Obě části kryje sedlová došková střecha s valbou směrem ke komunikaci a s deštěným štítem a malou stříškou na straně druhé. Ze vstupní síně vedou dveře do spodní komory, do černé kuchyně a do jizby. Horní komora, která je přístupná po dřevěných schodech ze spodní komory, se rozkládá nad spodní komorou a síní. Nad černou kuchyní prochází masivní dýmník, který je nad střechou zakončen ozdobnou komínovou hlavicí. Z černé kuchyně se obsluhuje kotlina, chlebová pec a kachlové kamna, které jsou situované do jizby. Konstrukce stavby spočívá na kamenném základu z lomového kamene zděného na hliněnou maltu, konstrukce stěn je z nepálených cihel – přírodních ma-

teriálů dostupných přímo v obci. Dřevěný záklopový strop je doplněn vrstvou maza-niny. Dům bude reprezentovat střídmost života obyvatel, kteří se živilí jednoduchou zemědělskou činností spojenou s domácíou výrobou.

Boční pohled ze zaměření objektu čp. 25 ve Veletinách. Autor: E. Vlčková, archiv Parku Rochus, o.p.s., 2012.

Podélný řez černou kuchyní, chlebovou pecí a pohled na kamna v expozičním objektu z Veletin. Autor: E. Vlčková, archiv Parku Rochus, o.p.s., 2014.

Připojování patrové komory k obytné části objektu je fenomén. Za životní dílo profesora Lubora Niederla na poli výzkumu slovanské historie, archeologie a etnografie k fundamentálním pracím nejen v českém prostředí, ale i v mezinárodním měřítku můžeme zcela bez pochyby označit jeho Slovan-ské starožitnosti. Druhá, kulturní řada nese název *Život starých Slovanů*. Vyšla ve třech dílech mezi léty 1911–1925. Ve svazcích druhé řady se nás Niederle pokouší seznámit s povahou slovanské pravlasti a s fyzickým

životem Slovanů. Podává nám zprávu o pohřebním ritu, náboženství, zvyčích, oděvu, o osadách a obydlích, řemeslech, válečnictví, obchodě a jiných pro staré Slovanů běžných aktivitách. Historické prameny doplňuje o výsledky z národopisného, archeologického a antropologického bádání. Niederle tvrdí, „...že komora není původně pokojíkem k obývání a spaní, tak bývá jen u novějších a větších domů, nýbrž prostou zásobárnou plodin polních a vedle toho i nářadí a šatstva, pokud není jinde uloženo. Byla jednou z hlavních částí slovanského domu, jenže původně stála mimo dům a teprve během doby doznala spojení a to pravidlem připojení na síň.“ Niederle obsažně popisuje stavitelství v obci Veletiny v Moravském Slovensku, kde strávil řadu let. Tato skutečnost a zvláštnost konstrukce objektu, kterých je ve zkoumaném terénu jen poskromnu, byla hlavním kritériem výběru objektu mezi první realizované stavby v muzeu.

Zemědělská usedlost z Boršic

Jedná se o vědeckou kopii originálu (zbouraného v září 2014) menší zemědělské usedlosti čp. 288 v Boršicích, která reprezentuje vývoj lidového domu v první polovině 20. století. Zemědělská usedlost s funkčním hospodářským dvorem je hákovitého půdorysu ve tvaru písmena L s průjezdem a vraty v okapové části orientované na náves. Do přední části domu je orientovaná i obytná světnice se dvěma okny. Ze zvýšeného kamenného náspí uvnitř dvora se vstupuje do obytné trojprostorové části domu. Z kuchyně vpravo jsou dveře do světnice, vlevo na kuchyni navazuje velká komora s oknem do dvora. Hospodářské křídlo pokračuje dvěma samostatně přístupnými chlévy. Konstrukčně je použit lomový kámen v základech a kombinace hliněné a pálené cihly. Půdy nad obytnou a hospodářskou částí jsou propojené, přístupné žebříkovým schodištěm z prostoru náspí. Střechy obou křídel jsou sedlové s výrazným přesahem do dvora, které kryje pálená taška bobrovka (typologicky odlišná od ostatních objektů v první

etapě výstavby). Výrazným prvkem střechy je mohutná komínová hlava ve tvaru lucerny. Objekt bude vytápěn pomocí věžových kachlových kamen ve světnici a v kuchyni litinovým sporákem. Hospodářské křídlo zakončuje malý chlév s pultovou stříškou, který je mladší než původní usedlost.

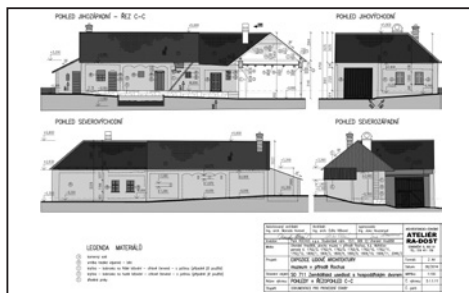
Pohled na náves v Boršicích, 1910. Vpravo je vidět původní dům čp. 288. Fotoarchiv Slovákého muzea.

Z archivních dokumentů víme, že byl objekt elektrifikován při zavedení elektřiny do obce v letech 1929–1930. Situování objektu na okraji původní návsi v obci a přímo pod kostelem s přilehlou farní zahradou nám dává za pravdu o silném postavení původních obyvatel domu, kteří byli bohatšími sedláky.

Dvorek usedlosti bude postupně doplněn charakteristickými prvky – suchým záchodem, hnojištěm, holubníkem apod. Architektonické a výtvarné řešení vychází z provedeného stavebně historického prů-

Pohled na dům čp. 288 v Boršicích, 2011. Fotoarchiv Slovákého muzea.

Pohledy na expoziční objekt z Boršic. Autor: M. Horová, archiv Parku Rochus, o.p.s., 2014.

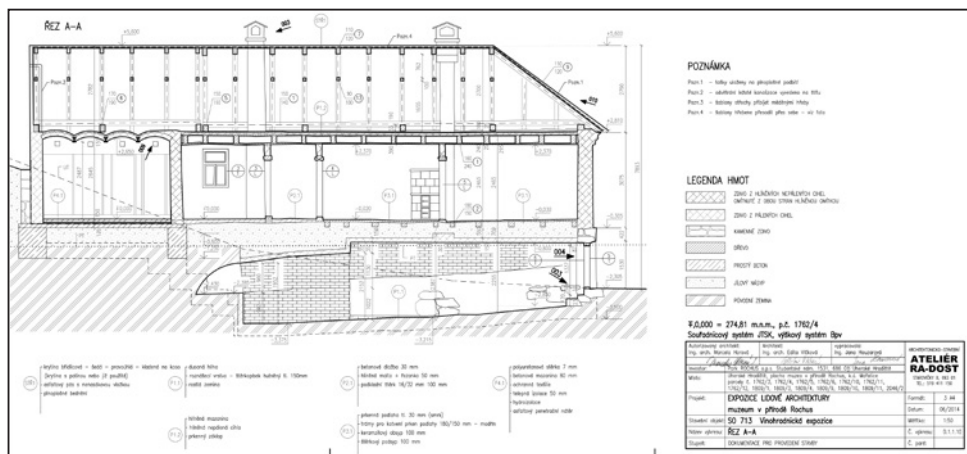
zkumu a ze zaměření objektu v terénu: omítka v bílé barvě s tmavě zelenou podrovnávkou, okna a vrata budou opatřena olejovým nátěrem v kombinaci zelené a bílé barvy.

Nadsklepní dům z Tučap

Jedná se o vědeckou kopii originálu vinnohradnického nadsklepního domu čp. 58 v Tučapech. Objekt reprezentuje charakteristickou podobu lidového domu v polovině 20. století. Výběr tohoto domu do muzea v přírodě je dán terénem a půdorysem obce, ze které pochází – stoupající zatáčka, okolo soustředěné sklepy. Půdorys obce je částečným přiblížením modelu muzea v přírodě, terénní svažitost odpovídá podmínkám na Rochusu. V Tučapech tak nevznikla žádná ulice s řadou vinařských nadsklepních domů, jak je tomu třeba v Boršicích, Polešovicích, Mařaticích. Z dostupných informací od potomků původních majitelů a archivních pramenů víme, že od roku 1946, kdy byla zavedena elektřina do obce, přibývalo elektrického vybavení v domech, zejména pračky a rozhlasové při-

Pohled na dům čp. 58 v Tučapech. Foto J. Káčer, fotoarchiv Parku Rochus, o.p.s., 2012.

Podélný řez expozičním objektem z Tučap. Autor: M. Horová, archiv Parku Rochus, o.p.s., 2014.

jímače (ty od roku 1947). Díky tomu máme reálnou představu, jak tento nadsklepní dům v daném období vypadal (s přesným popisem vybavení interiéru) a fungoval.

Dům má podélný půdorys s kratším průčelím. Přízemí je tvořeno sklepem, který se postupně zanořuje do terénu. Obytné podlaží je přístupné z přilehlého dvorku. Sklep přístupný z průčelí sestává ze dvou částí – přední, která je zaklenutá cihelnou valenou klenbou na celou šířku domu, a zadní užší částí. Interiér sklepa bude vybaven dvěma dubovými kantýři na cihlových sloupcích, pod kterými bude ležet štěrková podesta. Prostor sklepa uzavře štítová kamenná stěna, v ní budou situované dvojdílné dveře a nad nimi průduchový otvor.

Od sklepa vede na dvorek venkovní kamenné schodiště kopírující terén a přiléhající ke stěně domu. Schodiště vyúsťuje v násplí kryté přesahem střechy. Z násplí je přístupná obytná část s komorou a původní chlév. Ze síně vpravo vedou dveře do kuchyně a z ní dále do světnice vlevo se síní sousedí komora. Za komorou je přístupných chlév, který bude přestavěn na veřejné sociální zařízení pro návštěvníky muzea. Nad celým objektem je půdní prostor krytý dlouhou sedlovou střechou s valbou nad štítem krytou břidlicí (na moravskou šupinu).

Obytné patro bude mít prkennou podlahu, výzdoba obílených omítnutých stěn

v interiéru bude doplněna linkou pod stropem. V rohu kuchyně blíže k obytné místnosti bude situován kachlový sporák, do objektu bude zavedena voda do litinové výlevky, jelikož se uvažuje o využívání domu na gastronomické pořady v rámci aktivit muzea.

Areál muzea v přírodě doplňuje **dřevěná sloupková stodola z Břestku**, která byla prvním objektem v Muzeu v přírodě Rochus. Společnost získala tento vzácný jednopodlažní zemědělský objekt s půdorysem o rozměrech 10,5 × 6 m v polovině března roku 2011 darem pro přemístění od manželů Prochovnickových z Břestku. Jedná se o dřevěnou stodolu z 19. století, jejíž historická hodnota byla potvrzena i památkáři z Krajského úřadu Zlínského kraje. Je opatřena sedlovou střechou krytou betonovou taškou (původní došková krytina byla vyměněna v padesátých letech), na kamenném základě jsou pomocí soustavy sloupů položených na pozednicích zbudovány stěny. Sloupy jsou čepovány do vaznic, na kterých je postaven hambalkový krov. Jsou ztuženy pásky a vzpěrami, příčné ztužení zajišťují kleštiny. Spoje jsou kolíkové pomocí rybin a čepů. V delších stranách objektu jsou mimostředně umístěna dvoukřídlá stodolová vrata. Mezi sloupy jsou vsunuty desky jako výplň stěn. Jde o jednu z posledních staveb

tohoto typu v regionu Uherskohradištska. Na konci března 2011 byla stodola rozebrána specializovanou tesařskou a stavební společností Teslice, s.r.o. ze Vsetína. Jednotlivé díly byly chemicky ošetřeny a následně převezeny a uskladněny v depozitáři společnosti. Transfer do muzea v přírodě a opětovné postavení, včetně výměny již nepoužitelných dílů, byl realizován v létě roku 2012.

Tyto stavby doplňuje **dřevěný polní kříž** vztyčený a posvěcený v srpnu roku 2013 na prostranství pod sadem starých ovocných odrůd, který v současnosti nestojí v areálu muzea v přírodě, ale bude sem později přesunut. Tradiční, řezbářsky zpracovaný kříž z dubového dřeva je vysoký téměř 6,5 m. Společnost Park Rochus, o.p.s. jej nechala vyrobit pro zdůraznění duchovního významu poutního místa. Výroba byla zahájena v březnu téhož roku společností Teslice CZ, která hrubě opracovala přivezený materiál do požadovaného tvaru sloupku a dřívku. Následně byl dřevěný materiál převezen do SOU Bzenec-Prívov, kde jeho studenti (pod vedením mistra odborného výcviku

Polní kříž na Rochusu. Foto J. Káčer, fotoarchiv Parku Rochus, o.p.s. 2013.

Ladislava Sedláčka) provedli řezbu podle předem schválených podkladů. Na začátku srpna roku 2013 bylo převezeno dřevěné tělo kříže do areálu Parku Rochus. Zde byl kříž smontován, doplněn o půlkruhovou plechovou stříšku a byl také osazen plechový korpus Krista a destička s nápisem INRI (Iesus Nazarenus Rex Iudaeorum – Ježíš Nazaretský, král židovský), který vyrobila konzervátorka Slováckého muzea Ludmila Štefánková. Vysvěcení kříže proběhlo v rámci konání Jarošovské pouti ke kapli sv. Rocha dne 18. srpna 2013. Na bocích vertikálního břevna je vyřezaná vinná réva s hrozny, které symbolizují krev Kristovu. Níže se nacházejí vyřezané nástroje symbolizující Kristovo utrpení, zvané též jako Kristova zbroj. Jedná se o trnovou korunu, hůl s houbou namočenou v octě, kterou Ježíši přikládali k ústům po jeho ukřižování, kopí, kterým byl proboden jeho bok, a další související motivy.

Koncept Muzea v přírodě Rochus počítá do budoucna s postupným rozšiřováním expozičních objektů, dokončením dalších stran správního dvora a dobudováním malého amfiteátru pro kulturní pořady. Ale to vše až po dokončení první etapy výstavby muzea.

Jan Káčer

Ludmila Tarcalová, Pavla Večeřová a Bořek Žižlavský: Buchlovický kroj v proměnách času. Buchlovice: Městys Buchlovice, 2014. 189 s.

Na podzim roku 2014 vydal městys Buchlovice publikaci *Buchlovický kroj v proměnách času*. Téměř dvousetstránková kniha je určena širší laické veřejnosti, ale je zároveň velmi hodnotným pramenem pro studium lidového oděvu na uherskohradištském Dolňácku. Textová část publikace je proložena množstvím současných, ale i dobových fotografií, nejstarší je z roku 1871. Zařazení tak obšírné fotodokumentace je velmi atraktivní nejen pro čtenářskou veřejnost, ale má hodnotu i pro etnografy. K celkově dobrému

dojmu napomáhá také přehledné členění celé publikace.

Úvodní část z pera Bořka Žižlavského podává všeobecný přehled o městečku Buchlovice a jeho historii. Jeho vývoj má totiž s podobou současného buchlovického kroje důležitou souvislost. To, že ležely Buchlovice od 13. století v podhradí hradu Buchlov a od počátku 18. století vystavěli páni z Petřvaldu v Buchlovicích barokní zámecký komplex, mělo na lidový oděv dozajista velký vliv. Na tento historický úvod navazují odborné statě Ludmily Tarcalové. Zabývá se podrobným vývojem kroje, typovou příslušností či změnami ve vývoji v oblasti Buchlovicka. Velmi důkladně je zpracována část o pramenech a ikonografických dokladech buchlovického kroje. Za nejstarší pramen je považován kvas z roku 1814, který ukazuje krojový pár muž a ženy. Cennými zdroji pro studium buchlovického kroje jsou i obrazy malíře Karla Žádníka nebo Vojtěcha Pernici. Jsou zde uvedeny i nejstarší fotografické materiály, za které jsou považovány fotografie Josefa Klvani a Františka Horenského.

Dvě nejrozsáhlejší kapitoly tvoří popis mužského a ženského kroje a všech jeho součástí. Mužský kroj brzy zanikl, nedochoval

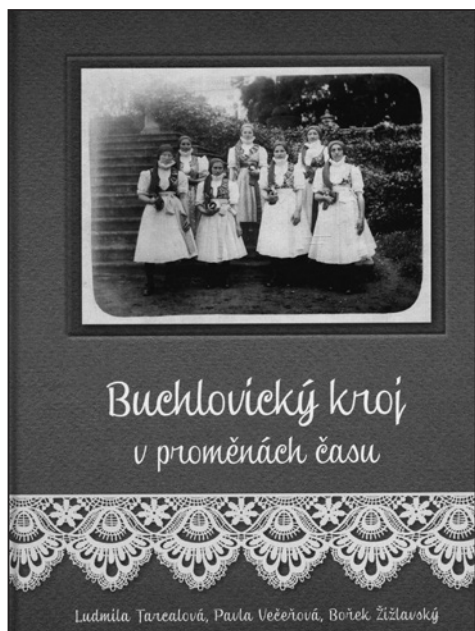
se ani na jedné fotografii, takže bylo velmi obtížné zachytit jeho podobu; přesto je zpracován podrobně. U každé krojové součástky je vysvětlen její vývoj – od košile – šňůrovce, sámkovice, přes kalhoty – plátěné a soukenné, kordulu, lajbl, obleky, zástěry, haleny, kožichy, pokrývky hlavy až po boty. Podoba mužského kroje, který vznikl po roce 1959, je zcela výjimečná. Střih i výzdoba košile a korduly se vymyká zákonitostem krojových součástí oblékaných v okolních oblastech, což je z textu dobře patrné.

U ženského kroje bylo možné vycházet z množství fotografických i kresebných dokladů, zkompletování a popis všech jeho součástí byl proto o něco snadnější. Ženský kroj je opět rozdělen do podkapitol o rubáči, předních a zadních sukních, rukávcích s obojkem, kordulce, kacabajce, jupce, zimních oděvních součástkách a obuvi. Zvláštní pozornost je věnována ženským pokrývkám hlavy, především vázání tureckého šátku, které je podrobně popsáno a doplněno fotografiemi. Podobně detailně se obě autorky věnují pentlení nevěst a družiček a jeho postupné úpravě na hlavě žen.

V další kapitole je popisován oděv dětský, a to od narození až po školní věk děvčat a chlapců. Zvláštní kapitola je věnována oděvu obřadnímu, který se nosil k životním příležitostem a významným událostem během roku, jako bylo biřmování, primicie, svatba či pohřeb. Výjimečnou slavností, kdy byl nošen odlišný typ kroje, byly hody. Kroj a krojové součástky, které byly oblékány o martinských hodech, jsou zde znamenány v další samostatné kapitole.

Pavla Večeřová je autorkou statí, ve které věnuje pozornost samotnému oblékání do kroje, jež je důležitou stránkou jeho správného nošení. Popisuje přesný postup, jak se obléci do mužského a ženského kroje, jaké zvolit krojové součástky.

V knize je zmínka i o krojové stylizaci, jejíž počátky sahají do šedesátých let 20. století, kdy Jaroslav Staněk zrekonstruoval buchlovický kroj pro soubor Hradišťtan. Závěr knihy je věnován dvěma osobnos-

tem, které se zasloužily o zachování buchlovického kroje. Pan Karel Strejček, sběratel krojových součástek a paní Zdenka Blažková, která dodnes šije, žehlí, obléká do kroje Buchlovjany při každé příležitosti. V závěru je pak uveden seznam literatury a pramenů a je připojeno i anglické a německé resumé.

Publikace *Buchlovický kroj v proměnách času* je velmi ucelenou prací mapující vyčerpávajícím způsobem jeden konkrétní krojový okrsek. Komplexnímu pojetí problematiky napomáhá velké množství publikované fotodokumentace sesbírané především Bořkem Žižlavským. Kniha tak patří k dalším úspěšným a záslužným počínům doplňujících řadu vycházejících monografií o kroji na Uherskohradištsku.

Gabriela Směřičková

Hráli jsme s Josefem Poláchem: vzpomínky na primáše a muziku Dolňácko. Vydalo Město Hluk v Nakladatelství Veligrad, 2014. 119 s.

Řadu edičních počínů Nakladatelství Veligrad, mapující a propojující regionální společenská a přírodovědná témata, rozšířila v tomto roce publikace o houslistovi, primáši a pedagogu Josefu Poláchovi (1945–2012), rodáku ze Starého Města. Jak název a jeho podtitul napovídá, jedná se o knihu vzpomínek současníků – hudebníků a přátel, kteří mu byli v určitém období jeho života na blízku, v souvislosti s historií cimbálové muziky Dolňácko, která vznikla ve druhé polovině šedesátých let minulého století v Hluku a u jejíž počátků stál právě Josef Polách coby primáš.

Publikaci můžeme rozdělit do tří hlavních částí. První z pera Jiřího Jílíka nás blíže seznamuje s osobností Josefa Polácha od mladých let až po úmrtí. Autor, jinak jeho spolužák ze Střední všeobecně vzdělávací školy ve Starém Městě, nám podává zasvěcené a přitom laskavé vyprávění jeho životního příběhu s vytríbeným jazykem, který je Jílíkově češtině vlastní. Od prv-

ních kroků směřujících do hudebního světa ve staroměstském souboru Dolina, přes stěžejní etapu Poláchova působení v cimbálové muzice Dolňácko, s nímž na třicet let spojil svůj život a která patřila k vrcholu jeho muzikantské činnosti, až po účinkování v cimbálovce Kunovjané. Stať je na vhodných místech doplněna citacemi Polácha samotného i jeho přátel, které tak již kultivovanému jazyku dodávají na autentičnosti a čtivosti, faktografické údaje nenásilně prostupují text a zakotvují příběh v časovém řádu. Autor se nevyhýbá ani méně šťastným chvílím v jeho osobním životě, vždy však o nich píše s nadhledem a uváděný problém spíše naznačí. Jílíkovu kapitolu, stejně jako celou publikaci, doprovází řada dobových černobílých fotografií, které představují Josefa Polácha, muziku Dolňácko a jeho přátele v nejrůznějších okamžicích a příležitostech.

Druhá část knihy je věnována vzpomínkám přátel. Pedagog a kontráš cimbálových muzik Dolina a Kunovjané Antonín Drgáč zavzpomínal na první setkání a společné muzicírování ve Starém Městě a později v Kunovicích. Spoluhrač z Dolňácka, klarinetista František Říha, charakterizoval Polácha nadneseně jako nenápadného člověka, z povzdálí pozorující dění kolem sebe pro něho s typickou cigaretou, který po hudební stránce navazoval především na Jaroslava Staňka. Osobní vzpomínku přidal primáš Burčáků František Ilík, neboť vedl muzikanty na svatbě Josefa Polácha, který pak na oplátku zahrál nad hrobem Ilíkova otce. Houslista Burčáků Jaroslav Valenta své řádky zaměřil na analýzu Poláchovy hry a jeho způsob primášování. František Rybníkář a houslista Dolňácka František Jelének vzpomínali na Poláchovu činorodou práci v Hluku v období, kdy na zdejší základní škole vyučoval a výrazným způsobem se podílel na dalším uměleckém směřování muziky, která v sedmdesátých a osmdesátých letech patřila k předním cimbálovým muzikám na Slovácku. Syn Martin Polách připomněl otcovu zálibu ve vinohradnictví, zvláště pak ve vinobraní, neboť jeho kořeny pocháze-

ly z Moravské Nové Vsi, kde žili s rodinami jeho tři strýci, jež vlastnili vinohrad, na který jako malý chlapec jezdil pracovat. Jako na laskavého třídního učitele na základní škole v Hluku na něho zavzpomínala jeho někdejší žačka Iveta Mátlová. Z odlišného úhlu pohledu pak přispěl Poláchův kolega z hlucké základní školy Jaroslav Slavík, který připomenul především společné mimoškolní aktivity – výrobu vlastního burčáku a vína.

Třetí část publikace přináší čtyři osobní pohledy na cimbálovou muziku Dolňácko. První z nich pochází z pera spisovatele Františka Kožíka a je datovaná rokem 1983. Poeticky v něm vykresluje svůj vztah k muzice, Hluku a celému regionu. Kontráš muziky Antonín Plaček připomněl první zahraniční cestu Dolňácka do Norska, proslulé večery písní a poezie, na kterých často zněl přednes herce Lubora Tokoše, natáčení seriálu Slo-

vácko sa nesudí nebo ozřejmil genezi známé písně Když sem šel z Hradišťa. Miroslav Kočí, taktéž kontráš Dolňácka, připomněl natáčení pro tehdejší Československý rozhlas Brno nebo potíže při výrobě filmu Pod hluckou tvří v roce 1971, na kterém hudební doprovod obstarala muzika (na s. 92 je fotografie muziky patrně zrcadlově obrácena). Část vzpomínek na muziku uzavírá pohledem manželky houslisty Dolňácka Františka Jelénka Ludmila.

Samotný závěr knihy pak přináší krátké glosy Poláchových přátel, kteří jsou totožní s výše uvedenými, navíc přidávají své postřehy Josef Pilát, František Polášek, Marie Mitáčková Dvorská, Stanislav Vlk a zpětně také Lubor Tokoš. Jiří Jilík pak doplňuje závěrečné krátké ohlédnutí za érou cimbálové muziky Dolňácko a jejím primášem. Knihu uzavírá seznam muzikantů, sólistů a příležitostných spolupracovníků muziky Dolňácko. Na přední i zadní předsádce je vyobrazen profilový kreslený portrét Josefa Polácha.

Je dobře, když se za bohatě naplněným a přitom skromným životem Josefa Polácha ohlédnou jeho přátelé a své vzpomínky vtisknou na papír, aby se s nimi mohla blíže seznámit širší veřejnost. Je dobře, když je tímto způsobem pojednáno o osobnostech regionu, které by možná v budoucnu s odchodem pamětníků upadly v zapomnění. Publikace je vzpomínkou na primáše Josefa Polácha, který spojil svůj život s lidovou hudbou a svými spoluhráči. Velké poděkování patří všem, kteří se na vzniku knihy jakkoliv podíleli, zvláště pak vedoucímu redakčního kolektivu Jiřímu Jilíkovi.

Petr Číhal

ARCHEOLOGIE

UNIKÁTNÍ NÁLEZ MINCE TYPU SPIŠ Z VLČNOVA – DOLNÍHO NĚMČÍ

Eva Kolníková, Národní numizmatický komitét SR pri SAV Nitra

Tomáš Zeman, Katedra historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého, Olomouc

Živelný nárůst terénních aktivit řady amatérských nadšenců za pomoci detektoru kovů bývá trnem v oku nejednoho archeologa. Pokud je však tato činnost dobře zkoordinována s příslušným regionálním archeologickým pracovištěm při dodržení základních dokumentačních standardů, může přinést důležité a nové poznatky k fungujícím kontaktům nejen v době laténské mezi jednotlivými sídelními regiony, byť mnohdy relativně vzdálenými.

Na podzim roku 2013 bylo na známé polykulturní lokalitě v trati „Dříněk (Pajsarůvka)“ provedeno několik amatérských povrchových sběrů za pomoci detektoru kovů. Získané nálezy byly předány do sbírek Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Kromě artefaktů z doby římské (viz následující příspěvek Tomáše Zemana v tomto ročníku) bylo získáno také několik nevýrazných kovových nálezů z doby laténské (zlomek žebrovaného náramku, drobný fragment neurčitelné spony) včetně poloviny stříbrné mince, pravděpodobně rozložené při orbě (obr. 1).

Laténské osídlení lokality

Povrchové sběry byly na této lokalitě prováděny dlouhodobě od třicátých let 20. století zejména zásluhou Jana Pavelčíka a Viléma Hrubého. Kromě převažujícího materiálu z doby římské a mladšího neolitu (kultura s moravskou malovanou keramikou) byla třetí nejpočetnější komponentou laténská keramika (Pernička 1973–1974, 172; 1984, 134). Většinou se jedná o mlado- až pozdně laténskou tuhovou keramiku (situly, misky) zdobenou svíslými hřebenovými rýhami (Meduna 1980, 72, Taf. 7–13). V letech 1972–1980 proběhl na sídlišti systematický výzkum Katedry archeologie a muzeologie Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Brně pod vedením Radko Martina Perničky, který přinesl potvrzení existence mlado- až pozdně laténské nížinné osady v tomto prostoru. Nálezy z doby laténské se objevují sporadicky v kulturní vrstvě sídliště (kromě keramiky i zlomek žebrovaného náramku z tmavě modrého skla) a také jako intruze v germánských zahloubených objektech. V JZ části lokality byla objevena také jedna laténská zahloubená chata (objekt O19) obdélného půdorysu o rozměrech 402 × 325 cm orientovaná ve směru V-Z s netypickou konstrukcí – původně trojicí kúlových jamek na kratších stranách (Pernička 1986, 83–84, obr. 3). Na dně chaty v JZ rohu byly uloženy zlomky několika hliněných tkalcovských závaží (Pernička 1986, 84, obr. 5). Z objektu kromě střepového kolečka pochází zlomky tuhových hrncovitých a soudkovitých nádob s ovalným okrajem zdobené svíslým rýhováním, zlomek silně zkorodované železné spony spojené konstrukce, zlomek modrého skleněného náramku s vlnovitým motivem a několik železných předmětů (Pernička 1986, 90–94, obr. 4, 6). R. M. Pernička (1986, 94) chatu datuje do stupně LTC2.

Povrchovým sběrem pomocí detektoru kovů byly v roce 2008 z lokality získány další dva bronzové předměty z doby laténské – kroužek s nálitky a kuželkovitý závěsek (Čižmář–Čižmářová–Kejzlar–Kolníková 2009, 145, obr. 7:10–11).

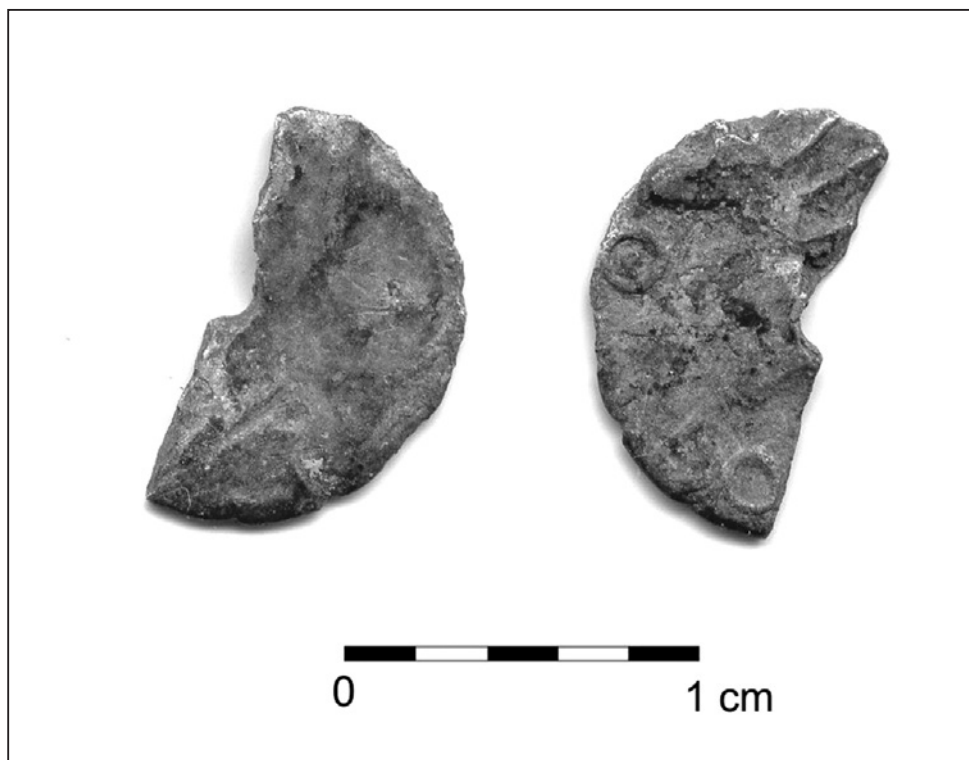
V nejbližším okolí lokality se nachází také další polohy osídlené v době laténské. Na katastru Vlčnova v trati Za Dvorem prozkoumal v roce 1959 Jan Pavelčík dvě zahloubené sídlištní hospodářské jámy z mladší až pozdní doby laténské. V jejich inventáři se našly fragmenty tuhovaných situl zdobených svislým hřebenováním, miska a láhev zdobená mřížkováním vhlazovaným motivem (Meduna 1980, 314–315). Nepotvrzené starší zprávy uvádí nálezy grafitové keltské keramiky také z tratí V Nákladech, U Hýblova kříže, Mezi Potoky, Nade Dvorem a Kojatínek na katastru Vlčnova (Meduna 1980, 314) a z trati Kráčinky na katastru Dolního Němčí (Meduna 1980, 72).

Opis a hodnotenie mince

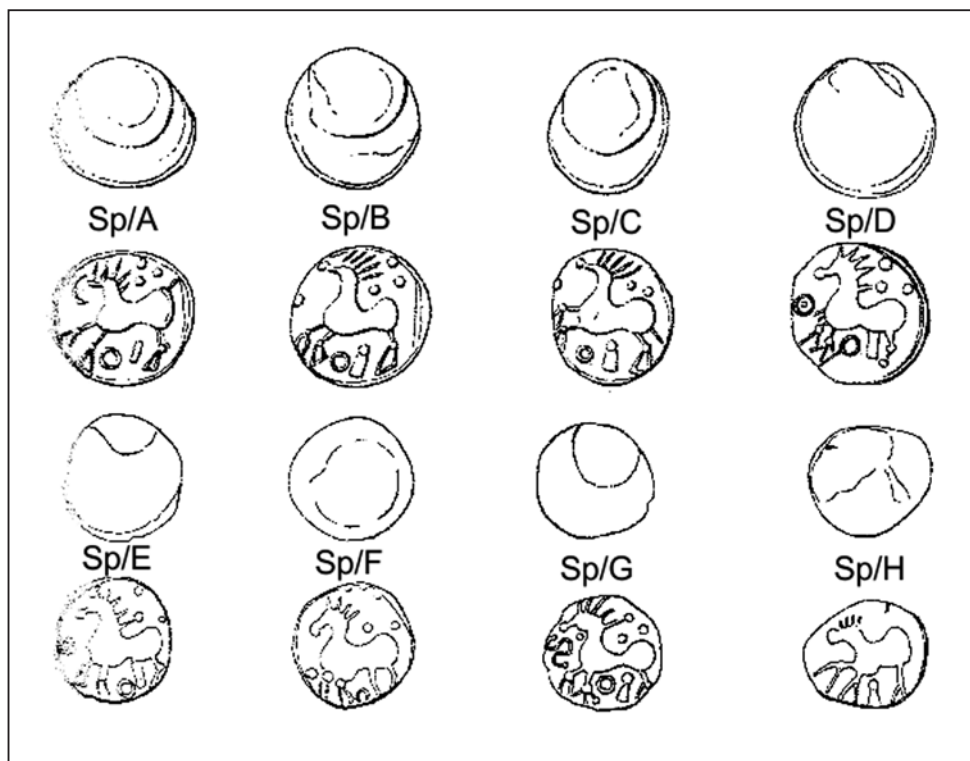
Podľa zachovanej časti obrazu minca patrí ku skupine severoslovenských neskorolátenských razieb na averze s hrboľom. Ide o typ Spiš, variant E-F, z 2. poloviny 1. stor. pred Kr. (obr. 1).

Predná strana mince je bez razby, s nerovnomerným povrchom. Na minciach tohto typu je väčšinou mierny hrboľ, ako výsledok techniky razby. Miesto použitia averzného razidla so zobrazením hlavy božstva, ako je to na väčšine východokeltských minci, tu bol mincový kotúčik pred razbou položený na matricu bez obrazu, iba s jamkou, ktorá ho stabilizovala. Tým na prednej strane mince vznikol hrboľ.

Zadná strana mince zobrazuje koňa s výraznou hrivou a s trojuholníkovými kopytami, orientovaný je vľavo. Pod hlavou koňa je krúžok, v strede s drobnou pukličkou. Krúžok bez stredovej pukličky je aj za prednými nohami koňa. Keďže sa z mince zachovala len polovica,

Obr. 1. Přední a zadní strana mince typu Spiš z laténské osady v trati Dříněk z roku 2013. Foto T. Zeman

Obr. 2. Přejehled variant mincí typu Spíš. Kresba J. Meszárošová.

zadná část koňa a ostatná symbolika chýba. Na minciach tohto typu sú zvyčajne nad koňom tri drobné krúžky a pod ním symbol v podobe „hracieho kolku“ (Kolníková 2004, 22–26).

Minca je razená zo striebra nižšej kvality, veľkosť zachovanej časti je 12,06/6,92 mm, váži 0,371 g. Mince typu Spíš boli razené vo viacerých variantoch, ktoré dokladajú opravy a úpravy pôvodného opotrebovaného razidla, resp. aj postupné znižovanie hmotnosti (obr. 2). Náš exemplár možno zaradiť k variantu E alebo F.

Skupinu severoslovenských mincí na averze s hrboľom reprezentujú aj ďalšie typy, a to Veľký Bysterec, Liptovská Mara, Folkušová a Hrabušice. Názvy súvisia s najvýznamnejšími náleziskami – hradiskami púchovskej kultúry (Pieta 1982). Na niektorých fungovali mincové dielne. Zatiaľ sú však prostredníctvom zlomkov hlinených odlievacích foriem na mincové kotúčiky doložené len v Liptovskej Mare (Pieta 1996, 75–78). Jediné razidlo, a to na strieborné mince typu Veľký Bysterec, bolo objavené na hradisku Folkušová (Kolníková 2012, 49, obr. 6 a 11). Predpoklad, že tu existovala mincová dielňa, sa okrem razidla a hromadného nálezu mincí typu Veľký Bysterec opiera aj o doklad hutníckej a kováčskej výroby (Pieta 2008, 76).

Vzhľadom na koncentráciu nálezov mincí typu Spíš na hradisku púchovskej kultúry v obci Hrabušice (okr. Spišská Nová Ves) nie je vylúčené, že tam boli razené. Strategická poloha tohto hradiska na severnom okraji Slovenského Rudohoria, v údolí rieky Hornád, mu v tejto oblasti osídlenej ľuďmi púchovskej kultúry predurčila úlohu výrobnobchodného centra. Naznačujú to aj bohaté nálezy mincí z tejto lokality. Okrem severoslovenských mincí s hrboľom sa tu našli početné napodobeniny republikánskych denárov razené kmeňom Eraviskov (Tomášová–Kolníková 1998, 196–200; 2000, 165). Archeologický zisťovací výskum

na tejto lokalite poskytol poznatky o jej zameraní na spracovanie železa (Miroššayová 1982, 165–166). Pravdepodobne prostredníctvom obchodu s touto komoditou sa mince spišského typu dostali aj do iných severoslovenských centier púchovskej kultúry (prehľad Kolníková 2004, 23–26). Nie je vylúčené, že s obchodom súvisí aj výskyt mince typu Spiš v laténskej osade na rozhraní katastrov obcí Vlčnov a Dolní Němčí, na juhovýchodnej Morave. Obchodná trasa zo Spiša, resp. zo železiarskeho centra Hrabušice, pravdepodobne viedla z povodia Hornádu k prameňom Váhu. Popri toku Váhu pokračovala smerom na západ, so zastávkami v osadách púchovskej kultúry. Na strednom Považí, neďaleko Nového Mesta nad Váhom, odbočovala k hradisku Trenčianske Bohuslavice – dôležitej výrobnobchodnej stanici (Pieta 2008, 76). Táto cez Bošácku dolinu, prekračujúc údolia Bielych Karpát, sprostredkovala kontakt laténskyh osád na Považí a v Pomoraví (Kolníková 1998, 36). Nález mince typu Spiš v laténskej osade Vlčnov – Dolní Němčí je síce prvý tohto druhu mimo ekumény ľudu púchovskej kultúry, no už naznačuje ich kontakty s neskorolátenkými osadami v Pomoraví.

Literatura:

- Č i ž m á ř, M., Č i ž m á ř o v á, J., K e j z l a r, M. a K o l n í k o v á, E. 2009: Detektorová prospekce archeologických lokalit na Moravě v roce 2008. *Přehled výzkumů* 50, 139–152.
- K o l n í k o v á, E. 1998: Výpověď nálezov mincí o keltskom hradisku v Trenčianských Bohuslaviciach. *Slovenská numizmatika* 15, 11–44.
- K o l n í k o v á, E. 2004: Severoslovenské keltské mince s hrboľom na averze. *Slovenská numizmatika* XVII, 11–52.
- K o l n í k o v á, E. 2012: K technike a technológii v keltskom mincovníctve – nálezy zo Slovenska. *Numismatický sborník* 26(1), 2011, 31–57.
- M e d u n a, J. 1980: *Die latènezeitlichen Siedlungen in Mähren*. Praha.
- M i r o š š a y o v á, E. 1983: Zisťovací výskum v Hrabušiciach. *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1982*. Nitra, 165–166.
- P e r n i č k a, R. M. 1973–1974: Sondážní výzkum v prostoru Hluk-Dolní Němčí (Předběžná zpráva o etapě 1972). In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*, řada E 18–19, 169–180.
- P e r n i č k a, R. M. 1984: Laténské osídlení Hlucka a jihovýchodní Moravy. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*, řada E 29, 131–142.
- P e r n i č k a, R. M. 1986: Laténský objekt na lokalitě Hluk-Dolní Němčí. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*, řada E 31, 69–96.
- P i e t a, K. 1982: *Die Púchov-Kultur*. Nitra.
- P i e t a, K. 1996: *Liptovská Mara. Včasnohistorické centrum severného Slovenska*. Bratislava.
- P i e t a, K. 2008: *Keltské osídlenie Slovenska. Mladšia doba laténska*. Nitra.
- T o m á š o v á, B. a K o l n í k o v á, E. 1998: Keltské a rímske mince z hradiska v Hrabušiciach. *Slovenská numizmatika* 15, 196–200.
- T o m á š o v á, B. a K o l n í k o v á, E. 2000: Nové nálezy mincí z neskorolátenského hradiska v Hrabušiciach. *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku 1999*. Nitra, 137–138.

PhDr. Eva K o l n í k o v á, DrSc. (n. 1935), přední slovenská numismatička, dlouholetá vědecká pracovnice Archeologického ústavu SAV v Nitře, která se svým odborným zájmem soustřeďuje na keltské mincovnictví na Slovensku a na problematiku významu a interpretace nálezů římských mincí v římsko-germánských vztazích.

Mgr. Tomáš Z e m a n, Ph.D. (n. 1974), archeolog, odborný asistent Katedry historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. V jeho odborném zájmu je germánské osídlení JV Moravy a římskoprovinciální problematika.

Unique Find of a Coin of Spiš Type from Vlčnov – Dolní Němčí

Abstract

In Autumn, 2013 a little collection of metal objects from La Tène period including a half of a silver coin was found during an amateur surface collecting with the use of metal detector in the area of a well known poly-cultural settlement Dřínek (Pajsarůvka) on the border of Vlčnov and Dolní Němčí. The coin in question comes from the late La Tène period north Slovakian coinage of Púchov culture with a hump on its reverse side and with a horse with a distinct mane on the reverse side of the Spiš type, variety E-F from the second half of 1st century BC (pict. 1–2). The coin is coined from lower quality silver and the size of the preserved part is 12.6/6.92 mm, its weight is 0.371g. According to a distinct concentration of finds of coins of Spiš type in the fortified settlement of Púchov Culture in the village Hrabušice (the district of Spišská Nová Ves) there is a well-founded assumption that the coins were coined here. By means of trade the coins of Spiš type got from the river basin of Hornád to the springs of the River Váh and further to the west along its reaches. In the central part of the river basin of Váh the route turns to the important fortified settlement in Trenčianské Bohuslavice and through Bošáca Valley goes on to the White Carpathians Valley from which there is a direct route to the river basin of Morava. Despite the fact that the find of the coin in La Tène settlement in Vlčnov – Dolní Němčí is the first of its kind outside the oikumen of the people of Púchov Culture, it suggests their contacts with late La Tène settlements in the basin of the River Morava.

The finds from Dřínek settlements which are known so far are also parallel in time. Older surface collections by V. Hrubý and J. Pavelčík brought mainly graphite ceramics decorated by horizontal parallel lines. Systematic research made by R. M. Pernička brought, apart from examination of the cultural layer of the settlement, exposure of late La Tène layer with examples of metallurgic and textile production. Several little jewels were also uncovered by the published surface inspection from 2008. There several more Celtic settlements from the early to the late La Tène period in the area of the villages supported by archaeological researches.

Einzigartiger Münzfund vom Typ Spiš aus Vlčnov – Dolní Němčí

Zusammenfassung

Amateure gewannen im Herbst 2013 durch eine Oberflächensammlung mit Metalldetektoren im Bereich der bekannten polykulturellen Siedlung in der Flur Dřínek (Pajsarůvka) an den Gemarkungsgrenzen von Vlčnov und Dolní Němčí eine kleine Kollektion von Metallgegenständen aus der Latènezeit einschließlich der Hälfte einer Silbermünze. Es handelt sich um eine nordslowakische Prägung der Púchov-Kultur aus der späten Latènezeit mit einem Buckel auf dem Avers und einem Pferd mit kräftiger Mähne auf dem Revers vom Spiš-Typ, Variante E-F aus der zweiten Hälfte des 1. Jahrhunderts v.u.Z. (Abb. 1–2). Die Münze ist aus Silber von geringer Qualität geprägt, die Größe des erhaltenen Teils beträgt 12,06/6,92 mm, das Gewicht 0,371 g. Aufgrund der erheblichen Konzentration an Münzfunden vom Spiš-Typ im Burgwall der Púchov-Kultur in der Ortschaft Hrabušice (Landkreis Spišská Nová Ves) besteht die begründete Annahme, dass sie hier geprägt wurden. Durch Handel gelangten die Münzen vom Spiš-Typ auf dem Handelsweg aus dem Einzugsgebiet des Hornád zu den Quellen der Waag, entlang des Flusses dann weiter nach Westen. Im mittleren Waagtal biegt die Strecke zum bedeutenden Burgwall in Trenčianske Bohuslavice ab und folgt dann dem Bošáca-Tal in die Weißen Karpaten, von wo der Weg direkt ins Marchtal führt. Der Fund einer Münze vom Spiš-Typ in der Latène-Siedlung in Vlčnov – Dolní Němčí ist zwar der erste dieser Art außerhalb der Oikumene des Volkes der Púchov-Kultur, trotzdem deutet er bereits dessen Kontakte mit den Siedlungen der späten Latènezeit im Marchgebiet an.

Gleichzeitig sind auch die bisher bekannten Komponenten der Siedlung in der Flur Dřínek. Bei älteren Oberflächensammlungen durch V. Hrubý und J. Pavelčík wurde insbesondere Grafitkeramik, verziert mit senkrechten kammförmigen Rillen gefunden. Die systematische Grabung von R. M. Pernička brachte außer der Erkundung der Kulturschicht der Siedlung auch die

Aufdeckung einer Erdhütte aus der späten Latènezeit mit Belegen einer Eisen- und Textilfertigung. Einige kleine metallene Schmuckstücke ergab auch die veröffentlichte Oberflächensammlung aus dem Jahr 2008. In der Gemarkung beider Gemeinden sind dabei mehrere weitere keltische Siedlungen aus der jüngeren bis späten Latènezeit archäologisch belegt.

GERMÁNSKÁ SÍDLIŠTĚ A POHŘEBIŠTĚ VE VLČNOVĚ – DOLNÍM NĚMČÍ NA ZÁKLADĚ NOVÝCH DETEKTOROVÝCH NÁLEZŮ

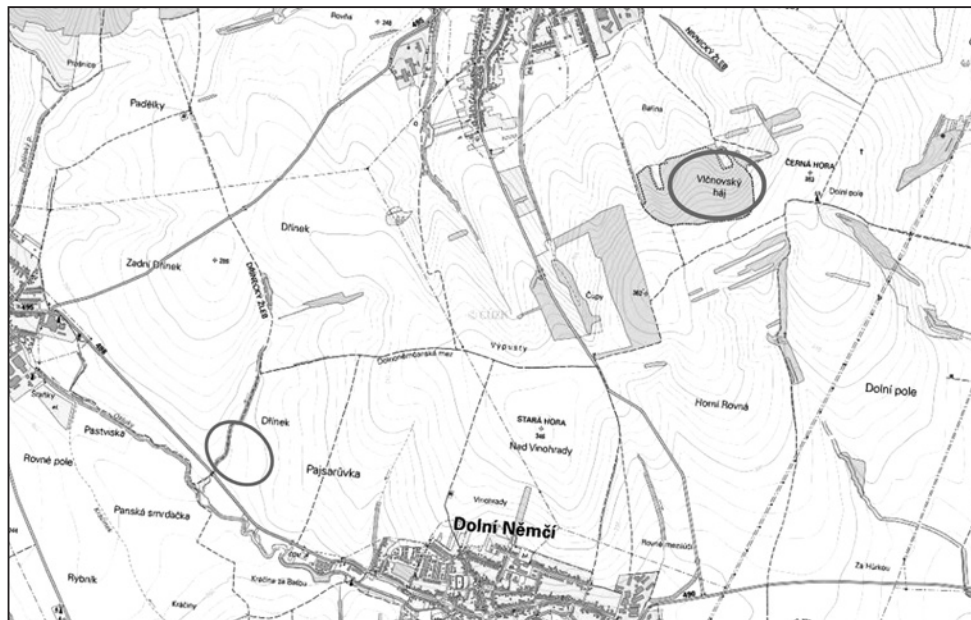
Tomáš Zeman, Katedra historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého, Olomouc

Intenzivně osídlený region JV Moravy v době římské vydává každoročně stovky nových nálezů, které však často mizí v soukromých sbírkách. Průřez sortimentem do muzeí získaných artefaktů ukazuje na mimořádný význam středního Pomoraví jak v rámci místního germánského osídlení, tak v rámci germánsko-římských obchodních a vojenských kontaktů.

V letech 2012–2013 bylo povrchoвым průzkumem ověřeno několik důležitých germánských lokalit na katastru obcí Vlčnov a Dolní Němčí, okr. Uherské Hradiště (obr. 1). Jednalo se o opakované prospekce za použití detektoru kovů především zásluhou místních amatérských archeologických nadšenců, kteří získané nálezy odevzdali do sbírek Slováckého muzea v Uherském Hradišti a Muzea v Ostrožské Lhotě. V převážné míře byly sledovány lokality již dříve známé a popsané v odborné literatuře, které vydaly zajímavou kolekci předmětů upřesňující jejich význam, dálkové kontakty i datování.

Sídlště a pohřebiště v trati „Dřínek“ / „Pajsarůvka“

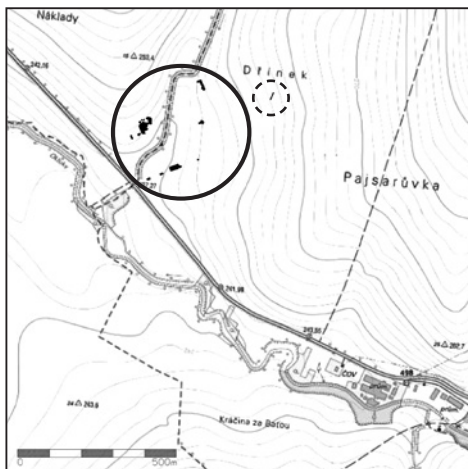
Přesná doba objevení lokality není známa. V odborné literatuře se objevuje od třicátých let 20. století, kdy bylo při odvodňovacích pracích na farním poli v trati Pajsarůvka zjištěno germánské žárové pohřebiště, z něhož se podařilo zachránit sedm chudě vybavených hrobů v hloubce od 20 do 50 cm. Podle několika zlomků nezdobených, v ruce dělaných popelnic

Obr. 1. Vlčnov – Dolní Němčí. Poloha popisovaných lokalit v ZM ČR 1:10 000.

a jednoho železného nože, bylo datováno orientačně do mladší doby římské, do 3. století. Prozkoumána byla rovněž sídlištní kulturní vrstva mocná 15 cm (Zelnitius 1934).

Zhruba 300–400 m JZ od pohřebiště se nachází areál germánského sídliště, a to převážně v trati Dříněk (obr. 2). Západní část sídliště leží na katastru Vlčnova a východní část na katastru Dolního Němčí, odděluje je potok Okluky. Je známo již z dlouholecích povrchových sběrů Jana a Jiřího Pavelčíkových a Viléma Hrubého od čtyřicátých let 20. století. V letech 1972–1980 proběhl na sídlišti systematický výzkum Katedry archeologie a muzeologie Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Brně pod vedením Radko Martina Perničky (1980), který formou několika samostatných sond prozkoumal celkovou plochu 1 455 m² s intenzivním osídlením v průběhu mladší a pozdní doby římské (C1–C3) včetně dokladů dvorcového uspořádání. V posledních zhruba patnácti letech je tato lokalita předmětem intenzivního zájmu amatérských hledačů pomocí detektorů kovů. Velká část nálezů bohužel již nenávratně zmizela. Z toho, co bylo odevzdáno archeologickým pracovištím, je však jediným publikovaným výsledkem pouze krátká zmínka o nálezech z roku 2008 (Čižmář–Čižmářová–Kejzlar–Kolníková 2009, 145, obr. 7:10–16, 8:1–9). Tento příspěvek si tedy klade za cíl zacetit mezeru v odborném poznání jednoho z nejdůležitějších germánských sídlišť na JV Moravě. Nově získané artefakty jsou nálezci nejednoznačně uváděny z celé polní trati, jak z Pajsarůvky, tak z Dříněku. Většina předmětů, u nichž jsou známy GPS souřadnice, náleží k sídlišti v trati Dříněk, přesto budu raději popisovat soubor (čítá celkem 51 kusů) z obou tratí dohromady.

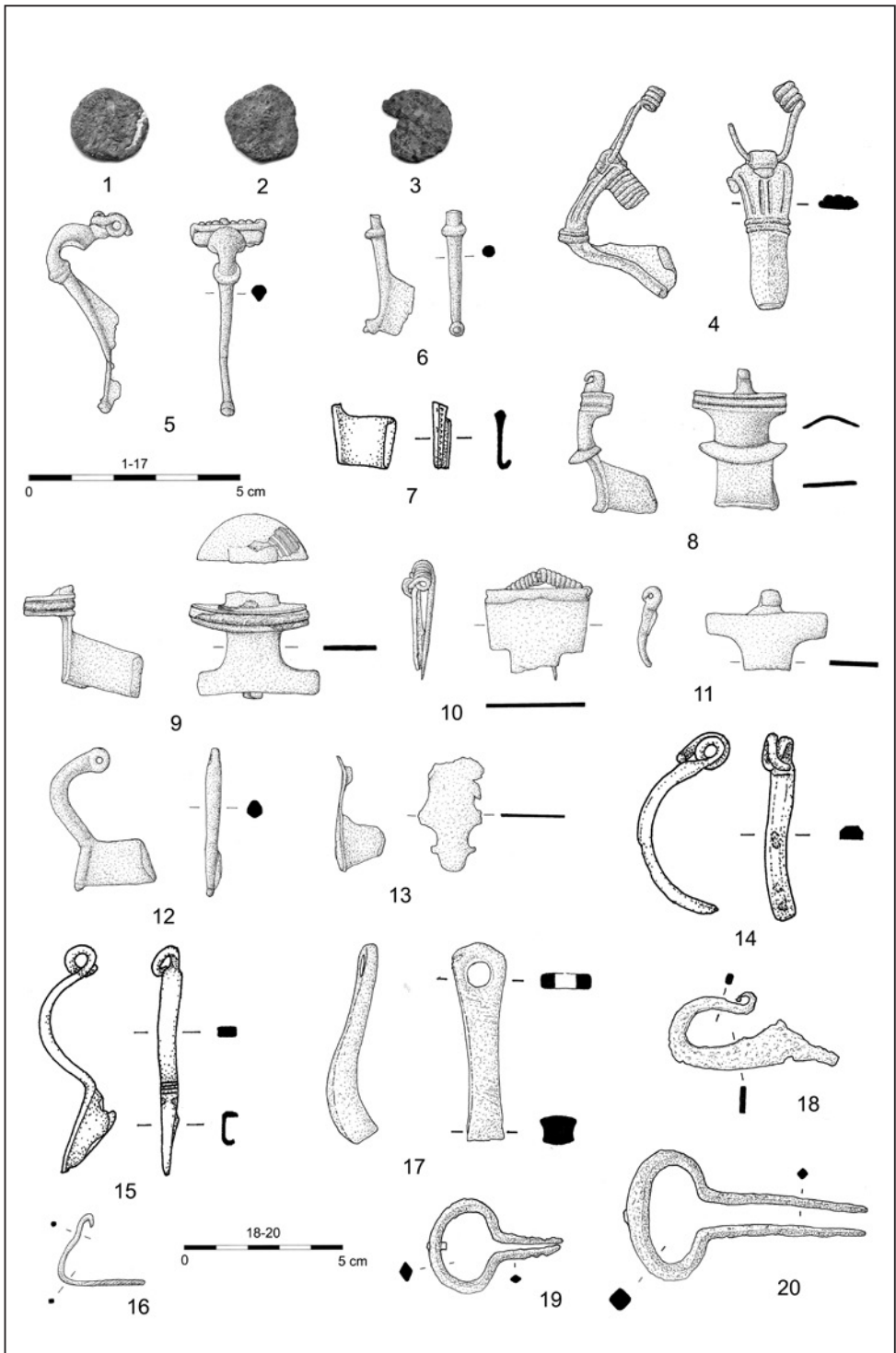
Obr. 2. Vlčnov – Dolní Němčí, trať Dříněk/Pajsarůvka. Poloha germánského sídliště (plně) a pohřebiště (čárkovaně). V rámci sídliště černě vyznačeny prozkoumané plochy v letech 1972–1980.

Katalog

1. Jednodílná bronzová římskoprovinciální výrazně členěná spona A 67 oválného průřezu lučíku s horním vinutím. Zkosený obdélný zachycovač je z vnitřní strany odlomený, zřetelné jsou stopy po dvou větších obdélníkových otvorech. Rozměry: délka 4,8 cm (obr. 3:5).
2. Zlomek bronzové římskoprovinciální výrazně členěné spony A 84. Dochována spodní polovina se středovým žebrem, patkou ukončenou knoflíkem a obdélníkovitým zachycovačem. Rozměry: délka 3 cm (obr. 3:6).
3. Zlomek obdélného zachycovače bronzové spony. Rozměry: délka 1,6 cm (obr. 3:7).
4. Fragment horní poloviny bronzové římskoprovinciální kolínkovité spony s polokruhovou nezdobenou záhlavní destičkou, která kryje kompletní vinutí. Nožka a jehla chybí. Rozměry: délka 2,1 cm (obr. 5:2).
5. Bronzová římskoprovinciální destičkovitá spona s vykrojenými okraji. Zachován vysoký zachycovač, vinutí a jehla jsou odlomeny. Rozměry: délka 2,7 cm, šířka 1,6 cm (obr. 3:13).
6. Dvojdílná bronzová mladší vendická spona se širokým páskovým lučíkem A 26 (Rollenkappenfibel). Horní polovina lučíku je zdobená čtyřmi svislými rýhami, středové žebro

- je dvojité, nožka střechovitě hráněná. Zkosený obdélný zachycovač je ze spodní strany ohnutý. Vinutí je rozpletené. Rozměry: délka (bez vinutí) 3,8 cm (obr. 3:4).
7. Litá dvojdílná kolínkovitá spona se střechovitým průřezem lučíku typu A 137. Má zdobenou nožkou rytými liniemi a vhloubenými půloblouky, ohyb kolínka je zvýrazněn několika vývalky, které byly pravděpodobně původně omotány drátky z drahých kovů, vinutí kryla nevýrazná záhlavní destička. Zachycovač je vysoký, lůžko jehly má přehrnutý konec. Vinutí a jehla chybí. Rozměry: délka 3,4 cm (obr. 5:3).
 8. Dvojdílná bronzová spona s vysokým zachycovačem A 201. Průřez lučíku je kruhový, patka ukončena drobným kulovitým knoflíkem, spodní hrana zachycovače je ohnutá. Vinutí a jehla chybí. Rozměry: délka 3,6 cm (obr. 3:12).
 9. Ohnutá dvojdílná bronzová spona s vysokým zachycovačem tzv. sarmatského typu. Průřez lučíku je půlkruhovitý, nad místem vinutí se nachází profilovaný knoflík. Vinutí a jehla chybí. Rozměry: délka 3 cm (obr. 5:4).
 10. Fragment spodní části bronzové spony s vysokým zachycovačem. Lučík je od nožky oddělen plastickým žebrem, patka je ukončena drobným knoflíkem. Rozměry: délka 2,5 cm (obr. 5:5).
 11. Bronzová vendická spona s rozšířeným plechovým lučíkem a výrazným středovým žebrem typu A 43. Hlavice je profilovaná. Vinutí a jehla chybí. Rozměry: délka 3,4 cm (obr. 3:8).
 12. Fragment spodní poloviny bronzové vendické spony s rozšířeným plechovým lučíkem a výrazným válcovitým článkem typu A 43. Na článku místy zachovány plošky stříbrného ozdobného plíšku s jemnou rytou výzdobou. Zachycovač je vysoký s ohnutým okrajem. Vinutí a jehla chybí. Rozměry: délka 2,6 cm (obr. 3:9).
 13. Fragment horní poloviny bronzové vendické spony s rozšířeným plechovým lučíkem a výrazným středovým žebrem typu A 43. Vinutí je zachyceno na háčku, jehla zachována. Rozměry: délka 2,7 cm (obr. 3:10).
 14. Fragment horní poloviny bronzové vendické spony s rozšířeným plechovým lučíkem a výrazným středovým žebrem typu A 43. Vinutí a jehla chybí. Rozměry: délka 2 cm (obr. 3:11).
 15. Bronzová jednodílná germánská spona s odlomeným zachycovačem. Průřez lučíku půlkruhovitý, jehla chybí. Rozměry: délka 4,5 cm (obr. 3:14).
 16. Bronzová jednodílná germánská spona s hrotitou nožkou. Průřez lučíku obdélníkovitý, na rozhraní lučíku a nožky výzdoba čtyřmi rytými horizontálními liniemi. Zachováno jedno očko vinutí, jehla chybí. Rozměry: délka 5,5 cm (obr. 3:15).
 17. Bronzová jednodílná germánská spona s hrotitou nožkou. Průřez lučíku obloukovitý, horní a spodní okraj nožky je zdoben dvěma plastickými žebry. Patka je ukončena drobným knoflíkem. Vinutí a jehla chybí. Rozměry: délka 4,4 cm (obr. 5:8).
 18. Fragment spodní části bronzové germánské spony s podvázanou nožkou. Nožka je klínovitě rozšířená. Podvázání nožky je symbolicky naznačeno v podobě plastického reliéfu. Průřez lučíku je střechovitý. Rozměry: délka 2,7 cm (obr. 5:6).
 19. Bronzová jednodílná germánská spona s obdélníkovitou nožkou. Na rozhraní lučíku a nožky jemná rytá výzdoba. Patka je ukončena drobným kuželovitým knoflíkem. Rozměry: délka 6,9 cm (obr. 5:7).
 20. Fragment horní poloviny bronzové germánské jednodílné spony se zachovanými dvěma očky vinutí. Lučík je plechový páskový. Jehla chybí. Rozměry: délka 2,6 cm. Fotograficky ani kresebně nedokumentováno.
 21. Železná jednodílná spona s odlomenou nožkou. Vinutí zachováno, jehla chybí. Rozměry: délka 4,6 cm. Fotograficky ani kresebně nedokumentováno.

22. Bronzová jehla jednodílné spony s vinutím. Rozměry: délka 5,1 cm. Fotograficky ani kresebně nedokumentováno.
23. Bronzová jehla spony. Rozměry: délka 3,8 cm. Fotograficky ani kresebně nedokumentováno.
24. Bronzová ataše potažená bílým kovem trojúhelníkovitého tvaru s otvorem pro zavěšení držadla a drobnými výkroji kolem něj, pravděpodobně z vědra typu Eggers 48. Rozměry: délka 5,8 cm; výška 2,8 cm (obr. 5:1).
25. Železné obloukovité držadlo s hákovitě ohnutými konci z kovové nebo dřevěné nádoby. Rozměry: průměr 20 cm (obr. 4:2).
26. Železný hrot římského vrhacího oštěpu s dutou tulejí, špičkou trojúhelníkového průřezu a zpětnými háčky. Rozměry: délka 16,8 cm; průměr tuleje 1,4 cm (obr. 4:5).
27. Fragment spodní části železného plechového koncového kování pochvy meče zakončené profilovaným knoflíkem. Ve středu obdélný otvor. Rozměry: délka 11,2 cm, šířka 1,4–5,8 cm (obr. 4:6).
28. Železné udidlo koňského postroje složené ze dvou tyčinkovitých středových částí zakončených kroužky. Jedna ze středových skloubených částí je zdobena šikmým rýhováním. Průřez tyčinek čtvercový až obdélný. Rozměry: délka 26 cm, průměr koncových kroužků 4,4 cm a 4,8 cm (obr. 4:1).
29. Drobná bronzová jehlička s ohnutým horním koncem. Spodní část jemně šikmo tordovaná. Hrot odlomen. Rozměry: délka 3,5 cm (obr. 3:16).
30. Bronzové koncové kování řemínku opasku. Horní část má lichoběžníkový tvar, ozubený okraj a v jeho středu se nachází jeden bronzový nýt. Střední část kování je rovná s rytou výzdobou, spodní část ukončuje prstýnek s kuželovitým profilovaným knoflíkem. Rozměry: délka 6,7 cm (obr. 5:9).
31. Masivní bronzový tyčinkovitý předmět, pravděpodobně klíč, uprostřed ohnutý do strany. U horního okraje očko k zavěšení, spodní část odlomena. Rozměry: délka 4,7 cm (obr. 3:17).
32. Železný tyčinkovitý předmět se střechovitě rozšířenou středovou částí a zatočeným okrajovým ramenem. Druhé rameno odlomeno. Rozměry: délka 5,4 cm, výška 2,5 cm (obr. 3:18).
33. Železná oválná přezka (?) s krátkými tyčinkovitými rameny. Ve středu oválné části zachován fragment jazýčku. Průřez kosočtverečný. Rozměry: délka 4,3 cm, výška 3 cm (obr. 3:19).
34. Železná oválná přezka (?) s dlouhými tyčinkovitými rameny. Ve středu oválné části zachován fragment jazýčku. Průřez kosočtverečný. Rozměry: délka 7,7 cm, výška 4,2 cm (obr. 3:20).
35. Železná skoba nebo objímka s ohnutými konci. Rozměry: délka 5,6 cm (obr. 4:3).
36. Železná skoba nebo objímka s ohnutými konci. Rozměry: délka 5,2 cm (obr. 4:4).
37. Římská mince – stříbrný denár, neurčený císař (cca 2. století až 1. polovina 3. století). Avers: opis nečitelný, ověncená hlava doprava; revers: opis nečitelný – fotograficky nedokumentováno. Rozměry: průměr 16,81/18,48 mm; váha 2,912 g. Mince pokrývá pevná krusta (sirník?) – obr. 3:1. Odborné určení provedla D. Kašparová (Moravské zemské muzeum Brno, dále jen MZM Brno).
38. Římská mince – mosazný antoninian z let 253/258, asi Gallienus pro Salonina (253–268). Avers: opis nečitelný, hlava Saloniny (?) doprava; revers: setřelý – fotograficky nedokumentováno. Rozměry: průměr 18,77/16,96 mm; váha 2,085 g. Mince je olámaná (obr. 3:2). Odborné určení provedla D. Kašparová (MZM Brno).
39. Římská mince – mosazný antoninian asi ze sedmdesátých let 3. století a později, typově jako Claudius II. Gothicus (268–270). Avers: opis nečitelný, hlava s paprskovitou korunou do-

Obr. 3. Vlčnov – Dolní Němčí. Detektorové nálezy z trati Dříněk/Pajsarůvka z let 2012–2013. Kresba P. Holcová.

prava; revers: setřelý – fotograficky nedokumentováno. Rozměry: průměr 15,34/17,32 mm; váha 1,521 g (obr. 3:3). Odborné určení provedla D. Kašparová (MZM Brno).

40. 12 ks drobných zlomků terry sigillaty (5 × výduť, 1 × dno malé tenkostěnné nádoby, 6 × neurčitelné). Provenience dílen neurčitelná. Fotograficky ani kresebně nedokumentováno. Odborné určení provedla S. Klanicová (Archeologický ústav AV ČR v Brně).

Uložení: Slovácké muzeum Uherské Hradiště (2-25, 29, 31-40), Muzeum Ostrožská Lhota (1, 26-28, 30).

Nejpočetnější nálezovou složkou jsou spony (celkem 23 jedinců). Chronologicky nejstarším typem je dvojdílná bronzová spona se širokým páskovým lučíkem zdobeným rytými liniemi, středovým žebrem, střežovitou nožkou a plným zachycovačem (obr. 3:4). Nejvíce připomíná mladší vendické spony západní série s vinutím chráněným polokruhovitým krytem (Rollenkappenfibeln) typu A 26 s hlavním těžištěm výskytu mezi Labem a Odrou (Leube 1998, 60–61, Abb. 1, 4–5). Jejich nejbližší analogie najdeme v žárovém hrobě 19 z Mikulova (Peškař 1972, 69, Taf. 2:6-7), v žárovém hrobě 9 z Velatic (Jílek–Kuča–Sojková 2011, 250, Tab. VI:7), v inventáři několika hrobů na pohřebišti v Dobřichově-Pichoře (Droberjar 1999, 82–83, Taf. 8:III/2, 51:62/1, 81:148/10) nebo v hrobech 57 a 72 z Abrahámu (Kolník 1980, 34, 37, Taf. 21:57d, XXIV:72b). V dolním Polabí jsou datovány poměrně časně, již do stupně B1a (Leube 1998, 58), pravděpodobně s nimi musíme počítat v celém stupni B1 (Droberjar 1999, 83–84). I. Peškař (1972, 68–69) je klade do poslední třetiny 1. století nebo kolem roku 100, tedy do stupně B1c.

Archaickým druhem spínadel jsou noricko-pannonské výrazně členěné spony typu A 67 s protáhlým prolamovaným zachycovačem, jejichž jeden exemplář se našel také v trati Pajsarůvka (obr. 3:5). Má jednodílnou konstrukci s odlomenou jehlou a olámaným zachycovačem, na němž jsou patrné původní dva větší prolamované obdélníkové otvory. Patka je ukončena kulovitým knoflíkem. Velikostí odpovídá vlčnovská spona variantám A67b, tvarem a počtem otvorů v zachycovači potom spíše typu A67c1 podle třídění S. Demetze (1999, 129–130, Taf. 35:4-6). Spínadla A 67 jsou velmi oblíbená ve středoevropském barbariku, zejména v Čechách, kde jsou datována do stupňů B1a a B1b (Droberjar 1999, 141). Zmíněné datování je s menšími odchylkami platné také pro ostatní oblasti jejich rozšíření. Konkrétní typy A 67b a A67c1 se vyskytují nejčastěji v období tiberiovsko-claudijském, tj. před a kolem poloviny 1. století (Demetz 1999, 135). Z Moravy jsou uváděny nálezy z Nedačovic a Moravského Krumlova (Peškař 1972, 77, Taf. 9:1-2), o něco více příkladů je známo z Dolního Rakouska (Kubín 2002, 27–28, Tab. VI:3-7), hojněji je naopak jejich výskyt zaznamenán v púchovské a przeworské kultuře (Pieta 1997, 56, obr. 7).

Velmi rozšířené v barbariku jsou mladší dvojdílné formy výrazně členěných noricko-pannonských spon bez záhlavní destičky typu A 84 (Dąbrowska 1992, 106, Karte 1; Sedlmayer 2006, 421–422, Abb. 192; Varsik 2011, 42). Najdeme je téměř na každém germánském sídlišti ve středním Podunají. Nálezovými okolnostmi se vymyká pouze železářský výrobní objekt 15 na sídlišti v Trnavě, který ve své výplni obsahoval celkem 4 bronzové spony A 84, odhozené krátce po své výrobě v době, kdy ještě byly v módě, jelikož časově korespondují s keramickým inventářem objektu, tj. ve 2. polovině 2. století (Turčan 2002, 387–390, Abb. 1:1, 3-5). Z trati Pajsarůvka pochází dva kusy, bohužel ve značně fragmentárním stavu (obr. 3:6-7). J. Tejral (2008, 70) považuje tyto spony za vůdčí chronologický prvek fáze B2b a vrcholu svého výskytu by v oblasti středodunajského barbarika měly dosahovat právě v období kolem markomanských válek – ve stupni B2/C1 (Peškař 1972, 81; Kubín 2002, 38; Varsik 2011, 42). Důležitým zjištěním pro datování spon A 84 byl nález ve výplni germánské chaty č. 3 na sídlišti v Mušově, Na pískách, narušené příkopem římského krátkodobého tábora

z počátečního období markomanských válek. Zánik tohoto sídlištního objektu tak spadá do stupně B2b, tj. před rokem 172 po Kr. (Komoróczy 1999, 170–171, 178, obr. 4:2).

Typickým spínadlem oděvu římských legionářů je kolínkovitá spona s nezdobenou polokruhovitou záhlavní destičkou (obr. 5:2) typu Jobst 13C (Jobst 1975, 65–66, Taf. 20-21). Podle horního vinutí lze usuzovat na norickou variantu kolínkovitých spon (Riha 1979, 85–86), čteně rozšířených ve středním Podunají včetně Moravy (Kubín 2002, 49–50). Předpokládá se, že se tyto spony dostaly do středodunajského barbarika z pannonských provincií v průběhu markomanských válek, tedy ve stupni B2/C1 (Schmid 2010, 35, 37, Taf. 19-20; Droberjar 2012a, 122–123, obr. 2:1-11).

Naopak germánským výrobkem je masivní litá dvojdielná kolínkovitá spona se střechovitým průřezem lučíku typu A 137. Má zdobenou nožku, zvýrazněný ohyb kolínka a několik vývalků před vinutím, které mohly být původně omotány drátky z drahých kovů (obr. 5:3). Obdobné povrchové nálezy známe z Krásna a Čataje na JZ Slovensku (Bazovský 2005, 62–63, Tab. XIX:8, 11), z dolnorakouského Drösingu (Nebehay 1983, 284, Abb. 825) a Ringelsdorfu (Allerbauer-Jedlicka 2001, 662, Abb. 804), výjimečně také z Pannonie (Patek 1942, 133, Taf. XXII:16) nebo Dácie (Cociş-Opreanu 1998, 199, Taf. VIII:57). Prototypem jejich výroby byly nepochybně pannonské kolínkovité spony s hřebenem na hlavici u vinutí typu Kovrig 104, vyráběly se hlavně ve 2. polovině 2. století (Maćczyńska 2009, 47–50, Abb. 19:1-9).

Významným dokladem nadregionálních vnitrogermánských kontaktů je nález čtyř exemplářů bronzových vendických spon s rozšířeným lučíkem předěleným žebrem typu A 43 (obr. 3:8:11). Jedna z nich má dokonce na vnitřní straně a na vrcholu silného žebra zachovány zbytky původního stříbrného ozdobného plíšku s jemnou rytou výzdobou (obr. 3:9). Koncentrace spon A 43 je patrná v dolním Pomoraví, tzn. v Dolním Rakousku (3 ks) a na jihozápadním Slovensku (4 ks) a v římských podunajských provinciích Noricum a Pannonie (Rajtár 2002, 356–358, Abb. 2). Podle publikovaných znalostí by se mělo jednat o první výskyt těchto spon na Moravě. V nedávné době byl nalezen první exemplář spony A 43 mimo výše zmíněné regiony, a to ve středních Čechách – v objektu 51 na sídlišti v Chotusicích u Čáslavi. Spona měla bronzový lučík, vinutí a jehla byla železná (Valentová-Šumberová 2007, 787–789, obr. 6). Největší oblastí výskytu vendických spon A 43 ovšem zůstává przeworská kultura – téměř 70 % všech nálezů (Olędzki 1992, 94, Abb. 1). Do středního Podunají se dostávají spolu s migrujícími skupinkami nositelů przeworské kultury směrem k jihu pod tlakem posunujících se Gótů v období markomanských válek a krátce po nich, setkáme se s nimi tedy v nálezových kontextech stupňů B2/C1 – C1a (Olędzki 1992, 97–101; Kokowski-Maleev 1999, 176; Tejral 1999, 157, 188).

Zlomek bronzové destičkovité spony (obr. 3:13) je poměrně poškozený, což znemožňuje její přesnější určení. Podle úzkého nasazení krčku u zachycovače by bylo možné uvažovat o tzv. jetelovité variantě (destička má tři protáhlé laloky ve tvaru trojlístku). Při této uvažované variantě by se typologicky jednalo o polabskogermánskou sponu A 227, resp. Thomas typ E, 1. série (Thomas 1967, 57–58). Příklady je možno jmenovat z hrobu 431 z Kostelce na Hané (Zeman 1961, 212, obr. 83:E/d) a z rozrušených hrobových celků v Očkově (Kolník 1965, 188, obr. 3:7, 4:2), jakož i z povrchových sběrů na sídlišti v Bratislavě-Devínskej Novej Vsi (Elschek 1997, 43–44, obr. 20:5), Ringelsdorfu (Stuppner 1991, 249, Abb. 1163; 1993, 501, Abb. 842) a Bernhardsthalu (Adler 1993b, 478, Abb. 630). Datování těchto spínadel je poměrně ustálené, vyskytují se v 1. polovině 3. století, tj. ve stupni C1 a na přelomu stupňů C1 a C2 mladší doby římské (Thomas 1967, 59). Není však vyloučeno, že zúžení krčku u zachycovače vlčnovského exempláře vzniklo až sekundárně (např. korozí), čímž by její typologické určení zůstalo pouze v obecnější rovině římskoprovinciálních destičkovitých spon.

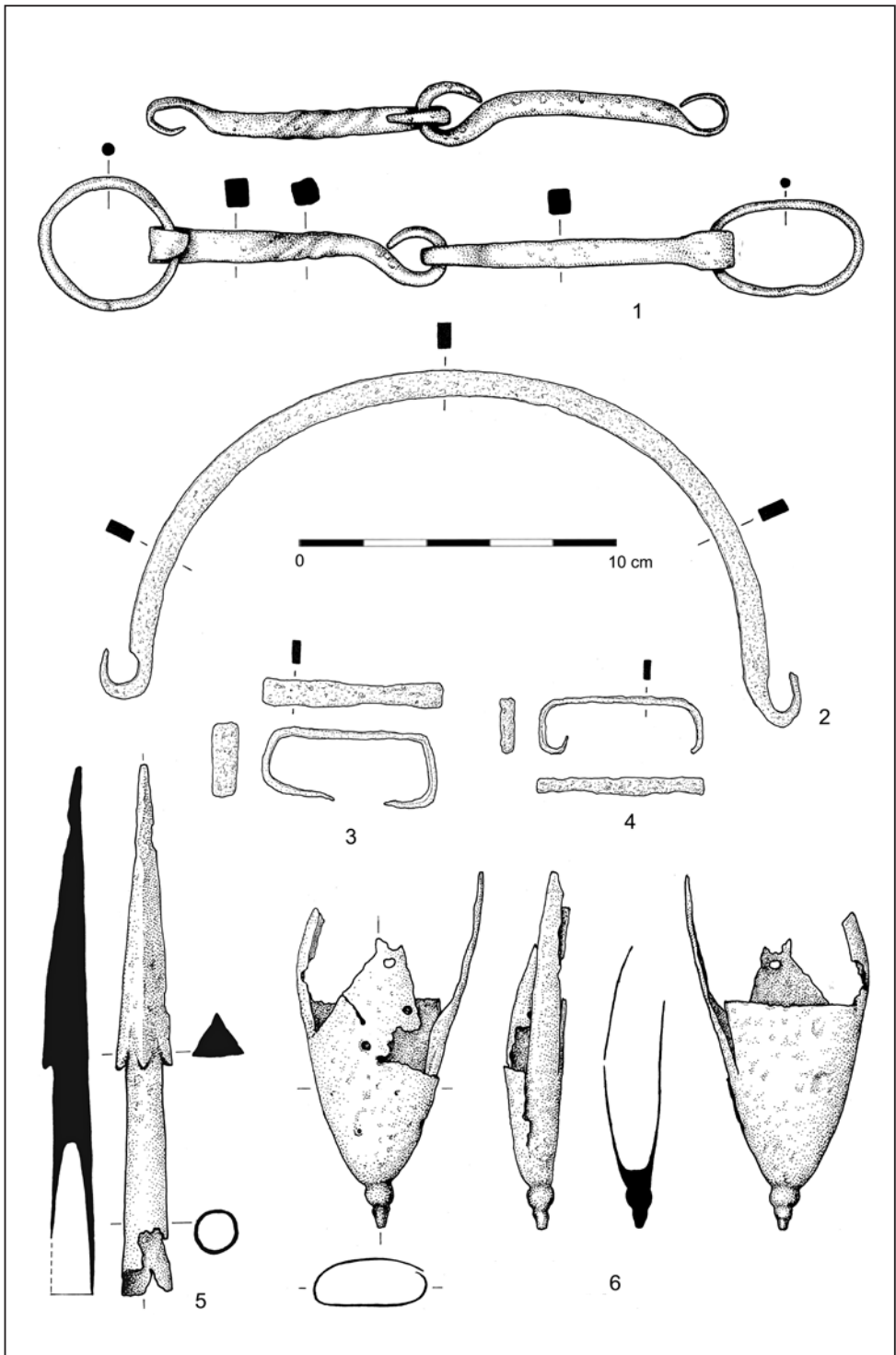
Velmi charakteristickým druhem germánských spon období po markomanských válkách jsou dvojdílné samostřílové formy s vysokým zachycovačem Almgrenovy VII. skupiny. Varianty s tyčinkovitým lučíkem, zřetelně oddělenou nožkou s patkou ukončenou knoflíkem a původně nejspíše se spodním vinutím typu A 201 (obr. 3:12) jsou ve středodunajském barbariku signifikantní pro počáteční fázi mladší doby římské – C1a (Kolník 1965, 193; Peškař 1972, 105; Bazovský 2005, 73; Schulte 2011, 170). Těžiště jejich výskytu leží v polabské oblasti, kde je L. Schulte (2011, 117–119, Abb. 78) v rámci svého třídění řadí do skupiny A VII 2, Form 22 s polokruhovitým lučíkem. Druhou podskupinu v rámci spon samostřílové konstrukce představují pravděpodobně původně bimetalické dvojdílné exempláře s vysokým šikmým zachycovačem, odsazeným vázičkovitým knoflíkem na patce a horní třetivou opřenou o krček knoflíkovitého výčnělku umístěného na hlavici (obr. 5:4). Jehla a vinutí bývaly vyrobeny ze železa, zatímco lučík se zachycovačem z bronzu či slitiny mědi. L. Schulte je označuje jako spony sarmatského typu – A VII 2, Form 24, typ Lubiana (Schulte 2011, 120–122, Abb. 80:10–11). Patří k typickým chronologickým indikátorům mladořímského stupně C1a, ojedinelé mohou přežívat také do stupně C1b (Jílek 2008, 337; Mączyńska 2009, 70). Zlomek spodní části lučíku s vysokým zachycovačem a knoflíkem na patce je těžké vzhledem k jeho fragmentárnosti přiřadit ke konkrétnímu typu v rámci skupiny A VII2 (obr. 5:5).

Dalšími spínadly germánské provenience jsou jednoduché spony s úzkým páskovým lučíkem zakončeným hrotitou nebo obdélníkovitou nožkou s jemnou rytou výzdobou v podobě rýžek, zastoupené šesti exempláři (obr. 3:14–15, 5:7–8). Konec patky u obou typů může být zakončen drobným knoflíkem. Jednoduché spony s hrotitou nožkou byly velmi oblíbené v průběhu mladší doby římské, přičemž jsou zvláště charakteristické pro svěbskou oblast severně středního Dunaje. Jejich hojný výskyt jak na sídlišcích, tak na pohřebištích bývá datován poměrně široce – nejčastěji od poloviny 3. století do 1. poloviny 4. století (Zeman 1961, 193–194; Kolník 1965, 214, 216; Peškař 1972, 119; Tejral 1998, 394–395). Zhruba ve stejném časovém období je třeba počítat také s existencí spon s obdélníkovitou nožkou, u jejichž exempláře s delší pravoúhlou nožkou nebo v železném provedení přežívají až do počátku 5. století (Tejral 2008, 93; Varsik 2011, 118).

Pouhý fragment germánské spony představuje odlomený bronzový zahrocený zachycovač s kosočtverečným rozšířením nožky a zbytky podvázání konce lučíku (obr. 5:6). Pravděpodobně se jedná o variantu spony s podvázanou klínovitou nožkou s jedno- nebo dvojspirálovým vinutím typu A 175, příp. skupiny Schulze 194 nebo 198, které jsou datovány do konce 3. století a 1. poloviny 4. století (Schulze 1977, 110–112, Taf. 14). Příbuzné typy v honosném provedení ze zlata nebo stříbra s filigránovou výzdobou patřily k výbavě knížecí složky germánské společnosti, jak je známe z bohatých hrobů skupiny Lenna-Hassleben hrobu č. I ze Stráží nebo hrobu III ze Zakrzówa (Kolník 1964, 428–430, obr. 10:1–4, 6). Bronzové výrobky se objevují také na sídlišcích (Nebehay 1983, 284, Abb. 821).

Germánské jednoduché spony mladší doby římské jsou zastoupeny ještě dvěma fragmenty s odlomenými zachycovači, jedním bronzovým a jedním železným. Z blíže neurčitelných typů spon patří k souboru také dvě bronzové jehly, jedna i s vinutím.

Obchodní kontakty s římským světem potvrzují zejména nálezy kovových nádob či jejich součástí. Z trati Dřínec je to bronzová atáša potažená bílým kovem trojúhelníkovitého tvaru s otvorem pro zavěšení držadla a drobnými výkroji kolem něj (obr. 5:1). Atáša bezpochyby pochází ze žlábkovaného vědra typu Eggers 44–49, nejspíše k jejich mladším formám typu Eggers 48. Shodné bronzové exempláře se nedávno našly také poblíž řeky Wkry (Rudnicki 1993–1994, 132, Ryc. 2) nebo v obrovském depotu z Łubiany (Mączyńska 2009, 383, Taf. 88:G13, 114:G13). Další analogie je z hrobového (?) nálezu ve Dvorech nad Žitavou (Hrnčiarik 2013, 100, Taf. XVII:1530) nebo z kulturní vrstvy na germánském sídlišti pozdní

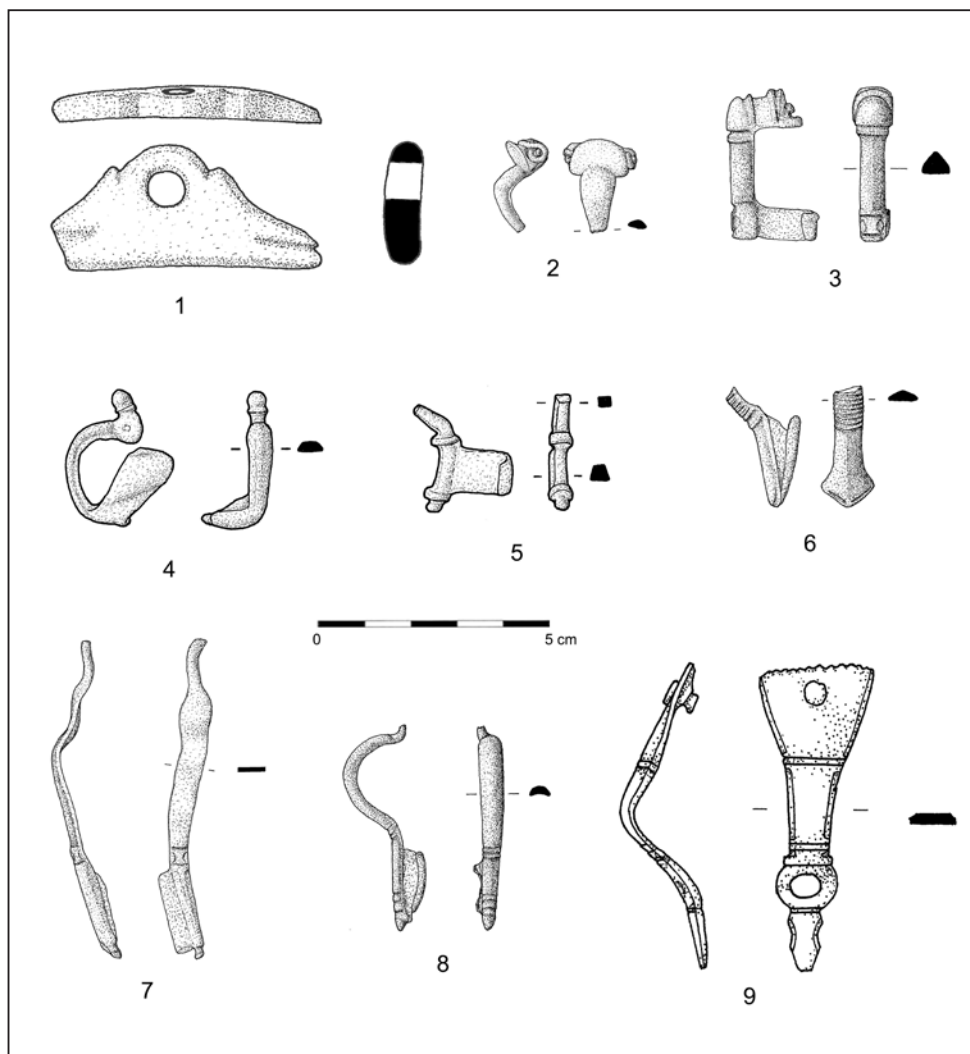
Obr. 4. Vlčnov – Dolní Němčí. Detektorové nálezy z trati Dříněk/Pajsarůvka z let 2012–2013. Kresba P. Holcová, S. Plchová.

doby římské v Uenglingenu v Sasku (Becker et al. 2006, 124, Taf. 56:1). Vědra tohoto typu užívaná na vodu, míchání vody s vínem nebo jako přepravní nádoby na víno se vyskytují na rozsáhlém území římských provincií od Británie po Porýní a v limitní zóně podél Dunaje také v Raetii, Noricu a Pannonii, určení konkrétního místa jejich výroby je proto obtížné (nejčastěji se uvažuje o Porýní – Hrnčiarik 2013, 38). V barbariku se začínají objevovat již v pozdně antoninském období, doba jejich největší obliby je potom spojena s časně severovským obdobím, tj. ve stupních B2b – C1b (Mačzyńska 2009, 180; Jílek 2012, 48). Často bývají obsaženy v inventáři bohatých knížecích hrobů mladší doby římské.

Z větší římské kovové (?) nádoby pochází také železné obloukovité držadlo o průměru 20 cm s hákovitě ohnutými konci (obr. 4:2). Jeho průřez je obdélníkovitý. Jedná se o prostý nezdobený tvar, takže je těžké rozhodnout, k jakému typu nádoby náleží. Železná držadla měla v barbariku například velmi oblíbená bronzová plechová östlandska soudkovitá vědra typu E 39-42, jejichž nálezy na sídlištech se množí (z našeho území viz Mušov – obj. 10, Blučina – obj. 1 – Jílek 2012, 31, obr. 32:5, 33:17). Jejich produkce byla postupná, od 2. poloviny 1. století po 4. století (Jílek 2012, 33–34). Velmi často byla obdobnými železnými držadly opatřena ale také germánská dřevěná vědra mladší doby římské (Becker 2006, 420–421, 426, 440–441, Taf. 23, 28:1, 44:1-4, 45:1, 3-4).

Jiný typ obchodních kontaktů s římskými provinciemi představují kovové součásti dřevěných skříněk, kam patří zlomek masivního podlouhlého bronzového předmětu s očkem k zavěšení a ohnutým středem s odlomeným koncem (obr. 3:17). Tento předmět by bylo možno interpretovat jako hákovitě ohnutý klíč s širokou a plochou horní částí, které A. Kokowski (1997, 14) řadí ke svému typu E – římský import. Výrazná koncentrace těchto klíčů v české části barbarika je interpretována jako důsledek intenzivních římsko-germánských kontaktů a blízkosti provincií, přičemž počet římských dřevěných skříněk jakožto vojenské kořisti se zvýšil po markomanských válkách (Kokowski 1997, 25, Abb. 43). Rámcově podobné nálezy k vlčnovskému exempláři známe z rozrušeného pohřebiště v Nebovidech (Beneš-Horník-Kašpárek 2011, 113, obr. 7:14) nebo ze sekundárních deponií v rámci velkomoravských vrstev hradiska v Mikulčicích (Droberjar 2007, 285, Abb. 5:3). Bronzové a železné hákovitě ohnuté klíče se v masivním měřítku objevují zejména v Pannonii (Gáspár 1986, 221, 292, CCXVIII:1510, CCXXI:863; Varsik 1997, 183, obr. 150:3), kde je jejich datování průběžné po celou dobu římskou (Gáspár 1986, 41–43, 75), zatímco v barbariku se tento typ vyskytuje především v mladší až pozdní době římské (Kokowski 1997, 28). Z římských dřevěných skříněk pravděpodobně pocházejí také dvě ohnuté železné skoby (obr. 4:3-4). Obdobné známe ze žárových hrobů z Mikulova (Peškař 1964, 595, Tab. 109:17-18, 113:11) a Šitbořic (Droberjar-Kazdová 1993, 104–105, Taf. 1:2/4-5). Z provinciálního prostředí je možné jmenovat příklady z kastelu ve Straubingu (Walke 1965, 61, 163, Taf. 134:5, 8, 20). Na druhou stranu takové univerzální železné součástky mohou stejně dobře sloužit jako objímky nejrůznějších náradí.

V roce 2013 byl z lokality získán také železný hrot s dutou tulejí, špičkou trojúhelníkového průřezu a zpětnými háčky (obr. 4:5). Jedná se s největší pravděpodobností o část římského vrhacího oštěpu (pilum). Identické exempláře pochází z hrobu 1 z Kostolné pri Dunaji (Kolník 1980, 95, Taf. LXXV:1b), z bažinných nálezů ve Vimose a Illerupu (Ilkjær 1990, 251–252, Taf. 142:BNB, 143:GLR, SPB), z římských porýnských kastelů Butzbach (Müller 1962, 59, Taf. 16:16), Quintana (Herrmann 1969, 134, Abb. 4:11-14), Nida (Fischer 1973, 115, 127, Abb. 30:8, 39:1), Aalen (Luik 1994, 342, Abb. 64:7) a Abusina (Gschwind 2004, 187, Taf. 85:D212-213) nebo z vojenských pozic Newstead a Corbridge na britském limitu (Scott 1980, 336–337, Fig. 24.2:9-10). Tyto zbraně patří do arsenálu římské armády od 1. do 3. století. V kastelech Abusina nebo Vetoniana se většinou nachází v zánikových

Obr. 5. Vlčnov – Dolní Němčí. Detektorové nálezy z trati Dřínek/Pajsarůvka z let 2012–2013. Kresba P. Holcová, Z. Kosarová.

nebo katastrofických horizontech druhé třetiny 3. století (Gschwind 2004, 185, 187). Podle nálezových celků z barbarika lze však rámcově uvažovat o jejich datování do 1.–2. století (Kaczanowski 1992, 50–51).

K výzbroji římských legionářů by mohlo patřit také železné plechové koncové kování pochvy meče zakončené knoflíkem (obr. 4:6). Je těžké k němu najít přesnou analogii. Celokovové pochvy římských mečů a dýk jsou totiž většinou jednostranné. Typově nejbližší má k vyšším bronzovým peltovitě vykrojeným nákončím pochev římských mečů z organických materiálů s drobným knoflíkem na špičce z Xantenu a Jülich-Merzenhausenu, datované do konce 2. století a první třetiny 3. století (Lenz 2006, 189, Taf. 63:621). Tvarově podobná jsou také špičatá rámová nákončí pochev s kulovitým knoflíkem, mezitvar mezi nákončím typu Nijmegen-Doncaster a peltovitými, jehož příklad známe z legionářského tábora ze Štrasburku (Miks 2007, 323, Taf. 213:B275,8). Mnohdy je však také v západ-

ních římských provinciích problém jednoznačně rozpoznat římská nákončí pochev mečů od raně a vrcholně středověkých, zvláště pokud byla vyzdvižena z povrchových vrstev nalezišť mimo archeologické kontexty (Miks 2007, 324–326, Abb. 74–75). Rovněž není vyloučeno, že vlčnovské nákončí představuje místní barbarickou napodobeninu původního římského výrobku.

Dokladem ustrojení římského nebo germánského koně je železné udidlo koňského postroje s kruhovými konci a dvěma spojenými rýhovanými středovými tyčinkami (obr. 4:1). Na území římských provincií představuje nejčastější typ římského koňského udidla, jehož nálezy známe z Mušova-Burgstalu (Tejral 1994, 46, Abb. 2:9), z mohly č. 2 s koňskými pohřby z Inoty (Palágyi 1981, 41–42, Taf. XVII:26, XVIII:2) nebo z porýnských vojenských kastelů v Abusině (Gschwind 2004, 354, Taf. 62:C787), Xantenu (Lenz 2006, 174, Taf. 46:444) a Saalburgu (Schleiermacher 2000, 169, 176, Taf. 2:2–4). Udidla z římských vojenských či civilních kontextů v Porýní a v Pannonii jsou většinou datována do 1. až počátku 3. století (Palágyi 1981, 27; Nicolay 2007, 45, 47, Pl. 50–51), zatímco nálezy z barbarika (zejména ze severských bažin a z Pruska) spadají obecně do mladší až pozdní doby římské (Wilbers-Rost 1994, 67–68, Taf. 9:C).

Malá bronzová tordovaná jehlička s háčkem (obr. 3:16) zase představuje signifikantní doklad podomácké textilní výroby. Jehličky bývaly zaraženy do horního konce dřevěného nebo kostěného vřetena a sloužily k počátečnímu uchycení nitě během jeho rotačního pohybu při sprádání nití z chomáče vlny. Jako pojistka proti vyvléknutí nitě při práci bylo výrazné tordování, do jejich drážek bylo možno nit namotat (Gostenčnik 2001, 571–572). Podle typologické analýzy nálezů z Magdalensbergu by se náš exemplář nejvíce blížil variantě Gostenčnik M13, která se na výše zmíněné lokalitě vyskytuje v nálezových kontextech do 1. poloviny 1. století (Gostenčnik 2001, 574–576, Abb. 1). Tyto uniformní předměty se však bez větších typologických změn vyskytují po celou dobu římskou, a to na celém území střeoevropského barbarika, jak na sídlištích, tak na pohřebištích. Z nejbližšího okolí je možné jmenovat exempláře ze sídlišť v Uherském Brodu, trať „Kučovská lávka“ nebo Hrubé Vrbky „Za Bařinou“ (Vachútová–Zeman 2009, 519, obr. 8:3), z funerálního prostředí potom nálezy z hrobu 193 z Kostelce na Hané (Zeman 1961, 261, obr. 41:B/a), z hrobu 185 z Abrahámu (Kolník 1980, 66, Taf. LIII:185:d) nebo z hrobu 30 z Kostolné pri Dunaji (Kolník 1980, 107, Taf. XCV:30:f).

Zajímavým exemplářem je také polovina drobného železného předmětu omegovitého tvaru se zahnutými a stočenými konci (obr. 3:18). Nejde o příliš časté nálezy v době římské – uvést lze v podstatě jen příklad z výrobního objektu 11/68 na pozdně římském sídlišti ve Zlechově (Zeman 2008, 115, Tab. 113:1). Častější výskyt je zaznamenán v době stěhování národů, v kostrových hrobech z 5. století jakožto převzatý prvek z hmotné kultury východogermánských kmenů (Tejral 1982, 154–155, obr. 76:3, 92:1, 102:3; Čižmář–Tejral 2002, 118, Abb. 7:5–6, 9, 10:2). Názory na funkci těchto nástrojů se značně různí. Nejčastěji bývají považovány za součást křesacích souprav zavěšených na opasku, konkrétně za ocílky (Tejral 1982, 154–155; Droberjar 2002, 144–145). Druhou možností je jejich použití jako obvodového kování osobních kožených kapsářů, zejména v době stěhování národů (Droberjar 2002, 115–116). O něco větší analogicky konstruovaný předmět z Gaukönigshofen-Acholschhausenu je zase interpretován jako pozdně laténský nebo časně římský dlouhý nůž se zahnutým držadlem (Hoffmann 2004, 110, Taf. 19:2).

Další skupinu nálezů představují kovové součásti opasků a jejich řemínků. Geograficky poměrně rozšířeným typem je bronzové koncové kování opaskového řemínku s lichoběžníkovitě rozšířenou horní částí s jedním nýtem a profilovanou spodní částí s kruhovým prolamovaným otvorem a vázičkovitě utvářeným výběžkem (obr. 5:9). Ve střední části se nachá-

zí jemná rytá výzdoba v podobě několika linií. Podle posledního zpracování těchto opaskových součástí řadí R. Madyda-Legutko (2011, 55–56, Tabl. XXIV:3, 8; XXVIII:5-6, 12) tyto tvary do své III. skupiny, typ 6, varianta 1. Jedná se o novou módu opaskových garnitur, která se v przeworské kultuře objevuje po markomanských válkách, ve stupni C1a (Madyda-Legutko 2011, 115). K opaskovým součástem bychom pravděpodobně s velkou opatrností mohly přiřadit také dvě železné oválné přezky (?) s protáhlými rameny (obr. 3:19-20). Velmi vzdáleně připomínají dlouhé štíhlé germánské opaskové přezky typu Madyda-Legutko 8-10, které se nejčastěji objevují v Polabí, przeworské a wielbarské kultuře a jsou datované do stupňů B1c – B2 starší doby římské, tj. na konec 1. století a do 1. poloviny 2. století (Madyda-Legutko 1986, 6, 21, Taf. 2). Vzhledem k tomu, že se jedná o povrchový nález, není vyloučeno ani jeho pozdější datování. Obdobné předměty byly v 15.–16. století používány jako pastýřské foukací hudební nástroje, tzv. drumle.

Kromě popsáných artefaktů byla z této trati získána také drobná kolekce tří římských mincí (za jejich určení děkuji D. Kašparové). Ve dvou případech se jedná o značně otřelé mosazné či měděné antoniniany vojenských císařů 2. poloviny 3. století. První z nich (obr. 3:2), podle ženské hlavy na aversu, je s určitou opatrností možno určit jako ražbu císaře Galliena pro svou manželku Saloninu (253–268). Druhá ražba s hlavou ověnčenou paprskovitou korunou (obr. 3:3) typově vypadá na minci císaře Claudia II. Gothica (268–270). Nejstarší mincí je stříbrný denár s ověnčenou hlavou na aversu některého z císařů 2. století nebo 1. poloviny 3. století (obr. 3:1). Bližší určení zatím není možné, neboť minci pokrývá silná siřníková krusta.

Výčet nových nálezů z této bohaté lokality uzavírá soubor terry sigillaty sestávající celkem z dvanácti exemplářů. Jedná se o čtyři fragmenty z výdutí, jeden zlomek výdutě se zachovalou částí vnitřního okraje nádoby a jeden střepek ze dna drobné tenkostěnné nádoby. U ostatních kusů nebylo možné určit, z jaké části nádoby pocházejí. Vzhledem k fragmentárnosti rovněž nebylo možné stanovit dílnu nebo provenienci popsáných střepů.

Sídliště v trati Vlčnovský háj

Nově objevenou lokalitou z doby římské, která dosud nebyla v odborné literatuře uvedena, je sídliště v trati Vlčnovský háj. Ojedinelé zlomky germánské keramiky byly zatím známy z okolních polních tratí. Prozatím bylo získáno devět významných kovových artefaktů z doby římské, průzkum bude pokračovat i v následujících letech.

Katalog

1. Ataše římského bronzového vědra E 36 ve tvaru listu s odlomeným kroužkem pro uchycení držadla. Rozměry: délka 5,5 cm; šířka 4,4 cm (obr. 6:1).
2. Zlomek horní část bronzové římskoprovinciální výrazně členěné spony A 84. Průřez lučíku je střečovitý. Vnutí a jehla chybí. Rozměry: délka 2,3 cm (obr. 6:3).
3. Bronzová římskoprovinciální kolínkovitá spona se zdobenou polokruhovou záhlavní destičkou (tři pásy jemných záseků). Vysoký zachycovač je zesponu ohnutý. Jehla je odlomena. Rozměry: délka 3,4 cm (obr. 6:4).
4. Dvojdílná germánská bronzová spona s vysokým zachycovačem tzv. sarmatského typu. Průřez lučíku je střečovitý, nad místem vnutí se nachází profilovaný krček. Lučík je od nožky oddělen plastickým žebrem, patka je ukončena kulovitým knoflíkem. Vnutí a jehla chybí. Rozměry: délka 4,1 cm (obr. 6:5).

5. Jednodílná germánská bronzová spona s hrotitou nožkou s páskovým lučíkem obloukovitého tvaru. Jehla chybí. Rozměry: délka 6,6 cm (obr. 6:6).
6. Jednodílná germánská bronzová spona s hrotitou nožkou s páskovým lučíkem obdélníkovitého průřezu. Horní část lučíku nese stopy jemné ryté výzdoby. Vinutí a jehla chybí. Rozměry: délka 6 cm (obr. 6:7).
7. Jednodílná bronzová germánská spona s obdélníkovitou nožkou. Na horní části lučíku a nožce je zdobena jemnými rytými vzory. Lučík je tyčinkovitý, obdélného průřezu. Rozměry: délka 4,2 cm (obr. 6:8).
8. Bronzové poutko s jedním nýtem ze závěsu okrajového kování picího rohu. Rozměry: délka 2,1 cm (obr. 6:2).
9. Zlomek jehly bronzové spony. Rozměry: délka 1,9 cm. Fotograficky ani kresebně nedokumentováno.

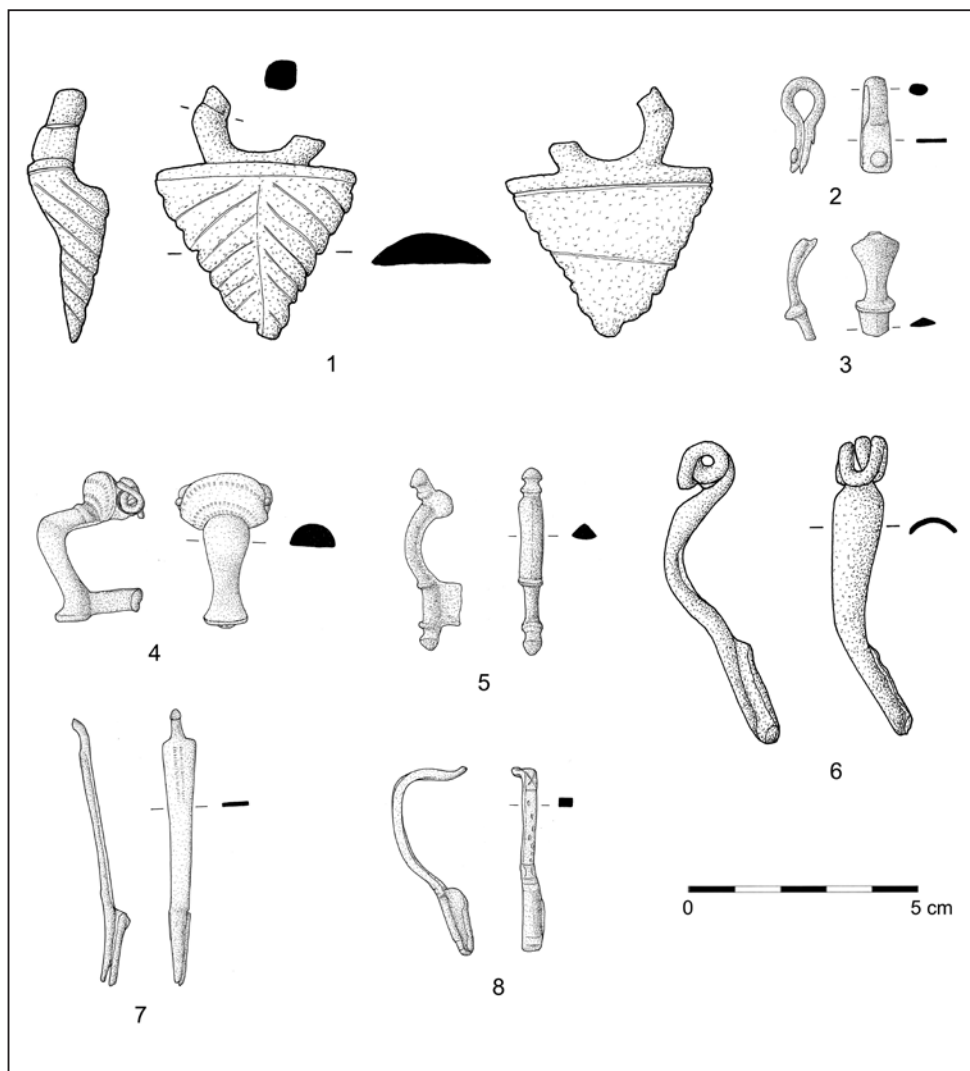
Uložení: Slovácké muzeum Uherské Hradiště.

Významným dokladem dálkového obchodu s římskými provinciemi je nález zdobené bronzové ataše ve tvaru listu s odlomeným kroužkem pro uchycení držadla (obr. 6:1). Podle analogií z norické Ovilavy pravděpodobně pochází z římského vědra typu Eggers 36 kónického tvaru (Sedlmayer 1999, 98, Abb. 24, Taf. 46:2-3). Tato vědra náleží k oblíbeným picím soupravám také v Porýní a Gallii, přičemž sloužila jako nádoby na víno v průběhu celého 2. století (Sedlmayer 1999, 103).

Nádoby vyrobené ze zvířecích rohů patří k velmi oblíbené součásti germánských picích servisů. K závěsu okrajového kování takového picího rohu patří drobné bronzové poutko s jedním nýtem (obr. 6:2). Podobná se našla v žárových hrobech v Dobřichově-Píchoře (Droberjar 1999, 59, Taf. 9:III/9) a ve Sládkovičovu (Kolník 1980, Taf. CXLIX:51/m3, CLVII:70/t, CLXIV:8). V třídění J. Andrzejowského (1991, 63, Ryc. 14i) patří k typu S.10, vyskytující se zejména ve fázi B1, částečně i B2 starší doby římské, tedy převážně 2. poloviny 1. století a počátku 2. století.

Také v trati Vlčnovský háj bylo nalezeno několik spon z doby římské. Zlomek horní části střechovitého lučíku se středovým žebrem (obr. 6:3) vykazuje jednoznačnou shodu s mladšími variantami noricko-pannonských výrazně členěných spon typu A 84, datovanými do 2. století. Získána byla také bez jehly kompletní římská vojenská kolínkovitá spona typu Jobst 13D s polokruhovitou záhlavní destičkou zdobenou třemi pásy jemných rytých záseků a horním vinutím (obr. 6:4). Horní vinutí je přitom charakteristické pro nálezy v Podunají a na Moravě. Po nezdobených variantách typu Jobst 13C se jedná o nejrozšířenější druhy provinciálních kolínkovitých spon v barbariku (Peškař 1972, 95–96, Taf. 17:4-10, 12, 18:2-4; Bazovský 2005, 59–60, Tab. XVIII:1-6, 8, 10; Droberjar 2012a, obr. 3:1-5, 7-8) a samozřejmě také v podunajských provinciích (Jobst 1975, 66–67, Taf. 21-23; Merczi 2011, 29–37, Taf. 3:1-5, 5:3, 6-8, 6:1-8, 8:1-8). Datovány jsou stejně jako nezdobené varianty do přechodného stupně B2/C1, jejich ojedinělé přežívání v kontextech 3. století je však možné (Jobst 1975, 66; Sedlmayer 1995, 45; Droberjar 2012a, 123).

Ostatní spony jsou germánskými výrobky. Téměř v celku je zachována dvojdílná spona s vysokým šikmým zachycovačem s horní tětívou opřenou o krček knoflíkovitého výčnělku na hlavici (obr. 6:5). Náleží k typu A 210, Schulteho skupiny A VII 2, Form A 29 (Schulte 2011, 128–131, Abb. 86). Touto variantou se naposledy podrobně zabýval J. Tejral (2006) v souvislosti s vyhodnocením zajímavého dokladu jejich výroby v barbariku v podobě zlomků liteckých forem a tyglíků z Pasohlávek. Chronologicky zařadit je můžeme do stupně C1 – tedy do závěrečné fáze 2. století a do 1. poloviny 3. století, což potvrzuje a upřesňuje i nález dílny v Pasohlávkách (Tejral 2006, 135–138, Abb. 6-7, 9). Dvěma exempláři jsou za-

Obr. 6. Vlčnov – Dolní Němčí. Detektorové nálezy z trati Vlčnovský háj z roku 2013. Kresba P. Holcová.

stoupeny jednoduché spony s hrotitou nožkou, jedna z nich nese náznaky nevýrazné ryté výzdoby na lučíku a nožce (obr. 6:6-7). Jednoduché spony s hrotitou nožkou byly velmi oblíbeným spínadlem mladší doby římské a jsou zvláště charakteristické pro svěbskou oblast severně středního Dunaje (Tejral 1998, 394; Varsik 2005, 277). Výskyt spon tohoto typu bývá datován poměrně široce – nejčastěji od poloviny 3. století do 1. poloviny 4. století (Zeman 1961, 193–194; Kolník 1965, 214, 216; Peškař 1972, 119; 1998, 394–395). Posledním typem spony z Vlčnovského háje je příbuzná varianta s obdélníkovitou nožkou se zdobeným lučíkem i nožkou (obr. 6:8). Vyskytují se současně se sponami s hrotitou nožkou, udržují se v módě však déle, až do počátku 5. století (Tejral 1998, 396).

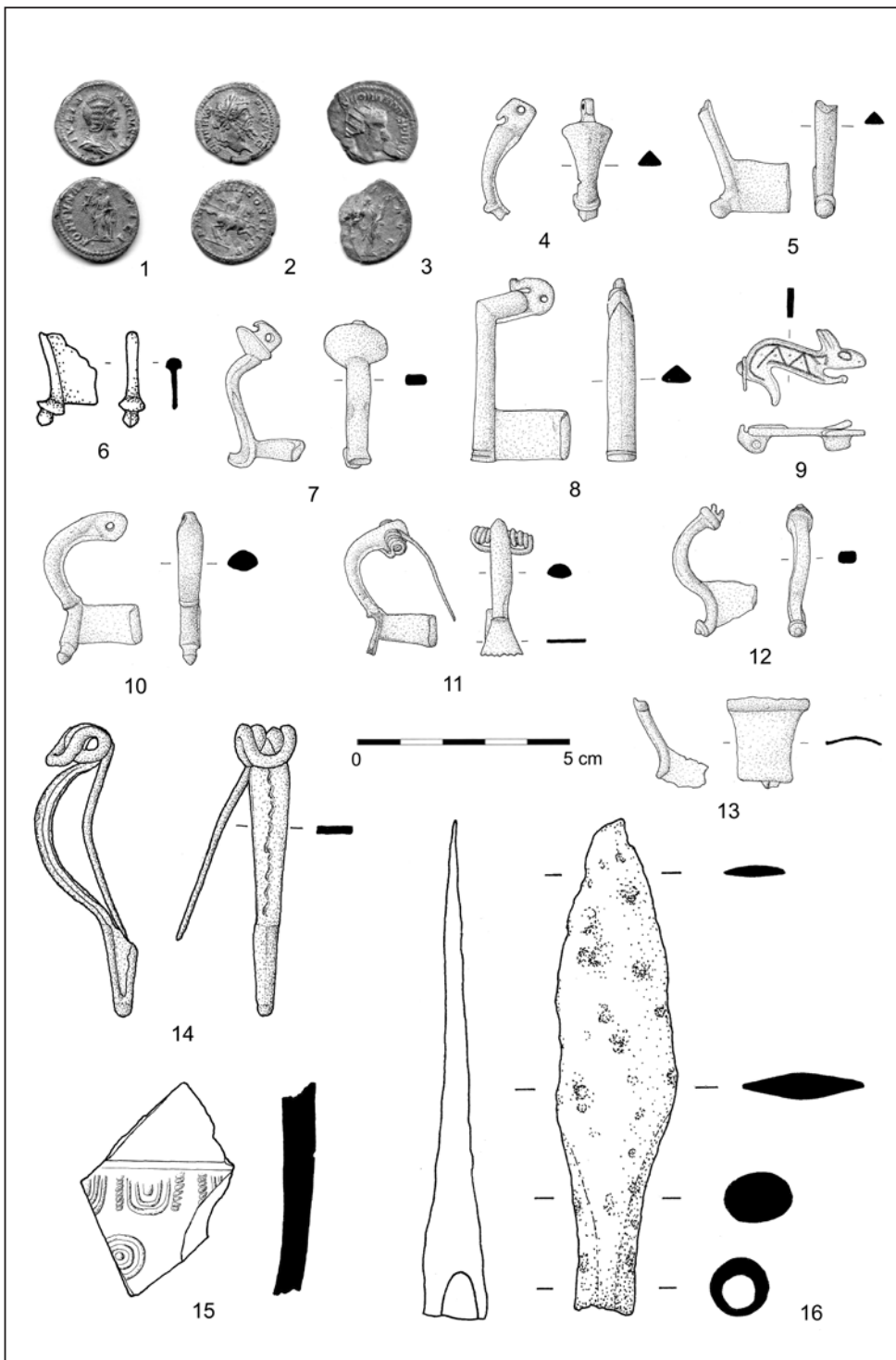
K souboru z trati Vlčnovský háj patří ještě zlomek bronzové jehly blíže neznámého typu spony.

Sídliště v trati Hýblův kříž

Toto sídliště, nacházející se východně od Vlčnova, je známo již z povrchových sběrů Jana Pavelčíka, který odtud získal převážně germánskou keramiku starší doby římské, přeslen a římské mince 1. století (Hrubý–Hochmanová–Kalousek–Pavelčík a kol. 1956, 113–114). Novými sběry za použití detektoru kovů bylo získáno celkem šestnáct předmětů z doby římské. Jejich bližší geografickou specifikaci ani polohu lokality v mapě není možné prozatím uvést, neboť bude i nadále podrobně sledována.

Katalog

1. Zlomek bronzové římskoprovinciální výrazně členěné spony A 84. Dochována horní polovina lučíku střechovitého průřezu se středovým žebrem. Vinutí a jehla chybí. Rozměry: délka 2,9 cm (obr. 7:4).
2. Fragment spodní poloviny bronzové římskoprovinciální výrazně členěné spony s patkou zakončenou knoflíkem. Rozměry: délka 2,8 cm (obr. 7:5).
3. Zlomek nožky se zachycovačem a profilovaným knoflíkem bronzové římskoprovinciální výrazně členěné spony. Patka ukončena profilovaným knoflíkem. Rozměry: délka 2,3 cm (obr. 7:6).
4. Bronzová římskoprovinciální kolínkovitá spona s polokruhovou nezdobenou záhlavní destičkou. Zachycovač je úzký a vysoký. Vinutí a jehla chybí. Rozměry: délka 3,5 cm (obr. 7:7).
5. Bronzová římskoprovinciální destičkovitá emailová zoomorfí spona v podobě běžícího zajíce zdobená rytými rýžkami ve tvaru vlčích zubů po obvodu a uprostřed. Email nezachován. Chybí jehla. Rozměry: délka 3 cm; výška 1,8 cm (obr. 7:9).
6. Dvojdílná bronzová kolínkovitá spona s hladkým, pravouhle zalomeným lučíkem, nožkou zdobenou jemným fasetováním s vysokým zachycovačem a nevýraznou záhlavní destičkou. Vinutí a jehla chybí. Rozměry: 4,4 cm (obr. 7:8).
7. Dvojdílná bronzová spona s vysokým zachycovačem A 201. Lučík je od nožky oddělen plastickým žebírkem, patka je ukončena drobným knoflíkem. Vinutí a jehla chybí. Rozměry: délka 3,6 cm (obr. 7:10).
8. Kompletní dvojdílná bronzová spona s vysokým zachycovačem A 201 se spodním vinutím. Nožka je lichoběžníkovitě rozšířená se zvlněným okrajem. Rozměry: 3,3 cm (obr. 7:11).
9. Dvojdílná bronzová esovitě profilovaná spona s knoflíkovitým ukončením nožky a vysokým zachycovačem A 111. Vinutí a jehla chybí. Rozměry: délka 3,2 cm (obr. 7:12).
10. Fragment spodní poloviny bronzové pozdní vendické spony A 41 se širokým plechovým lučíkem s nevýrazným středovým žebrem. Rozměry: délka 2,2 cm (obr. 7:13).
11. Bronzová germánská jednodílná spona s hrotitou nožkou a plným, přehnutým zachycovačem. Páskový lučík je zdoben rytými esovitými motivy. Patka je ukončena nevýrazným knoflíkem. Rozměry: délka 6,9 cm (obr. 7:14).
12. Železný listovitý hrot kosočtverečného průřezu s tulejkou oválného průřezu. Rozměry: délka 11,7 cm; maximální šířka hrotu 4,4 cm (obr. 7:16).
13. Zlomek westerndorfské terry sigillaty z výdutě misky Drag. 37 s výzdobou vejcovce a dvojitého kruhu se středovým bodem (mistr Erotus). Rozměry: 5,1 × 3,6 cm; tloušťka střepu 0,7 cm (obr. 7:15). Odborné určení provedla S. Klanicová (Archeologický ústav AV ČR v Brně).
14. Římská mince – stříbrný denár z let 196–211, Julia Domna († 217), mincovna Řím. Avers: oděné poprsí Julie Domny doprava, opis IVLIA AVGVSTA; revers: stojící For-

Obr. 7. Vlčnov – Dolní Němčí. Detektorové nálezy z trati Hýblův kříž z roku 2013. Kresba P. Holcová, Z. Kosarová, S. Plchová.

tuna doleva držící v pravé ruce roh hojnosti a levou rukou opírající se o kormidlo, opis FORTVNAE FELICI. Rozměry: průměr 18,5/18,2 mm; váha 2,203 g (obr. 7:1). Odborné určení provedl J. Šmerda (MZM Brno).

15. Římská mince – stříbrný denár z roku 206, Septimius Severus (193–211), mincovna Řím. Avers: ověččená busta Septimia Severa doprava, opis SEVERVS PIVS AVG.; revers: Septimius na koni ve skoku doprava, držící v ruce kopí, opis P. M. TR.P.XIII COS. III P.P. Rozměry: průměr 19,2/18,2 mm; váha 2,509 g (obr. 7:2). Odborné určení provedl J. Šmerda (MZM Brno).
16. Římská mince – stříbrný antoninián z roku 240, Gordianus III. (238–244), mincovna Řím. Avers: hlava Gordiana doprava, opis ...GORDIANVS PIVS A(VG); revers: stojící Aequitas doleva, v pravé ruce drží váhy, v levé ruce roh hojnosti, opis ...AS (AEQVITAS) AVG. Mince je olámaná, zachovány 2/3 původní mince. Dochované rozměry: průměr 20,6/18,2 mm; váha 2,208 g (obr. 7:3). Odborné určení provedl J. Šmerda (MZM Brno).

Uložení: Slováké muzeum Uherské Hradiště.

Největší zastoupení v získaném souboru mají spony. Charakteristické mladší římsko-provinciální výrazně členěné noricko-pannonské spony bez záhlavní destičky typu A 84 jsou zastoupeny třemi bronzovými zlomky (obr. 7:4-6). Jedním exemplářem máme doloženou také legionářskou kolínkovitou sponu s nezdobenou polokruhovitou záhlavní destičkou typu Jobst 13C (obr. 7:7). Jak již bylo výše zmíněno, oba tyto typy spínadel byly do barbarika distribuovány hlavně koncem 2. století, za markomanských válek s výjimečným přežíváním do 1. poloviny 3. století.

Naopak germánskou variantou kolínkovitých spon je dvojdílný bronzový exemplář (bez dochované jehly a hlavičky) s hladkým, pravouhle zalomeným lučíkem, nožkou zdobenou jemným fasetováním s vysokým zachycovačem a nevýraznou záhlavní destičkou chránící vinutí (obr. 7:8). Toto spínadlo náleží k V. Almgrenově skupině, k přechodným formám mezi labsko-germánskými a římskými kolínkovitými sponami, variantě D podle E. Droberjara (2012b, 241, obr. 3:11), které jsou velmi podobné typu A 132a. I tyto šperky jsou typické pro období markomanských válek, tedy pro pozdní stupeň B2 a přechodnou fázi B2/C1 (Droberjar 2012b, 242).

Mezitvarem mezi germánskými kolínkovitými a trubkovitými sponami je drobný, esovitě prohnutý dvojdílný exemplář s knoflíkovitým ukončením nožky a vysokým zachycovačem s chybějícím vinutím a jehlou typu A 111 (obr. 7:12). Analogická kompletní spona se našla v hrobě 73 na pohřebišti Sládkovičovo (Kolník 1980, 155, Taf. CLIX:73/c) nebo v hrobě 1 z Rothenseehofu (Tejral 2001, 221, Abb. 8:5). Oba se svým inventářem hlásí do fáze B2a. Rozšíření těchto spon v barbariku může být spjato s pronikáním výrobků noricko-pannonského uměleckého řemesla na počátku stupně B2 (Machajewski 1998, 188). O. Gupta (2004, 51), který řadí tyto tvary do své IV. skupiny, formy 1A, vyznačující se knoflíkem na patce a dlouhým samostřílovým vinutím, vydělil specifickou lokální oblast jejich pozdní produkce v Brandenbursku, okolí Hamburku a v Pomořansku v období po markomanských válkách, tj. ve stupni C1 (Gupte 2004, 104, Taf. 31-32, 73:1).

Fragment spodní poloviny spony se širokým plechovým lučíkem s nevýrazným středovým žebrem (obr. 7:13) pravděpodobně náleží ke germánským sponám s širokým lučíkem a příčným žebrem typů A 40-43. Nejblíže má k tzv. pozdním vendickým sponám (typu A 41), které mají těžiště výskytu v oblasti dolnovisecko-pomořské (Tejral 1970, 196, 198; Peškař 1972, 70; Olędzki 1998, 76). Podle utváření nožky bychom mohli uvažovat o přiřazení k variantě A 41 Y (Schuster 2006, 105, Ryc. 4:14-15), příp. A 41 Z (Schuster 2006, 110, Ryc. 10:9). Mezi „klasickými“ sponami A 41 lze poměrně dobře rozlišit exem-

pláře przeworského a wielbarského stylu. Przeworská spínadla jsou převážně bimetalická, kdy lučik je bronzový a vnutí s jehlou železná, zatímco wielbarská jsou celá vyrobená z bronzu. Dalším rozdílem je relativně úzká nožka u przeworských spon a nízké, málo výrazné středové žebro (u wielbarských má nožka tvar přesýpacích hodin a středové žebro je výrazné válcovité), lučik je přitom vytepán z tenkého plechu. I když je spona z trati Hýblův kříž nekompletní, dochovaná část odpovídá znakům przeworské varianty. Potvrzuje se tak zjištění, že pokud se tento typ spony objeví ve středodunajské oblasti, jedná se v drtivé většině o výrobek przeworského stylu (Olędzki 1998, 77–78, Abb. 5:1-5). Ze sídlištního prostředí bývá nejčastěji zmiňována spona z Chrlic (Tejral 1970, 196, obr. 4:8) a Bieleho Kostola (Tejral 1999, Abb 35:3), případně z dolnonorakouského Drösingu nebo Bernhardsthalu (Tejral 1999, Abb. 17:11-12). Tyto mladší varianty vendických spon bývají nejčastěji datovány podle výskytu v hrobech do období přelomu mezi starší a mladší dobou římskou – fáze B2/C1 (Tejral 1970, 202; 1999, 171; Olędzki 1998, 76–77; Schuster 2006, 119–120).

Tak jako v trati Dříněk/Pajsarůvka byly i v trati Hýblův kříž nalezeny germánské dvojdílné samostřílové formy s vysokým zachycovačem Almgrenovy VII. skupiny. První z nich je identická se sponou z Dřínku, tj. typ A 201, Schulte A VII 2, Form 22 (obr. 7:10). Druhá má také polokruhovitý průřez lučiku, spodní vnutí, její nožka je ale lichoběžníkovitě rozšířená se zvlněným okrajem (obr. 7:11). Analogické protějšky je možné jmenovat ze sídlišť v Rakvicích (Peškař 1972, 44, Taf. 20:6), v Bratislavě-Vajnorech (Bazovský 2005, Taf. XXIII:1-4) nebo Bernhardsthalu (Adler 1993a, 477, Abb. 622; Jedlicka-Schmidt 1995, 554, Abb. 616; Jedlicka 1996, 697, Abb. 449). Náleží ke skupině Schulte A VII 2, Form 30, var. B s nožkou utvářenou do podoby ptačího ocásku, které mají těžiště rozšíření hlavně v dolnorakouském a moravském Pomoraví s přesahem směrem k severu i jihu (Schulte 2011, 131–133, Abb. 88:4-5). Jejich datování není striktně vymezeno, vyskytují se jak ve 2. polovině 2. století, tak ve 3. století (Schulte 2011, 170).

Unikátním nálezem je římskoprovinciální destičkovitá emailová zoomorfní spona v podobě běžícího zajíce zdobená rytými rýžkami ve tvaru vlčích zubů po obvodu a uprostřed (obr. 7:9). Ve středodunajském barbariku není jejich nálezů příliš mnoho. Jeden příklad pochází ze žárového hrobu ve Slatině v Čechách (Svoboda 1948, 107, obr. 17:2), druhý potom z povrchového sběru na dolnorakouském germánském sídlišti v Mollmannsdorfu (Pollak 1980, 80, Taf. 72:25). Vyskytují se však také v sarmatské části barbarka – např. v ženském hrobě z Rösčke (Vaday 2003, 402, Fig. 43:Subtype1:Group1) a na Gotlandu – dva exempláře ze žárového hrobu z Bjersu (Silvén 1961, 87–88, Fig. 11). Více analogií známe z římskoprovinciálního prostředí, např. z Carnunta (Farka 1978, 424, Abb. 356), Vindobony (Schmid 2010, 124, Taf. 40:317-318) nebo Brigetia (Sellye 1939, 26–27, 39, Táb. XIII:1-5). Tyto exempláře je možné zařadit ke zvířecím sponám s emailovými vložkami typu Riha 7.25 (Riha 1979, 202, Taf. 67:1737), jsou datovány do 2. poloviny 2. století a na počátek 3. století (Riha 1979, 201; Vaday 2003, 366; Schmid 2010, 58–59).

Jedním z derivátů germánských spon s podvazanou nožkou jsou spony s hladkou, nezdobenou hrotitou nožkou a plným, přehnutým zachycovačem, jejichž páskový lučik bývá zdoben průběžnými esovitými motivy umístěnými uprostřed (obr. 7:14). Její patka je ukončena nevýrazným knoflíkem. Jak již bylo výše pojednáno, jsou datovány do 2. poloviny 3. století a 1. poloviny 4. století. Výzdoba jejich lučiku na toto široké datování vliv nemá.

Z trati Hýblův kříž pochází také jeden z mála dokladů zbraní, a to 11,5 cm dlouhý listovitý železný hrot oštěpu s rozšířeným středem a krátkou tulejkou (obr. 7:16) typu Kaczanowski V.1 (Kaczanowski 1995, 16, Tabl. VI:5-6). Tyto varianty jsou v przeworské kultuře datovány obecně do druhé poloviny 1. století a první poloviny 2. století v rámci stupňů B1 – B2

(Kaczanowski 1995, 37–38, 74, Tabl. XX). Vzhledem k minimálním odlišnostem železných listovitých hrotů kopí v průběhu doby laténské a římské je však možné, že by mohlo jít také o keltský výrobek. Nálezy z doby laténské jsou ojediněle na lokalitě přítomny.

Nálezové spektrum doplňují tři stříbrné římské mince. Podle určení J. Šmerdy jde o ražby z konce 2. století a 1. poloviny 3. století. Jedná se o denáry císaře Septimia Severa z roku 206 (obr. 7:2) a jeho manželky Julie Domny z období 196–211 (obr. 7:1), oba ražené v římské mincovně. Třetím nominálem je olámaný antoninián císaře Gordiana III. (obr. 7:3), který vládl v letech 238–244. Podle posledních nálezů z ostatních germánských sídlišť, zejména na Hodonínsku, byly právě mince Gordiana III. nejčastěji středodunajskými Germány přijímány od římských obchodníků.

Kromě kovových nálezů se podařilo povrchovým sběrem získat také zdobený fragment římské reliéfní keramiky – terry sigillaty – z výdutě misky Drag. 37 (obr. 7:15). Podle ornamentu s vejcovcem typu E1 podle H. J. Kellnera (1981, 127) a dvojitého kruhu se středovým bodem č. 56 (Kellner 1981, 150–151) lze konstatovat, že se jedná o výrobek westerndorfských dílen, konkrétně mistra Erota (za určení děkuji S. Klanicové). Erotus byl zaměstnáván ve velké hrnčářské dílně u Comitiala, stejně jako několik dalších hrnčírů, v poslední čtvrtině 2. století a na počátku 3. století, přičemž se jedná o první doložený výrobek tohoto mistra na Moravě (Klanicová 2007, 183).

Závěr

Na katastru obce Vlčnov a částečně i sousedního Dolního Němčí byly novými povrchovými sběry za využití detektoru kovů v letech 2012–2013 ověřeny tři známé germánské lokality. Nejvýznamnější je sídliště a pohřebiště v trati Dříněk/Pajsarůvka. Podle starších výzkumů bylo pohřebiště založeno až v průběhu mladší doby římské, ve stupni C2 v důsledku určitých vnitrogermánských migračních pohybů, přičemž se vyznačuje poměrnou chudobou na milodary (Tejral 1975, 79–81). Jak ukazují nové detektorové nálezy, mohlo by se v této trati nacházet i pohřebiště ze starší fáze starší doby římské, ze stupně B1c. Indikátory jsou zejména polabská mladší vendická spona A 26 a starší typ noricko-pannonské výrazně členěné spony A 67 (obr. 3:4-5) i množství kovových slitků, které se na lokalitě vyskytují (nejsou předmětem zpracování v tomto příspěvku). Spona A 67 se našla i v žárovém hrobě 8 (IV/1935) z nedalekých Nedakonnic, který je datován do B1a (Peškař 1972, 77). K inventáři rozrušených hrobů mohly náležet také železné skoby a bronzový klíč z římských dřevěných skříněk, příp. kování pochvy meče nebo římské pilum. Problémem bližší lokalizace pohřebiště je rozptýlení těchto nálezů na velké ploše (řadě nálezů bohužel chybí GPS souřadnice), i když v nevelké vzdálenosti od prozkoumaných žárových hrobů. Prozatím tak můžeme hovořit spíše o nových nepřímých důkazech rozrušených žárových hrobů, které byly orbou rozvlečeny. Jak ukazuje příklad zjišťovacím výzkumem nedávno potvrzeného žárového pohřebiště ze starší doby římské v Jevíčku-předměstí (Droberjar-Vích 2011), povrchové nálezy mohou být důležitým indikátorem objevení germánských pohřebišť, zvláště v regionu s tak hustou sídelní strukturou v době římské, jakou představuje střední Pomoraví.

Počátky sídliště, rozkládající se převážně v trati Dříněk, je možné na základě starších sběrů i ověřovacího výzkumu z let 1972–1980 hledat dříve, a to ve stupni B2 starší doby římské (první polovina 2. století) s těžištěm největšího rozkvětu osídlení ve stupni C1, tj. po markomanských válkách. Sídliště kontinuálně pokračuje až do počátku 5. století (Zeman 2003–2004). Tento nastíněný vývoj potvrzují také nové nálezy. Ukazují na obchodní (části bronzových nádob, výrazně členěné spony A 84, terra sigillata, římské ražby) nebo i vojenské (pilum, kolínkovitá spona) kontakty této germánské osady s římskými provinciemi bě-

hem i po markomanských válkách, včetně určitého pohybu nositelů či šíření nových mód-
ních prvků przeworské kultury v rámci barbarika od severu k jihu (vendické spony A 43).
Rozvoj osady v mladší době římské demonstrují četné nálezy germánských spon s vysokým
zachycovačem, s hrotitou a obdélníkovitou nožkou.

Dlouhou chronologii vykazuje také sídliště v trati Vlčnovský háj. Zlomek ataše římského
vědra E 36 a kování závěsu picího rohu ukazuje na jeho počátky ve stupni B2, plynulý vývoj
do konce 3. století dokládají římskoprovinciální (A 84, kolínkovitá) a germánské (s vyso-
kým zachycovačem, hrotitou a obdélníkovitou nožkou) spony.

Poslední sídliště v trati Hýblův kříž bylo nejspíše založeno ve stupni B2b (spony A 84,
hrot kopí). Intenzivní místní činnost (spony s vysokým zachycovačem, kolínkovitá spona
A 132) včetně dálkových kontaktů s przeworskou kulturou (pozdní vendická spona A 41),
labsko-germánským kulturním okruhem (drobná esovitá spona A111) a římskými provinci-
emi (kolínkovitá a emailová destičkovitá spona, terra sigillata, stříbrné ražby) byla na sídlišti
vyvíjena v době markomanských válek a půl století po nich. Nejmladší doklady germánské-
ho osídlení lze zařadit do konce 3. století, do stupně C2 (zdobená spona s hrotitou nožkou).

Všechna tři výše popsaná sídliště mají tedy podobný časový vývoj a řadí se do husté
sítě germánských lokalit ve středním Pomoraví, ležících na regionální spojnici obchodních
cest z Pováží k řece Moravě, tj. k Jantarové stezce. To potvrzuje i množství římských impor-
tů, zejména z časů markomanských válek a období po nich. V poslední době se struktura
germánského osídlení této oblasti ještě více zahušťuje, objevují se nové lokality na katastru
Ostrožské Nové Vsi, Ostrožské Lhoty, Blatnice pod Sv. Antonínkem, Kunovic i Uherské-
ho Brodu, a to opět výhradně podle výsledků povrchových sběrů pomocí detektorů kovů.
I když se v řadě případů jedná o živelnou činnost, nelze poznatky získané tímto způsobem
přehlížet. Zásadním způsobem nám totiž mění dosavadní obraz poznání pramenné základ-
ny nejen doby římské.

Literatura:

- A d l e r, H. 1993a: KG Bernhardsthal, MG Bernhardsthal, VB Mistelbach. *Fundberichte aus Österreich* 31/1992, 477.
- A d l e r, H. 1993b: KG Bernhardsthal, MG Bernhardsthal, VB Mistelbach. *Fundberichte aus Österreich* 31/1992, 478.
- A l l e r b a u e r, S. a J e d l i c k a, F. 2001: KG Ringelsdorf, MG Ringelsdorf-Niederabsdorf, VB Gänserndorf. *Fundberichte aus Österreich* 39/2000, 662–663.
- A n d r z e j o w s k i, J. 1991: Okucia rogów do picia z młodszego okresu przedrzymskiego i okresu wpływów rzymskich w Europie środkowej i północnej (próba klasyfikacji i analizy chronologiczno-terytorialnej). *Materiały starożytne i wczesnośredniowieczne* 6, 7–120.
- B a z o v s k ý, I. 2005: *Spony z doby římské v slovenskom barbariku*. Rkp. dizertační práce, Katedra archeologie FF UK, Bratislava.
- B e c k e r, A. 2006: Die metallbeschlagenen germanischen Holzeimer der römischen Kaiserzeit. *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums* (53)2, 345–520.
- B e c k e r, M. e t a l. 2006: *Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum. Deutschland. Band 6. Land Sachsen-Anhalt*. Bonn.
- B e n e š, Z., H o r n í k, P. a K a š p á r e k, F. 2011: Rozrušený soubor z pohřebiště a sídliště z Nebovid, okr. Kolín. Předběžná zpráva. In: Droberjar, E. ed.: *Archeologie barbarů 2010. Hroby a pohřebiště Germánů mezi Labem a Dunajem*. Olomouc, 103–116.
- C o c i š, S. a O p r e a n u, C. 1998: Barbarische Fibeln aus dem römischen Dakien: ihre historische Bedeutung. *Acta musei Napocensis* (35)1, 195–228.
- Č i ž m á ř, M., Č i ž m á ř o v á, J., K e j l a r, M. a K o l n í k o v á, E. 2009: Detektorová prospekce archeologických lokalit na Moravě v roce 2008. *Přehled výzkumů* 50, 139–152.

- Č i ž m á ř, Z. a T e j r a l, J. 2002: Kriegergräber aus dem 5. Jh. n. Chr. in Prostějov-Držovice. In: Tejral, J. (Hrsg.): *Probleme der frühen Merowingerzeit im Mitteldonauraum*. Brno, 99–124.
- D a b r o w s k a, T. 1992: Die späten kräftigprofilierten Fibeln (Almgren Typ 84) in Polen. In: *Probleme der relativen und absoluten Chronologie ab Spätlatènezeit bis zum Frühmittelalter*. Kraków, 103–109.
- D e m e t z, S. 1999: *Fibeln der spätlatène- und frühen römischen Kaiserzeit in den Alpenländern*. Rahden/Westf.
- D r o b e r j a r, E. 1997: *Römische Kaiserzeit und Völkerwanderungszeit*. In: Poláček, L. (Hrsg.): *Studien zum Burgwall von Mikulčice II*, Brno, 277–309.
- D r o b e r j a r, E. 1999: *Dobřichov-Piňhora. Ein Brandgräberfeld der älteren römischen Kaiserzeit in Böhmen (Ein Beitrag zur Kenntnis des Marbod-Reichs)*. Praha.
- D r o b e r j a r, E. 2002: *Encyklopedie římské a germánské archeologie v Čechách a na Moravě*. Praha.
- D r o b e r j a r, E. 2012a: Římské kolinkovité spony v Čechách. *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 25, 119–131.
- D r o b e r j a r, E. 2012b: Nová varianta spony typu Almgren 132 z Jevíčka. In: Březinová, G. a Varsík, V. (edd): *Archeológia na prahu historie. K životnému jubileu Karola Pietu*. Nitra, 235–245.
- D r o b e r j a r, E. a K a z d o v á, E. 1993: Das Brandgräberfeld aus der römischen Kaiserzeit von Šitbořice in Mähren. *Časopis Moravského muzea* 78, vědy společenské, 97–149.
- D r o b e r j a r, E. a V í c h, D. 2011: Nové žárové pohřebiště z doby římské v Jevíčku-předměstí, okr. Svitavy. In: Droberjar, E. ed.: *Archeologie barbarů 2010. Hroby a pohřebiště Germánů mezi Labem a Dunajem. Sborník příspěvků ze VI. Protohistorické konference Hradec Králové, 6.-9. září 2010*. Olomouc, 23–38.
- E l s c h e k, K. 1997: Prieskum v Bratislave-Devínskej Novej Vsi v roku 1995. *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1995*. Nitra, 43–44.
- F a r k a, Ch. 1978: Petronell, Gem. Petronell-Carnuntum, BH Bruck an der Leitha. *Fundberichte aus Österreich* 16/1977. Wien, 424.
- F i s c h e r, U. 1973: *Grabungen in römischen Steinkastell von Heddernheim 1957-1959*. Frankfurt.
- G á s p á r, D. 1986: *Römische Kästchen aus Pannonien, Antaeus Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften* 15. Budapest.
- G o s t e n ě n i k, K. 2001: Die Spindelhaken aus Kupferlegierung vom Magdalensberg und aus Virunum in Kärnten. *Archäologisches Korrespondenzblatt* (31)4, 571–579.
- G s c h w i n d, M. 2004: *Abusina: das römische Auxiliarkastel Eining an der Donau vom 1. bis 5. Jahrhundert n. Chr.* München.
- G u p t e, O. 2004: *Knieförmig gebogene Fibeln der römischen Kaiserzeit*. Bonn.
- H e r r m a n n, F. R. 1969: Der Eisenhortfund aus dem Kastell Künzing. *Saalburg-Jahrbuch* 26, 129–141.
- H o f f m a n n, K. 2004: *Kleinfunde der römischen Kaiserzeit aus Unterfranken. Studien zur Siedlungsgeschichte und kulturellen Beziehung zwischen Germanen und Römern*. Rahden/Westf.
- H r n ě i a r i k, E. 2013: *Römisches Kulturgut in der Slowakei. Herstellung, Funktion und Export römischer Manufakturzeugnisse aus den Provinzen in der Slowakei 1-2*. Bonn.
- H r u b ý, V. a k o l. 1956: *Přehled nejvýznamnějších archeologických lokalit Gottwaldovského kraje, Studie Krajského muzea v Gottwaldově a práce externích spolupracovníků. Díl 1*. Gottwaldov.
- I l k j æ r, J. 1990: *Illerup Ådal. Die Lanzen und Speere 1-2*. Aarhus.
- J e d l i c k a, F. 1996: KG Bernhardsthal, MG Bernhardsthal, VB Mistelbach. *Fundberichte aus Österreich* 34/1995, 697.
- J e d l i c k a, F. a S c h m i d t, F. 1995: KG Bernhardsthal, MG Bernhardsthal, VB Mistelbach. *Fundberichte aus Österreich* 33/1994, 554–555.
- J í l e k, J. 2008: Božice (okr. Znojmo). In: *Přehled výzkumů* 49, 337–341.
- J í l e k, J. 2012: *Bronzové nádoby z doby římské na Moravě a naddunajské části Dolního Rakouska*. Pardubice.
- J í l e k, J., K u č a, M. a S o j k o v á, M. 2011: Pohřebiště z doby římské ve Velaticích. *Slovenská archeológia* (59)2, 235–309.
- J o b s t, W. 1975: *Die römischen Fibeln aus Lauriacum*. Linz.
- K a c z a n o w s k i, P. 1992: *Importy broni rzymskiej na obszarze europejskiego Barbaricum*. Kraków.
- K a c z a n o w s k i, P. 1995: *Klasyfikacja grotów broni drzewcowej kultury przeworskiej z okresu rzymskiego*. Kraków.

- K e l l n e r, H. J. 1981: Die Bildstempel von Westerndorf. Comitialis und Iassus. *Bayerische Vorgeschichtsblätter* 46, 121–189.
- K l a n i c o v á, S. 2007: Nové poznatky o importu terry sigillaty na Moravě, In: Droberjar, E. a Chvojka, O. eds.: *Archeologie barbarů 2006. Sborník příspěvků z II. protohistorické konference, České Budějovice 21. – 24. 11. 2006, Archeologické výzkumy v jižních Čechách, Supplementum 3, svazek II.* České Budějovice, 175–194.
- K o k o w s k i, A. 1997: *Schlossbeschläge und Schlüssel im Barbaricum in der römischen Kaiserzeit und der frühen Völkerwanderungszeit.* Lublin.
- K o k o w s k i, A. a M a l e e v, J. B. 1999: Nowe materiały do katalogu zapinek typu Almgren II-43, In: Gurba, J. a Kokowski, A. red.: *Kultura przeworska, T. IV/1998.* Lublin, 175–180.
- K o l n í k, T. 1964: Honosné spony mladšej doby rímskej vo svetle nálezov z juhozápadného Slovenska. *Slovenská archeológia* 12, 409–446.
- K o l n í k, T. 1965: K typológii a chronológii niektorých spón z mladšej doby rímskej na juhozápadnom Slovensku. *Slovenská archeológia* 13, 183–236.
- K o l n í k, T. 1980: *Römerzeitliche Gräberfelder in der Slowakei, Tom 1.* Bratislava.
- K o m o r ó c z y, B. 1999: Zpráva o výzkumu fortifikace římského krátkodobého tábora a objektů sídliště z doby římské na lokalitě Mušov-Na Pískách v letech 1995-1996. *Přehled výzkumů 39* (1995–1996), 165–196.
- K u b í n, P. 2002: *Římskoprovinciální spony starší doby římské z Moravy a naddunajské části Dolního Rakouska.* Rkp. diplomové práce, Ústav pro klasickou archeologii FF UK, Praha.
- L e n z, K. H. 2006: *Römische Waffen, militärische Ausrüstung und militärische Befunde aus dem Stadtgebiet der Colonia Ulpia Traiana (Xanten).* Bonn.
- L e u b e, A. 1998: Die Rollenkappenfibeln Almgren Gruppe II, Fig 24-29 im Gebiet zwischen Weser und Parseta - Studien zur Typologie und zur Fundgeographie, In: Kunow, J. (Hrsg.): *100 Jahre Fibelformen nach Oscar Almgren. Internationale Arbeitstagung 25.-28. Mai 1997 Kleinmachnow, Land Brandenburg.* Wünsdorf, 55–66.
- L u i k, M. 1994: *Der Kastellvicus von Aalen, Fundberichte aus Baden-Württemberg* 19/1, 265–355.
- M a c z y Ń s k a, M. 2009: Der frühvölkerwanderungszeitliche Hortfund aus Łubiana, Kreis Kościerzyna (Pommern). *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission* 90, 7–483.
- M a d y d a - L e g u t k o, R. 1986: *Die Gürtelschnallen der Römischen Kaiserzeit und der frühen Völkerwanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum, BAR International Series* 360. Oxford.
- M a d y d a - L e g u t k o, R. 2011: *Studia nad zróżnicowaniem metalowych części pasów w kulturze przeworskiej. Okucia końca pasa.* Kraków.
- M a c h a j e w s k i, H. 1998: Die Fibeln der Gruppe V, Serie 8, im östlichen Teil Mitteleuropas, In: Kunow, J. (Hrsg.): *100 Jahre Fibelformen nach Oscar Almgren. Internationale Arbeitstagung 25.-28. Mai 1997 Kleinmachnow, Land Brandenburg.* Wünsdorf, 187–196.
- M e r c z i, M. 2011: Térdfibulák Komárom-Esztergom megyéből, *Komárom-Esztergom Megyei múzeumok Közleményei* 17, 7–80.
- M i k s, Ch. 2007: *Studien zur römischen Schwertbewaffnung in der Kaiserzeit.* Rahden/Westf.
- M ü l l e r, G. 1962: *Untersuchungen am Kastell Butzbach, Limesforschungen* 2. Berlin, 7-61.
- N e b e h a y, S. 1983: KG Drösing, MG Drösing, VB Gänserndorf, *Fundberichte aus Österreich* 21/1982, 284.
- N i c o l a y, J. 2007: *Armed Batavians. Use and Significance of Weaponry and horse Gear from non-military Contexts in the Rhine Delta (50 BC to AD 450).* Amsterdam.
- O l e d z k i, M. 1992: Die Fibeln vom Typ Almgren 43 als Zeugnisse für die Anwesenheit eingewanderter Viktovalen im mittleren Donauraum. *Prähistorische Zeitschrift* 67, 90-111.
- O l e d z k i, M. 1998: Rollenkappenfibeln der östlichen Hauptserie Almgren 37-41 und die Varianten Fig. 42-43, In: Kunow, J. (Hrsg.): *100 Jahre Fibelformen nach Oscar Almgren. Internationale Arbeitstagung 25.-28. Mai 1997 Kleinmachnow, Land Brandenburg.* Wünsdorf, 67-84.
- P a l á g y i, S. 1981: Die römische Hügelgräber von Inota. *Alba regia* 19, 7–93.
- P a t e k, E. 1942: *Verbreitung und Herkunft der römischen Fibeltypen in Pannonien.* Budapest.
- P e r n i č k a, R. M. 1980: Výzkum archeologické lokality mezi Hlukem a Dolním Němčí v letech 1972-1979. *Slovácko* 22, 41–59.
- P e š k a ř, J. 1964: *Morava v 1. a 2. století n. l.* Rkp. disertační práce, Brno.

- Peškař, J. 1972: *Fibeln aus der römischen Kaiserzeit in Mähren*. Brno.
- Pieta, K. 1997: Die frühen norisch-pannonischen Handelsbeziehungen mit dem nördlichen Mitteldonauegebiet. In: *Peregrinatio Gothica, Supplementum ad Acta Musei Moraviae Scientiae sociales* 82, Brno, 39–56.
- Pollak, M. 1980: *Die germanischen Bodenfunde des 1.-4. Jahrhunderts n. Chr. im nördlichen Niederösterreich*. Wien.
- Rajtár, J. 2002: Zur Verbreitung der Fibeln Almgren 43 im Mitteldonauegebiet. In: Kuzmová, K., Pieta, K. a Rajtár, J. (Hrsg.): *Zwischen Rom und dem Barbaricum. Festschrift für T. Kolník zum 70. Geburtstag*. Nitra, 355–364.
- Riha, E. 1979: *Die römischen Fibeln aus Augst und Kaiseraugst*. Augst.
- Rudnicki, M. 1993–1994: Nowe znaleziska importów rzymskich z terenów północnego Mazowsza. *Wiadomości archeologiczne* 53. Warszawa, 131–132.
- Scott, I. R. 1980: Spearheads of the British Limes. In: *Roman Frontier Studies 1979, BAR Internationales Studies* 71, Part I. Oxford, 333–343.
- Sedlmayer, H. 1995: *Die römischen Fibeln von Wels*. Wels.
- Sedlmayer, H. 1999: *Die römische Bronzegefäße in Noricum*. Montagnac.
- Sedlmayer, H. 2006: Tracht und Schmuck. In: Groh, S. a Sedlmayer, H.: *Forschung im Kastell Mautern-Favianis, Der römischen Limes in Österreich* (44)1. Wien, 420–430.
- Sellye, I. 1939: *Császárkori emailmunkák Pannoniából. Les bronzes émaillés de la Pannonie romaine*. Budapest.
- Schleiermacher, M. 2000: Römisches Pferdegeschirr aus den Kastellen Saalburg, Zugmantel und Feldberg. *Saalburg Jahrbuch* 50, 167–192.
- Schmid, S. 2010: *Die römischen Fibeln aus Wien*. Wien.
- Schulte, L. 2011: *Die Fibeln mit hohem Nadelhalter (Almgren Gruppe VII)*. Neumünster.
- Schulze, M. 1977: *Die spätkaiserzeitlichen Armbrustfibeln mit festen Nadelhalter, Antiquitas* 19. Bonn.
- Schuster, J. 2006: O późnych zapinkach kapturkowych (A II 41). *Wiadomości Archeologiczne* 58, 101–120.
- Silvén, U. 1961: Provinzialromerska emaljspännen. *TOR VII*, 67–122.
- Stuppner, A. 1991: KG Ringelsdorf, MG Ringelsdorf-Niederabsdorf, VB Gänserndorf. *Fundberichte aus Österreich* 29/1990, 249.
- Stuppner, A. 1993: KG Ringelsdorf, MG Ringelsdorf-Niederabsdorf, VB Gänserndorf. *Fundberichte aus Österreich* 31/1992, 501–502.
- Svoboda, B. 1948: *Čechy a římské Imperium*. Praha.
- Tejral, J. 1970: K interpretaci severovýchodních prvků v hmotné kultuře moravské oblasti na sklonku starší doby římské. *Památky archeologické* (61)1, 184–215.
- Tejral, J., 1975: *Die Probleme der späten römischen Kaiserzeit in Mähren*. Praha.
- Tejral, J. 1982: *Morava na sklonku antiky*. Praha.
- Tejral, J. 1994: Römische und germanische Militärausrüstungen der antoninischen Periode im Licht norddanubischer Funde. In: von Carnap-Bornheim, C. (Hrsg.): *Beiträge zu römischer und barbarischer Bewaffnung in den ersten vier nachchristlichen Jahrhunderten. Akten des 2. Internationalen Kolloquiums in Marburg a. d. Lahn, 20. bis 24. Februar 1994*. Lublin/Marburg, 27–60.
- Tejral, J. 1998: Die Grundprobleme der kaiserzeitlichen Fibelforschung im norddanubischen Raum. In: Kunow, J. (Hrsg.): *100 Jahre Fibelformen nach Oscar Almgren. Internationale Arbeitstagung 25.-28. Mai 1997 Kleinmachnow, Land Brandenburg*. Wünsdorf, 387–398.
- Tejral, J. 1999: Die Völkerwanderungen des 2. und 3. Jh.s. und ihr Niederschlag im archäologischen Befund des Mitteldonauegebietes. In: Tejral, J. (Hrsg.): *Das mitteleuropäische Barbaricum und die Krise der römischen Weltreiches im 3. Jahrhundert*. Brno, 137–214.
- Tejral, J. 2001: Die germanische Silberfibel von Mušov und ihr archäologisch-historisches Umfeld. *Slovenská archeológia* 49(1–2), 203–247.
- Tejral, J. 2006: Die germanische Giessereiwerkstatt in Pasohlávky (Bez. Břeclav). Ein Beitrag zur Frage der Fernhandels- und Kulturbeziehungen nach den Markomannenkriegen. *Památky archeologické* 97, 133–170.
- Tejral, J. 2008: Ke zvláštnostem sídlištního vývoje v době římské na území severně od středního Dunaje. In: Droberjar, E., Komoróczy, B. a Vachútová, D. eds.: *Barbarská sídliště. Chronologické, ekonomické a historické aspekty jejich vývoje ve světle nových archeologických výzkumů*. Brno, 67–98.

- Thomass, S. 1967: Die germanischen Scheibenfibeln der Römischen Kaiserzeit im freien Germanien. *Berliner Jahrbuch für Vor- und Frühgeschichte* 7, 1–187.
- Turčan, V. 2002: Ein germanisches Grubenhaus aus Trnava (Westslowakei). Ein Beitrag zur Datierung der Fibel A84, In: Kuzmová, K., Pieta, K. a Rajtár, J. eds.: *Zwischen Rom und dem Barbaricum. Festschrift für Titus Kolník zum 70. Geburtstag*. Nitra, 387–394.
- Vaday, A. 2003: Cloisonné brooches in the Sarmatian Barbaricum in the Carpathian basin. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 54, 315–421.
- Valentová, J. a Šumberová, R. 2007: Nález spony typu Almgren 43 na sídlišti v Chotusicích a osídlení dolního Podoubraví v době římské. *Archeologické rozhledy* 54, 779–792.
- Vachútová, D. a Zeman, T. 2010: Výrobní objekty z nově objevené germánské osady v Hrubé Vrbce. In: Beljak, J., Březinová, G. a Varsik, V. eds.: *Archeológia barbarov 2009. Hospodárstvo Germánov. Sídliškové a ekonomické štruktúry od neskorej doby laténskej po časný stredovek*. Nitra, 509–526.
- Varsik, V. 1997: Výsledky záchranného výskumu na trase diaľnice D2 v katastri Rusoviec. *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1995*, Nitra, 182–185.
- Varsik, V. 2011: *Germánske osídlenie na východnom predpolí Bratislavy. Sídlišká z doby rímskej v Bratislave-Trnávke a v okolí*. Nitra.
- Walle, N. 1965: *Das römische Donaukastell Straubing-Sorviodurum*. Berlin.
- Wilbers - Rost, S. 1994: *Pferdegeschirr der römischen Kaiserzeit in der Germania libera. Zur Entstehung, Entwicklung und Ausbreitung des „Zaumzeugs mit Zügelketten“*. Oldenburg.
- Zelnitius, A. 1934: Archeologický výzkum na Velehradě. In: *Sborník velehradský V*, 22–28.
- Zeman, J. 1961: *Severní Morava v mladší době římské. Problémy osídlení ve světle rozboru pohřebišť z Kostelce na Hané*. Praha.
- Zeman, T. 2003–2004: Pozdně římské osídlení germánské osady ve Vlčnově-Dolním Němčí. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, řada M* 8-9. Brno, 191–213.
- Zeman, T. 2008: *Zlechov. Sídliště ze závěru doby římské a počáteční fáze stěhování národů a jeho postavení v rámci pozdního svěbského osídlení Moravy*. Rkp. dizertační práce, Ústav archeologie a muzeologie FF MU Brno.

Mgr. Tomáš Zeman, Ph.D. (n. 1974), archeolog, odborný asistent Katedry historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. V jeho odborném zájmu je germánské osídlení JV Moravy a římskoprovinciální problematika.

Germanic Settlements and Burial Grounds in Vlčnov – Dolní Němčí on the Basis of New Detector Finds

Abstract

Three well known Germanic localities were confirmed by means of new surface collections with the use of metal detector in the area of Vlčnov an partly of Dolní Němčí in 2012–2013. The most important of them is the settlement and burial ground in the area Dříněk /Pajsarůvka. According to older researches the burial ground was founded during the younger Roman period in the grade C2 as a result of certain migration movements and is relatively poor in funeral gifts (Tejral 1975, 79–81). As shown by new detector finds in the area, there could also be a burial ground from the older phase of Roman period, grade B1c. This is mainly indicated by a younger Vendic brooch A 26, originally from Elbe region as well as by the older type of Noric-Pannonian A 67 (pict. 3:4-5) and by many alloy pieces found in the area (they are not a subject of the study). Strouby profiled fibulae A67 was found in a cremation grave 8 (IV/1935) from nearby village Nedakonice, which is dated back to B 1 a (Peškař 1972, 77). The grave inventory could also contain iron hooks, and a bronze key to Roman wooden cabinets, or ironwork on a sword sheath or a Roman spear. As shown by the example of the investigative research of recently confirmed cremation cemetery from the older Roman period in Jevíčko – suburb (Droberjar-Vích 2011), surface finds can serve as a important indicator of finding further burial grounds especially in the

region with such a rich settlement network of the Roman period as it is in the region of central river-basin of Moravia.

On the basis of older collections and verification research from 1972–1980 can the origins of the settlement located mainly in the area of Dříněk be traced back into the earlier period in the grade B2 of the older Roman period (1st half of 2nd century) with the centre of the highest density of population in the grade C1, i.e. after the Marcomannic Wars. The settlement continually grows until the beginning of 5th century (Zeman 2003–2004). This hypothesis is supported by new finds. They demonstrate trade (parts of bronze vessels, strougbly profilated fibulae A84, terra sigillata, Roman coinage) or also military (spear, knee fibula) contacts of this Germanic settlement with Roman provinces during and also after Marcomannic Wars including certain movement or spread of fashion elements of Przeworsk culture within barbarian tribes from north to south (Vendic brooches A43). The growth of the settlement in the younger Roman period is demonstrated by numerous finds of Germanic head-knob, brooches with a spike-shaped or with rectangular foot.

The settlement in Včnovský háj also proves a long-lasting chronology. A fragment of a Roman vessel E36 and ironwork of sling of drinking horn demonstrate its beginning in the grade B2 and a continual growth until the end of 3rd century is demonstrated by brooches from Roman provinces (A 84, knee fibula), and German ones (head-knob and with a tip and rectangular foot).

The last settlement in the area called Hýblův kříž was most probably founded in the grade B2b (brooches A 84, spear tip). An intense local activity (head-knob brooches A132) including long-distance contacts with Przeworsk Culture (late Vendic brooch A41), Elbe – Germanic culture sphere (little s-shaped buckle), with Roman provinces (knee and enameled plate fibula, terra sigillata, silver denarius) was carried out during Marcomannic wars and for a half of century after them. The youngest evidence of Germanic settlement can be dated to the end of 3rd century into the grade C2 (decorated brooch with a tip foot).

All the three above mentioned settlements share the same time development and can be listed into the dense network of Germanic settlements in Central River Morava region lying on the regional connecting line of merchant routes from the region along the river Váh to the River Morava, i.e. to the Amber Road. This is also proved by many Roman imports especially from the period of Marcomannic Wars and following periods. The structure of Germanic settlement in the area gets thicker, new localities appear in the area of Ostrožská Nová Ves, Ostrožská Lhota, Blatnice pod Svatým Antonínkem, Kunovice and also Uherský Brod.

Germanische Siedlungen und Gräberfelder in Včnov – Dolní Němčí aufgrund neuer Detektorenfunde

Zusammenfassung

In der Gemarkung der Ortschaft Včnov und teilweise auch des benachbarten Dolní Němčí wurden in den Jahren 2012–2013 durch neue Oberflächensammlungen unter Verwendung von Metalldetektoren drei bekannte germanische Standorte überprüft. Der bekannteste ist eine Siedlung mit Gräberfeld in der Flur Dříněk/Pajsarůvka. Nach älteren Grabungen wurde das Gräberfeld erst im Lauf der jüngeren römischen Zeit, in der Stufe C2 infolge bestimmter innergermanischer Wanderbewegungen angelegt, wobei es sich durch verhältnismäßig wenig Grabbeigaben auszeichnet (Tejral 1975, 79–81). Wie die neuen Detektorenfunde zeigen, könnte sich in dieser Flur auch ein Gräberfeld aus der älteren Phase der älteren römischen Zeit, aus der Stufe B1c befinden. Indikatoren sind insbesondere die jüngere wendische Fibel aus dem Elbtal A 26 und der ältere Typ einer norisch-pannonischen kräftig profilierte Fibel A 67 (Abb. 3:4-5) sowie zahlreiche Metallbarren, die am Standort vorkommen (sie sind kein Gegenstand dieses Beitrags). Eine Fibel A 67 fand sich auch im Brandgrab 8 (IV/1935) aus dem unweiten Nedakonice, das mit B1a datiert ist (Peškař 1972, 77). Zum Grabinventar konnten auch Eisenhaken und Bronzeschlüssel aus römischen Holzkästchen sowie der Beschlag einer Schwertscheide oder ein römisches Pilum gehören. Wie das Beispiel eines durch eine Sondierungsgrabung unlängst bestätigten Brandgräberfelds aus der älteren römischen Zeit in Jevíčko-Předměstí (Droberjar–Vích 2011) zeigt, können Oberflächenfunde ein wichtiger Indikator

zur Entdeckung weiterer Gräberfelder sein, insbesondere in einer Region mit einem so reichen Siedlungsnetz aus römischer Zeit wie Mittelmährental.

Die Anfänge der Siedlung, die sich überwiegend in der Flur Dřínec erstreckt, können anhand älterer Sammelaktionen und der Testgrabungen aus den Jahren 1972–1980 früher gesucht werden, und zwar in der Stufe B2 der älteren römischen Zeit (1. Hälfte des 2. Jahrhunderts) mit Schwerpunkt der Besiedlungsblüte in der Stufe C1, d.h. nach den Markomannenkriegen. Die Siedlung setzt sich kontinuierlich bis Anfang des 5. Jahrhunderts fort (Zeman 2003–2004). Diese skizzierte Entwicklung wird auch durch neue Funde bestätigt. Sie verweisen auf Handelskontakte (Teile von Bronzegefäßen, kräftig profilierte Fibeln A 84, Terra Sigillata, römische Prägungen) oder auch militärische Kontakte (Pilum, Kniefibeln) dieser germanischen Siedlung mit den römischen Provinzen während und nach den Markomannenkriegen einschließlich einer bestimmten Bewegung der Träger oder Verbreitung neuer Modeelemente der Przeworsk-Kultur im Rahmen des Barbaricum von Norden nach Süden (wendische Fibeln A 43). Die Entwicklung der Siedlung in der jüngeren römischen Zeit wird durch zahlreiche Funde germanischer Fibeln mit hohem Nadelhalter und Fibeln mit spitzer oder rechteckiger Fuß demonstriert.

Eine lange Chronologie weist auch die Siedlung in der Flur Vlčnovský háj auf. Das Attache-Bruchstück eines römischen Eimers E 36 und der Beschlag eines Trinkhorngehänges verweisen auf ihre Anfänge in der Stufe B2, eine kontinuierliche Entwicklung bis zum ausgehenden 3. Jahrhundert wird durch provinZRömische (A 84, Kniefibel) und germanische Fibeln (mit hohem Nadelhalter, spitzer und rechteckiger Fuß) belegt.

Die letzte Siedlung in der Flur Hýblův kříž wurde wohl in der Stufe B2b gegründet (Fibeln A 84, Lanzenspitze). Eine intensive örtliche Tätigkeit (Fibeln mit hohem Nadelhalter, Kniefibel A 132) einschließlich Fernkontakten mit der Przeworsk-Kultur (spätwendische Fibel A 41), dem elbgermanischen Kulturkreis (kleine S-förmige Fibel) und den römischen Provinzen (Kniefibel und emaillierte Scheibenfibel, Terra Sigillata, Silberdinare) entfaltete sich in der Siedlung zurzeit der Markomannenkriege und ein halbes Jahrhundert danach. Die jüngsten Belege einer germanischen Besiedlung können in das ausgehende 3. Jahrhundert, in die Stufe C2 datiert werden (geschmückte Fibel mit spitzer Fuß).

Alle drei hier beschriebenen Siedlungen haben also eine ähnliche zeitliche Entwicklung, gehören zum dichten germanischen Siedlungsnetz im mittleren Marchgebiet und liegen an der regionalen Verbindungslinie von Handelswegen aus dem Waagtal zur March, d.h. an der Bernsteinstraße. Dies bestätigen auch zahlreiche römische Importe, insbesondere aus der Zeit der Markomannenkriege und den Jahrzehnten danach. In letzter Zeit verdichtet sich die Struktur der germanischen Besiedlung dieses Gebiets immer mehr, es tauchen neue Fundorte in den Gemarkungen von Ostrožská Nová Ves, Ostrožská Lhota, Blatnice pod Svatým Antonínkem, Kunovice und Uherský Brod auf.

REKONSTRUKCE ZPŮSOBU NOŠENÍ NOŽE V OBDOBÍ VELKÉ MORAVY NA ZÁKLADĚ NÁLEZŮ SANICOVÉHO KOVÁNÍ POUZDER Z POHŘEBIŠTĚ „NA VALÁCH“ VE STARÉM MĚSTĚ

Václav Gřešák, Fakulta technologická, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Archeologické nálezy s sebou přinášejí mnoho odpovědí na to, jak žili naši předkové, ale také řadu otázek a záhad. Velkou skupinu tvoří předměty, o kterých se ví, k čemu sloužily a jak se používaly. U některých nálezů však nemají archeologové nejmenší představu, co to vlastně je, a u dalších jen tuší, co by mohly být. Náplní práce archeologa je nález popsat a vysvětlit jeho funkci. Moderní archeologie pak vyžaduje ověření teoretické hypotézy pomocí archeologického experimentu. To v minulosti nebyvalo zvykem. Pokud podrobíme archeologické nálezy z minulého století archeologickému experimentu, tedy zhotovíme jeho repliku a budeme ověřovat jeho předpokládanou funkci, můžeme se dočkat řady překvapení i u tak jednoduchého předmětu, jako je nůž a pouzdro k jeho nošení.

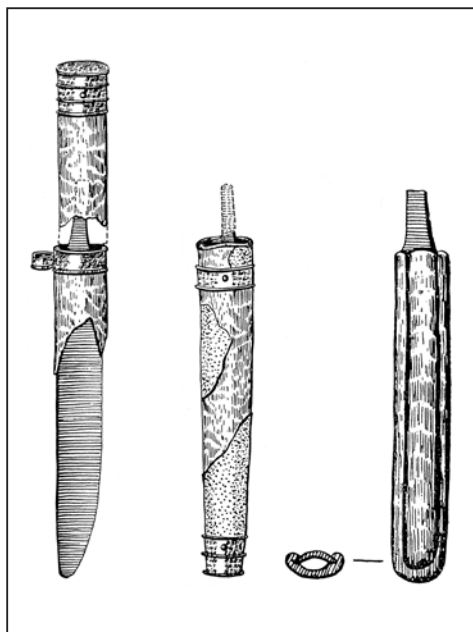
Nálezová situace

V archeologickém nalezišti Na Valách ve Starém Městě bylo nalezeno a popsáno 456 kusů železných nožů, přičemž u 58 % z nich se zachovaly zbytky pouzder a rukojetí (Hrubý 1955, 110). Pouzdra nožů Vilém Hrubý rozdělil do dvou skupin. První skupinu tvoří pochvy dřevěné. Část z nich je konstruována ze dvou symetricky vyhloubených destiček, které byly slepeny k sobě a obaleny usní. V průřezu má pak pouzdro kruhový nebo oválný tvar (obr. 1b). Jiným konstrukčním řešením je korýtkovitě prohloubená destička s drážkami, do kterých je zasunuta krycí dýha (obr. 1c). Ústí a konce dřevěných pouzder na nože jsou u některých nálezů okovány zdírkami a nákončími z bronzu nebo železa. Bronzové náprstkovitě okování ústí pochvy bylo v ojedinělých případech opatřeno malým kruhovým prstencem (obr. 1a). O tomto kruhovém očku se Hrubý domnívá, že sloužilo k zavěšení nože na opasek (Hrubý 1955, 112).

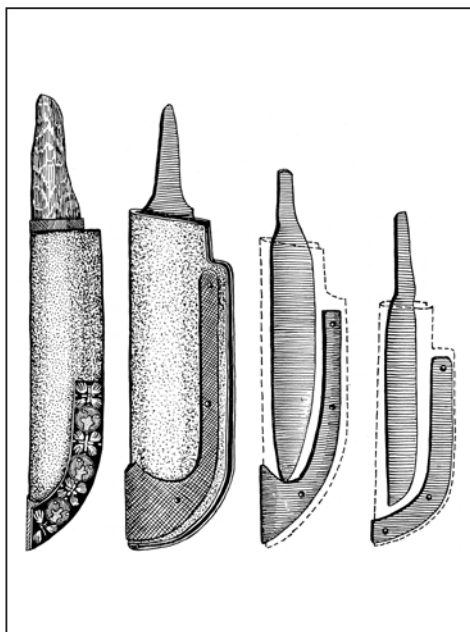
Druhou skupinu pouzder tvoří pochvy vyrobené z usně, která je na hřbetní straně nože přehnuta a podél ostří a hrotu sevřena kováním sanicovitěho tvaru (obr. 2). Materiálem kování byl nejčastěji bronz a železo. V honosném provedení kování z hrobu 23/48 je však celá nalezená souprava vyrobena ze stříbra zdobeného zlatými medailony, které jsou vyplněny barevným příhrádkovým emailem a rozetami ze zlatého plechu (obr. 3). Ve stejném duchu je provedeno zdobení obdélníkové zdířky, přezky s průvlečkou a nákončí řemínku. Souprava je dále doplněna kovovou svorkou se spirálovitě stočenými okraji (Hrubý 1955, tab. 54). Nálezy sanicovitěho kování pouzder nožů datuje průvodní materiál z hrobů do konce 9. století, nejpozději do počátku 10. století (Hrubý 1955, 176).

Problematika zhotovení replik

Rekonstrukcemi historických kožených artefaktů se zabývá nově otevřený obor na Technologické fakultě Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně. V souvislosti s přípravou vý-

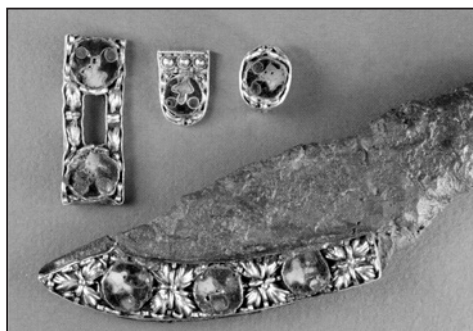

Obr. 1. Dřevěná pouzdra na nůž. Podle: Hrubý 1955, obr. 12.

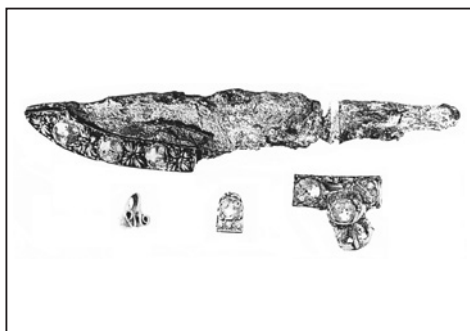

Obr. 2. Ušňová pouzdra na nůž se sanicovým kováním. Podle: Hrubý 1955, obr. 29.

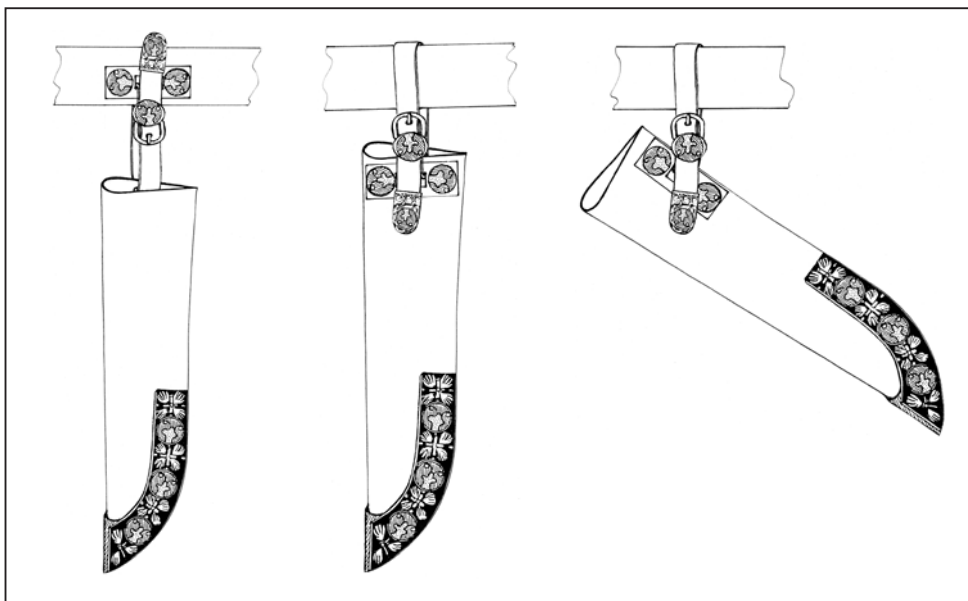
stavy v Památníku Velké Moravy byl tým odborníků z Technologické fakulty Univerzity Tomáše Bati pověřen zhotovením řady replik kožených předmětů z období Velké Moravy. Mezi jinými to bylo i honosné pouzdro na nůž se sanicovým kováním podle nálezu sady z hrobu 23/48. Samotná výroba pouzdra (ne kování!) je technologicky poměrně jednoduchá, problém však nastává s umístěním všech kovových součástí. Sanicové kování je přinýtováno na špičku pouzdra. Otázkou zůstává, kde byla umístěna obdélníková zdířka („rámeček“), ve které byl podle nálezu situace ještě provlečen zbytek řemínku s přezkou a průvlečkou (obr. 4). Hrubý určil pouzdro z hrobu 23/48 jako „...pochva závěsného nože, snad válečného, které se nosily zavěšené u pasu“ (Hrubý 1955, 173). Pokud by tomu tak bylo, mohl být kovový rámeček se zbytkem řemínku, přezkou a průvlečkou buď na opasku, nebo na horním okraji pouzdra (obr. 5). Při umístění na opasek bude rá-

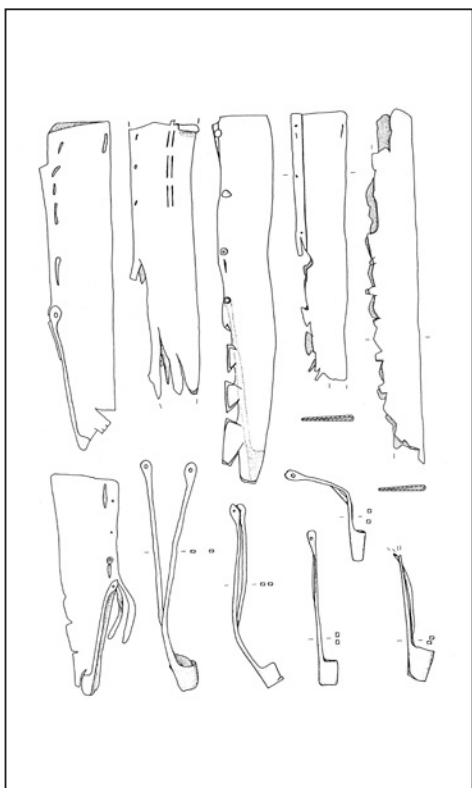
Obr. 3. Sada stříbrného kování pouzdra na nůž z hrobu 23/48. Podle: Katalog k výstavě „Zlato... symbol moci a bohatství“, Moravské zemské Muzeum, Brno 2012.

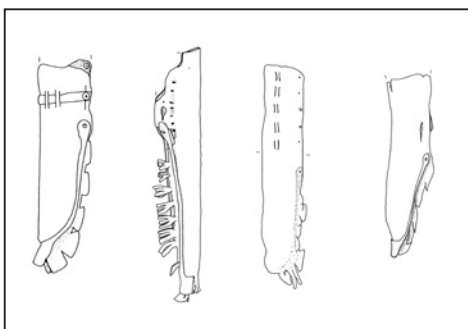
Obr. 4. Nálezová situace kování pouzdra na nůž z hrobu 23/48. Podle: Hrubý 1955, tab. 54.

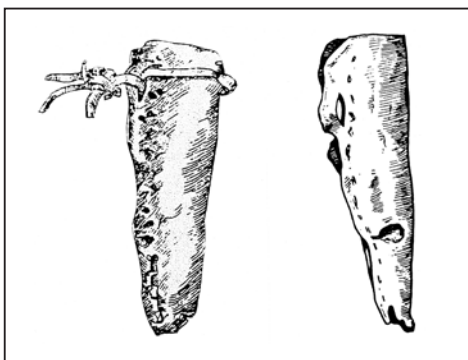
Obr. 5. Zavěšení pouzdra s nožem na opasek. Kresba V. Gřešák.

Obr. 6. Typické nálezy pouzder na nože a samicového kování z pohřebiště v Greifswaldu. Podle: Schäfer 1996, 263, obr. 1.

Obr. 7. Pouzdra z Greifswaldu s řemínky a vázacími otvory. Podle: Schäfer 1996, 265, obr. 2.

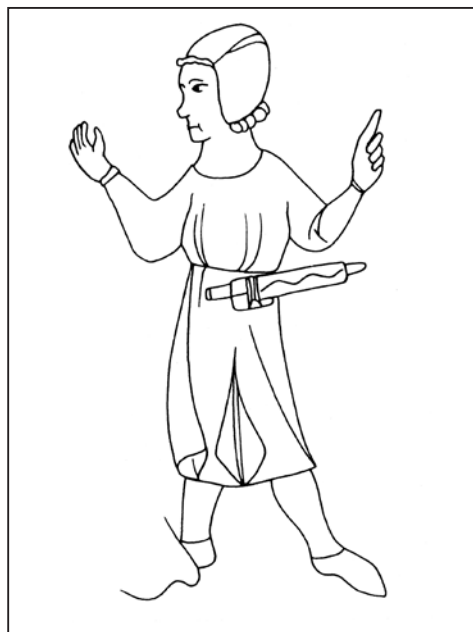
Obr. 8. Pouzdra východních Slovanů. Podle: obr. 8a: Sedov 1982, tab. LXIV. Obr. 8b: Izjumova 1959, obr. 10.

meček funkční a bohatá výzdoba viditelná. Nákončí však bude zapnuto směrem vzhůru, a to je z hlediska uživatele nepraktické (obr. 5a). Při každém pohybu bude o něj zachytávat rukou a navíc se konec řemínku s nákončím v této poloze převrátí dolů, jak mu velí zemská přitažlivost. Zdobená lícová strana nákončí pak nebude viditelná. Navíc šikmá poloha přezky s průvlečkou vzhledem k rámečku (jak dokumentuje nálezová situace na obr. 4) naznačuje, že váha pouzdra s nožem nepůsobila kolmo dolů, ale pod určitým úhlem. Na opasku tedy rámeček s velkou pravděpodobností umístěn nebyl.

Pokud umístíme rámeček s přezkou na pouzdro, může být na horním okraji pochvy nebo na její přední hraně. V prvním případě (obr. 5b) bude sice zdobení viditelné, přezka s nákončím správně zapnuta, ale nůž se bude do pouzdra obtížně zasouvat a tím bude celé pouzdro prakticky nefunkční. Druhá varianta (obr. 5c) sice splňuje všechny požadavky na správné zapnutí, a dokonce vysvětluje i šikmou polohu řemínku pouzdra, ale při zavěšení nože na pravou stranu těla nositele bude rukojeť směřovat dozadu a nůž bude ostřím vzhůru. Při umístění na levou stranu těla bude sice rukojeť směřovat dopředu, ale nůž bude opět ostřím nahoru. To je nepraktické a pro uživatele i nebezpečné, navíc na levé straně nosil bojovník (pravák) meč.

Analogické nálezy

Z uvedeného je zřejmé, že teorie Hrubého o zavěšování nožů na opasek vykazuje jisté nesrovnalosti. Pro vyřešení způsobu nošení nože v raném středověku bylo proto nutné vyhledat analogické nálezy a dobová zobrazení. Nálezy sanicového kování ze 7. až 12. století nejsou v Evropě nijak ojedinělé. Sám Hrubý se zmiňuje o sanicovém kování používaném Slovany usazenými podél Baltského pobřeží, odtud název „baltská konstrukce“ pouzder (Hrubý 1955, 174). Rozsáhlou studii o kování pouzder nožů publikoval Heinz A. Knorr (Knorr 1938) a z novějších prací Stefan Krabath (Krabath 2001). Další nálezy sanicového

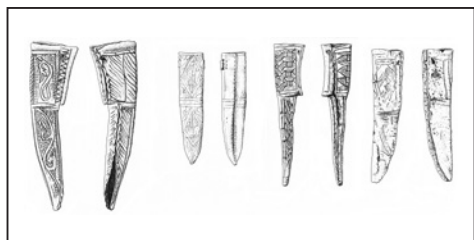
Obr. 9. Nůž zavěšený na opasku v horizontální poloze. Podle: Cowgill 1987, 55, obr. 20.

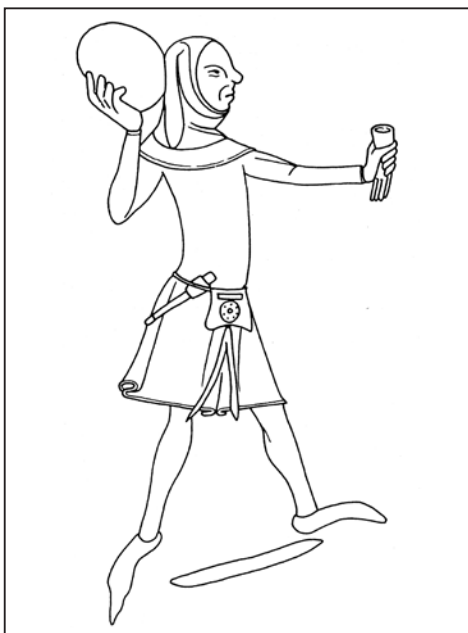
Obr. 10. Nůž zavěšený na opasku ve vertikální poloze. Podle: Cowgill 1987, 55, obr. 21.

kování jsou známy z Polska (Nadolski 1959, tablica LXXI) a Slovinska (Karo 2013). Ve většině případů se však jedná pouze o samotné kování nebo kování se zbytky usňového materiálu, což je pro náš účel nepoužitelné. Nálezy relativně celých pouzder nožů se sanicovým kováním jsou známy až z pozdějšího období.

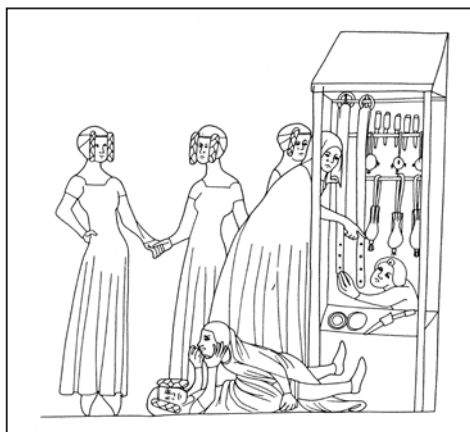
Jako nejpřínosnější a naši problematice nejbližší se ukázaly nálezy z prostředí raně slovanských sídel Meklenburska-Předního Pomořanska (Schäfer 1996). Zde byla nalezena řada usňových pouzder nožů z období mezi lety 1250 až 1280 (obr. 6). Většina z nich pak byla opatřena sanicovým kováním. Nálezy z Greifswaldu pochází z latrín, které byly ve středověku – k velké radosti dnešních archeologů – jen zřídka vyváženy. Právě obsah latrín způsobil konzervaci usňových pouzder a umožnil jejich uchování v téměř kompletním stavu (Schäfer 1966, 262). Konstrukce pouzder nám umožňuje vydedukovat, jak byly nošeny a používány. Překvapivým poznatkem je skutečnost, že ani jedno pouzdro není opatřeno poutkem pro navlečení na opasek, jak je obvyklé u dnešních pouzder na nůž. Ve všech případech je však v horní části pochvy otvor nebo řada otvorů pro navlečení řemínku. U některých nálezu jsou řemínky prošněrovány a omotány okolo celého pouzdra v oblasti rukojeti nože, zřejmě za účelem zpevnění a ozdobení (obr. 7). Konce šněrovacího řemínku, nebo samostatného řemínku provlečeného otvorem na okraji pouzdra pak mohou sloužit k zavěšení nože na opasek. Vzhledem k poloze samostatných otvorů blízko těžiště pouzdra je však takový způsob nošení málo vhodný, protože pouzdro se bude převracet a nůž vypadávat. Pouzdra na nože s „proklaté nízkou“ umístěným otvorem pro uzavazovací řemínek jsou známá i z oblasti východních Slovanů, jak dokazují nálezy ze Staré Ladogy

Obr. 12. Nálezy pouzder určených k nošení za opaskem. Podle: Cowgill 1987, 427, 466, 481, obr. 383.

Obr. 11. Nůž zasunutý za opasek. Podle: Cowgill 1987, 54, obr. 18.

Obr. 13. Prodáváč pouzder nožů a koženého zboží. Podle: Cowgill 1987, 61, obr. 38.

(obr. 8a) nebo Novgorodu (obr. 8b) (Sedov 1982, 277, tab. LXIV; Izjumova 1959, 217). Pravděpodobnějším řešením je nošení pouzdra s nožem za opaskem a poměrně tenký řemínek se pak uvazoval okolo opasku. Tím bylo pouzdro fixováno v požadované poloze a zajištěno proti vypadnutí. Stejnou funkci mělo pravděpodobně i prstencové očko na náprstkovitém okování dřevěných pouzder ze Starého Města (obr. 1a). Očkem se protáhl řemínek, který sloužil k upevnění pouzdra nošeného za opaskem.

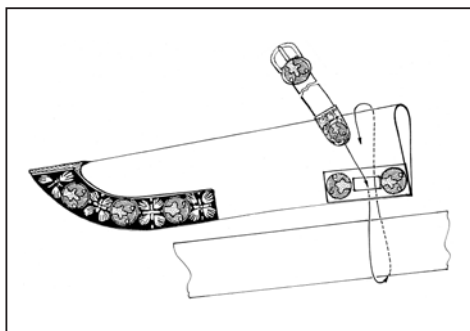
Autoři zprávy o nálezech z Greifswaldu dospěli na základě srovnávací analýzy k závěru, že forma pouzder se ve 13. století náhle změnila. V průběhu 11. a 12. století bylo v oblasti Pomořanska obecně používáno usňové pouzdro se širokým sanicovým kováním převážně z bronzu. Ve 13. století bylo bronzové kování nahrazeno úzkým kováním železným a ve 14. století vychází pouzdra se sanicovým kováním z módy (Schäfer 1996, 285).

Konstrukcí pouzder a způsoby nošení nože v období vrcholného středověku se zabývá práce *Knives and scabbards* kolektivu autorů z Muzea Londýna (Cowgill 1987). Zde jsou prezentovány tři způsoby nošení nože ve 12. až 14. století, a to nůž zavěšený na opasku v horizontální (obr. 9), nebo vertikální poloze (obr. 10) a zasunutý za opasek, jak ukazuje obrázek č. 11. Pro nás jsou konstrukčně zajímavé především nálezy pouzder určených k nošení za opaskem. Jak je zřejmé z obrázku č. 12, všechna pouzdra jsou shodně opatřena otvorem nebo otvory pro zajišťovací řemínek. Zobrazení prodáváče pouzder nožů a dalšího koženého zboží (obr. 13) v této publikaci navíc dokazuje, že středověk nebyl tak pruderní, jak bychom si mohli myslet (Cowgill 1987, 61, obr. 38).

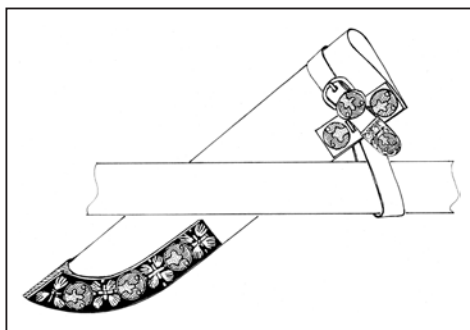
Shrnutí studijních poznatků

Na základě analogických nálezů pouzder nožů z Greifswaldu a Londýna byly získány následující poznatky:

- Nožová pouzdra se sanicovým kováním jsou známa už od 7. století po celé Evropě.
- Kování bylo vyráběno nejprve z bronzu (širší typ), později ze železa (úzký typ) a ve 14. století se přestala obecně používat.

Obr. 14. Schéma vázání řemínku. Kresba V. Gřešák.

Obr. 15. Funkce svorky na pouzdře za opaskem. Kresba V. Gřešák.

Obr. 16. Replika pouzdra se sanicovým kováním z hrobu 23/48. Foto V. Gřešák.

- Pouzdra nožů se sanicovým kovááním jsou opatřena otvorem pro vázací řemínek.
- Vázací řemínek může procházet okolo celého pouzdra a má tak zpevňovací, fixační i ozdobnou funkci.
- Kování sanicového tvaru svírá okraje pouzdra pouze v oblasti ostří nože, nikdy ne v oblasti rukojeti.
- Ve středověku byl obvyklý způsob nosit nůž zavěšený na opasku i zasunutý za opaskem.

Z uvedených poznatků lze vyvodit, že pouzdra se sanicovým kovááním byla s velkou pravděpodobností nošena zasunutá za opaskem. Dokazuje to nejen poloha otvorů pro zajišťovací řemínek, ale také skutečnost, že sanicové kováání sahá jen k rozšířené části pouzdra kryjící rukojeť nože. Zvlášť nápadné je to u honosného kováání z hrobu 23/48 z pohřebiště Na Valách (obr. 3). Je velmi nepravděpodobné, že by bylo tak krátké (sahá jen do poloviny délky ostří nože), kdyby byl nůž nošen zavěšený na opasku. Je-li však pouzdro s nožem zasunuto za širší opasek, bude střední část pouzdra opaskem zakryta a ozdobné kováání je v této části zbytečné. Umístění honosného pouzdra z hrobu 23/48 za opasek pak také vysvětluje funkci ozdobného rámečku s přezkou, průvlečkou a nákončím. Rámeček zpevňuje a zdobí otvor pro zajišťovací řemínek na pouzdře nože. Samotný řemínek je na jednom konci opatřen přezkou s průvlečkou, na druhém nákončím.

Obr. 17. Replika pouzdra při testování. Foto P. Princ.

Princip vázání řemínku je zřejmý ze schématu na obrázku č. 14. Nákončí s řemínkem prochází ozdobným rámečkem z líce na zadní stranu pouzdra, jak naznačuje vodící čára (úsek 1-2). Následně jde přes opasek (úsek 2-3) a pod opaskem po zadní straně pouzdra zpět na jeho lícovou stranu (úsek 3-4). Zápřezková část řemínku s přezkou a průvlečkou se dotáhne až k rámečku a přední konec řemínku s nákončím se zapne do přezky (obr. 15). Po zasunutí pouzdra s nožem za opasek bylo možné řemínek utáhnout a polohu pouzdra zajistit svorkou, která byla součástí nalezené soupravy. Pouhým přesunutím zápřezkové části řemínku lze umístit přezku z pouzdra na opasek (obr. 16).

Výše uvedené teoretické závěry byly plně potvrzeny zhotovením funkční repliky (obr. 16) a jejím praktickým testováním odborníky ze Slovákého muzea v Uherském Hradišti (obr. 17).

Literatura:

- C o w g i l l, J. 1987: *Knives and Scabbards*. London.
- H r u b ý, V. 1955: *Staré Město: velkomoravské pohřebiště „Na valách“*. Praha.
- I z j u m o v a, S. A. 1959: K historii koževného i sapožného remesel Novgoroda velikogo. *Materialy i issledovanija po archeologii SSSR*, No. 65, 192–222, Moskva.
- K a r o, Š. 2013: Gradišče above Bašelj. In: European association of archeologists. Meeting. *Programme – 19th Annual Meeting of the European Association of Archaeologists*. Plzeň.

- K n o r r, H. A. 1938: Die slawische Messerscheidenbeschläge. *Mannus* 30, 479–545.
- K r a b a t h, S. 2001: *Die hoch- und spätmittelalterlichen Buntmetallfunde nördlich der Alpen. Eine archäologisch-kunsthistorische Untersuchung zu ihrer Herstellungstechnik, funktionalen und zeitlichen Bestimmung*. Verlag Marie Leidorf, Rahden/Westfalen, 68.
- N a d o l s k i, A. 1959: Cmentarzysko z XI. wieku w Lutomiersku pod Lodzia. *Acta archaeologica universitatis Lodziensis*, Nr 7, Lodź.
- S e d o v, V. V. 1982: Vostočnye slavjane v VI. – XIII. vv. *Archeologija SSSR*. Moskva.
- S c h ä f e r, C. 1996: Lederne Messer-, Dolch- und Schwertscheiden aus dem mittelalterlichen Greifswald, Bodendenkmalpflege in Mecklenburg-Vorpommern. *Jahrbuch* 1996, 44, 261–295, Lübstorf 1997.

Ing. Václav G ř e š á k (n. 1954), pedagog Fakulty technologické Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně. Ve svém odborném zájmu se věnuje výrobě jezdeckých sedel, klasických brašnářských výrobků, a především výrobě replik historických kožených výrobků. Jedná se o ruční výrobu za použití původních, historických technologií a materiálů. Jeho výrobky lze nalézt v jak v soukromých sbírkách, tak i v řadě muzeí v ČR (Archeoskanzen Modrá, Slovákcké muzeum Uherské Hradiště, Obuvnické muzeum ve Zlíně, Muzeum města Bma, Moravské zemské muzeum Bmo) a ve světě (The Bata Shoe Museum v Torontu, Kanada; Museum of Natural History University of Oregon, Eugene, USA; Museum of the Qin Teiracotta Warriors and Horses v Xi-An, Čína; Museum and Art Gallery, Northampton, Anglie; Leder und Schuhe Museum Offenbach; Stadtmuseum Wilsnack, Německo) a také v univerzitních sbírkách (Leopolds Universität Innsbruck, Rakousko).

Reconstruction of the Way of Carrying a Knife in the Times of Great Moravian Empire as Based on the Finds of the Sheaths with Mandible Ironwork from the Burial Grounds „Na Valách” in Staré Město

A b s t r a c t

The intention of the study is to cover the archaeological experiment focused on the explanation of the way of carrying a knife in the early Middle Ages in the Great Moravian Empire as well as manufacturing of a functional replica of a knife with a mandible ironwork. For the reconstruction of a sheath itself the find of a pretentious mandible ironwork from the burial ground „Na Valách” in Staré Město (grave number 23/48). The first part of the article discusses the theory of Vilém Hrubý about the way a knife was carried by the Slavs. Its second part describes analogical findings of sheaths with mandible ironwork. The conclusion based on study results is that the knives with sheaths with “mandible ironwork” were carried on a belt. This theoretical conclusion was supported by the manufacture of a tested functional replica of the sheath with mandible ironwork.

Rekonstruktion der Trageweise der Messer zur Zeit der Mährerreichs nach Funden von Kufenbeschlägen für Scheiden aus der Grabstätte „Na Valách” in Staré Město

Z u s a m m e n f a s s u n g

Ziel der Arbeit ist ein archäologisches Experiment zur Klärung der Trageweise der Messer im frühen Mittelalter im Mährerreich sowie die Anfertigung einer Funktionsreplik für ein Messer mit Kufenbeschlag. Zur eigentlichen Rekonstruktion der Scheide wurde der Fund eines prunkvollen Kufenbeschlags aus der Grabstätte „Na Valách” in Staré Město gewählt (Grab Nr. 23/48). Im ersten Teil des Artikels wird eine Theorie von Vilém Hrubý zur Trageweise der Messer bei den alten Slawen diskutiert. Im zweiten Teil werden analoge Scheidenfunde mit Kufenbeschlag beschrieben. Aus der Zusammenfassung der Studierkenntnisse geht hervor, dass die Messer in Scheiden mit Kufenbeschlag hinter dem Gürtel getragen wurden. Diese theoretische Schlussfolgerung wurde durch die Anfertigung und Erprobung der Funktionsreplik einer Messerscheide mit Kufenbeschlägen bestätigt.

NOVOVĚKÁ POHŘEBNÍ VÝBAVA ZE SBÍRKY SLOVÁCKÉHO MUZEA V UHERSKÉM HRADIŠTI A JEJÍ VYPOVÍDACÍ HODNOTA

Martin Omelka – Otakara Řebounová, Archiv hlavního města Prahy
Dana Menoušková, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

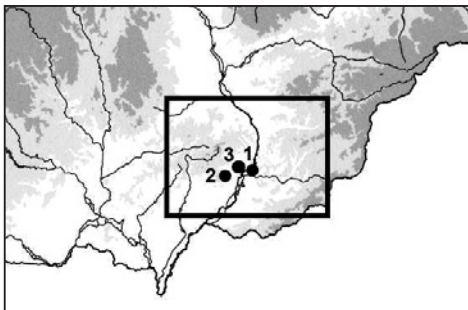
Článek představuje výběr z novověké pohřební výbavy, která na onen svět provázela naše předky během 17. až 19. století. Prezentovány jsou nálezy z krypt pod někdejším jezuitským kostelem Františka Xaverského v Uherském Hradišti, Masarykově náměstí, výzkumy z let 1936 a 1998, předměty získané při výzkumu hřbitova při kostele sv. Václava v Boršicích u Buchlovic z roku 1939 a výběr z nálezů, které provázely pohřby při původní kostnici sv. Jana Křtitele ve Starém Městě, výzkum 1940.

Úvod

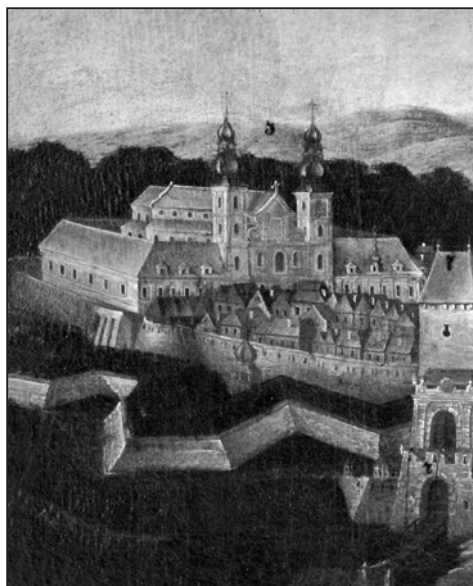
Záměru publikovat výběr z bohaté novověké pohřební výbavy několika lokalit Uherskohradištska (obr. 1) předcházela v prvopočátku prozaická snaha o lepší klasifikaci a podrobnější určení těchto předmětů, které se nacházejí ve fondu Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Část z představených nálezů jsou starší muzejní akvizice opatřené jen kusými zprávami o nálezových okolnostech, a tak jejich odborné určení a zhodnocení bylo více než žádoucí. Jedná se zároveň o oblast archeologického a historického bádání, která se až v posledních letech těší většímu badatelskému zájmu a publikační aktivitě, a tím i existenci početnějšího srovnávacího materiálu.

První zde představený soubor byl získán při ohledání krypt v areálu bývalého jezuitského kostela sv. Františka Xaverského, který se nachází při jihozápadní uliční čáře dnešního Masarykova náměstí v Uherském Hradišti (obr. 2, 3, 4). Archeologický výzkum zde byl poprvé prováděn již v roce 1936, a to v důsledku statických poruch. Patrně přetížení a vlhnutí základových zdí a následné sesedání mělo za následek propadnutí podlahy u hlavního oltáře, u vchodu do podzemní hrobky (Hanák 1936). Po vyzvednutí náhrobního kamene bylo možné sejít po schodech do malé předsínky ústící původně po obou stranách do větších prostor. Levá však byla v době ohledání již zasypaná. Klenutá místnost (obr. 5) po pravé straně chodby sloužila jako hrobka jezuitského kláštera a bylo v ní nalezeno třiatdvacet koster v již rozpadajících se rakvích (krypta A, viz obr. 4). Nálezy získané při ohledání krypty (identifikační tabulky, medailonky, kovové křížky atd.) byly uloženy ve Slováckém muzeu (inventurní čísla SF 39 294–SF 39 320).

Další rozsáhlou akcí na téže lokalitě svolala o šedesát let později povodeň v roce 1997 (Pavelčík 1998; týž 2001, 159–167; Kohoutek 1999, 147–166). Také ta si vyžá-

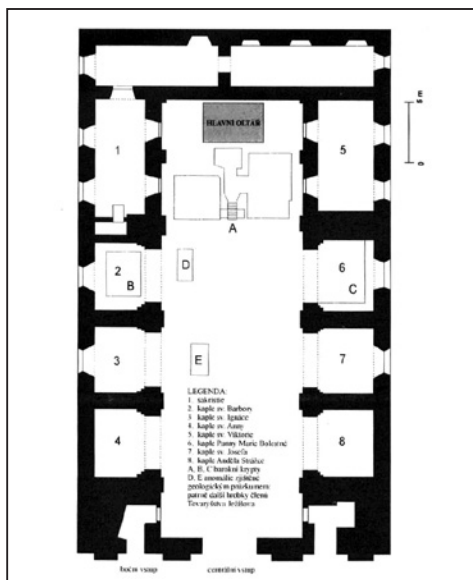
Obr. 1. Na mapě Moravy vynesené lokality zmiňované v textu: 1 kostel sv. Františka Xaverského, Uherské Hradiště, 2 kostel sv. Václava v Boršicích u Buchlovic, 3 kaple sv. Jana Křtitele ve Starém Městě u Uherského Hradiště. Zpracovala D. Menoušková.

Obr. 2. Jezuitský kostel sv. Františka Xaverského na dnešním Masarykově náměstí v Uherském Hradišti na detailu veduty města z dvacátých let 18. století od anonymního autora. Sbírkový Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Foto P. Titz.

Obr. 3. Dnešní podoba kostela sv. Františka Xaverského v Uherském Hradišti. Foto D. Menoušková.

Obr. 4. Půdorys kostela sv. Františka Xaverského s vyznačením zkoumaných krypt: A před hlavním oltářem, B na evangelijní straně, C na epištolní straně. Podle: Frolcová 2009, 30.

Obr. 5. Klenba západní krypty – A v hlavní lodi kostela sv. Františka Xaverského po povodni v roce 1997, stav při rekonstrukci 1998. Foto-archiv Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Foto L. Chvalkovský.

dala asanaci zdiva a zjištění statické situace kostela. V souvislosti s těmito akcemi probíhal roku 1998 i archeologický výzkum. Ten potvrdil situaci zjištěnou výzkumem z roku 1936 v kryptě pod hlavním oltářem a dále prozkoumal kryptu (B) pod boční lodí na evangelní straně kostela, která shodou okolností nebyla při povodni zaplavena (obr. 6). Tato část byla patrně roku 1946 upravována, jak tomu nasvědčuje dlaždice s tímto vročením u vchodu. Materiál, který byl při ohledání získán, byl deponován do Slovákckého muzea pod inventárnými čísly A 242 793–A 242 829. V kryptě bylo uloženo minimálně šestnáct až sedmáct nebožtíků a další kosterní pozůstatky byly umístěny do skládky kostí. Prozkoumána byla rovněž i krypta (C) situovaná pod boční lodí kostela na epištolní straně (obr. 7), kterou povodeň zasáhla do výšky 50–60 cm. Krypta nebyla od konce 18. století, tj. od zákazu pohřbívání v kostelích v sídelních aglomeracích, otevřena a kosterní pozůstatky se nacházely v původní poloze. Nalezeno zde bylo šestnáct až sedmáct koster. Předměty získané při ohledání byly uloženy ve Slovákckém muzeu pod inventárnými čísly A 242 830–A 242 837.

Základní kámen jezuitského kostela byl položen roku 1670 v místech, kde se dříve nacházely parcely měštckých domů zpustlé za třicetileté války,¹ tj. uprostřed jihozápadní uliční fronty dnešního Masarykova náměstí. Kostel byl nicméně slavnostně vysvěcen až roku 1682 (srov. Fišer 1921, 126–136; Zemek 2001). Jezuité však ve městě působili již od roku 1643, následující rok došlo k přenesení jezuitské koleje z Kroměříže do Uherského Hradiště. Provizorium před výstavbou nových budov jezuité našli v původním měšťanském domě tzv. Kurcbergrovském.

Roku 1690 byla před hlavním oltářem zřízena řádová krypta, neboť obě další (pod oltářem Sedmibolestné Panny Marie a sv. Barbory) byly vlivem morové epidemie přeplněny a musely se uzavřít. Do řádové krypty byla slavnostně přenesena také zakladatelka koleje Kateřina Alžběta Zoubková ze Zdětína a Habrovan (Zemek 2001, 51–52). K vyčištění krypt došlo roku 1746 (týž, 53). Roku 1778 převzal kostel sv. Františka Xaverského funkci farního kostela (po rušení kostele sv. Jiří).

Za nálezem novověké pohřební výbavy ze hřbitova při kostele sv. Václava v Boršicích u Buchlovic (obr. 8) stojí snaha zachytit v jeho okolí stavební pozůstatky předcházející svatyně, snad již raně středověké, jejíž existence je ústně tradovaná (Hrubý 1940, 101). Původní křesťanská svatyně měla mít patrocinium sv. Petra. Samotný kostel sv. Václava je připomí-

Obr. 6. Krypta – B na evangelní straně kostela sv. Františka Xaverského s rozbitou vstupní stélou. Fotoarchiv Slovákckého muzea v Uherském Hradišti. Foto L. Chvalkovský.

Obr. 7. Krypta – C na epištolní straně téhož kostela. Fotoarchiv Slovákckého muzea v Uherském Hradišti. Foto L. Chvalkovský.

nán až v 17. století. Ve své dnešní podobě se nachází od roku 1791 (Zemek 1992, 453). Při výkopových pracích v srpnu 1939 došlo k porušení bývalého hřbitova a zachycení osmatřiceti hrobů, včetně hrobů dvou někdejších boršických farářů.

Nynější kaple sv. Jana Křtitele² ve Starém Městě u Uherského Hradiště (obr. 9), k níž se vztahují poslední zde představené nálezy, je patrně pozdně románskou stavbou z poloviny 13. století (Galuška 2000, 112–113). Právě do ní a přilehlého hřbitova byly uloženy kosterní pozůstatky po zrušení a zboření (1786) někdejšího staroměstského kostela sv. Víta a u něho jsou pohřebiště (Vaškových 2004, 136). Kaple sloužila jako kostnice, později jako zvonice (Zelnitius 1941, 77–85). Výzkum zde probíhal v roce 1940 v souvislosti s vyprázdněním jejích prostor a pietním uložením kosterních pozůstatků.

Nálezy z pohřebních výbav

Pohřební výbavou zde rozumíme oděv a osobní předměty, které měl zemřelý při sobě v okamžiku uložení do hrobu. Od druhé poloviny 17. století se mezi nimi v katolickém prostředí Čech a Moravy pravidelně objevují tzv. odpustkové kříže a růžence, k nimž byly ve formě závěsku mnohdy připojeny další typy svátostek, především růžencové medailonky s náboženským motivem a drobné křížky. Do hrobových výbav se rovněž často přidávaly škapulíře, relikviářové schránky, modlitební knihy a v některých specifických případech také různé druhy pohřebních korun a věnců.³

Volba předmětů v hrobové výbavě, jejich počet i kvalita zpracování přitom odráží nejen náboženské smýšlení pohřbeného. Mohou zároveň představovat významný zdroj informací o sociálním postavení, regionálních náboženských zvyklostech, příslušnosti k určitému řádovému společenství, členství v náboženských bratrstvech a v neposlední řadě, zejména v případě růžencových medailek s poutním motivem, o poutních trasách, osobní zbožnosti, přáních a zdravotních nebo rodinných potížích konkrétního člověka.

V následujících oddílech se budeme postupně podrobněji věnovat nálezům ze všech tří výše uvedených lokalit. Soubor nálezů pocházející z archeologického výzkumu krypt kostela

Obr. 8. Pohled od východu na záměr kostela sv. Václava v Boršičích u Buchlovic do míst, kde došlo ve třicátých letech 20. století k porušení hrobů s novověkou pohřební výbavou (na fotografii vlevo, vpravo a před závěrem kostela). Foto D. Menoušková.

Obr. 9. Dnešní podoba kaple sv. Jana Křtitele ve Starém Městě. Foto D. Menoušková.

sv. Františka Xaverského v Uherském Hradišti (viz obr. 4) lze považovat za jednu z vysoce hodnotných ukázek ilustrující pohřební ritus příslušníků řádového společenstva, nálezo-
vé soubory z kostela sv. Václava v Boršicích u Buchlovic a kaple sv. Jana Křtitele ve Starém
Městě u Uherského Hradiště pak reprezentují doklady laických pohřbů místního vesnické-
ho a městského prostředí.

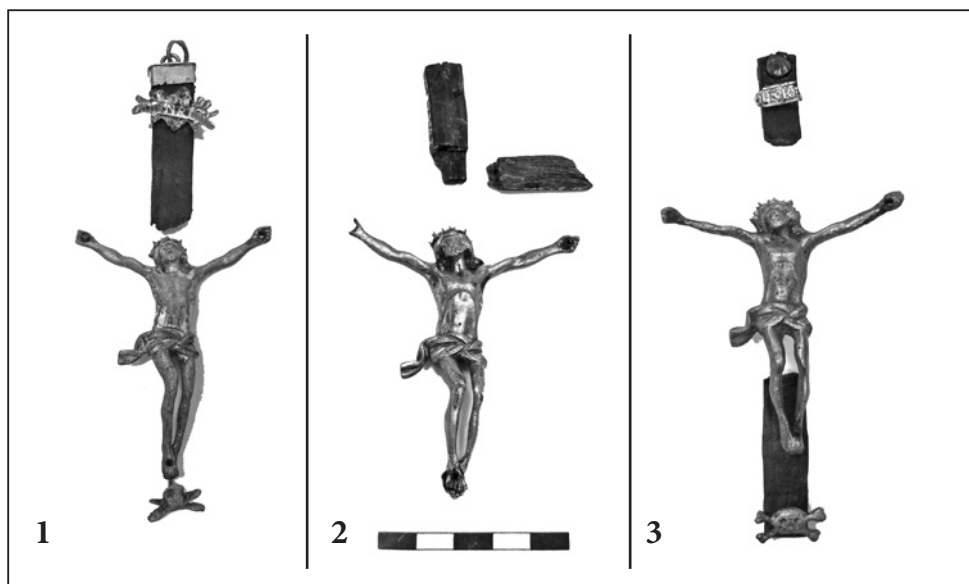
Nálezy z kostela sv. Františka Xaverského

V případě archeologického výzkumu krypt kostela sv. Františka Xaverského se z pohřeb-
ních výbav podařilo zachytit převážně pozůstatky tzv. odpustkových křížů a růženců, tj. ko-
rálky nebo růžencové závěsky ve formě náboženských medailek.⁴

Křížů bylo identifikováno celkem šestnáct, přičemž nálezy pocházely z krypty A (devět
kusů), krypty B (šest kusů) a krypty C (jeden kus). Většinou se jednalo o dřevěné kříže
s kovovými aplikacemi. Dřevo se ovšem z větší části rozpadlo, a tak byly archeology
dokumentovány vesměs pouze kovové aplikace těchto křížů, tedy plastické figury
ukřížovaného Krista, Adamova lebka, identifikační tabulky s nápisy INRI a ozdobná kování
dřevěných částí kříže.

Mezi dochovanými plastikami Krista převládaly dva základní typy ztvárnění. Jednu sku-
pinu (obr. 10) tvořily nálezy inv. č. SF 39 314b, SF 39 314i (krypta A) a A 242 816 (kryp-
ta B). V jednom případě byla totožná plastika Krista, jakou známe u položek A 242 816
a SF 39 314b a SF 39 314i, umístěna na mosazném jetelovém kříži (A 242 805–806 – obr. 11).
Jedná se o plasticky provedenou postavu ukřížovaného Krista s naznačenou muskulatu-
rou, hlavou lehce zakloněnou, natočenou k pravému rameni s dlouhými vlasy a obličejem
směřujícím vzhůru. Charakteristická je u těchto plastik přiléhavá bederní rouška s vjalícím
cípem na Kristově pravém boku a výrazná trnová koruna na hlavě. Analogické exempláře
stejných typů byly zachyceny při archeologickém výzkumu kostela sv. Jakuba v Brně, br-
něnského kostela (katedrály) sv. Petra a Pavla nebo kostela sv. Mikuláše ve Znojmě (Cim-
bůrková 2007). V Čechách pochází důležité nálezy předmětného typu z výzkumu hřbitov-
ního areálu zaniklého kostela sv. Jana Křtitele v Oboře na Malé Straně v Praze (zde je typ
označován jako skupina č. 5), ze svatojiřské baziliky na Pražském hradě (Borkovský 1975),
kde jsou exempláře datovány ante quem smrtí řádových sester roky 1766 a 1773 (Omel-
ka–Řebounová–Šlancarová 2009, 1012–1013), a konečně z inventáře hrobky rodu Clary-Al-
dringenů v děkanském kostele sv. Jana Křtitele v Teplicích (dva korpusy s částečně či zcela
zachovaným zbytkem kříže). Ty jsou stejně jako v případě Kristů z baziliky sv. Jiří datovány
absolutně do let 1742 a 1745.⁵ Dataci typu rovněž upřesňuje želvovinový krucifix s totožným
typem plastiky umírajícího Krista uložený v Kunsthistorickém muzeu ve Vídni. Krucifix se
v císařské rodině užíval v souvislosti s posledním pomazáním členů habsburské vládnoucí
dynastie (Omelka–Řebounová–Šlancarová 2009, 1013), a to od čtyřicátých let 18. století.
V souvislosti s analogickými exempláři lze tedy použít uherskohradištských nálezů (inv. č.
SF 39 314b a SF 39 314i, A 242 816 a A 242 805–806) v pohřebním ritu předpokládat v roz-
mezí čtyřicátých až počátku sedmdesátých let 18. století.

Druhý typ korpusů, které stojí za bližší komentář, zastupují nálezy inv. č. SF 39 314a
a SF 39 314h (obr. 12) z krypty A. Představují ikonografický typ znázornění umírajícího
Krista tzv. *Christo vivo* – Kristus je zachycen v posledním vzepjetí, s očima obrácenýma
vzhůru k nebesům. Ruce směřují rovněž vzhůru, takřka „kolmo“ k vodorovnému břevnu
kříže, rovnoběžně s osou těla. I tento typ známe z dalších lokalit a řadí se mezi nálezy Kris-
tových plastik z křížů k vůbec nejrozšířenějším. Z moravských lokalit byly totožné plastiky
potvrzeny v nálezových souborech z archeologických výzkumů kostela sv. Jakuba v Brně,

Obr. 10. První výrazný typ zobrazení Krista na kříži. 1. inv. č. SF 39 314b, 2. SF 39 314i, 3. A 242 816. Krypty A a B jezuitského kostela sv. F. Xaverského v Uherském Hradišti. Foto D. Menoušková.

Obr. 11. Variantní zobrazení na jetelovém kříži, inv. č. A 242 805–806. Krypta B jezuitského kostela sv. F. Xaverského v Uherském Hradišti. Foto L. Chvalkovský.

Obr. 12. Druhý výrazný typ zobrazení Krista na kříži tzv. Christo vivo. 1. inv. č. SF 39 314a, 2. SF 39 314h. Krypta A jezuitského kostela sv. F. Xaverského v Uherském Hradišti. Foto D. Menoušková.

kostela sv. Petra a Pavla tamtéž (Unger 2000), na pohřebišti u kostela sv. Václava v Břeclavi nebo krypty sv. Mikuláše ve Znojmě. V Čechách jich největší množství pochází z pohřebišť sv. Jana Křtitele v Oboře na Malé Straně (zde je označován jako skupina č. 3) a baziliky sv. Jiří (blíže k typu viz Omelka–Řebounová–Šlancarová 2009, 1010–1011). Datačně lze tento typ korpusů zařadit do druhé poloviny 18. století (ante quem 1784).

Jak bylo poznamenáno v úvodu, jedná se o nálezy, které představují reliktu tzv. odpustkových křížů. Odpustkový kříž (něm. *Sterbablasskreuz*, popř. *Sterbekreuz*) byl úzce spojen se svátostí posledního pomazání, tedy svátostí „*skrze kterauž svatý Olej a Slova Krystova Milost Boží nemocnému k pomocy Dussy/ a někdy též Tělu daná bývá*“ (Klugar 1746, 45). Býval křížem, který umírající svíral v ruce ve své poslední hodině (obr. 13), nebo se nacházel v blízkosti smrtelného lože. Zpravidla měl podobu krucifixu, tedy kříže doplněného v místě křížení břevem postavou umírajícího Krista. Zvyk dávat umírajícím do ruky krucifix, popř. umísťovat ho v prostoru smrtelné postele,⁶ měl v první řadě lidem navodit souvislost mezi smrtí Krista na kříži a smrtí křesťana. Záměrem tohoto jednání však patrně byla také víra v apotropaickou moc svatého Kříže. Moc Kristova kříže odpuzovat demony byla sice v zásadě po teologické stránce správná a odpovídala učení Nového zákona, běžný lid ji však snadno vykládal jako magickou, a tím nabyla pověrečný charakter (Berger 1966, 55).⁷ V raném novověku se kříž prostý, častěji však ve formě krucifixu, stal jako tzv. odpustkový kříž konvenční součástí pohřební výbavy. Udělení plnomocného odpustku pro zemřelé mohlo vycházet z různých titulů, např. z tzv. generální absoluce nebo členství při náboženském bratrstvu, které mělo k udělování tohoto odpustku privilegium (nejčastěji se jednalo o mariánské sodalitu nebo bratrstva pod titulem Dobré smrti (LThk 1937, 811). Udělený odpustek však mohl využít pouze majitel požehnaného kříže (LThk 1937, 811), na jinou osobu byl (a spolu s ním i vlastní předmět) nepřenosný. Zpravidla se tedy v jednom pohřbu nachá-

Obr. 13. Barokní tisk zachycující poslední okamžiky života člena Tovaryšstva Ježíšova. Nezbytnou součástí těchto chvil byl kříž do ruky. Ten se zpravidla s nebožtíkem následně uložil i do hrobu. Podle: Valentová–Černý 2007, 260.

Obr. 14. Torzo sedmibolestného růžence, inv. č. SF 39 315. Krypta A jezuitského kostela sv. F. Xaverského v Uherském Hradišti. Foto D. Menoušková.

zel jeden odpustkový kříž náležející konkrétnímu nebožtíkovi. Tento pohřební zvyk se pak stává v archeologických situacích opěrným prostředkem pro zjištění minimálního počtu uložených pohřbů. V případě krypt kostela sv. Františka Xaverského v Uherském Hradišti je však zřejmé, že toto hledisko uplatnit nelze. V kryptách totiž byly během provedených archeologických výzkumů zjištěny kosterní pozůstatky minimálně 55–57 jedinců a ani tento počet zdaleka neodpovídá množství zemřelých členů koleje, které je doloženo prostřednictvím písemných pramenů.⁸

Uherskohradištská kolej se z hlediska počtu členů zařadila z šesti jezuitských kolejí, které Tovaryšstvo Ježíšovo na Moravě zřídilo, na třetí místo.⁹ V druhé polovině 17. století se počet jejich členů pohyboval mezi dvaceti a třiceti, žáků bývalo kolem sto padesáti, seminářistů kolem třiceti. V průběhu 18. století se podle personálního katalogu koleje (*Catalogus personarum 1643–1773, 57–196*) počet členů postupně zvyšoval z dvaceti osob v roce 1702 na kolektiv kolem třiceti mužů (mezi lety 1735–1744). Ten se pak dále rozrostl a až na několik málo let se udržoval na počtu v rozmezí triatřiceti až jednačtyřiceti osob (v letech 1745–1773).¹⁰ V době zrušení řádu v roce 1773 žilo v Uherském Hradišti čtyřicet členů (tj. kněží, magistrů, scholastiků a laických bratří), další tři kněží byli na misiích.

Z pohledu pohřbů uložených v kryptách lze pak konstatovat, že v letech 1700–1773, z nichž pochází většina zachycených předmětů, přišla uherskohradištská kolej úmrtím o celkem sto šest členů, z toho minimálně osm lidí zemřelo mimo kolej, zpravidla na misiích. Je rovněž možné předpokládat, že kromě těchto osmi byli zbylí zemřelí (tedy maximálně devadesát osm osob) uloženi do některé ze tří kostelních krypt. Proč tak vysokému číslu neodpovídá množství nálezů, zejména odpustkových křížů, je otázka. Jednou z příčin mohla být menší odolnost použitého materiálu na výrobu křížů (pouze dřevo, bez mosazných aplikací), který se v klimatických podmínkách krypt nedochoval. Dále nesmíme zapomenout na skutečnost, že krypty mohly být v případě velkého tlaku na pohřební místa duchovním správcem svatyně pietně vyklizeny. To znamená, že starší pohřby byly vyzvednuty z krypt a přeneseny do společného úložiště kostí na příslušném hřbitovním okrsku (tak zvaného osária). Na uvolněná místa v kryptě pak mohly být umístěny nové pohřby. Obdobný princip se využíval i při pohřbech do země. Zde je ovšem na místě poznamenat, že přestože měly být krypty v roce 1746 vyčištěny, zůstaly v kryptě A a B nálezy (identifikační štítky z rakví) prokazatelně starší (k štítkům viz níže). Zbývající možnosti tedy zůstává zcizení předmětů během otevření krypt v průběhu mladšího (poválečného) období.

K nálezům náboženských medailek lze poznamenat, že se jednalo o součásti růženců, které rovněž patřily k obligátnímu příslušenství katolického pohřbu.¹¹ Udělení plnomocného odpustku pro zemřelé mohlo být totiž kromě odpustkového kříže vázáno rovněž právě na růženec, medailku nebo sošku, obdařenou tzv. papežským odpustkem (*LThk 1937, 811*).¹²

Termínem růženec („Zahrada růží“, lat. *rosarium*) se označuje jednak soubor křesťanských modliteb, které se opakují v pevně stanoveném pořadí, jednak předmět, který se při jejich modlení používá s cílem usnadnit jejich odpočítávání. Základ růžence tvoří věnec určitého počtu korálek, označovaných také jako kuličky, zrna, zrnka nebo semena. Každý korálek symbolizuje jednu modlitbu. Při jejich přebírání si má věřící připomínat události ze života Krista, jeho matky Panny Marie a rozjímat o nich. Růženec je zpravidla zakončen přívěskem ve tvaru kříže, jeho součástí však mohou být i závěsky jiného typu (Omelka–Řebounová 2008, 888). Pro barokní růžence byla typická variabilita jak jejich délky, tak různorodost použitých doplňkových předmětů. K základním dílům, korálkům symbolizujícím modlitby *Ave Maria* a *Pater noster*, byly připojovány další závěsky v podobě náboženských medailů (poutních, jubilejních, ochranných řádových apod.), včleňovány symbolické mezičlánky upomínající na momenty ze života Krista (korálky tvaru lebky, částí Těla Páně, hřeby,

kalich nebo jiné *Arma Christi*) anebo i drobné „oddělovací“ korálky, které měly čistě dekorativní charakter. V námi sledovaných souborech uložených v depozitáři Slováckého muzea lze, vzhledem k torzovitosti těchto předmětů, jednoznačně určit pouze jediný růženec, položku inv. č. SF 39 315 (obr. 14), a to jako „sedmibolestný růženec“ s původně sedmkrát sedmi „zdrávasy“ (= korálky reprezentujícími modlitbu Ave Maria). Tento typ růžence byl podle tradice zaveden ve 13. století řádem servitů.

Jako důkaz toho, že se u pohřbů původně nacházely také další, dnes již nedochované růžence vyrobené z organického materiálu, můžeme chápat samostatně nalezené náboženské medailony z krypt A a B (šest kusů), které byly původně s velkou pravděpodobností připojeny k růžencům vyrobeným z organického materiálu.

Barokní náboženské medailky, které sloužily většinou jako růžencové závěsky, měly zpravidla tvar oválu či kruhu a vyráběly se z kovu litím nebo ražením. Zpravidla se jednalo o zboží masové výroby, které se do zemí Koruny české dováželo z německých, rakouských nebo italských dílen. Medailky, zvané v dobovém jazyce též *metálky*, *grošičky* (něm. *Ablaßpfennige*, *Anhangpfennige*), bývaly zdobeny z obou stran reliéfně provedeným náboženským motivem (např. postavou řádového světce, zobrazením milostného obrazu určitého poutního místa, symbolem náboženského bratrstva).

Z nálezů medailek, které lze označit jako řádové jezuitské medailony, můžeme jednoznačně určit položky inv. č. SF 39 297b, A 242 818, A 242 811, nesoucí vyobrazení zakládajících členů řádu jezuitského řádu, Františka Xaverského a Ignáce z Loyoly. Ti byli od roku 1622 zároveň řádovými světci. Na těchto medailonech lze navíc identifikovat i vyobrazení dalšího řádového světce Jana Františka Régise (lícová strana inv. č. SF 39 297b) a znak jezuitského řádu na rubu inv. č. A 242 811 (vše obr. 15). Stejně tak medailon A 242 810 nese na svých dvou stranách vyobrazení řádových světců, a to Stanislava Kostky a Aloise Gonzagy (obr. 16).¹³

Příklad náboženské medailky, která patrně mohla společně s bolestným růžencem, jehož byla součástí, sloužit též jako odznak člena bratrstva, představuje nález medailky se zobrazením P. M. Sedmibolestné, pocházející z krypty A (SF 39 297c – obr. 17). Jezuité založili v uher-skohradištské koleji v průběhu 17. a 18. století celkem tři náboženská bratrstva. V 17. století to bylo latinské bratrstvo Neposkvrněného Početí Panny Marie (založeno 5. 12. 1646, lat. *Sodalitas latina*), české pod titulem Panny Marie Sedmibolestné, resp. Blahoslavené Panny Marie pod křížem, zvané též *coetus moravicus* (moravská družina), založené roku 1662 českým kaza-

Obr. 15. Medailky s vyobrazením Ignáce z Loyoly a Františka Xaverského. 1. inv. č. SF 39 297b, 2. A 242 818, 3. A 242 811. Na těchto medailonech lze vedle zakládajících členů řádu identifikovat i vyobrazení dalšího řádového světce Jana Františka Régise (lícová strana inv. č. SF 39 297b) a znak jezuitského řádu (na rubu inv. č. A 242 811). Krypty A a B jezuitského kostela sv. F. Xaverského v Uherském Hradišti. Foto D. Menoušková.

telem P. Františkem Sebastianem, S. J. Členskou základnu měli tvořit zejména studenti, popř. intelektuálové z řad uherskohradištského měšťanstva (Buben 2012, 430). V roce 1749 se počet náboženských spolků rozšířil o Bratrstvo dobré smrti (Buben 2012, 432).

Ke spojení medailek s motivem P. M. Sedmibolestné s bratrstvem *coetus moravicus* vede pak zejména fakt, že nález medailky (SF 39 297c) pochází z krypty A jezuitského kostela sv. Františka Xaverského, ze které byl, mimo jiné, získán identifikační štítek člena koleje, kněze Antonia Grose. Ten dle údajů *Litterae annuae* (*Litterae annuae* 1730–1767, 71) a personálního katalogu koleje zemřel dne 23. 9. 1766 na astma a byl po dobu jednoho roku rovněž členem právě tohoto bratrstva.

Posledním zachyceným medailonem je položka SF 39 297d (obr. 18). Tato svátostka na sobě nese vyobrazení dvojramenného kříže doplněného zkratkou tzv. Zachariášova požehnání na jedné a vyobrazení zkratk jmen Ježíš, Marie, Josef patrně spolu se zkratkou jmen sv. Tří králů (C M B) na straně druhé. Na rozdíl od předchozích medailonů jde u této položky o ochranný amulet s kumulovanou funkcí ochrany.

Obr. 16. Vyobrazení Stanislava Kostky a Aloise Gonzagy. Na medailce inv. č. A 242 810. Krypta B jezuitského kostela sv. F. Xaverského v Uherském Hradišti. Foto D. Menoušková.

Obr. 17. Medailka se zobrazením P. M. Sedmibolestné na straně jedné a Krista na kříži na straně druhé pocházející z krypty A jezuitského kostela sv. F. Xaverského v Uherském Hradišti, inv. č. SF 39 297c. Foto D. Menoušková.

Obr. 18. Medailka s vyobrazením dvojramenného kříže a zkratkou tzv. Zachariášova požehnání na jedné a vyobrazení zkratk jmen Ježíš, Marie, Josef, patrně spolu se zkratkou jmen sv. Tří králů (C M B) na straně druhé. Krypta A jezuitského kostela sv. F. Xaverského v Uherském Hradišti, inv. č. SF 39 297d. Foto D. Menoušková.

Obr. 19. Barokní relikvíře s tzv. Caravace-křížky z krypty A jezuitského kostela sv. F. Xaverského v Uherském Hradišti. 1. inv. č. SF 39 303, 2. SF 39 304. Foto D. Menoušková.

Obr. 20. Barokní reliквиář s tzv. Caravace-křížkem z krypty B jezuitského kostela sv. F. Xaverského v Uherském Hradišti. Druhá část schránky je doplněna nápisem vztahujícím se k postavě svatého Šebestiána. Inv. č. A 242 820. Foto D. Menoušková.

Obr. 21. Tzv. „tříkrálové kolední lístky“. 1. inv. č. A 242 822 (na řídké tkanině, nahoře), 2. A 242 823 (na papíru) z krypty B jezuitského kostela sv. F. Xaverského v Uherském Hradišti. Foto D. Menoušková.

Velice zajímavými nálezy jsou také dva reliквиáře obsahující tzv. Caravaca-kříž (položky SF 39 303 a SF 39 304, obr. 19), vyzvednuté z krypty A. Jejich předlohou byl dvouramenný pektorální kříž obsahující částčku sv. Kříže. Tento významný španělský reliквиář byl od 13. století uctíván ve městě Caravaca (Fassbinder 2003, 251). S jeho kultem se od 15. století pojí legenda o tzv. Ginesiově mši (Fassbinder 2003, 251), jejímž jádrem je konverze maurského knížete ke křesťanství.

Od středověku byla kříž v Caravace připisována zázračná uzdravení, vliv na odvrácení posedlosti a ochrana polí před hmyzem a různou „havětí“ (Fassbinder 2003, 251). Později, od 16. století, se jeho moc spojovala s ochranou před bouřkou a celkově před nepříznivým počasím. Šířitelé kultu caravackého kříže byli jednak františkáni, zejména však jezuité.¹⁴ Šíření kultu Caravaca-kříže vycházelo z jejich misijní a protireformační činnosti, neboť námět obrácení na křesťanství obsažený v Ginesiově legendě byl plně v souladu s náboženskou filozofií těchto řádů (Omelka–Řebounová–Šlancarová 2010, 469).

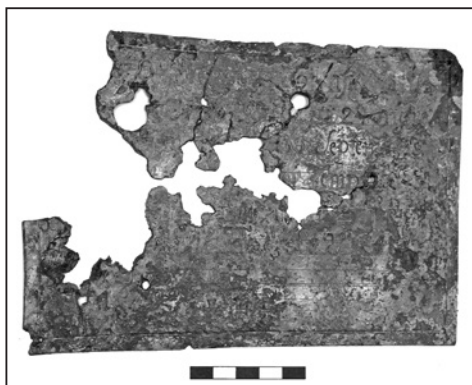
Roku 1678 přinesl výnos odpustkové kongregace oficiální zásah proti šíření caravackých křížků z důvodu boje s pověřivostí uvnitř katolické církve. Ani poté však caravacké křížky z oběhu nezmizely. Naopak zůstaly oblíbeným amuletem hluboko do 18. století (šířeji ke křížům typu Caravaca viz Omelka–Řebounová–Šlancarová 2010, 468–475). Záběr magické účinnosti těchto křížků z pohledu věřících se v tomto období naopak dále rozšířil. Kromě bouřky, přívalového deště a krupobití se křížky v 18. století staly vítaným prostředkem proti posedlosti, uhranutí, ohni a nemocem. Z nemoci to byl na prvním místě mor.

Obdobný typ reliквиáře s caravackým křížkem byl zachycen i v kryptě B (A 242 820 – obr. 20), a to u páté kostry vpravo od vchodu, ale s tím rozdílem, že druhá část schránky je vyzdobena nápisem vztahujícím se k postavě svatého Šebestiána. Tedy k postavě světce, který byl v období baroka ctěn coby pomocník proti moru, choleře a nemocem dobytka. Zároveň byl chápán jako přímlyuce za umírající.

Uvnitř tohoto reliквиáře byly mimo jiné uloženy dva dobové tisky (inv. č. A 242 822 a A 242 823). Jeden tisk byl proveden na papíru a druhý na řídkou tkaninu. U obou tisků se jednalo o takzvaný „tříkrálový kolední lístek“ (obr. 21). Duchovní, ministranti, kostelníci, učitelé případně i děti tyto tisky rozdávali každoročně při koledě v předvečer svátku jako

Obr. 22. Identifikační štítek rakve Antonia Grose z krypty A jezuitského kostela sv. F. Xaverského v Uherském Hradišti, inv. č. SF 39 317. Foto D. Menoušková.

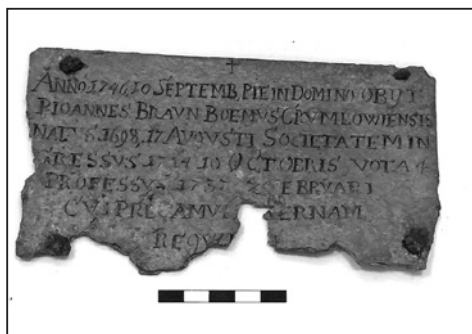
Obr. 23. Identifikační štítek rakve Petra Otta z krypty A jezuitského kostela sv. F. Xaverského v Uherském Hradišti, inv. č. SF 39 318. Foto D. Menoušková.

Obr. 24. Identifikační štítek rakve Christophora Gebhardta z krypty A jezuitského kostela sv. F. Xaverského v Uherském Hradišti, inv. č. SF 39 319. Foto D. Menoušková.

Obr. 25. Identifikační štítek rakve Johanna Jacoba Kysela z krypty A jezuitského kostela sv. F. Xaverského v Uherském Hradišti, inv. č. SF 39 320. Foto D. Menoušková.

Obr. 26. Identifikační štítek rakve Johanna Brauna z krypty B jezuitského kostela sv. F. Xaverského v Uherském Hradišti, inv. č. A 242 793. Foto D. Menoušková.

Obr. 27. Identifikační štítek rakve Adalberta Glasbergera z krypty B jezuitského kostela sv. F. Xaverského v Uherském Hradišti, inv. č. A 242 794. Foto D. Menoušková.

Obr. 28. Identifikační štítek rakve Georgia Libery z krypty B jezuitského kostela sv. F. Xaverského v Uherském Hradišti, inv. č. A 242 795. Foto D. Menoušková.

Obr. 29. Identifikační štítek rakve Johanna Columbana z krypty B jezuitského kostela sv. F. Xaverského v Uherském Hradišti, inv. č. A 242 796. Foto D. Menoušková.

Obr. 30. Identifikační štítek rakve Martina Fabera z krypty B jezuitského kostela sv. F. Xaverského v Uherském Hradišti, inv. č. A 242 797. Foto D. Menoušková.

Obr. 31. Identifikační štítek rakve Matthaie Pienitzky z krypty C jezuitského kostela sv. F. Xaverského v Uherském Hradišti, inv. č. A 242 832. Foto D. Menoušková.

dík za koledu. Tisky se před rozdáním kropily svčcenou vodou a měly chránit dům obdarovaných a vše co k domu patřilo od všeho zlého (Omelka–Řebounová 2011, 279). Z tohoto důvodu si je také obdarovaní uschovali. Někdy právě do osobních relikviářů, případně škapulířů.

Výjimečným prvkem souboru zachycených předmětů jsou nálezy identifikačních štítků, kterými byly jednotlivé rakve označeny. Prostřednictvím štítků bylo možno pohřby, respektive zachycené nálezy z pohřebních výbav nejen časově ukotvit, ale rovněž spojit s konkrétním okruhem zemřelých. Na základě zachovaných údajů ze štítků a písemných pramenů¹⁵ byla doplněna jména a životní data některých pohřbených osob a také bližší údaje o jejich původu, postavení v řádu a příčině úmrtí.

Celkem bylo nalezeno čtrnáct identifikačních štítků – čtyři z krypty A (inv. č. SF 39 317 – **Antonius Gros**, 1699–1766,¹⁶ obr. 22; SF 39 318 – **Petrus Ott**, 1720–1772,¹⁷ obr. 23; SF 39 319 – **Christophorus Gebhardt**, 1658–1720,¹⁸ obr. 24; SF 39 320 – **Joannes Jacobus Kysel**, 1640–1702,¹⁹ obr. 25), šest z krypty B (A 242 793 – **Joannes Braun**, 1698–1746,²⁰ obr. 26;

A 242 794 – **Adalbertus Glasberger**, 1673–1748,²¹ obr. 27; A 242 795 – **Georgius Libery** 1683–1746,²² obr. 28; A 242 796 – **Joannes Columbanus**, 1682–1745,²³ obr. 29; A 242 797 – **Martinus Faber**, 1666–1716,²⁴ obr. 30; A 242 798 – identifikační štítek bez bližšího určení). A konečně čtyři z krypty C, z nichž dva šlo spojit s určitou osobou (A 242 832 – **Matthaeus Pienitzka**, 1692–1766,²⁵ obr. 31; A 242 835 – **Ferdinandus Teissinger**, 1668–1743,²⁶ identifikační štítek dochován v drobných zlomcích), dva zůstaly kvůli stavu zachování bez bližší identifikace (inv. č. A 242 836 a A 242 837).

Ve všech uvedených případech se jednalo o členy řádu a uherskohradištské koleje, kteří zde působili jako kněží, učitelé nebo laičtí bratři. Za pozornost stojí skutečnost, že mnozí z identifikovaných pocházeli z českých a moravských obcí, v nichž si jezuitský řád zřídil kolej nebo rezidenci (Praha, Jindřichův Hradec, Český Krumlov, Řečkovice u Brna, Bernartice u Bechyně), a za další, že i na životopisech tohoto malého vzorku členů koleje je patrná vysoká fluktuace personálu a kosmopolitnost řádu obecně zapříčiněná jak přesuny v rámci jezuitské organizace, tak odchody na misie (odsud zejména na Valašsko a državy Lichtenštejnů, viz Kroess 2012, 1097–1103). Mnozí z bratrů v koleji pobývali několik málo let, např. P. G. Libery pouhé dva roky, koadjutor Ott dokonce necelé dva měsíce, P. M. Pienitzka nebo P. J. Columbanus zde zase působili s velkými přestávkami. Pomyslným rekordmanem ze vzorku identifikovaných je koadjutor A. Glasberger, který ve službách koleje strávil v letech 1707–1721 a 1733–1748 téměř třicet let.

Na základě doložených identifikačních štítků lze dále konstatovat, že krypty byly patrně používány souběžně. Svědčí o tom nález štítku Antonia Grose († 23. 9. 1766) nalezený v kryptě A a štítek se jménem Matthaeuse Pienitzky († 28. 11. 1766) zachycený výzkumem v kryptě C. Krypty byly k pohřbům členů koleje využívány průběžně a střídavě po celé 18. století, čemuž napovídají data úmrtí uvedená na zachovaných identifikačních štítcích: skupina identifikačních štítků z krypty A dokládá pohřby z let 1700/01–1720–1766–1772, skupina štítků z krypty B náležela k rakvím uloženým v letech 1716–1745–1746–1748 a skupina štítků z krypty C dokládá pohřby z let 1743–1766.

Vzhledem k důrazu na hierarchii uvnitř řádu, která se mj. projevuje i v úzkostlivě dodržované struktuře zápisů v personálním katalogu, sestavovaných podle závažnosti hodností a funkce bratra v řádu, je zajímavé, že v kryptách byli patrně vedle sebe pohřbíváni bratři různých funkcí a hodností bez ohledu na to, zda se jednalo o kněží s nejvyšším řádovým stupněm svěcení (*patres quattor vota*), nebo laické bratry (*coadjutores temporales*). V kryptě A byl např. na základě nálezů identifikačních štítků uložen vedle, z pohledu koleje, vysoce postavených profesů Christophora Gebhardta († 1720) a Jacoba Kysela († 1702) rovněž laický bratr s funkcí vrátného (*ianitor*) Petrus Ott († 1772). V kryptě B pak společně s přinejmenším čtyřmi identifikovanými profesy Faberem († 1716), Columbanem († 1745), Braunem († 1746) a Liberym († 1746) byl k poslednímu odpočinku uložen i laický bratr (spížírník) Adalbertus Glasberger († 1748). Lze tedy konstatovat, že přestože se v kostele sv. Františka Xaverského využívalo v průběhu 18. století k ukládání pohřbů v podstatě paralelně všech tří zbudovaných krypt, hierarchické postavení v řádu patrně pro výběr hrobového místa nehrálo roli a ukládání rakví se řídilo principem, který se dosud nepodařilo plně odhalit. V úvahu střídavého otevírání krypt pro jednotlivé pohřby tak připadají zejména hygienické důvody, nebo nedostatek místa.

V koleji ročně zemřelo několik členů. Běžně se počet zemřelých pohyboval od žádné do tří osob, nejvíce úmrtí je zaznamenáno v roce 1743 (šest osob), 1745 (pět) a 1766 (pět). Z celkového počtu se však prostřednictvím archeologického výzkumu podařilo identifikovat pouze zlomek. Např. v roce 1745 zemřel kromě pátera Columbana († 21. 2. 1745, na záchvat mozkové mrtvice), jehož identifikační štítek zůstal zachován v kryptě B, rovněž páter Ge-

Obr. 32. Křížek s jetelovým zakončením inv. č. SF 21 954b z výzkumu pohřebiště u kostela sv. Václava v Boršicích u Buchlovic. Foto L. Chvalkovský.

Obr. 33. Korálky růžence inv. č. SF 21 954/j-p z výzkumu pohřebiště u kostela sv. Václava v Boršicích u Buchlovic. Foto D. Menoušková.

Obr. 34. Líc a rub (s vyobrazením Mariazellské madony) drobného křížku inv. č. SF 21 954a z výzkumu pohřebiště u kostela sv. Václava v Boršicích u Buchlovic. Foto L. Chvalkovský.

Obr. 35. Medailka s Mariazellskou madonou na lícové straně a poprsím svatého Josefa s Ježíškem na rubové straně, inv. č. SF 38 775, z prostoru kaple sv. Jana Křtitele ve Starém Městě u Uherského Hradiště. Foto D. Menoušková.

orgius Lausan (†1. 2. 1745), koadjutor Franciscus Tuczek (†17. 3. 1745), páter Wenceslaus Zahaisky (†11. 4. 1745) a koadjutor Josephus Kipach (†25. 5. 1745). Přestože jejich pohřby musely být vypraveny krátce po sobě, doklady o nich se v žádné z krypt nalézt nepodařilo.

Na závěr lze říci, že nálezový soubor předmětů získaných z krypt kostela sv. Františka Xaverského je nadmíru zajímavým a důležitým, neboť reprezentuje pohřební zvyklosti úzké

sociálně i nábožensky vyhraněné skupiny obyvatel – členů církevního řádu jezuitů, z nichž většina patrně zemřela v poměrně krátkém časovém úseku v průběhu 18. století. Zachycené pozůstatky pohřebních výbav tak odrážejí nejen pohřební ritus konkrétního církevního řádu v daném časovém období, ale vzhledem k charakteru působení jezuitů, kteří se programově zasazovali o šíření pravé katolické víry, lze vypravené pohřby rovněž považovat za normativ řádného katolického pohřbu 18. století. Zachycené nálezy mohou tedy představovat poměrně spolehlivý srovnávací prostředek pro posouzení vlivu pověřených praktik v životě i pohřebním ritu běžné populace, jejíž hroby jsou odkrývány při archeologických výzkumech krypt a hřbitovů českých, moravských a slezských klášterních a farních kostelů.

Nálezy z kostela sv. Václava v Boršicích u Buchlovic

V tomto případě se jedná o menší akvizici staršího data (1939). K nálezům došlo na místě bývalého hřbitova, kde byly získány dva drobné křížky (inv. č. SF 21 954a a SF 21 954b), dále sedm kostěných korálků (SF 21 954/j–p), několik zlomků oděvních háčků (SF 21 954/g–i) a čtyři měděné knoflíky (SF 21 954/c–f). Z hlediska datace lze tyto předměty zařadit částečně do období baroka. Konkrétně křížek SF 21 954b (obr. 32), sedm kostěných korálků a několik zlomků oděvních háčků. Křížek má jetelovité zakončení ramen a funkčně se jedná o tzv. credo kříž, který byl původně připojen k růženci. S růžencem mají spojitost i drobné kostěné korálky (obr. 33). Čtyři ze sedmi mají mističkovou profilaci a původně sloužily jako oddělovací a zároveň dekorativní korálky. Na růženci oddělovaly korálky typu „Pater noster“ od korálků typu „Ave Maria“. Tři zbývající korálky jsou výraznější. Mají antropomorfní charakter a jsou opracovány do zjednodušené podoby lidské lebky (jeden korálek) a lidských dlaní (dva korálky). Korálky v podobě lidských dlaní na růženci symbolizovaly utrpení Krista a korálek v podobě lebky má připomenout majiteli konečnost lidského života. Jedná se o symboliku „Memento mori“, tedy známé úsloví „pamatuj na smrt“. Zbýlé předměty a křížek SF 21 954a náleží časově až do poloviny 19. století. U křížku SF 21 954a stojí za povšimnutí vyobrazení Mariazellské madony (obr. 34) na rubové straně credo křížku, které napovídá, jakým způsobem předmět dorazil do Boršic – patrně byl donesen jako poutní „suvénýr“.

Nálezy z kaple sv. Jana Křtitele ve Starém Městě u Uherského Hradiště

Posledním představeným souborem je kolekce několika předmětů novověké pohřební výbavy vyzdvížená v roce 1940 v souvislosti s úpravou prostor kaple sv. Jana Křtitele ve Starém Městě u Uherského Hradiště.

Zde byly zachyceny tři závěsné kříže (SF 38 776, SF 38 781 a SF 38 785), jeden medailon (položka SF 38 775) se svatým Josefem a Ježíškem (?), šest kusů textilií (SF 38 774b), z nichž tři byly stuhy z vnitřní výzdoby rakve, a několik blíže neurčených kovových zlomků (SF 38 777 až SF 38 780). Celkový charakter těchto předmětů naznačuje, že se jedná, mimo barokní medailon (SF 38 775), o pohřební výbavu až z poloviny 19. století. Samotný medailon (obr. 35) je sice poměrně špatně dochován, ale i tak na něm lze rozpoznat charakteristickou siluetu madony z rakouského Mariazelli na lícové straně. Na rubové straně pak je pravděpodobně umístěno poprsí svatého Josefa s Ježíškem v náručí. Pro stav předmětu určení výzdoby této strany není jednoznačné. Každopádně opětovné vyobrazení Mariazellské madony dokládá, stejně jako u předcházejícího souboru, putování staroměstských obyvatel do Mariazelli, nejvýznamnějšího poutního místa habsburského soustátí.

Závěr

Předměty z výzkumů krypt kostela sv. Františka Xaverského v Uherském Hradišti autorům umožnily přiblížit pohřební ritus členů místní jezuitské koleje. Prostřednictvím analýzy písemných pramenů (zejména personálního katalogu členů koleje z let 1643–1773 a výročních zpráv koleje z let 1730–1767) a čtrnácti identifikačních štítků z kostelních krypt a díky jejich následné interpretaci a konfrontaci s původními písemnými záznamy uloženými převážně v Moravském zemském archivu se podařilo některé pohřby nejen ztotožnit, ale navíc v základní rovině přiblížit životní příběhy zde pohřbených řádových bratrů.

Od 17. století lze v českém a moravském prostředí hovořit o ustáleném katolickém pohřebním ritu. Samotná pohřební výbava ze zkoumaných lokalit potvrdila, že tím nejdůležitějším, zásadním předmětem provázejícím praktikujícího katolíka v nejtěžších chvílích života, byl kříž. Proto se i ve sledovaných souborech vyskytl tento typ předmětu nejčastěji. Na všech třech lokalitách šlo celkem o jednadvacet křížů, případně částí těchto křížů (šestnáct kusů pochází z krypt jezuitského kostela Františka Xaverského v Uherském Hradišti, dva kusy z hrobů při kostele sv. Václava v Boršicích u Buchlovic, tři kusy z kaple sv. Jana Křtitele ve Starém Městě). Z toho šestnáct kusů bylo tak zvaných křížů do ruky (vše jezuitské hrobky), zbývajících pět (z kostela sv. Václava v Boršicích u Buchlovic a kaple sv. Jana Křtitele ve Starém Městě) bylo závěsných.

Druhým typem předmětu, spojeného velice těsně s posledními okamžiky lidského bytí v střeoevropském prostoru, byly růžence. Ty sice nebyly základní součástí obřadu smrtelné postele, ale jako výrazný atribut katolické zbožnosti zaujímaly důležité místo v každodenním světě barokního člověka včetně posledních okamžiků života, kdy zpravidla sloužily k útěše umírajících. V námi sledovaných náleзовých souborech se našly pouze větší či menší části těchto předmětů. Kompletní růženec se nedochoval ani jediný.

Další fragmenty růženců, náboženské medaile, původně k růžencům náležející, vyzdvižené z krypt kostela sv. Františka Xaverského, také potvrdily příslušnost zdejších nebožtíků k Tovaryšstvu Ježíšovu, ve dvou případech navíc i k místnímu mariánskému bratrstvu.

Pohřební výbava z kostela sv. Václava v Boršicích u Buchlovic a z kaple sv. Jana Křtitele ve Starém Městě u Uherského Hradiště nám bohužel umožnila pouze okrajové nahlédnutí do novověkých pohřebních zvyklostí místních obyvatel. Na podrobnější rozbor chyběl obsáhlejší náleзовý materiál. Přesto materiál z těchto lokalit (medailon a křížek) dokládá časté zapojování místních věřících do náboženských procesí, směřujících vedle místních mariánských lokalit i do rakouského Mariazellu, nejvýznamnějšího poutního místa habsburského soustátí.

Poznámky:

- 1 Mělo se jednat o 36 gruntů, zárovišť a pustých domů (Zemek 1955, 26).
- 2 Autoři touto cestou děkují panu Františku Ingrovi ze Starého Města za zprostředkování řady cenných informací a fotodokumentace týkající se kaple sv. Jana Křtitele.
- 3 Škapuliře, modlitební knihy, pohřební koruny a věnce nebyly v předmětném souboru zachyceny.
- 4 **V kryptě A** bylo při archeologickém výzkumu nalezeno devět krucifixů, případně jejich částí (inv. č. SF 39 314/a-i), dvě drobné relikviářové schránky (inv. č. SF 39 303 a SF 39 304), tři náboženské medailky (inv. č. SF 39 297/b-d), fragment bolestného růžence a dva soubory koráleků náležící k dalším pouze částečně dochovaným růžencům (inv. č. SF 39 315–SF 39 316 a SF 39 299), prsten se štítkem IHS (SF 39 308), dále oděvní háčky 4× (SF 39 305), mince 5× (SF 39 296/a–d 4 x a SF 39 297a 1×), železné přezky z řemene 2× (inv. č. SF 39 309), broušené

- sklo? z prstenu 1× (SF 39 306), zlomky levantského drátu (SF 39 302), deset hřebíků (SF 39 295) a čtveřice identifikačních štítků z rakví zde pohřbených členů jezuitského řádu (inv. č. SF 39 317–320). Navíc i zuhelnatělá semena (SF 39 307) a zlomky skel (SF 39 294). Nálezové okolnosti naposledy jmenovaných předmětů nejsou nicméně zcela jasné. V **kryptě B** byly zachyceny dvě části relikviářové schránky (inv. č. A 242 820), tři medailky s jezuitskou tematikou (položky inv. č. A 242 810, A 242 811, A 242 818), dvě torza růženců (inv. č. A 242 809 a A 242 819), šest dřevěných křížů do ruky s kovovými aplikacemi v různém stupni zachování (inv. č. A 242 799, A 242 805–6, A 242 812–242 817 a A 242 824–9) a šest identifikačních štítků (inv. č. A 242 793–A 242 798). **Z krypty C** pochází rozpadlý růženec (inv. č. A 242 830), tři útržky černé látky (inv. č. A 242 831/a–c), rozpadlý dřevěný kříž (A 242 833–34) a čtyři identifikační štítky z rakví (inv. č. A 242 832, A 242 835–A 242 837).
- 5 Korpusy jsou vystaveny v expozici děkanského kostela sv. Jana Křtitele v Teplicích. Korpus se zcela zachovaným křížem byl součástí pohřební výbavy Jana Antonína hraběte Clary-Aldringen, který zemřel v roce 1742 (rakev č. 4), druhý korpus, se zbytkem kříže, náležel do pohřební výbavy Marie Terezie hraběnky Clary-Aldringen, rozené Königl, pohřbené roku 1745 (rakev č. 3).
 - 6 Kříž se stal součástí rituálu spojeného s umíráním a smrtí již ve středověku. Již v tomto období je doloženo, že se krucifix umísťoval u zadního čela postele nebo při hlavách umírajících (Berger 1966, 55).
 - 7 Etnografické prameny uvádějí různé varianty tohoto obyčeje. Často se pouze zmiňuje, že je umírajícímu podán kříž (Berger 1966, 55). Např. P. Sartori výslovně uvádí, že se umírajícím dává kříž do ruky, jiní autoři zase tvrdí, že se pokládal umírajícím na prsa, ve východní části Německa se krucifix nastavoval k polibku a na Karlovarsku se vkládal pod hlavu, což ovšem silně připomíná apotropaicko-magická opatření (Berger 1966, 55).
 - 8 *Litterae annuae collegii S. J. Hradistii: Compendium Historiae Collegii Hradistii (1730–1767)*, Moravský zemský archiv, fond Jesuité Uherské Hradiště (1522–1773), rkp. bez sign.; *Catalogus Personarum et officiorum Collegii Societatis Jesu Hradistii ab anno 1643 ad annum 1773 cum Sylabo Benefactorum*. Moravský zemský archiv, Cerroniho sbírka, rkp. sign. II/79.
 - 9 Za působení posledního řádového provinciála P. Godefrida Provina (1770–1773) existovalo v Čechách třináct kolejí, na Moravě šest, konkrétně v Olomouci, Brně, Uherském Hradišti, Znojmě, Telči a Jihlavě. Nejvíce členů obývalo kolej v Olomouci (128 osob), následovalo Brno (112), Uherské Hradiště (41), Znojmo (31), Telč (29) a Jihlava (24). Z českých kolejí byly s Uherským Hradištěm počtem členů srovnatelné pouze koleje v Jicině (45) a Klatovech (38) (Buben 2012, 184, *Catalogus personarum 1643–1773*, 194). Např. rezidenci a proslulé poutní místo na Svaté Hoře u Příbrami obývalo v průběhu 18. století pouze devět jezuitů – sedm kněží a dva laičtí bratři (Holubová–Fechtnerová 2006, 6).
 - 10 Největší počet členů řádu v Uherském Hradišti byl v roce 1769, kdy zde žilo a působilo 41 jezuitů (18 kněží, 5 magistrů, 8 scholastiků a 10 koadjutorů), nejméně pak v letech 1733, 1743, kdy zde působilo 26 jezuitů (14 kněží, 4 magistři, 8 koadjutorů). Pokud jde o počty studentů, ze statistik pro rozmezí let 1731–1770 vyplývá, že nejvíce studentů bylo roku 1739 (199 studentů a 12 seminaristů), nejméně roku 1756 (83 studentů a 12 seminaristů) (Buben 2012, 432).
 - 11 Růženec se stal výrazným atributem katolické zbožnosti. Zaujímal důležité místo v každodenním světě barokního člověka včetně posledních okamžiků jeho života. V těchto chvílích sloužil k útěše umírajících a následně s nimi byl v některých případech i uložen do hrobu (blíže k problematice barokních růženců Omelka–Řebounová 2008, 887–961).
 - 12 Od nařízení papeže Alexandra VII. (pontifikát v letech 1655–1667) vydaného v roce 1657, zahrnující rovněž růžence a růžencové závěsky ve formě medailek či křížků, již předmět posvěcený odpustkem (týkalo se i růženců a medailek) nemohl přecházet na jinou osobu, a to ani darem, ani zápůjčkou, stejně jako prodejem. Vlastnictví posvěcených předmětů bylo tedy, alespoň po duchovní stránce, nepřenosné a pokud tyto předměty neměly větší uměleckou hodnotu, lze předpokládat, že se společně se svým majitelem ukládaly do hrobu.
 - 13 K inventárnímu číslu A 242 810 s vyobrazením sv. Stanislava Kostky a Aloise Gonzagy lze poznamenat, že kromě toho, že oba náleželi k významným jezuitským světcům, první byl (mimo záštity Polska) také patronem studující mládeže, noviců Tovaryšstva Ježíšova a umírajících a kromě toho byl také vzýván při zlomeninách, chorobách očí, horečce a těžkých nemocech (Buben 2012,

135). Patronem studujících (od roku 1729) byl i sv. Alois Gonzaga, řeholník Tovaryšstva, který byl rovněž vzýván proti moru, očním chorobám a při usilování o ctnost čistoty (Buben 2012, 137). Oba světci byli blahorečeni v roce 1605 papežem Pavlem V. a následně kanonizováni v roce 1726 Benediktem XIII. U nálezu této medailky opatřené postavami obou světců lze tedy předpokládat, že ji mohl mít v hrobě člověk uložený k věčnému odpočinku po roce 1726. Zda si ji opatřil během svého noviciátu jako duchovní posilu, či zda doufal, že jej ochrání od horečky či onemocnění očí, nebo zda jen vzdal úctu ve své době velmi populárním (a jezuitu přiměřeně popularizovaným) světcům, zůstává otázkou.

- 14 V roce 1619 vyšlo např. v Augsburgu kompendium jezuitu Treuinnia shrnující knihu Johanna Corvalana „Historia de Sanctissima Cruce Caravacensi“ (Münsterer 1983, 77).
- 15 Litterae annuae collegii S. J. Hradistii: Compendium Historiae Collegii Hradistii (1730–1767), Moravský zemský archiv, fond Jesuité Uherské Hradiště (1522-1773), rkp. bez sign.; Cathalogus Personarum et officiorum Collegii Societatis Jesu Hradistii ab anno 1643 ad annum 1773 cum Sylabo Benefactorum. Moravský zemský archiv, Cerroniho sbírka, rkp. sign. II/79.
- 16 P. **Antonius Gros** se narodil 31. 3. 1699 v Praze, do řádu vstoupil v Brně roku 1716 (5. 1.) ve věku sedmnácti let. Absolvoval studium filosofie, teologie a gramatiky (tři roky). Rovněž jeden rok poesie a devět let rétoriky. Nejvyššího řádového světského svěcení dosáhl v roce 1733 (2. 2.). Během života zastával mj. funkci domácího exhortátora (celých třicet let), deset let byl předním členem kongregace (patrně myšlena místní sodalitas latina), jeden rok místní družiny Panny Marie Sedmibolestné (coetus moravicus), jeden rok působil jako prefekt žactva a knihovník, jako kněz v chrámu sloužil třináct let, po dva roky působil jako zpovědník ostatních bratrů a jedenáct let jako konzultor domu. V seznamech členů koleje se poprvé objevuje v roce 1763, a to v důležité funkci historika koleje (historici domus), dále zpovědníka Francouzů (confessarius Gallicus), zpovědníka v chrámu, domácího exhortátora, kazatele a kněze předsedajícího interním disputacím, při nichž se řešily závažné případy ze zpovědnice (resolutor casuum). Zemřel dne 23. 9. 1766 na astma a byl pohřben do řádových krypt pod kostelem sv. Františka Xaverského.
- 17 O laickém bratru **Petru Ottovi** je z uherskohradištského personálního katalogu známo pouze to, že do koleje přišel dne 20. 12. 1771 a sloužil zde jako vrátný, pomocník credentiaria, tj. bratra, který se staral o nádoby nebo liturgické náčiní (socius credentiarium), pomocník umírajících (socius exeuntium) a noční hlídač (visitator nocturnus). Necelé dva měsíce po svém příchodu však v koleji umírá (2. 2. 1772) a je pohřben do řádové krypty pod kostelem sv. Františka Xaverského.
- 18 P. **Christophorus Gebhardt** se narodil 21. 9. 1658 v Praze. Do řádu vstoupil 27. 10. 1675 na Starém Městě pražském ve věku sedmnácti let. Vysvěcen na jezuitského kněze byl 2. 2. 1690 v Telči. V roce 1712 působil na Svaté Hoře u Příbrami jako kněz, jehož úkolem byla kázání (promluvy – exhorty) přicházejícím poutníkům (exhortator processionum), a také jako zpovědník (Holubová–Fechtnerová 2006, 30). V personálním katalogu uherskohradištské koleje se Gebhardt objevuje v roce 1718 jako praefectus spiritus (kněz dohlížející na duchovní život členů komunity), confessarius pro nostrorum et templi (zpovědník ostatních bratrů a lidu v chrámu), admonitor (bratr, který upomíná, popř. napomíná), exhortator domesticus (soukromý či domácí exhortátor), explicat puncta Fratribus (bratr, který vykládal zásadní věci jiným bratrům?). Dva roky na to v koleji dne 26. 7. 1720 umírá a je pohřben do krypty kostela sv. Františka Xaverského.
- 19 P. **Jacobus Kysel** se narodil 25. 7. 1640 v Jindřichově Hradci. Do jezuitského řádu vstoupil v sedmnácti letech (2. 10. 1657). Nejvyššího řádového stupně, složením čtvrtých slavných slibů (pater quattor votorum), dosáhl v Praze na Malé Straně dne 2. 2. ve věku pětatřiceti let. Dále je známo, že v roce 1688 zastával funkci hudebního prefekta, prefekta mládeže a zpovědníka v rezidenci na Svaté Hoře u Příbrami (Holubová–Fechtnerová 2006, 43). V „personálním katalogu“ uherskohradištské koleje je zaznamenán mezi kněžskými teprve v roce 1701 (Catalogus Personarum, 58). Zastával zde funkci bratrského a chrámového zpovědníka (confessarius 2. nostrorum et templi), kněze předsedajícího interním disputacím, při nichž se řešily závažné případy ze zpovědnice (resolutor casuum), chrámového katechety (catechista templi), zpovědníka studentů (confessarius studiosorum), kněze navštěvujícího základní školy (visitator trivialium scholarum) a k jeho úkolům patřila i péče o běžný lid přicházející do chrámu, s důrazem na osobní rozhovor (conversator). Již 6. ledna 1702 však v uherskohradištské koleji, ve věku nedožitých dvašedesáti let, umírá a, jak dosvědčuje identifikační štítek nalezený v kryptě

- A kostela sv. Františka Xaverského, byl pohřben do řádových krypt uvnitř kostela k ostatním bratrům.
- 20 P. **Joannes Braun** se narodil v Českém Krumlově dne 17. 8. 1698. Do řádu vstoupil 9. 10. 1714 ve věku šestnácti let. Nejvyššího řádového kněžského svěcení dosáhl v roce 1732 (2. 2.). V personálním katalogu koleje je poprvé zmiňován v roce 1736, a to jako kazatel u sv. Františka Xaverského, domácí exhortátor, služební kněz v chrámu (*operarius*), vizitátor vězení, špitálu a triviálního žactva a konečně jako chrámový zpovědník. V průběhu života rovněž po dobu dvou let působil jako přední člen kongregace (patrně místní *sodalitas latina* – ze zápisu není zřejmé které), chrámový katecheta (šest let) a konzultor koleje (tři roky). Umírá v roce 1746, dne 10. 9. ve funkci správce knihovny a zpovědníka ostatních bratrů, na onemocnění spojené s otoky a je pohřben do řádové krypty pod kostelem sv. Františka Xaverského.
- 21 **Adalbertus Glasberger** se narodil dne 18. 4. 1673 v Čechách, v Bernardicích (Bernartice na Bechyňsku). O sociálním zázemí jeho rodiny bohužel není nic známo, neboť nejsou k dispozici matriky narození pro toto období. Do Tovaryšstva vstoupil ve svých sedmadvaceti letech, na Novém Městě pražském (9. 10. 1700), a to jako viator – košíkář. V „personálním katalogu“ uherskohradištské koleje se objevuje v roce 1703 ve funkci spížírnicka (*cellarius*) a bratra, který měl na starosti vinnograd a zahradu (*habens curam hortorum et vinearum*). V Uherském Hradišti pak dne 2. 2. 1711 dosáhl i vysvěcení na jezuitského laického bratra. Mezi lety 1722 a 1732 nejsou o jeho přítomnosti v koleji žádné zmínky. Víme pouze, že k roku 1722 působil na Svaté Hoře u Příbrami jako pomocník ekonoma (*socius oeconomii*), účetní (*dispensator*), spížírník (*cellarius*), správce nádob a náčiní (*credentiarius*) a nákupčí (*emptor*). Do Uherského Hradiště se vrátil v roce 1733, v němž je opět znovu zapsán v *Catalogu personarum* koleje mezi laickými bratry ve funkci vrátného (*ianitor*). Ke své původní hospodářské činnosti se nicméně brzy vrátil. Od roku 1734 až do své smrti v roce 1748 mu byla v koleji svěřena péče o vinnograd, spíž a statky pod městem (*habet curam vinearum, cellarii et praedii sub urbani*). Rovněž zastával i službu oznamování večerního klidu (*visitor nocturnus*), ranního buzení (*excitator*) a pomocníka umírajících (*socius exeuntium*). Sám zemřel v Uherském Hradišti dne 21. 1. 1748 ve věku nedožitých sedmdesáti pěti let, zda na komplikace spojené se dnou, kterou trpěl přes dvacet let, je otázkou. Jeho rakev byla, alespoň podle identifikačního štítku (A 242 794), uložena v kostele sv. Františka Xaverského v kryptě B.
- 22 P. **Georgius Libery** se narodil 23. 5. 1683 v Uničově jako syn Lukáše a Zuzany Svobodových (Zemský archiv v Opavě, sbírka matrik, sign. U I 1 (1607–1726), 265). Do řádu vstoupil v roce 1701 (20. 10.), nejvyššího řádového kněžského svěcení (*pater quattor votorum*) dosáhl 2. 2. 1720. V uherskohradištských pramenech se poprvé objevuje v roce 1744 ve funkci resolutora *casuum*, tj. kněze, který vedl setkání domácího kněžstva na téma případů ze zpovědi (Rubena 2012, 30) a jako *explicator puncta Fratribus* (bratr, který vykládal zásadní věci jiným bratrům?). V roce 1746 je pak uváděn jako *preaffectus spiritus* (kněz dohlížející na duchovní život členů komunity – Ruben 2012, 30) a *confessarius nostrorum* (zpovědník vlastních členů řádu). K postům, které během života zastával, náležel mj. prefekt žactva (*praefectus scholarum*) nebo *consultor colegii* (jeden rok). Ve funkci resolutora *casuum* působil během života celkem třináct let, zpovědníkem ostatních bratrů byl celkem osm let a jako *praefectus spiritus* působil dohromady dva roky. Dva roky působil také jako představený kongregace (patrně místní latinské *sodalitas*) a pět let byl členem bratrstva Nejsvětějšího Srdce Páně. Umírá v koleji dne 4. 7. 1746 na úbytě, ve věku šedesáti tří let.
- 23 P. **Joannes Columbanus** se narodil v Mladé Boleslavi 12. 5. 1682. Do řádu vstoupil 28. 10. 1698 ve věku necelých sedmácti let. V uherskohradištské koleji se v členských seznamech jeho jméno objevuje v roce 1706 mezi magistry, jako profesor syntaxe, exhortátor studentů, člen představenstva spolku pod titulem Bolestné Panny Marie (*coetus moravicus*) a prefekt ve věcech ekonomických (?) (*Catalogus personarum* 1643–1773, 67). Poté je v pramenech zachycen až v roce 1744, mezi členy kněžského sboru ve funkci představeného semináře (*regens seminarii*) a konsultora a dne 21. 2. 1745 při výkonu těchto funkcí v Uherském Hradišti umírá (*Catalogus personarum* 1643–1773, 141).
- 24 P. **Martinus Faber** se narodil v Táboře, dne 4. 11. 1666, v uherskohradištské koleji působil jako *procurator* (člen řádu, který se stará o světské záležitosti, např. o správu majetku), *consultor*

in eoonomia (hlavní poradce v ekonomických věcech) a confessarius templi čili chrámový zpovědník. Zemřel zde dne 31. 10. 1716.

- 25 P. **Matthaeus Pienitzka** se narodil v Řečkovicích u Brna dne 16. 9. 1692. K jezuitům vstoupil v Brně ve věku sedmnácti let (9. 10. 1709). Nejvyššího kněžského stupně v řádu (pater quattor votorum) dosáhl 2. 2. 1727 ve věku pětaticeti let. V roce 1727 se také poprvé objevuje v personálním katalogu uherskohradištské koleje, a to jako misionář na panství Lichtenštejnů. Na misií zde strávil čtyři roky (do roku 1731). Mezi lety 1732–1738 se Pienitzka v soupisu členů konventu neobjevuje, znovu až v roce 1739 ve funkci kazatele v tehdy farním uherskohradištském kostele sv. Jiří a jako exhortátor, tj. kněz pronášející exhorty na Nový rok a o velkých svátcích. Rovněž je uváděn jako zpovědník a duchovní-služebník v chrámu (operarius et confessarius templi). V roce 1740 pak zastával i funkci předsedy náboženského sdružení pod titulem Panny Marie Sedmiboolestné, zvané též coetus moravicus, působil jako zpovědník v chrámu a také jako domácí či soukromý exhortátor. V letech 1741–1750 z uherskohradištských pramenů opět mizí, znovu se objevuje až v roce 1751 jako exhortátor při velkých svátcích, zpovědník a služebný kněz v chrámu. Zemřel dne 28. 11. 1766 v Uherském Hradišti. Identifikační štítek z jeho rakve byl nalezen v kryptě C.
- 26 P. **Ferdinandus Teissinger** se narodil 23. 4. 1668 „in Königsberga in Boemia“ (Kynšperk nad Ohří?). Do řádu vstoupil 29. 11. 1683 v Brně, vysvěcen na jezuitského kněze (coadjutor spiritus formans) byl 2. 2. 1699. V uherskohradištské koleji je zaznamenán poprvé v roce 1737 jako knihovník a zpovědník v chrámu, od roku 1741 je již uváděn pouze jako chrámový zpovědník a v této funkci dne 18. 6. 1743 umírá. V jeho profesním životopise je dále uvedeno zastávání těchto funkcí a úřadů: praesidem in seminariis (dva roky), congregationem (pět let), exhortatorem studiosorum (jeden rok), matutinum (jeden rok), antecineralem (dva roky) domesticum (jedenadvacet let), catechistam (šest let), concionatorem (šest let) cum dimidio, praefectum scholarum (sedm let), praefectum spiritus (pět let), consultorem domus (pět let) a ministrum (tři roky).

Prameny:

- Litterae annuae collegii S. J. Hradistii: Compendium Historiae Collegii Hradistii (1730–1767), Moravský zemský archiv, fond Jesuité Uherské Hradiště (1522-1773), rkp. bez sign.
- Catalogus Personarum et officiorum Collegii Societatis Jesu Hradistii ab anno 1643 ad annum 1773 cum Sylabo Benefactorum. Moravský zemský archiv, Cerronih sbírka, rkp. sign. II/79.
- Zemský archiv v Opavě, sbírka matrik, sign. U I 1 (1607–1726).
- Catechismus, Seu Doctrina Romano-Catholica utilis, & simplicibus captu possibilis per Quaestiones proposita ad suprimendam pravitatem Haereticam = Katechyzmus, Neb Navčenj Ržjmsko-Katolicke Vžitečné, A Sprostým k pochopenj mocné, skrze Otázky představené k pohlazenj Nepravosti Kacýřské, S Pjsmem Swatým, s Příklady, s Včenjm SS. Otcůw a Včitelůw potvrzené, A skrze Controversialnj Discurs wysvětlené : Ku kterémuž přidaná gest Částka SS. Obyčegůw, gakož y Počátek Kacýřstwa, gaké, a od koho, kterého Wěku posslo : K Závjrce pak: Zmatených Pietystských Memorial Kacýřský sepsaný na Wrchnost Oppočenskau Léta 1732. s Odpowědi Katolickau se připoguge / Od Welebného Kněze Wáclawa Wogtěcha Jana Klugara p.t. Cur. Skalic. nad Vppau in. ann. 28. -- W Praze : zhotowený w Arcý-Biskupské Ympressy, w Králowým Dwoře, skrze Frantisska Karla Hladkýho, Faktora, 1746.
- Katechysmus Katolickeg Welebného Pátera Kanýzya Towaryšstwa Gežjssowa S° Pjsma Doktora, gak Mládeži, tak wssému Lidu Křestianskému, aby w spasytedlném Včenj Ržjmskokatolickém, krátce, světle, a pilně wycven býti mohl: w nowě w hogněgssj Otázky, a Odpowědi rozwedeny / Předné syce w Německém, a Francauském Gazyku častěgi, potom y w Latinském na swětlo wydaný prácy a pilnostj Ctihodného Pátera Jakuba Deshages Niderlendera, Towaryšstwa Gežjssowa Kněze ; Nynj pak z Latinského Exempláře k Vžitku Českého, a Slowanského Národu na Česko přeložený Od Ctihodného Kněze Ssymona Hljny téhož Towaryšstwa Gežjssowa. – W Praze: w Ympressy Universitatis Carolo-Ferdinandae w Kollegi Towaryšstwa Gežjssowého v Swatého Kljmenta, 1715.

Literatura:

- B e r g e r, P. 1966: *Religiöses Brauchtum im Umkreis der Sterbliturgie in Deutschland*. Münster.
- B o r k o v s k ý, I. 1975: *Svatojiršská bazilika a klášter na Pražském hradě*. Monumenta archaeologica 18. Praha.
- B u b e n, M. M. 2012: *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. III díl, 4. svazek: Řeholní klerikové (jezuíté)*. Praha.
- B u c h b e r g e r, M. ed. 1937: *Lexikon für Theologie und Kirche. Band 9*. Freiburg: Herder.
- C i m b ů r k o v á, P. 2007: Přehled devocionálií nalezených při antropologickém výzkumu v kryptě kostela sv. Mikuláše ve Znojmě. In: *Jižní Morava* 46. Brno, 183–211.
- F a s s b i n d e r, S. 2003: *Wahlfahrt, Andacht und Magie*. Bonn.
- F i š e r, B. 1921: *Uherské Hradiště*. Uherské Hradiště.
- F r o l c o v á, M. 2009: *Uherské Hradiště. Farní kostel sv. Františka Xaverského*. Velehrad.
- G a l u š k a, L. 2000: Nejstarší dějiny Starého Města. In: Bezděčka, P. et al.: *Staré Město v proměnách staletí*. Staré Město, 29–117.
- H a n á k, K. 1936: *Uherské Hradiště – kostel sv. Františka Xaverského*. Rkp. názevové zprávy 526/97. Uloženo v archivu archeologického oddělení Slovákckého muzea v Uherském Hradišti.
- H o l u b o v á, M. a F e c h t n e r o v á, A. 2006: *Catalogus personarum et officiorum residentii ad S. Montem (1647–1773)*. Podbrdsko, Fontes 4, Příbram.
- H r u b ý, V. 1940: Kostel sv. Petra a Pavla v Boršicích. In: *Sborník Velehradský*, Nová řada, č. 11, 101–103.
- K o h o t e k, J. 1999: Průzkum barokních krypt v kostele sv. Františka Xaverského a Zvěstování Panny Marie v Uherském Hradišti v roce 1998. *Slovácko* 40, 147–166.
- K r á l í k o v á, M. 2005: Devocionálie z bývalého hřbitova na místě dnešního kostela sv. Václava v Břeclavi. In: *Jižní Morava* 41. Brno, 285–296.
- K r o e s s, A. 2012: *Geschichte der böhmischen Provinz der Gesellschaft Jesu. III. Die Zeit von 1657 bis zur Aufhebung der Gesellschaft Jesu im Jahre 1773*. Praha – Olomouc.
- M ü n s t e r e r, H. O. 1983: *Amulettkreuze und Kreuzamulette. Studien zur religiösen Volkskunde*. Regensburg.
- O m e l k a, M. a Ř e b o u n o v á, O. 2008: Soubor korálek ze zaniklého hřbitova při kostele sv. Jana v Oboře (Praha-Malá Strana). In: *Archeologie ve středních Čechách* 12. Praha, 887–961.
- O m e l k a, M. a Ř e b o u n o v á, O. 2011: Poznámky ke zbožnosti a pohřebnímu ritu malostranského barokního měšťanstva ve světle archeologických nálezů. In: *Pražský sborník historický* 39. Praha, 268–298.
- O m e l k a, M., Ř e b o u n o v á, O. a Š l a n c a r o v á, V. 2009: Soubor křížků ze zaniklého hřbitova při kostele sv. Jana v Oboře (Praha-Malá Strana). I. Obecné formy kříže. In: *Archeologie ve středních Čechách* 13. Praha, 1001–1083.
- O m e l k a, M., Ř e b o u n o v á, O. a Š l a n c a r o v á, V. 2010: Soubor křížků ze zaniklého hřbitova při kostele sv. Jana v Oboře (Praha-Malá Strana). II. Speciální kříže. In: *Archeologie ve středních Čechách* 14. Praha, 467–520.
- P a v e l č í k, J. 1998: *Uherské Hradiště – kostel sv. Františka Xaverského*. Rkp. názevové zprávy 593/98. Uloženo v archivu archeologického oddělení Slovákckého muzea v Uherském Hradišti.
- P a v e l č í k, J. 2001: Zpráva o průzkumu kostela sv. Františka Xaverského v Uherském Hradišti. *Slovácko* 42, 159–167.
- U n g e r, J. 2000: Pohřební ritus městského obyvatelstva 13. až 18. století v archeologických pramenech Moravy a Slezska. *Archaeologia historica* 25, 335–356.
- V a l e n t o v á, K. a Č e r n ý, K. 2007: „Imponuntur omnes in tumbam.“ Smrt a pohřeb ve světle jezuitských konsvetudinářů. In: Holý, M. a Mikulec, J.: *Církev a smrt. Institucionalizace smrti v raném novověku*. Praha, 245–264.
- V a š k o v ý c h, M. 2004: Archeologické výzkumy na katastru Starého Města. *Slovácko* 45, 109–155.
- Z e l n i t i u s, A. 1941: II. Kostelík sv. Jana Křtitele ve Starém Městě. *Sborník Velehradský*, Nová řada, č. 12, 77–85.
- Z e m e k, M. 1955: *Jesuité v Uherském Hradišti 1635–1773. Archiválie z let 1522–1773*. Brno.
- Z e m e k, M. 1992: Místopis jednotlivých obcí. Boršice u Buchlovic. In: *Uherskohradištsko*. Brno, 451–454.
- Z e m e k, M. 2001: Dějiny jezuitské koleje v Uherském Hradišti. In: *Kniha o Redutě. Uherské Hradiště*, 20–238.

PhDr. Martin O m e l k a (n. 1965), historik a archeolog. V současné době pracuje jako odborný pracovník Archivu hlavního města Prahy. Odborně se zaměřuje, mimo jiné, na novověký pohřební ritus a na materiální projevy v lidové zbožnosti.

Mgr. Otakara Ř e b o u n o v á (n. 1981), historička, archivářka Archivu hlavního města Prahy. Věnuje se výzkumu různých aspektů zbožnosti barokního měšťanstva.

Mgr. Dana M e n o u š k o v á (n. 1973), archeoložka Slovákého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se soustřeďuje především na období středověku a záchrannou archeologickou činnost v Uherském Hradišti a okolí.

Modern Funeral Equipment and Its Information Capability from the Collections of the Moravian Slovak Museum in Uherské Hradiště

A b s t r a c t

The study deals with the selection of modern funeral equipment which accompanied our ancestors on their way to the other world during 17th to 19th centuries and can be found in the collections of the Moravian Slovak Museum. The first set exhibited here was acquired during the inspection of crypts in the area of the previous Jesuit church of the Saint Francis Xavier in Uherské Hradiště. For the first time the archaeological research was carried out here already in 1936 because of the static malfunctions. Another extensive research was carried out because of the floods in 1997. Following findings were connected with the research of the burying grounds near the St. Wenceslaus Church in Boršice u Buchlovic (1939) and in the area of the Chapel of St. John the Baptist in Staré Město near Uherské Hradiště (1940).

Objects from the set of findings from the research of the crypts of the church of St. Francis Xavier in Uherské Hradiště enabled the authors of the study to explain the burying rite of the members of the local Jesuit College. By means of analysis of the written sources (mainly of the personal catalogue of the members of the college from the years 1643–1773 and of the annual reports of the college from the years 1730–1767) and also by the analysis of fourteen identification labels from the church crypts with the following interpretation and confrontation with the original written sources deposited mainly in the Moravian Archive in Brno it was possible not only to identify but also to explain on the basic level some of the life stories of the monks who are buried here. The set of findings from the crypt of the church of St. Francis Xavier in Uherské Hradiště is as interesting as it is important because it represents burial customs of the narrow socially and religiously pronounced group of inhabitants – members of the Jesuit religious order, most of which probably died within quite a short period of time in the 18th century. The remnants of the burial equipment reflect not only the burial rite of the concrete religious order within the given period of time but with regard to the character of the activities of Jesuits who consistently tried to push through the right Catholic faith, the funerals may be considered as the normative of the regular Catholic funeral in the 18th century. Thus they may serve as a relatively reliable comparative tool for the assessment of influence of superstition practices in both the lives and burial rites of common population.

It is possible to speak about a stable Catholic burial rite in the Czech and Moravian environment from the 17th century. The burial equipment from the localities research proved that the most important object accompanying a practicing Catholic in the hardest moments of his life was a cross. That is why this object was found most often. In the three localities twenty-three crosses or their parts were found.

The second type of objects very closely connected with the last moments of human life in the Central European territory, were rosaries. Though they were not the part of deathbed burial rite, they took an importance place as an attribute of Catholic devoutness in the everyday life of a baroque man, including the last moments of his life, serving as a means of consolation of people who were passing away. Only bigger or small parts of the rosaries were found in our sets. There was no preserved complete rosary. More fragments of rosaries and religious medals originally belonging to the rosaries

found in the crypt of the church of St. Francis Xavier also testified to the membership of the local deceased to the Society of Jesus and in two cases also to the local Brotherhood of Virgin Mary.

Burial equipment from the church of St. Wenceslaus in in Boršice and fro the chapel of St. John the Baptist in Staré Město unfortunately enabled only a marginal insight into modern burial customs of the local people. A more detailed analysis would require more findings. Nevertheless, the material from these localities (a medallion and a cross) is the proof frequent participation of the local believers in religious processions heading to local Marian destinations and also to Austrian Mariazell, the most important place of pilgrimage in the Habsburg Empire.

Neuzeitliche Grabbeigaben aus den Sammlungen des Mährisch-slowakischen Museums Uherské Hradiště und deren Aussagewert

Z u s a m m e n f a s s u n g

Es handelt sich um eine Auswahl aus neuzeitlichen Grabbeigaben, die unsere Vorfahren im 17. bis 19. Jahrhundert ins Jenseits begleiteten und die sich in den Sammlungen des Mährisch-slowakischen Museums befinden. Der erste hier vorgestellte Komplex wurde bei einer Inaugenscheinnahme der Krypten in der ehemaligen Jesuitenkirche Franz Xaver in Uherské Hradiště gewonnen. Eine archäologische Untersuchung wurde hier erstmals bereits 1936 unternommen, und zwar infolge von statischen Störungen. Die nächsten umfangreichen Arbeiten wurden sechzig Jahre später durch das Hochwasser von 1997 verursacht. Weitere Funde hängen dann mit der Erkundung der Begräbnisstätte an der Wenzelkirche in Boršice u Buchlovic (1939) sowie im Bereich der Kapelle Johannes des Täufers in Staré Město u Uherského Hradiště (1940) zusammen.

Die Gegenstände aus dem bei den Untersuchungen der Krypten der Franz-Xaver-Kirche in Uherské Hradiště gewonnenen Fundbestand ermöglichten den Verfassern, den Bestattungsritus der Mitglieder des hiesigen Jesuitenkollegs näher zu bestimmen. Anhand einer Analyse der schriftlichen Quellen (insbesondere des Personalkatalogs der Kollegmitglieder von 1643–1773 und der Jahresberichte des Kollegs aus der Zeit 1730–1767), ferner durch eine Analyse von vierzehn Identifikationsschildern aus den Kirchenkrypten, deren anschließende Interpretation und Konfrontation mit den überwiegend im Mährischen Landesarchiv Brünn aufbewahrten ursprünglichen schriftlichen Aufzeichnungen gelang es, einige Bestattungen nicht nur zu identifizieren, sondern darüber hinaus in der Grundebene die Lebensgeschichten der hier begrabenen Ordensbrüder zu beleuchten. Der aus den Gegenständen aus der Krypta der Franz-Xaver-Kirche in Uherské Hradiště stammende Fundbestand ist wichtig und interessant, denn er repräsentiert die Bestattungsbräuche einer engen, sozial und religiös ausgeprägten Einwohnergruppe – der Mitglieder des Kirchenordens der Jesuiten, von denen die Mehrheit offenbar in einem verhältnismäßig kurzen Zeitabschnitt im Lauf des 18. Jahrhunderts verstarb. Die erfassten Überreste der Grabbeigaben spiegeln so nicht nur den Bestattungsritus eines konkreten Kirchenordens im betreffenden Zeitraum wider, mit Blick auf das Wirken der Jesuiten, die sich programmatisch für die Verbreitung des echten katholischen Glaubens einsetzten, können die ausgerichteten Bestattungen auch als Normativ einer ordnungsgemäßen katholischen Bestattung im 18. Jahrhundert angesehen werden. Die erfassten Funde können also ein relativ zuverlässiges Vergleichsmittel zur Beurteilung des Einflusses von abergläubischen Praktiken im Leben und im Bestattungsritus der sonstigen Bevölkerung darstellen.

Ab dem 17. Jahrhundert kann man im mährischen und böhmischen Milieu von einem feststehenden katholischen Bestattungsritus sprechen. Die Grabbeigaben aus den untersuchten Fundorten bestätigten, dass der wichtigste einen praktizierenden Katholiken in den schwersten Lebensmomenten begleitende Gegenstand das Kreuz war. Deshalb kam dieser Gegenstand auch in den untersuchten Fundkomplexen am häufigsten vor. Aus allen drei Fundorten handelte es sich insgesamt um einundzwanzig Kreuze bzw. Kreuzteile.

Der zweite Typ an sehr eng mit den letzten Augenblicken des menschlichen Daseins im mitteleuropäischen Raum verbundenen Gegenständen waren Rosenkränze. Diese waren zwar kein Hauptbestandteil der Totenbettezeremonie, nahmen jedoch als hervorragendes Attribut der katholischen Religiosität einen wichtigen Platz im täglichen Leben des barocken Menschen

einschließlich seiner letzten Stunde ein, in der sie in der Regel dem Sterbenden Trost spendeten. In den von uns gesichteten Fundbeständen fanden sich nur mehr oder weniger große Teilstücke dieser Gegenstände. Komplette blieb kein einziger Rosenkranz erhalten. Weitere aus den Krypten der Franz-Xaver-Kirche geborgene Rosenkranzfragmente und zu Rosenkränzen gehörende religiöse Medaillen bestätigten auch die Zugehörigkeit der hiesigen Verstorbenen zur Gesellschaft Jesu, in zwei Fällen außerdem auch zur örtlichen Bruderschaft zu Ehren Mariens.

Die Grabbeigaben aus der Wenzelkirche in Boršice sowie aus der Kapelle Johannes des Täufers in Staré Město ermöglichten uns leider nur einen marginalen Blick auf die neuzeitlichen Bestattungsbräuche der hiesigen Bevölkerung. Für eine detailliertere Analyse fehlte umfangreicheres Fundmaterial. Trotzdem belegt das Material aus diesen Fundorten (ein Medaillon und ein kleines Kreuz) die häufige Teilnahme der örtlichen Gläubigen an religiösen Prozessionen, die sich neben den hiesigen Orten der Marienverehrung auch dem österreichischen Mariazell zuwandten, dem bedeutendsten Wallfahrtsort der Habsburgermonarchie.

Hana Jordánková, Ludmila Sulitková: **Bibliografie k moravským královským městům ve středověku a raném novověku (1990–2010).** Brno: Statutární město Brno, Archiv města Brna, 2014. 358 s.

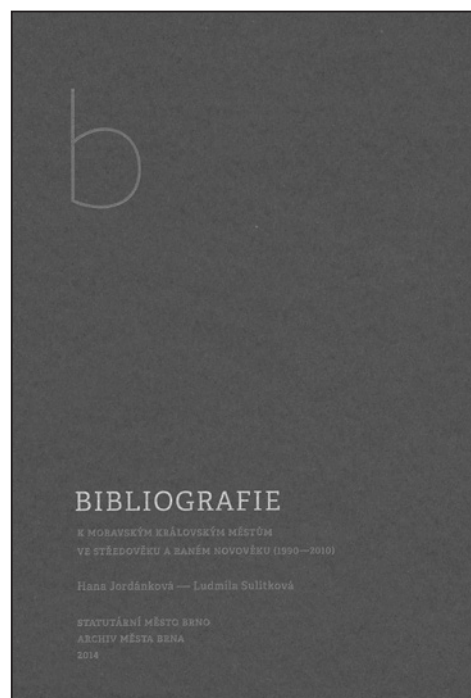
Systematické soupisy publikací jsou v teorii bibliografie považovány za sekundární zdroje informací. Jejich význam při mapování např. souhrnně nezpracovaného nebo naopak publikačně vědného tématu nicméně docenujeme velmi často. V našem případě vydal velmi cenou, tematicky uspořádanou bibliografii dvacetiletí po sametové revoluci Archiv města Brna, Statutární město Brno, na sklonku léta 2014 jako Supplementum č. 20 jiné k brněnským dějinám přínosné práce – sborníku Brno v minulosti a dnes.

Bibliografie vznikla v rámci projektu Grantové agentury ČR Libri civitatis – dokumentace a zpřístupňování městských knih v České republice II. Tento projekt, sdružující přední archiváře a badatele, si zároveň klade za cíl revidovat stávající soupis městských knih a rozšířit jej za rok 1526 moderní formou on-line přístupné databáze a v ediční řadě Libri civitatis zpřístupnit významné nejstarší městské knihy českých a moravských měst.

Do projektu jsou také zapojené a soupis publikací k moravským královským městům zpracovaly dvě archivářky s rozsáhlou praxí a s bohatou publikační činností: dlouholetá pracovníce Archivu města Brna Hana Jordánková a s Brnem po dlouhou dobu spjatá (např. Moravské muzeum Brno, Archiv města Brna, Katedra archivnictví a pomocných věd historických brněnské univerzity) a v současnosti na katedře historie ústecké univerzity působící Ludmila Sulitková.

Ve standardizovaném úvodu je tato tematická bibliografie nejprve časově a věcně vymezena. Z chronologického hlediska soupis navazuje na předchozí obecnou bibliografii k dějinám našich měst, respektive Bib-

liografii k moravským okresům. A zohledňuje také publikační aktivity po roce 1989 dané jednak novými možnostmi a trendy, které se k nám pozvolna dostávaly, ale také objektivním nárůstem např. archeologických aktivit v terénu v tomto stovebně hektickém období. Při charakteristice věcného hlediska práce autorky korektně přiznávají nepanující shodu ve vymezení pojmu královské město na Moravě. Zatímco pro novověk platí obecný konsensus o počtu šesti královských měst (Brno, Olomouc, Jihlava, Znojmo, Uherské Hradiště, Uničov), shoda nepanuje pro středověkou etapu. Počet se obvykle různí mezi šestnácti až osmnácti královskými městy. Autorky věcnou argumentací a s odkazem na odbornou literaturu poukazují na správnost právní kvalifikace pro šestnáct z nich (mimo výše zmíněných ještě Bzenec, Hodonín, Ivančice, Jemnice, Jevíčko, Litovel, Podivín, Pohořelice, Přerov a Uherský Brod). Z logiky názvu bibliografie vyplývá, že ta je u těchto měst shromážděna

„jen“ pro období středověku. Což je sice škoda, ale zadání práce nic jiného neumožňuje.

I tak lze vyzdvihnout úctyhodný a přehledně zpracovaný počet titulů, které autorky k tématu moravských královských měst předkládají z různých úhlů, přičemž nejde o výběrovou, ale „pokud možno“ vyčerpávající bibliografii. Zohledněny jsou publikace vzešlé z pravidelných vědecko-organizačních aktivit (např. Historické atlasy českých a moravských měst z produkce historického ústavu Akademie věd ČR – z moravských měst pro Jihlavu; edice *Libri civitatis* – pro Brno, Litovel, Olomouc, Přerov, Uherské Hradiště, Uničov a Znojmo nebo třeba obecně prospěšnou společností *Archaia Brno* pořádané *Forum urbes mediae aevi* a výstupy z něj či některé výstavní projekty a jejich katalogy). Soupisu se dočkaly také práce vzešlé ze setkání, kde se téma měst zohledňuje druhotně (Konference středověkých archeologů a sborníky z nich *Archaeologia historica*, nebo např. sborník z rovněž každoročních konferencí *Židé a Morava*), dále různé příležitostné vědecko-organizační aktivity či soupisy sborníků k jubileím významných vědců. Vše provází velice podrobný poznámkový aparát v obrysech osvětlující např. historii a další okolnosti toho kterého edičního počínu. Úvodní pasáž uzavírá schéma struktury jednotlivých hesel zahrnující všeobecné práce se vztahem k městu (bibliografie, encyklopedické soupisy, práce z oblasti pomocných věd historických, prameny a metodiku a celková zpracování) a vlastní příspěvky s městskou tematikou (opět zahrnující bibliografie a pomocné vědy historické, edice, soupisy a katalogy, prameny a metodiku i archivy, knihovny a muzea, také ovšem celková zpracování, dějiny osídlení, politické a vojenské dějiny, právní a správní vývoj, hospodářský a so-

ciální vývoj, demografický a národnostní vývoj, církev a zbožnost, vzdělanost a kulturu). Úvod je důsledně přeložen do němčiny s praktickým česko-německým slovníkem místních jmen.

Vlastní soupis je uvozen pasáží věnovanou všeobecným pracím a předznamenává ho rovněž reprodukce mapy Moravy od Pavla Fabricia. Po ní následuje již bibliografie ke královskému městu Brnu členěná dle uvedeného schématu, města jsou řazena abecedně. Bohatý brněnský soupis uvádí reprodukce veduty ze třetí čtvrtiny 17. století. Připojení patřičné veduty, popř. výřezu z Fabriciovy mapy (pro města menší jako např. Bzenec) je milým zpestřením, které každou kapitolku uvádí.

Z regionálního pohledu je kvalitně zastoupeno také Uherské Hradiště s méně známou vedutou z dvacátých let 18. století z fondu Archivu města Brna v záhlaví a devadesáti devíti bibliografickými záznamy týkajícími se např. numismatiky, mincovnictví, pramenů a metodiky, ale i monografického zpracování či počátků v kontextu osídlovacího procesu, dále např. urbanismu, politiky, střeleckého spolku, soudnictví, měšťanské správy, ale i finančního a hospodářského podnikání, řemesel, národností, církve, školství, kultury a památek.

Publikaci neschází ani žádoucí jmenný seznam, seznam excerpovaných časopisů, německé a anglické resumé.

Recenzovaná bibliografie, aspirující na práci vyčerpávající, odráží velkou erudici, pílí i systematismus obou zmíněných badatelek, které ji věnovaly tři roky života. Téma měst, které je jim vlastní a které již předtím zpracovaly v řadě dílčích odborných studií, tedy nyní zúročily do kvalitního soupisu, jenž poslouží mnohým z nás.

Dana Menoušková

HISTORIE

SLAVIČÍNSKÁ VĚTEV PÁNŮ Z CIMBURKA (1374–1464)

Milan Krajča, Zlín

Slavičínská větev pánů z Cimburka se ze skromných majetkových poměrů vojenskými službami vypracovala na jednu z nejmocnějších aristokratických rodin na východní Moravě. To přivedlo jejího posledního dospělého příslušníka – Bernarda – do čela místní šlechty a k zasahování do poměrů nejen na Moravě, ale i v okolních zemích (Čechách, Uhrách, Slezsku a Rakousích).

„Ved' ižádného jest máť jeho pánem aneb císařem aneb králem neurodila ihned; anižť jest od prva počátka bylo pánův, ale rovni sobě lidé byli. Ale zlost jest lidská zavinila, že již musí nad sebú pány mieti.“¹ Těmito slovy vyjádřil Tomáš Štítňý na svou dobu vpravdě revoluční myšlenku. Stav panský nemá svůj původ v počátečním Božím uspořádání společnosti, ale povstal v důsledku lidského hříchu a špatnosti. Nicméně v době, kdy Husův předchůdce tato slova napsal, byla už sociální kategorie panstva skutečností. Do ní bez nadsázky náležel i rod pánů z Cimburka.² Jedna z větví tohoto rodu ještě za života Tomáše ze Štítňého zakotvila na východní Moravě. Ač zůstávala ve stínu politicky významnější linie Tovačovské, postupem času svým významem přesáhla nejen hranice regionální, ale i zemské. A právě nastínění role, kterou v našich dějinách sehrála ona a zvláště její nejvýznamnější příslušník Bernard, je smyslem této studie.³

Růst pozemkového majetku

Důležitou podmínkou příslušnosti k panské aristokracii a respektovanému postavení byl v době předhusitské velký pozemkový majetek, významný úřad a pevný hrad.⁴ Žádnou z uvedených priorit se ovšem zakladatel slavičínské větve Cimburků, jenž po otci obdržel jméno Albrecht (II.) – v pramenech často jmenovaný jako Aleš –, dlouho nemohl vykázat. Patrně nejdříve se objevuje v zápisu z roku 1374, kterým jej jeho bratr Jaroš přijal na spolek. Zároveň dal Jaroš ve známost, že peníze, totiž tisíc hřiven grošů, nemá hotově a že dědictví, které za ně koupil, současně témuž Albrechtovi i sobě nechal připsat. O který majetek šlo, s jistotou nevíme. Společně s tímto bratrem pak odkoupil od Janka z Nemochovic vše, co měl Janek v této vesnici, tedy v Nemochovicích. Majetkem ovšem zřejmě opět vládl Jaroš.⁵ Významnějším Albrechtovým ziskem byly až tvrz a městečko Mohelno na Třebíčsku se třemi vesnicemi, intabulované mu v roce 1379. Ani to ale nebyl dostatečný majetek pro panský stav. Přesto v letech 1385 a 1386 zasedl mezi pány na zemském soudě v Brně.⁶ Vliv na to bezpochyby měla jak jeho příslušnost k rodině, která již jednoznačně za panskou považována byla, tak jeho druhý bratr Ctibor z Cimburka a Tovačova, jenž právě v oné době (1385–1392) zastával funkci nejvyššího komorníka téže cúdy. A poněvadž jak Ctibor, tak i první jmenovaný bratr Jaroš měli blízko k moravskému markraběti Joštovi (1375–1411), lze předpokládat, že ve válkách, které vzpomínaný markrabě vedl se svým bratrem Prokopem, stál Albrecht z Mohelna na Joštově straně.⁷ Druhý z těchto konfliktů skončil v roce 1396. Není asi náhodné, že právě po skončení uvedeného měření sil si Albrecht z Cimburka pořídil koupí od Jindřicha z (Velkého) Meziříčí lenní hrad biskupství olomouckého Sehradice se sedmi vesnicemi a městečkem Slavičínem. Zápis do manských desk o udané transakci byl proveden 3. prosince 1396. Albrecht či Aleš, jak je v záznamu uveden, nyní dosáhl postavení skutečného pána „per terram“. To se odrazilo také v tom, že ještě v témž roce pečtil spolu

s příslušníky dalších panských rodin nejstarší známý moravský landfrýd. Zde již užil predikátu „*von Sehraditz*“.⁸

Znamená to, že i s celou svojí rodinou přesídlil na východní Moravu. Patrně ještě v téže roce odkoupil od Jindřicha z Meziříčí nedalekou ves Šumice. A v témže roce, kdy došlo k zaknihování Šumic (1397), zasedl Aleš mezi pány tentokráte na zemském soudě olomoucké cúdy.⁹ V roce 1398 mu Jeník z Dobrotic zapsal roční plat patnáct hřiven grošů v osadě Těšov u Uherského Brodu. Asi v téže době koupil Albrecht další díl v Těšově. Šlo o alodní dvůr s jedním podsedkem, mlýnem a se všemi náležitostmi.¹⁰ Zároveň stačil ještě do zemských desk vložit statky Mohylno, Hajnice, Kladruby a Kramolno Janovi z Meziříčí a jeho nedílnému bratrovi Jindřichovi. Snad to byl i určitý díl kompenzace za majetek, který od nich na východní Moravě získal.¹¹ Nedlouho nato patrně zemřel, neboť se o něm prameny odmlčují.

Albrecht z Cimburka po sobě zanechal manželku Annu z Velhartic a Herštejna a dva syny, kteří v čase jeho smrti nebyli dospělí. V době jejich nezletilosti spravoval sehradické léno jejich bratranec Předbor z Cimburka a Dřevohostic. Roku 1405 však starší z obou synů Jan spolu se svojí matkou Předbora žaloval, že jim drží hrad Sehradice a příslušné statky, nemaje k tomu práva.¹² Věc se poté vyřešila smírně. Již o rok později (1406) dokonce Jan a jeho bratr Miroslav z navedení téhož Předbora nechali vložit do zemských desk odpor proti převedení hvězdlického zboží jejich bratrance Jarošem jinému svému bratranci Albrechtovi z Cimburka. Brzy se však ukázalo, že je Předbor klamně informoval a na uvedený majetek nemají právo.¹³ Uprostřed těchto rodinných tahanic Jan ze Sehradic nezapomněl na svoji matku. Ve stejném roce, tedy 1406, zapsal Jan své matce Anežce z Herštejna věnným právem celou ves Šumice ve 250 kopách grošů. Učinil tak na místě svého zesnulého otce. Naproti tomu táž Anežka přijala své syny na spolek na své věno, aby jim Šumice v případě její smrti připadly nazpět.¹⁴ V roce 1408 pak Jan složil v Kroměříži manský slib za sebe i svého bratra Mirka skrze držení sehradického léna.¹⁵

O dalším, trvalejším nabytí pozemkového majetku Cimburky nalézáme zprávu až z roku 1424. V té době nacházíme zápis, že někdy před tímto rokem zastavil král Zikmund Lucemburský panu Miroslavovi osm vesnic, do té doby náležejících k hradu Brumov. Šlo o vesnice Bylnice se clem, Štítná, Lačnov, Horní Lideč, Lidečko, Poteč, Študlov a Nedašov. Stalo se tak někdy na počátku husitských válek a šlo tedy nejspíše o odměnu vojenských služeb Janova bratra. Je z toho patrné, že v této době ještě oba bratři stáli na Zikmundově straně. Rovněž tady poprvé slyšíme o majetkovém průniku slavičinských Cimburků do rozsáhlé domény brumovské.¹⁶ Co ale následovalo dále, nám zastírá clona husitských válek.

Teprve v roce 1440, tedy už po husitských bouřích, však dochází k důležité transakci, která dodnes vzbuzuje v regionálních pracích určité dohady. Dne 3. února 1440 zapsal pan Miroslav do manských desk biskupství olomouckého hrad Sehradice se vším příslušenstvím Petrovi z Nebojse, ponechávaje si jen městečko Slavičín. Dále si vymínil, aby jeho lidé ze Slavičina mohli svobodně brát dříví z lesů a hor sehradických a užívat i tamních pastvin. Stejně tak sehradičtí poddaní měli svobodu v lesích, maliništích a pastvinách náležejících ke Slavičinu, vyjma toliko les mezi Krátkým (zaniklá ves) a Slavičínem. Zároveň složil nový držitel Sehradice manský slib do rukou přítomných svědků Jana Balšana, Meška z Kostelce a Martina z Dobřan. Je velice pravděpodobné, že už v době pořízení zápisu vládla slavičinská větev Cimburků na nedalekém hradě Brumově. Bezpečně to však máme doloženo až v roce 1445, kdy ve svém predikátu názvu fortifikace užil syn Jana Balšana a Kateřiny z Lilče Bernard z Cimburka.¹⁷ Zisk celé rozsáhlé brumovské zástavy, k níž vedle ústředního hradu Brumova náležely i dva menší hrady Bánov a Pulčiny, znamenal pro slavičinské Cimburky vrchol v nabývání pozemkového majetku, a tím i jejich společenského postavení.

Jan Balšan a Miroslav v púhonných a popravčích knihách

„*Také má voláno býti po všech městech zde moravských králových, biskupových i také panských: kdežby kterého našli, ještoby zemi lúpil nebo hubil, nebo které bezpráví násilně komuž kolvěk učinil, buď duchovnímu nebo světskému, aby k němu popraveno bylo jako k zemskému zhubci.*“ Citovaná pasáž vystihuje obsah nového moravského landfrýdu, uzavřeného v Brně 2. února 1412, z něhož je vyňata. Král Václav IV. a příslušníci moravských panských rodů se jím zavázali vynucovat zemský mír všemi silami a prostředky vůči jeho narušovatelům.¹⁸ Vznik dokumentu si vynutil tristní stav země. Morava ani po posledním konfliktu uvnitř panujícího rodu Lucemburků (1399–1405) nenalezla klidu.

Loupeživé tlupy, lapkové i bojové družiny vytvářené hrdými pány se zaplétali do nejrůznějších loupeží, záští a drobných válek. V pozadí stála zpravidla snaha domoci se násilím pozemkového a mobilního majetku, učinit zadost své cti i zaměstnat svoji zbrojnou čeleď, součástí jejíž odměny byl i podíl na kořisti. V této pohnuté době pozorujeme též rozpad rodových a klanových vazeb. Ty jsou nahrazovány právě landfrýdy, panskými jednotami i koalicemi, svedenými dohromady momentálním společným zájmem.¹⁹ Tak začalo docházet i ke střetům mezi příslušníky jedné panské rodiny (např. lukovských Šternberků, Kravařů).²⁰ Situace se patrně ještě vyostřila po smrti posledního příslušníka lucemburské moravské sekundogenitury, markraběte Jošta, na počátku roku 1411. Proto nejspíše ta nutnost uzavřít nový landfrýd, který zpečetil rovněž Jan z Sehradice.

První a nejvýznamnější landfrýdník Václav IV. byl však slabý král.²¹ Skutečnost, že v letech 1413 a 1414 nezasedal v Olomouci zemský soud a neotvíraly se zemské desky, naznačuje, že ani uzavřený landfrýd neznamenal konec násilí a loupežení v zemi. Dramatická situace v českých zemích ještě více napomohla k šíření Husova učení. Cenným pramenem k postižení aspoň části zmíněných násilných činů jsou púhonné knihy. Právě v roce, kdy byl uzavřen nastíněný landfrýd, pohnal Konrád Fogl, olomoucký měšťan, Miroslava z Cimburka ze čtyř hřiven grošů, že je mu dlužen peníze, a těch mu nezaplatil. To byla celkem běžná žaloba o dluhy. Vážnější obvinění čteme už v roce 1410. Tehdy pohnala Anna ze Šarov Jana ze Sehradice, že jí pobral v Těšově na jejím dílu berni. Svoji žalobu pak zopakovala ještě v roce 1413. Snad to bylo důvodem, proč později (1416) Cimburci vše, co měli v Těšově právem věnným, prodali Oneši ze Šarov.²²

Na Moravě však docházelo k ještě závažnějším deliktům. Už 18. května 1415 poháněl pan Miroslav Jana z Moravan z tisíce hřiven grošů, že „...*neměv ke mně[...] ani k mému bratru nedílnému žádné viny, spálil nám naše zboží, ješto přísluší k Sehradicom a pobral našim chudým lidóm jich statek.*“ Zároveň žaloval Jana z Popovic, že neučinil tak, jak mezi nimi vynesli z obou stran ustanovení rozhodčí. V obou případech si zvolil za plnomocného poručníka svého příbuzného Předbora.²³

I Miroslav se ovšem dopouštěl závažnějších deliktů. V roce 1415 například zajal na svobodné cestě Hereše ze Stehelčevsi (*Stehelce*). O vše, co měl uvedený zeman u sebe, jej obral a věznil jej na sehradickém hradě. Taky se uvázal v Herešovu ves i dvůr a vybíral vrchnostenské dávky. V tomto případě však nebyl vinen jenom Miroslav. Zřejmě se jednalo o spory kolem vesnice Bzová. Právě tu totiž její držitelé, bratři Dražek a Adam z Hrádku, chytrácky postoupili zmiňovanému Cimburkovi, aby sami nemuseli vést při o její vlastnictví s již zmíněným Herešem. Miroslav se považoval za jejího jediného pána a odtud ten tvrdý, sebevědomý zákrok. Věc se vyřešila tak, že ves vrátil pan Miroslav oběma bratrům nazpět a získal od nich i odškodné za peníze, které na něm Hereš vysoudil. Dražkovi i Adamovi pak nezbylo než vést s Herešem, zvaným Drvoštěp, soudní spor, který ale nakonec zřejmě vyhráli.²⁴

Zpráva o dalším incidentu nás dochází až z Jihlavy. Jihlavský písař totiž zaznamenal do tamní popravčí knihy, co na mučení v (Jindřichově) Hradci prozradil Jan, řečený Holý. Ten vyznal, že jeho kumpán Čáp ze Světlova, „... byl u pana z Balšana, jemuž ukradl dva koně.“ Balšan bylo přízvisko Jana ze Sehradíc. Celkově se dá ze zápisů popravčích knih usuzovat, že řada deliktů se do půhonných knih v předhusitském i v pohusitském období vůbec nedostala.²⁵ Během husitských válek se samozřejmě půhonné knihy neotvíraly vůbec. Nicméně předešlý případ se zjetím Hereše Drvoštěpa nám naznačuje, že ani bratři ze Sehradíc nespolehali na literu uzavřeného landfrýdu, ale měli svoji vlastní bojovou družinu. Do ní nepochybně patřili i Dražek a Adam z Hrádku, vladykové z Lilče a snad i po nějakou dobu již zmíněný lupič Čáp. Těto družiny pak bylo ještě více zapotřebí během husitských válek.

Nedlouho po počátku husitských bouří, přesněji 13. listopadu 1421, zaručil se v Brně Jan Balšan spolu s několika dalšími moravskými šlechtici za podrobení se utrakvistického pána, Petra Strážnického z Kravař, vůli krále Zikmunda Lucemburského. Jen o čtyři dny později se svým bratrem Miroslavem stvrdil tamtéž vynucený nový landfrýd namířený proti husitství.²⁶

Další záznamy půhonných knih se nám zachovaly až z roku 1437. Hned na jeho začátku zastihujeme Jana Balšana i Miroslava mezi soudci na zemském soudě v Olomouci. Byli tudíž přítomni, když páni řešili spor mezi nimi a jistým Janem z Počenic. Poněvadž ten nedodržel úmluvy, sehradičtí bratři svou při vyhráli. Štěstí patrně při panu Miroslavovi stálo i v případě obvinění uherskohradištského měšťana Strachoty. Ten jej pohнал z 80 zlatých, že mu jeho služebníci na hrad pobrali v pravém landfrýdě. Co konkrétně Cimburk měšťanu vzal, nám půhon, tak jako v mnoha jiných případech, neprozrazuje. I přes žalobu poškozeného však zřejmě dopadl dobře, neboť zemský soud, který jediný jej mohl postihnout, se patrně již k jeho případu nedostal (sezení zemského soudu bylo na několik let přerušeno). Oba bratři byli rovněž žalováni, že neplatí peníze za Alše Holického z Šternberka, ačkoliv se za něj zaručili. Všechny tyto prohřešky Jana Balšana a Miroslava však asi předčila stížnost Jana Rybníčka ze Zdislavic, který 14. prosince 1437 žaloval Miroslava ze Sehradíc, že ten mu pobral koně a ty u něho jistě nalezl, ale sehradický pán mu je navrátit nechtěl.²⁷ Z půhonných záznamů ze třicátých let 15. století se též dozvídáme, kdo byla manželka Jana Balšana. Kateřina Mošna z Lilče učinila ve svém sporu s Arklebem z Kunovic svým plnomocným zástupcem (tzv. *poručníkem*) svého muže, jímž nebyl nikdo jiný než právě Jan z Cimburka a Sehradíc.²⁸ To je dost zajímavá informace. Někteří vladykové z Lilče a Petrovic totiž už v té době zřejmě patřili ke klientele sehradických bratří, a nebyli tudíž rodem Cimburkům rovni.

Zhruba okolo poloviny roku 1438 se půhonné knihy na delší čas odmlčují. I z toho torza zpráv, jež nám dávná minulost zanechala a jež jsme zde mohli uvést, však lze vyčíst, že zvláště Miroslav ze Sehradíc se podobně jako řada dalších příslušníků panského stavu nechával zlákat k loupežím. Motivem takových deliktů nebyla jen ziskuchtivost a snaha o vlastní obohacení, ale zřejmě i potřeba zaměstnat svoji bojovou družinu a uspokojovat její touhu po majetku podílem z lupy. Z uloupené kořisti máme výslovně doloženy jen koně. Koně se ostatně stali i předmětem krádeže zmíněného lapky Čápa. To jen dokládá, jakou vítanou a velmi vyhledávanou kořistí tato zvířata ve středověku byla. Pan Miroslav ovšem neváhal ani sáhnout k přímému násilí. Zvláště, cítil-li se v právu. O tom svědčí věznění Hereše ze Stehelčevsi. Přece jen mu však nesáhl na život. Násilí v tomto případě nebylo samoúčelné a sehradický pán určitě nepatřil k těm, kteří by jej užívali nadbytečně.

Častým terčem přepadů se ve vzpomínané době stávali bohatí obyvatelé markraběcích a královských měst. Nešlo přitom o známky třídního boje, jak to někdy chybně interpretovala marxistická historiografie.²⁹ Měšťan, zvláště kupec vezoucí zboží mimo město, znamenal snadnou kořist. Taky pan Miroslav, jak už bylo poznamenáno na svém místě,

oloupil měšťana Strachotu, obyvatele (Uherského) Hradiště, tedy markraběcího města, které šlechtici leželo nejbliže. Podobné případy ovšem podlamovaly městskou ekonomiku a přispívaly ke zvyšování sociálního napětí. V uvedené době nic nepomohl ani fakt, že páni na druhé straně tato města potřebovali. Zde totiž nacházeli své věřitele (jak dokládá příklad olomouckého měšťana Fogla), když potřebovali půjčit hotové peníze i nakupovali luxusní zboží. A pro jejich poddaná města znamenala nejhodnotnější odbytiště vlastních produktů. Nyní je ale třeba vrátit se ještě naposledy k půhonům, které tato část studie přináší. Na základě toho pouhého torza údajů, jež nám dávná minulost zachovala, lze jen stěží dělat nějaké dalekosáhlé závěry. Přesto je možno konstatovat, že ani samotný pan Miroslav nepatřil k těm šlechticům, které náš znamenitý historik R. Urbánek pro četnost jejich násilných činů kořistnické povahy nazýval „bouřliváci“. Jeho delikty totiž nejspíše zdaleka nedosahovaly svým rozsahem loupežné činnosti řady jeho aristokratických soupeřů.³⁰

Otázka hradu Angalwar

Jedním z dlouhodobých otazníků nejen regionálních dějin východní Moravy je lokace hradu, jenž je zmiňován pouze jednou jedenkrát, a to k roku 1432. Pro nás je zvláště důležitý k rozřešení nejasností kolem vzdání se hradu Sehradice a nabytí Brumova. Ale začněme pěkně „ab origine“. Když 1. října 1423 v Budíně král Zikmund udělil Markrabství moravské lénem svému zeti Albrechtu Habsburskému a své dceři Alžbětě, vymínil si do konce života užívání hradů Brumov a Světlov. Tento akt stvrdil ještě o tři dny později dvěma listinami.³¹ V roce 1426 pak Zikmund daroval uvedené hrady a k Brumovu příslušnou fortifikaci Pulčiny (*Pluczyna*) své manželce Barboře Celjské.³² Právě Barbora vydala listinu, která nás mimořádně zajímá. Tímto dokumentem panovnice zastavila hrady Vršatec a Budatín svému kastelánu na hradech „*Brwmow et Angalwar vocatorum in terra Morauie*“ Pankráci z Liptova (*de Liphouia*) jako náhradu za celkovou částku 1 972 zlatých dlužného žoldu.³³ Významný slovenský historik B. Varsik vyslovil názor, že se v případě Angalwaru jedná o hrad Světlov. Ve svém úsudku vyšel nejspíše z místopisu L. Hosáka, kde se uvádí, že po královně Barboře držel hrad Světlov až do roku 1449 Pankrác ze Sv. Mikuláše (totožný s Pankrácem z Liptova).³⁴ Zkusme tedy zapátrat stručně v pramenech a ověřit si držitele světlovské fortifikace. Po královně Barboře snad pevnost ve třicátých letech 15. století nějaký čas držel kníže Fridrich Ruský z Ostroga.³⁵ Nejpozději od roku 1436 už na hradě vládl Jan ze Světlova. Jediný bližší údaj, který o něm máme, je ten, že byl syn Jarušův. I tento údaj nám však stačí, abychom vyloučili panující názor, že se jednalo o bratra Pankráce ze Sv. Mikuláše rovněž jménem Jan. Otec obou bratrů Jana i Pankráce z Liptova se totiž nejspíše jmenoval Mikuláš, rozhodně však ne Jaroslav či podobně.³⁶

Co ještě o Světlovu víme, je skutečnost, že se zde v květnu 1439 objevuje čeledí pana Mikuláše, která odtud činila loupeživé nájezdy na zboží holičské, patřící Kašparu Šlikovi, a na majetky dalších služebníků a bezprostředních poddaných krále Albrechta Habsburského. S Pankrácem ze Sv. Mikuláše, který si spolu s moravským šlechticem Bočkem Puklicí z Pozořic rovněž počínal na moravském pomezí nepřátelsky, udržovali tito nájezdníci mír. Dokonce údajně konali denně jarmark na louce před hradem Branč, na kterém v té době už zřejmě Pankrác ze Sv. Mikuláše vládl. Tržili s tím, co v Rakousích a Uhrách naloupili.³⁷ Už vzpomínaný historik R. Urbánek se domníval, že panem Mikulášem je míněn buď Mikuláš z Bítova na Šaumberce, nebo Mikuláš z Moravan. Nabízíme však ještě třetí hypotézu: mohlo jít i o Poláky, vyslané na pomoc straně Hynce Ptáčka z Pirkštejna, která odmítala Albrechta II. Habsburského jako českého krále a na královský trůn prosazovala polského prince Kazimíra Jagellonského. Blíže neznámý Mikuláš tak mohl být totožný s polským pánem téhož

jména, který zároveň rozkazoval na hradě Hričov. Ještě v srpnu téhož roku zabránil uvedení zemanské rodiny z Necpál do držení jmenované fortifikace. Tato varianta by vysvětlovala i následné zášti, které Jan ze Světlova směřoval právě proti straně pana Ptáčka. Udanou nevoli i další vzájemná protivenství pak usmiřovali 11. srpna 1440 zástupci moravských stavů ve (Velkém) Meziříčí.³⁸ Po bližší neznámém Janovi máme na Světlově doloženého Čenka z Mošnova a teprve od něj jej získal Pankrác ze Sv. Mikuláše a Branče.³⁹

Je zřejmé, že sledování držitelů hradu Světlov nás k lokaci hradu Angalwar nepřivedlo. A nepřivede nás k němu ani název užívaný pro Světlov v soudobých listinách uherské proveniencce. Tady je uváděn jako „Zwethlo“.⁴⁰ Zkusme se proto nyní zabývat významem ze dvou podstatných jmen složeného pojmenování Angalwar. Výraz „vár“ znamená v maďarštině „hrad“. Slovo „angal“ neznamená v maďarštině nic. Zato „angyal“ se překládá jako „anděl“. Se vsunutím písmena „y“ tedy můžeme název volně přeložit jako „Andělský hrad“. Zkusme tedy v blízkosti Brumova, který je nesporný, hledat hrad se stejným nebo podobným významem pojmenování. Najdeme jedinou fortifikaci, která se svým německým názvem „Engelsberg – Andělská hora, Andělský vrch“ blížila uvedenému významu. Jedná se o Sehradice. Jak z předešlé kapitoly víme, tento hrad v první půli dvacátých let 15. století náležel bratřím Janu Balšanovi a Miroslavu z Cimburka. Je více než pravděpodobné, že i oni po vzoru svých příbuzných přijali kalich a stali se utrkvisty. Potom by nebylo nic divného, kdyby jim lenní hrad Sehradice byl násilně odňat. Výslovně pak o obou Cimburcích čteme až 4. března 1434, kdy v Brně připojili svoji pečť pod landfrýd ukončující husitské války na Moravě. Jeden z bodů tohoto dokumentu zní: „*Item ktožby kolvěk, buď pán nebo zemenín anebo jiný v zemi moravské, ješto by se v cizí zámký, lidi anebo zboží holdováním anebo jiným obyčejem uvázal, ten má těch bez prodlení postúpiti tomu anebo těm, buďte duchovní anebo svěští, kterým spravedlivě příslušejí.*“ Oba bratři jsou v landfrýdní listině psáni „z Cimburka a z Sehradice“. To nám sice ještě stoprocentně nezaručuje, že sehradický hrad skutečně drželi, ale minimálně se považovali za jeho právoplatné majitele. A jako takovým měl být hrad Sehradice, byl-li v cizích rukou, na základě uvedeného ustanovení vydán nazpět. V této souvislosti bude také vhodné zmínit, že ve stejném roce zastihují prameny vzpomínaného Pankráce z Liptova (alias Sv. Mikuláše) jako hejtmana hradu Blatnica v Turci.⁴¹

Roku 1436 je v manských deskách jako svědek zapsán Jan ze Sehradice. Že však nebylo s majetkovými právy vše v pořádku, dokládá skutečnost, že o rok později, 10. července 1437, se ke Slavičinu připověděl příbuzný Jana Balšana a Miroslava Jan Tovačovský z Cimburka. Od té doby je taky v manských deskách vyznačován Slavičín odděleně od hradu Sehradice. V tomtéž roce Jan a Miroslav, bratři vlastní ze Sehradice, spolu s dalšími jistci za zemřelého Ctibora z Cimburka, odjinud z Jičina, na místě nebožtíkově vložili Vilému Puklicemu z Pozořic sedm vesnic na severovýchodní Moravě do zemských desk. Namísto stejného zemřelého tato skupina nechala zaknihovat do zemských desk tři vesnice od hradu Křídlo s příslušenstvím – Brusné, Chomýž a Chlumečné – bratřím Herbortu a Leonardu z Počenic.⁴² Odtud nejspíše pramenil spor Cimburků s Janem z Počenic, o němž jsme se zmínili výše.

V roce 1438 složil pan Miroslav, odjinud ze Slavičina, lenní slib za Sehradice. O rok později je v manských deskách zaznamenán Jan Balšan z Cimburka *alias de Slawiczin*. A konečně počátkem února došlo ke vkladu sehradického léna Petru z Nebojse.⁴³ O tomto vkladu již byla v naší studii řeč. Povšimněme si však bližší nabyvatele majetku Petra, který se psal podle majetku v Prešpurské (Bratislavské) stolici. V regionální literatuře se můžeme dočíst, že byl ve službách Pankráce ze Sv. Mikuláše. V tomto postavení jej však máme doloženého až k roku 1444, kdy se ho jako velitele Pankrácova doprovodu a svatomikulášského hradního hejtmana na dubnovém sněmu v Budíně zmocnila uherská šlechta, rozhněvaná na Pankráce, který zejména v Horních Uhrách páchal značné násilí a škody. Patrně pak skončil

jako většina z Pankrácovy suity, která byla povražděna, neboť další zprávy o něm mizí.⁴⁴ Přenesme se však o necelých deset let nazpět. Tehdy zastihujeme Petra z Nebojse ve službách samotného císaře Zikmunda. Z roku 1435 nám dochází zajímavé svědectví nitranské kapituly. Ve stejném roce totiž nechal císař Zikmund vydat dvě listiny. Z první vyrozumíváme, že panovník Petrovi směnil jeho část Nebojse za Liborču (dnes Luborča), vesničku ležící v Trenčínské stolici při ústí Vlárý do Váhu, s dvorem a se vším příslušenstvím. O této směně se pak ještě 11. března 1439 zmínila ve své listině Zikmundova dcera královna Alžběta. Druhou listinou Zikmund zastavil Petrovi několik drobných majetků v Prešpurské (Bratislavské) stolici. V dokumentu není mezi svědky uveden ani Pankrác, ani nikdo z jeho kompliců.⁴⁵ Zároveň nás nutně musí napadnout otázka, proč slovenský zeman směnil majetek v úrodné nížině, navíc nedaleko nově získaného zboží, za vísku v hornaté oblasti a těsné blízkosti Moravy. To bezpochyby muselo mít závažný důvod (nárokování Sehradice?).

Už na moravském zemském sněmu v lednu roku 1440, tudíž předcházejícímu vklad do manských desk, Petr Nebojsa užíval predikátu „z Sehradice“. To samo o sobě není až tak podivné, neboť zápisy lén i alodů do desk obecně děly se až dodatečně po nabytí k pojištění získaného majetku. Čeho se však již rovněž nedopátráme, je odpověď na otázku, zda později majetky turčanského kláštera směnil Pankrác za Sehradice samotnému Petrovi, nebo jeho synu Mikuláši.⁴⁶ Není to však jediný nezodpovězený problém této pasáže. Z uvedené faktografie rovněž vyplývá, že asi nikdy nebude možno moravský hrad označený jako Angalwar spolehlivě lokalizovat. Rozhodně však není možné jej automaticky ztotožňovat se Světlovem. Minimálně stejně blízko, ne-li ještě blíže, k němu měl hrad Sehradice.

Vrchol moci za pana Bernarda

Jak již bylo vzpomenuáno výše, Bernard (v pramenech psán jako *Bernhart*, *Berenhardus*) z Cimburka a Brumova se ponejprv připomíná v manských deskách biskupství olomouckého, kde je zaznamenána jeho přípověď v Brně dne 15. prosince 1445 ke Slavičinu. O tom, jak získal do zástavy významný hrad Brumov s rozsáhlou doménou a dvěma menšími hrady (Bánov a Pulčiny), se můžeme jenom dohadovat. Nejspíše tuto strategicky důležitou pevnost nabyl ve službách Albrechta II. Habsburského, nebo jeho ženy Alžběty. Habsburk totiž přiměl svou tchýni Barboru Celjskou, která se spolu se stranou Hynce Ptáčka z Pirkštejna stavěla proti jeho nárokům na český a uherský trůn, aby mu postoupila své hrady, zřejmě nejen v Uhrách. Tyto fortifikace i s příslušnými obcemi pak o více než rok později připsal své ženě Alžbětě.⁴⁷ Zajímavé je, že T. Pešina ke straně Ptáčkově, která prosazovala kandidaturu Jagellonskou, a tudíž Albrechtovi nepřátelské počítá i pány z Cimburka. Což je nepravděpodobné již vzhledem k tomu, že Albrecht ve funkci moravského zemského hejtmana potvrdil Jana Tovačovského z Cimburka. Nemáme ani náznaky o tom, že by slavičínští Cimburkové nějak nepřátelsky vystupovali vůči vzpomínanému Habsburkovi. Naopak je Jan Balšán v jednom zápisu uveden jako posel k zemským deskám s vůlí a souhlasem markraběte Abrechta.⁴⁸

Brumovská doména byla opravdu mimořádným ziskem. Kromě Brumova a dvou menších hradů, o nichž již byla řeč, se na jejím území nalézalo město (Valašské) Klobouky, městečko Brumov a okolo třiceti vesnic. Ze sehradického léna, které se s ní naprosto nemohlo měřit, Cimburkům navíc zůstal nejlukrativnější majetek – městečko Slavičín. K tomu se na území brumovského dominia nacházely tvrze a dvory šlechtických i nešlechtických manů, které držba dílu půdy zavazovala k vojenské a jiné službě. Z nich se rekrutovala silná bojová družina, která brumovskému pánu zjednávala patřičný respekt. Hrad Brumov brzy našel svého jediného pána právě v Bernardovi. Jeho otec Jan Balšán byl totiž naposledy zaznamenán v roce 1446

jako posel k zemským deskám. Poté o něm zprávy umlkají. V roce 1448 se již výslovně připomíná jako nebožtík.⁴⁹ Patrně nedlouho po smrti svého bratra se Miroslav z hrádku Pulčiny, který do té doby byl jeho hlavním sídlem, přestěhoval do Slavičina.⁵⁰

Sám Bernard ze svého sídla konal výpravy nejen do Moravy, ale i do sousedních zemí. Vedle již zmíněných leníků do jeho bojové družiny zřejmě patřili i Jan Pečeně z Kašavy a Jan z Ořechového.⁵¹ Dne 25. listopadu 1447 Bernard žaloval samotného zemského hejtmána Jana Tovačovského, který mu dlužil 93 kop grošů. A nebylo to naposled, kdy moravského zemského hejtmána pohnal před soud. Dne 9. prosince téhož roku obvinil Jana Tovačovského, že ten nesplnil svůj slib, v důsledku čehož pak známý bouřlivák Václav Sudlice způsobil Bernardovi veliké škody.⁵²

Vzápětí se však Bernard sám ocitl na lavici obžalovaných. I on obdržel několik pŕuhonů k zemskému soudu. Následujícího roku pak kupříkladu žalovala Anna z Knihnic jak Bernarda, tak i pana Miroslava, že si u nich na Brumově uložila palné zbraně a munici, a to jí vydat nechtěli.⁵³

Mnohem více o sebevědomí brumovského pána však vypovídá pŕuhon, který na místě uherských šlechticů podal zemský hejtmán Jan Tovačovský z Cimburka. Dne 2. prosince 1447 obvinil Bernarda, že jeho družina pobrala nejen jemu, ale i lidem uherských pánů Fryštackého, Pavla z Beckova a Rozgoně ryby, koně a jiné věci. Díl loupeže pak Bernard vrátil a část si ponechal.⁵⁴ Je to poprvé, co se dozvídáme o kontroverzi brumovského pána s Uhry. Oloupenými však taky nebyli ledasjací páni, ale skuteční magnáti. Pod označením pana Fryštackého (Fryšták = dnešní Hlohovec) zjišťujeme Mikuláše z Ujlaku, vévodu sedmihradského,⁵⁵ Pavel z Beckova nebyl nikdo jiný než Pavol Bánffy z Dolní Lindvy, spojenec samotného uherského gubernátora Jana Hunyadyho. Rozgoněm byl nejspíše míněn Juraj z Rozgoně, zvolený generálním uherským sněmem roku 1445 mezi sedm nejvyšších zemských hejtmánů, jež měli za nepřítomnosti krále spravovat Uhry.⁵⁶ Postavení oloupených jen dokládá Bernardovu troufalost. Zároveň s Bernardem obvinil moravský zemský hejtmán z okradení pana Fryštackého i jeho komplice Valentýna z Majetína. Oba, jak Bernard, tak Valentýn, uzavřeli celou záležitost smírně, neboť je k pŕuhonům připsán „*Poklid*“.

Dne 5. března 1452 se ve Vídni ke smlouvě stavů uherských a rakouských, ustanovující zasadit se o vydání krále Ladislava Pohrobka z moci jeho poručníka císaře Fridricha III., připojil i uherský gubernátor Jan Hunyady.⁵⁷ Když však na počátku srpna roku 1452 začala v Rakousích již zjevná válka proti císaři, Hunyady svému závazku nedostál.⁵⁸ Naproti tomu shromáždil čelné magnáty uherské a vyrazil do Horní země, aby se naposledy vojensky pokusil pokořit nezávislého Jana Jiskru z Brandýsa. Už ve druhé polovině července údajně dobyl tři Jiskrovy pevnosti a očekával, že se mu nejvyšší hejtmán Pohrobkův podrobí. Jiskra namísto toho sháněl vojenskou pomoc dokonce až na Moravě. Hunyadymu došlo, že jeho protivník hraje o čas a oblehl město Kremnica, které vždy věrně stálo na straně slavného českého vojevůdce.

Zdá se, že Jan Jiskra už byl připraven, neboť neuvěřitelně rychle svému městu přispěchal na pomoc. K boji však nedošlo. Jan Hunyady zřejmě nechtěl riskovat porážku, když moc jeho významnějšího rivala, Oldřicha Celjského, byla na vzestupu. Proto přijal zprostředkování Rajnolda z Rozgoně, jehož zásluhou byla již 24. srpna 1452 uzavřena mírová dohoda. Obsah dokumentu do značné míry odrážel předchozí mírovou smlouvu z Mezökövesdu (1450) a Jiskrovi zaručoval značné výhody. Hlavním výdobytkem se stalo ujednání, že Jiskra má mít ve své moci všechna královská města a městečka jako i zeměpanské fortifikace, jak na Dolní, tak i na Horní zemi ležící, též s hradem Dobrá Niva i s jeho důchody. Již před chystaným střetnutím Jiskrovo vojsko u Kremnice posílily i oddíly Bernarda z Cimburka. Pravděpodobnější však je, že se jednalo o současníka brumovského pána, Bernarda z Cimburka a Šumperka, sídlícího na Nových Hradech.⁵⁹

Nedlouho nato se ovšem Bernard Brumovský bezpečně do Uher chystal. Nikoliv však na pomoc Jiskrovi. Jeho zájem se soustředil na vinohrady u Bratislavy. Dne 22. září 1452 psal Ladislav Hunyady, starší syn uherského gubernátora, že se Čapek, Bernard z Brumova, Matouš Kurovský, Vaněk a další Moravané společně chystají jak s pěšími, tak i jízdými způsobu vojenského přijít k nim sbírat víno, pokud se týmž na odpor nepostaví. Zpráva nám poprvé výslovně zachycuje dva nerozdílné druhy – Bernarda Brumovského a Matouše ze Šternberka a Kurovic⁶⁰ – pospolu. Taky skutečnost, že se na výpravu chystal Jan Čapek ze Sán, dává tušit, že mezi „dalšími Moravany“ bychom našli jeho blízkého přítele Jana z Messenpeku a Rožnova.⁶¹ Je možné, že Bernardovi a jeho druhům dal k těmto vinobraním právo sám Jan Jiskra coby uznaný nejvyšší hejtman královských měst, mnohem pravděpodobnější však bude, že právo postihovat škody za skutečné i domnělé služby králi na jeho poddaných, jak bylo bohužel v té době obvyklé, si přivlastnili sami.

Že měl brumovský pán vůči Ladislavu Pohrobkovi určité pohledávky, o tom svědčí loupeživý vpád jeho lidí a snad i Bernarda samotného do Rakous. Někteří z jeho leníků a panošů tam však byli lapeni a dáni do vězení ve Vídni. Šlo o Jana Popovského, Mikuláše Šomrovského a jeho bratra, Buzka z Vlachovic, Hynka z Janovic, Ondráše Slavického, Alše z Bylnice, Jana z Petrůvky (a Lilče) a Ondřeje z Bojkovic. Jakmile tito byli propuštěni na svobodu, ihned (2. prosince 1453) vypověděli nepřátelství králi Ladislavu i městu Vídni.⁶² Přesto se Bernard z Cimburka dočkal. Roku 1454 mu král Ladislav Pohrobek zapsal hrady Brumov a Pulčiny jako doživotní zástavu za celkovou dlužní sumu 1600 kop grošů.⁶³

Na nátlak Hunyadyho a jeho přívrženců zbavil na počátku roku 1453 král Ladislav Pohrobek Jana Jiskru postavení svého nejvyššího hejtmana v Uhrách. Ten opustil království a našel místo na Pohrobkově dvoře. Avšak čeští správci hradů v Horních Uhrách, a především bojová bratrstva čili bratřici, v zemi nadále zůstali. Zejména zásluhou Petra Aksamita z Kosova a Plavče a jeho aplikací českého biblismu byli tito žoldněři zorganizováni do rot a oddílů pod jednotlivými hejtmany a rotmistry, jež vedle Čechů tvořili i Slováci, Poláci a Rusíni.⁶⁴ S těmito rotami udržovali Bernard z Cimburka a Matouš Lukovský ze Šternberka zřejmě velmi přátelské styky. Když někdy roku 1463 nebo na počátku roku 1464 (tedy už po Bernardově smrti) získal Matouš ze Šternberka do držení hrad Světlov,⁶⁵ pod záminkou dání do zástavy jej propůjčil bratrské rotě.⁶⁶ Loupeživá činnost těchto bratříků v Uhrách pak dokonce přiměla krále Matyáše Korvína, aby v roce 1465 napsal výhrušný list „jakýmisi“ moravským šlechticům – král zjevně nevěděl, kdo hradem vládne –, pokud odtud nevykáží ty, kteří jsou *fratres* nazýváni a nenapraví křivdy spáchané jeho poddaným světlovskou rotou. Někdy v šedesátých letech 15. století rovněž Matouš ze Šternberka a Lukova písemně ujistil bratry Franka a Štefana Očkaye bezpečím od sebe i od bratří až do lhůty šesti nedělí. Listina zřetelně dokládá, jakému respektu se tento pán mezi bratříky těšil.⁶⁷

Samotný Bernard z Cimburka se v roce 1456 opět připověděl k městečku Slavičinu. Významnější událostí však bylo záští, které roku 1457 propuklo vůči hornoslezským knížatům: Bolkovi Opolskému, Konrádu Kozelskému, Mikuláši Opolskému, Hanuši Ratibořskému a Janu Opavskému. Proti uvedeným vévodům se z nám neznámé příčiny postavila východomoravská kotérie, složená z Matouše ze Šternberka a Lukova, Bernarda z Cimburka a Brumova, Jindřicha z Dubé a na Světlově, Jana z Messenpeku a Rožnova, Jana z Mošnova a Týnce, Jana a Beneše bratří z Heršic a Kelče, Vaňka z Bařic a Kurovic, Beneše z Hustopečí a Dobešovského z Dobešova. Vzpomínaná knížata se obrátila na moravského zemského hejtmana Jana Tovačovského z Cimburka, aby ve vzájemných přích a nesnázích vynesl konečný rozsudek. O to, což bylo mezi nimi a Dobešovským, mělo být zvláště vypovězeno nejen Cimburkem, ale i panošem Janem Mukařem z Kokor.⁶⁸ Sama listina vydávající svě-

dectví o uvedeném jednání je pro nás velmi důležitá tím, že nám vyjmenovává Bernardovy a Matoušovy komplice.

Ve stejném roce, kdy došlo k ukončení nastíněného konfliktu, v Praze nečekaně zemřel mladý král Ladislav Pohrobek. Jiřík z Poděbrad osvobodil jeho zajatce a syna již zemřelého Hunyadyho Matyáše Korvína a přispěl k jeho zvolení uherským králem. Když Jiřík vyprovázel novořečeného krále z Čech, zastavil se ve Strážnici, aby s ním uzavřel přátelské smlouvy. Mezi těmi, kdo ke zmíněným dokumentům z české strany přivěsili své pečeti, nacházíme též Matouše ze Šternberka a Lukova i Bernarda z Cimburka a Brumova. Svou pečeť dokonce připojil i někdejší zhoubce Moravy Ješek Svojanovský z Boskovic. Kdo se ale s překvapením neúčastnil strážnických jednání, byl první muž Moravy Jan Tovačovský z Cimburka. Z toho můžeme vydedukovat, že napětí mezi Jiříkem a moravským zemským hejtmanem, které vzpomíná R. Urbánek, stále ještě nebylo odklizeno.⁶⁹ Zároveň lze z toho usuzovat, že Bernard Brumovský vystupoval politicky nezávisle na svém mocném příbuzném.

O tom, jak se východomoravský spolek postavil ke snahám Jana Jiskry z Brandýsa a uherské opozice svrhnout Matyáše Korvína z trůnu a nastolit na něj nejprve polského krále Kazimíra a poté císaře Fridricha III., prameny téměř mlčí.⁷⁰ Teprve z 2. února 1460 se dochovalo znění stížného listu králi Jiříkovi do Olomouce, který mu zaslali vyslanci Matyáše Korvína – Albrecht, biskup veszprémský a Jan z Rozgoně. Právě v moravském městě se mělo konat jednání Korvínových zplnomocněnců se zástupci císaře, týkající se nároků na uherský trůn. Aktérem a patronem celého jednání byl samotný český král. Biskup Albrecht a Rozgoň ve svém psaní naléhavě žádali krále o zajištění bezpečné cesty na Moravu, neboť prý Matouš z Cimburka(!) se svými komplici, a pomocí Bernarda z Brumova, vyhlásili uherskému králi jako i celým Uhrám válku. Už z chybného predikátu Matouše ze Šternberka lze usuzovat, jak výraznou roli v udaném konfliktu sehrával Cimburk. Podle T. Pešiny způsobilo celou bouři na moravsko-uherském pomezí zajetí a uvržení do těžkého žaláře Matoušova familiáře Slavíkovce Šebestiánem Rozgoněm, toho času hejtmanem horní části Uher (*capitaneus partium superiorum*). Tato hořká událost mohla souviset s neuzavřeným sporem, který vedl pan Matouš za odškodnění služeb, jež údajně poskytl uherské koruně. V reakci na prosebnou žádost Korvínových vyslanců jim Jiřík z Poděbrad okamžitě poslal vstříc svého maršálka Bořitu z Martinic s jízdním oddílem a přísným zákazem všeho nepřátelství východomoravským spojencům v čele s Matoušem ze Šternberka a Bernardem Brumovským. Tak se oba Uhři dostali v pořádku do Olomouce, ale jejich osmidenní jednání se zástupci císaře zůstalo bezvýsledné. Smlouveno bylo jen další rokování do Prahy.⁷¹

Když východomoravští *complices* vyhlásili válku Uhrám, nemohli od hlavního oponenta uherského krále Matyáše – císaře Fridricha III. – čekat žádnou pomoc. Ten totiž uzavřel Poděbradovým prostřednictvím ještě v červnu roku 1459 s Korvínem roční příměří. A reakce ze strany českého krále prokázala, že se snažil vyvarovat i pouhého stínu podezření, že by mohl stát za akcí svých poddaných. Zvláště když se ukazovalo, že sám papež je mladému Hunyadovci nakloněn. Bernard Brumovský s Matoušem však ve svém konfliktu nemohli spoléhat ani na pomoc z jiných stran. Jan Jiskra, zklamaný nezájmem polského krále Kazimíra IV. angažovat se v Uhrách, vyjednával prostřednictvím Pavla Bakoše se samotným Matyášem o smíru. Se západoslovenskými bratříky s centrem ve Velkých Kostolanech zase dojednal údajně prostřednictvím bývalých bratrských velitelů Jana Keřského, Gašpara ze Slopné a Ladislava z Drieňové příměří samotný sedmihradský vévoda Šebestián Rozgoň a jeho hejtmani. To bylo uzavřeno už 13. ledna 1460 a jeho trvání sahalo do 24. června 1460, tedy stejného data, kdy mělo vypršet i příměří mezi císařem a uherským panovníkem.⁷² Z nastíněné situace je tudíž zřejmé, že Matouš ze Šternberka a Bernard nemohli odnikud čekat významnější pomoc. O to více vyznívá jejich vyhlášení (*odpověď*) války uherskému

panovníkovi a jeho zemi jako výraz značného sebevědomí. Oba jmenovaní si skutečně počínali na moravsko-uherském pomezí jako nekorunovaní vládcové. Jistou měrou opravňovali charakteristiku svého současníka papeže Pia II. o Moravě jako o zemi s lidem divokým, do níž příchody obsadili lupiči a kudy prý průchod je možný jen s lidem mocným a dobře vyzbrojeným.⁷³

Ještě téhož roku (1460) slyšíme o Bernardovi z Cimburka znovu. V prosinci téhož roku žaloval Jan Tovačovský, již zbavený své funkce zemského hejtmána, Matouše ze Šternberka i Jana z Messenpeku a Rožnova, že mu propadli tisíc hřiven grošů, neboť se zaručili za to, že pan Bernard dodrží smlouvy a rozkázání jeho – Tovačovského –, což se nestalo. Bohužel se už nikdy nedovíme, jakého incidentu se celá záležitost týkala. Ještě téhož času žalovali také opat a konvent kláštera ve Vizovicích přímo Bernarda z Brumova, že jim drží ves Drnovice, nemaje k tomu práva. Zároveň pohnali i jeho strýce Miroslava, že jim bezprávně drží ves Slopná. Z pozdějších zpráv pak vyrozumíváme, že neoprávněně držené vesnice klášteru patrně navrátil až příbuzný a dědic obou Cimburků Jan Jičínský, když od krále Jiřího obdržel klášterství do zástavy.⁷⁴

V roce 1461 čteme o Bernardovi z Cimburka naposledy. Tehdy brumovský pán prostřednictvím olomouckého biskupa Tase odstoupil v Uherském Brodě městečko Slavičín svému strýci Miroslavovi z Cimburka a Brumova. Pan Miroslav tamtéž obratem složil manský slib. Bernard nejspíše nedlouho nato zemřel. Ani Miroslav nedržel zděděný majetek dlouho. Už 27. června 1462 přijal na spolek na všechna svá zboží Jana Jičínského z Cimburka, vnuka svého bratrance Předbora. Miroslava z Cimburka a ze Slavičina pak ještě roku 1463 pohnal Dobeš Kužel ze Žeravic, že mu slíbil za správu Prosinek (zaniklá ves), a to neučinil. Dne 29. července téhož roku pan Miroslav zápisem do manských desk nechal pojistit zdědění lenního Slavičina opět Janu Jičínskému. Poté se i Miroslav z Cimburka vytrácí z dějin.⁷⁵ Nebyl ovšem ani on posledním ze slavičinské větve Cimburků. Jak dokládá žaloba olomouckého měšťana Stanislava Cvilinga, pana Miroslava přežily děti Bernarda z Cimburka a jeho manželky Kateřiny z Doubravice. Mluví se o nich v půhonu ze 4. srpna 1464. Zřejmě se však ani jedno z nich nedožilo dospělého věku, neboť i o nich další prameny mlčí.⁷⁶

Obecné závěry

Poslední oddíl této studie staví před historika velice nelehký úkol. Sumarizovat a zobecnit poznatky z téměř stoleté působnosti slavičinské větve pánů z Cimburka. Celá tíže udané problematiky spočívá v tristním stavu pramenné základny. Nejdůležitější pramenný zdroj – brumovský vrchnostenský archiv – byl roku 1894 převezen do Vídně, kde beze stopy zmizel. Hned nato došlo k odprodeji slavičinského lenního archivu židům k makulatuře.⁷⁷ Při sledování zmíněné linie Cimburků jsme tak odkázáni ponejvíce na majetkové zápisy desk – zemských, manských i královských. Z těchto záznamů i okolností, za nichž byly pořízeny, lze vyvodit jeden prvopočáteční závěr. Všechny tři sledované generace rodové větve ještě plně náležely středověku. Byli to skuteční *bellatores*. Půdu, největší to bohatství středověkých lidí, žijících z naturálního hospodářství a základ moci, totiž získávali odměnou svých válečných služeb. Rovněž stavební úpravy svých sídel podřizovali obranné a strategické funkci.⁷⁸

Pozemková držba, respektive její rozsah, zakládala ve středověku společenské postavení člověka. „Mám své léno, slyš světe, mám své léno,“ vítězně zvolal Walter von der Vogelweide. A v tom radostném výkřiku básníkove se zračí všechna pýcha středověkého člověka vládnoucího půdou, neboť právě ta jej nezadržitelně pozdvihovala mezi privilegované vrstvy.⁷⁹ Neexistovala sice přesná hranice, která by od sebe dělila příslušníky nižší a vyšší šlechty podle výčtu pozemkového majetku, přesto držba skutečného hradu s městysem a větším

množstvím vesnic umožňovala ještě v předhusitském období nabyvateli posunout se bez zásadnějších výhrad mezi panstvo. Opak zase mohl být příčinou společenského propadu.⁸⁰ I z toho vidíme, jakou důležitost měl pro Aleše (Albrechta) z Cimburka zisk Sehradíc. Na to, jak on a jeho synové jejich držbou posílili svoji pozici v moravské zemské obci, naprosto neměla vliv ani skutečnost, že se jednalo o léno biskupství olomouckého. Leníci sice mívali vůči svým lenním pánům (seniorům) více povinností než vlastníci alodních statků vůči zeměpánovi a jejich dědické právo bylo více omezeno, ale nezpochybnitelně vládli svým poddaným, lenní majetky fakticky drželi a pobírali z nich veškeré plynoucí užitky. Pokládat tudíž biskupská léna za církevní majetek by bylo pochybené. A podobně tomu bylo s majetky zastavenými. Zástavní držitelé měli zastavené zboží často v rukou dosti dlouho (někdy až do alodizace) a stejně jako leníci z něho pobírali veškeré příjmy. Dokonce bývali ze zástav poháněni k zemskému soudu. Plnohodnotné zakotvení slavičínských Cimburků v rodícím se panském stavu Markrabství moravského přesvědčivě dokládá jejich účast mezi pány, pečeticími landfrýdy v roce 1396, 1412, 1421, zasednutí Miroslava z Cimburka a Sehradíc s dalšími pány na zemském soudu v roce 1418 a 1437, což obojí bylo již v této práci zmíněno. Avšak nejprůkaznějším svědectvím dokonalého panství slavičínských Cimburků, ať už jako držitelů léna nebo zástavy, jsou zaznamenání Jana Balšana jako posla k zemským deskám. Posly deskových vkladů mohli být jen nezpochybnitelní příslušníci panského stavu.

Mladí šlechtici (*iuvenes*) obecně, tedy nejen Cimburkové, usilovali o zcela konkrétní cíle osobního zabezpečení a společenské prestiže. V tom se ostatně nijak nelišili od současné mladé generace. Renomovaní medievisté Georges Duby a Franco Cardini upozornili, že za kamuflovanou zástěnou vznešené lásky (*fin amor*), o níž tak učeně pojednávají spisy vzniklé ve 12. a 13. století, se skrývá naléhavá touha po bezpečném domově a společenském uplatnění. Krásná, chladná a nedostupná feudální paní byla pouze metaforou mnohem přístupnější dědičky panství, jejíž ruku může rytíř získat, prokáže-li odvahu a udatnost. Druhým způsobem, jak získat majetek, a tedy optimálním cílem byl výhodný sňatek, pokud možno se ženou výše postavenou.⁸¹ To platilo i po celý zbytek středověku. Například pání z Kravař se sňatkovým přízněním s Rožmberky, pány z Lipé a zejména moravskými Šternberky ve 14. století vyšvihli na špici zemské šlechty.⁸² Taky u rodových soupeřníků Slavičínských zaznamenáváme společensky výhodná manželská spojení. Pozdější zemský hejtman Jan Tovačovský z Cimburka pojal za choť Žofku z Kunštátu a Skal z mocné moravské rodiny a jeho příbuzný Jan Jičínský z Cimburka dokonce získal ruku Kateřiny z rodu opavských vévodů.⁸³ Je tudíž nesmírně zarážející naprosto protichůdný výběr manželek Janem Balšánem i jeho synem Bernardem. Jak už stojí v této práci uvedeno, Janova žena Kateřina Mošna z Lilče totiž pocházela z chudého rodu drobné šlechty, jehož někteří příslušníci dokonce sloužili v Cimburkově družině jako jeho *homines*. Jednalo se tudíž o velice sociálně nerovný sňatek, jenž ženichovi nemohl přinést žádné společenské výhody a majetek – právě naopak. Oprávněně bychom tedy čekali, že syn toto otcovo sociální „klopýtnutí“ napraví. Pan Bernard pojal za manželku Kateřinu z Doubravice. Rod Doubravků se vyšvihl mezi vyšší šlechtu počátkem 15. století. Dlouho však na rozdíl od Cimburků nepožíval dokonalého panství. Roku 1479 byl sice potvrzen v panském stavu, až do třetího pokolení se však jeho příslušníci na sněmech a zemských soudech neměli třít nad staré rody, nýbrž sedávat pod nimi. Výmluvná je rovněž skutečnost, že druhým manželem zmíněné Kateřiny se stal Jakub ze Šarov, tedy drobný šlechtic.⁸⁴

Nadepsané řádky nutně vznášejí otázku, co bylo příčinou tak výrazného vybočení z konstantně uplatňované soudobé praxe. Sňatkové aliance mezi rodinami ve středověku sjednávali otcové nebo jejich nejstarší příslušníci. Na nich ležela zodpovědnost za vzájemnou výhodnost zamýšleného spojení a jejich rozhodnutí bylo závazné. U obou Cimburků je však

zřejmě důležitá skutečnost. V době uzavírání sňatku již otec Jana Balšana Aleš nebyl naživu, u Bernarda je to přinejmenším silně pravděpodobné. Rozhodnutí, koho si vzít, tedy záviselo především na nich a na rodinách jejich vyvolených. Zda se pohnutkou při výběru protějšků staly fyzická krása a charakterové vlastnosti však pro mlčení soudobých zpráv pochopitelně nelze říci. Jedné věci je ale třeba si povšimnout. Obě Kateřiny pocházely z rodů od počátku se důsledně přidržujících kalicha. Strýc Kateřiny Mošny, Oldřich Skála z Lilče, pobývající v Kostnici během známého koncilu, již v květnu roku 1415 spolu s některými dalšími šlechtici několikrát protestoval proti věznění Jana Husa. Ani to mu však nezabránilo následně vstoupit do služeb krále Zikmunda. Jimram a Zbyněk z Doubravice zase pečetili stížné listy proti Husovu upálení v září téhož roku. Zároveň se spolu s dalšími pány strany podobojí zavázali ke společné ochraně svobodného hlásání slova Božího (bible) a jeho šířitelů.⁸⁵ Je tedy možné, že i upřímné lpění na sdílené víře mohlo oběma šlechtičkám přivábit pozornost nápadníků.

Vliv panských rodů však nebyl dán jen jejich urozeností a rozsáhlostí majetků, ale i vojenskou mocí. Slavičínští Cimburkové v první řadě zůstávali bojovníky. Aby mohli hájit své zájmy mečem, museli si vydržovat bojovou družinu. Schopnost zformovat pod svou korouhví oddíl ozbrojenců jim zjednávala respekt dokonce i u samotných panovníků. Náš největší současný odborník na danou problematiku, František Hoffmann, rozdělil bojové družiny na čtyři typy. Na Sehradících se patrně uplatňovala družina jako stálá hradní posádka. Podle Hoffmanna ji mohlo tvořit v průměru dvacet až třicet mužů. Ovšem v případě válečných a kořistnických akcí se k tomuto jádru přidávali i fojtové a někteří poddaní ze vsí, jako i dočasně najatí námezdníci, čímž se celkový počet násobil. Avšak i družinu kolem pětadvaceti lidí byli schopni ze svých majetků vydržovat jen mocní páni jako Kravařové nebo Lichtenštejní. U méně zámožných šlechticů, jakými byli sehradičtí Cimburci, si bojovníci museli často na sebe vydělat sami. A to válečnými výpravami, spojenými se získáním kořisti. Že od nich nebylo daleko k obyčejnému loupežení, svědčí žaloba Oldřicha Stoše z Branic 17. prosince 1446 na Miroslava z Cimburka a Pulčin, že „...jeho lidé zlúpili mé lidi na svobodné cestě.“ Pan Miroslav ovšem provinění své družiny smírně urovnal, neboť je k půhonu připsán „Poklid“.⁸⁶

V době incidentu už slavičínští Cimburkové ovládali rozsáhlou doménu brumovskou. Ještě z časů, kdy Brumovem bezprostředně vládli moravští panovníci, nacházela se zde řada šlechtických i nešlechtických lén. Jejich držitelé se nejspíše stali jádrem družiny Bernardovy i jeho strýce Miroslava a výrazně je posílili. Jak tím vzrostlo zejména sebevědomí pana Bernarda, výmluvně svědčí jeho výbojně výpravy do Uher, Rakous i Slezska, o nichž již pojednáno výše. Sám Miroslav z Cimburka dostal se do rozmíšek se svým sousedem na Světlově a Sehradících, Pankrácem ze Sv. Mikuláše a Branče.⁸⁷ Pankrác patřil k nejproslulejším středoevropským kondotiérům svého věku. Ve zprávě ze září roku 1449 se dočítáme, že tomuto spojenci uherského gubernátora Hunyadyho Jan Jiskra z Brandýsa „porazil pět set koní.“ I když středověcí zpravodajové počty bojovníků rádi zveličovali, je zřejmé, že branečský pán nedisponoval jen bojovou družinou, či jak uvádějí slovenští kolegové „banderiem“. Tady se už jednalo o hotovou armádu. A to měl nejspíš v době bitvy ještě další vojenskou hotovost v posádkách svých hradů. Zdá se však, že místo na své familiáře více sázel na žoldnéřské vojsko. S ním v roce 1448 vyhlásil válku samotnému římskému králi Fridrichu III. Ta se, přerušovaná příměřími, vlekla až do jara a léta 1450, kdy byl Pankrác vojensky vytlačen z Rakous a přišel o svoji nejdůležitější pevnost – město Skalica.⁸⁸

S tímto uherským magnátem si tudíž rozhodně nebylo radno něco začínat. Slavičínští Cimburkové však už dosáhli postavení, kdy si nemuseli nechat jen tak něco líbit. Mocenské postavení Bernardovo způsobilo, že se kolem něj a jeho nerozlučného spojence Matouše ze

Šternberka a Lukova v polovině 15. století účelově seskupovala část východomoravské šlechty. Vliv na dominantní postavení brumovského pána v regionu však patrně měly i osobní vlastnosti. Lze tak soudit z faktu, že jeho příbuzný a nástupce na Brumově, Jan Jičínský z Cimburka, který vládl mnohem rozsáhlejšími majetky a navíc se stal důvěrníkem samotného krále Jiřího, jeho respekt v dané oblasti nikdy nezískal. Další osoby východomoravské koterie jsou vyjmenovány jen jedenkrát. Je ale nasnadě, že jejich počet nebyl konstantní, nýbrž měnil se s tím, jak ke společenství přiváděly zájmy další šlechtice, některé rodiny zase naopak nacházely svá sídla jinde apod. Z dochovaných pramenů není možné určit jeho uspořádání, fungování ani společný program, byl-li ovšem vůbec nějaký. V důsledku nedostatku zpráv je vůbec těžké najít pro vzpomínané společenství i vhodné označení. Hlavním spojovacím článkem šlechticů nepochybně byla výhodnost vzájemné podpory a pomoci v oblastech shodných zájmů uprostřed vzrušené doby, plné nejistoty a bojů o moc. I v dobách relativního klidu však si navzájem ručili za přijaté závazky a bránili jeden druhého. Už po Bernardově skonu jeden z nich, *Dobeška* (nejspíše míněn Dobešovský z Dobešova), vedl záští vůči nejvyššímu sudímu olomoucké cúdy, Mikuláši Bystřicemu z Ojnic, a vypálil mu předměstí Kroměříže. Mikulášovi služebníci jej v roce 1464 nejednou dostihli, ale Matouš ze Šternberka, Vaněk Pivo z Bařic i bratr Jana z Mošnova Jiřík Buchlovský jej vždy násilím osvobodili z jejich rukou. Jiřík dokonce zemského sudí zajal, věznil a pobral mu dobytek. Ještě k většímu znevážení zemského práva došlo, když soudní úředníci téhož roku uváděli Pročka z Kunštátu do držení městečka Bojkovice, příslušného ke hradu Světlov, a lidé Matoušovi jim v tom nejen zabránili, ale ještě po nich i z píščel stříleli. To vše jen naznačuje, jak málo si východomoravští komplici dělali ze zemských zákonů.⁸⁹ Ještě pozoruhodnější je příkladná náboženská tolerance, která mezi nimi vládla. Jestli byl jeden utrakvista (např. Bernard) a druhý katolík (Šternberk), nijak neovlivňovalo jejich vzájemné vztahy.

Jednu věc však Bernard z Cimburka i Matouš Lukovský ze Šternberka nespouštěli ze zretele. Vždy se snažili udržovat co nejlepší vztahy s Jiřím z Poděbrad a jeho českými stoupenci. Tuto politickou orientaci patrně nadřazovali i ohledům na Jana Tovačovského z Cimburka a další moravské předáky. Již v roce 1449 se stal pan Matouš spojencem Poděbradské jednoty. Není třeba pochybovat, že k těmto příklonům nasměroval i Bernarda. Vyznívá to zejména za vlády Ladislava Pohrobka, kdy se zkalily vztahy mezi Poděbradem a moravským zemským hejtmanem Janem Tovačovským. Právě v této době totiž naopak slavičínský Cimburk nejspíše vlivem Jiřího dosáhl pojištění zástavy Brumova od mladičského krále. A nebylo jistě bez důvodu, že k jednání ve Strážnici s Matyášem Korvínem počátkem února 1458 Poděbrad Tovačovského nepřizval, zatímco oba východomoravští šlechtici zde nechyběli. Ještě v roce 1459 je Matouš ze Šternberka patrně zmíněn jako jeden z Poděbradových diplomatů na jednání se zástupci knížat míšeňských. Právě vazby k Jiřimu z Poděbrad se nejspíše staly příčinou, proč se k východomoravskému spolku nepřidružil žádný z bratří z Lichtenburka, jinak pánů na Malenovicích. Tito Lichtenburkové totiž, jak známo, byli zapřísáhlými odpůrci Poděbrada i rodu Kunštátů.⁹⁰

Na vrcholu své moci odešel pan Bernard z tohoto světa. Nic pro něj není charakterističtějšího než to, co už bylo napsáno na začátku. Ačkoliv byl majetkově pevně zakotven na východní Moravě, svým významem, vlivem a působností přesáhl meze regionální i zemské. Předčasnou smrtí jeho potomků odešla jako první jedna ze tří linií moravských Cimburků 15. století. Ale ani trvalá ztráta jejího archivu nedokázala smazat zřetelnou stopu, kterou v našich dějinách zanechala.

Poznámky:

- 1 Š i m e k, F. ed.: *Tomáš ze Štítného: Knížky o hře šachové a jiné*. Praha 1956, s. 168.
- 2 V á l k a, J.: *Dějiny Moravy. Díl 1, Středověká Morava*. Brno 1991, s. 93; M e z n í k, J.: Markrabě a páni (K mocenskému dualismu na Moravě v době předhusitské). In: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity C 42*, 1995, s. 44, 47.
- 3 K počátkům Cimburků na Moravě, které nejsou předmětem této studie, odkazují na S e d l á č e k, A.: Počátky pánův z Cimburka. Rozletité kapitoly ze starého místopisu a dějin rodův. *Časopis Matice moravské* 16, 1892, s. 219–222; K a č e r, J.: *Budování cimberského dominia na Moravě ve 14. století*. Diplomová práce na FF MU, Brno 2006. Samotné slavičinské Cimburky zmiňuje celá řada regionálních vlastivědných a dějepisných prací. Za všechny stačí jmenovat dvě: P o k l u d a, Z.: Držitelé hradu Brumova. In: *Zlínsko od minulosti k současnosti: sborník Státního okresního archivu ve Zlíně* 16, 1999, s. 20–25; týž: Dějiny hradu Sehradice. In: *Zlínsko od minulosti k současnosti: sborník Státního okresního archivu ve Zlíně* 19, 2002, s. 14–17.
- 4 V á l k a, J.: c. d., s. 94.
- 5 C h l u m e c k y, P., C h y t i l, J., D e m u t h, C. a W o l f s k r o n, A. eds.: *Die Landtafel des Markgrathums Mähren. Text der Olmützer Cuda* (dále jen ZDO). Brünn 1856, II, č. 457; III, č. 21; B r a n d l, V. a B r e t h o l z, B. eds.: *Libri citationum et sententiarum seu Knihy půhonné a nálezové I–VII* (dále jen LC). Brunae 1872–1911, I, s. 66, 69.
- 6 C h l u m e c k y, P., C h y t i l, J., D e m u t h, C. a W o l f s k r o n, A. eds.: *Die Landtafel des Markgrathums Mähren. Text der Brünnner Cuda* (dále jen ZDB). Brünn 1856, VI, č. 763; VII, č. 284, 367.
- 7 B a l e t k a, T.: Dvůr, rezidence a kancelář moravského markraběte Jošta. In: *Sborník archivních prací* 46, 1996, č. 2, s. 413; srov. též ZDB VI, 768.
- 8 M e z n í k, J.: *Lucemburská Morava 1310–1423*. Praha 1999, s. 254–266; L e c h n e r, K. ed.: *Die ältesten Belehnungs- und Lehengerichtsbücher des Bisthums Olmütz* (dále jen BL). Brünn 1902, I, s. 11, CDM XI, č. 529.
- 9 ZDO VI, č. 533, 513.
- 10 ZDO VI, č. 807, 828.
- 11 ZDB VIII, č. 6.
- 12 LC I, s. 121, 122.
- 13 ZDO VII, č. 88; LC I, s. 288.
- 14 ZDO VII, č. 12, 13; VIII, č. 334, 430.
- 15 BL I, s. 27.
- 16 S e d l á č e k, A. ed.: *Zbytky register králův římských a českých z let 1361–1480* (dále jen ZR). Praha 1914, č. 860.
- 17 BL I, s. 48, 53.
- 18 B r a n d l, V.: *Knihna Tovačovská*. Brno 1868, s. 25–28; S l e z á k o v á, V.: Počátky a vývoj nejstarších moravských landfrýdů z let 1387, 1396, 1405 a 1412. *Časopis Matice moravské* 120, 2001, s. 332–336.
- 19 O páchaném násilí a lupičství podrobněji H o f f m a n n, F.: Bojové družiny před husitskou revolucí na jižní Moravě. In: *Jižní Morava* 22, sv. 25, 1986, s. 99–114; týž: Bojové družiny na Moravě a v Čechách před husitskou revolucí a za revoluce. In: *Táborský archiv: sborník Státního okresního archivu v Táboře* 6, 1994, s. 47–144; že nešlo o jev výlučně moravský, ale o problém i v okolních zemích kromě dochovaných popravčích knih svědčí např. L o s e r t h, J.: Ein Raubanfall auf die Olmützer Domherren Dalibor von Honczowitz und Andreas von Keltsch, die Gesandten des Olmützer Bischofs Laczko von Krawaf an die römische Kurie, im Oktober 1403. *Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens* 20, 1918, s. 82–92; B o u b í n, J.: Vznik panských jednot. *Mediaevalia Historica Bohemica* 1, 1991, s. 221–223.
- 20 Konflikt uvnitř tehdy nejvýznamnějšího moravského rodu Kravařů zmiňuje K r a j č a, M.: Rytíři z Hrádku a předhusitské Brumovsko. *Slovácko* 46, 2004, s. 237.
- 21 K podrobnému zhodnocení osobnosti krále Václava viz S p ě v á č e k, J.: *Václav IV. (1361–1419): k předpokladům husitské revoluce*. Praha 1986, s. 581–609.
- 22 LC I, s. 359; II, s. 398, 414; ZDO VIII, č. 568.

- 23 LC II, 434.
- 24 LC II, 440, 478–479; K r a j č a, M.: c. d., s. 235; srov. LC II, 369, 393, 457, 468, 509, 520.
- 25 H o f f m a n n, F. ed.: Popravčí a psanecké zápisy jihlavské z let 1405–1457. *Archiv český* XXXVIII, Praha 2000, s. 25–26. Označení „pan“ dokládá, že nemohlo jít o příslušníka vladyckého rodu píšícího se z Olšan, který navíc sídlil až u Prostějova, jak se domnívá F. Hoffmann. Vedle zápisů jihlavských je zde vhodné zmínit i: K a l n ý, A. ed.: *Popravčí kniha pánů z Rožmberka*. Třeboň 1993.
- 26 D v o r s k ý, F.: *O starožitném panském rodě Benešoviců II. O rodě pánů z Kravař*. Brno 1910, s. 132; K a m e n í č e k, F. ed.: Jednání sněmovní a veřejná v Markrabství moravském. *Archiv český* X, s. 247.
- 27 LC III, s. 425, 431, 434, 471, 449, 466, 518.
- 28 LC III, s. 430, 459.
- 29 M a c e k, J.: O třídním boji za feudalismu. *Československý časopis historický* 5, 1957, s. 293–294.
- 30 Srov. H o f f m a n n, F.: Bojové družiny před husitskou revolucí na jižní Moravě. In: *Jižní Morava* 22, sv. 25, 1986, s. 99–114; týž: Bojové družiny na Moravě a v Čechách před husitskou revolucí a za revoluce. In: *Táborský archiv: sborník Státního okresního archivu v Táboře* 6, 1994, s. 68–90.
- 31 Š v á b e n s k ý, M.: *Stavovské listiny*, katalog. Brno 1965, s. 100; ZR č. 1230, 1239.
- 32 ZR č. 1265.
- 33 Magyar Országos Levéltár v Budapešti, Diplomataikai levéltár (dále jen MOL, DL) 43 907; Hrady Vršatec a Budatín získala královna rovněž od Zikmunda v roce 1429: MOL, DL 12 156.
- 34 V a r s i k, B.: *Husitské revoluční hnutie a Slovensko*. Bratislava 1965, s. 85; H o s á k, L.: *Historický místopis země Moravskoslezské*. Praha 1938, s. 431.
- 35 LC III, s. 457, 496.
- 36 LC III, s. 433, 436–437, 440, 446, 451, 517, 668; K a r á c s o n y i, J. ed.: *Oklevéltáratok a szentmiklósi és ovári gróf Pongrácz család levéltárából*. Történelmi Tár 1896, s. 516; Z e m e k, M. a k o l.: *Uherský Brod: minulost i současnost slováckého města*. Brno 1972, s. 69; *Zlínsko*. Brno 1995, s. 336.
- 37 L o s e r t h, J. ed.: Regesten zur Geschichte der mährisch-ungarischen Beziehungen vornehmlich in der Zeit der hussitischen Söldnerbanden. *Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens* 22, 1918, s. 67.
- 38 U r b á n e k, R.: K historii doby Jiskrovy na Slovensku a ve východní Moravě. *Věstník královské české spol. nauk, třída pro fil.-hist.-filolog*, 1939, č. II, Praha 1940, s. 31, pozn. 117; K a r á c s o n y i, J. ed.: c. d., s. 516–517; V a r s i k, B.: c. d., s. 155–156, však tvrdí, že v případě neznámého pana Mikuláška šlo o polského šlechtice Mikuláše ze Stibořic, který se v Uhrách marně domáhal dědictví po svých příbuzných, což nelze vyloučit. Z e m e k, M. ed.: c. d., s. 69; K a m e n í č e k, F. ed.: c. d., s. 258.
- 39 C h a l o u p e c k ý, V. ed.: *Středověké listy ze Slovenska* (dále jen SLS). Bratislava – Praha 1937, s. 35.
- 40 H a a s, A. ed.: *Archiv Koruny české* 5, katalog listin z let 1378–1437. Praha 1947, č. 327, 328; F r a k n ó i, V. ed.: *Mátyás király levelei I*. Budapest 1893, č. 108.
- 41 K a m e n í č e k, F. ed.: c. d., s. 251, 252; S a s i n e k, F. ed.: Pongrácovské listiny. *Letopis Matice slovenskej* 11, 1874, č. 2, s. 72–73.
- 42 BL 40, 44, ZDO X, č. 98, 78.
- 43 BL 47, 48.
- 44 P o k l u d a, Z.: c. d., s. 20; S z e r é m i - E r n y e i, J.: *A Majthényiak és a Felvidék*. Budapest 1913, s. 268; Počinání Pankráce a dalších slovanských hejtmanů v Uhrách podává F ó g e l, I., I v á n y i, B. a J u h á s z, L. eds.: *Antonius de Bonfinis, Rerum ungaricarum decades*. Lipsiae 1936, decas III, s. 100.
- 45 MOL, DL 12 688; R a d v á n s z k y, B. a Z á v o d s k y, L. ed.: *A Héderváry – család oklevéltára*. Budapest 1909, sv. I, č. 161.
- 46 K a m e n í č e k, F. ed.: c. d., s. 256; S a s i n e k, F. ed.: c. d., s. 77–78.
- 47 T e l e k i, J. ed.: *Hunyadiak kora Magyarországon X* (dále jen HK). Pesten 1853, s. 43–55; K v álce o nástupnictví po císaři Zikmundovi viz U r b á n e k, R.: *České dějiny. Díl III. Část 1. Věk Poděbradský*. Praha 1915, s. 243 an.

- 48 P e š i n a, T. J.: *Mars Moravicus*. Pragae 1677, s. 613; ZDO X, č. 79; Syn Jana Tovačovského Ctibor dovolával se dokonce přijetí Albrechta Habsburského jako dědičného pána na Moravě ještě před jeho přijetím v Čechách – viz B r a n d l, V. ed.: c. d., s. 9, 10 – pozn. 17.
- 49 T u r e k, A.: K dějinám manského zřízení na panství brumovském v 15.–17. století. In: *Naše Valaško: sborník o jeho životě a potřebách* 11, 1948, s. 3–12; Některé ze šlechtických leníků vyjmenovává listina, vydaná na Brumově 19. července 1449, jež je uložena v Moravském zemském archivu v Brně (dále jen MZA Brno), F5, i. č. 15; ZDO X, č. 385, 407, 629; LC III, 707.
- 50 Naše pozornost se bude nadále soustředit na osobnost Bernardovu. K osobě Miroslava z Cimburka odkazují případné zájemce na práce: K r a j č a, M.: Zaniklý hrad v Pulčínských skalách. *Zpravodaj Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně*, 1996, s. 31–33; P o k l u d a, Z.: c. d., s. 20–24
- 51 ZDO X, č. 731, 736.
- 52 LC III, s. 656, 670; SLS s. 56–57, 58–59.
- 53 LC III, s. 661–662, 709, 675, 707.
- 54 LC III, s. 662–663.
- 55 F e j é r, G. ed.: *Genus, incunabula et virtus Joannis Corvini de Hunyad*. Budae 1844 s. 17, 38, 55, 106.
- 56 HK s. 30; H o f e r e k, A. a kol.: *Hradní zříceniny na Slovensku: 44 hradů a hradek středního a západního Slovenska*. Zlín 2002, s. 72; F e j é r, G. ed.: c. d., s. 63–65, 84.
- 57 F e j é r, G. ed.: c. d., s. 167–173.
- 58 U r b á n e k, R.: *České dějiny. Díl III. Část 2. Věk Poděbradský*. Praha 1918, s. 648–651.
- 59 S z i t n y a i, J.: *A Körmöczbányai békekötés 1452 – ben*. Történelmi Tár 1884, s. 593–612; Svoji domněnku, který z obou Cimburků spíše poskytl Jiskrovi pomoc, opírám o půhon v LC III, s. 660.
- 60 Srov. BL I, s. 55.
- 61 HK s. 338–339: Jde patrně o poslední zprávu, která ještě reflektuje proslulého válečníka Jana Čapka (*Chapko*) naživu. V dubnu následujícího roku je již zmiňován coby nebožtík – viz MZA Brno, G1, i. č. 10 064. Vaňkem byl patrně míněn Vaněk Pivo z Bařic – srov. U r b á n e k, R.: K historii doby Jiskrovy na Slovensku a ve východní Moravě. *Věstník královské české spol. nauk, třída pro fil.-hist.-filolog*, 1939, č. II, Praha 1940, s. 72.
- 62 H o s á k, L.: Účast českých žoldnéřů na bojích v Rakousích v l. 1439–1460. In: *Sborník Vysoké školy pedagogické v Olomouci. Historie 5*. Praha 1958, s. 182.
- 63 ZR č. 1648.
- 64 P a l a c k ý, F.: *Dějiny národu českého IV*. Praha 1968, s. 264, 267; SLS s. 82–88; K r a j č a, M.: Válečník dbalý Božího slova. *Živé slovo* 37, 2005, č. 2, s. 20–21.
- 65 LC IV, s. 272, 358, 362–363, 369, 377, 416, 423, 431.
- 66 S z e r é m i- E r n y e i, J.: c. d., s. 483; F ó g e l, I., I v á n y i, B. a J u h á s z, L. eds.: *Antonius de Bonfinis, Rerum ungaricarum decades*. Lipsiae 1936, decas IV, s. 23.
- 67 F r a k n ó i, V. ed.: c. d., č. 108: V. Fraknói odmítl vročení listu, neboť byl přesvědčen, že spadá do období lokální války mezi Matoušem ze Šternberka a Bělíkem z Lednice. Proto jej zařadil mezi listy z podzimu 1466. V té době už ovšem Korvín odmítal jakékoliv jednání s Matoušem a tlačil na prince Viktorina, aby jej bezpodmínečně ztrestal (viz č. 110 i 120 tamtéž). Navíc v onen čas už Šternberk neměl hrad Světlov ve své moci; MOL, DL 95 508; SLS s. 115, 53.
- 68 BL I, s. 69; MZA Brno, A1, i. č. 360.
- 69 HK s. 577; U r b á n e k, R.: *České dějiny. Díl III. Část 4. Věk Poděbradský*. Praha 1962, s. 131, pozn. 269.
- 70 F r a k n ó i, V. ed.: c. d., č. 1, 2, 3, 7, 10, 11, 12; U r b á n e k, R.: *České dějiny. Díl III. Část 3. Věk Poděbradský*. Praha 1930, s. 443–456.
- 71 P a l a c k ý, F. ed.: Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens und seiner nachbarländer im Zeitalter Georg's von Podiebrad (1450–1471). *Fontes rerum austriacarum* 20, Wien 1860, č. 210; P e š i n a, T. J.: c. d., s. 709–710; T ó t h- S z a b ó, P. ed.: *A cseh huszita mozgalmak és uralom története Magyarországon (Oklevéltár)*, s. 419–421; P a l a c k ý, F. a Š t e r n b e r g, Z.: *Dějiny rodu Šternbergů*. Moravský Beroun 2001, s. 67.
- 72 MOL, DL 15 430, 15 415; T ó t h- S z a b ó, P.: c. d., s. 315–317.
- 73 U r b á n e k, R.: *České dějiny. Díl III. Část 4. Věk Poděbradský*. Praha 1962, s. 171.
- 74 LC IV, s. 317, 319; K r a j č a, M.: *Středověká feudální držba na Zlínsku*. Diplomová práce na FF MU v Brně, 1994, s. 40–41.

- 75 BL I, s. 78, 108; ZDO XI, č. 78; LC IV, s. 275.
- 76 K r a j č a, M.: Středověké manství v Bystřici pod Lopeníkem. *Slovácko* 38, 1996, s. 205.
- 77 P e ř i n k a, F. V.: *Vlastivěda moravská II., Místopis Moravy. Díl II. místopisu, Hradišský kraj. Čís. 30, Val.-Klobucký okres*. Brno 1905, předmluva.
- 78 Svoboda, K.: Hrad Brumov. Jeho stavební vývoj a význam v dějinách naší hradní architektury. In: *Naše Valašsko: sborník o jeho životě a potřebách* 11, 1948, s. 119, 122; K o h o u t e k, J.: K nejstarším dějinám hradu Brumova. *Gottwaldovsko od minulosti k současnosti* 4, 1982, s. 212.
- 79 Š á r e c k á-R a d o ň o v á, M.: *Z kulturních dějin lidstva. Obrazy společenského života. 2. Středověk*. Praha 1931, s. 153.
- 80 Příklady společenského sestupu uvádí Mezník, J.: M e z n í k, J.: *Lucemburská Morava 1310–1423*. Praha 1999, s. 370–371. Vzestup mezi panstvo lze naopak ilustrovat na vladykách ze Šonvaldu, kteří se nabytím malenovicického zboží na počátku 15. století vyhoupli na vyšší společenskou příčku. To dokládá zanesení Hynka Šonvaldského z Malenovic souvěkými kronikáři mezi korouhevné pány, zahynulé roku 1420 v bitvě u Vyšehradu i sňatek jeho sestry Anny ze Šonvaldu s panem Janem Cornštejnským z Lichtenburka – viz ZDO VII, č. 590, IX, č. 228, X, č. 200; P a l a c k ý, F. a C h a r v á t, J. ed.: *Dílo Františka Palackého. Svazek druhý, Staří letopisové čeští*. Praha 1941, s. 55, 395; B ř e z o v é, V. z a Č a p e k, J. B.: *Husitská kronika. Píseň o vítězství u Domažlic*. Praha 1979, s. 165.
- 81 L e g o f f, J. ed.: *Středověký člověk a jeho svět*. Praha 1999, s. 84.
- 82 P i l n á č e k, J.: *Staromoravští rodové*. Brno 1996, s. 388; Š t ě p á n, V.: Osobnost Lacka z Kravař. Část první: Lackův politický vzestup. *Časopis Matice moravské* 109, 1990, s. 222, 236–237.
- 83 ZDO X, č. 61, 62, 77, 585, 784, 785, 786, XI, č. 97, 236, 249.
- 84 P i l n á č e k, J.: c. d., s. 73, 208; LC VI, s. 18–19.
- 85 F l a j š h a n s, V. ed.: *M. Jan Hus a národ český: dvaadvacet dokumentů s výkladem a poznámkami*. Praha 1918, s. 28–46, 47–64.
- 86 H o f f m a n n, F.: Bojové družiny na Moravě a v Čechách před husitskou revolucí a za revoluce. In: *Táborský archiv: sborník Státního okresního archivu v Táboře* 6, 1994, s. 64–65, 116; P III, s. 567.
- 87 SLS s. 36; K r a j č a, M.: Zaniklý hrad v Pulčínských skalách. *Zpravodaj Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně*, 1996, s. 31.
- 88 F e j é r, G. ed.: s. 126; R y n e š o v á, B. a P e l i k á n, J. ed.: *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka: 1418–1462. Sv. 4, 1449–1462*. Praha 1954, s. 105, 181, 228, 248, 273; HK s. 344; SLS s. 27–28; K r a j č a, M.: Uherský válečník Pangrác a jihovýchodní Morava. *Malovaný kraj* 41, 2005, č. 4, s. 12.
- 89 LC IV, s. 357–358, 367–368, 382, 383.
- 90 P e š i n a, T. J.: c. d., s. 646; U r b á n e k, R.: *České dějiny. Díl III. Část 2. Věk Poděbradský*. Praha 1918, s. 770; týž: *Dvě studie o době poděbradské*. Brno 1929, s. 306, pozn. 1; K r a j č a, M.: Kterak Proček z Kunštátu Otrokovice a Kvítkovice nabyli i pozbyli. *Malovaný kraj* 50, 2014, č. 4, s. 12–13.

Mgr. Milan K r a j č a (n. 1959) vystudoval historii a etnologii na Filozofické fakultě MU v Brně. V současnosti se zabývá středověkou historií východní Moravy.

Slavičín Side of the Lords of Cimburk (1374–1464)

Abstract

The aim of this study is a complete coverage of the history of the side of lords of Cimburk. Founder of the Slavičín side Albrecht (1374) was, in his time, perceived as a nobleman although his property was not sufficient enough for a long time. Only shortly before his death he got a feudal castle Sehradice of the Olomouc diocese together with the villages and a little town Slavičín.

After Albrecht's death his sons Jan Bašán and Miroslav continued to own Sehradice. For both of them it is possible to substantiate the cohorts with the documents and namely Miroslav did not avoid some violent deeds with his cohort. However, his marauding activities were not as successful as those of other cohorts of Moravian lords. Sometime around the late 30s Miroslav rendered Sehradice fief

to Slovak squire Petr from Nebojsa and he kept only the town of Slavičín. At that time he, together with his brother Jan Balšan and his nephew Bernard, dominated a large domain of the castle Brumov together with two smaller castles Pulčina and Bánov. The Cimburks ownership of Slavičín fief is reliably supported by documents from 1445.

The rule over the large Brumov region catapulted Jan's son Bernard among prominent noblemen in Eastern Moravia. A group of East-Moravian noblemen concentrated around him and his ally Matouš from Šternberk and Lukov. By means of violent activities they influenced the events not only in Moravia but also in neighbouring countries: Bohemia, Hungary, Silesia and Austria. For example, they did not hesitate to declare war on the king Matthias Corvinus and on the Hungarian kingdom despite the fact that they could not expect any help from anywhere. The whole group was positively influenced by the fact that the question of religion did not play any role among its members. As for his policy Bernard from Cimburk was oriented more on George of Poděbrady than on his relative – Moravian sheriff Jan Tovačovský. Premature death of his two children caused that Slavičín side of Cimburks died out. On the whole all three generations of the family in question belonged to the Middle Ages. They were real *bellatores*. They gained the most important means of production – soil – by waging wars.

Der Slavičiner Zweig der Herren von Cimburg (1374–1464)

Z u s a m m e n f a s s u n g

Ziel der Studie ist die komplette Erfassung der Geschichte dieser Linie der Herren von Cimburg. Bereits der Begründer des Slavičiner (Slawitschiner) Zweigs Albrecht (1374–1398) wurde zu seiner Zeit als Angehöriger des Herrenstands angesehen, obwohl dem lange Zeit sein Vermögen nicht entsprach. Erst kurz vor seinem Tod erwarb er die Lehnburg des Olmützer Bistums Sehradice mit Dörfern und der Minderstadt Slavičín.

Nach Albrechts Tod besaßen seine Söhne Jan Balšan und Miroslav die Burg Sehradice. Bei ihnen kann ein Kampfgefolge nachgewiesen werden, mit dem insbesondere Miroslav auch Gewalttaten beging. Seine Beutezüge erreichten jedoch offenbar nicht ein solches Maß, wie bei den Kampfgefolgen anderer mährischer Herren. Ende der dreißiger Jahre trat Miroslav das Lehen Sehradice dem slowakischen Landedelmann Peter z Nebojsa ab und behielt nur die Minderstadt Slavičín. Zu dieser Zeit beherrschte er bereits gemeinsam mit seinem Bruder Jan Balšan und seinem Neffen Bernard die ausgedehnte Domäne der Burg Brumov, zu der auch die beiden kleineren Burgen Pulčín und Bánov gehörten. Sicher belegt ist jedoch der Lehnsbesitz von Brumov durch die Slavičiner Herren von Cimburg ab dem Jahr 1445.

Die Herrschaft über die umfangreiche Region Brumov katapultierte Jans Sohn Bernard unter die führenden Adligen in Ostmähren. Um ihn und seinen Verbündeten Matouš von Sternberg und Lukau sammelte sich eine Gruppe ostmährischer Adliger. Gemeinsam griffen sie dann gewaltsam nicht nur in das Geschehen in Mähren, sondern auch in den umliegenden Ländern ein: in Böhmen, Ungarn, Schlesien und Österreich. Zum Beispiel zögerten Sie 1460 nicht, selbst dem König Matthias Corvinus und dem ungarischen Königreich den Krieg zu erklären. Und dies, obwohl sie von keiner Seite wirksame Hilfe zu erwarten hatten. Positiv wirkte sich auf diesen gesamten ostmährischen Bund die Tatsache aus, dass die Frage der Religionsangehörigkeit in seinem Inneren keine Rolle spielte. Politisch orientierte sich Bernard von Cimburg mehr auf Georg von Podiebrad als auf den mährischen Landeshauptmann und seinen Verwandten Jan Tovačovský (Johann von Tobitschau). Mit dem vorzeitigen Tod seiner Kinder starb der Slavičiner Zweig der Herren von Cimburg aus. Insgesamt gehörten alle drei Generationen dieses Geschlechts noch vollständig dem Mittelalter an. Sie waren tatsächliche „Bellatores“. Das wichtigste Produktionsmittel des Mittelalters – den Boden – erwarben Sie nämlich durch ihre Teilnahme an Kriegen.

ASTRONOMICKÉ, GEOFYZIKÁLNÍ, METEOROLOGICKÉ A SPOLEČENSKÉ JEVY V UHERSKOBRODSKÝCH KRONIKÁCH NA POZADÍ SLUNEČNÍ AKTIVITY

Rostislav Rajchl, Hvězdárna Domu Kultury, Uherský Brod

Príspevek zkoumá význam astronomických, geofyzikálních a meteorologických záznamů ze tří kronik Uherskobrodská, jako jsou pozorování zatmění Měsíce, pozorování komet a polárních září. Pomocí meteorologických zpráv z období 16. až první poloviny 18. století se snaží pro toto období rekonstruovat v hrubých obrysech stav klimatu v regionu Uherskobrodská. Práce si všímá, na pozadí polárních září, možné souvislosti mezi sluneční aktivitou a klimatickými změnami.

Bartoškova kronika, uherskobrodských měšťanů, psaná postupně Janem Koudelkou, Jiřím Bartoškem a Danielem Dvorským (Zemek 2004) v letech 1581 až 1594, je důležitým pramenem k historii uherskobrodského regionu. Obsahuje záznamy z let 1474–1594. Druhou kronikou z Uherskobrodská je kronika nazvaná *Památky města Brodu Uherského*, sepsaná Františkem Letochou v roce 1942 (Letocha 1942). Obsahuje záznamy z období 1600–1720. Třetí kronika, čerpající z předešlých dvou, sepsaná Janem Kučerou (Kučera 1903) pod názvem *Paměti král. města Uh. Brodu*, byla vydána v roce 1903. Záznamy v této kronice končí událostmi 19. století.

Bartoškova kronika byla v roce 2004 podrobena důsledné analýze v rámci grantu, který získalo Muzeum Jana Amose Komenského v Uherském Brodě. Díky tomu mohla být provedena autorem tohoto příspěvku i analýza astronomických, geofyzikálních, meteorologických jevů zaznamenaných v kronice. Výsledkem grantu bylo vydání Bartoškovy kroniky tiskem a opatřené poznámkovým aparátem (Zemek 2004). Na rozdíl od *Bartoškovy kroniky* je v dalších uherskobrodských kronikách méně informací o astronomických a meteorologických jevech. Bartošková kronika nám prostřednictvím svých záznamů podává kromě jevů astronomických a geofyzikálních i poměrně věrohodný obraz o meteorologických jevech, které nám dovolují v hrubých obrysech načrtnout stav klimatu v regionu Uherskobrodská a nejbližšího okolí v průběhu 16. století.

Meteorologické, geofyzikální a některé astronomické jevy měly v představách předků společné teritorium, kde vznikaly, existovaly a podle astrologických představ také působily. Bylo to v tzv. podměsíčním světě, jedné ze dvou částí vesmíru, jehož představu vytvořil ve 4. století před Kr. největší učenec starověku Aristotelés. Podměsíční svět končil podle jeho učení sférou, po které obíhal Měsíc kolem Země. Ta spočívala nehybně uprostřed vesmíru. Nad ní se rozkládal svět s planetami umístěnými na průhledných křišťálových sférách. Vesmír uzavírala hvězdná sféra.

Protože podle tehdejších představ podměsíční svět sahal až k Měsíci i s atmosférou Země, odehrávaly se tu nejen meteorologické, ale i některé astronomické jevy. A tak se dostala do společného postavení z hlediska působnosti vedle meteorologie i astronomie, která se stala její součástí. Meteorologickému původu byly tehdy přisuzovány i komety. Vznik komet byl spojen s představou řídkých par vystupujících v ovzduší do výše, kde se vznítily zářením od Slunce. Tyto vznícené páry vytvořily pak jev zvaný kometa. Jev, tedy nikoliv těleso, jak dnes známe podstatu komet (Rajchl 1994, 6–10).

V *Bartoškově kronice* jsou záznamy o dvou kometách a jsou velice strohé na to, co v té době komety představovaly – znamení zkázy, neúrody, válek. O kometě z roku 1556 se v kro-

nice píše: „...zjevila se kometa veliká a trvala asi za čtyry neděle.“ (Zemek 2004, 41). Jednalo se o kometu Fabriciovu (dostala jméno podle svého objevitele, výborného německého pozorovatele oblohy Davida Fabricia). Na základě observací této komety se později ukázalo, že byla pozorovaná již dříve. Z toho vyplynul závěr, že některé komety se mohou periodicky vracet ke Slunci. Richard Dunthorne v roce 1751 vyslovil názor, že kometa z roku 1556 je stejná jako kometa z roku 1264, což se při jejím návratu v roce 1857 potvrdilo (Železný 1985, 377).

Roku 1577 „...v Listopadu 9. dne ukázala se jest kometa veliká, z vocasem napodobně k šavli a neb k rohu přihnutá, a ukazovala se až do 30. dne toho měsíce.“ (Zemek 2004, 103). Tuto kometu osobně pozoroval kronikář Jiří Bartošek, když byl tou dobou v Norimberku. Dle astronomických pramenů se jednalo o kometu Brahe (nazvána podle jednoho z objevitelů, dánského astronoma Tycho Brahe), která byla hodnocena jako druhá největší pozorovaná kometa v tisíciletí. Byla objevena v Peru 1. listopadu 1577. Pozorovatelům zmizela z dohledu 26. ledna 1578. Pro astronomii byla důležitá v tom, že její pozorování definitivně vyvrátilo myšlenku o atmosférickém původu komet. Měření ukázalo, že komety musí být ve větší vzdálenosti, než je Měsíc. (Rajchl 1994, 7, 8). Je zajímavé, že byla do Bartoškovy kroniky zanesena osm dnů po jejím oficiálním objevení.

Dalším astronomickým jevem registrovaným v kronice bylo zatmění Slunce: „Léta Páně 1485 stalo se jest mrknutí veliké.“ (Zemek 2004, 21). To je zajímavý, výstižně pojatý středověký výraz pro zatmění Slunce. Zatmění z 30. dubna 1584 je popsáno, tak že „...30. dne ráno, asi hodinu na den, zatemnilo se Slunce téměř čtvrtý díl.“ (Zemek 2004, 162). V textu je důležitá informace o velikosti překrytí Slunce Měsícem. Jestliže toto překrytí bylo podle propočtů 21 %, pak údaj v kronice je přesný a dá se spekulovat o tom, zda nevyšel přímo z astronomických zdrojů. Je zajímavé, že pozorování zatmění Měsíce v kronice chybí.

Obr. 1. Rekonstrukce polární záře z 11. února roku 1583 dle textu z Bartoškovy kroniky Olgou Vlasákovou.

O pozorování geofyzikálního jevu, jako je polární záře, jsou v uherskobrodské kronice tři záznamy. Jedna byla pozorována v roce 1582, druhá v roce 1584 a třetí o rok později. Polární záře byla považována již ve starověku svým původem za jev meteorologický. Středověk přidal k popisu tohoto úkazu fantastično (podle červené barvy úkazu, připomínající krev, vznikla asociace s bojujícími vojsky) a vykládal objevení se polární záře jako znamení (ve spojení s astrologií) následných pohrom – válek, neúrod, epidemií. Polární záře byly ušetřeny přesunů v rámci změn představ o rozmístění těles ve vesmíru. Zůstaly atmosférickým dějem. Na konci 18. století byly polární záře považovány za přírodní elektrický jev. Jeho skutečnou podstatu se podařilo vysvětlit až mnohem později, v první polovině 20. století jako světelný jev, vznikající interakcí slunečního záření s atmosférou Země v oblastech magnetických pólů planety.

V historické době patřily polární záře k fascinující podívané, ostatně nic ze svého kouzla neztratily ani v současnosti. Na příkladu polárních září si ukážeme, jak je možné zúročit potenciál informací, obsažený v záznamech z kronik. Umožňují to metody, které dovolují „nahlédnout“ do minulosti na průběh určitých přírodních jevů, kdy se nepoživovala přímá instrumentální data. V našem případě to bude sledování sluneční aktivity na pozadí záznamů pozorování polárních září (Dvořák–Křivský 1989, 304, 305).

Ve *Světovém katalogu polárních září*, který sestavili v druhé polovině 20. století čeští vědci, astronom Ladislav Křivský a klimatolog Karel Pejml, na základě mravenčího studia archivních materiálů (Křivský–Pejml 1985) z období let 1000–1900, je evidována i polární záře z roku 1582, jejíž pozorování bylo převzato z Bartoškovy kroniky. Pomocí tohoto katalogu můžeme rekonstruovat úroveň sluneční činnosti, která se zprostředkovaně projevuje, a to v případech její vysoké aktivity výskytem polárních září pozorovaných v našich zeměpisných šířkách. Díky katalogu jsme zjišťovali sluneční aktivitu pro období, které sleduje Bartošková kronika, kdy se její systematické sledování prostřednictvím pozorování slunečních skvrn neprovádělo (to umožnil až dalekohled, používaný v astronomii od začátku 17. století). Jedním z cílů našeho výzkumu bylo začlenit tři polární záře popisované v kronice do celkového průběhu aktivity Slunce. Ukazuje se, že jejich vznik byl s velkou pravděpodobností podněcen maximem jednoho z cyklů sluneční aktivity (opakujícím se zhruba po jedenácti letech). Popisované polární záře souvisely pravděpodobně s tzv. druhým maximem sluneční aktivity, cyklu označeného pořadovým číslem 15, v období let 1582–1583, které následovalo po prvním, odehrávajícím se v roce 1581. O „bouřlivosti“ druhého maxima by mohlo vypovídat dramatické vyličení průběhu polárních září sugestivně zaznamenané kronikářem.

„1582 července měsíce [...] 2. dne na úsvitě i ráno záře na nebi hrozná, že kde se na věci nebo domy opřela, že kdo jest z nenadála uhlídal, domníval se, že někde hoří.“ (Zemek 2004, 140). Není uvedeno přímé pozorování záře, ale odraz záře na budovách ukazuje na mimořádně intenzivní záři.

V únoru roku 1583 *„...11. zázrak na nebi okázal se, 13 sloupů jasných potřikrát zmizely a zase se vokázali, a to stalo od druhé hodiny až do čtvrté.“* (Zemek 2004, 147). Převzeno ze staročeského času (staročeský čas se počítal od západu Slunce), ve kterém jsou časové údaje v kronice původně uváděny, do středoevropského času (SEČ), záře trvala od 19. do 21. hodiny. Jak mohla vypadat vizuální podoba této polární záře, o to se pokusila Olga Vlasáková (obr. 1).

10. srpna 1583 *„...zázrak hrozný viděli sme na nebi. Nejprv od východu a potom od půlnoci slúpy veliké stály nad městem, a bylo jasno veliké a hvězd na nebi mnoho. A s těch slúpů vycházel jako dejm, a nebe se otvíralo tak s temna, že se zdálo, jako by nebe hořalo, a tak blesk po oblacích šel, jako by se plamen utrhal.“* (Zemek 2004, 153).

Polární záře z 10. srpna je ukázkou velkého spektra tvarů, kterými tento nebeský jev ve velké šíři disponuje. Musíme ale konstatovat, že ač emotivně vylíčené popisy září jsou oproštěny od fantaskního popisu a obsahují realistické informace o průběhu pozorovaného jevu.

Dalším úkolem bylo sestavit obraz sluneční aktivity na základě záznamů polárních září ze *Světového katalogu*. Jejich počty v jednotlivých letech jsme ještě doplnili o další polární záře objevené Ladislavem Křivským v historických pramenech později (Křivský 1993–1996). Tak vznikl výsledný obraz polárních září, a tím sluneční aktivity od začátku 16. století do začátku 17. století, tzn. v období, kdy je nejvíce záznamů s astronomickou a meteorologickou tematikou. Snažili jsme se také hledat odraz klimatických změn na pozadí sluneční aktivity, tedy monitorovat možnost ovlivňování pozemského prostředí prostředím kosmickým. Podklady pro výzkum připravil společně s autorem počítačový expert Bronislav Haluza a do grafů převáděl společně se svou ženou Alexandrou Haluzovou. Tuto problematiku jsme zatím publikovali ve sbornících seminářů *Člověk ve svém pozemském a kosmickém prostředí*, pořádaném hvězdárnou v Úpici (Rajchl 2005 213–217; Rajchl 2007, 173–175), a v poznámkovém aparátu v tiskem vydané Bartoškově kronice (Zemek 2004, 243–247).

Ze zkoumaného období vyplývá, jak nám ukazuje graf na obr. č. 2, že sluneční aktivita byla v období začátku 16. století spíše mírná. Zhruba od čtyřicátých let se činnost začala úměrně zvyšovat do maxima na začátku sedmdesátých let. Pak došlo k prudkému poklesu do minima aktivity této dekády. Následoval výrazný nárůst v první polovině osmdesátých let, to pravděpodobně v rámci maxima sluneční aktivity, o kterém jsme se již zmínili. Od roku 1585 do konce sledovaného období byla aktivita Slunce slabší.

Vztahem klimatu ke sluneční aktivitě se zabýval Ladislav Křivský již ve své disertační práci *Vztah mezi kolísáním klimatu a sluneční činnosti*. Mezi nejvýznamnější výsledky jeho celoživotní práce patří např. nalezení souvislosti mezi množstvím srážek ve střední Evropě a osmdesátiletým cyklem sluneční aktivity: čím je Slunce aktivnější, tím je méně dešťů. (Dvořák–Křivský 1989, 310). Monografii na toto téma uveřejnil ve třech jazycích v roce 1953. Křivský byl velmi významnou osobností při řešení problémů vztahů Slunce – Země. Měl schopnost intuice při vyhledávání souvislostí mezi kosmickými a přírodními jevy a předpovídal jejich dopady.

Množství meteorologických záznamů činí zejména Bartoškovu kroniku velice důležitou, obzvláště pro rekonstrukci klimatických procesů a stavu klimatu v jednotlivých epochách se zřetelem na porovnání s jeho současným stavem a pro stanovení určitých souvislostí a trendů spojujících minulost se současností. Tak jsme mohli díky kronikářovu úsilí analyzovat záznamy a načrtnout obraz o pozorování přírodních a kosmických dějů a jejich zobrazování našimi předky po celé 16. století. Hodnota informací v nich ukrytých vzrůstá, protože se vztahují k době, ve které se meteorologická data nepoživovala systematicky a instrumentálně, tj. pomocí přístrojů.

V době, ze které pochází záznamy Bartoškovy kroniky, se používala tzv. astrometeorologie. Byla založená na působení kosmických těles na zemědělský cyklus a praktikována prostřednictvím pranostik. Člověk vnímal spojení nebeských a pozemských věcí těsněji než v současné době. Počasí se předpovídalo třemi způsoby. Užívalo se jednak astrometeorologické metody, která hledala znamení příštího počasí v postavení hvězd, na další vývoj počasí se usuzovalo jednak z pozemních znamení povětrnosti a posléze se předpovídalo počasí podle prstonárodních pravidel, uchovaných ústním podáním (Hrudička 1930, 125–129). Astrometeorologická metoda byla velmi populární a hojně užívaná, k čemuž přispěl vynález knihtisku. Dokladem toho jsou četné pranostiky, jejichž autory bývali vedle naivních autorů i profesori vysokých škol v Praze, kteří měli povinnost vydávat na každý rok minuce

s pranostikami (pouštění žilou se řídilo postavením kosmických těles a mohlo se provádět jen v příznivém období). Během času se stalo skládání pranostik zcela šablonovité a autor ani nemusel mít velké astronomické znalosti. Z toho pramenila různá úroveň předpovědí (Hrudička 1931, 82–85). V pranostikách měly důležité místo předpovědi zdravotnického a zemědělského rázu.

Co nám tedy k obecnému pohledu na přírodní dění v průběhu 16. století ukazují záznamy z Bartoškovy kroniky? Co se týká meteorologických záznamů, je zajímavé, že od začátku sledovaného období do roku 1555 jsou pouze dva zápisy významných meteorologických událostí, a to dvou povodní z let 1521 a 1522. Jako přelomové období v rámci sledování klimatu v 16. století na Uherskobrodsku a blízkém okolí můžeme vnímat jeho polovinu kolem roku 1550. V první polovině tohoto století máme pouze záznamy o dvou povodních, což se ukazuje v souladu s globálním trendem na území českých zemí. Deštivé období přichází v druhé polovině století, kdy rok 1555 byl vlhký, po oblevě došlo k vzednutí všech toků. „1555 léta máje měsíce bylo téměř vždycky mokro, a přivaly velicí tak, že v markrabství moravském znamenité škody se staly v Zlechově, nedaleko od Hradiště, stopilo se krav, ovec, svini množství a jiných škod se tu zdělalo nemálo,“ můžeme číst v kronice například o květnové povodni (Zemek 2004, 36).

V tomto roce se vystřídaly meteorologické události, jako jsou kroupy, přivalové deště a záplavy. Další informace z kroniky jsou o povodních v letech 1564, 1570 a 1593. Zajímavým fenoménem na meteorologické scéně kroniky jsou přivalové deště, známé i ze současnosti. Jejich výskyt je spojen s extrémy v chování klimatu. Bartoškovy kroniky jejich evidenci začíná zmíněným rokem 1555 do období první poloviny šedesátých let, pak krátce na přelomu osmdesátých a devadesátých let. S extrémy počasí jsou spojeny i kroupy, jejich záznamy jsou po roce 1555 do roku 1562.

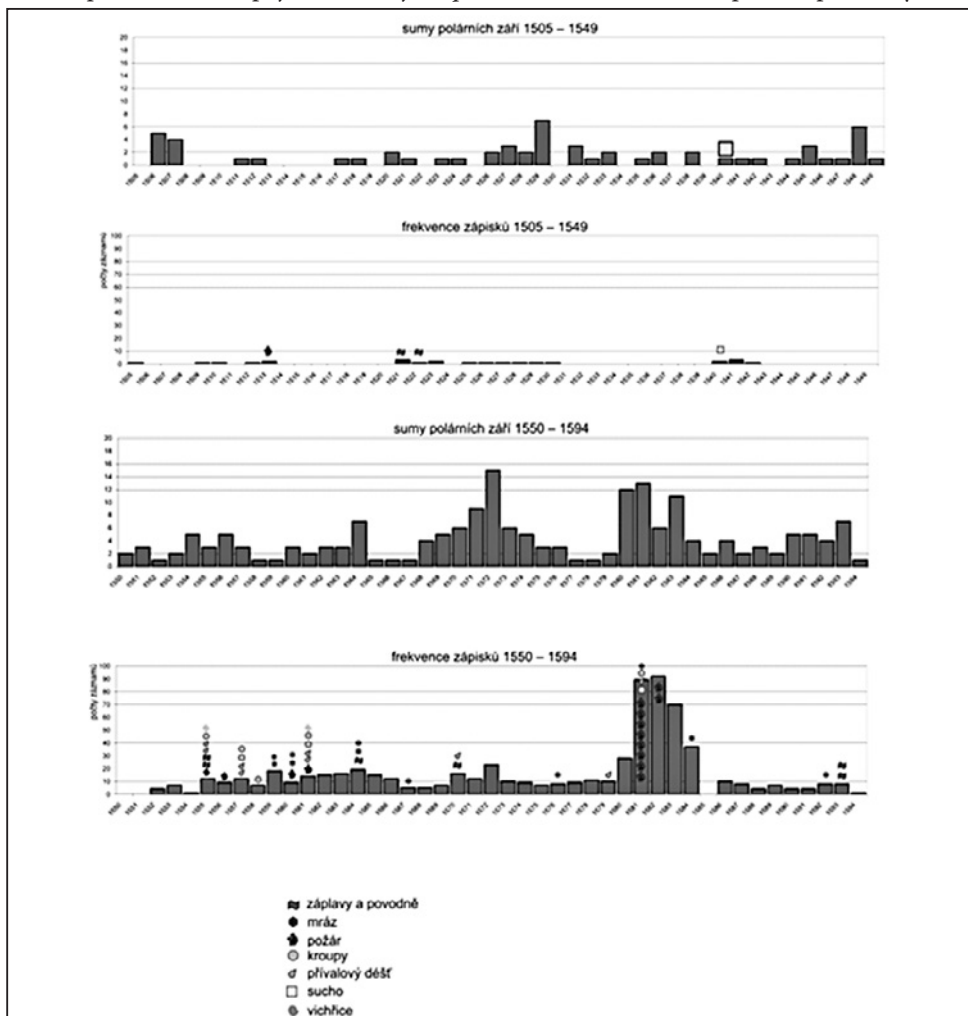
Suché období, pravděpodobně dost extrémní, se objevuje v zápisech pouze v roce 1581, kdy jsou popsány i požáry způsobené blesky (bouřková činnost byla v té době také zvýšená), nebo úmyslně založené. Způsobily velké škody na majetku. Mráz byl písemně registrován na přelomu padesátých a šedesátých let, objevuje se potom i v období sucha v roce 1581. Mrazy na přelomu padesátých a šedesátých let byly velmi tuhé. Dubnovým mrazem v roce 1559 pomrzla v Čechách čtvrtina vinohradů a ovocných sadů. Kruté mrazy neušetřily ani zvířata a lidi, jak o tom svědčí záznam z 10. května 1560 „...panu Jaroslavovi z Kunovic pomrzlo ovec na poli 250 a nětco víc, a v Blatnici, v Němčí, Vlčnově a při jiných vseh nemálo pomrzlo v poli ovec, krav i lidí.“ (Zemek 2004, 50).

Jestliže hodnotíme celkový průběh klimatu v našem regionu v průběhu 16. století, můžeme konstatovat, že klima v tomto období začalo nabývat extrémnějšího průběhu v polovině století, kdy hlavně v následujícím desetiletí se vyskytovalo hodně povodní, přivalových dešťů a krupobití. Dost extrémní bylo období kolem roku 1581, kdy je registrován v Bartoškově kronice přivalový déšť, sucho a následné požáry (obr. 2). Z hlediska globálního stavu klimatu na našem území je možné připustit, že až na odlišnosti dané geografickou polohou zkoumaného území klimatické podmínky odpovídaly zjištěnému trendu výrazně deštivého období v druhé polovině 16. století. Bylo to extrémně deštivé půlstoletí, zamokření zemědělských pozemků vedlo k neúrodě a drahotě (Svoboda–Vašků–Cílek 2003, 287–309). Zvyšující se tendence sluneční aktivity v polovině 16. století, jak ukazuje graf na obr. 2, se pravděpodobně mohla podílet na výskytu klimatických extrémů, které se projevovaly v druhé polovině 16. století.

Zprávy z druhé kroniky z Uherskobrodsku, *Památky města Brodu Uherského* od Františka Letochy, a třetí *Kučerovy* (ale částečně i z kroniky Bartoškovy) spadají do období, o kterém z klimatického hlediska hovoříme jako o období tzv. malé doby ledové, což je označení

pro období zhruba mezi roky 1600 až 1850, které se projevilo jako studené s teplejšími výkyvy a výrazně zvýšenou srážkovou činností. Pro toto období je charakteristické, že bylo provázeno nízkou aktivitou Slunce a že někdy na slunečním disku nebyly pozorovány žádné skvrny. Jestliže Bartoškova kronika popisuje druhou polovinu 16. století (v souladu s klimatickým trendem v českých zemích) jako deštivou, s množstvím záplav, Letochova a Kučero-va kronika uvádějí povodňové stavy od druhé poloviny 17. století, s maximem v období let 1716 až 1737. Všimají si povodně z roku 1672, dvou povodní z roku 1716, záplav roku 1720, tří záplav roku 1734 a záplavy předměstí Uherského Brodu z roku 1737.

Záznamy kronikářů z uherskobrodského regionu z období 16. století až první polovinu 18. století vypovídají o fenoménu přívalových dešťů. Jeho průběh charakterizuje krátký vydatný přívalový déšť, zanechávající po sobě povodeň způsobující velké materiální škody. Pro tyto stavy platí typické rčení: „*Jak rychle voda škody napáchala, tak rychle odešla.*“ Historický popis odpovídá scénářům, které známe z dnešní doby. Naši pozornost zasluží líčení povodně ze srpna roku 1672, pojmenované jako *povodeň ukrutná*, kterou způsobil přívalový déšť.

Obr. 2. Záznamy meteorologického charakteru z Bartoškovy kroniky na pozadí polárních září.

„Na den sv. Vavřince, jenž jest 10. aug., vñáhle ukrutná, předtím, nikdy nevidaná a ne-slýchaná voda se pod Brod sběhla. Dle zprávy [...], že sice žádné obzvláštní pršení nebylo, toliko na tenž den sv. Vavřince po poledni, že se na Zálesí těžké hřímání začalo a nato takový strž oblaků v těch místech se stal a přival padl, že ke čtyřem hodinám najedenkrátě taková hrozná voda se přivalila, že lidé z předměstí sotvej se do města salvírovati mohli. Vylela se až pod samou bránu Nivnickou, a jak sem já sám ještě znamení viděl, musela se od svého contro víc než na 15 střevíců zvejšiti. A pročež také všechno předměstí a všechny trávníky zalela a přitopila, chalupy kácela, dříví, ploty, parkány s sebou brala a hrozně škody podělala. V Bojkovicích, v Záhorovicích, v Šumicích a jinde mnoho chalup netoliko zbořila, ale také některé dokonce zcela se všechným nářadím, co v nich bylo, i na nich lidí, kteří se na kalenice salvírovali, vzala a přeč nesla. Těž dobytků potopených a i dokonce dětí v kolébkách plaviti viděti se bylo a in summa takové škody zdělala, že jich opsati možné není. Mlejn Trdlovský městský zbořila, [...] jakož i ledovně, která byla tu, kde nyní lávky, co se přes Korečnicu vodu na Trdlov jde, stála. Ta ukrutná voda, podělaljce nesčíslné škody, tak jak se náhle přivalila, tak také zase náhle odběhla.“ (Letocha 1942, 81, 82).

Při srovnávání historických a současných popisů přívalových dešťů mrazí při pomysle- ní, že mezi nimi je skoro čtyři sta let, a člověk stojí před přírodními živly stejně bezbranný jako v minulosti. V Bartoškově kronice nikde nenajdeme žádné indicie o kometě jako astro- logickém znamení, ohlašovateli blížící se události katastrofického, nebo obecně neblahého charakteru. Naopak v kronice Letochově se takové závěry vztahují ke kometě pozorované v roce 1680.

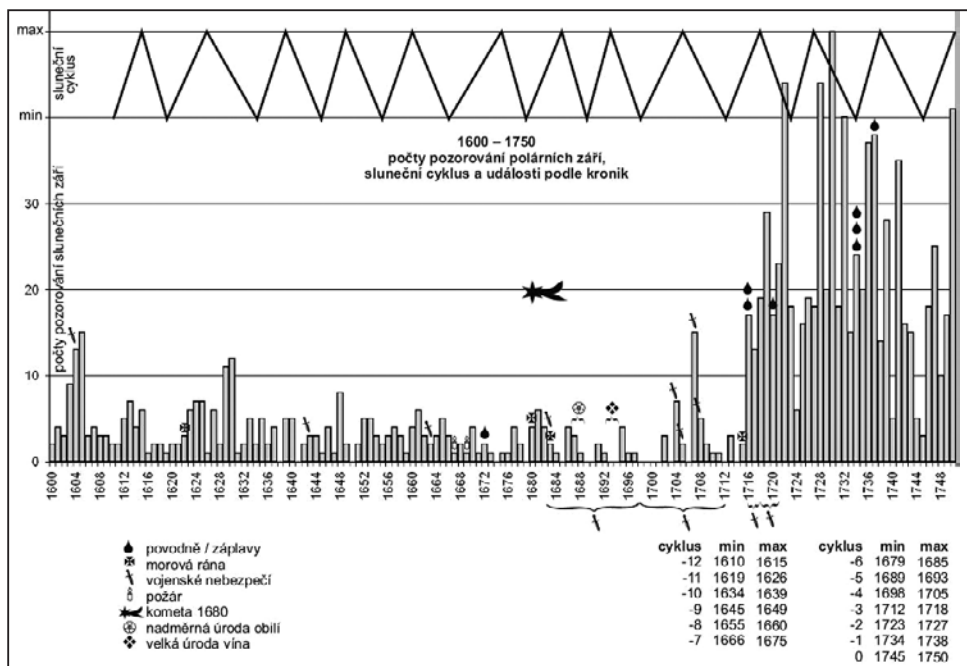
„R. 1680 právě na Štědrý večer mezi 6. a 7. hodinou po poledni vyskočila hvězda jasná na západu Slunce, mající ocas nahoru od sebe dávající, jako nějaká metla. [...] Dvacet dní, [...] růstla a zasej na ten způsob, jak jí přibejvalo, tak také jí každý den až do 40. dne ubejvalo, takže 3. Februarii 1681 dokonce zmizela.“ (Letocha 1942, 1724, 82, 83).

Kometa byla objevena 14. listopadu 1680 pomocí dalekohledu, který byl použit k po- zorování komet vůbec poprvé. Objevil ji v severním Bavorsku Gottfried Kirch. Kometa měla neobyčejně dlouhý ohon, který koncem prosince dosahoval délky 90 stupňů, proto se jednalo o kometu s jedním z nejdelších ohonů v historii pozorování komet (Letocha 1942, 156). Její objevení bylo dáváno do souvislosti s tehdejšími válečnými konflikty, morovými epidemiemi, které tehdy postihly i samotný Uherský Brod, jak v kronice dosvědčuje dobový astrologický komentář:

„Nic dobrého páni mathematici a hvězdáři skrz to prognosticírovali, anobrž allegírovali jednu kometu, která se byla v říši ukázala a třidcet dní trvala (kterážto však daleko menší byla než tato), odkud potomně ta třidcítiletá říšská vojna následovala. Ale při tejto oni soudili, že netoliko 40 let vojna ukrutná a mnohé krveprolití, nýbrž mory a hlady následovati budou, což se také i vyplnilo. Nebo vojny od začátku téhož roku 1680, předně rebelantské, turecké, říšské, vlašské, trvaly až do roku 1720 [...] (která poslední byla v sicilíánském království), a to sice podle našeho počtu takto:

<i>Turecká vojna od roku 1683, když Vídeň oblehl, až do 1699</i>	17 let
<i>Říšská a spolu rebelantská od 1700 až do 1712</i>	12 let
<i>Vlašská, majlandská a Neapoli</i>	6 let
<i>Turecká zase od 1716 až do 1717</i>	2 léta
<i>Siciliánská od 1718 do 1721</i>	3 léta
<i>Celkem</i>	40 let

(Letocha 1942, 1724, 83).

Obr. 3. Od začátku 17. století sledujeme pozvolný pokles počtu polárních září do minima, které nastává kolem roku 1700. Pak následuje jejich prudký nárůst. Komete se objevila těsně před minimem polárních září. V jejich minimu se objevují také vojenské konflikty, dotýkající se samotného města Uherský Brod.

Při analýze jevů z Letochovy kroniky jsme kometu i válečné konflikty zanesli do grafu (obr. 3), protože nás zajímalo, jak se tyto „prognosticované“ události v rozmezí čtyřiceti let budou vymezovat na pozadí aktivity polárních září, tedy aktivity Slunce. Od začátku 17. století sledujeme pozvolný pokles počtu polárních září do minima, které nastává kolem roku 1700. Jedná se o tzv. Maunderovo minimum sluneční aktivity v období let 1645–1715 (Dvořák–Křivský 1989, 297). Pak následuje prudký nárůst září. Komete se objevila těsně před koncem minima sluneční aktivity. V tomto období se objevují také vojenské konflikty, dotýkající se samotného města Uherský Brod. Roku 1605 plenil okolí města celkem třikrát uherský povstalec Bočkaj. Roku 1643 vpadli Švédové do města a vypálili ho. V roce 1663 vpadli Turci na Moravu. Roku 1683 provedla tükölyovská vojska z Uher nájezd do oblasti jihovýchodní Moravy, doprovázený třetí morovou epidemií. Následovalo opětné vypálení města. V letech 1704–1708 se uskutečnila série vpádů kuruců Františka II. Rákociho na jihovýchodní Moravu. Jako důsledek vojenských konfliktů vznikají morové epidemie. V roce 1623 propukla první morová vlna, druhá postihla Uherský Brod v roce 1680, třetí pak v roce 1683, v roce 1715 sužoval město mor zavlečený z Olomouce.

Je zajímavé, že období válečných konfliktů, avizovaných čtyřicet let v astrologické předpovědi zmiňované v kronice, končí s narůstající sluneční aktivitou, jak ukazuje grafická analýza na obr. 3, v období závěrečné fáze tzv. malé doby ledové, která u nás končila někdy kolem roku 1720 (Dvořák–Křivský 1989, 321). Nabízí se otázka, zda události zmiňované v astrologické předpovědi v souvislosti s kometou a hlavně délka jejich trvání nevycházejí ze stejných „podkladů“, z kterého vycházíme při sledování sluneční aktivity a jejího vlivu na pozemské procesy. Vždyť astrologie se obecně „zabývá“ působením kosmického na prostředí pozemské.

Literatura:

- Dvořák, J. a Křivský, L. 1989: *Slunce náš život*. Praha, 297, 304, 305, 310, 321.
- Hruďička, B. 1930: Česká astrometeorologie v 16. století. *Říše hvězd* 11, č. 7, 125–129.
- Hruďička, B. 1931: Česká meteorologie na začátku 17. století. *Říše hvězd* 12, č. 5, 82–85.
- Křivský L. a Pejml, K. 1985: Solar Activity, Aurorae and Climate in Central Europe in Last 1000 Years. *Travaux Géophys* XXXIII.
- Křivský, L. 1993–1996: Supplement of the Catalogue of Polar Aurorae < 55° N in the Period 1000 – 1900. *Travaux Géophys*. XXXVII.
- Kučera, J. 1903: *Paměti král. města Uh. Brodu*. Brno.
- Letocha, V. F. 1942: *Památky města Brodu Uherského*. Uherský Brod, 81, 82, 83.
- Rajchl, R. 1994: *Astronomie v díle Jana Amose Komenského*. Uherský Brod, 6–10.
- Rajchl, R. 2005: Astronomické, geofyzikální a meteorologické jevy v Bartoškově kronice. In: *Člověk ve svém pozemském a kosmickém prostředí: sborník referátů ze semináře*. Úpice, 213–217.
- Rajchl, R. 2007: Klimatické a společenské jevy v období Malé doby ledové na Uherskobrodsku. In: *Člověk ve svém pozemském a kosmickém prostředí: sborník referátů ze semináře*. Úpice, 173–175.
- Svoboda, J., Vašků, Z. a Cílek, V. 2003: *Velká kniha o klimatu Země koruny české*. Praha, 287–309.
- Smek, P. ed. 2004: *Bartoškov kronika*. Uherské Hradiště, 21, 37, 41, 50, 103, 140, 147, 153, 162, 243–247.
- Železný, V. 1985: *Návraty první dámy: o kometě Halleyově i těch druhých*. Praha, 377.

Ing. Rostislav Rajchl (n. 1953), vedoucí Hvězdárny Domu Kultury v Uherském Brodě. Ve svém odborném zájmu se věnuje kromě popularizace astronomie a kosmonautiky, archeoastronomii ve spolupráci s archeologickými institucemi, dále bádání o astronomii v díle Jana Amose Komenského. Zabývá se také po svém otci životem a dílem Milana Rastislava Štefánika.

Astronomical, Geophysical, Meteorological and social Phenomena in the Chronicles of Uherský Brod on the Background of Solar Activities

Abstract

Bartošek's Chronicle written gradually by Jan Koudelka, Jiří Bartošek and Daniel Dvorský, the citizens of Uherský Brod, in the years 1581 to 1594 is an important source of the history of Uherský Brod region. Second chronicle from Uherský Brod region is the chronicle called *Memories of the Town of Uherský Brod* written by Františiel Letocha, published in 1724. It contains records from the period of 1600 to 1720. Third chronicle based on the previous two ones and written by Jan Kučera under the title *Memories of the Royal Town of Uherský Brod* was published in 1903. Its records cover the events till the end of 19th century.

Bartošek's Chronicle was thoroughly analysed in 2004 thanks to the grant which was given to the Museum of Jan Amos Comenius. Thanks to the grant it was possible to cover the area of astronomical, geophysical and meteorological phenomena in the chronicle by the author of this study. Unlike this chronicle, other chronicles from the region of Uherský Brod contain less information on astronomical and meteorological phenomena. Besides astronomical and geophysical phenomena Bartošek's Chronicle provides us with a quite credible picture of meteorological phenomena which make it possible for us to make a rough estimate of the climate in the region of Uherský Brod and its closest surroundings during the 16th century.

As for astronomical records the chronicle mentions two comets: the Fabricius' Comet from 1556 and Brahe Comet which was personally observed by Jiří Bartošek in 1557 while staying in Nuremberg at that time. Both were important for astronomy: on the basis of the observation of Fabricius' comet it was possible to conclude that the comets might periodically come back to the Sun. Observation of Brahe comet was important for the fact that it definitely disproved the idea of atmospheric origin of comets.

Another astronomical phenomenon registered by the chronicle was an eclipse of the Sun from 1485. Second record about the eclipse from March 30, 1584 informs us that one fourth of the Sun was covered by the Moon. The record is accurate there was a partial eclipse of 21% of the surface of the Sun.

There are three records of the observation of such a geophysical phenomenon as aurora borealis in the chronicle. One was observed in 1582 and 1584 and a year later. We have reconstructed the Sun activity which is indirectly demonstrated by aurora borealis in observed in our latitudes in case of high Sun activity with the help of the *World catalogue of auroras borealis* from the years 1000–1900, which was assembled by an astronomer Ladislav Křivský and by a climatologist Karl Pejml. Using the catalogue we were trying to determine the Sun activity for the period covered by *Bartošek's Chronicle* during which no systematic observation of the Sun activity by means of the observation of sunspots were not carried out.

One of the aims of our research was to integrate three auroras borealis described in the chronicle into the complete process of the Sun activity. The auroras described were probably connected with the so called second maximum of the Sun cycle number 15 in the period of 1582–1583 which followed the first one which occurred in 1581.

Another aim was to put together a picture of the sun activity on the basis of the records about auroras borealis from the beginning of the 16th century to the beginning of the 17th century, i.e. in the period with the greatest number of the records concerning astronomical and meteorological topics in *Bartošek's Chronicle*. Research of the period proves that the Sun activity was rather moderate in the beginning of the 16th century. Roughly from the 40s of the 16th century the activity started to grow proportionally to the maximum of the 70s. Then there was a rapid decrease to the minimum of the decade followed by a great increase in the first half of the 80s most probably within the maximum of the Sun activity of the Sun cycle number 15. From the end of 1585 to the end of the period observed the sun activity was weaker.

The number of meteorological records makes *Bartošek's Chronicle* very important especially for the reconstruction of climatologic processes and the state of the climate in respective epochs with respect to a comparison with the current state of the climate and determining certain connections and trends connecting the past with the present. Thus, thanks to the chronicler's effort, we could analyse the records and draft a picture of observation of natural and cosmic phenomena and the way they were pictured by our ancestors during the whole 16th century. The value of information hidden in them is growing because they relate to the times in which meteorological data was not recorded systematically and instrumentally.

If we assess the overall process of climate in our region in the 16th century, we can say that there were extreme changes of the climate in the middle of the 16th century, namely in the end of 1555, when there were many floods, downpours and hailing. The period around 1581 was quite extreme as *Bartošek's Chronicle* registers downpours, drought followed by fires (pict. 2). From the point of view of the global state of climate in our area it is possible to admit that with the exception of differences given by geographical location of the area researched the climatic changes corresponded to the observed trend of a very rainy period of the second half of the 16th century.

The Sun activity influences the state of climate. The fact was proved by the analysis based on the records from the chronicle. Rising tendency of the Sun activity in the first half of the 16th century could probably cause the occurrence of climatic extremes observed in the second half of the 16th century.

Records from the second chronicle from the region of Uherský Brod *Památky města Uherského Brodu* by František Letocha and the third one *Kučera's Chronicle* (but also partly from *Bartošek's Chronicle*) fall into the period which is from the climatologic point of view called *Little Ice Age* which is the term covering roughly the period between 1600 and 1850, which was characterised as being cold with warmer deviations and with remarkably higher occurrence of rains. The period is characteristic by a low Sun activity and by periods when no sunspots were observed.

Both Letocha's and Kučera's Chronicles state such floods from the second half of the 17th century with the maximum within the period between 1716 and 1737. Records of the "brutal flood" from August 1672 caused by heavy rains are worth our attention. In *Letocha's Chronicle* there is a record of the comet Kirch in the end of 1680. The comet was discovered on November 14 1680 by means of a binocular which was used for observation of comets for the very first time. Its discovery was connected with war conflicts and plague epidemics which hit Uherský Brod itself. This is supported by the astrological comment which foresaw forty years of war hardships.

During graphical analysis of the phenomena from Letocha's Chronicle (pict. 3) we found that the end of the forty-year period which was allegedly alerted by the comet Kirch, corresponds with a high increase of the Sun activity in the beginning of the 18th century. There is a question whether the events foreseen in the astrological forecast and the length of their duration compared to the course of the Sun activity within the mentioned interval does not give a true picture of the same influence of the cosmic environment upon the Earth.

Astronomische, geophysikalische, meteorologische und gesellschaftliche Erscheinungen in den Chroniken der Region Uherský Brod vor dem Hintergrund der Sonnenaktivität

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die *Bartošek-Chronik*, verfasst von Bürgern aus Uherský Brod und in den Jahren 1581 bis 1594 nacheinander niedergeschrieben von Jan Koudelka, Jiří Bartošek und Daniel Dvorský, ist eine wichtige Quelle zur Geschichte der Region Uherský Brod. Sie enthält Aufzeichnungen zu den Jahren 1474–1594. Die zweite Chronik aus der Region ist die *Denkmäler der Stadt Uherský Brod* genannte Chronik, verfasst von František Letocha und herausgegeben 1724. Sie enthält Aufzeichnungen aus dem Zeitraum 1600–1720. Die dritte Chronik, die sich auf die vorhergehenden beiden Werke stützt, wurde 1903 von Jan Kučera unter dem Titel *Erinnerungen der königl. Stadt Uh. Brod* herausgegeben. Die dortigen Aufzeichnungen enden mit den Ereignissen des 19. Jahrhunderts.

Die Bartošek-Chronik wurde 2004 einer konsequenten Analyse im Rahmen eines Zuschusses unterzogen, den das Johann-Amos-Comenius-Museum erhielt. Dank dessen konnte vom Verfasser dieses Beitrags auch eine Analyse der astronomischen, geophysikalischen, meteorologischen und gesellschaftlichen Erscheinungen in der Chronik vorgenommen werden. Im Unterschied zu dieser Chronik enthalten die weiteren Chroniken von Uherský Brod weniger Informationen zu astronomischen und meteorologischen Erscheinungen. Die Bartošek-Chronik vermittelt uns mit ihren Aufzeichnungen außer astronomischen und geophysikalischen Erscheinungen auch ein relativ glaubwürdiges Bild über meteorologische Erscheinungen, die es uns erlauben, in groben Zügen den Zustand des Klimas in der Region Uherský Brod im 16. Jahrhundert zu zeichnen

An astronomischen Eintragungen befinden sich in der Chronik Aufzeichnungen zu zwei Kometen: über den Fabricius-Komet von 1556 und den zweiten hier verzeichneten, den Brahe-Kometen, der 1577 von Jiří Bartošek persönlich beobachtet wurde, als er in Nürnberg war. Beide waren für die Astronomie wichtig: dank der Beobachtungen des Fabricius-Kometen erwies sich, dass er bereits früher gesehen wurde. Daraus zog man den Schluss, dass einige Kometen periodisch zur Sonne zurückkehren können. Die Beobachtung des Brahe-Kometen war deshalb wichtig, weil sie definitiv die Annahme des atmosphärischen Ursprungs der Kometen widerlegte.

Eine weitere in der Chronik registrierte astronomische Erscheinung war die Sonnenfinsternis von 1485. Bei der zweiten Sonnenfinsternis vom 30. April 1584 wird vermerkt, dass der Mond ein Viertel der Sonne verdeckte. Diese Angabe der Chronik ist genau, es handelte sich um eine partielle Finsternis von 21 % der Mondoberfläche.

Über die Beobachtung einer solchen geophysikalischen Erscheinung wie des Polarlichts finden sich in der Chronik von Uherský Brod drei Einträge. Polarlichter wurden 1582, dann 1584 und ein Jahr später beobachtet. Mit Hilfe des *Weltkatalogs der Polarlichter* aus dem Zeitraum 1000–1900, der in der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts von tschechischen Wissenschaftlern, dem Astronom Ladislav Krivský und dem Klimaforscher Karel Pejml, zusammengestellt wurde, rekonstruierten wir die Sonnenaktivität, die sich vermittelt im Vorkommen von in unseren Breiten bei starker Sonnenaktivität beobachteten Polarlichtern niederschlägt. Dank dieses Katalogs ermittelten wir die Sonnenaktivität für den in der Bartošek-Chronik erfassten Zeitraum, in dem es noch keine systematischen Beobachtungen der Sonnenaktivität durch Erfassung der Sonnenflecke gab.

Eines der Ziele unserer Forschungen war es, die drei in der Chronik beschriebenen Polarlichter in den Gesamtverlauf der Sonnenaktivität einzugliedern. Die beschriebenen Polarlichter hingen wahrscheinlich mit dem sog. zweiten Maximum des Sonnenzyklus Nr. 15 aus den Jahren 1582–1583 zusammen, das dem sich 1581 abspielenden ersten Maximum folgte.

Eine weitere Aufgabe war die Erstellung eines Bildes der Sonnenaktivität aufgrund der Erwähnungen von Polarlichtern vom Anfang des 16. Jahrhunderts bis zum Beginn des 17. Jahrhunderts, d.h. in einer Zeit, als in der Bartošek-Chronik die meisten Aufzeichnungen mit astronomischer und meteorologischer Thematik vorkamen. Aus dem untersuchten Zeitraum ergibt sich, dass die Sonnenaktivität zu Beginn des 16. Jahrhunderts eher mäßig war. Etwa seit den vierziger Jahren verstärkt sich die Aktivität schrittweise bis zu einem Maximum Anfang der siebziger Jahre. Dann kam es zu einem plötzlichen Abfall zu einem Aktivitätsminimum dieser Dekade. Darauf folgte ein deutlicher Anstieg in der ersten Hälfte der achtziger Jahre, und zwar wahrscheinlich im Rahmen des Maximums des Sonnenzyklus Nr. 15. Von 1585 bis zum Ende des Beobachtungszeitraums war die Sonnenaktivität schwächer.

Dank ihrer Vielzahl an meteorologischen Eintragungen ist insbesondere die Bartošek-Chronik sehr wichtig, vor allem nach der Rekonstruktion der klimatischen Prozesse und der Klimazustände in den einzelnen Epochen im Vergleich mit dem heutigen Klimazustand und zur Ermittlung bestimmter Zusammenhänge und Trends, die Vergangenheit und Gegenwart verbinden. So konnten wir dank der Bemühungen des Chronisten dessen Aufzeichnungen analysieren und so ein Bild der Beobachtungen der Vorgänge in Natur und Kosmos sowie deren Darstellung durch unsere Vorfahren über das ganze 16. Jahrhundert skizzieren. Der Wert der in ihnen verborgenen Informationen steigt ständig, denn sie beziehen sich auf einen Zeitraum, in dem meteorologische Daten weder systematisch noch instrumental gewonnen wurden.

Wenn wir den Gesamtverlauf des Klimas in unserer Region im Verlauf des 16. Jahrhunderts bewerten, so können wir konstatieren, dass das Klima in der Jahrhundertmitte einen extremeren Verlauf begann, konkret ab 1555, als hauptsächlich im folgenden Jahrzehnt häufige Hochwasser, Sturzregen und Hagelschläge auftraten. Recht extrem war die Zeit um 1581, für die in der Bartošek-Chronik Sturzregen, Dürre und anschließende Brände vermerkt werden (Abb. 2). Aus Sicht des globalen Klimazustands auf tschechischem Gebiet kann eingeräumt werden, dass diese Erscheinungen bis auf durch die geografische Lage des untersuchten Gebiets gegebene Abweichungen dem festgestellten Trend einer erheblich regenreichen Periode in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts entspricht.

Die Sonnenaktivität hat Einfluss auf den Klimazustand. Bestätigt wird dies von der Analyse der Chronikeintragungen. Die steigende Tendenz der Sonnenaktivität in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts war wahrscheinlich am Auftreten der in der zweiten Jahrhunderthälfte folgenden Klimaextreme beteiligt.

Die Berichte aus der zweiten Chronik über Uherský Brod, den *Denkmäler der Stadt Uherský Brod* von František Letocha, sowie der dritten *Kučera-Chronik* (aber teilweise auch aus der Bartošek-Chronik) fallen in eine Periode, von der wir aus klimatischer Sicht als der sog. *Kleinen Eiszeit* sprechen, was die Bezeichnung für den Zeitraum etwa zwischen 1600 und 1850 ist, der sich als kühle Epoche mit wärmeren Abweichungen und deutlich verstärkten Niederschlägen zeigte. Für diesen Zeitraum ist charakteristisch, dass er von einer geringen Sonnenaktivität begleitet wurde und dass in ihm auf der Sonnenscheibe keine Flecken beobachtet wurden.

Die Letocha- und die Kučera-Chronik beschreiben ab Mitte des 17. Jahrhunderts mehrere Hochwasser mit einem Maximum in den Jahren 1716 bis 1737. Unsere Aufmerksamkeit verdient die Schilderung „...*grausame Überschwemmung...*“ vom August 1672, die Sturzregen hervorgerufen wurde. In der *Letocha-Chronik* findet sich ein Vermerk über die Beobachtung von Kirchs Komet Ende 1680. Der Komet wurde am 14. November 1680 mit einem Fernrohr entdeckt, das dabei überhaupt zum ersten Mal zur Kometenbeobachtung verwendet wurde. Seine Entdeckung wird in Zusammenhang mit den damaligen Kriegskonflikten und Pestepidemien gebracht, die auch Uherský Brod selbst heimsuchten, wie in der Chronik von einem zeitgenössischen astrologischen Kommentar bezeugt wird, der vierzig Jahre Kriegsleiden vorhersagt.

Bei unserer grafischen Analyse der Erscheinungen aus der *Letocha-Chronik* (Abb. 3) konnten wir feststellen, dass das Ende der vierzigjährigen Periode, die von Kirchs Komet eingeläutet sein sollte, mit einem rasanten Anstieg der Sonnentätigkeit zu Beginn des 18. Jahrhunderts korrespondiert. Es drängt sich die Frage auf, ob nicht die in der astrologischen Vorhersage angekündigten Ereignisse und ihre Dauer im Vergleich zum Verlauf der Sonnenaktivität in diesem Zeitintervall ein und dieselben Auswirkungen der kosmischen Umgebung auf die irdische erfassen.

RUKOPISNÉ KANCIONÁLY PAVLA RAŠKY

Kateřina Smyčková, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha

Studie se zaměřuje na rozsáhlé písarské a iluminátorské dílo Pavla Rašky z Nové Lhoty (1706–1776). Zvláštní pozornost je věnována dvěma zpěvníkům uchovávaným ve Slovákém muzeu v Uherském Hradišti.

Na konci 19. století upozornil etnograf Vítězslav Houdek na pozoruhodnou skupinu rukopisných kancionálů sepsaných v okolí Veselí nad Moravou (Boršice, Nová Lhota, Kněždub aj.). Tyto zpěvníky vznikaly od konce dvacátých let 18. století až do první třetiny 19. století; spojovala je bohatá výtvarná výzdoba, na jejímž základě rozvinul Houdek hypotézu o specifické moravské lidové malířské škole.¹ Podle nejstaršího a nejkrásnější iluminovaného rukopisu ji nazval školou Pomykalovou. Pozdější etnografická zkoumání se sice přiklánějí k názoru, že výtvarné zpracování kancionálů nevychází z lidového výtvarného umění, ale ze starší knižní malby,² podobnost všech těchto rukopisů je však tak nápadná, že není pochyb o tom, že se jejich pisatelé vzájemně znali.

Kromě společných prvků výtvarných sdílejí rukopisné kancionály Pomykalovy školy i značné množství písňového repertoáru. U velké části písní lze nalézt předlohy v soudobých tištěných zpěvnících (např. Šteyerové z roku 1683, Božanově z roku 1719), nemalé procento textů se ale doposud podařilo dohledat pouze v těchto rukopisech. Ačkoli mnohé z těchto „neznámých“ písní mají pravděpodobně rovněž tištěnou předlohu, již dosavadní zkoumání zatím neodhalilo, přece je možné předpokládat, že zpěvníky Pomykalovy školy v sobě uchovávají také část lokálního písňového repertoáru, jenž se do tištěných kancionálů nedostal a byl tradován pouze orálně.³

Nejstarším z těchto děl je kancionál Martina Pomykala z Boršic, psaný v letech 1727–1733. Pomykal jej vyzdobil velkými iniciálkami na začátku písní, jimž dal tvar hadů, dračích hlav či rozvinutých rostlinných motivů; písně olemoval ornamentálními pruhy.⁴ Pozdější rukopisné zpěvníky s podobnými, byť o něco prostšími iluminacemi jsou dílem Martina Bursíka z Kuželova (1736–1739), Jana Pinkavy a Jiřího Dyngy z Nové Lhoty (pravděpodobně se jedná o jediného autora tří rukopisů: 1732–1735, 1740–1741, 1733–1734)⁵ a Jana Josefa Pomykala z Boršic (1768); Houdek ve své práci uvádí ještě dnes nedochovaný funebrál Jozefa Parviho z roku 1774⁶ a nejmladší odnož moravské rukopisné hymnografie, dílo suchovského kostelníka Jozefa Šumbery z třicátých let 19. století, dnes rovněž ztracené.⁷

Za nejvýznamnějšího žáka školy Pomykalovy považuje Houdek Pavla Rašku. Jméno Pavel Raška (1706–1776) označuje patrně nejplodnějšího pisatele kancionálů na Moravě vůbec. Pocházel pravděpodobně z učitelské rodiny – roku 1727 zemřel v Nové Lhotě rektor Pavel Raška,⁸ zřejmě jeho otec. Pavel Raška mladší je uváděn jako rektor opět v Nové Lhotě, resp. na Nových Lhotkách (1732–1759),⁹ později v Kněždubu (podle údajů na titulních listech kancionálů patrně do roku 1775), poslední léta svého života strávil opět v Nových Lhotkách. Tato studie chce připomenout Raškovo téměř zapomenuté hymnografické dílo; nicméně velká část kancionálů nebyla dosud v odborné literatuře popsána, proto je následující text spíše praktickým přehledem Raškova díla, východiskem pro další a podrobnější zkoumání.

Doposud se podařilo dohledat devět zpěvníků, jež jsou pravděpodobně Raškovým dílem: v několika z nich na titulním listu uvedl své jméno, jiné jsou anonymní (titulní list buď chybí vůbec, či neuvádí pisatele kancionálu); naopak u jednoho rukopisu je atribuce Raškovi dosti sporná a u jednoho zcela chybná. Tento poslední kancionál se nalézá ve sbírkách Městského mu-

zea ve Strážnici. Na jeho předním přidešti je přilepen strojem psaný lístek „Kancionál z r. 1774, psaný rektorem Raškou v Kněždubě. Zapůjčen p. řed. Zemanem“. Charakter jeho výzdoby, písmo i uspořádání písni jsou však zcela jiné než u Rašky. Protože rukopis nemá titulní list ani jiné provenienční záznamy, lze jej podle typu písma datovat cca do poloviny 18. století. Není notován a jeho iniciálky jsou rozvinuty drobným barevným květinovým ornamentem, jenž se shoduje s ornamenty lidových maleb na Slovácku; zpěvník mohl tedy vzniknout ve Strážnici či jejím okolí. Jeho atribuce Raškovi je pravděpodobně mylná, nejspíš došlo z nejasných příčin k záměně s rukopisným zpěvníkem uchovávaným dnes ve Slovákém muzeu v Uherském Hradišti.

Dalším sporným rukopisem je anonymní nenotovaný zpěvník psaný v letech 1732–1735, ježž jako tzv. *Kancionál z Nové Lhoty* popisuje ve své práci V. Houdek,¹⁰ dnes jej vlastní Muzeum J. A. Komenského v Uherském Brodě. Houdek spatřuje v textu kancionálu dvojí písařskou ruku, první neznámého písaře a druhou Pavla Rašky, čemuž odpovídá i skutečnost, že Raška byl podle novohotské pamětní knihy zdejší rektorem od roku 1732.¹¹ Nicméně tento rukopis postrádá veškeré údaje o autorství i provenienci, ke kostelnímu zpěvu se v Nové Lhotě sice užíval ve druhé polovině 19. století,¹² není ale zcela jasné, kde vznikl. Z hlediska výtvarné výzdoby i repertoáru se zdá spíše bližší dílu M. Pomykala. Pro Pomykalovo, resp. proti Raškovu autorství svědčí způsob zápisu „i/i“: boršický a novohotský zpěvník shodně používají pouze „i/y“, kdežto Raškovy rukopisy liší „i/j/y“ (tj. rozlišují kvantitu „i/i“, často také podle běžného písařského úzu píší „-j“ na konci slova namísto krátkého „-i“). První datovaný Raškův rukopis navíc pochází až z počátku padesátých let 18. století (nešpory 1751) a všechny jeho známé zpěvníky mají výtvarné pojetí mírně odlišné od *Novohotského kancionálu*. Není však vyloučeno, že ve své rané tvorbě se Raška těsněji držel Pomykala a později se jím inspiroval volněji.

Ne všechna Raškova díla se dosud podařilo dohledat. V. Houdek uvádí Raškův funebrál s připojeným kancionálem z Kněždubu z roku 1765,¹³ nepodává však ani jeho stručný popis; tento rukopis je dnes neznámý, není-li jím ovšem „zpěvník z fary v Nové Lhotě“, ježž podle *Průvodce po rukopisných fondech* uchovávají na faře v Boršicích;¹⁴ dosud se nepodařilo tento údaj ověřit a rukopis prozkoumat.

Mariánský kancionálek pro Jana Stojaspala. Muzeum Jana Amose Komenského Uherský Brod 2014. Foto K. Smyčková.

Specifické rysy výtvarného zpracování, podobnost písarských rukou a písňového repertoáru (zvláště s níže popsaným zpěvníkem z let 1752–1755) vedou k domněnce, že Raška je autorem tzv. *Kancionálu z Ostrožské Lhoty*, dnes uchovávaného v Oddělení dějin hudby Moravského zemského muzea Brno (někdy se uvádí též jako *Kancionál z Ostré Lhoty*). Jméno Jan Dominik, s nímž bývá tento rukopis spojován, se vyskytuje v několika přípiscích, z toho ale dvakrát s letopočtem 1849; rukopis však prokazatelně pochází z poloviny 18. století, jak ukazují v iniciálkách skryté roky 1747, 1748 a 1749. Na posledním listu je připsáno „*Tato kniha popravena jest podruhý, ponejprv od ní bylo 15 kroší a podruhý 3 dvacítky, od veselského kniháře z nákladu Václava Dominika N. 13 roku 1845*“ a „*tuto knihu zjednal Jan Dominik, Václava Dominika otec roku 1848 1748*“. Rukopis tedy náležel rodině Dominiků (Janovi, Václavovi a Janovi ml.) a byl používán ještě v polovině 19. století, o čemž svědčí i jiné přípisky z této doby. Podle formulace „tuto knihu zjednal“ však nebyl Jan Dominik jejím pisatelem. Protože chybí titulní list, resp. kancionál začíná ranními písněmi připsanými patrně jinou písarskou rukou a titulním listem adventních písní, na němž není uvedeno žádné jméno, je možné na základě výše uvedených podobností přisoudit autorství díla Raškovi. Kancionál obsahuje obvyklý písňový repertoár řazený podle běhu liturgického roku, nápadná je pouze absence mariánských písní, jež jsou v jiných Raškových rukopisech (vyjma níže popsaného zpěvníčku mariánského) rovněž zastoupeny velmi nečetně. Od většiny dalších zpěvníků Raškových se *Kancionál z Ostrožské Lhoty* odlišuje tím, že velká část jeho písní je notovaná; spolu s velkým zpěvníkem z Nové Lhoty a mariánským kancionálkem (oba viz níže) představuje vrchol iluminátorského umění Raškova.

Při porovnávání výtvarného zpracování moravských rukopisů upoutá svou blízkostí Raškovu dílu drobný zpěvníček mariánských a eucharistických písní z Arcidiecézního muzea v Kroměříži. Podle poznámky na fol. 2r byl „*psaný 1741 od Kúdely sedláka v Blatnici*“. Tento přípis pochází až z 20. století a kromě neúplných letopočtů na fol. 4v ([1]7[4]1) a 18v ([1]741) neobsahuje rukopis žádné informace o svém původu (titulní strana chybí). Soudy do repertoáru zpěvníku ukazují jeho blízkost jak s dílem Pomykalovým a *Kancionálem z Ostrožské Lhoty* (eucharistické

Kancionál z roku 1774. Slovácké muzeum Uherské Hradiště 2014. Foto L. Chvalkovský.

písně), tak s velkým Raškovým zpěvníkem z let 1752–1755 a jeho zpěvníkem mariánským. Výtvarným pojetím je nejbližší Raškovi, vykazuje však i některé rysy podobnosti s kancionálem M. Pomykala. Pokud psal tento rukopis skutečně sedlák Kúdela, lze jej považovat za další plod hymnografické školy Pomykalovy. Není však nepravděpodobné, že atribuční přípisek z 20. století se zakládal na dobové formulaci, jež uváděla pouze vlastníka (např. „tato kniha náleží...“), příp. na nějakém pozdějším záznamu, a že písařem knihy mohl být někdo jiný, M. Pomykal nebo P. Raška. S ohledem na výtvarnou stránku rukopisu se jako pravděpodobnější autor jeví Raška, prvky blízké Pomykalovi se dají vysvětlit tím, že se jedná o Raškovo rané dílo, v němž se Pomykalem nechal inspirovat nápadněji (možná podobně jako u kancionálu z Nové Lhoty). Stejně jako v rukopisech Raškových rozlišuje Kúdělův zpěvník alespoň částečně dlouhé a krátké „i/i“ (resp. „i/j“), na rozdíl od Pomykala. Notování je pouze část latinských zpěvů k procesí na svátek Božího těla.

Následujících pět rukopisů lze Raškovi připsat již naprosto bezpečně, a to díky tomu, že se v nich dochoval titulní list s uvedením jeho autorství. Jeden z nich je v soukromém vlastnictví, dva z nich uchovává Muzeum J. A. Komenského v Uherském Brodě, dva se nalézají ve sbírkách Slováckého muzea v Uherském Hradišti. První z nich je nejrozsáhlejším dílem Raškovým, vznikl patrně v letech 1752–1755 pro kůr v Nové Lhotě. Na titulním listu je sice až datum 1753, předcházející modlitba je ale datována už o rok dříve; není však psána rukou Raškovou. V rukopisu se objevují i letopočty 1754 a 1755 – první z nich ovšem až ke konci kancionálu, zatímco druhý, ačkoli mladší, daleko před ním poblíž letopočtu 1753. Buď tedy nepsal Raška svůj kancionál souvisle od začátku do konce (pořadí písní totiž odpovídá obvyklému uspořádání kancionálů), nebo se zmylil a místo číslice tři napsal obrácenou pětku. Je pochopitelné, že zpěvník velkého rozsahu (přes 230 listů foliového formátu) a bohatého zdobení vznikal několik let.

Raškův novolhotský zpěvník se nejvíce podobá *Ostrolhotskému kancionálu*, a to jak výtvarnou výzdobou a skladbou repertoáru, tak i rozsahem knihy a zápisem notace (cca u čtvrtiny písní). K některým písním byly později připsány nápěvové odkazy, některé zřejmě až v první polovině 20. století. Tento Raškův kancionál byl totiž patrně nejdéle ze všech moravských rukopisů užíván ke zpěvu v kostele. Podle přípisu na frontispisu byl „*odkoupen v roce 1853 pro obec Novo-Lhockou*“, jejímž literákům sloužil ke zpěvu nejen ještě v devadesátých letech 19. století,¹⁵ ale občas jej bylo užíváno až donedávna.¹⁶ Repertoárem se tento zpěvník neliší od obvyklého uspořádání kancionálů: začíná písněmi ranními, pokračuje obvyklými oddíly temporálu (adventní – svatodušní), následují písně po pozdvihování, tj. eucharistické, dále ke kázání, několik obecných a jedna o apoštolech. Neobvyklá je pouze nepřítomnost mariánských písní a písní o svatých, podobně jako v jiných zpěvnících Raškových.

Mnohem menší jsou dva zpěvníky z uherskobrodského muzea. První je asi nejpozdějším dílem Raškovým (1775) a představuje kancionál obvyklého typu s písněmi pro všechna období liturgického roku, žalmovými parafrázemi, ranními a večerními písněmi, písněmi před jídlem a po jídle. Je to nenotovaný rukopis menšího formátu a pravděpodobně nesloužil společnému zpěvu literátů na kostelním kůru, ale pro soukromou potřebu, neboť byl psán „*k vůli a na žádost Tomáše Sedlára, obyvatele mestečka Lipova*“, jak prozrazuje jeho rozvedený titul. Druhý zpěvníček, rovněž bez notace, je ještě menší a obsahuje poměrně malý počet písní, převážně mariánských: „*Kancionál založený, v němž se obsahují písničky o blahoslavené a vždycky čisté Panny Marie [!], které netoliko v chrámě Páně potřebné sú, ale ta[ké] na jakékoliv púti aneb processí*“. Užití zpěvníčku při procesích odpovídá také několik prosebných písní za příhodné počasí a hojnou úrodu. Je možné, že tento rukopis sloužil pro soukromou potřebu předzpěváka, a to „*Jana Stojaspala, obyvatele neb souseda Horní Němčí*“, pro nějž byl podle titulního listu Raškou sepsán. Bohatá výtvarná výzdoba, asi nej-

krásnější ze všech děl Raškových, připomíná tradici iluminovaných modlitebních knížek, v rodinách pečlivě opatrovaných ještě hluboko v 19. století. Protože tento Raškův rukopis není datován, je možné zařadit jej pouze přibližně do let 1732–1759, příp. 1775–1776, kdy Raška pobýval v Nové Lhotě – podepsal se v něm totiž jako „obyvatel dědiny Nových Lhotek“.

Z díla Raškova zbývá připomenout dva rukopisy uchovávané ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti, a to jeden z jeho pozdních kancionálů (1774) a potom nešporník, tedy nikoli kancionál, nýbrž speciální zpěvník obsahující zpěvy k nešporům. Oba rukopisy byly v roce 2013 restaurovány Ateliérem restaurování písemných památek Bohumila Šimečka z Kyjova. Kancionál z roku 1774 se do značné míry podobá výše uvedenému rukopisu z roku 1775. Šíří jeho repertoáru výmluvně předestírá už samotný titul: „*Kancionál založený ke cti a chvále Pánu Bohu všemohoutcímu, v němž obsahují písničky a spevy církevní od adventu až do Svaté Trojice, potom následují obecní, historické, o stavu manželském, ranní, před a po jídle, naposledy večerní. A takový sepsán jest skrze vlastní ruku Pavla Rašky, rectora a písaře kněždubského*“. Ve srovnání s kancionály jiných písařů se Raškův repertoár jeví jako nadprůměrně pestrý – např. svatební písně a písně k jídlu rukopisné kancionály obvykle neobsahují, lze se s nimi ovšem setkat v tištěných, jež usilovaly pokrýt co nejširší spektrum lidového duchovního zpěvu i mimo prostor kostela. Jako „historické“ písně označuje Raška několik písní s tematikou ze Starého zákona, k nim připojuje píseň o sv. Janu Křtiteli a písně eschatologické. Zajímavé jsou tyto starozákonné texty, jež jsou specifikem Raškových rukopisů; naopak stejně jako u jiných Raškových děl je nápadná absence písní o svatých (kromě Jana Křtitele) a mariánských, neboť jsou zde pouze dvě na konci kancionálu.

Stejně jako většina Raškových rukopisů je i tento zpěvník nenotovaný; podobně jako u kancionálu z roku 1775 není ani předlinkována notová osnova, s čímž se lze setkat u starších Raškových děl. K některým písním jsou pouze připojeny nápěvové odkazy. Také iluminace se do značné míry shodují s výše zmíněným kancionálem z roku 1775: jsou jednodušší než v jiných rukopisech a omezují se na zdobené iniciálky v červené, zelené a žluté barvě. Využívají většinou rostlinných motivů, příp. znázorňují typické dračí hlavy. Zvláště u dějových písní („historické“) jsou pro Rašku typické motivy ilustrující obsah písně, obvykle figurální: člověk zachycený vlasly na stromě u písně o Absolonovi, mučící nástroje u písně o mučednicích atp. Pozdější přípisky sice příliš neobohacují písňový repertoár kancionálu (nepočítaje v to nemravnou píseň o Hanáčích), ale uvádějí Raškovo dílo do souvislosti se jménem Pinkava – tedy se jménem tvůrce několika rukopisných kancionálů, Raškovým současníkem (viz výše); resp. s jeho potomky. Na versu titulního listu je záznam: „*Tento kancionál jest vypsán na žádost mů, mě Jana Pinkavy z Petruchovských Mlýnů, za kterýž jsem dal Pavlovi Raškovi 4 F, k prospevování a Boha zvelebování, ke cti a chvále Boží a k spasení duší naši[ch]*“. Příjmení Pinkava se poté objevuje i s jinými křesťanskými jmény a připsané mladšíma písařskými rukama.

Posledním zde zmíněným dílem Raškovým je útlý nešpor z roku 1751. Ač nese nadpis „Kancionál“, nepředstavuje zpěvník kancionálového typu, nýbrž specializovaný rukopis, podobně jako byly vytvářeny např. zvláštní zpěvníky s písněmi pro rorátní mše (rorátníky) či k pohřbu (funerály). Také tento Raškův rukopis upřesňuje dále svůj název: „*nešpory nedělní, sváteční, přes celý rok potřebné, které v chrámě Páně vykonávají se mají*“. Většinu jeho obsahu tvoří latinské i české žalmy s antifonami, následují zpěvy k procesí na svátek Božího těla. Rukopis je oproti ostatním Raškovým zpěvníkům téměř nezdobený, omezuje se na jednoduché ornamenty iniciálek a občasné barevné rámování nadpisů. Notace je zapsána pouze výjimečně. Pozoruhodné jsou opět pozdější vlastnické přípisky: tentokrát dokládají, že Raškův nešpor vlastnil Samuel Šumbera – shoda se jménem Jozefa Šumbery, pozdějšího tvůrce rukopisných kancionálů Pomykalova typu, není jistě náhodná (viz výše).

Tento hrubý náčrt veškerého známého díla Raškova nemůže obsáhnout právě to, co je na jednotlivých kancionálech nejcennější: podrobnou analýzu jejich písňového repertoáru. Dosavadní výzkumy totiž ukazují, že určitá část písní se vyskytovala pouze v Raškových dílech, resp. byla sdílena několika málo rukopisnými kancionály z nejbližšího okolí, nerozšířila se však mimo tuto úzkou lokalitu v rukopisné ani tištěné podobě. Především tato skupina písní, ať už byl jejím autorem Raška či kdokoli jiný, může podstatně obohatit dosavadní znalost české duchovní písně. Neméně zajímavé je ale i sledovat, jakým způsobem Raška nakládá s repertoárem přejatým ze starších zpěvníků – které písně přejímá, v jaké podobě zapisuje jejich texty, jaký nápěvový odkaz jim přiřazuje. Zodpovězení těchto otázek však bude vyžadovat dlouhý průzkum daný rozsáhlostí Raškova díla. Početnost a rozsah jeho rukopisů je ale na druhou stranu pro badatele výhodou: nabízí mu reprezentativní možnost srovnání, navíc v rozpětí několika desítek let. Raškovo dílo se nabízí i zkoumání po stránce jazykové¹⁷ a hudební, nejvíce si však žádají posouzení jeho iluminace.

Také zhodnocení výtvarné výzdoby Raškových rukopisů není v možnostech této studie; je nicméně třeba upozornit na to, že její hodnota není (pouze) umělecká, ale do značné míry kulturně-historická. Některé z iluminací zachycují dobové reálie (oblečení, hudební nástroj, psací potřeby, prostřený stůl), mnohé nepostrádají nápaditost a vtíp: písně před jídlem uvozuje zpodobení člověka, jenž si prstem ukazuje do úst; na horním okraji titulního listu písní o Nanebevstoupení Páně mizí v oblacích dvě nohy atp. Ojedinele se lze dokonce setkat s jednoduchým „komiksem“, v němž jsou postavy ztvárněny současně v několika málo klíčových situacích známého příběhu (Zvěstování, Pokušení na poušti) s latinskými promluvkami vedoucími od jejich úst.

Konečně to, že Raškovy zpěvníky byly oblíbené a ovlivnily písňový repertoár mnoha kůrů po mnoho generací, dokazuje jejich rozšíření (Raška napsal některé z nich na zakázku – jejich psaní pravděpodobně tvořilo součást jeho obživy) i četné pozdější vlastnické přípisky ještě hluboko v 19. století. Raška se tím zapsal do dějin české hymnografie jako jeden z jejích velmi vlivných zprostředkovatelů; bylo by proto náležité, aby jeho dílo konečně došlo vědeckého zhodnocení.¹⁸

Tato studie vznikla v rámci grantového projektu „Moravské rukopisné kancionály (1650–1750)“ č. 622213 podpořeného Grantovou agenturou UK.

Poznámky:

- 1 H o u d e k, V.: *Moravské ornamenty III*. Olomouc 1891.
- 2 F r o l e c, V., H o l ý, D. a J e ř á b e k, R. eds.: *Hornácko: život a kultura lidu na moravsko-slovenském pomezí v oblasti Bílých Karpat*. Brno 1966, s. 226.
- 3 S m y č k o v á, K.: Rukopisné hymnografické školy na Moravě. *Acta Universitatis Carolinae*, 2014 [v tisku].
- 4 Podrobný popis Pomykalova kancionálu viz H o u d e k, V.: c. d., s. 25–44. Z hudebního hlediska se mu věnoval Karel Konrád (K o n r á d, K.: Písně rukopisných kancionálů olomouckého vlast. muzea. *Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci* 10, 1893, s. 105–109).
- 5 První dva Dyngovy-Pinkavovy zpěvníky jsou dnes nezvěstné, jejich popis podává opět V. Houdek (H o u d e k, V.: c. d., s. 61–73).
- 6 Tamtéž, s. 4.
- 7 Tamtéž, s. 74–78.
- 8 Moravský zemský archiv Brno, Matrika obce Velká nad Veličkou 1709–1740, sign. 5895, fol. 353r.
- 9 H o u d e k, V.: c. d., s. 50.
- 10 Tamtéž, s. 45n.

- 11 Tamtéž, s. 45.
- 12 Tamtéž, s. 45.
- 13 Tamtéž, s. 4.
- 14 T o š n e r o v á, M. a kol.: *Průvodce po rukopisných fondech v České republice. Díl IV., Rukopisné fondy centrálních a církevních knihoven v České republice.* Praha 2004, s. 240n.
- 15 H o u d e k, V.: c. d., s. 51n.
- 16 Srov. [http://www.novalhota.cz/nova-lhota-a-vapenky/d-11624/p1=316], [online ze dne 2014-06-06].
- 17 Jediným Raškovým dílem, jež bylo zatím využito k jazykovému výzkumu, je *Ostrolhotský kancionál*; srov. Z e m a n o v á, J.: Analýza grafické stránky kancionálu z Ostré Lhoty. In: Čornejová, M. a kol. (eds.) *Dějiny českého pravopisu (do r. 1902)*. Brno 2011, s. 309–338.
- 18 Raškovu dílu se dosud věnovaly pouze starší práce Vítězslava Houdka (H o u d e k, V.: c. d., s. 50–60) a Karla Konráda (K o n r á d, K.: Písně Raškova kancionálu. *Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci* 10, 1893, s. 138–144). Na rukopisné kancionály, zejména na Raškův novoholhotský zpěvník, nedávno opět upozornil Antonín Míčka (M i č k a, A.: *Z dějin hornáckého školství a jeho osobností.* Kozojídky – Louka 2011, s. 64–65; M i č k a, A.: Rekatolizace a iluminované kancionály na strážnickém a ostrožském panství. *Malovaný kraj* 50, 2014, s. 4). Také v obsáhlé monografii Jana Trojana o moravských kantorech je Raška zmiňován jen stručně, na základě starších údajů Konrádových, jako autor tří zpěvníků (T r o j a n, J.: *Kantoři na Moravě a ve Slezsku v 17.–19. století.* Brno 2000, s. 314).

Prameny:

- [*Kancionál z Nové Lhoty*], 1732–1735 (Muzeum J. A. Komenského v Uherském Brodě, sign. HF 446 R).
 [*Kancionál ze Strážnice*], polovina 18. století (Městské muzeum ve Strážnici, inv. č. R1).
 P o m y k a l, M.: *Kancionál založený ke cti a chvále Pánu Bohu všemohúcimu: v kterémžto písně katolické a v chrámě Božím k spevu potřebné jsou, 1727–1733* (VM Olomouc, sign. R 81, R 82).
 R a š k a, P.: *Kancionál založený ke cti a chvále Pánu Bohu všemohoutcímu: v kterémžto písně katolické v chrámě potřebné jsou, 1752–1755* (v soukromém vlastnictví).
 R a š k a, P.: *Kancionál založený ke cti a chvále Pánu Bohu všemohoutcímu, v němž obsahují písničky a spevy církevní od adventu až do Svaté Trojice, potom následují obecní, historické, o stavu manželském, ranní, před a po jídle, naposledy večerní, 1774* (Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, inv. č. H 12 500).
 R a š k a, P.: *Kancionál založený ke cti a chvále Pánu Bohu všemohoutcímu, v němž obsahují písničky a spevy církevní od adventu až do Svaté Trojice, potom následují obecní, žalmy, historické, ranní, před a po jídle, naposledy večerní, 1775* (Muzeum J. A. Komenského v Uherském Brodě, sign. HF 434 R).
 R a š k a, P.: *Kancionál založený, v němž se obsahují písničky o blahoslavené a vždycky čisté Panny Marie [!], které netoliko v chrámě Páně potřebné sú, ale ta[ké] na jakékoliv púti aneb processí, ante 1776* (Muzeum J. A. Komenského v Uherském Brodě, sign. HF 440 R).
 [R a š k a, P.: *Kancionál sedláka Kúdely*], 1741 (Arcidiecézní muzeum Kroměříž, inv. č. 21 117).
 [R a š k a, P.: *Kancionál z Ostrožské Lhoty*], 1747–1748 (Moravské zemské muzeum Brno, Oddělení dějin hudby, sign. A 40 134).
 R a š k a, P.: *Kancionál založený, v kterémžto nešpory nedělní, sváteční, přes celý rok potřebné jsou, které v chrámě Páně vykonávati se mají, 1751* (Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, inv. č. H 1355).
 Matrika obce Velká nad Veličkou 1709–1740 (Moravský zemský archiv Brno, sign. 5895).

Literatura:

- F r o l e c, V., H o l ý, D. a J e ř á b e k, R. eds.: *Hornácko: život a kultura lidu na moravsko-slovenském pomezí v oblasti Bílých Karpat.* Brno 1966.
 H o u d e k, V.: Prostonárodní malířská škola moravská. *Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci* 7, 1890, s. 163–165.
 H o u d e k, V.: *Moravské ornamenty III.* Olomouc 1891.

- K o n r á d, K.: *Dějiny posvátného zpěvu staročeského od 15. věku do zrušení literátských bratrstev*. Praha 1893.
- K o n r á d, K.: Písně rukopisných kancionálů olomouckého vlast. muzea. *Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci* 10, 1893, s. 105–109.
- K o n r á d, K.: Písně Raškova kancionálu. *Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci* 11, 1894, s. 138–144.
- M i č k a, A.: *Z dějin horňáckého školství a jeho osobností*. Kozojídky – Louka 2011.
- M i č k a, A.: Rekatolizace a iluminované kancionály na strážnickém a ostrožském panství. *Malovaný kraj* 50, 2014, s. 4.
- S m y č k o v á, K.: Rukopisné hymnografické školy na Moravě. *Acta Universitatis Carolinae*, 2014 [v tisku].
- T o š n e r o v á, M. a kol.: *Průvodce po rukopisných fondech v České republice. Díl IV., Rukopisné fondy centrálních a církevních knihoven v České republice*. Praha 2004
- T r o j a n, J.: *Kantoři na Moravě a ve Slezsku v 17.–19. století*. Brno 2000.
- Z e m a n o v á, J.: Analýza grafické stránky kancionálu z Ostré Lhoty. In: Čornejová, M. a kol. (eds.) *Dějiny českého pravopisu (do r. 1902)*. Brno 2011, s. 309–338.

Mgr. Kateřina S m y č k o v á, (n. 1987), studuje doktorské studium na Ústavu české literatury a komparistiky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, zabývá se starší českou literaturou (duchovní píseň 17. a 18. století).

Handwritten Hymnals by Pavel Raška

A b s t r a c t

The study deals with the vast handwritten and illuminating work of Pavel Raška from Nová Lhota (1706–1776). Richly decorated hymnals were created in Horňácko and in the region of Uherské Hradiště since the 20s of 18th century, best known of them was written by Martin Pomykal. Raška is considered to be his copier, but as far as the range and its distinctiveness are concerned his work exceeds Pomykal. Some of the Raška's manuscripts are only known from secondary literature, many were preserved until the present day. The study describes their specific art decoration, song repertory, circumstances of their origin and their further life and it also tries to determine the authorship of the anonymous hymnals. A special attention is paid to two hymnals preserved in the Moravian Slovak Museum in Uherské Hradiště, which were restored by Bohumil Šimeček's Studio of Restoration of Written Relics from Kyjov.

Handschriftliche Kantionale des Pavel Raška

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die Studie widmet sich dem umfangreichen Schrift- und Buchmalerwerk von Pavel Raška aus Nová Lhota (1706–1776). In den Regionen Horňácko und Uherský Ostroh entstanden seit den zwanziger Jahren des 18. Jahrhunderts reich geschmückte Kantionale, am bekanntestes ist das Gesangbuch von Martin Pomykal. Raška wurde als Pomykals Nachahmer angesehen, doch in Umfang und Originalität des Werks übertrifft er ihn. Einige von Raškas Handschriften sind nur aus der Sekundärliteratur bekannt, viele blieben jedoch bis heute erhalten. Die Studie beschreibt seine spezifische künstlerische Ausschmückung, das Liedrepertoire, die Umstände seines Entstehens sowie das weitere Leben, sie bemüht sich auch, die Urheberschaft anonymen Kantionale zu bestimmen. Besondere Aufmerksamkeit wird zwei Gesangbüchern gewidmet, die im Mährisch-slowakischen Museum in Uherské Hradiště aufbewahrt werden und im Jahr 2013 von Bohumil Šimeček's Atelier für Schriftumrestaurierung in Kyjov restauriert wurden.

NIŽŠÍ OBEČNÍ ÚŘEDNÍCI A SLUŽEBNÍCI – K VÝVOJI OBEČNÍ SPRÁVY NA VELEHRADSKÉM PANSTVÍ PŘED ROKEM 1850

Lukáš Čoupek, Státní okresní archiv Uherské Hradiště

Pudmistr a rychtář nebyli jedinými obecními úředníky. V mnoha obcích měl pudmistr nebo i rychtář své pomocníky – mladšího pudmistra a mladšího rychtáře, konšely, obecní hospodáře a další. Písemnou agendu zpravidla vedl placený obecní písař. K služebníkům obce patřili také obecní pastýři, hotaři a ponocní. Ve vinařských obcích se volil horný a k hlídání vinohradů také vinohradní hotaři.

Až do zrušení poddanství bylo základní územně správní jednotkou panství, nikoli obec. Přesto však vrchnost pro praktický výkon svěřených agend státní správy (zejména zajištění výběru daní a branné povinnosti), svých vlastních vrchnostenských práv (výkon robot a výběr poddanských platů) i organizování vnitřních vztahů v rámci pospolitosti jednotlivých obcí (ochrana veřejného pořádku, správa obecního jmění) delegovala některé činnosti na úředníky obecní správy. Ačkoli dokonale jednotný úzus až do zavedení obecního zřízení roku 1850 neexistoval, na velehradském panství se uplatňoval model značně podobný ostatním dominiím východní Moravy. V čele jednotlivých obcí stála dvojice úředníků, z nichž jeden reprezentoval vrchnostenskou svrchovanost (rychtář neboli fojt), druhý pak obecní samosprávu (pudmistr).¹

Nebyli však jedinými obecními úředníky. V mnoha obcích měl pudmistr nebo i rychtář své pomocníky – **mladšího pudmistra** a **mladšího rychtáře**. Ve Zlechově se setkáváme i s označením fojtík. Důkazy o existenci úřadu mladšího pudmistra jsme nenalezli pouze u nově vzniklých obcí Modrá, Cerony a Velehrad, kde lze předpokládat, že se místní bez této funkce dost dobře obešli, a u Traplic. Zpráv o mladším rychtáři se vyskytuje o něco méně, zmínky o něm jsme našli jen v Boršicích, Polešovicích, Jalubí, Tupesích a Zlechově. Přísahy těchto úředníků mají naprosto totožný text jako přísahy staršího pudmistra, resp. rychtáře. Z toho lze odvozovat, že neměli žádné další specifické pracovní úkoly, ale pomáhali svým nadřízeným, popřípadě pudmistra či rychtáře zastupovali.²

Pomáhat pudmistrově měli za úkol také **konšelé**.³ Jejich počet se obec od obce lišil a s největší pravděpodobností byl přímo úměrný její velikosti. Nelze také zcela vyloučit možnost, že se jejich počet v průběhu času měnil, pro jednoznačný závěr však chybí širší srovnávací základna. Z kusých zmínek také mnohdy nebylo možno počet konšelů v obci přesně určit, proto jsou čísla, která můžeme vidět v tabulce, pouze orientační. Největší počet konšelů je doložen v Jalubí a Zlechově, a to šest osob. Konšelé podléhali pudmistrově, jenž na ně delegoval část svých pracovních povinností, vypomáhat měli také rychtáři. V praxi to znamenalo především spolupracovat na výběru daní a taktéž dohlížet na bezpečnost a pořádek v obci. Proto byli někdy nazýváni i policajty.⁴

Pro správu obecního majetku byli pudmistrově k ruce obvykle dva **obecní hospodáři** (německy *Gemeindwirte*), kteří zároveň fungovali jako dozorčí orgán obce. Dohled na pudmistra byl v této oblasti obzvláště žádoucí, jak dokládá množství stížností, zpochybnujících poctivost a správnost jeho hospodaření s obecním majetkem. Jednu z nich dokonce vrchní úřad rozhodl tak, že dva zástupce skupiny stěžovatelů jmenoval právě do funkce obecního hospodáře.⁵ Hlavní povinností obecních hospodářů totiž bylo zapisovat nebo nechat

zapisovat za své osobní přítomnosti veškeré příjmy a vydání do obecních účtů a mohli se také podílet na dalších souvisejících činnostech.⁶ V Jalubí například vybírali nájem za louku, v Nedakonicích byl zase z pověření pudmistra obecní hospodář vyslán prodat či koupit obecního býka.⁷ Z povahy úřadu vyplývá, že bylo poměrně důležité, aby obecní hospodář uměl číst a psát, vzhledem k tehdejší úrovni gramotnosti venkovského obyvatelstva to však nemohlo být striktní podmínkou. Vlastní zapisování do register obecních příjmů a výdajů pak prováděl patrně obecní písař.⁸ Existenci úřadu obecního hospodáře máme doloženu téměř u všech obcí, obvykle byli v obci dva, v menších obcích dostačoval i pouhý jeden.

Tolik tedy k úředníkům, kteří byli zahrnováni do obecního představenstva v užším slova smyslu. Kromě nich existovaly v obcích velehradského panství ještě další hodnosti, spojené s výkonem nějaké specifické služby. Zmínky o těchto úřadech jsou však jen kusé, a tak nám dovolují pouze doložit, ve kterých obcích se vyskytovaly, nikoli je však nějak podrobněji charakterizovat. Alespoň tedy stručně shrneme známá fakta. Ustanovení takových úředníků v té které obci samozřejmě záviselo na praktické potřebě zajištění konkrétních veřejně prospěšných činností, proto se lišilo obec od obce a také v průběhu času se mohl jejich počet i složení měnit, např. se změnami obecního majetku, o něž se starali, potřebami obecní administrativy či charakterem úkolů, které obecní správa musela provádět.

Protože měl obecní úřad povinnost vést účty svého hospodaření a alespoň občas produkoval úřední korespondenci, bylo zapotřebí najít osobu, jež by se zhostila funkce **obecního písaře**. Výběr profesně zdatných kandidátů na tuto pozici nebyl ve zdejších obcích patrně příliš velký, proto jím vrchní úřad jmenoval nejčastěji učitele z místa nebo některé okolní vsi. Obecní písař také mohl být společný pro více vesnic, jak tomu bylo např. u nedaleko sebe ležících vsí Domanín a Těmice, resp. Jalubí a Traplice.⁹

Tradici počítanou na stovky let mělo na panství velehradského kláštera pěstování vinné révy.¹⁰ Vinohradnictví se již od středověku řídilo zvláštními právními normami, tzv. horenským právem, jež stanovovalo pravidla pro práci ve vinohradech (mzda, pracovní doba dělníků, průběh vinobraní apod.), vybírání platů (desátek a zemní plat neboli perkrecht) a souzení a tresty za škody způsobené na vinici.¹¹ Horenské právo bylo původně právem obyčejovým a na velehradském panství se nedochovalo žádné sepsání, jež by nám podalo informace o tom, jakým způsobem byly vinohrady v jednotlivých obcích spravovány.¹² Nařízením císaře Josefa II. z 22. září 1784 byla všechna partikulární horenská práva na Moravě zrušena a nahrazena univerzální právní normou. Všeobecný viniční řád pro Moravu ukládal vrchnostem, aby, bude-li toho zapotřebí, ustanovovaly zvláštní dozorce, kteří měli dohlížet na pořádek ve vinohradech. Na základě jejich dobrozdání také vrchnost měla udělit povolení ke sběru vína, v případě sporu o náhradu škody mohli být též využiti jako odhadci. Jim byli podřízeni vlastní hlídači neboli hotaři. Je třeba říci, že tento systém nebyl žádnou novinkou, spíše zjednodušoval a unifikoval zaběhnuté starší principy.¹³

Proto také nepochybně již dávno před rokem 1784 vznikl v těch obcích velehradského panství, kde byly vinohrady, úřad **horného** (německy *Bergmeister*, popřípadě *Anseher der Weingärten*).¹⁴ Jeho povinností bylo dohlížet na pořádek ve vinohradech, musel znát hranice a majitele jednotlivých dílů a dbát na to, aby se jakákoli změna řádně hlásila vrchnosti k zapsání do pozemkové knihy. V době vinobraní asistoval při vybírání desátku.¹⁵ Poměrně podrobné informace máme o tomto úřadu z Jalubí. Zde se horný volil podobně jako pudmistr hlasováním, voliči však byli patrně jen majitelé vinic. Jako u obecních představených i zde platilo, že nový horný skládal přísahu na vrchním úřadě. Hornému pomáhal s hlídáním vinic vinohradní hotař. Jako odměnu za svou námahu měli horný a vinohradní hotař povolen sběr padaného ovoce. Kromě toho dostávali ještě pět zlatých na holínky.¹⁶ Právě v Jalubí po nějaký čas zastával funkci horného místní pudmistr a také rychtář Valentin Hejda.

Poněkud složitější byla situace v Polešovicích – obci, která je vinařstvím dodnes proslulá. Několik jednotlivých zmínek obraz zdejšího systému správy vinohradů spíše zatemňuje, než aby do něj vnášelo světlo. Polešovice se původně řídily svým vlastním horenským právem. Z dochovaného zlomku víme, že horný zde měl k dispozici také pomocný sbor horních konšelů.¹⁷ Po zavedení všeobecného vinohradního řádu úřad horného samozřejmě nezanikl (např. roku 1837 je podepsán v čele renovačního protokolu). Kromě toho je ale z roku 1802 doložena existence arcibiskupského horného, kterého jmenovala a odvolávala arcibiskupská inspekce (jakési hospodářské ředitelství arcibiskupských statků) v Kroměříži.¹⁸ A konečně zbývá ještě zmínit existenci dvou panských **horníků**. Nevíme přesně, čím se zabývali, patrně šlo však o služebníky přímo podřízené vrchnosti, i když se obec patrně do jejich jmenování snažila mluvit, jak o tom svědčí stížnost na špatné rozměřování vinohradů panskými horníky, která obsahuje i návrh jejich nástupců. Roku 1841 je pak mezi obecními úředníky zmíněn horný i horník a z roku 1844 existuje zpráva o provedené volbě nového vinohradního horníka v obci, ačkoli žádné podrobnosti o tom, co přesně horník dělal, nejsou k dispozici.¹⁹ Na základě analogií odjinud bychom mohli předpokládat, že název odkazuje k oněm vinohradním konšelům z původního polešovického horenského práva.²⁰ V době po zavedení josefínského vinohradního řádu se však v souladu s jeho ustanoveními pod tímto označením spíše skrývá táž funkce hlídače vinic, kterou známe z Jalubí či Zlechova pod názvem **vinohradní hotař** (*Weingartenhüter*).²¹

Zmínkou o vinohradním hotaři se dostáváme k nižšímu úřednímu personálu vesnic velehradského panství. Obce většinou k vykonávání různých praktických činností spojených s chodem vesnické komunity ustanovovaly další služebníky. Kromě dozorce na vinicích to mohl být také **polní hotař** (*Feldhüter*). Ve většině obcí lze doložit, že zde tento obecní služebník fungoval. Jeho úkolem bylo hlídat obecní pole, pastviny či vinohrady před zloději, popř. dalšími škodami (nejčastější byly škody způsobené dobyt看em). Podobné posláním měli i **hajní** (*Heger*). Obvykle se tímto názvem označovali dozorcí nad loukami a lesy, v praxi však byla hranice obou označení velmi nejasná, nejednou docházelo k záměně obou termínů i splývání věcného obsahu takové funkce.²² Přesto však nelze jednoduše prohlásit, že hotař a hajní je totéž.²³ **Obecní pastýř** (neboli *strážný*, německy *Gemeindhirt*) byla služba natolik známá, že ani není třeba se o ní více zmiňovat.²⁴ I zde samozřejmě platí, jak dokazuje i tabulka, že pastýře měly všechny obce s výjimkou těch nejmenších, některé dokonce dva. Kromě pasení dobytka obyvatel obce se pastýř staral o obecního plemenného býka nebo kance. Roku 1819 byl ve všech obcích velehradského panství zřízen úřad tzv. **dohlížitele školy** (něm. *Ortsschulaufseher*). Důvodem jejich ustanovení byly stížnosti učitelů na neplacení školného. Dle mínění vrchnosti měli již pudmistři tolik jiných povinností, že bylo třeba zřídit zvláštní funkci.²⁵ Hlavní pracovní náplní dohlížitele bylo vybírat měsíčně od rodičů školní peníze. V případě problémů se měl obrátit o pomoc na pudmistra. Dále také dohlížel na školní docházku dětí, jejich dobré mravy a měl i kontrolovat stav školní budovy a její dostatečné zásobování otopem.²⁶

Praktický výkon požárně bezpečnostních pravomocí obecní samosprávy byl buďto svěřen obecním hospodářům, nebo byli pro kontrolu komínů ustanoveni zvláštní úředníci – **sadčí** (Boršice, Polešovice, Zlecho) či **komináři** (Nedakonice, Tučapy). Zpravidla byli dva a svou službu vykonávali čtyřikrát až šestkrát do roka před velkými svátky, kdy obcházeli stavení a „*komíny prohlížejí, aby neštěstí se neostalo*“.²⁷ Noční dozorovou službu na požární bezpečnost i ochranu majetku proti krádežím svěřovaly obce hlásným. **Hlásní** (německy *Nachtwächter*) neboli ponocní byli ustanovováni především v těch obcích, kde stál kostel, jenž ukrýval množství cenností i hotové peníze, a byl tedy největším lákadlem pro nekalé živly, hlásné však můžeme najít i v jiných obcích. V Jalubí dokonce měli zdejší hlásní rozdě-

leny „kompetence“: jeden z nich byl označován jako hlásný ke kostelu a druhý jako „hlásný, co v dědině hlídá“.²⁸

Pouze u dvou obcí, a to Domanína a Jalubí, jsme našli zmínky o **kostelnících** (*Kirchen-diener*). Opět byli vybíráni obcí a místním knězem navrženi vrchnímu úřadu ke schválení a vzetí do přísahy. Šlo o službu placenou a jejich úkolem bylo pečovat o chod kostela, jeden z nich byl zároveň i **kostelním hospodářem** (něm. *Kirchenvirt*) a dohlížel na hospodaření s kostelním jměním.²⁹ Funkce kostelníků, resp. kostelních hospodářů lze předpokládat i v dalších obcích, kde se nacházel farní kostel (Polešovice, Boršice a od roku 1825 také Velehrad), stejně tak jako úřad tzv. **otců chudých**, kteří plnili pomocnou a dohledovou roli při správě místního chudinského ústavu.³⁰ Jak kostelní hospodáři, tak i otcové chudých byli nadále ustanovováni i po zavedení obecního zřízení a obě funkce přetrvaly v určitých formách až do poloviny 20. století, kdy zanikly spolu se znárodněním církevního majetku.

Jako posledního z obecních služebníků zmíníme ještě **posla**. Zde se už vůbec nejedná o úřední osobu, spíše to byl jakýsi přivýdělek pro chudšího obyvatele vesnice, svůj podíl na obecním úřadování však tato osoba také měla. V odstavci věnovaném obecnímu písaři jsme četli o poslovi (nebo poslech) z Domanína a Těmic, mnohem více informací máme o poslu velehradském. Zde nutnost platit takového obecního služebníka vyvstala v souvislosti s tím, že Velehrad byl sídlem panství. Vrchní úřad sice také měl svého vlastního kancelářského posla, ale v případě jeho velkého vyřízení spadla povinnost placení další osoby či spíše osob vykonávajících úřední pochůzky na obec, a to i přesto, že posly vysílal rychtář jako vrchnostenský úředník. Obec proti tomu sice protestovala, ale marně. Náplní práce posla bylo nejen doručování krajských cirkulářů i různé další úřední korespondence do dalších obcí panství, ale také postrk hnanců.³¹ V Nedakonicích byli dva postrkové poslové, kteří za pevně stanovený roční plat 32 zlatých vodili hnance do jejich domovských obcí.³² V případě postrkových poslů (neboli *šupařů*) se ale nejednalo o obecní úředníky. Jejich působnost se vztahovala na celé panství a jednotlivé obce platily vrchností stanovený příspěvek na jejich mzdu.

Z uvedeného výčtu vidíme, že fungování obecní samosprávy zajišťovala celá řada osob. Záleželo však na praktické potřebě konkrétních obcí, dané různými faktory, které úředníky a služebníky využívala. Nejdůležitějším faktorem byla nesporně velikost obce. U městeček a větších vesnic přirozeně sílila potřeba delegovat část pravomocí pudmistra a fojta na specializované úředníky. Tak nepochybně platí přímá úměra mezi velikostí obce a počtem konšelů, tentýž důvod lze vidět za praxí přidělit část rychtářových pravomocí mladšímu rychtáři. Existence kostela zakládala důvod pro zřízení funkce kostelníka, ale také hlásného, vinohrady zase horného a vinohradního hotaře. Objem a charakter obecního jmění (lesy, pole) ovlivňoval zřizování postů hajných a hotařů. A tak bychom mohli pokračovat dále. Není to však třeba, neboť přehledně situaci v každé obci zvláště i na panství jako celku ilustruje přiložená tabulka. Z ní také vyplývá, že prakticky všechny obce bez ohledu na velikost měly alespoň svého mladšího pudmistra a obecního písaře. Tito dva úředníci patřili tedy k nepostradatelným pomocníkům pudmistra a rychtáře a podíleli se významně na chodu předbřeznové obecní samosprávy zmiňovaných obcí.

Poznámky:

- 1 Podrobněji o hlavních obecních představených viz Č o u p e k, L.: Rychtářský a pudmistrovský úřad na velehradském panství v době předbřeznové. *Časopis Matice moravské* 133, 2014, s. 71–89.
- 2 Státní okresní archiv Uherské Hradiště (dále jen SOKA UH), Farní úřad Velehrad, inv. č. 51 (revers na kapli v Tupesích z 2. července 1836); Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZAB), F 207 Velkostatek Velehrad (dále jen F 207), inv. č. 125.

- 3 V korespondenci vrchního úřadu a obcí se vyskytuje nejčastěji český název *ouřadní* (ale také *starší, konšelé, soud, ouřadi, ouřadníci*) nebo ekvivalentně německý termín *Geschworne*, tzn. přísední (srov. Č o u p e k, L.: Správa obcí velkostatku Uherské Hradiště v době předbřeznové. *Slovácko* 43, 2001, s. 143).
- 4 MZAB, F 207, inv. č. 125, protokol renovace zlechovského obecního úřadu z 11. dubna 1810 říká: *„Die Geschwornen haben dem Bauermeister und dem Richter willfährig in allem Hilfe zu leisten und auf die Erhaltung der vollkommenen Ordnung in der Gemeinde gemeinschaftlich hinzuwirken. Vorsonderlich muss mit Einverständniss des Ortsgerichts gleich dermal bestimmt werden, wie die Ortspolizeiaufsicht unter die 4 Geschworne verteilt werde, damit jeder wisse, welche Pflichten derselbe zu erfüllen und wofür derselbe verantwortlich bleibt, doch hat der Bauermeister auch seiner Seits mit aller Strenge darauf zu sehen, dass jeder seine Pflichten genau erfülle.“* O uvedených kompetencích svědčí také dochované přísahy konšelů z Polešovic, Zlechova a Jalubí, stejně jako obecní účty Ořechova a Vážan (MZAB, F 207, inv. č. 126, kart. 147 a 152). V účtu první ze jmenovaných obcí za rok 1845 je uvedena odměna *„ouřadům jako policajtům“*, v účtech druhé z nich se většinou mluví o ouřadech (ouřadních), v příložené kvitanci (z 31. prosince 1845) je ale uvedeno *„ouřadní a policajt“*, v účtech z let 1846 a 1847 jsou titíž úředníci přímo označeni jako policajti.
- 5 MZAB, F 207, inv. č. 125, rozhodnutí vrchnostenského úřadu o zamítnutí stížnosti obce Domanína z 31. března 1836: *„[...] über Ansuchen des Bauermeisters statt denen des Schreibens unkündigen Gemeindevirten zwei anderen Individuen aus der Mitte der Opponenten aufgestellt und zugleich vereidet wurden.“*
- 6 Tamtéž, protokol vrchního úřadu z 30. března 1829: *„Es wurde dem Bauermeister der ferner Auftrag erteilt, dass er verpflichtet bleibt, jeder Empfang so wie die Ausgabe durch die Gemeindevirten in das in der Gemeinde führende Register jederzeit eintragen zu lassen.“* Totéž ustanovení najdeme také v přísahách obecních hospodářů ze Zlechova a Polešovic (tamtéž, Velehrad 21. a 30. března 1839).
- 7 V Domaníně, Těmicích a Zlechově byli obecní hospodáři pověřeni i prováděním dohledu na komíny, tedy činnosti, jež byla v jiných obcích svěřena samostatným úředníkům – sadčím nebo kominářům (viz dále).
- 8 Tamtéž, Babice 12. dubna 1833: *„[...] poněvadž obecní hospodář obce babickéj jménem Sebastian Hanák k takovému úřadu za obecního hospodáře, dílem skrze jeho staré léta, dílem taky že nic psáti neumí, a protož sobě nic zaznamenati nemůže, k tomu dokonce schopný nejní. Sám tedy on i obec babická žádá, aby jeden z nynějších úředníků jménem Anton Šohajek, který dosti psáti umí a taky dosti šikovný jest, ten úřad obecního hospodáře na sebe přijal, Sebastian Hanák ale zase na místě Antoše Šohajka ouřadníkem zůstal.“*
- 9 Roku 1800 chtěl vrchní úřad novým společným písařem pro Těmice a Domanín jmenovat domanínského učitele Františka Rokose. Obě obce proti tomu protestovaly, neboť nebyly spokojeny s osobou, která jim byla vybrána. Když také dosavadní písař Josef Wagner, jenž se odstěhoval do Žeravic na buchlovském panství (tato změna bydliště byla také příčinou, proč hledala vrchnost nového), poslal na vrchní úřad supliku, kde žádal o ponechání ve funkci, která je pro něj důležitým zdrojem příjmu (dokonce se zavázal platit posly, kteří budou z obcí nosit písemnosti do Žeravic), vrchnost s ohledem na dlouholeté dobré služby prosbě vyhověla a Wagnera ponechala ve službě (tamtéž, listy obce Domanín a Těmice k vrchnostenskému úřadu z 21. března 1800 a 5. dubna 1800). Jak vidíme, jednalo se o funkci placenou. Kromě vlastní agendy obecních představených písař sepisoval také kupní smlouvy a další písemnosti soukromých osob. Lze předpokládat, že i tyto služby vykonával za úplatu. Společného písaře mělo také Jalubí a Traplice. Na přelomu třicátých a čtyřicátých let 19. století jim byl místní učitel Jan Fanderlik.
- 10 O existenci vinic v Polešovicích a Břestku víme již od roku 1261, v Mařaticích, které později připadly městu Uherskému Hradišti, již od roku 1253 (srov. P o š v á ř, J.: Moravské právo hor viničných. *Časopis Matice moravské* 70, 1951, s. 122).
- 11 Tamtéž, s. 150–161.
- 12 Pošvář předpokládá na základě existence horenských knih fungování horenského práva v Boršicích, Domaníně, Jalubí, Ořechově, Těmicích, Traplicích, Tučapech, Tupesích a Zlechově (Pošvář, J.: c. d., s. 148–150). Podrobnější zpráva však, jak bude řečeno dále, zůstala jen v případě Polešovic.

- 13 MZAB, B 1 Gubernium, inv. č. 4168, sign. W 210. Původní horenská práva se skutečně na konci 18. století již silně přežila a množstvím různých pokut, zbytečných zákazů a omezení i krutými tresty za provinění, jež měly svůj původ v dávné minulosti, obtěžovala a omezovala vlastníky vinohradů a dostávala se do křížku s moderní osvícenskou legislativou. Na to ostatně v úvodu upozorňoval i samotný všeobecný vinohradní řád: „[...] byvše pozorováno, že pod jménem a předstíráním nějakého řízení vinohorenského sem i tam všelijaký zlý obyčej se vloudily a naši poddaný s všelijakýma nedovolenýma taxami a pokutami se obložili a slovem z této strany nejaké s našima nejvyššíma příkázání se nesrovnávající soukrovná nařízení se uvedly a tak nazvaným horenským právám mocnost právní se připustila, která našemu oumyslu a zemsko-otcovskému předstarání pro dobré našich poddaných nijak přiměřená jest.“ Dohlížitelé vinohradů i hotaři byli placeni vlastníky vinohradů a měli skládat předepsanou přísahu. Podrobnosti jejich výběru však nebyly stanoveny, záleželo tedy na konkrétní vrchnosti – v případě hotařů pak na vlastních vinohradu –, jakým způsobem je vybere.
- 14 Kromě obcí, ve kterých je horný výslovně doložen (viz tabulka), lze předpokládat jeho existenci i v dalších vesnicích. Podle tereziánského katastru – R a d i m s k ý, J. a T r a n t í r e k, M.: *Tereziánský katastr moravský: (prameny z 2. poloviny 18. století k hosp. dějinám Moravy)*. Praha 1962, s. 87 – měly vinohrady i Traplice, Tučapy, Tupesy a Vážany. Obzvláště v případě Tupes se jednalo o dosti velkou výměru, proto by bylo s podivem, kdyby zde tento úřad nebyl ustaven.
- 15 MZAB, F 207, inv. č. 125, protokol renovace zlechovského obecního úřadu z 11. dubna 1810 říká: „Dass des Bergmeisters vorsonderliche Pflicht sei, mit aller Wachsamkeit darauf zu sehen, dass die Ordnung im Weingebirge nach der bestehenden höchsten Vorschrift genau beobachtet werde, verstehet sich vom selbst. Überdies muss er sich angelegen sein lassen, von dem Besitz eines jeden Stück Weingartens und des Eigentümers sich die verlässliche Kenntniss zu verschaffen, keine Besitz Veränderung ohne seinem Wissen eintreten zu lassen und vorsonderlich darauf zu dringen, dass jede Besitzveränderung beim obrigkeitlichen Grundbuch angemeldet werde. Bei der eintretenden Weinlese muss er vorsonderlich darauf wachen, dass zur Zeit der gestatteten Ablesung der freien Weingärten nicht zugleich die zehndbaren Weingärten abgelest werden, was er unter seiner Haftung nicht zugestatten, sonder sogleich zur Einstellung dem Bauermeister anzumelden hat. Bei der obrigkeitlichen Zehndabnahme hat er nicht nur alle der Zehndabgabe unterliegende Weingärten genau anzugeben, sondern auch nach Pflicht mitzuwirken, dass der Obrigkeit die schuldige Gebühr vollkommen und unverfälscht abgegeben werde.“
- 16 MZAB, F207, inv. č. 125. Dochoval se volební protokol se záznamem hlasování (Jalubí 21. května 1839). Svoji formou se nijak neliší od protokolů o volbě pudmistra. Zapsáno je zde 201 domovních čísel, hlasování je vyznačeno jen u části z nich. Protokol vrchního úřadu Velehrad ze 7. ledna 1839 říká: „...der Hüter, so wie der Gebirgsvorsteher von der Gemeinde keine Bezahlung haben und dass es ihnen erlaubt ist, abgefallenes Obst nach Belieben zusammen zu suchen.“ Podobně i další protokol ze 24. března 1839 zaznamenal: „Die Gemeindegüter haben das Recht sich in den Weingarten abgefallenes Obst aufzusammeln, weil sie keine Bezahlung haben, als 5 Fl Wiener Wahrung auf Stiefeln.“
- 17 MZAB, B 1, inv. č. 4168, sign. W 210. Před vydáním všeobecného horenského řádu moravské gubernium pověřilo krajské úřady sesbíráním opisů všech v zemi dosud fungujících horenských práv. V odpovědi z 21. září 1782 vrchnostenský úřad panství Velehrad krajskému úřadu sdělil, že zdejší vrchnost žádný takový řád nevydala, pouze městečko Polešovice se řídí z vlastní iniciativy vydaným právem. Z opisu přiloženého k tomuto listu vysvítá, že se ve skutečnosti jedná jen o několik základních ustanovení, která se týkají trestů za vykopávání pňů i krádež vína a odvádění desátka a zemního platu. Zde také čteme: „O vybírání desátkův my také oznamujem, že desátník má svú čtvrt hamovati na horném kdbelu se svědomím a s radú horních konšelů, kterýmž on svůj desátek bráti má a bergmistr a neb jeden perknos má s nimi jiti[...].“
- 18 Byl jím tehdy odvolaný pudmistr Martin Holásek. Obec jej chtěla zbavit i funkce horného, což ale arcibiskupská inspekce odmítla (MZAB, F 207, inv. č. 125 – dopis inspekce pro vrchní úřad Velehrad z 10. května 1802).
- 19 MZAB, F 207, inv. č. 96, Polešovice 30. srpna 1844. Obec předkládala vrchnímu úřadu ke schválení vybraného nového vinohradního horníka.

- 20 Srov. [P r a s e k, V.]: Práva (vino)horenská. *Selský archiv* 4, 1905, s. 65–70 a také v následující edici hornoněmčického horenského práva obsaženou přísahou horníků – N o s e k, František ed.: Práva (vino)horenská – Práva Horních Němčiček. *Selský archiv* 4, 1905, s. 70–78.
- 21 MZAB, F 207, inv. č. 173. Ve stížnosti z 28. září 1807 na neoprávněnou pokutu udělenou zlechovským obecním představenstvem jeho pacholkovi za krádež hroznů uvádí mydlář Josef Přívara z Bystřice pod Hostýnem, že „...hätte mein Knecht die ihm angeschuldigte Traubenentwendung wirklich begangen, so wäre es des Weingartenhüters Pflicht gewesen“.
- 22 MZAB, F 207, inv. č. 125. V protokolu ke stížnosti na pudmistra obce Kostelany z 12. března 1817 se mluví o čtyřech hajných. Ti mají hlídat pole, aby nedošlo ke škodám vinou pasoucího se dobytka. Za svou službu dostali z obecního lesa dvě dubové soušky (asi půl sáhu dřeva). Dle účtů obce Ořechov z roku 1840 (MZAB, F 207, inv. č. 126, kart. 147) se vyplácela odměna „úřadu, kteří letním časem v poli skrze škody pozorují“, kvitance z téhož roku mluví o polních hajných, stejně tak i účty z dalších let. V některých z nich najdeme i závdavek hotaři, ale nikdy se ve stejném roce nemluví o polním hotaři i o hajném. Mohlo se tedy jednat o totéž. V Boršicích (tamtéž, kart. 141) dostal polní hotař roku 1840 dva zlaté za hlídání obecního lesa, pole a pastvíska. Ve zlechovských účtech (tamtéž, kart. 153) se uvádí některý rok hotař, některý hajný, přičemž se jedná s jistotou o tutéž funkci – např. roku 1834 je tatáž částka v účtu přičtena hotařovi, v kvitanci hajnému. Náplní jeho služby bylo „hlídání obecního Březí neb Chrástí“, nebo „hlídání obecních rol a pastvísk“ (účty z let 1841–1842). Polešovice (tamtéž, kart. 148, účet z roku 1826) platily „hajným od hlídání luk“, o rok později ale „dem Feld und Wiesenhüter“.
- 23 MZAB, F 207, inv. č. 126, kart. 151. V obecních účtech obce Tučapy je v letech 1839 a 1846 zaznamenán v tutéž dobu jak hajný, tak i polní hotař.
- 24 Srov. H a n z a l, Josef: Vesnická obec a samospráva v 16. a na počátku 17. století. *Právněhistorické studie* 10, 1964, s. 137–138.
- 25 Tamtéž. Stížnost na pudmistra obce Ořechov z 30. listopadu 1837, kde se v textu o pudmistrovi říká, „že dohlížitel školy jest“, ovšem napovídá, že nakonec stejně výkon této funkce mohl skončit na bedrech některého z obecních představených.
- 26 SOKA UH, Farní úřad Jalubí, inv. č. 184. Prvním dohlížitelem školy se stal Jan Kostelníček. Vybíral školné v rozpětí 6–12 krejcarů podle úrovně probíraných dovedností – 6 krejcarů za poznávání písmen, 8 krejcarů za slabikování, 12 krejcarů za učení čtení, psaní a počítání.
- 27 MZAB, F 207, inv. č. 126, kart. 146 (účet obce Nedakonice z roku 1834). Obecní účty vsi Tučapy z let 1831–1839 (tamtéž, kart. 151) uvádějí platy kominářům obvykle okolo 6 krejcarů na masopust, na svatodušní svátky, na Velikonoce, v hody a na Vánoce. Zlechovské účty z let 1835 a 1836 (tamtéž, kart. 153) nejsou tak konkrétní, zachycují jen celkovou částku 6 zlatých 24 krejcarů „dvoum sadčím od šverýho přehlídání komínů v obecnosti jejich služby“. Ve Vážanech (tamtéž, kart. 152, obecní účet z roku 1835) nebyli takto pověřeni sousedi označováni žádnou zvláštní hodností, mluví se jen o odměně „od přehlídání komínou 6krát za rok dvou ustanoveným susedom“. Komináře jako dohlížitele na komíny ovšem lze snadno zaměnit za řemeslníka – kominíka, pro jehož označení se používalo totožného slova. Jeho plat se vyskytuje v obecních účtech také, ale za zcela jinou práci – vymetání komínů na obecních budovách.
- 28 Tamtéž, kart. 145, obecní účty Jalubí 1834–1846.
- 29 MZAB, F 207, inv. č. 96, Domanín 9. ledna 1844: „...einen aus ihnen zum Kirchenwirt anzustellen.“
- 30 SOKA UH, Farní úřad Jalubí, inv. č. 188. Vrchní úřad jmenoval 10. prosince 1840 otcem chudých v Jalubí rychtáře Valentina Hejdu. Opět vidíme „kumulaci funkcí“ v rukou osvědčeného jedince, která byla ve venkovském prostředí běžným jevem. Participace obcí na hospodaření kostelů a ekonomika farností vůbec je zcela jinou problematikou, nebylo by tedy účelné se zde pouštět do podrobnějších pátrání. Dosavadní výzkum v této oblasti se sice koncentruje na 16. a 17. století, ale také mladší období má jistě historikům co říci. Srov. např. P u m p r, P.: Farní klérus. In: *Peníze nervem společnosti. K finančním poměrům na Moravě od poloviny 14. do počátku 17. století*. Brno 2007, s. 194–228.
- 31 MZAB, F 207, inv. č. 125, Velehrad 30. října 1841: „...mit Schüblingen, mit Zettln auf die diesherrschaftlichen Gemeinden, dann mit Umlaufschreiben und kaiserlichen königlichen kreisämtlichen Cirkularien auf anderweilige Behörden die Boten ausgesandet werden.“ Ke své stížnosti přiložila obec i účet za služby posla v období březen–říjen 1841. Podle tohoto účtu

vidíme, že posel byl placen na základě vzdálenosti, bez ohledu na druh pochůzky (postrk nebo úřední korespondence). Tupesy byly za 9 krejcarů, Jalubí za 12 krejcarů, Boršice, Buchlovice a Hradiště za 18 krejcarů, Nedakonice a Babice za 24 krejcarů, obchůzka celého panství za 2 zlaté 30 krejcarů. Celkem přišly obec služby posla za zaznamenaných osm měsíců na 17 zlatých 57 krejcarů.

- 32 MZAB, F 207, inv. č. 96. Ve svém dopise z 2. února 1848 žádají vrchní úřad o zvýšení platu kvůli velkému nárůstu práce.

Příloha: Seznam mladších pudmistrů a mladších rychtářů obcí panství Velehrad

Archivní prameny týkající se fungování obecní správy v době před rokem 1850 nepodávají žádný systematický přehled konkrétních osob, které zastávaly výše popsané funkce nižších obecních úředníků a služebníků.³² Souvisleji lze sledovat pouze jména mladších pudmistrů a mladších rychtářů, jejichž podpisy se v úřední korespondenci objevují poměrně často. Pro zájemce z řad genealogů či badatelů o dějinách jednotlivých obcí uvádíme seznam nositelů těchto úřadů a dobu jejich funkčního období, sestavený na základě v článku citovaných pramenů. Tučně vyištěná data jsou použita v případě, že jde o rok, kdy uvedená osoba nastoupila do úřadu, nebo jej opustila. Ostatní data znamenají roky, v nichž je pouze doloženo, že dotyčný byl právě tehdy ve funkci.

BABICE

mladší pudmistr

František Škrabal	1823–1825
Václav Ulman	1827–1829
Vincenc Bartošík	1830 –
Jan Čevela	1837
Vincenc Čeveliček	1838–1839
Vincenc Bartošík	1843

BORŠICE

mladší pudmistr

Jan Kovář	1812
Josef Trefilík	1812–1815
Josef Bilík	1816–1819
Josef Mareček	1831

mladší rychtář

Matouš Blaha	1806
Martin Krsička	1819

DOMANÍN

mladší pudmistr

Fabián Pavelka, čp. 13	1826 –1831
------------------------	-------------------

HUŠTĚNOVICE

mladší pudmistr

František Žebrák	1803 ³²
Jan Psotka	1834–1835

JALUBÍ

mladší pudmistr

František Hruška	1824–
Jan Tomašík, čp. 132	1833
Josef Horák	1842
Josef Lapčík	1844

mladší rychtář

Valentin Hejda, čp. 33 (podsedník)	1824–
Ignác Tomašík	1848

KOSTELANY

mladší pudmistr

Josef Koryčánek	1817
-----------------	------

NEDAKONICE

mladší pudmistr

Bernard Mareček	1817
Jan Bouřa	1818
Bernard Bouřa	1832

OŘECHOV

mladší pudmistr

Martin Lukůvka	1838–1839
Jan Rathouský	1845
Fabián Janík	1846

POLEŠOVICE

mladší pudmistr

Ondřej Vadura	1829–
Ondřej Měšťánek	1835–1837
Jiří Kutálek	1838
Josef Kutálek	1840
Pavel Slováček	1841
František Havlíček	1843
Ondřej Martykán	1844–
Pavel Slováček	1847

mladší rychtář

Tomáš Martykán	1820
Antonín Kutálek	1829–
Antonín Běhávka	1835
Jan Mléčka	1838–1844
František Havlíček	1844–
Antonín Běhávka	1845
Josef Petrželka	1847

hoferský fojtík	
Jan Zvachula	1828–1835
Jan Bělovský	1836–1847

TĚMICE

mladší pudmistr	
Martin Leksika, čp. 15	1827–

TUČAPY

mladší pudmistr	
Matěj Polášek	1814
Antonín Buchta	1817

TUPESY

mladší pudmistr	
Bartoloměj Chybík	1836
Jan Maňásek, čp. 19	1837–
Jan Pleva	1842

mladší rychtář	
František Čevela	1836

VÁŽANY

mladší pudmistr	
Jan Vaculík	1839
Fabián Trlida	1846

ZLECHOV

mladší pudmistr	
Jakub Pernička	1775
František Otrusíník, čp. 73 (půlláník)	1799–1802
Petr Hlaváček, čp. 65 (půlláník)	1810–
Antonín Cigoš, čp. 16 (půlláník)	1829–

mladší rychtář	
Jan Buchtík, čp. 17 (podsedník)	1798
Jan Čevela, čp. 64 (podsedník)	1810–1811
František Čevela	1820

Přehled nižších úředníků a služebníků v obcích panství Velehrad

	mladší pudmistr	mladší rychtář	konšelé	obecní hospodář	obecní písař	horný	jiné (počet)
Babice	ano	–	4	1	ano	–	vinohradní hotař, hlásný
Boršice	ano	ano	5	2	ano	ano	horník-vinohradní hotař (2), hotař, pastýř (3)
Cerony			2				
Domanín	ano	–	4	2	ano	ano	polní hotař, vinohradní hotař, pastýři, hlásní (2), posel, kostelníci (2)
Huštěnovice	ano	–	–	2	ano	–	pastýři, zvonář
Jalubí	ano	ano	6	2	ano	ano	vinohradní hotař, pastýři (2), hlásný při kostele, hlásný „v dědině“, kostelníci (2), hotař
Kostelany	ano	–	1	–	–	–	hajný (4)
Modrá							
Nedakonice	ano	–	3	2	ano	–	pastýři (2), hotař, hlásný (2), kominář (2), hajní
Ořechov	ano	–	2	1	ano	ano	policajt (2), pastýř (2), hlásný, hotař, vinohradní hotař, hajný (2), kominář (2)
Polešovice	ano	ano	5	2	ano	ano	horník (2 vrchnostenští, 1 obecní), kovář, hotař, hajný, sadčí, hoferský fojtík
Těmice	ano	–	2	1	ano	ano	posel, hlásný, zvonář, polní hotař, vinohradní hotař, pastýř
Traplice	–	–	ano	2	ano	–	pastýř (2), polní hotař
Tučapy	ano	–	3	1	ano	–	hotař, pastýř (2), hlásný, kominář (2), hajný
Tupesy	ano	ano	3	2	ano	–	pastýř
Vážany	ano	–	3	1	ano	–	hlásný, pastýř, hajný (2)
Velehrad	–	–	1	–	–	–	posel
Zlechov	ano	ano	6	2	ano	ano	hotař, vinohradní hotař, pastýři (2), hlásný (2), zvonář

Mgr. Lukáš Č o u p e k, Ph.D. (n. 1978) je ředitelem Státního okresního archivu Uherské Hradiště. Věnuje se regionální historii a dějinám správy, zejména v období 18. a 19. století.

Lower Municipal Clerks and Servants – To The Development of Municipal Authorities in Velehrad Domain before the year 1850

Abstract

In the times before the year 1850 the Velehrad domain was headed by an elected portreeve (Pudmistr) and a reeve named by the local authorities. However, they were not the only village officials. In many villages they had their helpers, mainly a younger magistrate and a younger village mayor. Further on they also chose a higher or lower number of councillors. A portreeve's financial management of the village property was checked by village bursars. Various helping activities according to current needs were carried out by paid village servants. The most important of them was a village copyist who was responsible for the written agenda. Among the village helpers there were also village herdsmen, field watchmen and a night watch who guarded the village itself. In the wine producing

villages, vineyard watchmen were elected to guard the vineyards. Village churches were looked after by sextons together with bell founders. Fire security was managed by chimneysweeps. Each village named and paid as many clerks as it needed. Practically everywhere – whether it was a little town or a village – there were just a village copyist and a younger portreeve.

Niedere Gemeindebeamte und Gemeindediener – zur Entwicklung der Gemeindeverwaltung in der Herrschaft Velehrad vor 1850

Z u s a m m e n f a s s u n g

In der Zeit vor 1850 standen an der Spitze jeder Gemeinde in der Herrschaft Velehrad ein gewählter Bauermeister (Gemeindevorsteher) sowie ein von der Obrigkeit ernannter Richter (Vogt). Sie waren jedoch nicht die einzigen Gemeindebeamten. In vielen Gemeinden hatten sie ihre Helfer, in erster Linie einen jüngeren Bauermeister und einen jüngeren Richter. Außerdem wählten sie sich je nach Größe der Ortschaft eine größere oder kleinere Anzahl Geschworne. Die Verwaltung des Gemeindevermögens durch den Bauermeister wurde von Gemeindegewirten geprüft. Verschiedene Hilfstätigkeiten nach Bedarf der Gemeinde wurden von bezahlten Gemeindedienern versehen. Der wichtigste von ihnen war der Gemeindegewirter, der die schriftlichen Amtsgeschäfte führte. Zu den Gemeindedienern zählten auch Gemeindegewirter, Feldhüter und die Nachtwächter für den Wachdienst im Ort. In Weinbaugemeinden wurden ein Bergmeister und zum Bewachen der Weingärten auch Weingartenhüter gewählt. Um die Kirche kümmerte sich der Kirchendiener gemeinsam mit dem Glöckner. Über den Brandschutz wachte ein Kaminfeger. Jede Gemeinde ernannte und bezahlte auch gerade so viele und solche Beamte, wie sie benötigte. Praktisch überall, ob es sich nun um eine Minderstadt oder ein kleines Dorf handelte, kamen ein Gemeindegewirter und ein jüngerer Bauermeister vor.

HIPPOLYT HOPP – HUDEBNÍ OSOBNOST MĚSTA HODONÍN

Pavčina Malíková, Hodonín

Souhrnné představení hudebního skladatele, jenž tvořil v období první poloviny 20. století s přihlídnutím na jeho působení v jihomoravském městě Hodoníně.

Úvod

Pokud se podrobněji zamyslíme nad hudební historií města Hodonína, jen stěží v ní nalezneme jména skladatelů, která by se zapsala do povědomí ať již hudebních vědců, či širší veřejnosti. Po čase bádání v archivech však narazíme na osobnosti, které jsou pro nás naprosto neznámé, avšak ve své době byli jistě uznávanými autoritami. Takovým byl i Hippolyt Hopp. Přesto, že toto jméno zní v našich končinách poněkud exoticky, jedná se o českého hudebního skladatele, pedagoga a regenschoriho, jenž byl hrdým a ryzím vlastencem. Hopp pocházel z Prahy, ale celý život spojil s krajem moravským, jemuž zasvětil převážnou část svého díla.

Vzhledem k tomu, že o Hoppovi nebyla dosud sepsána žádná monografická práce, opírá se veškeré bádání o archivní materiál, který je v jeho případě spíše kusý. Bohužel v žádné instituci neexistuje samostatný fond hodonínského skladatele, a proto se zprávy o jeho životě a tvorbě nacházejí rozestety v archivech téměř po celé České republice.

Život a dílo

Většina pramenů se shoduje na faktu, že se skladatel Hippolyt Hopp narodil v Praze dne 23. června 1869. O narození Hoppa však existují celkem dva záznamy, které pocházejí z Policejních reskripcí hlavního města Prahy. Tyto dva exempláře se však od sebe diametrálně odlišují a v údajích rozcházejí i přesto, že jsou vydány ke stejnému jménu a datu narození. V prvním z nich je uvedeno, že Hippolyt Hopp, hudební skladatel a učitel hudby, se narodil v Praze roku 1869. Na druhém pak stojí, že Hippolyt Hopp, *Musikore* neboli hudebník, se narodil roku 1869 v Kožlanech.¹ V hledaných matrikách města Kožlany se však v seznamu narozených dětí k datu 23. června 1869, ani celého toho roku nenachází žádné dítě s podobným jménem.²

Hippolyt Hopp starší, otec hodonínského skladatele, se narodil taktéž v Praze, a to v roce 1841.³ Vyučil se knihařem a své povolání provozoval opět v Praze, a to nejdéle do roku 1899, kdy je na oddacím listě skladatele uvedena zmínka, že otec zemřel.⁴ Matka Hippolyta Hoppa, také původem z hlavního města, pocházela z rodu Karla Tisky.⁵ Hippolyt⁶ sám byl nejstarší ze tří bratrů.

Mladému Hippolytu Hoppovi se dostalo vzdělání v rodné Praze. Absolvoval zde školu obecnou i měšťanskou.⁷ V roce 1885 pak nastoupil na Varhanickou školu v Praze,⁸ jejímž ředitelem byl tehdy varhaník a skladatel František Zdeněk Skuherský,⁹ jenž tuto funkci zastával v letech 1866–1889. Ve školním roce 1889/90 pak došlo ke sloučení Varhanické školy s Pražskou konzervatoří, což se dotklo i mladého varhaníka, jenž na škole studoval až do roku 1890. V tuto dobu byl jednotným ředitelem ústavu Antonín Bennewitz.¹⁰ Samotná výuka na ústavu probíhala nejprve formou ročního kurzu, který studenty seznamoval v teoretické rovině se základy harmonie, kontrapunktu a skladby, v rovině praktické pak se

zvládnutím číslovaného basu. Jednoletý kurz byl roku 1835 rozšířen na dvouletý. V době Hoppova studia se studium prodloužilo na tři roky.

Hippolyt Hopp, jak již bylo zmíněno, započal návštěvu ústavu ve školním roce 1885/86. Bylo mu dle záznamů šestnáct let. Do prvního ročníku nastupovalo celkem třicet čtyři studentů. Ne všichni však byli ve stejném věku. Věkové rozpětí posluchačů školy bylo dáno tím, že ústav vzdělával jednak mladší absolventy měšťanských škol, jak tomu bylo u Hippolyta Hoppa, dále pak konzervatoristy a gymnazisty, ale i starší studenty filozofie, nebo také řemeslníky, zejména varhanáře. Nejvyšší podíl na skladbě posluchačstva měli ale kandidáti učitelství, školní pomocníci a učitelé.

Mnoho z Hoppových spolužáků již během prvního ročníku, nebo po jeho ukončení školu opustilo. Bylo to dáno tím, že někteří studenti nezvládali nákladný život v Praze či náročnost školy. Druhý případ ovšem potkal také mladého Hoppa. Již od samého začátku studia nedosahoval pravděpodobně nejvyšších kvalit. Podle záznamů hlavního katalogu byl jediným předmětem, z něhož měl nejvyšší možnou známku „*velmi pilně*“, docházka. Kolonka prospěch/schopnost je pak vyplněna slovem „*neschopen*“, což znamenalo, že studentu nebude dáno ročník dokončit. V poznámkách katalogu varhanické školy z let 1885/86 však najdeme také zmínku o tom, že „*oprava o prázdninách se povoluje.*“¹¹ (Jedná se s nejvyšší pravděpodobností o opravu předmětu církevní zpěv.) Hoppovi se podařilo známku překlasifikovat 4. října 1886 z „*nedostatečně*“ na „*dobrý*“, přičemž kolonka schopnost byla taktéž přepsána ze stanoviska „*neschopen*“ na „*schopen*“. Úspěšnost všech studentů prvního ročníku nebyla všeobecně příliš vysoká a Hopp rozhodně nebyl jediným studentem, který musel známky opravovat.

Do druhého ročníku nastoupil tedy ve školním roce 1886/87 ve věku sedmnácti let.¹² V tomto roce mladý student bohužel vykazoval ještě horší prospěch nežli v roce minulém. Dle záznamů zatímního katalogu,¹³ který se pro rok 1886/87 dochoval, byl Hippolyt Hopp velmi špatným studentem. Svědčí o tom hned několik záznamů, které jsou popsány slovy „*málo prospívá*“,¹⁴ či „*neuměl motetta.*“¹⁵ Další pak „*Pilnost nestálá, v theorii i ve hře nedostatečný. Budíž napomenut!*“¹⁶ Nejdlejší zápis u pozdějšího skladatele je pak vázán na datum 10. března 1887. Zde byl velmi silně napomenut slovy: „*Vytykal jsem již několikrát nečistou, nepřesnou hru. Dnes přehrával 6. sešit preludií (konečně!) způsobem ošklivým (hudloval nesmírně). Na otázku může-li hrát tria, odpověděl jsem, že může hráti třeba Bacha, že zohyzdí svou hrou vše.*“¹⁷ Z těchto záznamů je patrné, že Hopp ve druhém ročníku také nestačil požadované látce s tím rozdílem, že zde již musel opakovat ročník celý.

Bohužel ani v dalším roce se jeho prospěch nevylepšil, což dokazují poznámky typu: „*sláb a nepříčinnivý*“,¹⁸ či „*zůstalo všechno při starém. Schází upřímná snaha.*“¹⁹ Paradoxně však i přes veškeré výtky a připomínky učitelů můžeme z hlavního katalogu známek vyčíst jasně zlepšení ve většině předmětů, které na škole absolvoval. O to více ale překvapí, že na konci hodnocení ročníku je uvedeno „*nepostupuje.*“²⁰ Případ tohoto skladatele však nebyl na škole ojedinělý. Na zdejšího ústavu bylo naopak zvykem, že se několiknásobným repetentům postup do dalšího ročníku nepovoloval. Je tedy pravděpodobné, že si mladý varhaník dal na jeden rok nucenou pauzu od studií a buď se dále vzdělával, nebo získával praktické zkušenosti v jednom z pražských chrámů.

Se studentem třetího ročníku Varhanické školy se tedy setkáváme opět v hlavním katalogu z let 1889/90, a to ve věku jednadvaceti let. Tohoto roku bylo Hoppovi konečně povoleno dovršit studium absolutoriem. O rok později, na konci roku 1891, zde ještě vykonal státní zkoušku ze zpěvu. Zda bylo studium varhanické školy pro Hippolyta Hoppa bezplatné, či si na studium přispíval, není jasné. První zmínky o poplatcích za studia se datují až ke školnímu roku 1889/90, a to půlročně deset zlatých. V zatímním katalogu z roku 1889/90 je u ně-

kolika jmen uvedena částka právě deseti zlatých, přičemž u Hippolyta tento údaj chybí.²¹ Můžeme se tedy domnívat, že jeden ze tří synů knihaře Hoppa staršího školu navštěvoval bezplatně. Po absolvování Varhanické školy v Praze pravděpodobně působil mladý umělec jako varhaník v jednom z pražských chrámů, neboť jej časopis Cyril v čísle z roku 1890 uvádí jako „Hypolit Hopp – varhaník v Praze.“²²

Praha ovšem nebyla skladateli souzena natolik, aby se stala natrvalo městem jeho působišť. Již roku 1891 putoval Hopp z rodných Čech na Moravu. Nezamířil však ihned na jižní Moravu, se kterou byl posléze tak úzce spjat a sžil se s jejím folklorem a zdejším lidem. Prvním působišťem se mu stalo rázovité Valašsko, přesněji město Valašské Meziříčí. Zde roku 1891 nastoupil první léta své učitelské praxe na C. k. Vyšším státním gymnasiu ve Valašském Meziříčí. První funkcí, kterou ve své započaté praxi vykonával, byla pozice vedlejšího učitele zpěvu.²³ Tuto funkci dle výročních zpráv gymnázia zastával celkem čtyři roky, tedy v letech 1891–1895.²⁴

V roce 1896 však již zamířil Hopp na moravsko-slovenské pomezí, do jednoho z nejstarších měst na řece Moravě, do Hodonína. Od roku 1896, kdy zde získal skladatel domovské právo, pak natrvalo až do konce svého života pobýval právě zde.²⁵ Hippolyt Hopp byl v době příchodu do Hodonína až do svých devětatdacetilet svobodný. V roce 1899 si vzal za manželku hodonínskou soukromnici Cecílii, rozenou Koperovou.²⁶ Cecílie se narodila 18. září 1856 v Hodoníně,²⁷ byla tedy o celých třináct let starší než Hopp. V době sňatku byla novomanželka již vdovou, a to po předešlém řediteli kůru hodonínského kostela Václavu Bártovi.²⁸ Ve sčítacích operátech, které jsou pro Hodonín zachovány, se dozvídáme, že manželé obývali společnou domácnost po celou dobu sňatku sami, což potvrzuje domněnku, že vzhledem k vysokému věku Hoppovy ženy byli manželé bezdětní.²⁹

V Hodoníně byl Hippolyt Hopp velmi činným kulturním buditelem. Působil jako dlouholetý regenschori a varhaník při chrámu sv. Vavřince, učil na české reálce, kde se staral o výuku zpěvu a hudby a obstarával zde také bohatý kulturní život. Byl neúnávným členem několika

The image shows a handwritten musical score for a mixed choir piece titled "Ta černovská neděla...". The score is written in ink on aged paper and includes piano accompaniment. The title is written in a cursive hand at the top. Below the title, it says "Smíšený sbor" and "na slova J. Mahena". The composer's name "Hippolyt Hopp" is written in the upper right corner. The score is divided into four systems of music. Each system has a vocal line and a piano accompaniment line. The lyrics are in Czech and include phrases like "Haj, hádi, hádi, haj, haj!", "Ta černovská neděla...", "a by svátá...", "viděla! veintor sed.", "Ta černovská neděla, is aj Krue, is aj Krue", "a by svátá... nemodli sa oče naš sovally chodis", "mi-dila...", "vavřince... haj by Mahar, brotunn haj! Haj!", "na ho báb...". The score includes various musical notations such as notes, rests, and dynamic markings like "Vivo" and "Meno mosso".

Ukázku rukopisu partitury smíšeného sboru Ta černovska neděla. Moravské zemské muzeum, Oddělení dějin hudby, A 14.029.

městských zájmových spolků – Měšťanské besedy a ochotnického spolku. Pravděpodobně byl také dirigentem pěveckého spolku Hlahol.³⁰ Pomáhal zakládat Společnost Slovenského muzea v Hodoníně a byl členem Sokola. Z některých zdrojů se dozvídáme o jeho působení v hodonínských pěveckých sborech, jako např. v Hodonském sboru dámském.³¹ Nezanedbatelné je také Hoppovo vlastnictví a vedení hudební školy. Bohužel hledání bližších informací o této škole zůstalo neúspěšné. Z jeho mimohodonínských aktivit přidejme četné styky se slovenským prostředím, brněnské působení v hudebním odboru Klubu přátel umění a zjištěnou korespondenci s olomouckým katolickým mecenášem Karlem Dostálem-Lutinovem.

Jistě nejzásadnější profesí pro Hoppa byla pedagogická činnost. Jak již bylo zmíněno, Hopp působil po odchodu z Prahy jako učitel na gymnáziu ve Valašském Meziříčí. Druhým působištěm se mu pak stala nově založená vyšší střední škola v Hodoníně – česká reálka, do jejíž osnov byly zařazeny předměty hudba a zpěv. O působení skladatele na hodonínské reálce se dozvídáme zejména z ročních a výročních zpráv ústavu, které vycházely každoročně na sklonku letních prázdnin. V 10. roční zprávě Zemské vyšší české reálky v Hodoníně za rok 1903/04 vyšel v úvodu článek o desetiletém působení ústavu. Z této zprávy se dozvídáme také o učitelích zpěvu a hudby, kteří zde postupně zpěv vyučovali. Prvním vedlejším učitelem zpěvu a hudby, což jsou předměty, které se dle ročenky začaly vyučovat ve školním roce 1895/96, byl Vincenc Damec. Na ústav nastoupil 15. září 1895 a působil zde přesně jeden rok. Jeho působení se ale nakonec vyšplhalo až na roky dva, jelikož opětovně na reálku nastoupil 16. září 1902 a svou činnost zde ukončil 15. září 1903. Damec byl profesně Hoppovy nejbližší, jelikož kromě působení na reálce provozoval také svou hudební školu a nějakou dobu se střídal s pražským rodákem ve funkci ředitele kůru. Dalším učitelem zpěvu vedle Damece byl Antonín Brotan,³² narozený 12. září 1873 ve Žďánicích u Kyjova. Posledním jmenovaným mezi učiteli zpěvu a hudby je Hippolyt Hopp. Ze zprávy v ročence je patrné, že v době prvního desetiletí působil na ústavu ve stejné době jeden až tři učitelé zpěvu.

Ve školním roce 1904/05 byl jmenován do funkce vedlejšího učitele pouze učitel reálky Hippolyt Hopp.³³ Byl tehdy jediným vedlejším učitelem zpěvu, přičemž předmět hudba se v roce 1904/05 již nevyučoval. Na této pozici setrval až do 6. března 1918, jelikož poté musel ústav kvůli zdravotním komplikacím opustit.

Na reálce se Hopp nezaměřoval pouze na výuku hudby. Byl také kulturním buditelem, jenž se svými žáky připravoval vlastenecká vystoupení, tzv. Akademie. Díky nim škola vedla svůj vlastní notový archiv, který spadal pod správu učitele hudby. Na výčtu děl obsažených v archivu můžeme příkladně vidět vlastenecký charakter působení Hoppa na ústavu. Nechyběli zde samozřejmě velikáni české hudby jako Bedřich Smetana a Antonín Dvořák, ale nalézáme zde také díla Hoppových současníků – Františka Musila, Antonína Ptáčka, Julia Rauschera či Karla Bendla.

Významná byla také tvůrčí spolupráce s dalším Hoppovým současníkem, který byl krátkou dobu jeho kolegou z učitelského sboru – s Jiřím Mahenem.³⁴ Mahen působil na škole od 16. září 1907 do 15. září 1908 jako suplent českého a německého jazyka. Spisovatel a dramatik pobyl v Hodoníně sice pouze rok, ale i za tuto dobu se stihl do kulturního dění jihomoravského města zapsat velmi výrazně. Poznamenaly jej, tak jako ostatní hodonínské spoluobčany, události roku 1907 ve slovenské obci Černová.³⁵ Na tento popud pak Mahen napsal báseň *Černovská masakra*, jež vyšla 29. října 1907 v Hodoníně nákladem novin Slovácko. Ihned poté, co byla obdržena zpráva o černovských událostech, svolal Andrej Hlinka, odvolaný místní farář, který v tu dobu pobýval v Hodoníně, jménem Společnosti Slovenského muzea v Hodoníně protestní akci do Besedního domu. Hlinka měl v tento večer přednášku ohledně kulturních poměrů na Slovensku. Před i po přednášce byly uvedeny dva smíšené

sbory za řízení sbormistra Hippolyta Hoppa. Událostem v Černové byl věnován ještě tzv. Slovenský večer, který se konal 15. prosince 1907 opět v Besedním domě. Celý program byl zahájen smíšeným sborem *Ta černovská neděla*. Právě toto dílo bylo výsledkem spolupráce tehdejších kolegů z reálky – Jiřího Mahena (text) a Hippolyta Hoppa (hudba). Báseň byla vytištěna v Hodoníně v tiskárně R. Fencla a prodávána po deseti haléřích ve prospěch sirotků po černovských obětech.³⁶ O tom, že se spolupráce kolegů profesorů z reálky hodonínským občanům líbila, svědčí vzpomínaný článek novin Slovácko z 24. prosince 1907, jenž byl uveden textem: „*Nejzajímavější z celého programu byl Hoppův sbor na slova Mahenova.*“³⁷

Nejspíše prvním významnějším českým spolkem z Hodonína byl čtenářsko-zpěvácký spolek Svatopluk, který měl dle svých stanov za cíl „...*pěstovati četbu a hudbu, pořádati přednášky a výlety, zábavy, divadelní představení a pod.*“³⁸ Tehdy se však již Svatopluk jmenoval Měšťanská beseda. Spolek byl veskrze apolitický, byl spíše zaměřen na kulturní a osvětovou činnost. Stanovy spolku z roku 1889 platily až do roku 1919, kdy došlo k jeho změnám spolu s názvem na Osvětový Spolek Masaryk v Hodoníně.³⁹ Nejvýznamnějším starostou, tj. předsedou spolku Měšťanská beseda, byl František Hess, jenž byl současně také předsedou Matice hodonské. Spolek zřizoval mimo jiné funkci ředitele zpěvu, kterou zastávali postupně Jaroslav Koutecký, Alois Menšík, Karel Hausner či Antonín Příhoda. V roce 1901 byl zvolen Antonín Filla, který se však záhy funkce vzdal, a na jeho místo nastoupil Hippolyt Hopp.⁴⁰ Během roku spolek pořádal pěvecká vystoupení, plesy a dobročinné zábavy, jejichž výtěžky putovaly na podporu chudých občanů a studentů. Velmi cenným pramenem k Hoppově činnosti v hodonínské Měšťanské besedě jsou dochované zápisy schůzí, které zachycují léta 1902–1938. Jelikož se seznam členů dochoval pouze od roku 1901, nemůžeme přesněji říci, ve kterém roce se do tohoto spolku Hopp zapsal. V protokolu jednatele zprávy sepsané v roce 1902 za rok 1901 se však dozvídáme, že byl skladatel jmenován mezi činnými členy besedy a byl velmi aktivní v oblasti koncertní, která zahrnovala i koncerty tzv. Besedního kvarteta, složené z pánů Hoppa, Dorazila, Kolíska a Bezdíčka, jež provádělo vokální úpravy rozličných skladeb. Ze zápisu schůzí, které se nám dochovaly, můžeme konstatovat, že mezi roky 1901–1905 byl Hopp jedním z neaktivnějších členů spolku a výrazně se zasloužil o kulturní činnost celé organizace a propagaci hudby v Hodoníně. Pořádal koncerty, vedl notový archiv, tzv. knihovnu a byl také členem užšího výboru spolku.

Účinným prostředkem k národnímu uvědomování byla také dramatická, zejména ochotnická představení v českém jazyce. Ani Hodonín nebyl výjimkou, a tak byl již před rokem 1892 založen Ochotnický spolek. Ten se 16. května 1892 přejmenoval na Klub divadelních ochotníků a byl takto zaregistrován do spolkového katastru. Hodonínský spolek provozoval svá představení na vysoké úrovni, o čemž svědčí čestné uznání, které bylo Ústřední Maticí divadelní uděleno celkem třikrát, a to v letech 1903, 1908 a 1910. Spolek se nezabýval pouze činoherní tvorbou, ale studoval i hudebně-dramatická představení. První operu, kterou divadelní spolek uvedl, byl opus skladatele Viléma Blodka *V studni*, kterou pomohl se souborem nastudovat právě Hopp.⁴¹ Je pravděpodobné, že se soubor neomezil pouze na jednu zpěvohru, ale ve svém repertoáru jich měl více.

Působení umělecké osobnosti Hoppa se neomezovalo pouze na hodonínský region. Skladatel udržoval četné kontakty s moravskou kulturní elitou. Byl členem Klubu přátel umění, jenž sídlil v Brně. Klub vedl dlouhá léta Leoš Janáček a sdružovali se v něm jednak moravští hudební skladatelé, ale také místní výtvarníci či literáti. Můžeme tedy usuzovat, že se Hopp mohl osobně setkat jednak s Janáčkem, ale také dalšími významnými současníky, jako byl Jaroslav Kvapil či Cyril Metoděj Hrazdira.

Významným odvětvím Hoppovy činnosti byla také dráha skladatelská. Hopp jako národně myslící skladatel se zaměřoval na českou problematiku, která se odrážela zejména

v písňové a sborové tvorbě. Byl klasickým smetanovským typem skladatele, rád ve své tvorbě používal lidovou melodiku a velmi dbal na slovo. Skladatelská činnost však zřejmě vzhledem k jeho povinnostem učitele a regenschoriho nebyla příliš obsáhlá. Počet jeho děl čítá dle různých zdrojů asi na čtyřicet pět opusů. Dodnes jediná stále živá díla jsou dva díly klavírního cyklu *Dětem pro radost* (op. 21. a 31). Tyto dva cykly čtyřručních instruktivních skladeb jsou didakticky zaměřeny na praktické zvládnutí elementární techniky klavírní hry pro začínající klavíristy. Cykly jsou natolik zdařilé a oblíbené, že se dodnes používají ve výuce klavírní hry na základních uměleckých školách v naší zemi. Další díla již bohužel toto štěstí neměla a stala se pouze archivním záznamem. Ostatní tvorbu můžeme rozdělit na skladby dochované a nedochované V první skupině se nacházejí např. drobné charakteristické klavírní skladbičky, jako jsou pochod *Vzhůru na národopisnou*, jedna ze skladatelských prvotin autora. Dále pak *Nálada č. 2*, *Nálada č. 3* a *Valse Capricietto*. Následují skladby vokálně-instrumentální, které zastupují především písně *Naše řeč*, *Králem* a *Dvě písně*. Jelikož Hopp působil mimo jiné jako sbormistr, hraje v jeho hudební tvorbě nezastupitelnou roli odvětví sborové. Z dochovaných děl jmenujme jednak *Vodotrysk* pro mužský sbor, a dále díla pro smíšený sbor *Svatební pochod* a *Ta černovska neděla*. Bohužel nedochované jsou orchestrální *Moravské tance*, *Slovácké tance* a *Valašský tanec*. Dále pak symfonická báseň *Šuměna* a instrumentální *Maličkosti*.

Ačkoli Hopp zažil hrůzné doby první světové války, nikdy nenastoupil vojenskou službu, která potkala některé jeho kolegy z hodonínské reálky, pro něž se většinou stávala osudnou. Na české střední škole působil až do druhého pololetí školního roku 1917/18. Školu však musel kvůli náhlé nemoci opustit 6. března 1918.⁴² Zemřel zanedlouho poté 29. května 1919 ve věku nedožitých padesáti let.

Mylně se v několika zdrojích uvádí jako místo úmrtí jeho dlouholeté působiště Hodonín. Tuto skutečnost potvrzuje fakt, že hledaný údaj nebyl v dané matrice zemřelých v letech 1901–1924 nalezen.⁴³ V pamětní knize města Hodonína, která byla vedena od roku 1914, se však na straně 193 setkáváme s poznámkou o úmrtí sledovaného hudebního skladatele. „*Hippolyt Hopp ředitel kůru a hudební skladatel v Hodoníně zemřel ve čtvrtek 29. 5. 1919 v 51. roce věku svého v Praze. Pohřben byl na Olšanech. Byl dobrý Čech.*“⁴⁴ Tento údaj potvrzuje také další zdroj, a to matrika domovských příslušníků z let 1913–1924,⁴⁵ kde je u jména Hippolyta Hoppa uvedeno datum jeho smrti s poznámkou Praha.⁴⁶

Závěr

Tímto pohledem na Hippolyta Hoppa, českého hudebního skladatele, jsme se seznámili s osobností, která zapadá do tehdejší doby boje za rovnoprávnost, či dokonce samostatnost českého národa. Hopp se však vymyká tím, že nebyl pouze varhaníkem, ředitelem kůru, pedagogem a skladatelem, byl především hrdým Čechem, vlastencem, který své vědomosti a schopnosti neváhal využít k propagaci češství a k šíření této myšlenky.

Jednou z jeho nejvýznamnějších činností byla dráha pedagogická. Jeho působení v Hodoníně by se dalo přirovnat k velké řádce těch českých profesorů, kteří neúnavně podporovali ve studentech vlastenectví v těžkých dobách před vyhlášením samostatného státu. Mírou zainteresovanosti a aktivity prostřednictvím tzv. „akademii“ však zde vynikal a nese nemalou zásluhu na národním uvědomění spoluobčanů.

Pro současnost je nejdůležitější Hoppova dráha skladatelská. Dle rozborů dochovaných vokálních děl by se dalo usuzovat na velmi vlastenecký charakter tvorby. Hopp nebyl skladatelem progresivním, držel se spíše klasických tendencí a možná proto se nám jeho skladby tzv. smetanovského typu zdají poněkud archaické a pro interpretaci v dnešní době nejsou

příliš přitažlivé. O to významnější se nám však jeví skladby instrumentální. Jedná se zejména o cyklus skladeb *Dětem pro radost I., II.*, jenž je dodnes hojně využíván pedagogy zejména na základním stupni hudebního vzdělávání u nás. Hopp zde bravurně využil svých didaktických vloh a tendenci k hudební programovosti, které vložil do drobných charakteristických skladeb procvičující žákům a studentům dovednosti ve čtyřruční klavírní hře.

Bohužel nejméně zpráv se dochovalo k jeho působení na hodonínském kůru. I tato Hoppova činnost byla velmi záslužná a dotýkala se nemalé části místního obyvatelstva.

Pražského rodáka Hippolyta Hoppa tak můžeme po výčtu všech jeho aktivit směle zařadit k nejvýznamnějším osobnostem Hodonína první poloviny 20. století.

Poznámky:

- 1 Obec Kožlany se nachází na Plzeňsku, v okrese Královickém. Z tohoto kraje pochází rodina Hoppova z otcovy strany. Národní archiv, Policejní ředitelství I., konskripce, karton 193, obraz 778.
- 2 Většina dostupných materiálů ohledně Hippolyta Hoppa se shoduje na údaj, že se narodil v Praze. Sám Hopp jako své místo narození uváděl rovněž Prahu.
- 3 Národní archiv, Policejní ředitelství I., konskripce, karton 193, obraz 779.
- 4 Moravský zemský archiv Brno (dále jen MZAB), Oddávkové listiny, Farní archiv schr. III, svazek A, 1899, s. 200.
- 5 Národní archiv, Policejní ředitelství I., konskripce, karton 193, obraz 779.
- 6 Podíváme-li se na etymologii jména Hippolyt, zjistíme, že je v naší oblasti velmi nezvyklé a téměř nepoužívané. Při pátrání po skladateli se tak člověk může setkat s různými podobami tohoto jména. Ať již jsou to varianty s měkkým či tvrdým *i/y* (Hipolit, Hypolyt, Hypolit, Hipolyt), nebo také se zdvojeným či jednoduchým *p* (Hippolyt, Hipolit). Jedná se zde o složeninu dvou slov *hypo* a *lit*. V českém překladu znamená jméno podkoní, nebo přepřahač koní. V matrikách a různých archivních materiálech se nejčastěji u hodonínského skladatele setkáváme s tvarem Hippolyt. Tento tvar však není ani dnes ani v historických pramenech a dobovém tisku ustálený. Skladatel se sám, jak je vidno z dochovaných archiválií, podepisoval právě jako Hippolyt Hopp.
- 7 Státní okresní archiv Hodonín (dále jen SOKA), fond Gymnázium Hodonín, inv. č. 22, XXV. Výroční zpráva Zemské vyšší reálky v Hodoníně za školní rok 1918/19, s. 4.
- 8 Archiv hl. města Prahy, fond Varhanická škola, Katalog 1885/86, inv. č. 113, karton 4, nečíslováno.
- 9 František Zdeňek Skuherský (1830–1892) byl český hudební skladatel, pedagog a hudební teoretik. Vystudoval gymnázium v Hradci Králové a poté absolvoval pražskou varhanickou školu. Později působil v Innsbrucku, kde vedl místní pěvecký sbor a stal se ředitelem kůru v univerzitním chrámu. Poté se vrátil do Prahy, v roce 1866 nastoupil na místo ředitele varhanické školy, kde setrval až do roku 1890. Zároveň s tímto působením přednášel hudební teorii na univerzitě a věnoval se skladatelské práci.
- 10 Antonín Bennewitz (1833–1926) byl český houslový virtuóz, dirigent a hudební pedagog. Spoluzakládal České kvarteto.
- 11 Archiv hl. města Prahy, fond Varhanická škola, Hlavní katalog 1885/86, inv. č. 113, karton 4, nečíslováno.
- 12 Archiv hl. města Prahy, fond Varhanická škola, Hlavní katalog 1886/87, inv. č. 114, karton 5, nečíslováno.
- 13 Zatímní katalogy byly vedeny ke každému žáku a nahrazovaly třídní knihy.
- 14 Archiv hl. města Prahy, fond Varhanická škola, Zatímní katalog 1886/87, inv. č. 115, karton 5, nečíslováno.
- 15 Tamtéž.
- 16 Tamtéž.
- 17 Tamtéž.
- 18 Archiv hl. města Prahy, fond Varhanická škola, Zatímní katalog 1887/88, inv. č. 117, karton 5, nečíslováno.

- 19 Tamtéž.
- 20 Archiv hl. města Prahy, fond Varhanická škola, Hlavní katalog 1887/88, inv. č. 116, karton 5, nečíslováno.
- 21 Archiv hl. města Prahy, fond Varhanická škola, Zatímní katalog 1889/90, inv. č. 120, karton 5, nečíslováno.
- 22 Cyril XVII., č. 9, s. 66.
- 23 Vedlejší učitel nebyl zaměstnán na plný pracovní úvazek, často vykonával vedle učitelství i jiné povolání.
- 24 SOkA Vsetín, fond Gymnázium Valašské Meziříčí, XII. Zpráva C. k. Vyššího státního gymnásia ve Valašském Meziříčí, Přerov 1892, s. 89.
- 25 SOkA Hodonín, OÚ-H, Sčítací operáty 1910, inv. č. 1776, folio 307.
- 26 Cecílie byla manželskou dcerou Jana Kopera, půllánika v Hodoníně a Anny z rodu Jana Ludvy. V některých materiálech je uvedena také jako Cecílie Hoppová, rozená Koprová.
- 27 MZAB, Oddávkové listiny, Farní archiv schr. III, svazek A, 1899, s. 200. Ve sčítacích operátech SOkA, OÚ-H Sčítací operáty 1900, inv. č. 1678, folio 82 je uvedeno jako datum jejího narození 12. 9. 1858.
- 28 Václav Bárta (1835–1897) byl hodonínský pedagog a od roku 1869 místní regenschori. Zde se stal stoupencem nových reformních snah. Při působení na kůru prosazoval skladby např. Josefa Nešvery. Jeho působnost v Hodoníně se neomezovala jen na chrámovou hudbu, ale působil i jako kapelník Spolku vojenských vysloužilců. Spolek po jeho smrti v roce 1897 převzal jeho žák Jindřich Krejčí. Bárta na hodonínském kůru působil celkem dvacet pět let. Konec jeho funkce zachycuje zajímavá korespondence mezi farním úřadem a biskupskou konzistoří a mezi konzistoří a varhaníkem samotným, která se dochovala v Diecézním archivu v Rajhradě.
- 29 Ve zkoumané matrice narozených dětí nebyl Hippolyt Hopp uveden jako otec u žádného z novorozeňat v Hodoníně v rozmezí let 1895–1906. SOkA Hodonín, OÚ-H, Sčítací operáty 1900, inv. č. 1678, folio 82.
- 30 M e c h u r o v á, A.: *Hodonínský symfonický orchestr* [bakalářská diplomová práce]. Brno 2010, s. 6.
- 31 Slovácko, 30. 5. 1907, ročník I., č. 11, s. 3.
- 32 Antonín Brotan (1873–1949) byl český sbormistr a pedagog. Studoval na gymnáziu v Brně, pedagogicky působil v Mikulčicích, Lužicích a v Hukvaldech. Po působení na české realce v Hodoníně se stal ředitelem měšťanské školy v Příboře. Byl činný také jako skladatel a sběratel slezských a valašských písní, které upravoval pro klavír a zpěv.
- 33 Jmenován byl zemským výnosem zemského výboru moravského ze dne 25. 10. 1904, č. 70. 155.
- 34 Jiří Mahen (1882–1939) byl český básník, dramatik a publicista. Po působení v Hodoníně a Přerově žil v Brně, kde vydával články v Lidových novinách. V letech 1918–1922 byl dramaturgem Národního divadla v Brně, od roku 1921 působil také v Městské knihovně v Brně. Dodnes po něm nesou tyto instituce své jméno.
- 35 27. října 1907 bylo ve slovenské obci Černová u Ružomberoku maďarskými četníky usmrceno bajonety patnáct nevinných osob slovenské národnosti za to, že se snažily vzdorovat posvěcení nového kostela, který vybudovaly z vlastních peněz, Maďary vnucovaným děkanem Pazurikem. Občané trvali na tom, aby kostel vysvětil slovenský rodák Andrej Hlinka, jenž upadl v nemilost kvůli své podpoře Vavro Šrobára na Uherském sněmu.
- 36 Slovácko, 13. 12. 1907, ročník I., č. 39, s. 3.
- 37 Slovácko, 24. 12. 1907, ročník I., č. 41, s. 2.
- 38 Hodonínské listy, r. III., č. 2, 26. 1. 1889.
- 39 S p ě v á k, P.: *Občanské elity Hodonína a jejich spolkový život 1861–1914* [diplomová práce]. Brno 2011, s. 83.
- 40 MZAB, f. G 327, Osvětový spolek Hodonín, karton 1, Zprávy měšťanské besedy 1902–1914, nečíslováno.
- 41 Č a d a, V.: *Hodonín: minulost a socialistická přítomnost města*. Brno 1979, s. 249.
- 42 SOkA Hodonín, Gymnázium Hodonín, XXV. Výroční zpráva Zemské vyšší realky v Hodoníně za školní rok 1918/1919, s. 3–4.
- 43 MZAB, Hodonín, Matrika zemřelých města Hodonína 1901–1924, inv. č. 5332.
- 44 SOkA Hodonín, Archiv města Hodonína, Pamětní kniha města Hodonína, inv. č. 296, s. 193.

- 45 Je zde také v řádku patřící rodinným příslušníků uvedena manželka Cecilie, nikoliv však žádný potomek, což potvrzuje teorii, že Hippolyt Hopp a Cecilie Hoppová zůstali v manželství bezdětní.
- 46 SOKA Hodonín, Archiv města Hodonína, matrika domovských příslušníků, inv. č. 136, s. 62.

Prameny:

- Archiv hlavního města Prahy, Varhanická škola. Karton V. Hlavní katalogy z let 1885/1886, 1886/1887, 1887/1888, 1888/1889, 1889/1890.
- Archiv hlavního města Prahy, Varhanická škola. Karton V. Zatímní katalogy z let 1886/1887, 1887/1888, 1889/1890.
- Diecézní archiv biskupství brněnského, Biskupská konzistoř Brno. Hodonín 1664–1949.
- Diecézní archiv biskupství brněnského, Varhaníci. Hodonín korespondence.
- Masarykovo muzeum Hodonín, výroční zprávy reálky v Hodoníně.
- Moravský zemský archiv v Brně, Matice Hodonská, G 325.
- Moravský zemský archiv v Brně, Matriky.
- Moravský zemský archiv v Brně, Spolek Svatopluk/Měšťanská beseda, G 327, karton I.
- Národní archiv, Policejní ředitelství I., konskripce.
- Státní okresní archiv Hodonín, Archiv města Hodonína. Index majitelů domů 1914.
- Státní okresní archiv Hodonín, Archiv města Hodonína. Kronika (Pamětní kniha) města Hodonína 1914–1928.
- Státní okresní archiv Hodonín, Archiv Města Hodonína. Matrika domovských příslušníků 1913–1924.
- Státní okresní archiv Hodonín, Gymnázium Hodonín. Výroční zprávy české reálky v Hodoníně.
- Státní okresní archiv Hodonín, Okresní úřad Hodonín. Sčítací operáty 1900, 1910.
- Státní okresní archiv Hodonín, Okresní úřad Hodonín. Spolkový katastr.
- Státní okresní archiv Hodonín, Archiv města Hodonína. Česká reálka v Hodoníně.
- Státní okresní archiv Hodonín, Archiv města Hodonína. Kostelní záležitosti.
- Státní okresní archiv Vsetín, Gymnázium Valašské Meziříčí.
- Zemský archiv v Opavě, Karel Dostál-Lutinov. Karton V. Korespondence přijatá.

Mgr. Pavlína Malíková (n. 1987), vystudovala Pedagogickou fakultu Univerzity Hradec Králové. Ve svém odborném zájmu se věnuje hudební didaktice a popularizaci děl jihomoravských autorů.

Hippolyt Hopp – Musical Personality of Hodonín

A b s t r a c t

Hippolyt Hopp was an important personality of musical scene. On the break of 19th and 20th centuries he lived in South Moravian city of Hodonín. One of the fields of his interests was his pedagogical activities. He was a teacher at two Czech secondary schools – at the Imperial and Royal Higher Grammar School in Valašské Meziříčí and later at Czech Foundation Grammar School in Hodonín which is the most important part of his pedagogical effort. As it is evident from the preserved records he was not only a teacher but also a cultural awakener, collector of mainly Czech writers' works and organizer of musical events. Unfortunately almost no information concerning his own musical school which he founded and ran in Hodonín was preserved. But it can be supposed that it was this institution for which he composed his most famous work – two cycles of instructive piano compositions *For Kid's Joy I,II*. Another remarkable part of Hippolyt Hopp's activities were his enlightenment efforts. He was a member of several cultural societies. The most important one for him was City Union in Hodonín formerly the society Svatopluk. He was a choir master here and a long-time chairman of the committee. His work in a famous Brno society Club of the Friends of Arts led by Leoš Janáček was very important for his activities outside Hodonín. The sources about his functioning as a leader of the church choir in Hodonín are very scarce. We cannot even find out the exact time when he was in charge of the choir and no scores were preserved as well.

Unfortunately only thirteen scores of about forty-five he wrote were preserved. But the scores preserved prove that Hippolyt Hopp may be characterised as a great musical personality of the cultural life of Hodonín as well as a Proud Czech.

Hippolyt Hopp – eine Musikpersönlichkeit der Stadt Hodonín

Zusammenfassung

Hippolyt Hopp war eine bedeutende Persönlichkeit des Musiklebens, die zur Wende des 19. und 20. Jahrhunderts in der südmährischen Stadt Hodonín tätig war. Eine Sphäre ihres reichhaltigen Wirkens war die pädagogische Laufbahn. Hopp war Lehrer an zwei tschechischen Mittelschulen – zum einen am k.u.k. Höheren Staatsgymnasium in Valašské Meziříčí und später an der Tschechischen Stiftungsrealschule in Hodonín. Besonders wesentlich ist seine Zeit in Hodonín. Aus den erhaltenen Quellen ist ersichtlich, dass er an der Schule nicht nur als Pädagoge wirkte, sondern auch als kultureller Erwecker, Sammler von Werken überwiegend tschechischer Verfasser sowie als Organisator von Musikveranstaltungen. Leider blieben fast keine Angaben zu seiner eigenen Musikschule erhalten, die Hopp in Hodonín gründete und leitete. Jedoch darf man annehmen, dass er gerade für diese Institution sein berühmtestes Werk komponierte – zwei Zyklen instruktiver Klavierstücke *Den Kindern zur Freude I, II*. Ein weiteres nicht zu vernachlässigendes Wirkungsfeld von Hippolyt Hopp war die Volksbildung. Der Komponist war gleich in mehreren Kulturvereinen Mitglied und wirkte dort aktiv mit. Die bedeutendste Vereinigung war für Hopp die Měšťanská beseda (Bürgerverein) in Hodonín, früher Verein Svatopluk. Hier bekleidete er die Funktion des Chorleiters und er war langjähriges Ausschussmitglied. Wichtig für den Einfluss seines Werks über die Stadtgrenzen hinaus war auch seine Tätigkeit im berühmten Brünner Klub der Kunstfreunde, der lange Zeit von Leoš Janáček geleitet wurde. Die wenigsten Quellen sind zu Hopps Funktion als Regenschori in Hodonín überliefert. Aus den spärlichen Berichten können nicht einmal die genauen Jahreszahlen herausgelesen werden, wann er die Funktion ausübte, und es blieb auch keinerlei Notenmaterial aus der ungefähren Zeit seiner Kirchenchorleitung erhalten. Zu unserem Bedauern sind von den insgesamt etwa fünfundvierzig von ihm komponierten Werken nur die Noten zu dreizehn Kompositionen überliefert sind. Das uns erhaltene Werk unterstreicht jedoch die Charakterisierung von Hippolyt Hopp als große Persönlichkeit des Hodoníner Kulturlebens und vor allem als stolzen Tschechen.

BĚŽNÉ FUNGOVÁNÍ VĚZNIC KRAJSKÝCH SOUDŮ V RAKOUSKU-UHERSKU A REPUBLICE ČESKOSLOVENSKÉ NA PŘÍKLADU VĚZNICE V UHERSKÉM HRADIŠTI

Jan Zámečník, Vojenský ústřední archiv, Praha

Běžný provoz věznice v Uherském Hradišti, stejně jako ostatních věznic v Rakousku-Uhersku a meziválečném Československu, byl ovlivněn především ustanoveními domácího řádu a předpisů pro dozorce, ať už šlo o jednotlivé fáze a typy výkonu trestu, práci vězňů či jejich vyučování.

Běžné fungování věznice je, podobně jako v případě jakýchkoliv jiných institucí, třeba řídit předpisem, v prostředí vězeňství první poloviny 20. století nazývaným *domácí řád*. Ten stanovoval běžnou podobu denního režimu a průběhu trestu, povinnosti i práva vězňů; také zaváděl sankce a tresty za porušování jeho ustanovení.

Obecně vzato byl domácí řád vydáván vždy pro všechny věznice daného typu prezidiem c. k. vrchního zemského soudu, popřípadě ministerstvem spravedlnosti v době Československé republiky. Vězeňské správy jednotlivých věznic jej poté schvalovaly k použití v každé věznici zvlášť, ovšem odlišnost domácích řádů v rámci věznic jednoho typu byla minimální, daná především jejich prostorovými dispozicemi a počtem vězňů. Domácí řád měl být přístupný v úřední knihovně a vyvěšen v každé cele, aby se zajistila každému vězni možnost řádně se s ním seznámit. Domácí řády nebyly vydávány či aktualizovány nijak pravidelně (ostatně jako trestní zákon č. 117 ř. z. z 27. 5. 1852, na který byly navázány a jenž zůstal v platnosti s průběžnými úpravami až do roku 1950).¹

V době zahájení fungování nové věznice v Uherském Hradišti byl v platnosti domácí řád vycházející z *Domácího řádu pro věznice c. k. krajských soudů*, který byl vydán a podepsán v Brně v roce 1883 prezidentem Vrchního zemského soudu Edelmannem.² V roce 1936 pak byl vydán *Domácí řád pro věznice krajských soudů*, který platil do svého nahrazení v roce 1945.

Zásadním prvkem domácího řádu bylo rozdělení vězňů do dvou základních skupin podle fáze jejich pobytu ve vězení – vyšetřovanci byli vazebně stíháni, ale doposud pravomocně neodsouzeni, naproti tomu trestanci byli již na základě trestního zákona odsouzeni k trestu odnětí svobody, a to dle stupňů buď k jednoduchému či tuhému vězení, nebo jednoduchému či těžkému žaláři (každý stupeň mohl být zpřísněn rozsudkem nebo na základě ustanovení domácího řádu), podle tohoto stupně a délky trestu byli odsouzení případně předáváni do trestnic.³

V zásadě však vyšetřovanci a trestanci neměli spolu, podobně jako muži a ženy, přijít do kontaktu, zároveň také vyšetřovanci měli, pokud to bylo možné, být drženi pouze v samovazbě, k čemuž ve věznici v Uherském Hradišti sloužil především samostatný trakt samovazeb. Pokud to například z kapacitních důvodů nebylo možné, neměli být nikdy dohromady dva vyšetřovanci, které by spojoval prošetřovaný případ.⁴

Domácí řád ovlivňoval pobyt ve vězení od samého počátku nejenom statutem, jaký byl vězňům udělen. S prvními ustanoveními se vyšetřovanci či trestanci setkali již při svém nástupu, kdy jim standardně byly odebrány veškeré nedovolené osobní věci, přesto ale „...uvězněným vyšetřovancům a trestancům k jednoduchému žaláři, k jednoduchému aneb tuhému vězení odsouzeným jest užívání vlastního prádla a šatstva dovoleno. Smějí však po-

vždy jen jeden jednoduchý oblek mít. Také jest jim k pokrývání hlavy užívati domácí čepice.“⁵ Avšak neměli-li povolení či možnost opatřit si a nosit vlastní prádlo nebo oděv, dostávali uvěznění erární vězeňské ošacení.⁶

S oblečením a nástupem do vězení je spojená také otázka hygieny ve věznici – ta byla důležitá už z toho důvodu, že v uzavřené komunitě bylo nebezpečí šíření jakýchkoliv nakažlivých nemocí nebo parazitů velmi vysoké. Podle domácího řádu byli vězni při přijetí prohlédnuti, okoupani, podle délky případného trestu také oholeni nebo ostříhání.⁷ Podle § 6 domácího řádu také měli mít možnost (nebo spíše povinnost) dodržovat hygienu též v průběhu pobytu ve vězení. K dodržování hygieny se vázalo také stříhání vlasů a holení vousů, které ve sledovaném období ve věznici za příplatek podle počtu hlav prováděl jeden z dozorců. Podle domácího řádu byli vězni holeni každý týden a stříhání jednou za čtrnáct dnů.⁸ Podobný rytmus byl také při střídání prádla, které bylo vězňům vyměňováno za čisté jednou týdně, výjimka platila pro vězně zaopatřené vlastním prádlem, kteří mohli dostávat čisté častěji, pokud čištění uhradili z vlastních prostředků. Ložní prádlo bylo vyměňováno jednou měsíčně.⁹

Protože základem vězeňství v první polovině 20. století bylo především výchovné působení na vězně, především na trestance, byla jim uložena jednak povinnost účastnit se bohoslužeb, tak také povinnost účastnit se vyučování.¹⁰ Toto vyučování bylo určeno všem mladistvým, ale také všem trestancům odsouzeným na více než pět měsíců, mladším třiceti pěti let, kterým zároveň chyběly základní znalosti (čtení, psaní, počty).¹¹ Vyučování probíhalo v době pracovní činnosti, která byla jinak povinná pro všechny trestance a při jejím výběru mělo být přihlíženo také k jejich schopnostem, případné odbornosti a civilnímu zaměstnání, nebo také ke stupni vězení/žaláře, k němuž byl trestanec odsouzen. Trestanci, kteří měli povolení obstarávat si jídlo z vlastních prostředků, neměli povinnost, pouze možnost pracovat, stejně jako vyšetřovanci, kteří však práce vykonávali takřka pouze na svých celách.¹² Vězni za režijní práce pro věznici nedostávali žádnou mzdu; za práce pro soukromníky dostávali pouze část mzdy – polovina jim byla ukládána a vydána až při opuštění věznice, druhou polovinu mohli se svolením inspektora použít – pro nákup ke své potřebě nebo na podporu příbuzných mimo věznici.¹³

Vedle povinností vězňů obsahoval domácí řád také jejich práva, v podstatě šlo o právo na kontakt s příbuznými a přáteli „dobré pověsti požívajících“¹⁴ a o výše zmíněné právo na nákup tzv. vedlejších požitků. Vězňům byl kontakt s lidmi mimo věznici dopisem nebo při návštěvě povolen dle stupně přísnosti uvěznění buď jednou za měsíc (žalární trestanci), jednou za týden (trestanci vězením) nebo kdykoliv po povolení (vyšetřovanci).¹⁵ Množství požitků bylo omezeno především finančně na polovinu mzdy, ale stanoven byl také nevyšší týdenní limit. Většina vedlejších požitků byla v podobě jídel, která se jinak na vězeňském jídelníčku objevovala pouze sporadicky – slanina, vařená vejce, máslo, pivo či šňupavý tabák (kouření bylo ve věznici zakazováno).¹⁶

Dále domácí řád obsahoval předpisy, jak se mají samotní vězni chovat. Často se v nich opakovaly příkazy a zákazy již dříve uvedené (zákaz nepovolené komunikace s lidmi mimo věznici, udržování čistoty, poctivost při práci, pozornost při vyučování i bohoslužbě). Zdůrazňována byla úcta k zaměstnancům věznice, poslušnost vůči nim, stejně jako vůči trestancům pověřeným dozorem nad zachováváním pořádku na celách. Vězni ze samovazby měli zakázáno jakkoliv se stýkat s jinými vězni, ostatní měli svolení komunikovat pouze se spoluvězni na společné cele nebo v práci. Společná komunikace byla omezena také při chůzi a i na vycházce mohli spolu vězni mluvit pouze ve dvojici.¹⁷ Zároveň „...byl-li nějaký vězeň jiným vězněm uražen, aneb bylo-li mu jinak ublíženo, není mu dovoleno sobě samému pomoci zjednati, nýbrž stěžuj si u dozorce neb žalárníka.“¹⁸ Spolu s tím byly zakázány také jakékoliv „obchodní“ vztahy mezi vězni, ale i darování či vyměňování nebo půjčování si věcí.

Lehce komicky a jako samozřejmá věc pak v domácím řádu působí § 22: „*Vězňové necht se o útěk nepokoušejí a necht se chránit podporovati takového podniku a upozorují-li přípravy k prchnutí aneb úmluvy o něm, ať oznámí je dozorcí aneb žalářníkovi.*“¹⁹ Také měli vězni zakázáno mít u sebe cokoliv, co jim nebylo výslovně povoleno (provazy, nože, peníze, sirky a podobné), což mohli dozorcí kdykoliv kontrolovat.²⁰

Disciplinární tresty vynucující ustanovení domácího řádu jsou uvedeny v samém závěru. Trestání však nemuseli být jen samotní viníci, ale také ti, kdo jejich jednání či přípravy neohlásili nebo při něm napomáhali. Došlo-li k trestnému činu, pak byli souzeni podle trestního zákoníku, ale šlo-li o pouhé porušení domácího řádu, mohli být potrestáni na jeho základě disciplinárním trestem. „*Tresty disciplinární jsou: 1. důtka, 2. odejmutí vedlejších požitků aneb jiných výhod na čas, 3. půst o vodě a chlebě, 4. spoutání, 5. tvrdé lože, 6. vazba o samotě v kázeňské komůrce, 7. zavření o samotě v temné komůrce. S tresty pod 6 a 7 uvedenými spojeno jest vždy tak, že ten, jehož se týče, zbaven jest vedlejších požitků a zvláštní stravy, výhody odesílati a přijímati dopisy, přijímati návštěvy z venku a že vyloučen jest ze společné procházky. Ukládati tresty disciplinární přísluší předsedovi soudu. Stížnost na ně nemá odkládacího účinku.*“²¹

Poslední věcí, kterou domácí řád pro věznice určoval, byl denní pořádek. V létě vstávali vězni v šest ráno, v chladném období o hodinu později, po osobní hygieně, úklidu cely a snídani sestávající z dávky chleba, většinou s polévkou, byla od sedmi či osmi hodin do poledne doba práce, odpolední práce pak byla od půl druhé do sedmi, do ní ovšem zasáhlo „*odpoledne od 4½ až do 5 hod. požívání vedlejších dávek pokrmových a odpočinek.*“²² Spát šli vězni kolem půl deváté večer. Odlišný denní program byl pak v neděli nebo ve svátek, kdy vězni vstávali vždy v osm hodin dopoledne a v devět se účastnili (katolické) bohoslužby. Ve sváteční den také byli vězni zbaveni pracovní povinnosti, měli se zabývat především četbou nebo zpracováváním školních úkolů, psaním dopisů, případně jinou nezakázanou činností.²³

Zvláštním předpisem pak byly upraveny podmínky pro výkon trestu v samovazbě, z větší části však vycházely z domácího řádu. Podle § 1 tohoto předpisu byl výkon trestu v samovazbě doporučen pro prvotrestance a mládež, aby se tak zajistilo, že nebudou „*nakaženi ostatními trestanci.*“²⁴ Vězeň v samovazbě nesměl komunikovat s žádnými spoluvězni. Platila pro ně specifická nařízení ohledně vyučování či návštěv bohoslužeb.²⁵ U každého vězně v samovazbě měla být jednou za čtrnáct dnů provedena inspekce, zároveň jej měl nejméně jednou týdně navštívit lékař a pravidelně byla provedena prohlídka cely.²⁶ Častěji také mělo být kukátkem kontrolováno, „*zda je u trestance vše v náležitém pořádku.*“²⁷ Doba výkonu trestu v samovazbě však podle zákona nesměla přesáhnout tři měsíce trvání bez přerušení a takto odpykaná doba byla počítána jako 1,5 násobek.²⁸

Předpisy a nařízení nebyli ovšem svázáni pouze vězni, také práce dozorců se musela řídit domácím řádem, nadto byla také podřízena služebním předpisům. Optikou předpisů pro dozorce pak lze pozorovat, jak dalece byl nařízenými ovlivňován pracovní i běžný život úředníků a státních zaměstnanců.²⁹

Tyto předpisy v první řadě určovaly strukturu řízení dané věznice, kterou vedl žalářník (*Kerkermeister*, později ředitel nebo správce věznice), jemuž byli podřízeni dočasní či definitivní vězeňští dozorcí. Správu věznice pak kontroloval vězeňský inspektor – jeden ze soudců, který tím byl pověřen. Přirozeně byla dozorcům i žalářníkovi předepsána služební uniforma.³⁰

Výrazně byl omezen pohyb dozorců nejen ve službě, zvláště pak správce věznice, který při každém delším opuštění věznice musel předat dozor nad věznicí svému zástupci určenému soudním prezídiem. Pro opuštění věznice na déle než dvě hodiny pak sám musel

žádat prezídium o dovolení. Volnější režim měli vlastní dozorcí, kteří měli určenu dobu, kdy nebyli ve službě a nemuseli se zdržovat ve věznici.³¹ Zajímavé v tomto směru je, že většina dozorců nebyla z Uherského Hradiště a dojížděla z okolních vesnic, kde mnozí měli vlastní hospodářství.³²

Zvláštní postavení státních úředníků, jmenovitě dozorců, a jejich podřízenost předpisům v každém okamžiku zcela pregnantně specifikuje § 6: *„Zalářník a dozorcí vězňů nechtě se ve službě i mimo ni snaží o přísně spořádaný a střídavý způsob života a vyhýbají se všemu, čím by mohla být zpochybněna jejich služební nepředpojatost.“*³³

Ve službě se měli dozorcí k vězňům chovat nejenom přísně, ale také přátelsky a trpělivě, také jim bylo zakázáno jakékoliv týrání vězňů nebo nadávky; naproti tomu se s nimi nesměli stýkat jiným než dovoleným způsobem, nesměli *„...jim ani nic darovat, půjčit, prodat, přinést, ani od nich nic přijmout, vypůjčit si, koupit, vyměnit nebo použít k osobní potřebě.“*³⁴ Byla od nich očekávána naprostá nestrannost a profesionalita. Snad trochu překvapivě působí důslednost, s jakou je ve služebních předpisech prikazováno, že *„vězňům je zpravidla vykáno.“*³⁵

Úkolem správce věznice byla organizace a dozor nad vězeňskými dozorcí; měl zodpovědnost za jejich službu i správné chování a za bezproblémový chod věznice. Každý den a nejméně každou druhou noc pak měl v nepravidelných časech provádět kompletní prohlídku věznice a dbát na dodržování domácího i služebního řádu, ale také kontrolovat zabezpečení budovy proti požáru nebo jinému nebezpečí nebo zda vězni nepřipravují útěk.³⁶ Kerkermeister zodpovídal také za přijímání nově dodaných vězňů, jejichž údaje zapisoval do přijímacího listu (*Aufnahmliste*) a dbal na jejich zařazení podle daných kritérií (pohlaví, kategorie vězení). Zodpovídal ovšem i za návštěvy „cizích“ lidí ve věznici, které osobně povoloval.³⁷ Zároveň bylo úkolem správce věznice zajistit, aby mohla být každému vězni, který měl pracovní povinnost, přidělena práce, která by jej plně zaměstnala a žádný z vězňů tak nezahálel.³⁸ A konečně zodpovídal správce nejen za přijímání vězňů a průběh trestu, ale také za jejich propouštění a vedení dalších úředních záznamů o provozu věznice.³⁹

Úkolem samotných dozorců pak byl dozor nad dodržováním předpisů vězni, kontrola klidu na chodbách i celách a dohled nad vězni ve věznici nebo mimo ni, pokud k tomu byli žalářníkem určeni.⁴⁰ Nejdůležitějším úkolem dozorců byla podle předpisů každodenní kontrola všech cel a vnitřních i vnějších prostor věznice. *„Dozorcí jsou se vši zodpovědností povinni na celách a ložnicích vězňů, které jim byly svěřeny, každý den provést prohlídku všech míst a přesvědčit se, že dveře, okna, zámky, mříže, přístroje a části zařízení nejsou poškozeny, že v nich nejsou ukryty pracovní nástroje a jiné nemístné věci, a že nejsou činěny přípravy k útěku. [...] Vizitace je vždy prováděna za přítomnosti vězně, obdobně je vždy přibrán druhý dozorce.“*⁴¹

Zvláštní pozornost při dozoru byla předepisována, pokud se vězni pohybovali po chodbách (při cestě do kaple, k práci, na výuku) i při všech činnostech vězňů mimo cely. Nejkomplikovanější situace přirozeně nastávala mimo areál věznice při venkovních pracích, kdy bylo hlídání vězňů obzvláště obtížné.⁴² K povinnostem dozorců patřila také organizace práce dle pokynů žalářníka či rozdělování jídel a přilepsení vězňům.

Služební předpisy upravovaly také jednotlivé části denního pořádku včetně zvláštních předpisů pro noční službu, při níž měli dozorcí povinnost dodržovat co možná největší klid, pročež v noci nosili dozorcí boty s plstěnými podešvemi.⁴³

Úkolem dozorců bylo vězně vychovávat, aby po svém propuštění byli schopni a odhodláni žít poctivě a bezúhonně. Za tímto účelem se nedílnou součástí výkonu trestu stávala jak pracovní činnost, tak výchova školní a morální. Obojí byly většinou vykonávány v uzavře-

ném areálu věznic, i když na některé práce vězni odcházeli i mimo areál – bylo tomu tak v případech, že bylo zapotřebí prostor nebo strojů či nástrojů, které věznic neměla a ani do ní nemohly být dopraveny či zapůjčeny, nebo šlo o zemědělské práce mimo areál. Ve všech případech však museli být vězni pod dohledem strážce.⁴⁴

Pro některé práce bylo třeba vytvořit dílny, pro něž původní plány věznic vyhradovaly dvě větší místnosti ve druhém patře západovýchodního traktu vedle ženských chórů nad kaplí;⁴⁵ podle publikace *Vězeňství v Československé republice* z roku 1930 měla věznic zřízeny čtyři dílny,⁴⁶ v roce 1942 pak sedm dílen, a sice obuvnickou, krejčovskou, truhlářskou, litografickou, tiskařskou a zámečnickou dílnu a prádelnu. Tyto dílny ovšem byly „...jen jednoduše zařízeny a vybaveny jen většinou pro nutné opravy inventárních předmětů věznic.“⁴⁷

Tzv. domácí práce, tedy úklid v justičním areálu, nošení paliva, práce v kuchyni či například zahradní práce, vězni přirozeně nevykonávali v dílnách, ale různé v areálu, kde se která práce nacházela.⁴⁸

Samotné účely práce byly v podstatě tři: Jednak snaha vězně zaměstnat, aby nezahláli a případně neplánovali útěk. Dalším prvkem byla snaha vězně vzdělat a vychovat k práci. „Byla zdůrazňována i důležitost pracovního výcviku, který měl vězni umožnit snazší začlenění do společnosti, po jeho propuštění z věznic.“⁴⁹ Tato snaha přímo souvisela se snahou o nápravu trestanců a zlepšení jejich situace po návratu do běžného života tak, aby bylo sníženo riziko recidivy. Třetím a mnohdy zásadním účelem práce vězňů byla snaha alespoň částečně kompenzovat náklady státu na vězeňský systém a usnadnit ekonomickou situaci jednotlivých věznic.⁵⁰

Také u věznic v Uherském Hradišti se podle archivních materiálů zdá, že nezanedbatelná část prací byla pro erár, ať už při zajišťování běžného denního chodu věznic, nebo drobné opravy či úpravy v jejím areálu. V příjmech věznic hrály významnou roli také sezónní zemědělské práce. Obecně se ale jak poměry jednotlivých prací, tak jejich přínos v jednotlivých letech lišily, protože ne vždy se podařilo zajistit tytéž smlouvy anebo nebylo možné vězně, kteří byli právě k dispozici, využít pro stejné práce.

Bohužel v prozkoumaných archivních materiálech týkajících se přímo věznic v Uherském Hradišti je pouze několik jmen firem, pro které byli vězni zaměstnáni, ovšem všechna jsou uvedena spíše nepřímou a nikdy prostřednictvím smlouvy; podstatně více lze zjistit o pracích vězňů prováděných pro správu věznic.

Jde-li o práce pro soukromé firmy, nejprve se již v roce 1901 objevuje názvem firma Baťa, od níž je ve zmíněných archivních materiálech pouze pracovní výkaz *Arbeitsliste über die Probe-Stücklohn-Arbeit für den Patschen-Erzeuger, Anton Baťa*, ale bez jakýchkoliv bližších informací.⁵¹

Další firmou, která je v archivních materiálech jmenována je *Österreichische Fettgewinnungsgesellschaft m. b. H.* Tato firma obchodovala s přístroji oddělujícími tuk z odpadních látek a od zákazníků tento tuk také vykupovala k použití v technických mazivech. Spolupráce věznic s touto firmou začala v květnu 1916, není však jasné, zda trvala i po skončení války.⁵²

V roce 1924 byla zahájena spolupráce mezi věznicí a firmou Heřmana Morgensterna, která v Uherském Hradišti vyráběla nábytek, na leštění, sestavování a vyplétání součástí židlí, k čemuž mělo být využito patnáct trestanců a pět trestanek. „K tomu účelu jest ovšem zapotřebí, aby majitel a dílvedoucí jmenované firmy měli právo a povolení ve věznicí v pracovním přímo asi týden dozorcí a trestancům práci ukázati a naučiti.“⁵³ V říjnu téhož roku byl Morgensternův návrh na zaučení a následující spolupráci s věznicí brněnským prezidiem přijat.⁵⁴

Jako jedna z běžně zmiňovaných prací vězňů v první polovině 20. století se v literatuře objevuje práce v zemědělství, obzvláště během náročných sezónních prací (např. žní). Tře-

baže se zmínky o vyslání vězňů na zemědělské práce objevují také v archivních materiálech poměrně nezdědky, jsou zjevná některá negativa takové práce, jako například vzdálenost pracovního prostoru od věznice nebo účinné zabezpečení vězňů na velké otevřené ploše pole omezeným počtem dozorců. Na začátku května 1901 se k otázce použití vězňů v zemědělství vyjádřilo také ministerstvo práva, které ji z výše uvedených důvodů pro krátkodobé a nesezónní práce důrazně nedoporučovalo: „*Není možno stav vězňů navyšovat pro krátký čas polních prací. [...] Pokud se týká druhů prací, mají být vězni [...] vysíláni na následující práce [...]: náprava škod způsobených povětrnostními podmínkami, požáry, obnovy atd.*“⁵⁵ Ministerstvo také doporučilo k takovým činnostem používat pouze spolehlivé vězně.⁵⁶

V literatuře nejčastěji se objevující prací vězňů je bezpochyby lepení sáčků. Ve věznici byla zřízena sáčkárna vyrábějící zboží pro uherskohradištskou papírnickou firmu J. Šubert, která odebírala všechnu výrobní kapacitu věznice. V roce 1928 správa věznice musela pro nedostatek kapacit odmítnout nabídku firmy Papirografie.⁵⁷ Třebaže práce na lepení sáčků nebyla nijak náročná ani výdělečná, byla pro věznice výhodná především v tom ohledu, že nekladla žádné nároky na profesní výcvik a fyzickou zdatnost vězňů a mohla být vykonávána bez jakékoli dílenské vybavenosti, přímo na celách včetně samovazeb.

Mnohem lépe lze z archivních materiálů zdokumentovat některé práce, které byly součástí vnitřní ekonomiky věznice.

Jednou z takových prací bylo zřízení a provoz zahrady, která byla celá v obezděném areálu věznice, severně od budovy samovazeb, tzv. hospodářského dvora a jednoho z vycházkových dvorů, vlastně severně od současné zdi věznice v místě dnešního autobusového nádraží.⁵⁸ Podobně jako v jiných věznicích sloužila zahrada jednak k zaměstnání vězňů, jednak k „přilepšení“ ekonomiky věznice, která díky zde pěstovaným plodinám ušetřila na nákupu potravin, především brambor či kořenové zeleniny. O vedení prací na zahradě vypovídá zpráva správy věznice prezídiu krajského soudu z 15. října 1924. „*Ve zdejší věznici jest dozorce Josef Müller již 15 roků vedením zahradnictví pověřen. Týž zvelebil naši zahradu, která dříve ani zahradou nazývána býti nemohla, neb byly to jen samé příkopy a násypy z rumu při stavbě této věznice zůstavi. [...] Roční bilance vězeňského zahradnictví [...] vykazuje vždy značný čistý zisk; tak v roce 1922 – 8.411 Kč 29 hal. a v roce 1923 – 9.396 Kč 08 hal. což jest z této malé plochy /:104 kroky široká a 75 kroků dlouhá:/ pěkný výtěžek.*“⁵⁹ Zdá se tedy, že prostor zahrady byl upraven až kolem roku 1909.⁶⁰ Závěrem této zprávy je ještě zhodnocen přínos zahrady pro samotné hospodářství věznice a zásobování kuchyně: „*Správa věznice jest co se týče zasobování zeleninou k stravování vězňů úplně soběstačitelná a dovedností dozorce Müllera děje se stravování vězňů zvláště v létě a na podzim z větší části ze zahrady.*“⁶¹

Řada prvků fungování věznice v první polovině 20. století byla způsobena nutností improvizace. Jedním z nich bylo zavedení chovu králíků ve věznici, který měl umožnit, aby i přes komplikovanou potravní situaci dostávali vězni maso podle předpisů.⁶² Brněnské prezídium v roce 1916 napsalo: „*Vzhledem k problémům v zajišťování nutných požadavků při stravování vězňů, zejména masa pro nemocné vězně, nařizuje ministerstvo spravedlnosti, aby v každé mužské trestnici, v níž doposud není chov králíků zaveden, [...] byl zřízen chov králíků za účelem zužitkování masa při zaopatřování vězňů.*“⁶³ Na základě tohoto doporučení byl zaveden v uherskohradištské věznici chov králíků, k jejichž vyživování však nedostačovala tráva z pozemků věznice, a tak byla k jejímu získávání vybrána louka „V Tenici“, pronajatá od města za 100 K ročně od roku 1917.

Správa věznice pravidelně podávala zprávy o chovu králíků, z nichž lze vyčíst řadu pozoruhodných informací. Např. v roce 1917 k začátku roku měla věznice 2 samce, 10 samic a 56 mladých králíků. V průběhu roku se narodilo 82 králíků a 56 králíků bylo poraženo na maso pro nemocné vězně (86,08 kg masa, výnos chovu dosáhl v roce 1917 tedy 585 K 35 h). Na sta-

vu chovu králíků lze také sledovat obecné proměny hospodářské situace – v roce 1919 ještě z 95 nových králíků 55 zahynulo, v roce 1920 to bylo pouhých 14 ze 120. Zlepšení poměrů se ale promítlo také v pozvolném útlumu chovu králíků, tak v roce 1923 si pak již správa věznice přestala pronajímat louku „V Tenici“ – chov králíků byl natolik zredukován, že dostačovala tráva z pozemků věznice.⁶⁴

Dozorcům, kteří se na dozoru při práci vězňů podíleli, byly vypláceny odměny, a to v průběhu doby podle různého klíče – buď ve stanovené výši, nebo v procentech podle zisku z práce, při níž asistovali.⁶⁵

K činností běžného chodu věznice zcela jistě náleží také výuka vězňů, která se konala společně v jedné místnosti v prvním patře západovýchodního křídla; účastnili se jí ti, jimž to určoval domácí řád. Pouze samovazební vězni se vzdělávali na svých celách, k čemuž je měl učitel nejméně jednou týdně navštívit.

Pro uherskohradištskou věznici byly v roce 1901 schváleny předpisy týkající se vyučování vytvořené na základě předpisů zaslanych z jiných věznic a přizpůsobeným místním podmínkám.⁶⁶

Za náplň výuky tento řád stanovoval znalosti, které byly určeny pro obecné školy. „*Vyučování ve škole vztahuje se na čtení, psaní, počítání, na jazyk, stejně jako hlavní pojmy přírodopisu a zeměpisu se zvláštním důrazem na vlast...*“⁶⁷ O znalostech vězňů, a tedy i jejich povinnosti účastnit se vyučování, se rozhodovalo na základě zkoušky, kterou procházeli ihned po nástupu do vězení.⁶⁸ Výuka byla naplánována podle rozvrhu hodin v předpisech z roku 1901 pro vzdělávání v základních školních dovednostech pro každou ze dvou tříd na čtyři dny po jedné vyučovací hodině odpoledne, další dvě hodiny týdně byly vyhrazeny pro výuku katolického náboženství.⁶⁹

Tento rozvrh hodin pro věznic v Uherském Hradišti však nebyl přesně dodržován – dle výročních výkazů se vyučování konalo většinou pouze dvakrát týdně, ovšem v jednotlivých letech v různé dny. Zdá se tedy, že tento rozvrh byl časově naddimenzován podle větších věznic.⁷⁰ Ve věznici okresního soudu se vyučování, vzhledem ke krátkým trestům zdejších vězňů, většinou nekonalo vůbec.⁷¹

Cíl výuky byl jasně definován v předpisu pro vyučování: „*Poněvadž vyučování ve vězeňské škole by mělo být vězňům po jejich návratu na svobodu k užitku.*“⁷² Z toho důvodu měla být výuka zaměřena především na realie a praktické použití poznatků. Aby se vězni mohli učit i mimo vyučovací dny, zadával jim učitel úkoly, především cvičení v psaní a počtech.⁷³ Vězeňský učitel podával výkaz o výuce prezidentu krajského soudu každý měsíc, v němž hodnotil chování, píli a pokrok svých vězeňských žáků,⁷⁴ a pak na závěr vyučovací periody.⁷⁵

Vedle přímé výuky učitelem měla věznice také knihovnu, která byla určena pro vězňe – byla využívána především vyšetřovanci, jež měli podstatně více volného času. Trestanci ve sledované době si výjimečně mohli také nechat zasílat odborné knihy či časopisy, pokud to na základě jejich dobrého chování schválil ředitel věznice. Vězeňská knihovna byla spravována učitelem a také doplňována na základě jeho návrhů. Knihovna měla v roce 1901 178 německých a 201 českých knih⁷⁶ a v roce 1915 potom 203 německých a 386 českých knih, které byly vězni často využívány.⁷⁷ Ještě v září 1926 byl poměr knih obou jazyků poměrně podobný a správa věznice žádala prezidium Krajského soudu o peníze na nákup knih s dodatkem, že „*Počet českých knih, [...], pro stav vězňů nestačí.*“⁷⁸

Podle zprávy vězeňského učitele Richarda Starnovského věznici nejvíce chyběla odborná literatura, kterou také někteří vězni požadovali. „*Jsou mezi vězni i lidé inteligentní, kteří mají přehled literatury, a žádají tu něco z oboru technologie, tam zase z oboru národohospodářského, neb racionálního hospodářství atd. a toho všeho naše knihovna postrádá.*“⁷⁹

Otázka přístupnosti knih a literatury vězňům nabyla na větší důležitosti pro správu věznic v okamžiku, kdy ve věznici byli vězni političtí, kteří podléhali odlišnému, v době monarchie i první republiky v mnohém mírnějšímu, zacházení a předpisům, ať už se týká literatury, oblečení, jídla nebo například práce.⁸⁰ Nebezpečí takových vězňů a důvod zvýšené pozornosti spočívaly především v riziku ovlivnění ostatních vězňů jejich názory. Jedním takovým vězňem byl v uherskohradištské věznici za první republiky komunista Jan Prachař, kterému mohli příbuzní přinášet knihy a tiskoviny. Poté, co jednomu z dozorců (jako vězeň v samovazbě se s jinými vězni nestýkal) půjčil politický tisk, měl povoleno dostávat pouze nepolitickou literaturu.⁸¹ Jak dále říká zpráva krajského soudu: „...v některých trestnicích a věznicích je provozována komunistická propaganda. Zatčení komunisté využijí prý mnohdy dobu svého uvěznění k tomu, aby doplnili své všeobecné vědomosti a prohloubili své znalosti komunismu. [...] věnují prý se studiu spisů národohospodářských, speciálně pak spisů Marxových...“⁸² Podle zprávy prezidia tak političtí vězni spíše rozšiřují své politické vzdělání a upevňují svůj názor, takže „...po odpykání trestu stávají se z nich vybraní agitátoři, pracovníci a znalci komunismu.“⁸³ Nadto ministerstvo také upozorňovalo na nebezpečí propagace ze strany politických vězňů mezi spoluvězni. Jak vyplývá také ze zprávy z Uherského Hradiště, riziko propagandy nebylo eliminováno ani umístěním politického vězně do samovazby.

Přestože otázka dějin vězeňství není v české (a do značné míry ani zahraniční) historiografii důsledně prozkoumána, je možné konstatovat, že pro území Moravy je v obecné rovině a v rámci směrnic výše popsané běžné fungování věznic platné na úrovni věznic téhož typu – jak především díky fakticky unifikovaným předpisům, tak díky z archivních materiálů doložitelnému častému korespondenčnímu kontaktu jednotlivých věznic a výměně zkušeností s řízením a provozem.

Poznámky:

- 1 Uhlík, J.: Skoro stoletý zákon a nápravné instituce 2. poloviny 19. století. *České vězeňství* 1, 1999, s. 39.
- 2 *Domácí řád pro věznici c. k. zemského soudu v Brně*, Brno 1883. V daném roce byl tento řád vydán pro věznici v Brně, pro další věznic byl vydáván postupně – např. v roce 1884 pro Znojmo, 1885 pro Olomouc – s minimálními úpravami. Rok vydání řádu pro věznici krajského soudu v Uherském Hradišti není z prostudovaných materiálů určitelný, na základě pramenů však lze předpokládat, že to bylo ještě před rokem 1897. Tento domácí řád v maximální možné míře vycházel z výše zmíněného řádu z roku 1883. Pro účely této studie pak je jako základní zdroj použit *Domácí řád pro věznici c. k. krajského soudu v Olomouci*, jehož ustanovení byla konzultována s archivním materiálem.
- 3 Uhlík, J.: c. d., s. 39 a 43. Pravidla, podle kterých byli vězni dodáváni k výkonu trestu do trestnic, není možné zobecnit na celou sledovanou dobu, protože nerozhodovala pouze délka trestu a jeho přísnost, ale tato pravidla se přirozeně měnila, ať už na základě změny předpisů nebo rozhodnutím ministerstva či prezidia Vrchního zemského soudu byla dočasně pozměňována, aby reflektovala kapacitní podmínky v jednotlivých institucích. Také mohlo být rozhodnuto o individuální výjimce.
- 4 *Domácí řád pro věznici c. k. krajského soudu v Olomouci*, Brno 1885, § 1, s. 1.
- 5 Tamtéž, § 3, s. 1.
- 6 Tamtéž, § 3, s. 2.
- 7 Tamtéž, § 2, s. 1.
- 8 Tamtéž, § 7, s. 3. Také v otázce úpravy vlasů a vousů byli vězni stratifikováni. Žalávní trestanci mohli nosit delší vlasy a vousy jenom za dobré chování a v případě, že byl jejich trest kratší než tři měsíce; naproti tomu vyšetřovanci a „trestanci vězením“ směli nosit delší vlasy i vousy bez

udaných podmínek, pouze s tím, že u vyšetřovanců nesmí dojít k zásadní proměně stříhu vlasů nebo způsobu úpravy vousů oproti době jejich přijetí do věznice.

- 9 Tamtéž, § 6, s. 3.
- 10 Moravský zemský archiv (dále jen MZA), fond C 48 Krajský soud v Uherském Hradišti, II. manipulace, karton 30, folio 244r. Byly-li tyto bohoslužby pro vyznání, k němuž se daný vězeň hlásil, pořádány.
- 11 *Domácí řád pro věznici c. k. krajského soudu v Olomouci*, Brno 1885, § 10, s. 3.
- 12 Tamtéž, § 11, s. 4.
- 13 Tamtéž, § 12-14, s. 4–5. Na celách byly prováděny na nástroje nenáročné práce, např. draní peří či lepení pytlíků.
- 14 Tamtéž, § 16, s. 6.
- 15 Tamtéž, § 16, s. 6.
- 16 Tamtéž, § 15, s. 5–6. Týdenní limit pro nákup vedlejších požitků představoval 3 zl pro vyšetřovance nebo 1 zl pro trestance vězením či 40 kr pro trestance žalářem. Požitky byly vězňům dávány denně mimo žalární trestance, kteří požitky dostávali pouze ve čtvrtek a v neděli.
- 17 Tamtéž, § 28, s. 9.
- 18 Tamtéž, § 19, s. 7.
- 19 Tamtéž, § 22, s. 7–8.
- 20 Tamtéž, § 23, s. 8.
- 21 Tamtéž, § 33, s. 11–12.
- 22 MZA, fond C 48, II. manipulace, karton 30, sk. 16/1, folio 242.
- 23 Tamtéž. Denní pořádek uváděn podle nařízení c. k. krajského soudního prezidenta Putny z 2. 3. 1901. Ve sledovaném období však docházelo k jeho proměnám, ať už z klimatického, nebo organizačního důvodu. Většina těchto změn v archivních materiálech správy věznice v podobě předpisu zachována není, ale lze je pozorovat např. z popisů mimořádných událostí.
- 24 Tamtéž, folio 227v.
- 25 Tamtéž, folio 230r.
- 26 Tamtéž, folio 230r.
- 27 Tamtéž, folio 230v. Originál: „...ob bei dem Sträflinge Alles in gehöriger Ordnung sei.“
- 28 Tamtéž, folio 231r.
- 29 *Dienstunterricht für den Kerkermeister und Gefangenaufseher des k. k. Kreisgerichtes in Olmütz*, Brno 1885. Tento text k předpisům pro dozorce vychází opět ze znění určeného pro věznici v Olomouci. Text je však odlišen od původního znění předpisů pro brněnskou věznici prakticky jen ruční změnou názvu věznice. Předpisy pro dozorce byly vydávány podobným způsobem jako Domácí řád, na který také byly navázány.
- 30 Tamtéž, § 2, s. 1.
- 31 Tamtéž, § 4, s. 2.
- 32 MZA, fond C 6 Vrchní zemský soud Brno, II. manipulace, karton 1106, folio 125–126.
- 33 *Dienstunterricht für den Kerkermeister und Gefangenaufseher des k. k. Kreisgerichtes in Olmütz*, § 6, s. 3. Originál: „Der Kerkermeister und die Gefangenaufseher haben sich in und außer dem Dienste eines streng geregelten, nüchternen Lebenswandels zu befleißigen und Alles sorgfältig zu vermeiden, wodurch ihre dienstliche Unbefangeneheit beeinträchtigt werden könnte.“
- 34 Tamtéž, § 10, s. 4. Originál: „...ihnen weder etwas schenken, leihen, verkaufen, zutragen, noch von ihnen etwas annehmen, erborgen, kaufen, eintauschen oder zur Privatbestellung übernehmen.“
- 35 Tamtéž. Originál: „...die Gefangenen sind in der Regel mit ‚Sie‘ anzureden.“
- 36 Tamtéž, § 13–17, s. 4–5.
- 37 Tamtéž, § 18–25, s. 5–10.
- 38 Tamtéž, § 37, s. 15–16.
- 39 Tamtéž, § 39, s. 16–17, § 44–51, s. 18–21.
- 40 Tamtéž, § 52, s. 22.
- 41 Tamtéž, § 57, s. 23. Originál: „Die Aufseher sind bei strenger Verantwortung verpflichtet, die ihnen zur Aufsicht zugewiesenen Schlafgefängnisse und Zellen täglich in allen ihren Theilen genau zu untersuchen und sich zu überzeugen, ob nicht die Thüren, Fenster, Schlösser, Gitter, Geräthe und Einrichtungsstücke beschädigt, Arbeitsgeräthe oder andere ungehörige Gegenstände in denselben

- versteckt, oder Vorbereitungen zu einer Entweichung getroffen sind. [...] Muß die Visitation in Anwesenheit der Gefangenen vorgenommen werden, so ist immer ein zweites Aufsichtsorgan beizuziehen.“
- 42 Tamtéž, § 60–64, s. 24–26.
- 43 Tamtéž, § 80–81, s. 30–31.
- 44 U h l í k, J.: c. d., s. 42. Podle Uhlíka měli dozorcí v případě, že se s trestanci pohybovali mimo věznici, povinnost nosit s sebou pušku.
- 45 MZA, fond C 48, I. manipulace, karton 171, folio 140.
- 46 *Vězeňství v Československé republice*, Praha 1930, s. 71.
- 47 MZA, fond C 48, III. manipulace, karton 172, folio 2r.
- 48 U h l í k, J.: c. d., s. 42.
- 49 Tamtéž.
- 50 Tamtéž, s. 43.
- 51 MZA, fond C 48, II. manipulace, karton 30, sk 16, folio 298–299.
- 52 MZA, fond C 48, II. manipulace, karton 119, folio 48–51.
- 53 MZA, fond C 48, III. manipulace, karton 8, folio 136r.
- 54 Tamtéž, folio 138r.
- 55 MZA, fond C 48, II. manipulace, karton 30, folio 80r. Originál: „*Es ist unthunlich den Sträflingsstand für die kurze Zeit der Feldarbeiten zu vermehren. [...] Was die Arbeitsgattung anbelangt, so sollen Sträflinge [...] zu folgende Arbeiten entsendet werden [...]: Wetterschäden, Brandschäden, Verneuerungen u. S. w.*“
- 56 Tamtéž, folio 83–84.
- 57 MZA, fond C 48, III. manipulace, karton 44, folio 586–587.
- 58 Dnešní areál věznice má délku zhruba 150 m, je tedy kratší o 60 m, tedy přibližně o celou délku zahrady v místě dnešního autobusového nádraží.
- 59 MZA, fond C 48, III. manipulace, karton 8, folio 135.
- 60 V archivních materiálech se také ještě roku 1908 neobjevují žádné zmínky o využívání zahrady.
- 61 Tamtéž, folio 135v.
- 62 Více ke stravování vězňů, především v době první republiky, ale částečně platné také pro dřívější dobu: U h l í k, J.: Rozpis vězeňských potravinových dávek v období mezi světovými válkami. *Historická penologie* 5, 2004, s. 16–22.
- 63 MZA, fond C 48, II. manipulace, karton 105, folio 350r. Originál: „*Mit Rücksicht auf die Schwierigkeiten in der Beschaffung der erforderlichen Verpflegerfordernisse für die Sträflinge, insbesondere von Fleisch für kranke Sträflinge verfügt das Justizministerium, dass in jenen Männerstrafanstalten, in denen die Kaninchenzucht noch nicht eingeführt ist, [...] die Kaninchenzucht zum Zwecke der Verwertung des Fleisches bei der Verpflegung der Sträflinge einzuführen ist.*“
- 64 Tamtéž, folio 380r.
- 65 MZA, fond C 48, III. manipulace, karton 44, folio 754–767.
- 66 MZA, fond C 48, II. manipulace, karton 30, folio 236–239.
- 67 Tamtéž, folio 236v. Originál: „*Das Unterrichts in der Schule erstreckt sich auf das Lesen, Schreiben, Rechnen, auf die Sprache, sowie auf die wesentlichen Grundberiffe der Natur- und Erdkunde mit besonderer Berücksichtigung des Vaterlandes...*“
- 68 MZA, fond C 48, II. manipulace, karton 30, folio 237r.
- 69 Tamtéž, folio 244r.
- 70 Konkrétně rozvrh vyučování vězňů poměrně úzce vycházel z rozvrhu věznice v Těšíně (MZA, fond C 48, II. manipulace, karton 30, folio 94r.).
- 71 Např. v roce 1915 (MZA, fond C 48, II. manipulace, karton 30, folio 169.).
- 72 MZA, fond C 48, II. manipulace, karton 30, folio 237v. Originál: „*Da der Unterricht in der Gefangenhausschule den Sträflingen nach ihrer Zurückversetzung in die Freiheit von Nutzen sein soll.*“
- 73 Tamtéž, folio 237v.
- 74 Takový výkaz např. MZA, fond C 48, II. manipulace, karton 30, folio 283–284. Je zde 10 vězňů I. třídy a 13 vězňů II. třídy, vesměs s dobrým nebo velmi dobrým hodnocením chování i práce.
- 75 Tamtéž, folio 238.

- 76 MZA, fond C 48, II. manipulace, karton 33, folio 434.
77 MZA, fond C 48, II. manipulace, karton 30, folio 169.
78 Tamtéž, folio 339r.
79 Tamtéž, folio 385v.
80 U h l í k, J.: c. d., s. 41.
81 MZA, fond C 48, III. manipulace, karton 17, folio 304r. Je třeba podotknout, že výkonem trestu pouze v samovazbě se mu trest o třetinu zkrátil, konkrétně Prachařův trest se zkrátil o dva měsíce. Četnost návštěv, které mu byly povoleny, pak svědčí o mírnějším přístupu k politickým vězňům.
82 Tamtéž, folio 305r.
83 Tamtéž, folio 305r.

Mgr. Jan Z á m e č n í k (n. 1989), pracovník Vojenského ústředního archivu/Vojenského historického archivu v Praze. Ve svém odborném zájmu se věnuje ozbrojeným a bezpečnostním složkám od poloviny 19. do poloviny 20. století.

Everyday Functioning Prisons of Regional Courts Prisons in Austrian-Hungarian empire and in Czechoslovak republic as Documented on the Example of the Prison in Uherské Hradiště

A b s t r a c t

The study deals with everyday functioning of the prison in Uherské Hradiště in the time of the late 19th century and the beginning of 20th century, i.e. before the World War II. According to the principal role of centrally laid down or inspired rules the basic aspects of its functioning can be generalised for almost all prisons of regional courts in Moravia.

Prescriptions regulating everyday life of the prison, behaviour, rights and duties of its employees and prisoners were mainly represented by home rule and working rules for wardens and some rules with limited validity. The main points of the contents of the rules which are described in the first part of the study cover life of prisoners from their imprisonment, their dress code, daily regime, work, education, boarding and their release from the prison. All the rules were enforced by disciplinary recourse. A set and repetitive timetable which was interrupted only by holidays and whose most important part was work was essential in this highly organized environment.

Prisoners' work and its most important aspects are in the centre of the second part of the study. Despite the fact that work was a central part of prisoners' life in the period examined and it was also the way of their education, it cannot be perceived as a useless punishment. Prisoners were mostly engaged in crafts, helping in the fields and other activities consumed by the prison authorities or by external society.

Certain groups of illiterate prisoners had to attend classes and the prisoners were allowed to borrow books from prison library. This was utilized mainly by prisoners who almost did not leave their cells. In the end the study shortly deals with a related issue of dangerous political propaganda in the prison at the time of the First Republic.

Der übliche Betrieb der Gefängnisse der Kreisgerichte in Österreich-Ungarn und in der Tschechoslowakischen Republik am Beispiel des Gefängnisses in Uherské Hradiště

Z u s a m m e n f a s s u n g

Diese Studie beschäftigt sich mit dem üblichen Betrieb des Gefängnisses in Uherské Hradiště unter den Bedingungen des ausgehenden 19. Jahrhunderts und des beginnenden 20. Jahrhunderts bis zum zweiten Weltkrieg. Aufgrund der prinzipiellen Rolle der zentral vorgeschriebenen oder inspirierten Dienstordnungen kann jedoch der übliche Betrieb dieses Gefängnisses in den Grundfragen auch auf fast alle Gefängnisse der Gerichtshöfe (bzw. Kreisgerichte) in Mähren verallgemeinert werden.

Die den üblichen Betrieb des Gefängnisses, das Verhalten, die Rechte und Pflichten seiner Angestellten und der Häftlinge selbst regelnden Vorschriften waren insbesondere die Hausordnung und die Dienstordnung für das Aufsichtspersonal, ferner verschiedene Vorschriften mit engerer Gültigkeit. Der Hauptinhalt dieser Vorschriften, der im ersten Teil der Studie beschrieben wird, erfasst das Leben der Häftlinge von ihrer Aufnahme zum Strafvollzug über Bekleidung, Tagesablauf, Arbeit, Unterricht und Verpflegung bis zu ihrer Entlassung aus der Haft und ihre Einhaltung wurde mit Disziplinarstrafen durchgesetzt. Besonders wichtig in einer derart organisierten Gemeinschaft wie dem Gefängnis war ein fester und sich ständig wiederholender Tagesablauf, der nur durch die Feiertage unterbrochen wurde und dessen untrennbarer Bestandteil die Arbeit der Häftlinge war.

Die Häftlingsarbeit und deren wichtigste Aspekte sind dann Inhalt des zweiten Teils dieser Studie; die Arbeit war im untersuchten Zeitraum der Hauptinhalt des aktiven Sträflingslebens in den Haftanstalten und ein Mittel zu ihrer Erziehung, trotzdem kann sie jedoch nicht als zwecklose Strafe angesehen werden. Zumeist waren es Handwerksarbeiten, Aushilfe bei Feldarbeiten und andere Tätigkeiten, die entweder von der Gefängnisverwaltung (oder dem Gerichtspräsidium) selbst oder durch externe Unternehmen genutzt wurden.

Für die Häftlinge war auch ein Unterricht bestimmt, der für bestimmte Analphabetengruppen unter ihnen obligatorisch war, sowie die Möglichkeit, Bücher aus der Bibliothek zu entleihen. Letzteres nutzten insbesondere die Untersuchungshäftlinge, die ansonsten ihre Zellen fast nie verließen. Abschließend beschäftigt sich die Studie kurz mit der damit zusammenhängenden Frage der Gefahr politischer Propaganda in den Gefängnissen der ersten Republik.

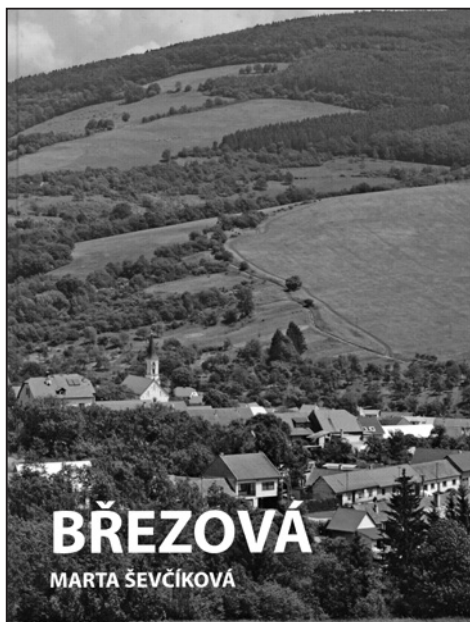
Marta Ševčíková: Březová. Kouzlo kraje pod Velkým Lopeníkem, přírodních památek, zajímavostí, nářečí, přezdívek, zvyků, historie, povídalek a malý slovníček březovštiny. Březová: Pro Obec Březová vydala Základní škola a mateřská škola, 2013. 148 s.

Již samotný podnázev recenzované knihy prozrazuje, že se jedná o obsahově pestré dílo.¹ Tato obec, dříve nazývaná též Moravská či Nová Březová, leží v podhůří Bílých Karpat pod vrcholem Velkého Lopeníku a národopisně bývá zařazována do regionu tzv. moravských Kopaníc. Autorka díla Marta Ševčíková je však čtenářské obci neznámá a bohužel ani v knize se o ní čtenář mnoho nedozví.

O obsahu knihy se zmiňme alespoň v hrubých obrysech, neboť je na místě zejména obsírnější kritické zhodnocení textu. Publikaci tvoří šest tematických kapitol a v závěru je zařazen seznam použité literatury. První z kapitol čtenáři předkládá stručný přehled dějin obce (s. 7–72). Autorka se sice snaží přidržovat chronologické linie, leč na několika místech se jí tak nedaří. V pořadí druhá kapitola (s. 73–90) představuje březovské nářečí, místní přízviska, malý slovníček nářečních výrazů a vybrané lidové pověsti. Dále je prostor věnován osmnácti receptům tradičních pokrmů z Březové (s. 91–100). Lidové zvyky jsou tématem další, bohužel velmi stručné kapitoly knihy (s. 101–112). Závěrečné dvě kapitoly pak představují chráněné přírodní památky (s. 113–126) a kulturní památky či turistické pozoruhodnosti (s. 128–148) nalézající se v katastru obce.

Když autor těchto řádků pročítal recenzovanou knihu pečlivě stránku po stránce, nebylo chvíle, kdy by si nepoznamenal méně či více významnější chybu. S politováním lze proto konstatovat, že seznam nesrovnalostí, které autorčino dílo obsahuje, by zbytečně zatěžoval rozsah této recenze. Jmenujme tedy alespoň ta nejmarkantnější pochybení.

Pomineme-li stále se opakující chybení v interpunkci či nesprávné užití uvozovek při citování pramenů a literatury, skutečně výrazným problémem publikace je nedodržování pravopisných pravidel. V tomto ohledu překvapí již marginální shoda podmětu s přísudkem – např. „František a Petr Kunovic koupil“ (s. 9), „purkmistr se scházeli s konšeli“ (s. 20), „Bočkajovci bylo vypáleno i Strání a nedaleký Bánov“ (s. 10), „Dáváním na dluh se zavazovali jak kupující, tak zejména návštěvníky hospody“ (s. 28), „Krovy byly podepřeny a hrozila spadnutím“ (s. 29). Text lze místy označit za ukázkový příklad, jak by se psát nemělo. Objevují se zde tvary jako např. „v niveč“ místo správného „vni-več“ (s. 13), v „pánských“ místo „panských“ lesích (s. 19), „konzervativizmu“ (s. 24), „při čemž“ namísto správného tvaru „přičemž“ (s. 29), „ve Zavadilově“ (s. 29), „třiceti členná“ místo „třicetičlenná“ rota (s. 31). Dále nacházíme problém ve psaní malých či velkých počátečních písmen – na jedné straně „kurucové“ i „Kurucové“ (s. 13), „Alpské země“ (s. 28), a dokonce „židé“ (s. 28).

Text je místy nesrozumitelný, příčinou toho jsou většinou nelogické obraty či nejasná větná spojení. Např. „území patřilo různým zemím“ (s. 5), „Patrocinium kaple bylo dáno kapli podle patrocinia uherskobrodského farního kostela“ (s. 9), „Smutnou kapitolou v životě této oblasti znamenaly vpády sedmihradského knížete“ (s. 10), „neměli zájem na vznik nové vesnice“ (s. 11), „dříví z Černých lesů, jinak zvaných Hlubočkem“ (s. 12), „Vedle Březové také vzrůstal sousední Olšovec, o kterém však nemáme v lánském rejstříku žádnou zprávu, neboť tehdy ještě neexistoval“ (s. 16).

Dále autorka komolí jména jednotlivých osobností, o nichž pojednává. Příkladem uveďme, nepočítaje v to množství zkomených místních názvů, alespoň tvary „hraběte Serenihó“, „Bedřicha Kalkrajtra z Čudu a na Bánově“ (obojí s. 11), „Imrich Tököli“ (s. 13) a na téže straně „sedmihradský kníže Imrich Tökely“, významný moravský přírodovědec a národopisec Josef Klvaňa (1857–1919) je psán jako „Klaňa“ (s. 29), „Pálffyó“ místo „Pálffyho“ (s. 34). Překvapí i pojem „patroncinium“ (s. 23), který je však jinde uváděn bezchybně.

Zdaleka nejhoršími však jsou faktografické chyby v textu. Autorka používá množství zavádějících, ba dokonce ahistorických pojmů. Uveďme si několik příkladů. „Z toho vidíme, že Slováci bránili Březovanům osévat sporná pole“ (s. 12 – v polovině 17. století Slováci jakožto národ neexistoval – konstituoval se až v 19. století!), „sedmihradský kníže Imrich Tökely se zmocnil Slovenska“ a „po dobytí Slovenska“ (s. 13 – na konci 17. století nelze hovořit o Slovensku), dále pravopisně nesprávně psaná věta a zároveň faktograficky chybná: „Z Uher se totiž na Moravu v roce 1663, přihnala do pohraniční oblasti strašná vojska Turků – Tatarů.“ (s. 13). O Moravském zemském archivu poté autorka píše jako o „Moravsko-zemském archivu“ (s. 14). Je patrné, že správný název této instituce ani nezná. Dále je uváděna nepřesná definice podruhů a domkařů (s. 14) či poněkud neadresný pojem „dom-

kářská revoluce“ (s. 15). Tvrzení, že „bezzemci klesli mezi bezzemky“ (s. 15) pak ve čtenáři může vyvolat spíše jen úsměv. Hovořit o „bytové situaci“ (s. 17) na sklonku 18. století je pak poněkud netradiční. Text zbytečně zatěžují opakovaná tvrzení a dokonce opakující se věty. Např. věta „Obdělávání půdy se dělo velmi primitivně – užívalo se háku, který půdu rozrýval“ (s. 18) se v de facto nezměněné podobě objevuje i na následující straně. Autorka tedy nevědomky parafrázuje sama sebe. Slovní spojení „pronikání protireformace“ (s. 22) pak také není příliš šťastné. Paní Ševčíková vidí situaci velmi zjednodušeně, když prohlašuje, že „nepřítomnost dětí“ ve škole na sklonku 19. století „byla zaviněna ziskuchtivostí rodičů“ (s. 26). Další připomínka se dotýká absence informací o regionu, v němž se obec nachází. Až na s. 25 čtenář, a to spíše náhodou, zjišťuje, že obec náleží k regionu tzv. Kopianic. Samotný pojem „kopianice“, přestože s ním autorka relativně často operuje, není čtenáři neznalému věci vysvětlen. Letopočty uváděné v knize rovněž nejsou vždy správné. Např. poddanství nebylo na Moravě zrušeno 1. července 1848, jak tvrdí autorka na s. 28, nýbrž 26. června 1848. Vynořuje se také otázka, co si má čtenář představit pod pojmem „historická okupace českých zemí“ (s. 44)?

Shrnuto podtrženo, stylistika ani odborné znalosti autorky bohužel nejsou její silnou stránkou. Kniha proto vede k zamyšlení, proč někdo, kdo nemá základní odborně historické povědomí, sepisuje publikaci určenou veřejnosti? Dále lze položit dotaz, jak je možné i při redakci učinit tak vysoký počet chyb na pouhých 150 stranách? Uvážíme-li, už jen kvůli množství pravopisných chyb, že knihu vydala místní Základní škola, jakým vzorem pak může být jejím žákům? V tomto smyslu recenzovaná práce není v žádném případě dobrou vizitkou autorce ani editorovi/redaktorovi. Je skutečně nemilou povinností recenzenta konstatovat, že práce o Březové patří k nejméně vydařeným dílům vlastivědné literatury posledních dvou

desetiletí. Je s podivem, že podobná publikace může být financována veřejnými prostředky, když na důležitější a odborně zpracovaná díla finance jednoduše chybějí. Tento problém však zůstává otevřeným i do budoucna. Na řadě jsou představitelé obcí – pouze oni mají možnost situaci změnit a zabránit tomu, aby podobně nešťastné publikační počiny nespatrovaly světlo světa.

Lukáš F. Peluněk

1 O dějinách obce již vznikla jedna publikace dříve, viz Z e m e k, M. a k o l: *Březová: dějiny obce pod Lopeníkem*. Praha 1980.

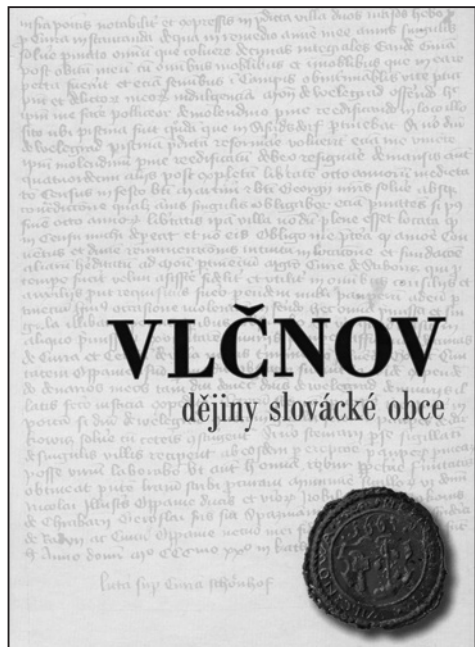
Jiří Mitáček a kolektiv: Vlčnov: dějiny slovácké obce. Vlčnov: Obec Vlčnov, 2013. 1037 s.

V uplynulém roce byla veřejnosti představena nová kniha pojednávající o dějinách Vlčnova.¹ Její vydání se uskutečnilo u příležitosti 750 let od první písemné zmínky o obci. Obsáhlé dílo o více než tisíci stranách připravil kolektiv dvaceti autorů pod redakčním vedením Jiřího Mitáčka z Moravského zemského muzea v Brně. Autorový kolektiv byl tvořen zejména brněnskými

i místními historiky a archiváři, archeology či etnology. Koncepce i složení autorů jsou podobné jako v případě knihy o dějinách Hluku z roku 2011.²

Obsah knihy tvoří 28 kapitol reflektujících postupně přírodní poměry, prehistorický a historický vývoj, významné osobnosti, lidovou kulturu a mnohé další neopomenutelné fenomény z dějin obce. V závěru je zařazena chronologická tabulka, rozsáhlá bibliografie, seznam obrazových příloh a anglické resumé. Nutno zdůraznit, že je publikace bohatá na barevné i černobílé fotografie či ilustrační tabulky. Publikaci lze pro přehlednost rozdělit do dvou stěžejních částí – zatímco první se zaměřuje na dějiny obce, druhá na lidovou kulturu.

První dvě kapitoly od Růženy Gregorové a Jaroslava Hrabce nastiňují přírodní podmínky krajiny, již je Vlčnov obklopen, následující kapitoly se věnují pravěku (Miroslav Vaškových) a raně slovanskému období (Luděk Galuška). Pojednání o období od zániku Velké Moravy až po získání Vlčnova šlechtickým rodem z Kunovic sepsal Jiří Mitáček. Uherskobrodský historik a kmenolog Petr Zemek se v následující kapitole zaměřuje na pronikání reformace do oblasti a sleduje události do roku 1700. Lukáš Čoupek pak představuje ve svém textu minulost obce od počátku 18. století po revoluční rok 1848. Ten je pak výchozím bodem kapitoly Aleše Vyskočila o období, kdy vzniká občanská společnost, další kapitola téhož autora pak přenáší čtenáře do prvorepublikového Československa. Léta druhé republiky a jí následující světové války připomíná Jan Břečka a dějiny od roku 1945 do současnosti představuje Tomáš Dvořák. Dále jsou zařazeny kapitoly věnované významným osobnostem (Marie Kolajová – Jiří Jilík), spolkovému životu (L. Čoupek) a historii sportovních aktivit v obci (Antonín Zlinský). Miroslav Plaček poté zasvěceně pojednává o poloze, územním vývoji Vlčnova a jeho významných historických dominantách – hrádku, tvrzi a kostele. Další kapitola se věnuje církevním dějinám (L. Čoupek). Následující

kapitoly jsou již zaměřeny ve své většině etnograficky. Martina Pavlicová popisuje vlčnovskou jízdu králů, autorkou následujících šesti kapitol je Marta Kondrová (kapitulu o zvycích a obyčejích sepsala společně s Romanou Habartovou). Text *Vlčnov – krajina, sídlo, člověk* pochází od autorského tandemu Věra Kovářů – Olga Floriánová, J. Jilík pak pojednává o lidové slovesnosti. Velmi podnětným je text nazvaný *Sbírky lidového umění Vlčnova*, tvořený podkapitolami *Sběratel Josef Zemek a vznik místního muzea a Vlčnovské sbírky ve druhé polovině 20. století*. Antonín Pavelčík poté pojednává o postupném vývoji od místních lidových slavností, jakou byla zejména jízda králů, po odborně organizované folklorní slavnosti v obci. Zcela poslední kapitola od J. Jilíka představuje Vlčnov jakožto námět výtvarného umění či filmů. Nutno zmínit, že zde vznikalo filmové zpracování divadelního dramatu *Maryša* bratří Mrštíků, jež režíroval Josef Rovenský (1935).

Máme-li zhodnotit vypovídající hodnotu recenzované knihy, nemusíme šetřit pochvalou. Jednotlivé kapitoly jsou zpracovány po odborné stránce kvalitně a texty jsou čtivé. Tyto vlastnosti jsou však také předpokladem toho, že knihu budou číst nejen profesionální, ale i místní vlastivědní badatelé a zejména Vlčnovjané. Čtenáře ovšem může překvapit jedna formální nesrovnalost, a sice, že jeden z autorů díla je uveden jakožto člen autorského kolektivu pouze v obsahu. V uváděných třech seznamech autorů – na titulním listu a jeho rubové stránce a v tiráži – jeho jméno, snad jistou nepatříčností, chybí. Jedná se o Petra Zemka, který sepsal kapitolu o raně novověkém období dějin obce.

Poslední má připomínka je spíše diskusního charakteru a dotýká se samotné koncepce díla. Nehodlám zde popírat odborné kvality žádného z autorů, které naopak považují za erudované odborníky a významné badatele ve svých oborech. Otázkou je pouze dle mého názoru předimenzovaný rozsah díla. Kniha je relativně velkého for-

mátu a bylo na ni použito křídového papíru, je proto velmi těžká. V případě některých kompendií či příruček (příkladem uveďme novou řadu *Vlastivědy moravské Země a lid*, zejména její čtvrtý svazek z pera Zdeňka Měřinského o více než 650 stranách textu) nelze proti velkému rozsahu díla mnoho namítat, neboť slouží rozsáhlejšímu okruhu badatelů většího územního celku. Vlčnov však, přestože o jeho významu v dějinách regionu nelze polemizovat, není středem zájmu natolik početné významné skupiny čtenářů, jako je tomu u *Vlastivědy moravské*. Upřímně též pochybuji, že si každý, kdo si publikaci o Vlčnově zakoupil, přečte dílo jako celek. Nelze ovšem jen „z dálky“ vyjadřovat podobné znepokojení nad zvolenou koncepcí, je nutné zároveň uvést i jiné varianty, jak mohla publikace vypadat. Domnívám se, že bylo možné vydat dvě publikace – jednu, která by se věnovala pouze dějinám, druhá pak pouze lidové kultuře Vlčnova, případně mohlo být jednotné dílo rozděleno do dvou samostatných svazků dle výše naznačeného klíče. Výsledek by byl jistě přehlednější a kompaktnější.

Lukáš F. Peluněk

1 Existuje již dřívější odborné zpracování dějin obce, viz Zemek, M., Zřídka veselý, F., Kulkka, J. a Pavelčík, J.: *Vlčnov: dějiny slovácké obce*. Brno 1966. 255 s.

2 Mitáček, J. a Kol: *Hluk: dějiny města*. Hluk 2011. 735 s.

Zdeňka Omelková: Zázvorek: [vzpomínání z učitelského života]. Uherské Hradiště: Tomáš Ježek – Ottobre 12, 2014. 143 s.

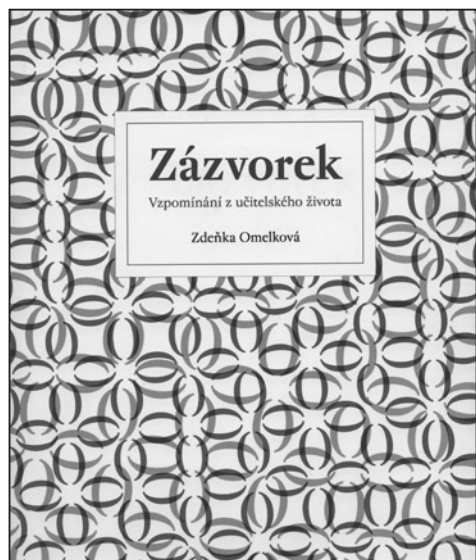
Byla tak drobná a nenápadná, že jí říkali *Zázvorek*. „*Takovým člověkem se nikdo nezabývá. Takový člověk se musí prosadit sám...*“ I vzpomínky Zdeňky Omelkové jsou podobně subtilní až křehké, ačkoliv její život ne vždy byl snadný. Dokázala se s ním však vyrovnat svojí nezdolností až odvahou, racionálním přístupem a praktičností. Narodila se v roce 1925 v Uherském Hradišti,

absolvovala obchodní akademii, po druhé světové válce i učitelský ústav v Brně a následovalo několik učitelských „štací“, než se v roce 1961 vrátila na Slovácko – nejprve do Ostrožské Lhoty; v roce 1965 absolvovala dálkového studium na Filozofické fakultě Palackého univerzity v Olomouci, aby mohla učit na středních školách. Po roční „kariéře“ školní inspektorky (1969–1970) strávila další rok na základní škole v Nedachlebicích a od roku 1971 učila na gymnáziu v Uherském Hradišti (do roku 1988), kde mj. organizovala literární Klub mladých autorů.

Vlastní vzpomínky mají přehledné členění do kapitol, které postihují: dětství, školní léta; stručné válečné intermezzo; poválečný život v pohraničí a v rodném kraji. Z prvních dvou kapitol je pro čtenáře asi nejsilnější moment vyprávění o učiteli, který v první třídě žáky rozsadil „podle majetkových poměrů a občanské důležitosti“, takže jako dítě z úřednické rodiny seděla za dětmi lékařů a advokátů, a před dětmi chudými nebo z dětského domova. Období školní docházky je spíše přehledem učitelů, s nimiž se setkala a kteří ji nějakým způsobem ovlivnili. Až na velmi letmé poznámky chybí líčení větší přesah mimo zdi školy a rodičovského domu. Je škoda, že autorka nešla do širších souvislostí a nezaznamenala svým

pohledem atmosféru města v době první republiky a počátku války. Je však třeba přiznat, že její vyprávění je milé, úsměvné, má tempo a v druhé části nenudí. Podobně je psána i kapitola, v níž zachytila jednotlivá učitelská místa od listopadu 1946, kdy nastoupila na dvojtřídku na Malé Moravě, do roku 1961. Jde o sérii historek z kantorského života, z nichž nenápadně vystupuje, jak vypadalo školství na víceméně zapadlých školách na severní Moravě. Především je to ale popis boje učitelky s výškou 156 cm a váhou 52 kg, která se dostává do obtížných situací, s nimiž se musí poprat. Je zároveň velmi svébytná, tvrdohlavá a na tu dobu až excentrická, když jezdí na motocyklu, což jí vynáší sympatie, někdy obdiv, jindy nepochopení. Když se kolega v Chrasticích podiví nad tím, že má vyznamenání, až nečekaně se protrhne hráz emocí, které se překotně valí jedním velkým proudem: „*Jsem nějak obyčejná, nenápadná, nechci pro sebe výhody, neupozorňuji na sebe? Jsem svým způsobem nesympatická, tak nezáměrně o mne? Neumím koketovat a zavazovat si své nadřazené nevyzpytatelnými úsměvy? Jsem magor, blbec nebo debil, že se neumím bit za lepší?*“

Poslední strany jsou věnovány návratu do rodného kraje, nejprve na školu v Ostrožské Lhotě, kde zažila i „vrchol“ své učitelské kariéry – místo inspektorky, na něž nastoupila v roce 1969 jako čerstvá členka KSČ. Tato dráha skončila po roce normalizační prověrkou, kdy byla vyloučena ze strany i z funkce okresní školní inspektorky. Opravdovým vrcholem však pro Zdeňku Omelkovou byla léta strávená na gymnáziu v Uherském Hradišti. Její srdeční záležitostí byl především Klub mladých autorů, který se postupně rozvětvil do literární tvorby studentů, vzájemné konstruktivní kritiky, vydávání časopisu GYM; v druhé polovině sedmdesátých let a v první polovině osmdesátých let bylo vydáno celkem šest sborníků; přidala se recitace, vznikl vokální kolektiv, pořádaly se výlety. Paradoxně právě tyto tři strany jsou informačně nejpodstatnější částí celé knihy, neboť podávají svědectví

o fenoménu, který zůstával pouze v pamětech účastníků. S Klubem mladých autorů se pojí koncepčně kontroverzní část knihy, což si uvědomil a upozornil na to i editor knihy Michal Stránský. Do vzpomínek je totiž implementována část obsahující ukázky z tvorby studentů s komentáři či hodnoceními autorky. Stylově i obsahově nekoherentní kapitola působí značně rušivě; bylo by lépe ji pojednat jako určitou přílohu, třeba i odlišnou graficky.

Každý by měl napsat knihu vzpomínek (v předmluvě hezky označenou jako „poslední slohovou práci“) o tom, kdo jsme byli, jak to tenkrát bylo, co se tehdy dělo. Je to zajímavý nápad, či dokonce návrh autora předmluvy. Zároveň však také vyvstává otázka, zda je nutné takovou knihu i vydávat. V případě vzpomínek Zdeňky Omel-

kové je to pocta výborné kantorce, která ovlivnila řadu svých studentů. Právě jim a jejím přátelům jsou určeny, pro ostatní je jejich výpovědní hodnota přeci jen omezená. Vzpomínky nemají výraznější společenský přesah, zpravidla jen obecný, postrádají větší kontext, do něžž by byly zasazeny – jak například vypadalo tehdy Uher-ské Hradiště? Takové by mělo být svědectví, které bude přínosné pro budoucí generace. Rozpaky budí výběr fotografických příloh, který je až nelogický – jen na jediné fotografii je Omelková; očekával bych daleko více fotek z jejího života, ne fotky města a krajiny. Co se však nakladatelství Ottobre 12 povedlo, je graficky výrazné zpracování knihy Michala Stránského, odkazující ke školnímu sešitu.

Pavel Portl

DĚJINY UMĚNÍ

JOSEF KAREL HERCHENRÄTER – KRISTUS VE VINNÉM LISU

Jana Macháčková, Filozofická fakulta Univerzity Palackého, Olomouc

Olejomalba *Krista ve vinném lisu*, kterou vytvořil v druhé polovině třicátých až čtyřicátých let 18. století patrně malíř Josef Karel Herchenräter (1701–1746), tvoří dnes součást uměleckého a liturgického vybavení farního kostela sv. Františka Xaverského v Uherském Hradišti. Plátno však nepředstavuje původní součást jeho vnitřního vybavení, neboť pochází z místního kláštera františkánů. K jeho přemístění do farního kostela došlo po roce 1950, a to v souvislosti se zrušením františkánského kláštera, jenž se stal sídlem Státního okresního archivu. Předkládaná studie si klade za cíl zasadit námět obrazu do kontextu uměleckých akvizic iniciovaných ve městě řádem menších bratří a umístěných v jejich zdejších klášteře.

Ačkoliv obraz s alternativním názvem *Alegorie proměnění vína v krev* není signován (obr. 1),¹ označil Vilém Jůza² za jeho autora původem vídeňského malíře Josefa Karla Herchenräter, který se ve třicátých letech 18. století usadil v Uherském Hradišti.³ Vilém Jůza také uvedl, avšak bez podrobnějšího zdůvodnění, že plátno pochází z uherskohradištského františkánského kláštera.⁴ Přemístění díla se odehrálo po roce 1950 v souvislosti s přeměnou kláštera františkánů ve Státní okresní archiv.

Zápis o prohlídce kláštera pražskou odbornou uměleckou komisí z roku 1950 uvádí, že na chodbách jsou umístěny obrazy, a to většinou barokní, průměrné i podprůměrné kvality.

Obr. 1. Josef Karel Herchenräter, *Kristus ve vinném lisu*, druhá polovina třicátých až čtyřicátých let 18. století, olej, plátno 177 × 261 cm (bez rámu), kostel sv. Františka Xaverského v Uh. Hradišti. Foto J. Macháčková.

Ve výčtu zajímavých děl zmiňuje komise i obraz s námětem *Mystický lis*. Ve které části, resp. na které chodbě daného objektu se malba nacházela, zápis nespecifikuje.⁵

Ústřední část kompozice tvoří atletická postava Krista stojící – v bederní roušce, s rudým pláštěm přehozeným přes levé rameno a s trnovou korunou na hlavě – v kádi plné hroznů. Na ramenou mu spočívá kříž, prodloužené rameno kládového lisu, a z jeho rukou, jimiž kříž přidržuje, boku a nohou prýští krev. Na druhém konci přitahuje „páku“ z oblak vystupující polopostava Boha Otce; ve vrcholu kříže ji doplňuje holubice Ducha svatého.

Malíř zasadil výjev do kopcovité krajiny poseté vinicemi. Z pravé strany⁶ přichází ke kádi apoštolové a ze strany levé františkáni nesoucí na zádech putny naplněné hrozny. Ve skupině Kristových učedníků lze rozeznat sv. Jana, jenž sype hrozny do kádě, sv. Petra, nesoucího putnu s plody vinné révy na klíči, svém tradičním atributu. Za nimi stojí v pozadí muž třímající v rukou jílec meče, proto by se mohlo jednat o apoštola Pavla; zbraně však drží v rukou i poslední dva apoštolové.

Čtyři františkáni, z nichž dva se rukou dotýkají své hrudi, stojí trochu stranou, zaskočení událostí, které se stali svědkem. Před sebou vidí klečet postavu Bolesné Panny Marie, již meč probodává hrud. Dva andělci v popředí zachycují do kalichu vylisovanou tekutinu – krev. Andělka vlevo obepíná černý pruh látky odkazující patrně na smrt Krista a andělka vpravo pruh bílý připomínající jeho vzkršení a život. Scénu doplňují biblické citace a latinské texty.

Podrobnou stylovou analýzu malby znemožňuje špatný stav dochování, ale na první pohled je patrné, že se nejedná o práci, jež vyniká dokonale propracovanou kompozicí. Přesto jí nelze upřít dobrou malířskou kvalitu projevující se zejména v dobře zvládnutých partiích lidského těla a snahou o individualizované ztvárnění postav. Propracování krajiny a zpracování drapérií však působí na některých místech poněkud plošně. Srovnání charakteru jednotlivých figur, jejich výrazů a zasazení do krajinné scenerie s díly, jež Josef Karel Herchenräter realizoval na klenbě knihovny (1736) a patrně také na stěnách refektáře františkánského kláštera v Uherském Hradišti,⁷ potvrzuje autorské určení Viléma Jüzy.

Josef Karel Herchenräter se tradičně řadí k „průměrným“ umělcům, jejichž význam nepřesahuje hranice regionu. Tato studie se pokusí oprostít od tohoto soudu a interpretovat obraz *Krista ve vinném lisu* jako dílo ve své podstatě náboženské,⁸ určené pro člověka, resp. františkána. Jedná se o přístup konceptuální, založený na faktu, že interpretační proces probíhá v zóně různých vztahů, založených především na spiritualitě 17. a 18. století. Ústřední bod práce proto tvoří obraz, resp. zobrazení daného námětu v médiu malířství a jeho vztah k prostoru, v němž se nacházel a recipientovi, jenž s ním byl konfrontován, a to s přihlédnutím k příslušným biblickým pasážím, spiritualitě františkánů, a také k ikonografii námětu.⁹

Již v úvodu ale narážíme na zásadní problém – dosavadní bádání se nedokáže přesně vyjádřit k místu původního umístění obrazu, čili nemůže vymezit jeho vztah k tomuto prostoru. Obrátme tedy naši pozornost nejprve směrem k ikonografii námětu.

Symbol krve Krista, k níž se má člověk přibližovat a žíznit po ní, aby byl zachráněn, patří k evangelické tradici stejně jako paralela mezi Kristem a vinnou révou, věřícími a výhonky révy, a také krví a vínem. Zobrazení presu, používaného k přeměně hroznů ve víno – krev – chápeme v rámci námětu Krista ve vinném lisu jako komentář k veršům: „*Já jsem ten pravý vinný kmen a můj Otec je vinař. Každou ratolest, která ve mně nenese ovoce, odřezává a každou, která nese ovoce, čistí, aby nesla více ovoce.*“ (Jan 15,1–2).

Na presu hradištského obrazu čteme začátek dalšího pro téma klíčového textu: „*TORCULAR CALCAVI SOLUS Isaiah. 63*“ – „*Sám jsem šlapal v lisu...*“, který v Písmu pokračuje slovy „...*a nikdo z národů se mnou nebyl. Rozhněván jsem po nich šlapal, rozšlapal jsem je v svém rozhořčení, až šťáva z nich mi roucho postríkala, poskvřnil jsem si celý oděv.*“

(Izaiáš 63,3). Druhá část verše z knihy proroka Izaiáše, nejcitovanější starozákonní knihy v Novém zákoně – jejíž hlavní téma představuje spása Hospodinova –, se tudíž přímo váže k rudé barvě pláště, který má Kristus na obraze přehozený přes ramena.

S tímto veršem úzce souvisí i text Apokalypsy: „Z jeho úst vychází ostrý meč, aby jím pobíjel národy; bude je pást železnou berlou. On bude tlačit lis plný vína trestajícího hněvu Boha všemohoucího.“ (Zjevení 19,15). K námětu lze vztáhnout i další pasáže z bible, například: „Své oslátko si přiváže k vinné révě, mládě své oslice k révovi. Oděv svůj vypere ve víně, háv knížecí v krvi hroznů.“ (Genesis 49,10–11); „V onen den zpívejte o vinici, jež dává ohnivě víno...“ (Izaiáš 27,2–5); „Vzhůru! Všichni, kdo žízníte, pojdte k vodám, i ten, kdo peníze nemá. Pojdte, kupujte a jezte, pojdte a kupujte bez peněz a bez placení víno a mléko!“ (Izaiáš 55,1); „Poslyšte jiné podobenství: Jeden hospodář vysadil vinici, obehnal ji zdí, vykopal v ní lis a vystavěl strážní věž; potom vinici pronajal vinařům a odcestoval...“ (Matouš 20,33–45).

Další text na obraze, nahoře nad hlavou Krista, pochází z Matoušova evangelia: „*ITE ET VOS IN VINEAM MEAM matt 20.*“ – „*Jděte i vy na mou vinici.*“;¹⁰ u pravého boku Krista se ještě nachází nápis „*CONCULCATA*“ – „*Pošlapaný*“, v pravém horním rohu obrazu, nad znakem sv. Františka z Assisi, „*ELOCATA*“ – „*Opovrhovaný*“ a v levém rohu „*ELECTA*“ – „*Vyvolený*“.

Nejstarší zobrazení námětu mystického lisu pochází z 12. století.¹¹ Nacházíme ho zvláště v německém prostředí, kde se objevuje jako předobraz Ukřižovaného. Již v tomto století ale námět nabývá dalšího významu, resp. dochází k propojení Kristova těla s Církví a věřícími.¹² V průběhu 14. století se prohlubuje mystický význam námětu, proto se začíná uvádět v souvislosti s Kristovými pašijemi. Vzhledem k obsahovému obohacování námětu se na dalších vyobrazeních začíná objevovat kalich s Kristovou krví vyzívající ke kontemplaci nad Ježíšovým údělem. V 16. století se pak význam mystického lisu stává předmětem řady diskuzí mezi katolíky a protestanty. Diskuzi iniciují především jezuité, věnující se problematice řadu písemných pojednání.¹³

V reakci na tyto diskuze se ve vlámském uměleckém prostředí kolem roku 1550 objevují stylistické a ikonografické odpovědi odpovídající novým požadavkům objednavatelů z řad církve, a to ve spojitosti s rostoucím důrazem na svátost eucharistie. Následně se zobrazení Krista ve vinném lisu začíná v různých variantách objevovat na rytinách bratří Wierixů i d'Anvers a šířit po celé Evropě.¹⁴

Kompoziční uspořádání rytiny Hieronyma Wierixe (obr. 2),¹⁵ již doplňuje stejný verš z knihy Izaiáš, se velmi podobá plátnu, jemuž se zde věnujeme. Zobrazení Krista na obraze se shoduje s jeho ztvárněním na rytině; chybí však rudý plášť. Na obou kompozicích dále vidíme Boha Otce, holubici Ducha Svatého, Bolestnou Pannu Marii, apoštoly a anděly. Na grafice chybí skupina františkánů, místo které se zde objevuje, v levém dolním rohu, skupinka dětí; rozdílně autoři pojali i krajinu v pozadí.

Přes drobné odlišnosti představuje rytina Hieronyma Wierixe hlavní inspirační vzor pro kompozici hradištěského obrazu, což dokládá i jeho srovnání s dalšími díly téhož námětu, založenými na stejném grafickém schématu. Především se jedná o olejomalbu nacházející se v minoritském kostele sv. Janů v Brně, resp. v loretánské kapli (obr. 3).¹⁶ Širokou škálu komparačního materiálu nalezneme dále například v oblasti španělského koloniálního umění;¹⁷ obraz odpovídající danému vzoru se nacházel například také v kostele francouzské vesnice Baralle.¹⁸

Z výše řečeného vyplývá, že propojení veršů Písma a latinských nápisů s malířskou kompozicí zprostředkovává pozorovateli obsahově velmi bohatou zprávu. Ve zkratce ji dle mého názoru můžeme interpretovat takto: apoštolové a františkáni, kteří schází z vinic ke Kristu – Vyvolenému, Opovrhovanému a Pošlapanému –, nesou s hrozný i sebe sama, poněvadž si

Obr. 2. Hieronymus Wierix, Kristus ve vinném lisu, před 1619, rytina, 14,4 × 9,6 cm, Metropolitan Museum of Art, New York. Foto: <http://colonialart.org/archive/pious-allegories/christological#c4a-4b> [citováno ze dne 6. 8. 2014].

Obr. 3. Autor neznámý, Kristus ve vinném lisu, kolem poloviny 18. století, olej, plátno, Loretánská kaple, kostel sv. Janů, Brno. Foto J. Macháčková.

zvolili ho ve všem následovat. Obraz se proto věnuje nejen tajemství eucharistie, ale také poslání františkánů. Navíc mystický význam vína, stejně jako studny života a vinného keře, tvořil významnou součást spirituality tohoto řádu.

Alegorie proměnění vína v krev Kristovu souvisí i s dobovými diskuzemi o zakoušení a prožívání Boží lásky. Velmi oblíbenou modlitební knihu s názvem *Pia desideria* (1624) sepsal na toto téma vlámský jezuita Hermann Hugo. Jeho práce vyjadřuje potřebu tehdejší doby popsat mystický prožitek – *Incendium amoris* –, o což se pokoušela také sv. Terezie z Ávily;¹⁹ extatické stavy zakusili i sv. Stanislav Kostka nebo Filip Neri.²⁰ Koncepte takového prožitku – i když stěží popsatelného – spočívá v přijetí Boží lásky – Krista – čili v tajemství eucharistie.²¹

Co tedy mohli františkáni v Uherském Hradišti sledovat výběrem tohoto námětu? Zmiňme se v této souvislosti alespoň krátce o výzdobě jejich konventních budov.

Malířská výzdoba františkánské knihovny, jediná signovaná a rokem 1736 datovaná práce Josefa Karla Herchenrättera, sestává z pěti nástropních obrazů zasazených do profilovaných štukových rámců, pokrytých – stejně jako rám obrazu *Krista ve vinném lisu* – nátěrem imitujícím žíhaný mramor. Ve středu klenby se nachází malba *Dvanáctiletý Ježíš v chrámu*. Na toto zrcadlo navazují čtyři oválné medailony s portréty významných členů řádu menších bratří. Každý obraz ve vrcholu ukončuje kartuš – s malovanými plody a květinami – zasazená do rokajového ornamentu a nápisová páska se jménem dané osoby – Jan Duns Scotus, Sv. Bonaventura, Alexandr Halský a Mikuláš z Lyry. Rokajový ornament také plní funkci spojovacího prvku, neboť spojuje každý medailon s ústřední malbou na klenbě; lunetové

výšeče klenby lemuje motiv palmové ratolesti. Prostor knihovny nakonec doplňují původní knihovní skříně ze smrkového a lipového dřeva pokryté polychromií, která opět napodobuje žilkování mramoru.²²

Michaela Loudová ve svém článku o výzdobě knihovny uvádí, že její hodnota „...nespočívá v jednotlivostech, ale v celku, který byl pečlivě navržen na základech dobové teorie dekora, požadující soulad mezi funkcí prostoru a jeho výzdobou. Knihovní dekorum bylo takřka bez výjimky spojeno s alegorií moudrosti.“²³ Na základě toho chápe dvanáctiletého Ježíše v chrámu jako osobu zprostředkovávající Boží moudrost člověku – zobrazeným řádovým světčům –, který ji má šířit dál. Tuto interpretaci pokládám za správnou, ale vzhledem k námětu interpretovaného obrazu a výzdobě refektáře se domnívám, že je potřeba v tomto směru rozvinout další úvahy.

Kroky každého františkána mířily denně také do refektáře, kde se mohl posilnit jak pozemským pokrmem, tak četbou „*lectio divina*“. Místnost vyzdobil malbami Innocenzo Christophoro Monti a štukovým dekorem Baldassare Fontana. V souvislosti s výzdobou refektáře zmiňuje Miloš Stehlík²⁴ také událost umučení jezuita Stanislava Rapalia ve Vsetíně (1708), která mohla ovlivnit volbu námětů připomínajících mučení řádových bratří ztvárněných na dvaceti pěti deskových obrazech, zasazených do dřevěného obložení stěn, resp. do rámců evokujících kříž, připisovaných Josefu Karlovi Herchenräterovi.²⁵

Obrazy nejsou řazeny podle časové posloupnosti a doplňují je latinská elegická dvojverší. Můžeme zde tedy pozorovat obdobnou práci s textem jako na obraze *Krista ve vinném lisu* od téhož autora; zasazeného do analogicky adjustovaného rámu opatřeného žlutooranžovým náterem imitujícím mramor. Podle mého názoru malby umučení nepředstavují pouhou ilustrativní připomínku utrpení, jež museli spolubratři hradištských františkánů vytrpět, protože postrádají přesně definovaný narativní systém. Na základě toho usuzuji, že vyjadřují spíše základní existencionální moment života františkánů, a to „život na cestě“ k Bohu. Volbu této tematiky mohl ovlivnit i popis různých typů mučednictví, které by mohl františkánský misionář podle sv. Jana Kapistrána podstoupit.²⁶ Obrazy proto plní spíše funkci archetypů, nad nimiž může dělník vyslaný na vinici Páně kontemplovat a najít vlastní cestu k prožití Boží lásky.

Prostoru refektáře vládne hieratické členění, poněvadž nad zónou archetypů se ve čtyřech lunetách nachází olejomalby františkánských světců – Sv. Jan Kapistrán, Sv. Bonaventura, Sv. Antonín Paduánský, Sv. František z Assisi –, čili konkrétní exempla, jež svým tělem zakusila strasti pozemského života, ale jejich duše spočinula v Bohu. Tomuto rozporu mezi tělem a duší – hmotným a nehmotným – odpovídá i zasazení obrazů na rozhraní části „pozemské“ a „nebeské“, neboť nad nimi se již rozpíná klenba.

Na stejné hranici balancuje také obraz *Poslední večeře* na bílém pozadí čelní stěny mezi okny. Námět souvisí s funkcí refektáře, ale drobnou akantovou kartuš ve vrcholu rámu s výjevem pelikána živícího svá mláďata vlastní krví lze propojit i s *Kristem ve vinném lisu*. Tuto tezi lze podpořit zobrazením *Ukřižovaného* – aktem nejvyšší oběti – nad obrazem *Poslední večeře*; po stranách se nachází postavy Panny Marie a Jana Evangelisty.

Transcendentální charakter přísluší také polychromovaným štukovým andálkům v okenních špaletách a medailonům s polopostavami františkánů lemovaných palmovými ratolestmi bílé barvy, zasahujícími svými špičkami do ústředních zrcadel. V lunetových výsečích pozorujeme anděly držící *Arma Christi*, čímž dochází k propojení nástrojných maleb a maleb v obložení stěn, a to skrze výzvu k *Imitatio Christi*. Prostor mezi zrcadly vyplňuje bílý štukový dekor – květiny a ovocné plody (snad granátová jablka) –, jež se spojují s duchovní extází – Boží láskou.²⁷ Baldassare Fontana se ji zde mohl pokusit vyjádřit v médiu štuku v souvislosti s novou estetikou tvorby Gian Lorenza Berniniho,²⁸ který tento materiál často

používal pro vyjádření nehmotných forem. Dekor tohoto typu a palmové ratolesti můžeme navíc pozorovat i nad jednotlivými medailony se světci v knihovně.

Nástropní malby se interpretují následujícím způsobem: *Zvěstování Panny Marie* odkazuje na patrocinium zdejšího františkánského chrámu, malby *Sv. Anna vyučující Pannu Marii* a *Sv. Amand* jsou spojeny s příznavcem kláštera Amandem Ferdinandem Petřvaldským a obraz *Sv. Františka z Assisi* připomíná legendu inspirovanou biblickým textem o nanebevzetí starozákonního proroka Eliáše. Ve smyslu tohoto předobrazu se měl sv. František – v oblacích na ohnivém voze taženém dvojspřežím – posmrtně zjevit svým bratřím. Náměty těchto maleb však také něco propojuje, a to motiv přijetí Boží lásky, skrze kterou se odehrává transformace člověka, jež se dokončuje v opětovném spojení s Bohem.

Toto téma vyjadřuje nejen ikonografie a ikonologická interpretace námětů, ale také samotné umělecké obory – architektura, sochařství, malířství a jejich kombinace ve vymezeném prostoru. Obrazy Josefa Karla Herchenrättera proto nelze klasifikovat jako „průměrné“, poněvadž svým charakterem plně odpovídají konceptu františkánů. Ani štukové výzdobě refektáře nelze připsat pouhou „dekorativní funkci“, neboť toto zhodnocení zamezuje vidět propojení mezi štuky a malbami.

Vezmeme-li tedy v úvahu jak uměleckou výzdobu knihovny, tak refektáře, vystoupí do popředí především jedno společné téma, a to poznání a přijetí Boží lásky, čili také svátost eucharistie, již interpretuje i *Kristus ve vinném lisu*.

Z výše řečeného plyne také nutnost objasnit okolnosti vzniku, umístění a primární funkce obrazu z konventu františkánů, neboť zápis odborné umělecké komise z Prahy popisuje situaci v roce 1950, která nemusí odpovídat době vzniku díla a záměru, s nímž františkáni zadali zakázku malíři. Informace tohoto charakteru lze často objevit studiem archivních pramenů. Moravský zemský archiv v Brně však v roce 1950 převzal z kláštera jen málo písemností – ve kterých není obraz *Krista ve vinném lisu* výslovně zmiňován –, proto takto zaměřené bádání dosud nepřineslo a v budoucnu patrně ani nepřinese žádné relevantní výsledky.²⁹

Vzhledem k rozboru námětu a adjustaci obrazu se domnívám, že obraz mohl být původně určen na stěnu některé z chodeb, ne-li přímo do některé z místností přiléhajících ke knihovně či refektáři. V úvahu lze vzít i chór v patře presbytáře za hlavním oltářem klášterního kostela, jenž sloužil ke společné modlitbě komunity, a také samotný kostel *Zvěstování Panny Marie*, v němž se mohl nacházet příležitostně – během svátku těla a krve Páně.

Především se však jedná o malbu, jejíž navrhovaná interpretace představuje uměleckou výzdobu františkánského kláštera v Uherském Hradišti – ať už další bádání potvrdí nebo vyvrátí, že se k jeho koncepci váže těsněji či spíše volněji – v širší vazbě na dobový kontext.

Poznámky:

- 1 Josef Karel Herchenräter, *Kristus ve vinném lisu* (alternativní název: Alegorie proměnění vína v krev), nesignováno, druhá polovina třicátých až čtyřicátých let 18. století, olej, plátno 177 × 261 cm (200 × 284 cm s rámem), kostel sv. Františka Xaverského v Uh. Hradišti (depozitář), Římskokatolická farnost Uherské Hradiště, poř. č. 195925. – dosud nepublikováno.
- 2 J ů z a, V., rev. C h a l o u p k o v á, M.: *Evidenční list poř. č. 195925*, Římskokatolická farnost Uherské Hradiště (16. 9. 1976).
- 3 J ů z o v á, A.: O některých neznámých barokních umělcích v Uherském Hradišti. *Slovácko* 3, 1961, s. 116.
- 4 J ů z a, V.: c. d.
- 5 Státní okresní archiv Uherské Hradiště, *Františkánský klášter*, A – 10 / 1964, i. č. 936, 4613, 1950–1953, fol. 36–38.
- 6 Vždy z pohledu Krista.

- 7 Další umělcova díla známe pouze z pramenů: 1738 měl provést malířskou výzdobu kazatelny farního kostela v Uherském Hradišti; téhož roku si u něj městská rada objednala výzdobu radních stolic; roku 1745 se ucházel o účast na malířské výzdobě piaristického kostela ve Strážnici. L o u d o v á, M.: „Cella S. Petri Martyris XVIII“ – malířská výzdoba knihovny bývalého františkánského kláštera v Uherském Hradišti, *Slovácko* 46, 2004, s. 302.
- 8 C o u s i n i é, F.: *Images et méditation au XVIIe siècle*. Rennes 2007.
- 9 C a r e r i, G.: *Envois d'amour, Le Bernin: montage des arts et dévotion baroque*, 1990.
- 10 Jedná se nejen o citát z evangelia sv. Matouše (Mt 20,7), ale také o název buly papeže Lva X., kterou 29. května 1517 sjednotil jednotlivé odnože observance a potvrdil observanci jako samostatný řád (dnešní františkáni) s právem volit si vlastního generálního představeného. Tím došlo k definitivnímu rozdělení řádu na dvě větve: observanty (františkány) a konventuály (minority). E l b e l, M.: *Bohemia Franciscana: Františkánský řád a jeho působení v českých zemích 17. a 18. století*. Olomouc 2001. H l a v á č e k, P.: *Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku*. Praha 2005. B u b e n, M.: *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích III. díl, I. svazek*. Praha 2006.
- 11 T h o m a s, A.: *Mystische Kelter*. In: Engelbert Kirschbaum (ed.), *Lexikon der Christlichen Ikonographie = Fabelwesen-Kynokephalen, Bd. 2, Allgemeine Ikonographie*. Rom 1990, sl. 497–504.
- 12 Sv. Augustin, *Výklad žalmů, žalm 8: „...v lisu je drženo tělo Pána a v něm Církev. Každý věřící proto bude pošlapán a lisován, aby přinesl ovoce.“*
- 13 R i c h e o m e, L.: *Tableaux sacrez des figures mystiques du tres-auguste sacrifice et sacrament de l'Eucharistie*. Paris 1601. N o u e t, J.: *De la présence de Jésus-Christ dans le Très Saint-Sacrement; réponse au ministre qui a écrit contre la Perpétuité de la foy*, 1666. K problematice dále: P r i e t o, M.: *Psalmodia eucharistica*. Madrid 1622.
- 14 T h o m a s, A.: c. d., s. 497–504. T a p i é, A.: *Vision Jésuite: Du Tintoret à Rubens*. Paris 2006, s. 278–279.
- 15 Hieronymus Wierix, *Kristus ve vinném lisu*, před 1619, rytina, 14,4 × 9,6 cm, Metropolitan Museum of Art, New York. <http://www.metmuseum.org/collection/the-collection-online/search/383698> [citováno ze dne 6. 8. 2014].
- 16 Autor neznámý, *Kristus ve vinném lisu*, kolem poloviny 18. století, olej, plátno, Loretánská kaple, kostel sv. Janů, Brno.
- 17 Diego de Borgraf, *Mystický lis*, 17. století, olej, plátno, Templo de San Miguelito, Puebla, Mexico. – škola Ayacucho, *Mystický lis*, 18. století, olej, plátno, Iglesi de la Virgen del Pilar, Lima, Peru. Další příklady: <http://colonialart.org/archive/pious-allegories/christological#c4a-4b> [citováno ze dne 6. 8. 2014].
- 18 <http://www.mairie-de-baralle.info/patrimoine-et-culture/patrimoine/page-3/> [citováno ze dne 6. 8. 2014].
- 19 Terezie z Ávily, *Život*, před 1567; *Cesta k dokonalosti*, 1567; *Hrad v nitru*, 1577; *Nad velepisní; Kniha o zakládání*.
- 20 R a h n e r, H.: *Ignác z Loyoly: a dějinné pozadí jeho spirituality*. Olomouc 2012.
- 21 C a r e r i, G.: c. d., s. 106–109.
- 22 L o u d o v á, M.: c. d., s. 299–308.
- 23 Tamtéž, s. 306.
- 24 S t e h l í k, M.: *Refektář františkánského kláštera v Uherském Hradišti*. Brno 2002, s. 10.
- 25 M á č e l o v á, L.: *Baldassare Fontana na Moravě*. Dizertační práce, Filozofická fakulta Masarykovy Univerzity. Brno 1949. Z a p l e t a l o v á, J.: *Malíř Innocenzo Monti*. Diplomová práce, Katedra dějin umění Filozofické fakulty Univerzity Palackého. Olomouc 2004.
- 26 H e r m a n n, *Capistranus Triumphans*, s. 217–219.
- 27 S o m m e r, F. H.: *The iconography of action: Bernini's Ludovica Albertoni*, *The Art Quarterly*, 1970, s. 34.
- 28 Seznámil se s ní prostřednictvím svého příbuzného Carla Fontany. Srovnej S t e h l í k, M.: c. d., s. 24.
- 29 Moravský zemský archiv v Brně, fond E 24, *Františkáni Uherské Hradiště (1611) 1623–1950*.

Josef Karel Herchenräter – Christ in the Wine Press

Abstract

The study deals with the problem of interpretation of the painting *Christ in the Wine Press* painted in the late thirties and forties of the 18th century by Josef Karl Herchenräter (1701–1746) who was by his origin from Vienna. Large oilpainting deposited in the church of the St. Francis Xaverius in Uherské Hradiště was originally a part of the equipment of the local monastery of the Lesser Brothers. The painting was moved from the monastery in 1950 when its buildings became seat of the District State Archive. Considering the circumstance the study tries to place the painting into the context of artistic acquisitions initiated in the town by Franciscan monks.

The first part of the study is devoted to the description as well as to formal analysis of the composition the central part of which shows the figure of Christ – wearing a loincloth and a red coat – standing in wine press full of grapes whose lever is being tied by a half-figure of God. Then the attention turns to the verse from the Holy Bible and to Latin texts which supplement the painting. Together with the connection of a mystical press with a symbolic meaning of Christ's blood the following passage reminds us of the essential texts connected with the theme.

Because the interpretation of the Bible is closely connected with the development of depiction of the theme in art, the study does not forget about its iconographic development. In this respect the important role is played by the engravings by Weirix brothers spread all around Europe. In this connection, the analogies to the painting, which can be found for example in the St. John's church in Brno or in the colonial art in South America, were not forgotten either.

Thus the study tries to decode the message contained in the painting. Central and at the same time closing part of the study consists of the interpretation of the painting not only from the point of view of the 17th and 18th century spirituality but also from the point of view of the Franciscan order. It is the analysis explaining the problem of mystical experience and its depiction in art or more precisely in the artistic concept of Franciscan monastery.

Josef Karl Herchenräter – Christus in der Kelter

Zusammenfassung

Die vorgelegte Studie widmet sich der Interpretation des Gemäldes *Christus in der Kelter*, das in der zweiten Hälfte der dreißiger bis in die vierziger Jahre des 18. Jahrhunderts vom aus Wien stammenden Maler Josef Karl Herchenräter (1701–1746) geschaffen wurde. Das ausgedehnte Ölgemälde, heute in der Franz-Xaver-Pfarrkirche in Ungarisch Hradisch aufbewahrt, bildete ursprünglich einen Teil der Ausstattung des hiesigen Klosters der Minderen Brüder. Aus dem Kloster verlegt wurde es nach 1950, als die Konventgebäude Sitz des Staatlichen Kreisarchivs wurden. Unter Berücksichtigung dieses Ereignisses versucht die Studie, das Werk in den Kontext der von den Franziskanern in der Stadt initiierten künstlerischen Akquisitionen zu stellen.

Der erste Teil des Beitrags widmet sich der Beschreibung und formellen Analyse der malerischen Komposition, deren zentralen Teil die Christusgestalt – in Lendenschurz und rotem Mantel – in einer Presse voller Trauben stehend darstellt. Der „Hebel“ in Form eines Kreuzes wird von der Halbgestalt Gott Vaters angezogen. Dann wendet sich die Aufmerksamkeit einer Strophe aus der heiligen Schrift sowie den lateinischen Texten zu, die das Gemälde vervollständigen. Im Rahmen der Verknüpfung der mystischen Weinpresse mit der symbolischen Bedeutung des Blutes Christi erinnert die folgende Passage an die mit diesem Sujet verbundenen grundlegenden Texte.

Da die Bibelauslegung eng mit der Entwicklung der Darstellung des Themas in der bildenden Kunst zusammenhängt, vergisst die Studie auch nicht dessen ikonografische Entwicklung. Eine bedeutende Rolle in dieser Hinsicht spielen für die Darstellung des Christus in der Kelter die Stiche der Gebrüder Wierix, die in ganz Europa verbreitet waren. In diesem Zusammenhang bleiben auch die Analogien nicht unerwähnt, die wir zum Gemälde aus Ungarisch Hradisch zum Beispiel in der Brünner Kirche St. Johann oder in der südamerikanischen Kolonialkunst finden können.

Auf diese Weise trägt die Studie zum Entschlüsselungsversuch der im Werk enthaltenen Botschaft bei. Den zentralen und zugleich abschließenden Teil der Arbeit bildet daher die Interpretation des Gemäldes nicht nur hinsichtlich der Spiritualität des 17. und 18. Jahrhunderts, sondern auch hinsichtlich des Franziskanerordens. Es handelt sich um eine Analyse, die die Problematik des mystischen Erlebens und dessen Darstellung in der bildenden Kunst bzw. im künstlerischen Konzept des Franziskanerklosters in Ungarisch Hradisch näherbringt.

FRANCOUZSKÉ PODNĚTY V DÍLE MORAVSKÉHO MALÍŘE JOŽI UPRKY A OTÁZKA ZAUJETÍ UMĚLCE MYŠLENKAMI REGIONALISMU

Josef Maliva, Olomouc

Ohlasem nedávného výročí 150 let od narození malíře Joži Uprky byly umělcovy výstavy konané v Hodoníně a v Praze (i dřívější realizace rozsáhlé a reprezentativní expozice Uprkova díla v prostorách někdejší jezuitské koleje v Uherském Hradišti) a rovněž doprovodné akce, mezi nimiž do popředí se dostaly obsáhlé publikace z pera několika historiků umění.

Výtvarný fenomén představovaný dílem Joži Uprky zrodil se zřejmě až v roce 1893, po návratu již rutinizovaného umělce z krátkého pobytu v Paříži v zimních měsících let 1892–1893. Tento studijní pobyt nezůstal bez odezvy. Podněty francouzského malířství v umělcově tvorbě projevily se záhy v několika směrech, zčásti snad bezprostředně po návratu z cesty. Jak už vícekrát bylo v literatuře připomenuto, jsou čitelné na obraze *Štěrkaře*, který se námětově shoduje se starším dílem Gustava Courbety.¹ Uprka námět redukoval na jedinou postavu a vyhnul se tak nejen dějové výpravnému akcentu Courbetovy malby (roztloukání kamene a jeho přenašení druhou osobou), ale částečně rovněž statickosti postavy štěrkaře zachycené v pohybu. Zachycení pravice štěrkaře s nástrojem, v okamžiku náprahu, není v Uprkově podání tak markantně statické při záznamu v takzvaném „mrtvém bodě“ a scénu, zasazenou do krajinného prostředí slováckého venkova, oživuje bezprostřední pohled na pracovní dění postav v pozadí malby. Celková kompozice Uprkova díla je ovšem odlišná, je klasická, s dominantním centrálním motivem v popředí a s hlubokým průhledem do vzdáleného krajinného pozadí, jak tomu bývalo i na obrazech Françoise Milleta. Uprkovo dílo je všeobecně datované k polovině devadesátých let 19. století. Lze však předpokládat, jak naznačuje i text vzpomínkové publikace umělcovy dcery, která uchovala otcovu vzpomínku na studii k *Štěrkaři* v umělcově uherskohradištském ateliéru, že přípravné práce k obrazu vznikly již dříve, nejspíše kolem roku 1893.²

Druhým kompozičně příbuzným Uprkovým dílem, patrně ze stejné doby, je olej malovaný na plátně, nazvaný *Odpočinek*.³ Toto plátno předcházeli drobný, téměř identický a dosud neznámý obraz malovaný na kartonu, jehož dataci vzhledem k „drobnopisnému“ provedení lze odhadem přiřadit rovněž k roku 1893.⁴ Možným podnětem i zde mohlo být proslulé Courbetovo dílo. Za námětové východisko můžeme považovat sřejmější dílo zmíněného francouzského autora *Slečny na břehu Seiny*. Zachycuje rovněž dvě postavy ve chvíli odpočinku za horkého slunného dne.⁵ V obou případech se autoři vyhnuli oné diskrepanci vyplývající ze zachycení pohybu, v obou případech jde o pozitivistické pojetí malby znamenavající na obraze pouhou matérii, hmotné bytí oproštěné od tradičních ideových podtextů a širších myšlenkových souvislostí, či lépe řečeno bez veškerých dějových vazeb. Na obou obrazech, které srovnáváme, postava umístěná v popředí leží a spí, druhá postava za ní bdí a je zaznamenaná ve chvíli jakéhosi „dolce farniente“. Na francouzské i Uprkově malbě nacházíme jisté atributy doby a společenské příslušnosti postav zřetelné z oděvů i z motivu příhodného „zátiší“; tu zátiší s prostou stravou, tam zátiší s květinami. V pozadí francouzských slečen protéká řeka Seina, v pozadí slováckých venkovanů spatříme plynulý „tok“ zralého obilí. Vedle ikonologické vazby obou obrazů konstatujeme i vztahy v obecné

výtvarné rovině, jež se týkají způsobu malířského nazíraného díla vycházejícího z koncepce objektivisticky uchopené skutečnosti.

Bezprostřední vizuální a haptické vjemy reality zaznamenané na zmíněných malbách sehrávaly v Uprkově tvorbě primární roli již dříve, několik let před jeho poznáním francouzského malířství z autopsie. To přirozeně neznamená, že by jeho tvorba nebyla názorově spjatá s výtvarnými poznatky z let jeho mnichovského studia. K drobným pracím zachycujícím drsnou realitu života (např. na olejomalbách na plátně: *Žebrák*, 1887, *Tarmak ve Velké nad Veličkou*, 1888, *Dědáček Zeman*, 1888) a na dalších malbách, vytvořených po příchodu Uprkova přítele Hanuše Schwaigra na Slovácko na jaře roku 1890, se přidružila řada dalších obrazů (*Ráno po hodech*, *Vrzgač*, *Chůva* a další).⁶ Zjevné smyslové zaujetí malíře realitou opíralo se v těchto dílech ještě o výtvarnou tradici mnichovského uměleckého prostředí. Až k nekonvenčnímu pojetí malby, k jadrnému výtvarnému projevu a robustnímu výrazu umocněnému temperamentními tahy štětce a relativně uvolněnému rukopisu dospěl Uprka zejména na rozměrném obraze, jenž zachytil trhovou scénu zkoušky síly koně v plném záprahu, díle vyjadřujícím nesentimentální postoj autora a jeho prostou lidskou účast s všedním venkovským děním (*Zkouška na tarmaku*).⁷

Výše zmíněná díla, tematicky svázaná s drsným Courbetovým naturalismem, reprezentují jen jednu z cest zvolenou v tvorbě slováckého umělce. Druhou představují malby, vycházejí z tradičnější, o více než třicet let starší, plenéristické koncepce obrazů Jeana-Françoise Milleta. I ta se v Uprkově tvorbě zrodila na počátku devadesátých let, jak o tom svědčí scénérie se skupinou pasáček při ohni provedena malířem v akvarelu v roce 1893 a záhy opakovaná na rozměrnějším plátně v olejomalbě i řada dalších plenéristických kompozic. V literatuře byla již dříve připomenuta kompoziční i myšlenková paralela mezi Milletovou ódou na religiositu a pracovní úděl venkovského lidu vyslovena francouzským malířem v obraze *Večerní modlitba* a Uprkovým olejem *Nedělní ráno* obestřeným atmosférickým médiem, které podtrhuje duchovní rozměr malby.⁸ I tato plenéristická výrazová vrstva byla v Uprkově tvorbě devadesátých let zastoupena dalšími malbami (například obrazy *Na honu*,

Odpočinek na poli, ol., pl, 18 × 25,5 cm, soukromá sbírka v Německu.

Na pastvu, Dušičky a dalšími).⁹ Spíše v obecné námětové poloze mohly moravského malíře oslovovat rovněž mnohé ruralistické Milletovy malby s motivy venkovanů při práci i odpočinku na poli, postavy rozsévače nebo skupiny ovčích stád. I náš malíř inklinoval k realisticky artikulovanému ruralismu, jak jej ve svých obrazech pregnantně malířsky vyjadřoval Jules Bastien-Lepage. Reprodukce tohoto francouzského malíře, dle slov Uprkovy dcery, nechyběly ani v ateliéru jejího otce.

Třetí a pro slováckého malíře nejcharakterističtější výtvarnou cestu představovaly obrazy, ve kterých umělec vyjadřoval niterný vztah k rodnému venkovu a jeho lidem. Joža Uprka jej formuloval v námětech, v nichž hlavní roli sehrávaly krojové a zvykové zvláštnosti jiho-moravského regionu. Dělo se tak v malířských záznamech postav oděných do dolňáckého či hornáckého kroje i celých skupin účastníků lidových a církevních slavností na Slovácku, kde venkované i obyvatelé tamních městeček vycházeli ve svátečních úborech i na nedělní mše do kostelů. Nejčastěji se shromažďovali o poutích, hodech nebo při unikátní slavnosti „Jízdy králů“. V tomto smyslu vzešlo, po přípravných studiích a akvarelové ouvertuře, v roce 1893 i klíčové Uprkovo dílo *Pouť u svatého Antoníčka*.¹⁰ Shromáždění postav poutníků ve slováckých krojích, kteří klečí v modlitbě před poutním kostelíkem na kopci u obce Blatnice, zachytil malíř v menším formátu plátna, na němž se jednotlivým postavám dostalo až „drobnopisného“ štětcového zpracování. Výše zmíněná první verze malby *Odpočinek* vede k předpokladu, že jemnou práci drobným štětcem, jak jsme ji znali již na počátku let devadesátých i z obrazu *Dětské procesí*, praktikoval umělec rovněž krátce po návratu z Paříže.¹¹ Teprve povzbuzen cenou *Mention honorable* získanou za obraz s námětem poutě u sv. Antoníčka na pařížském *Jarním Salonu* a pozitivním ohlasem také u domácí kritiky, rozhodl se Uprka vytvořit repliku obrazu ve větších rozměrech (90,5 × 151 cm). Zřejmě stejné rozměrnější repliky dočkaly se i některé další studie a menší práce. Až k extrémní monumentalizaci, pro slovácký region bezpochyby nejosobitější lidové slavnosti, rozhodl se Joža Uprka na obraze *Jízda králů ve Vlčnově* – olejomalbě dokončené až v roce 1897 na plátně o úctyhodném rozměru 127 × 310 cm (i toto dílo předcházela nejedna menší verze malby).¹²

Na zmíněných a také na dalších obrazech folkloristického ladění z těchto let lze sledovat ryze výtvarnou devizu, kterou si malíř přivezl z cesty po zemích západní Evropy, jmenovitě z francouzské metropole, která již o deset let dříve přijala podněty impresionistů, umělců, pro něž primární malířskou roli sehrávaly na obrazech bezprostřední počítky barevných skvrn, vjemy jemně nuancovaných tónů mlžné i projasněné atmosféry a fikce pohybu. Jejich malby vyvolávaly v divácích dojmy, že jde o záznam náhodně voleného okamžiku a právě nyní probíhajícího dění.¹³ Je známo, že v době pobytu v Paříži navštívil Uprka řadu výstav a galerijních expozic, jejichž zhlédnutí mu doporučil Alfons Mucha (1860–1939), který na pařížském nádraží uvítal svého druha ze Slovácka, spolu s jiným zastáncem myšlenky regionalismu, Augustinem Němejcem (1861–1938), jenž ve francouzském prostředí pobýval teprve krátkou dobu. Bylo by zbytečné zkoumat, jaké obrazy nabízela v té době Mekka evropského výtvarného umění v galeriích a obchodech s obrazy. Moravského odchovance mnichovské školy jistě nezaujala díla té doby, která se vymykala všeobecně uznávané konvenci. K malířsky uznávaným veličinám patřili v té době již nejen představitelé v dřívějších dobách zavrhaného impresionismu, ale též mladí představitelé nových výtvarných tendencí.¹⁴ Uprka mohl nacházet podněty i v Muchově ateliéru. Mohly ho zajímat kresby k davovým scénám historických námětů nebo obraz *Cizí koledníci na moravském Slovácku*.¹⁵ U Ludka Marolda (1865–1898), jenž byl do Paříže vyslán jako stipendista na studiu u prof. Gallanda již v roce 1889, mohly jej oslovit i četné ilustrace pojednané v duchu francouzského luminismu. Uprkovu srdci nejbližší byly bezpochyby plenéristické malby selšských žánrů a výjevů z bretaňského venkova Václava Brožíka (1851–1901), které se v této

době rodily v jeho vzdáleném ateliéru.¹⁶ Malířskou tvorbu Uprky i Brožíka spojoval také společný inspirační zdroj, kterým byla i tvorba člena regionalistické novodachovské malířské kolonie Fritze Uhdeho (1848–1911). Literatura uvádí, že k seznámení moravského malíře s Václavem Brožíkem i dalšími českými malíři došlo v této době právě v Paříži. Mnohé výtvarné podněty, kterých se mladému Uprkovi v Paříži dostalo, mohly vzejít i ze studia knih a reprodukcí, kterých i v Muchově pařížském ateliéru byla hojnost.

Moravský mladý malíř byl v cizině výtvarně zaujat patrně setkáním s impresionistickým pojetím barvy, světla a pohybu. Neprojevovalo se to ještě na nové verzi staršího výjevu z pouťi, koncipovaném na tradičním důrazu na fikci hloubky prostoru pomocí ubíhající a vzdušné perspektivy a na pevném vymezení objemů. I motiv pití vody a dívčí postavy v popředí nepatří k impresionistickým atributům ve vystižení momentní situace. K takovým bleskovým záběrům patří až některé studie například koňů v rychlém pohybu k Uprkově *Jízdě králů*. Pohybové motivy, zejména cválajících koňů, vznikaly však v Uprkových náčrtcích již dříve.¹⁷ K impresionistickému pojetí malby se moravský malíř po návštěvě Paříže nejzřetelněji přiblížil nakrátko v roce 1894 jen na několika obrazech, mezi nimiž je v tomto ohledu nejmarkantnějším dílem malba *Boží tělo v Hroznové Lhotě*, zachycující sváteční průvod dětských postav s dámou se slunečníkem v popředí.¹⁸ V souladu s impresionistickou estetikou je na malbě zachycený poměrně mělký obrazový prostor, vládne v ní zdánlivá nahodilost výseku volené scény, která činí dojem dění probíhajícího dále za dějovou sekvencí vymezenou okraji plátna, dále štětcové podání širokými skvrnami tažů štětce a dochází v ní k zachycení slunečního svitu filtrovaného médiem chvějivého oparu jasného dne. V této mlžné atmosféře jakoby postavy a věci ztrácely hmotnou materii a proměňovaly se v hru barev, světél a stínů.

Aktuální odezva moderního světového malířství nestala se pro Uprkovo dílo signifikantním znakem a neprovázela je ani v dalších letech. Daleko příznačnějším stal se příklon umělce k ryze regionálním motivům. Tento malířský fenomén nevyplýval patrně pouze z citové vazby malíře k rodnému kraji, ale bezpochyby souvisel i s širší myšlenkovou platformou, kterou v minulosti bylo regionalistické hnutí zasahující nejen výtvarné umění, ale zejména oblast literární.¹⁹

V otázce Uprkova vztahu ke Slovácku byl často citován malířův výrok: „...pracoval jsem celý život [...] abych jako příslušník vědomý tohoto kmene zachytil co možná nejvíce z tohoto života.“ Umělec se však zdaleka neztotožňoval s rolí pouhého dokumentátora života slováckého regionu, s posláním jakéhosi amatérského etnografa, který zaznamenává všední a sváteční chvíle zdejších lidí. Jeho dílo sehrávalo především ryze výtvarnou roli a vstupovalo tak, jak již bylo uvedeno, byť s určitým časovým zpožděním, do sféry celoevropského kulturního a myšlenkového dění. Četná tematika jeho obrazů svázaná s venkovským prostředím a uchopena v duchu dobového naturalismu a plenérismu byla jako relikvium ještě v poslední čtvrtině 19. století značně oblíbená. Z nejvýznamnějších osobností francouzského malířství ji preferovali Jules Bastien-Lepage a François Millet. Ve výtvarném umění, ve svazku s venkovskou tematikou již od poloviny 19. století, sehrávalo významnou roli regionalistické hnutí prosazované řadou malířských kolonií, které se zejména v posledních desetiletích 19. století, po příkladu skupiny francouzských malířů usazených v malé obci Barbizonu poblíž Fontenebleau, formovalo v různých evropských lokalitách. V jejich výtvarných záměrech sehrávaly roli poněkud zidealizované představy o venkovském prostředí, nedotčeném dosud civilizačními procesy a mnohými nešvary velkoměst, fikce morální ryzosti prostých lidí, snahy o udržení jejich kulturní svébytnosti, jak tomu bylo ještě začátkem 20. století v okruhu Uprkových příznivců-spisovatelů a přátel.²⁰

Prvotní podnět k monotematickému zaměření malířské tvorby Joži Uprky mohl vycházet z příkladu členů malířské kolonie usazené ve venkovském prostředí v městečku vzdále-

ném kolem dvaceti kilometrů od Mnichova, v Dachově (Dachau).²¹ Náš malíř měl s vůdčí osobností malířské kolonie – hlavním představitelem zmíněného novodachovského výtvarného hnutí – Adolfem Hölzelem shodou okolností mnoho společného. Oba byli původem Moravené. Adolf Hölzel (1853–1934) se narodil v Olomouci. Joža Uprka (1861–1940) pocházel z Kněždubu, malé obce na jižní Moravě, ale i on strávil v hanácké metropoli několik let během studia na vyšším gymnáziu a vrátil se do zdejšího regionu pracovním ještě v pozdějších letech. Oba umělci prošli školením na mnichovské akademii, oba jako malíři odmítali tradici akademické „salonní“ malby a pro svou tvorbu nacházeli inspirační zdroje na venkově. Jeden ani druhý nepřijal chladný akademismus zmíněného malíře Bastien-Lepage ani Milletův zobecňující idealismus a heroismus. Na realisticko-naturalistickém základě, byť každý po svém, volili středoevropskou cestu k plenéristické malbě. Teprve před polovinou devadesátých let se jejich umělecké cesty diametrálně rozešly. V Uprkově malbě se nadále prohlubovala role bezprostředního vjemu lidského oka, Hölzlova tvorba směřovala naopak k sumarizaci tvarů, k stylizaci a k hledání duchovní podstaty malby. Oba však po několik let stáli v čele společenství malířů, jejichž tvorba byla všeobecně vnímána jako ohlas širšího zájmu umělců o určitý region.

Hölzelova díla byla s venkovským prostředím okolí Dachova svázaná již od počátku osmdesátých let.²² Vrcholným dílem malíře se stal obraz *Domáci pobožnost*, ve kterém umělec nepřijal ani fabulační složku patrnou na Leiblově obraze *Dachovanky*, ale ani krajní naturalismus vyslovený Wilhelmem Leiblem v malbě *Tři ženy v kostele*. Výše uvedeným dílem *Domáci pobožnost* vyslovil Hölzel svůj soudobý vztah k realitě a upoutal diváky nejen temperamentním podáním malby pojednané v harmonických akordech žlutých a modrých tónů a v souzvuku narůžovělých a zelenavých odstínů i barevných reflexů, ale především osobním poměrem k prostému venkovskému člověku, jenž svůj život zasvětil své víře, práci a starostem všedního dne a sdělil jej bez okázalosti a s pokorou. Bylo to v době, kdy Uprka dokončil obraz *Zkouška na tarmaku*. I on se zde vzepřel dobovým konvencím, přiklonil se k problematice venkova, setrval však více ve vnější rovině tematického sdělení a vizuálně sdílené reality, aniž by se vyslovoval k lidským problémům obecnějšího charakteru. I ve svých dalších malbách sledoval Uprka především souhru živých barev na obraze, hru světla a stínů, výraz lidských tváří a atmosférické situace, radost a veselí svátečních dnů, bohatost krojů slováckého lidu při práci i odpočinku. Ale i on vstupoval do chrámu, aby vystihl soustředěné tváře zbožných venkovanů při kázání, zachytil tváře žen s růžencem v ruce při modlitbě, tlumočil tklivou atmosféru večera ve svátek Dušiček anebo vyslovil lidské soucítění s chudobou a bídou těch, kteří přicházejí na pole po sklizni a při svém paběrkování jsou vědčeni za každý brambor zapomenutý na poli.

Regionalistická a folkloristická tematika v díle Joži Uprky a v uměleckém okruhu, jenž se soustředil bezprostředně kolem jeho osobnosti, v prvopočátku jevila zřetelné konotace se snahami české kulturní veřejnosti o posílení národního sebevědomí. K uvědomění národní identity přispívaly na Moravě i jiné aktivity, zejména uplatňované četnými lidovými výstavkami, které se konaly například v Brně, Olešnici, Boskovicích, Třebíči nebo v Hodoníně, na nichž participovalo české výtvarné umění a krajové umění lidové. Výstavu uměleckou, průmyslovou a národopisnou, která se konala v roce 1892 v Hodoníně, doprovázel katalogový spisek s úvodní promluvou Renaty Tyršové „O významu lidových výstavek uměleckých“. Na podobných akcích byla prezentována i díla předních českých umělců. Později se národnostní akcent přenášel především na moravské teritorium anebo na širší sféru Slovácka vnímanou jako moravské Slovensko, tvořící celek s uherským Slovenskem. Sounáležitost slovenských a slováckých umělců nejrazantněji vyjadřovala *Umělecká výstava slovenská* uspořádaná v Hodoníně v roce 1902. Tato velkolepá a mediálně široce propagovaná akce,

iniciovaná skupinou vlastenecky cítících a kulturou zaujatých učitelů, byla komentovaná nejednou jako akt probouzejícího se slovenského národního a kulturního sebeuvědomování.²³ O rok později se také utvořilo první sdružení slovenských výtvarných umělců, *Gruppa uherskoslovenských maliarov*.

Moravští umělci, mezi něž patřil také Uprka, byli zapojeni do spolkové činnosti brněnského *Klubu přátel umění*. Teprve po zcela prozaických rozporech, jež se týkaly hlavně organizační struktury spolku, rozhodla se skupina výtvarných umělců v čele s Aloisem Kalvodou a Jožou Uprkou v roce 1906 z brněnské organizace odejít. Svojí secesi, jak známo, manifestovali samostatnou výstavou uspořádanou spolu s některými moravskými umělci německé národnosti ve Valašském Meziříčí v roce 1907, kdy založili vlastní *Sdružení výtvarných umělců moravských v Hodoníně* (SVUM). Záhy pak, pod tlakem šovinisticky laděné kritiky brněnských žurnalistů, se přeorientovali pouze na umělce hovořící českým jazykem. Nešlo tedy o spolek inspirovaný kolonií v Dachově, jak uvádí literatura (viz pozn. 21), ale o lokálně vymezenou instituci, která zprvu neproklamovala regionální ani jiný umělecký program, ale hledala odbytiště pro tvorbu svých členů v nejbližším okolí, v moravském prostředí.

Teprve o několik let později, když SVUM dokončilo v roce 1913 vlastní spolkovou a výstavní budovu v Hodoníně, naznačil mluvčí spolku, spisovatel a publicista Alois Mrštík, v katalogu zahajovací výstavy názorové tendence představitelů sdružení, ideje, naděje i cíle spojené s další činností organizace. V popředí nestál kupodivu program regionalismu či ruralismu, ale nesouhlas s pražským kulturním centralismem, a zejména s pronikáním moderních výtvarných tendencí do naší domácí tvorby.²⁴ Výrazný zájem hodonínského sdružení zasahoval druhotně do oblasti muzeologické a etnografické²⁵ a v jeho programu ozývaly se i ohlasy idejí panslavismu.²⁶ Vymezení výtvarné tvorby na oblast Slovácka (pomineme-li ornamentiku ve výzdobě hodonínského Domu umělců), setrvalo hlavně v tvorbě Joži Uprky a jeho spolupracovníků. Ve zmíněném Mrštíkovi úvodu se pojem „Slovače“ objevoval pouze okrajově.²⁷ V další tvůrčí praxi členů SVUM se dále prosazoval výtvarný tradicionalismus a programová izolace spolku od aktuálního výtvarného dění doma a v cizině. Ta zůstávala po léta domnělou předností většiny členů hodonínského sdružení. Nicméně Uprkovo figurální malířské dílo v jeho osobitosti, výtvarné kvalitě a kulturní přínosnosti pro české umění v závěru 19. století zůstane trvalou hodnotou jako pandán krajinářské tvorby žáků Julia Mařáka, z nichž někteří přinesli tvůrčí vklad i do výtvarného dění na jižní Moravě.

Poznámky:

- 1 J. Uprka, Štěrkař, 1895, ol., pl., 80 × 101,5 cm, Národní galerie, Praha; Gustave Courbet, Štěrkaři, 1849, ol., pl., 165 × 238 cm, Zwinger, Dráždany (zničeno).
- 2 N o v á k o v á - U p r k o v á, B.: *Besedy s Jožou Uprkou*. Strážnice 1996, s. 110.
- 3 Odpočinek, 1895, ol., pl., 65 × 97 cm, Moravská galerie v Brně, i. č. Z 2644.
- 4 Odpočinek na poli, (Bei der Rast), ol., pl., 18 × 25,5 cm, privátní sbírka v Německu.
- 5 Slečny na břehu Seiny, 1857, ol., pl., 173 × 205 cm, Petit Palais v Paříži.
- 6 Žebrák, 1887, ol., dřevo 30 × 12,5 cm; Tarmak ve Velké nad Veličkou, 1888, ol., pl., 45,5 × 65,5 cm; Dědáček Zeman, 1888, ol., pl., 38 × 58 cm; Ráno po hodech, 1890, ol., pl., 37 × 68 cm.
- 7 Zkouška na Tarmaku, 1890, ol., pl., 81 × 147 cm.
- 8 J.-F. Millet, Večerní modlitba, ol., pl., J. Uprka, Nedělní ráno, 1896, ol., pl., 80 × 110 cm.
- 9 Na honu, 1893, ol., pl., 89 × 98 cm; Na pastvu, 1893, ol., pl., 65 × 95 cm; Dušičky, 1897, ol., pl.
- 10 Pouť u sv. Antonička, 1893, ol., pl., 42 × 77 cm; Pouť u Antonička, 1894, ol., pl., 92 × 151,5 cm.
- 11 Dětské procesí, 1891, ol., dřevo, 24 × 48 cm, privátní sbírka.

- 12 Jízda králů (malá), 1897, ol., pl., 50 × 100 cm; Jízda králů ve Vlčnově, 1897, 172 × 310 cm.
- 13 Impresionistický přístup k realitě byl francouzskými malíři vybojován před více než deseti lety před příchodem slováckého malíře do Paříže. V letech 1880 a 1881 probíhala již pátá a šestá výstava impresionistů a jejich obrazy pronikaly i do oficiálních pařížských Salonů. Na 7. výstavě v ulici St. Honoré měl Pissaro 36 obrazů, Monet 30, Sisley 27 a Renoir 25 prací. Pro nejvýznamnější z nich realizoval Duran-Ruel o rok později jejich samostatné výstavy. Na pařížskou výtvarnou scénu počátkem devadesátých let počali již pronikat představitelé pointilismu a postimpresionistických směrů syntetismu.
- 14 V době Uprkovy exkurze do centra evropského kulturního dění dokončoval Monet ve svém ateliéru po dvou návštěvách v plenéru svůj proslulý cyklus rouenských katedrál a v předchozích letech upoutávaly pozornost umělců i veřejnosti výstavy jeho cyklů *Stohy* a *Topoly*.
- 15 Obraz vytvořil A. Mucha v roce 1891. V téže době maloval obraz *Slovanští věrozvěstové Sv. Cyril a Metoděj, hlásají učení Kristovo na Moravě* i výjev s Raffaelem Sanzio při práci.
- 16 Byly to například obrazy *Svačina ženců*, *Svačina v přírodě*, *Návrat z pole*, *Prodavačka hus z Bretaně*, *Do pole* a další.
- 17 *Studie k Jízdě králů ve Vlčnově*, 1893, ol., pl. 34,5 × 68 cm; *Jezdec k Jízdě králů*, asi 1890 až 1891, ol., pl., 34,5 × 27 cm; *Náčrt k Jízdě králů*, 1891, kresba tužkou, (reprodukováno v: M a l i v a, J, N o v á k o v á - U p r k o v á, B. a T o m e š, J.: *Lidové slavnosti v díle Joži Uprky*. Strážnice 1966, s. 23).
- 18 Boží tělo v Hroznově Lhotě, 1894, ol., pl., 82 × 132 cm.
- 19 Myšlenka regionalismu ve střední Evropě nacházela živnou půdu v decentralizovaném Německu, zejména ve Slezsku, kde se na přelomu 19. a 20. století rodila díla velkého dramatika Gerharta Hauptmanna. V naší literatuře se zájem o osobitosti jednotlivých regionů ujal například v dílech romanopisce chodského kraje Josefa Šimona Baara, ve vesnických prózách Jana Herbena, v pracích kronikáře jihočeského venkova Josefa Holečka, v románech z prostředí východočeského regionu od Terezy Novákové a v dílech bratrů Mrštíků.
- 20 K takové idealizace prostředí slováckého venkova přispívaly i texty Aloise Mrštíka, ve kterých autor hovořil o nezkaženém vkusu lidu, o prostém a pravdivém životě na venkově, říši čisté poezie, ryzí slovácké kultuře a ušlechtilé rase *Slovače*.
- 21 Souvislost Uprkovy malířské tvorby s novodachovskou školou naznačoval text výstavního katalogu *Výtvarné umění Moravy 1880–1920* (Moravská galerie, Brno 1994) Jitky Sedlářové na s. 11. Autorka však mylně uvádí, že malíř Hugo Baar spolu s Jožou Uprkou a Bohumírem Jaroňkem usilovali po vzoru Hölzelovy malířské kolonie v Dachau zformovat moravskou krajinářskou školu. Podněty k vytvoření Sdružení výtvarných umělců moravských v Hodoníně byly jiného charakteru (viz P e l i k á n, J.: Sdružení výtvarných umělců moravských. In: *100. výročí založení Sdružení výtvarných umělců moravských: [Galerie výtvarného umění v Hodoníně 12. září – 25. listopad 2007: Záhorská galéria v Senici 6. december 2007 – 3. február 2008]*. Hodonín 2007, s. 14–19). O Adolfu Hölzelovi blíže: M a l i v a, J.: Dvě připomínky malíře Adolfa Hölzela v Olomouci. In: *Ročenka OAO v Olomouci 9/28*, Olomouc 2001, s. 110–126.
- 22 Již v roce 1881 vznikaly Hölzelovy obrazy *Venkovská ulice* (1880–1881) a *Selská kuchyně* (1880). Později vytvořil malbu *Dachovská selka v krajině* označovanou v literatuře již jako dílo novodachovské školy. O vztahu umělce k venkovskému prostředí vypovídá i plátno *V klášterní zahradě* (též *Zpívající děti*) nebo obraz *Návrat domů*, který zachycuje postavu venkovanky s dítětem v krajině typické pro dachovský region. Souvislost novodachovské školy s Uprkovým osobním malířským programem naznačují i další pozdější Hölzelova díla z roku 1895, jako jsou oleje *Dachovské děvče ve svátečním kroji* (100 × 60 cm), *Mladý selský pár při odpočinku* (47 × 60 cm), *Žnečky* (29 × 34 cm) a další díla.
- 23 „Hodonínská výstava [...] se stane medzníkom na poli umenia slovenského! Umenie naše odkryla z prachu zapomenutia, postavila nás do radu národov umelecky snaživých“ (Hlas, IV. roč. s. 293).
- 24 V. Mrštík, který měl na mysli patrně na pražské výtvarné scéně v té době již zdomácněné kubistické tendence prosazované v časopise *Umělecký měsíčník* a tvorbu členů *Skupiny výtvarných umělců* založené roku 1911, vyjádřil tyto názory slovy: „...na svém pracovat a strípat ze sebe škodlivé vlivy ciziny – udržovat, zachovávat a pěstovat zásadu národnosti v umění“. M r š t í k, A.: K rozkvětu výtvarného umění na Moravě. In: *Katalog X. výstavy SVUM* (výstava k otevření Domu umělců v Hodoníně od 4. V. 1913).

- 25 „Národopisná výstava v Praze vzbudila myšlenku zřídit v slovenském středisku moravském etnografické muzeum [...] národopisné muzeum zůstalo jen zbožným přáním.“ (A. Mrštík, cit. v pozn. 24).
- 26 „Nivelizující doba dneška krok za krokem ničí všechno to bohatství poesie a slovanské kultury.“ (A. Mrštík, cit. v pozn. 24). Na tvorbu slovanských národů orientovala se prioritně i výstavní činnost SVUM a pozdější tvorba člena spolku A. Muchy.
- 27 „Dům umělců jako kulturní stánek určený výtvarnému a lidovému umění moravskému a živým barvám Slovače...“ (A. Mrštík, cit. v pozn. 24).

Doc. PhDr. Josef M a l i v a (n. 1931), emeritní docent dějin umění na Univerzitě Palackého v Olomouci a soudní znalec v oboru výtvarného umění. Zabývá se problematikou renesanční skulptury a uměním 20. století, zejména tvorbou českých a německých autorů na Moravě.

French Motives in the work of Moravian Painter Joža Uprka and the Question of the Artist's Interest in the Ideas of Regionalism

A b s t r a c t

The article *French Motives in the work of Moravian Painter Joža Uprka and the Question of the Artist's Interest in the Ideas of Regionalism* deals with the connection of Uprka's paintings with a broad all-European cultural environment of his times. The genuinely extrinsic connection between Uprka's painting *Stonebreaker* and Courbet's *Stonebreakers* already mentioned in literature is accompanied by the iconographic parallel between Courbet's painting *Young ladies on the Banks of the River Seine* and Uprka's *Repose*. The author also comments on general bonds between the Moravian painter with French *en plein air* art and with artistically articulated ruralism contained in the paintings of Francois Millet a more traditional Jules Bastien-Lepage. The text also considers one of the possible common starting points of Brožík's paintings from Bretagne and some of Uprka's paintings which could be the inspiration by Fritz Uhde's paintings. The author also pays attention to monothematic work of the Moravian Slovak painter in which he finds common features with the works of the members of Novodachovská colony and to the cultural qualities of the region. The author states that the attention of many young painters, including Joža Uprka, paid to the local region sprang from the wide regionalist movement which was vivid in Europe already in the 19th century and which was reflected in our country mainly in literature. In Uprka's work it reached its zenith in his painting "*Boží Tělo v Hroznově Lhotě*" in the scene depicting a segment of the festive children parade painted in the spirit of the French impressionism.

In connection with Novodachovské movement the author compares paintings by its main representative Adolf Hölzel, who was Moravian by origin too, with the paintings by Joža Uprka and finds out that their artistic positions were initially similar but later on they continued in totally different directions. Finally the author mentions The Union of Moravian Artists (*Sdružení výtvarných umělců moravských*) which was closely connected with the region of Moravia and in which Uprka was a principal figure having initially positive role in the culture of the region and also mentions his retrograde position in our art. In the final part of the article the author concludes that "*Uprka's figural paintings represent a lasting value due to its distinctiveness, its artistic value a cultural contribution to Czech art of the late 19th century and it will remain to be a pendant of landscape painting of Julius Mařák's pupils as some of them brought an artistic contribution into art in Southern Moravia.*"

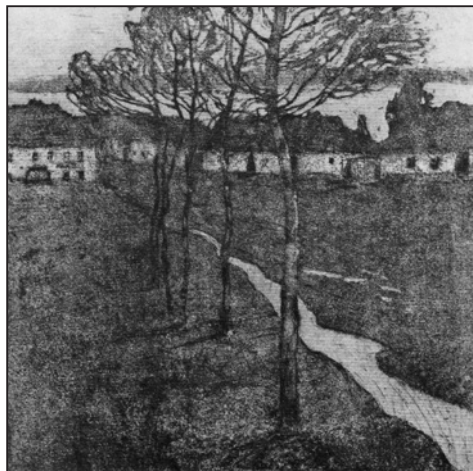
Französische Anregungen im Werk des mährischen Malers Joža Uprka und die Frage der Beeinflussung des Künstlers durch die Gedanken des Regionalismus

Z u s a m m e n f a s s u n g

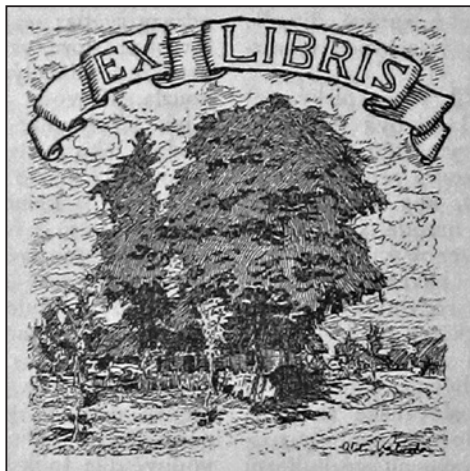
Der Artikel *Französische Anregungen im Werk des mährischen Malers Joža Uprka und die Frage*

der Beeinflussung des Künstlers durch die Gedanken des Regionalismus behandelt die Bindungen von Uprkas Gemälden zum breiten gesamteuropäischen Kulturmilieu jener Zeit. Zum rein äußerlichen und in der Literatur bereits behandelten Zusammenhang von Uprkas *Steinklopfer* mit Courbets *Steinklopfern* fügt der Verfasser des Artikels eine ikonografische Parallele zwischen Courbets Gemälde *Mädchen an der Seine* und Uprkas *Rast* zu. Ebenfalls äußert er sich zu allgemeineren Bindungen der Arbeiten des mährischen Malers mit dem französischen Plainairismus und dem künstlerisch-realistisch artikulierten Ruralismus in den Gemälden von François Millet und des traditionelleren Jules Bastien-Lepage. Im Text wird auch einer der möglichen gemeinsamen Ausgangspunkte von Brožíks Schaffen in der Bretagne und einigen Werken Uprkas erwägt, nämlich die Inspiration durch Werke von Fritz von Uhde. Der Verfasser wendet die Aufmerksamkeit ebenfalls dem monothematischen Schaffen des mährisch-slowakischen Künstlers zu, in dem er verwandte Züge mit den Arbeiten der Mitglieder der Malschule Neu-Dachau findet, die auf die kulturellen Werte und die Eigenart des Milieus in der Dachauer Region konzentriert sind. Er konstatiert, dass die Aufmerksamkeit vieler Maler, einschließlich Joža Uprka, auf die eigene Region jener breiten regionalistischen Bewegung entsprang, die bereits seit dem 19. Jahrhundert durch Europa ging und eine lebendiges Echo auch in Böhmen und Mähren insbesondere im literarischen Schaffen fand. In Uprkas Werk erreicht sie ihren schöpferischen Zenit im Gemälde *Fronleichnam in Hroznová Lhota* in einer Szene, die das Segment des Kinderumzugs an diesem Feiertag erfasst, malerisch dargestellt schon beinahe im Geist der Ästhetik des französischen Impressionismus.

In Zusammenhang mit der Bewegung Neu-Dachau vergleicht der Verfasser des Artikels das malerische Schaffen des Hauptvertreters der Dachauer Kolonie Adolf Hölzel, der ebenfalls aus Mähren stammte, mit Uprkas Schaffen und beschreibt die anfangs ähnlichen künstlerischen Positionen beider Maler und ihre späteren künstlerischen Wege, die in völlig entgegengesetzte Richtungen führten. Zum Abschluss des Textes erinnert er an die *Vereinigung bildender Künstler Mährens*, deren Hauptpersönlichkeit Uprka war und die eng mit der Region Mähren verknüpft war, und erwähnt auch seine anfangs positive Rolle in der bildenden Kultur dieses Gebiets sowie seine späteren retrograden Positionen in unserer bildenden Kunst. Der Beitrag schließt mit der Feststellung, dass *„Uprkas figurales malerisches Werk in Eigentümlichkeit, künstlerischer Qualität und kulturellem Beitrag für die tschechische Kunst im ausgehenden 19. Jahrhundert ein dauerhafter Wert als Pendant des Landschaftsschaffens der Schüler von Julius Mařák bleibt, von denen einige einen schöpferischen Beitrag auch im bildenden Kunstgeschehen Südmährens brachten.“*

Alois Kalvoda, *Brzy z rána* (Červený dvůr u Žižkova), 1903. Repro.: Blažičková-Horová, N. (ed.): *Julius Mařák a jeho žáci*. Praha 1999, s. 172.

Alois Kalvoda, *Ex libris* (Slovácký motiv), nedat. (1900–1905). Repro.: Šuman, V.: *Alois Kalvoda*. Praha 1925, s. 11.

pro něj stal v roce 1907 časopis *Dílo*, do kterého začal přispívat a mezi lety 1909 až 1912 ho dokonce redigoval.

Důležitou součástí Kalvodovy výuky bylo malování v plenéru. Každoročně se vydával se svými studenty do různých končin Čech za krásami tamní krajiny, která byla malířům múzou. Navštívili tak Lochovice, východní Čechy, Šumavu a Křivoklát, který se stal pro Aloise Kalvodu osudovým. Poznal zde svou první ženu Annu, dceru notáře Hypolita Fastra. Oddáni byli 3. června 1905. Křivoklátsko však bylo pro Kalvodu významné i z jiného důvodu. Zakoupil zde chaloupku po českém houslistovi Ferdinandu Laubovi (1832–1875). Kouzelné místo, kde kdysi žil slavný hudební virtuos, inspirovalo Kalvodu k vybudování muzea F. Lauba. Usilovně pátral po předmětech, které umělci patřily nebo s ním souvisely. Nakonec vše v domku vystavil na připomínku úctyhodného houslisty. Roku 1912 navíc sepsal a vlastním nákladem vydal jeho malou životopisnou publikaci.⁹

Ačkoliv Kalvoda většinu svého života strávil v Čechách, jeho rodná Morava mu zůstala v srdci a stále ji navštěvoval. Jednak Brno, kde s Františkem Marešem založil Klub přátel výtvarného umění (KPVU), a také okolí města, především Moravský kras, kam chodil za krásami přírody. Maloval s oblibou např. známou propast Macochu. Druhou oblastí, do které často zavítal, bylo Slovácko. Znal se zde s řadou umělců a v roce 1907 založil společně s Jožou Uprkou a dalšími výtvarníky Sdružení výtvarných umělců moravských (SVUM) v Hodoníně. Kromě toho samozřejmě tento kraj představoval další bohatý zdroj inspirace pro malířova plátna. Jeden obraz převedl i do techniky litografie – *Chaloupka u cesty*.

To, že byl Alois Kalvoda opravdu všestranně nadán, dokazuje jeho snaha tvořit i literární díla. Roku 1913 napsal drama *Marhovský*,¹⁰ ještě tentýž rok bylo uvedeno v brněnském Národním divadle v režii Emanuela Kovaříka. K literární práci se vrátil ještě ke konci života. Napsal lyrickou hru *Hořec*¹¹ (1922) a dvě vzpomínkové knihy na přátele, rodinu a svůj život. První vyšla pod názvem *Přátelé výtvarníci*¹² (1929) a druhá jako *Vzpomínky*¹³ (1932).

Uvedením dramatu *Marhovský* nebyla Kalvodova spolupráce s divadlem ukončena. V roce 1915 pracoval na scénické výpravě Smetanovy opery *Prodaná nevěsta*,¹⁴ tentokrát pro Národní divadlo v Praze. Malíře oslovil sám režisér Robert Polák, a to již o rok dříve. Kalvoda byl touto prací velmi nadšen a s živým zájmem se podílel na její realizaci. Tě se

účastnil i jeho žák Martin Benka. Výsledek byl kladně přijat veřejností i kritikou, a tak začal i s návrhy scén k operám *Hubička* a *Tajemství*. Ty již bohužel nebyly realizovány kvůli válečným událostem.

Během častých návštěv Šumavy, kde Kalvoda nacházel v krajině jedinečnou inspiraci, si tuto oblast malíř zamiloval natolik, že zde roku 1917 zakoupil zámeček Běhařov. Bývalé sídlo rodu Koců z Dobrušky bylo v žalostném stavu. Postupně jej však Kalvoda opravil a trvale zde žil. Myslel také na své žáky krajinářské školy a část zámku upravil pro jejich potřeby. Především v letních měsících sem mohli zavítat a vydávat se do pleneru zdokonalovat své malířské schopnosti.

Kalvodovo manželství s Annou se nevyvíjelo příliš šťastně, neboť jejich povahy byly dosti odlišné. Roku 1929 jejich soužití skončilo rozvodem. Mistr byl však stále plný síly a nadále se věnoval své umělecké

činnosti a přijímal nové žáky, které učil na Běhařově. Až v následujícím roce nastal zvrát. Jeho zdravotní stav se zhoršil. Projevoval se u něj paradiabetes a kornatění cév. Střídaly se stavy zlepšení a zhoršení, což se projevovalo i v psychice nemocného. V této těžké době se na Běhařově v Kalvodově škole objevila Božena Peloušková, absolventka učitelského ústavu. Mezi Aloisem a jeho žákyní vznikl důvěrný vztah plný oboustranného souznění a i když se obávali velkého věkového rozdílu, rozhodli se uzavřít sňatek, a to 5. listopadu 1933. Posléze se Kalvodovo zdraví opět zlepšilo, ale nebylo tomu tak na dlouho. Jeho boj s nemocemi navždy skončil 25. června 1934, kdy zemřel. Tehdy již Kalvodova mladá žena Božena čekala dítě. Ještě téhož roku se jí narodila dcera Taťána.

Život Aloise Kalvody byl velmi bohatý a různorodý, nicméně zde je uvedeno jen několik podstatných okamžiků jeho života. Celkově pojatá bibliografie „malíře bříz“ by vyplnila obsáhlou monografii, která zatím nebyla zpracována. Byly publikovány jen menší studie, články¹⁵ a katalogy výstav, neboť Kalvoda se za svého života účastnil desítek výstav, nejen u nás, ale i v zahraničí.

Následující stránky přiblíží grafickou tvorbu Aloise Kalvody, kterou aktivně rozvíjel pouze v raném období své výtvarné kariéry mezi lety 1900–1910. Jednalo se spíše o umělcův experiment než o trvalejší zájem o grafické techniky. Mnoho dalších žáků Mařákovy školy se rovněž pokoušelo o grafický projev v umění, ale většinou tuto techniku brzy opustili a věnovali se jen malbě. Z těchto autorů lze uvést např. Antonína Slavíčka, Františka Kavána, Ferdinanda Engelmüllera, Jana Honsu a Stanislava Lolka. Kalvoda se sice grafikou nezabýval celý život (alespoň o tom nejsou žádné doklady), ale patřil ke skupině těch, kteří se jí věnovali delší dobu.

Mezi techniky, které Kalvoda používal, patří lept, zejména akvatinta, litografie, mezzotinta a v menší míře dřevoryt a zinkografie. Autor vytvářel převážně své oblíbené krajinné kompozice, pohledy na hrady, výjimečné jsou kompozice s dívkami v zahradě. Velmi často využíval u tisků barevný podtisk nebo střídal barvy jednotlivých tisků (černou, hnědou, zelené a modré odstíny). Vytvořil si tak svůj osobitý projev, který po celé desetiletí,

Alois Kalvoda, *Na opuštěných cestách*, 1903. Repro.: Blažičková-Horová, N. (ed.): *Julius Mařák a jeho žáci*. Praha 1999, s. 325.

kdy grafické listy tvořil, neměnil. Již od roku 1900 rozvíjel v těchto pracích lineární a dekorativní styl. Najdeme také kompoziční spojitosti s malířskými i kresebnými díly. Většinou Kalvoda volil menší formáty a vytvořil více tisků každé grafické kompozice. Podle datovaných děl je zřejmé, že některá díla tiskl opětovně až po několika letech. Proto je velmi obtížné u nedatovaných prací určit přesný rok vzniku. Grafické listy se nacházejí v majetku mnoha českých galerií a muzeí, především v Národní galerii v Praze, Moravské galerii v Brně, Muzeu moderního umění v Olomouci, Galerii výtvarného umění v Ostravě a Galerii Benedikta Rejta v Lounech. Nevýhodou při dohledávání a určování Kalvodových grafík je, že většinou mají galerie tisky označené pracovními názvy, které se odlišují. V dobové literatuře je možné dohledat k některým dílům i původní názvy.

Není přesně známo, kdy a kde se Kalvoda učil grafickým technikám. V tehdejší době neexistovala v Praze grafická škola. Tu otevřel až v roce 1910 Max Švabinský. Je možné, že se Kalvoda něco přiučil v roce 1901 při studijním pobytu v Mnichově.¹⁶ V literatuře¹⁷ se uvádějí spojitosti s tvorbou malířů Worpswedské školy, především Heinrichem Vogelerem a Otto Modersohnem. Při porovnání grafické tvorby Vogelera a Kalvody je však na první pohled patrná odlišnost. Vogeler tvořil dekorativnějším stylem a v jeho dílech je více cítit symboličnost. Vytvářel bohatší a jemnější linie v celém prostoru kompozice, někdy ji ještě orámoval lištou s vegetabilním ornamentem. Jeho tvorba již podléhala secesní stylizaci. Podobnost s Kalvodovými grafikami lze najít jen v tématu, např. lept *Jaro* vytvořený Vogelerem v roce 1896 zachycuje skupinu mladých bříz, které Kalvoda zobrazoval s oblibou. Lze najít podobnost Kalvodových děl s malířskou tvorbou Otto Modersohna. U Kalvody se tyto vlivy projeví především v malbách, ale např. téma řady stromků nacházíme jak u Modersohna, tak u Kalvody, a to i v grafice. Poprvé se však Kalvoda s grafikou seznámil na Akademii u Julia Mařáka, který ovládal lept i litografii. Svým žákům podal jen základní instrukce a podrobněji je grafice neučil. Tak museli zájemci o tyto techniky získávat zkušenosti jinde.

První grafikou vytvořenou Kalvodou v roce 1900 je akvatinta s názvem *Brzy z rána (Červený dvůr u Žižkova)*.¹⁸ V kompozici zbarvené do hněda autor zachytil diagonální řadu šesti stromků rostoucích podél potoka a v pozadí vesnici, která zakrývá celou šířku pozadí. Stejný motiv s řadou stromků použil autor i v malbách. Tematicky nejbližší jsou malby *U dědiny* a *Brzy z rána*. Jedná se jen o období kompozice stromků a okraje vesnice v pozadí. V roce 1898 vytvořil podobné téma v díle *Krajina (Slívy)* a po roce 1910 v *Zimní náladě*. Na obra-

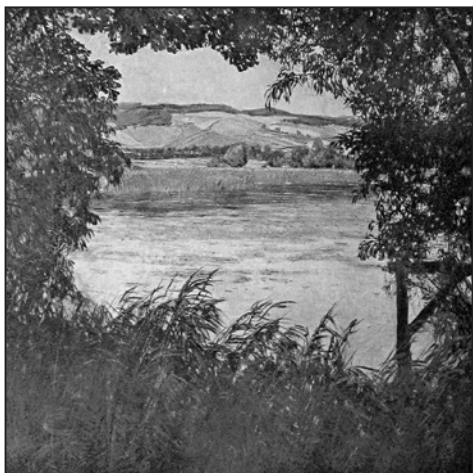

Alois Kalvoda, *Krajina s hradem*, 1902. Repro.: Blažičková-Horová, N. (ed.): *Julius Mařák a jeho žáci*. Praha 1999, s. 325.

zech nacházíme odlišné pozadí, krajinu s lesem. Stejný lept Kalvoda tiskl ještě v roce 1903, ale změnil barvu. Tentokrát použil černou. Podobnost s tímto tématem najdeme i v tvorbě Hanse am Endeho. V roce 1900 vytvořil obraz *Jaro ve Worpswede*, kde nacházíme podobnou řadu stromů a v pozadí domy. Endeho kompozice je více zaplněná než Kalvodova, stromy jsou mohutnější, zakrývají polovinu obrazu a blízké stavby vyplňují celé pozadí. Podobné téma řady stromů použil i Antonín Slavíček v malbě *Z Kameniček VI* z roku 1905.

Ani v grafice nezapomněl Kalvoda na své časté téma venkova. V letech 1900–1901 vytvořil již zmíněnou kresbu *Kupky sena* a malbu *Senoseč na Slovácku*. S těmito díly bezesporu souvisí i nedatovaná litografie *Vesnice*. Autor zde ztvárnil stejné téma – vesnice u pole s kupkami sena. Kompozici však vytvořil odlišně. Zachytil první domky vesnice u pole, na kterém jsou kupky sena. Po cestě do vesnice kráčí postava, stejně jako u olejomalby *Senoseč na Slovácku*. U litografie ještě prohloubil prostor tím, že do popředí umístil rozlehlé kaluže na poli. Jedinou dominantou kompozice jsou tři vzrostlé štíhlé stromy kolem prvního stavení. Převážná část plochy působí jednoduše, pouze v popředí udělal autor výraznějším rukopisem detail, který znázorňuje povrch – pole a trávu.

V Kalvodově tvorbě je patrné, že využíval stejná či podobná témata pro všechny techniky, se kterými pracoval. V případě litografie *Chalupy pod stromy* ztvárnil stejnou kompozici jako v olejomalbě *Chaloupka u cesty*. V malbě jsou jen po stranách kompozice dva menší stromy, které v litografii chybí. V roce 1916 byla vystavena i studie této kompozice pod názvem *Slovácký motiv*.¹⁹ Tento název je pravděpodobně původní a dalo by se uvažovat o upřesnění pojmenování litografie. Provedení v grafické podobě však není příliš zdařilé, jelikož objekty splývají v jednoduše šedou plochu. Dominantou kompozice jsou dva obrovské stromy, pod kterými se skrývají chalupy. V malbě mohl autor tento detail lépe odlišit barvami, ale na tisku je stavba téměř nečitelná. Ani jedno z děl není datováno. Podle tématu by je bylo možné zařadit do období mezi lety 1900–1905, kdy Kalvoda pobýval na Slovácku. Motiv použil i pro *ex libris*,²⁰ kterým se zabýval okrajově. Zde bohužel v tisku není uvedeno jméno majitele. V horní části je pouze páska s nápisem „EX LIBRIS.“

Alois Kalvoda, *Rybník u Bělohradu*, malba, nedat. Repro.: Mandlová, R.: *Katalog výstavy českého krajináře Al. Kalvody*. Plzeň 1916, nestr.

Alois Kalvoda, *Soumrak*, 1905. Repro.: Blažičková-Horová, N. (ed.): *Julius Mařák a jeho žáci*. Praha 1999, s. 326.

Z roku 1901 pochází další známé Kalvodovo ex libris, které vytvořil pro Karla Jaroslava Obrátla. Jeden kus vlastní Moravská galerie v Brně. V obdélném rámečku se nachází středová kompozice krajiny s břízami u cesty. Nad ní je jakoby polička s knihami, železnými okovy a ptačím brkem. V dolní části pod obrázky je umístěn nápis: „EX LIBRIS K. J. OBRÁTIL“.

Třetí ex libris není datováno. Obsahuje opět motiv skupinky bříz v popředí s rozhledem do krajiny v pozadí. Pod kresbou je v nápisu uvedeno jméno majitele: „EX LIBRIS A. KLÍČNÍK No. ...“. Exemplář se nachází v Jihočeské vědecké knihovně v Českých Budějovicích, kam se dostal ze sbírky Svatopluka Samka. Tato grafika spolu s předchozí je určena jako zinkografie. S Kalvodovým autorstvím jsou dosud spojena pouze tři uvedená ex libris. Není vyloučeno, že jich vzniklo více.

Již v roce 1901 lze sledovat lineárnější charakter kresby v akvatintě *Večerní krajina*, laděné do zeleného tónu. V kompozici autor zachytil poměrně holou krajinu se skalnatým útvarem, potokem a cestou v popředí a se skupinou stromů u vodní hladiny v pozadí. Tuto kompozici Kalvoda tiskl i v hnědém a černém odstínu. Jeden z těchto listů s názvem *Krajina s rybníkem* je datován do roku 1903 a nachází se v majetku Národní galerie v Praze. Jedná se o převedení malby *Na opuštěných cestách*²¹ do techniky leptu. Vzhledem k tomu, že jsou kompozice totožné, by byl pro grafiku vhodnější stejný název jako u malby.

Na drobném leptu *Krajina s hradem* zachytil Kalvoda stejný hrad jako na kresbě použité pro obálku knihy *Ivův román*. Stejná stavba se nachází i v pozadí obrazu *Starý zámek*.²² Grafiku vytvořil v roce 1902, kdy vyšla i kniha. Pro grafický tisk použil hnědou až načervenalou barvu. Autor dospěl k secesní stylizaci, pohrává si s dekorativní linkou, která se volně táhne a zakrucuje. Je to znatelné především na ztvárnění skal v popředí a mraků. Kompozice je na dvou dalších tiscích, jeden má tmavě hnědý odstín a druhý je laděn do zelenočerna (z roku 1904). Stavba je na grafice zrcadlově převrácená oproti kresbě a malbě.

V roce 1903 vytvořil Kalvoda akvatintu s názvem *Krajina s močálem*, která se dochovala jen v jednom originále, a to ve sbírce Národní galerie v Praze. Na grafice laděné do olivově zeleného tónu zachytil autor hladinu močálu, ke které splývá plocha ze svislých čar představující zatravněný břeh. Za močálem rostou stromy a za nimi nacházíme v pozadí pole s lesem na horizontu. Podobné téma zpracoval autor již v roce 1902 v olejomalbě *V bařinách*.²³ Dalo by se dokonce uvažovat o dvojnásobném zpracování jednoho pohledu. Kompozice na grafickém listu je zrcadlově převrácena a jednodušší. Autor zachytil jen podstatné linie. Celkově působí lept klidněji a plošněji než malba.

I když se Kalvoda projevoval v grafické tvorbě převážně stejným stylem, v některých dílech jakoby experimentoval a zkoušel nové věci. Např. v roce 1904 vytvořil lept *Krajina*, který se vyznačuje neobvyklou kompozicí v Kalvodově tvorbě – pohled přes vodní hladinu do kopcovité krajiny je orámován rákosím a větvemi stromů. Autor tak vytvořil jakoby okno sestávající z vegetace. Tato část je detailněji propracovaná v tmavě zeleném odstínu. V pozadí naznačil poněkud schematicky a zjednodušeně pole a les ve světle zeleném barevném tónu. Kompozici provedl ještě v černé a hnědavé variantě, která již nepůsobí tak kontrastně. Hloubka prostoru není tak výrazná a Kalvoda se přiblížil k secesní plošnosti. Inspiraci pro orámování díla vegetací mohl hledat u Vogelera, Kalvoda však tento motiv pojal osobitě. Nevytváří zde klasický pravidelný ornamentálně řešený rám, ale nepravidelný okraj tvořený vyčnívajícími rostlinami. Tato část působí jednotně a dekorativně díky opakujícím se podobným stopám. Kompozice je stranově převrácený motiv malby *Rybník u Bělohradu*.²⁴ Opět by v tomto případě bylo vhodné přihlédnout k této skutečnosti a sjednotit název u grafik, které jsou v galeriích označovány různě.

Doposud využíval Kalvoda jen techniku leptu, ale v roce 1905 začal vytvářet potměnělé grafiky mezzotintou, které působí lehce melancholicky nebo tajemně. V dílech se také pro-

jevuje malířskost této techniky. Mezi tyto kompozice patří *Cesta s břízami* datovaná do roku 1905. Autor zachytil cestu s alejí bříz ubíhající po diagonále dozadu. Z důvodu možností této techniky se Kalvoda vrátil zpět ke klasičtějšímu zobrazení motivu. Nemohl uplatnit lineárnost jako v minulých pracích. Hlavním výrazovým prostředkem se stalo světlo. Alej zleva ozařuje slunce, které vrhá stíny stromů na cestu. Je to jeden z nejpůsobivějších prvků kompozice a spolu s březovou kůrou působí dekorativním dojmem. *Cestu s břízami* zpracoval autor v tmavohnědé až černé barvě. Tato kompozice je nejsvětlejší ze všech Kalvodových mezzotint. Alej bříz najdeme i v obrazech worpswedských malířů, např. Carl Vinnen zachytil tento pohled v malbě *Březový háj na podzim* již v letech 1891–1893. Dalším příkladem může být malba Pauly Modersohn-Becker, kterou vytvořila kolem roku 1900. Obraz s názvem *Worpswedská krajina* zobrazuje úzké stromy podél cesty. Kompozice, která zachycuje jen kmeny pokřivených stromů s částí koruny, velice připomíná Kalvodovy obrazy a např. lept *Brzy z rána (Červený dvůr u Žižkova)*. Hlavním Kalvodovým inspiračním zdrojem pro téma bříz byla tvorba malířů z Worpswedské kolonie, s jejichž díly se mohl seznámit jednak v roce 1901, kdy navštívil Německo, ale také v roce 1903, kdy měli worpswedští krajináři výstavu v Praze. Zachycovali krajinu v okolí Worpswede, kde se nacházela rozsáhlá blata. Často se v kompozicích objevují i chalupy z kolonie malířů. Krajina se vyznačovala převážně pochmurnou, melancholickou atmosférou. Kontrastním prvkem v obrazech se staly bílé kmeny bříz, které výrazně vynikají. Na tuto tvorbu reagovali kromě Kalvody i další čeští umělci. Nejvýrazněji se pod vlivem výstavy worpswedských malířů projevil Antonín Slavíček a Antonín Hudeček. Slavíček chtěl dokonce založit podobnou kolonii v Kameničkách, kde maloval mezi lety 1903–1905. Jeho cílem bylo, podobně jako u malířů z Worpswede, co nejvíce se přiblížit krajině, ve které pobýval. Co nejlépe splynout s tímto prostředím a s tamními obyvateli. Téma bříz ztvárnil Slavíček např. v dílech *Břízová nálada* a *Silnice v Kameničkách*. Hudeček vytvořil např. kompozice *Krajina s břízou* a *Pohled na Prahu od Tróje*.

Pro české malíře však byla podstatná i slovanská symbolika břízy.²⁵ Podle ní představovala především ženu, mládí a celkově ženský princip. Pružné stromy mají připomínat ztepilé dívky, bílá kůra jejich bílou pleť a dlouhé větve rozčesané vlasy splývající dívkám na ramena. Jako protějščí mužský princip je uváděn buk. Ve slovanské mytologii je bříza spojována dokonce s bohyní Vesnou, která přináší jaro a odívá stromy do listí a květů. Tuto symboliku získala bříza díky tomu, že na jaře raší z lesních stromů jako první. Např. Jan Preisler ztvárnil v triptychu *Jaro* z roku 1900 alegorickou ženskou postavu mezi břízami, která vychází z této slovanské symboliky. Bříza byla také považována za léčivou, měla uzdravit např. dnu. Malíři, kteří zobrazovali břízy ve svých dílech, chtěli takto projevit své vlastenectví.

Následující mezzotintu s názvem *Soumrak* vytvořil Kalvoda také v roce 1905. V kompozici zachytil pohled na vzrostlé stromy na břehu rybníka, přes který je sledoval. Dílo má již melancholickou náladu, celkově je scéna potměšlá a jen na vodní hladině a mezi stromy můžeme pozorovat odlesky světla od zapadajícího slunce. Prostor je prázdný až nepříjemně klidný. Všechny tyto tisky provedl autor v černé barvě, která dodává kompozici pochmurný ráz.

Třetí kompozice vytvořená mezzotintou, která se dochovala, nese název *Březový háj za soumraku*.²⁶ Autor zobrazil břeh rybníku, na němž rostlo několik stromů. V této kompozici dosáhl větší hloubky prostoru než v předchozí a to tím, že umístil dva stromy do popředí přes celou výšku tisku. Na kmenech těchto stromů propracoval detailněji kůru. Dílo má zelenomodrý nádech a působí tajemným dojmem. V dalších variantách v černé a hnědé barvě nedosáhnul Kalvoda takové působivosti. Žádný z těchto grafických listů není datován, ale s ohledem na techniku vznikly nejspíš v roce 1905 anebo krátce po tomto roce.

Dílo *Březový háj za soumraku* lze kompozičně srovnávat s malbou *Rybník v březovém háji* z let 1905–1910. V olejomalbě však vytvořil autor mnohem hlubší prostor, který je ozařený

Alois Kalvoda, *Březový háj za soumraku*, nedat. (1905). Repro.: Blažíčková-Horová, N. (ed.): *Julius Mařák a jeho žáci*. Praha 1999, s. 326.

i podobnosti v námětu březového lesa s Kalvodovými díly. Zdrzilovy dřevoryty jsou působivé zejména teplými sytými barevnými tóny. Významným byl také Bohumír Jaroněk se svými barevnými dřevoryty, které vytvářel od roku 1903. Inspiroval se především lidovým uměním, častým námětem mu byly valašské chalupy, např. *Motiv ze Štramberka* z období kolem roku 1907. Jaroněk využíval secesní stylizaci, vytvářel v dřevorytu působivé kompozice, ve kterých členil plochu do mnoha barevných plošek, a místy jimi prostupovala plynulá linie. V díle tak dosáhl barevné plošné dekorace mnohem intenzivněji než Kalvoda.

K menší části Kalvodovy grafické tvorby, ve které zachytil širší pohled do krajiny, patří litografie *Potok v horách*. Středem kompozice je sice potok se stromkem, ale v pozadí autor zachytil široký pás krajiny se skupinou stromů a vzdálenějšími kopci. Docílil zde poměrně hlubokého prostoru jak kompozičním rozvržením, tak detailem potoka v popředí. Zde se projevila jeho kreslířská schopnost, s lehkostí a svěžestí tahu zaznamenal hladinu a břeh potoka se stromkem a jednoduchým dřevěným plotem. Dílo není datováno, ale dalo by se zařadit do období

sluncem. Podobnost můžeme sledovat jen v tématu břehu rybníka s břízami v popředí. Kalvoda přistoupil v tomto období k výjimečné odchylce, jelikož v následujících letech už v technice mezzotinty nepokračoval, vrátil se ke svému oblíbenému leptu.

Ještě v roce 1905 vytvořil grafický list *Potok s břízami*. Vybudoval spíš klasičtější kompozici se stromy u potoka a skalní brány. Působivé je toto dílo v olivově zeleném odstínu. Celkově jsou Kalvodovy grafiky s barevným tiskem živější. Autor v nich plně využíval svůj cit pro barvu, který rozvíjel ve své tvorbě po celý život především v malbě. Experimentoval s různými odstíny a zdárně docílil odlišné působivosti, i když se jednalo o tentýž motiv. Barevnou grafiku rozvíjel ve stejném období i Adolf Zdrzil, který však na rozdíl od Kalvody vytvářel vícebarevné kompozice. Do Zdrzilovy tvorby prostupovala také secesní stylizace, lze najít

Alois Kalvoda, *Potok s břízami*, 1905. Repro.: Blažíčková-Horová, N. (ed.): *Julius Mařák a jeho žáci*. Praha 1999, s. 326.

mezi lety 1905–1910, kdy Kalvoda často čerpal i pro své kresby z podobných přírodních scénérií.

Pravděpodobně mezi lety 1905–1909 vytvořil autor i lept *Břízy u potoka*. Tematicky je toto dílo podobné *Potoku s břízami*. Zde si však autor počínal poněkud dekorativněji. Zachytil hájek bříz, mezi kterými se vinul potok, a v pozadí čněl skalní útvar. Nejvýraznější je na tisku zpracování kůry bříz, která sama o sobě vytváří určitý dekor, a zem porostlá trávou tvořenou drobnými čárkami, které plynou převážně jedním směrem a utvářejí jakoby měkkou kobercovitou plochu. Pro kompozice zvolil autor hnědou anebo černou barvu s nádechem do zelena. Toto dílo patří k těm, ve kterých jasně uplatnil secesní stylizaci. Téma bříz u potoka ztvárnil i Hans am Ende, např. v malbě *Břízy u Moorgraben*, kterou vytvořil v roce 1896. Jeho břízy jsou však mohutnější než Kalvodovy. Působivé kompozice krajin, ve kterých se nacházejí i břízy, vytvářel Ludwig Dill, např. dílo *Bouřka*. Pochází z období před rokem 1905 a autor na něm zachytil skupinu stromů u potoka. V obraze působí pochmurná atmosféra, v potmělém prostředí vyniká bílá kůra bříz v popředí.

Existují určité souvislosti i mezi Kalvodovou kresbou a grafikou. Lept *Cesta s břízami* z roku 1906 pravděpodobně vycházel z perokresby *Na okraji lesa*. Grafickou práci autor provedl v tmavě hnědé barvě a kompozici víc prohloubil než u kresby, kde vytvořil jen hmotu představující les. V grafickém listu rozvrhl okraj lesa volněji, v popředí zabral detailněji kmeny bříz a ještě mezi nimi vedl cestu, která ubíhá po diagonálách zprava doleva a naopak. Na nejbližších stromech propracoval dekorativně kmeny bříz a trávou vytvořil celistvou plochu skládající se z drobnějších výrazných čárek, které plynou jedním směrem.

Stejné kompoziční schéma, které vykazuje *Cesta s břízami*, využil autor pro litografie z let 1908–1909, které mají název např. *Březový háj*. Zde však pohled zrcadlově převrátil. Technika mu také umožnila vyjádřit se jemnější kresebnou linií. Dílo tak působí klidněji a vyváženěji. Tisk je hnědý s nazelenalým podtiskem.

V grafické tvorbě se Kalvoda přiklonil k figurálnímu tématu až v roce 1907, kdy ztvárnil biedermeierovsky laděný lept *Na lavičce*. Autor zachytil dámu ve vyšívacích šatech sedící na lavičce v zahradě či parku. Žena drží v levé ruce knihu a zamyšleně hledí do prostoru kolem, jako by rozjímala nad tím, co právě četla. Vedle lavičky roste kvetoucí strom a nad ní se sklánějí větve, za kterými se blíží mužská postava působící poněkud tajemně. V pozadí se rozprostírá vodní hladina a zahradní altán. Celkově má kompozice romantickou až poetickou náladu a autor zde opět rozvíjel dekorativní styl. K podobnému tématu se Kalvoda vrátil v následujících letech ještě několikrát. Ve všech těchto kompozicích se vrací k dřívějšímu romantickému duchu, kterému se učil ještě u Mařáka. Připojuje se k tomu ještě historismus a odkazuje ke stylu druhého rokoka 19. století. Celkově kompozice působí až poeticky. Jedná se o výjimečný počín v Kalvodově tvorbě. Díla by mohla souviset s cyklem Kalvodových maleb *Ženy a lásky poesie Máchovy*,²⁷ které byly vydány knižně v roce 1910. Obsahují melancholické pohledy na osamělé dívky zahalené smutkem, hledající útěchu v chrámu přírody, a romantická zákoutí v lesíku či zahradě, kde se setkává mladý pár.

V roce 1908 Kalvoda pokračoval také v tematice dívek v parku. Ztvárnil kompozici s dívkou stojící v zahradě před plotem

Alois Kalvoda, *Březový háj*, 1908. Repro.: Chaloupka, D.: *Mařákoví žáci jako grafici*. In: *Starožitnosti a užité umění*. Praha 1996, s. 18.

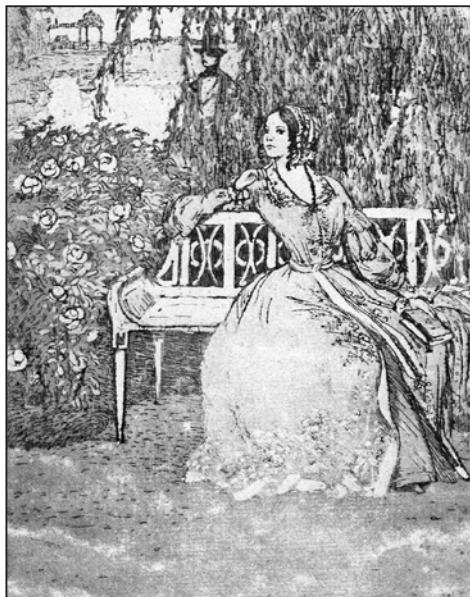
a držící slunečník. V pozadí vidíme budovu zámku. Dílo nese název *Dáma v parku*. Stejně jako na prvním leptu rozvíjel autor ve stejném duchu dekor v podobě kvetoucích rostlin a jemné výšivky na šatech dívky. Tisk vytvořil v hnědém, nazelenalém a zelenomodrém odstínu.

Třetí lept s názvem *Dvě dívky v sadě* se vyznačuje nejbohatším dekorativním pojetím, především bohatě zdobenými šaty dívek, které se procházejí v sadě. V této kompozici zachytil Kalvoda méně okolního prostředí, jen kvetoucí keře a zahradní altán v pozadí. Více se zaměřil na detail žen, v jejichž tvářích lze dokonce sledovat jistý emocionální výraz. Dívka nalevo září úsměvem, zatímco druhá je oproti ní zastřena smutkem.

Techniku litografie využil Kalvoda ještě pro kompozici *Pohled do kraje*, kterou tiskl v letech 1908–1909. Autor zde zobrazil podobný námět jako ve skicách a některých malbách – pohled z vyvýšeného místa se stromy do údolí. Na tomto tisku zachytil řeku v údolí a široký rozhled do mírně kopcovité krajiny. V popředí je vidět jen horní část vegetace, tím autor vytvořil dojem ještě většího nadhledu nad krajinou. Pro všechny tisky zvolil zelenou barvu. Roku 1908 dokonce tento grafický list vydala Jednota umělců výtvarných.

Poslední grafickou technikou, kterou Kalvoda vyzkoušel, byl dřevoryt. Není jisté, kdy přesně začal v dřevorytu pracovat, jelikož listy, které se dochovaly, nejsou přesně datované. Pravděpodobně to bylo před rokem 1910. Buď dřevoryt autora příliš neoslovil, nebo se jen nedochovalo více děl. Známe totiž jen tisky se stejným motivem starého hradu, na němž Kalvoda zachytil příjezdovou cestu se vstupní bránou do zříceniny hradu, která se tyčí na skále mezi zalesněnými kopci. Autor skládal vrypy neuspořádaně, především v popředí, kompozice tak může na první pohled působit nepřehledně jako pouhá změť čárek. V pozadí vytvořil naopak usměrněný tok vrypů s charakterem celistvé hmoty plynoucí jedním směrem. Zejména nebe je působivé. Řád jednotlivých čárek vytváří až lehkou iluzi pohybu. Vyjádřil zde plně secesní plošnou dekorativnost.

Alois Kalvoda patřil k přelomové generaci, která se podílela na rozvoji moderní české grafiky. Řadil se však ke skupině malířů s okrajovým zájmem o tuto techniku. Na počátku 19. století zapůsobil na grafickou tvorbu Josef Bergler, který vedl nově založenou Akademii v Praze v klasicistním duchu. Grafickou dílnu zde vedl v letech 1802–1806 Antonín Herzinger, následně až do třicátých let Josef Drda a mezi lety 1837–1845 Jiří Döbler. Po tomto roce se až do konce století přerušila výuka grafiky.²⁸ Mezi umělce, kteří se i v tomto období zajímali o grafické techniky, patřil Kalvodův učitel Julius Mařák. Jeho lepty se vyznačují precizní drobnou kresbou a mají větší spojitost s tvorbou 19. století než s moderními výtvarnými projevy přicházejícími s přelomem století. Je tedy zřejmé, že Kalvoda již hledal inspiraci u nastupující generace s novými tendencemi. Tito umělci byli hodně ovlivněni secesí a symbolismem. Někteří nadaní čeští grafici rozvíjeli svou tvorbu v zahraničí, kde se moderní grafika uplatnila dříve. Mezi ně patřil např. Vojtěch

Alois Kalvoda, *Na lavičce*, 1907. Repro.: Chaloupka, D.: *Mařákovi žáci jako grafici*. In: *Starožitnosti a užitá umění*. Praha 1996, s. 19.

Preissig a Alfons Mucha. Preissig se stal významnou osobností v této oblasti. Po návratu do Čech si založil v Praze ateliér pro barevnou grafiku a bibliofilské tisky. Od roku 1904 vydával periodikum *Česká grafika*.²⁹ V roce 1910 emigroval do Ameriky. Téhož roku byla otevřena grafická speciálka na Akademii a jejího vedení se ujal Max Švabinský, který zde působil až do roku 1928. V tomto období se však Kalvoda už touto technikou nezabýval, tudíž v ní nedospěl k výraznějšímu vývoji a již po prvním desetiletí se jeho grafická tvorba stala uzavřenou. Sice začal rozvíjet secesní dekorativní styl a pracoval osobitě s barvou v leptech, ale ustrnul v této počáteční fázi, a pak od grafické techniky ustoupil. V kontextu doby na přelomu 19. a 20. století nebyl autorem, který by zásadním způsobem ovlivnil celkový rozvoj české grafiky.

Studie této části Kalvodovy tvorby má význam především v kontextu s jeho osobností a celkovým životním dílem.

Poznámky:

- 1 Jedná se o uměleckou kolonii, kterou založil roku 1889 F. Mackensen ve vesnici Worpswede, poblíž Brém. Mezi členy patřili např. O. Modersohn, H. am Ende a F. Overbeck. Malíři se inspirovali okolní bažinatou krajinou a životem v těchto pustých končinách. Odvraceli se tak od moderního světa a přikláněli k spojení s přírodou.
- 2 S o v a, A.: *Ivův román*. Praha 1902.
- 3 H a v l a s a, J.: *Tatranské povídky*. Praha 1902.
- 4 K a l v o d a, A.: *Hrad Buchlov*. Praha 1902.
- 5 K a l v o d a, A.: *Stará píseň*. Praha 1903.
- 6 T r ý b, A.: *Pohádky stříbrného pramene*. Kladno 1911.
- 7 Viktor Šuman uvádí např. přednášky „Tvorba, formule, manýra“, „Výchova umělecká“, „Harmonie v přírodě“, „Obrození kritiky“ a další. Viz Š u m a n, V.: *Alois Kalvoda*. Praha 1925.
- 8 Kalvoda svůj příspěvek přednesl na učitelské poradě v Rakovníku 27. 9. 1913, kde byl téhož roku vydán. Navrhl nový učitelský program pro žáky, podle něhož by se již od dětských let seznamovali s uměním prostřednictvím výstav s příslušným výkladem. Zdůrazňuje důležitost estetického a citlivého vnímání světa kolem nás, které obohacuje život člověka.
- 9 K a l v o d a, A.: *O českém houslistovi Ferdinandu Laubovi: dokumenty*. Křivoklát 1912.
- 10 K a l v o d a, A.: *Marhovský: drama ve třech jednáních*. Brno 1914. V literární tvorbě tihl Kalvoda k tématu nešťastné lásky.
- 11 K a l v o d a, A.: *Hofec: Lyrická scéna*. Praha 1924. Obě Kalvodovy hry vyšly opětovně v jednom vydání. Viz K a l v o d a, A.: *Dvě hry*. Praha 1930.
- 12 K a l v o d a, A.: *Přátelé výtvarníci: vzpomínky a úvahy 1907–1929*. Praha 1929.
- 13 Autorovy vzpomínky jsou cenným materiálem pro poznání jeho životních osudů. Neobsáhl ale celý život. Vypráví především o svém dětství, dobách, kdy nastoupil do školy, a mládí. Zajímavé jsou pasáže, které přibližují jeho rodinu, vztahy a osudy některých členů. Viz K a l v o d a, A.: *Vzpomínky*. Praha 1932.
- 14 Kalvoda vytvořil soubor kolorovaných kresebných návrhů pro scénu. Práce jsou uloženy v Národní galerii v Praze. Dochovala se i fotografie scény, uložená v Národním archivu v Praze. Sám malíř se k této práci vyjádřil i slovně. Viz K a l v o d a, A.: *Vzpomínky na moje obrazy ke Smetanovým operám*. In: *Scénické umění výtvarné*. Praha 1921, s. 36–40.
- 15 Uvedla bych alespoň pár titulů a článků zabývajících se Aloisem Kalvodou: Č a d í k, J.: *Alois Kalvoda*. In: Andrys, J. (ed.) *Výtvarníci SVUM*. Hodonín 1935, s. 33–90. L a s á k, O.: *Z malířova zápisníku: Vzpomínkové črty na malíře, sochaře a literáty*. Olomouc 1946. Š t ě p á n e k, P.: *Alois Kalvoda 1875–1934: [Obrazy, kresby, grafiky]: Katalog výstavy*. Praha 1984. K l o b a s, O.: *Alois Kalvoda: životní pouť "malíře bříz" ze Šlapanic do Prahy*. Podivín 1997. Z e m a n o v á, J.: *Alois Kalvoda 1875–1934: [katalog výstavy]*. Jihlava 1998.
- 16 C h a l o u p k a, D.: Mařákovi žáci jako grafici. *Starožitnosti a užité umění: měsíčník pro sběratele a znalce*, 1996, s. 17–19.

- 17 Ž á k a v e c, F.: Posmrtný soubor díla Aloise Kalvody. *Umění* 9, 1936, s. 365–376.
- 18 Někdy uváděn název *Za humny*, např. v Moravské galerii v Brně.
- 19 Reprodukce studie byla publikována v katalogu M a n d l o v á, R.: *Katalog výstavy Al. Kalvody*. Plzeň 1916.
- 20 Reprodukce ex libris byla publikována v katalogu Š u m a n, V.: c. d., s. 11. Tamtéž.
- 21 Reprodukce obrazu byla publikována v časopise *Zlatá Praha* 19, č. 18, 1902, s. 209.
- 22 Reprodukce obrazu byla publikována v časopise *Volné směry* 6, č. 6, 1902, s. 119.
- 23 Reprodukce obrazu byla publikována v časopise *Volné směry* 7, č. 7–8, 1903, s. 150.
- 24 Reprodukce obrazu byla publikována v katalogu M a n d l o v á, R.: c. d. Tamtéž.
- 25 S o b o t k a, P.: *Rostlinstvo a jeho význam v národních písních, pověstech, bájích, obřadech a pověrách slovanských: příspěvek k slovanské symbolice*. Praha 1879.
- 26 Západočeské muzeum v Plzni uchovává tento tisk pod názvem *Bažina*. Když přihlédneme k podobnosti s malbou *Rybník v březovém háji*, bylo by vhodné upřednostnit pojmenování *Březový háj za soumraku*.
- 27 K r e j č í, F. V.: *Ženy a lásky poezie Máchovy: v obrazech Al. Kalvody*. Praha 1910.
- 28 A x m a n, M., D l o u h ý, M. a K o t l í k, J.: *Almanach Akademie výtvarných umění v Praze k 180. výročí založení (1799 – 1979)*. Praha 1979.
- 29 V l č e k, T.: Malířství, kresba a grafika generace devadesátých let. In: A d l e r o v á, A.: *Dějiny českého výtvarného umění 1890/1938 (IV/1)*. Praha 1998.

Soupis grafického díla:

1. *Brzy z rána – Červený dvůr u Žižkova (Za humny)*, 1900, akvatinta, papír, 185 × 185 mm
2. *Vesnice*, nedat. (1900–1901), litografie, papír
3. *Slovácký motiv (Chalupy pod stromy)*, nedat. (1900–1905), litografie, papír, 280 × 230 mm
4. Ex libris (*Slovácký motiv*), nedat. (1900–1905), (zinkografie), papír
5. Ex libris K. J. Obrátily, 1901, zinkografie, papír, 90 × 42 mm
6. Ex libris A. Klíčnický, nedat., zinkografie, papír, 105 × 70 mm
7. *Na opuštěných cestách (Večerní krajina/Krajina s rybníkem)*, 1903, akvatinta, papír, 188 × 180 mm
8. *Krajina s hradem*, 1902, lept, papír, 97 × 60 mm
9. *Krajina s močálem*, 1903, akvatinta, papír
10. *Rybník u Bělohradu (Krajina)*, 1904, akvatinta, papír, 140 × 140 mm
11. *Cesta s břízami*, 1905, mezzotinta, papír, 172 × 132 mm
12. *Soumrak*, 1905, mezzotinta, papír, 143 × 114 mm
13. *Březový háj za soumraku*, nedat. (1905), mezzotinta, zelenomodrý podtisk, papír, 180 × 180 mm
14. *Potok s břízami*, 1905, lept, papír, 130 × 190 mm
15. *Potok v horách*, nedat. (1905–1910), litografie, papír
16. *Břízy u potoka*, nedat. (1905 – 1909), lept, papír, 140 × 140 mm
17. *Cesta s břízami*, 1906, lept, papír, 180 × 180 mm
18. *Březový háj*, 1908, litografie s podtiskem, papír, 315 × 380 mm
19. *Na lavičce*, 1907, akvatinta, papír, 171 × 130 mm
20. *Dáma v parku*, 1908, akvatinta, papír, 140 × 138 mm
21. *Dvě dívky v sadě*, nedat. (1907–1909), akvatinta, papír
22. *Pohled do kraje*, 1909, litografie, papír, 382 × 427 mm
23. *Starý hrad*, asi před 1910, dřevoryt, papír, 340 × 340 mm

Bc. Simona Č í ž k o v á (n. 1989), studentka oboru *Teorie a dějiny výtvarných umění na Univerzitě Palackého v Olomouci. Zaměřuje se na českou grafiku z přelomu 19. a 20. století.*

Alois Kalvoda's Graphic Work

Abstract

Alois Kalvoda was born on May 15, 1875 in Šlapanice u Brna. In the years 1892–1897 he studied landscape school of Julius Mařák at Prague Academy. After graduation, he lived shortly in Paris (1900) and Munich (1901) where he got to know new tendencies in fine arts. Beginning with 1900 he had his private landscape school in Prague. He took his students to the open air, for example to Křivoklát and Šumava.

Kalvoda contributed to the foundation of the Club of Friends of fine Arts in Brno (1900) and the Union of Moravian Fine Arts Artists in Hodonín (1907). He dealt with editorial activities in the magazine "Dílo", he wrote plays and memoirs. In 1917 he bought and repaired a little chateau Běhařov in Šumava. He lived there until the end of his life and he ran a landscape school there as well. He died on June 25, 1934.

His graphic period lasted for ten years: 1900–1910. Most probably he learned the techniques in Munich. His source of inspiration might have been the Worpswed Colony and Art Nouveau decorative style. He mastered the techniques of etching, aquatint, lithography, mezzotint and woodcut. He made about twenty-four compositions mainly with the motive of landscape with, for examples etching *Landscape with a Castle* (1902), *Pond near Bělohrad* (1904), *Brook with Birches* (1905) and *Road with Birches* (1906). Some compositions are the same as paintings, e.g. *On Abandoned Roads or Cottages Under the Trees*, a motive which inspired him in Moravian Slovakia. In his etchings he toyed with lines and planar motives, as well as in his only woodcut called *An Old Castle* (1910). In his lithographs he mostly exercised his study art of drawing. His mezzotints show mostly mysterious atmosphere of dark sceneries *Twilight* (1905). Only three figural compositions are based on Biedermeier style and depict *Ladies in a Park*, *On a Bench*, *Two Girls in an Orchard* (1907). There are also three well known bookplates with the motives of trees (zincographies).

Das grafische Werk von Alois Kalvoda

Zusammenfassung

Alois Kalvoda wurde am 15. Mai 1875 in Šlapanice bei Brünn geboren. In den Jahren 1892–1897 studierte er die Landschaftsmalerschule von Julius Mařák an der Prager Kunstakademie. Nach dem Studium weilte er kurz in Paris (1900) und München (1901), wo er sich mit neuen Tendenzen in der bildenden Kunst vertraut machte. Seit 1900 hatte er eine eigene private Landschaftsmalerschule in Prag. Mit den Studenten fuhr er ins Pleinair, z. B. auf die Burg Křivoklát und in den Böhmerwald.

Kalvoda war Mitbegründer des Klubs der Freunde bildender Kunst in Brünn (1900) sowie der Vereinigung mährischer bildender Künstler in Hodonín (1907). Er redigierte die Zeitschrift *Dílo*, schrieb Dramen und Memoiren. Im Jahr 1917 kaufte er das Schlösschen Běhařov im Böhmerwald, das er instand setzte. Hier lebte er bis zum Ende seines Lebens und führte auch eine Landschaftsmalerschule. Er starb am 25. Juni 1934.

Dem grafischen Schaffen widmete er sich in den Jahren 1900–1910. Die Techniken erlernte er wahrscheinlich in München. Inspirationsquellen waren ihm vor allem die Malerkolonie Worpswede und der Dekorativismus des Jugendstils. Er beherrschte die Techniken Radierung, Aquatinta, Lithografie, Schabkunst und Holzstich. So schuf er etwa vierundzwanzig Kompositionen, überwiegend mit Landschaftsmotiven, in denen häufig Birken erscheinen, z. B. die Radierungen *Landschaft mit Burg* (1902), *Teich bei Bělohrad* (1904), *Bach mit Birken* (1905) und *Weg mit Birken* (1906). Einige Kompositionen sind die gleichen wie seine Gemälde, z. B. *Auf verlassenem Wegen oder Hütten unter Bäumen*, ein Motiv, zu dem er in der Mährischen Slowakei inspiriert wurde. In den Radierungen nutzte er das Spiel von Linien und Flächigkeit, ebenso wie in seinem einzigen Holzstich *Alte Burg* (1910). In der Lithografie zeigte sich dagegen mehr ein studierender Zeichnungscharakter. Bei der Schabkunst überwiegen eine melancholische, geheimnisvolle Stimmung und dunkle Szenerien (*Dämmerung*, 1905). Die drei einzigen figuralen

Kompositionen gehen vom Biedermeierstil aus, stellen Damen im Park dar, *Auf der Bank*, *Zwei Mädchen im Park* (1907). Bekannt sind auch drei Exlibris, wiederum mit Baummotiven (Zinkografie).

Vaculkovi – umění čistého srdce
Slovácké muzeum v Uherském Hradišti
a město Uherské Hradiště
14. 10. 2014 – 11. 1. 2015

Vzpomínková výstava uspořádaná u příležitosti 100. výročí narození malíře, grafika, keramika, sochaře a tvůrce tapisérií, doprovázená stejnojmenným katalogem a odhalením pamětní desky manželů Vaculkových, překročila rámec běžných vzpomínkových výstav.

Výstavní akce realizovaná v sálech Galerie Slováckého muzea v budově zvané *Stará pošta* nabízela návštěvníkům prohlídku více než padesáti obrazů Vladimíra Vaculky, dvaceti pěti jeho plastik, výběr dvanácti keramických prací a tří gobelínů, spolu se souborem prací jeho ženy Idy Vaculkové, ve kterém bylo možno obdivovat padesát tři keramických realizací spolu s ukázkou tří maleb z jejího časného údobí. Oba citlivě vybrané a v expozici vzájemně se prolínající skupiny poskytly milovníkům umění přehled o jednotlivých fázích uměleckého

vývoje obou tvůrců a především hluboké výtvarné prožitky. Svým povětšinou přitakavým postojem k životu a dění, autenticitou, harmonií a vnitřní tvůrčí pravdou stala se výstava odrazem životního postoje obou autorů, jejich poetického vidění světa i jejich duchovního ukotvení ve folkloristicky bohatém prostředí Slovácka. Součástí slavnostní vernisáže výstavy byla prezentace pamětní desky obou manželů umístěná na domě, kde žili, která vyšla z ateliéru akad. sochaře přítele Vaculků a Vaculkova pokračovatele Otmara Olivy.

V historii výtvarné kultury Moravy zanechala akce i trvalou stopu v podobě obsahově i graficky náročného katalogu vydaného za podpory Zlínského kraje. V něm se sešly vzpomínky dosud žijících přátel manželů Vaculkových i těch, kteří již nejsou mezi námi. Zde můžeme zmínit jen několik z nich. Historik umění Petr Spielmann připomenul celou plejádu zvukných jmen brněnského kulturního prostředí konce padesátých let, s nimiž přicházel do styku v souvislosti s přípravou první Vaculkovy

Z instalace výstavy Vaculkovi, umění čistého srdce. Foto L. Chvalkovský.

výstavy pro brněnský Dům umění i debaty s umělcem o otázkách lidových zdrojů ve vážné hudbě i ve výtvarném umění. Vzpomenul i další vlastní kulturní aktivity a setkání s Vaculkovými, včetně nečekané Vaculkovy návštěvy v době jeho zájezdu do Rakouska, kdy ho navštívil až v Bochumi, kde Spielmann trávil léta emigrace.

Přínosná jeví se stať etnografa Josefa Jančáře, připomínající první výstavu paní Idy Vaculkové ve Slováckém muzeu a vztah jejího muže k muzeu a jeho periodiku Slovácko, rozvíjený ve spolupráci s tehdejším ředitelem Slováckého muzea dr. Vilémem Jůzou. Vaculka tak moderním řešením titulní strany i grafickým vybavením stránek vtiskl časopisu novou, moderní tvář. Starší příspěvek spisovatele Milana Kundery týká se hlavně vztahu prací Vaculků k dávným uměleckým tradicím starého Řecka, ke kořenům pradávných mýtů. Staršího data je rovněž kratší citace filozofa a publicisty Vladimíra Blažka uveřejněná dříve v časopise *Host do domu* (1996), podle něhož jsou manželé Vaculkovi jediní vítězové, které zná, „*ve velkolepém kasinu proher, jemuž se říká svět,*“ kteří zůstali sami sebou. Připomenul i onen výstřižek z novin, kde komunisty ovládaná umělecká organizace umělců píše Vaculkovi: „*...buď se vzdáš svého buržoasního paumění a přikloníš se k lidu, nebo už nebudeš výtvarníkem.*“ Vzpomínka autora této recenze týká se hlavně překvapivého názoru Vladislava Vaculky na film *Moravská Hellas* z roku 1963. Jaroslav Zapletal v závěrečné stati psal o neblahých okolnostech umělceho života, zejména v posledních letech (které nesmlčel ani umělcův přítel, spisovatel Ludvík Vaculík v *Českém snáři* a v únorovém čísle *Literárních novin* z roku 2014), a čtenáři přiblížil řadu segmentů z umělceho života. Připomenul i osobní zásluhy na realizaci a odhalení pamětní desky manželům Vaculkovým, o které se dělí bývalý starosta města Uherského Hradiště Ladislav Šupka, nynější starosta Květoslav Tichavský i místostarosta Evžen Uher. Poslední dvě

Ida Vaculková a Vladislav Vaculka na společné výstavě v Domě umění v Brně, 1957. Fotoarchiv Betny Bircher-Vaculkové.

stránky katalogu poskytují detailní pohled na dílo Otmara Olivy a dokumentují slavnostní odhalení desky.

Pouhý hold výtvarnému dílu manželů Vaculkových, jakým je rovněž obraz jejich blízkého přítele Bohumila Matala, pohlížející na celou expozici hlavního sálu z jeho čelní zdi, překročil fundovaný doprovodný text historičky umění Galerie Slováckého muzea PhDr. Milady Frolcové. Autorka tu čtenáře provází životem a dílem umělecké dvojice a přibližuje jim jejich tvorbu. V první části věnované Vladislavu Vaculkovi nás zavádí do jeho rodné obce a seznamuje s tamním prostředím i jeho rodinou a dále nás doprovází po všech stezkách, jimiž se vydal za uměním. Kultivovaným jazykem přibližuje jeho časně malby promlouvající ještě poetickým jazykem blízkým lyrickému kubismu i díla experimentující s kubistickou divizí. Cituje slova výtvarných kritiků a historiků zachycena v katalogích výstav i ve studii pro připravovanou umělceho monografii vyslovena k obrazům inspirovaným

Chiricovou metafyzickou malbou i jiným pracím. S odbornou erudicí charakterizuje umělcevy pochmurné malby válečných let prosycené melancholií a smutkem, vyslovující se v jinotajích.

Autorka vhodně volí výběr doprovodných reprodukcí, jejichž množství překonává obrazové vybavení zlínského katalogu Krajské galerie z přelomu let 1990–1991. Čtenář tak ocení například možnost porovnání obrazu *Figurální kompozice* s kresbami a malbami vyvěřelými z ryzí malířovy fantazie a traumat válečných let, kdy Vaculka stál již před branami surrealismu. Zájemce o umělcovo dílo poznává, že uherskohradištský malíř jen krátkou dobu po válce ověřoval dráhu cézannovské skladebnosti (po níž se vydával jeho přítel Januš Kubíček), zaznamenanou obrazem *Zhroucený železniční most v Uherském Hradišti*, a že záhy pak nastoupil nový výtvarný směr oproštěný již od záznamu bezprostředního senzualistického vjemu a užívající radikální stylizace motivů, ornamentiky, geometrických prvků a živého koloritu (*Holčička se slunečníkem*,

Děti na lavičce, *Koloběžka*, *Oráč*). Odtud byl již krok k malbě *Slovácký motiv* (1949) a k novému, netradičnímu vyjádření dění v umělci důvěrně známém prostředí jižní Moravy i k uměleckému ztvárnění jeho duchovní podstaty.

S duchovním prostředím Slovácka nás Milada Frolcová seznamuje i v dalším textu, v němž se věnuje Vaculkově tvorbě padesátých a šedesátých let, kdy se umělec začal zabývat i sochařstvím a šperkařstvím a doceňuje jeho tvůrčí novátorství i v těchto oborech. Její postřehy a citace jsou cenné i pro údobí tzv. „normalizace“, kdy do popředí vstupuje i umělcova pedagogická činnost a obnovuje se také jeho politická perzekuce, zesilující na sklonku jeho života. V závěru text zmiňuje i první reprezentativní výstavu Vladislava Vaculky uspořádanou zlínskou galerií v roce 1990 spolu s dalšími galeriemi, muzeem v Kroměříži a Ústředím lidového umění ve Strážnici, kdy byl odkaz dříve neprávem opomíjeného umělce poprvé uctěn již ve svobodné vlasti.

Vladislav Vaculka, *Pieta*, 1972, bronz.
Foto L. Chvalkovský.

Ida Vaculková, *Archeologická vykopávka* (Archeologova trofej), 1991, zakuřovaná keramika. Sbirka KGVU Zlín.

Rovněž text Milady Frolcové, obracející se ke keramické tvorbě Idy Vaculkové, je čtenářům předkládán ve vši skromnosti jako „shrnutí dosavadního bádání“. Především je však odborným přínosem znalkyně a ctitelky poetického vidění moravské keramičky i citovou reflexí na její kouzelný svět. I v této části nabízí se čtenářům bohatý a fundovaně zvolený výběr barevných reprodukcí, o něž se text opírá. I zde se čtenář dovídá o životních peripetiích umělkyně, o jejích společenských stycích, o jednotlivých vývojových etapách její tvorby, do níž zpočátku spadala i malba. I v tomto případě autorka textu pracovala s vhodně zvolenými citacemi, mezi nimiž zaujme zejména snad nedostižná globální charakteristika prací Idy Vaculkové od J. Pečírky z roku 1963: „*Umění Idy Vaculkové, to je pohádka. Její keramické figurky jsou pohádkové zjevy, o kterých se mluví tiše, protože skrývají tajemství, jsou veselé i rozmarné, někdy vážné a vždy sváteční*“. Textu nechybí hodnocení role četných autorčiných výstav, zejména Světové výstavy EXPO 58 v Bruselu, kde se – jak uvedeno – práce Idy Vaculkové dočkaly zaslouženého ocenění i na domácí půdě.

Odborný doprovod recenzované výstavy připomenul postupně okolnosti a široké souvislosti svázané s dílem uherskohradištské keramičky, její mnohá oficiální ocenění, výstavy i technické záležitosti související s točením, glazováním i vypalováním keramických produktů. Hovoří se rovněž o pozapomenuté technologii „zakuřované keramiky“, kterou Ida Vaculková uvedla opět v život a vtiskla jí tvář současného umění. Pisatelka vyčlenila v textu i samostatnou kapitolu metamorfózám, které na počátku šedesátých let nabývaly na nových významech, kdy se k antropomorfním námětům přidružovaly motivy z široké oblasti flóry a fauny a Ida Vaculková, jak uvedeno, pracovala se stereometrickými pratyvry a sblížovala se s tendencemi geometrizující abstrakce.

V závěrečné části textu katalogu dovídá se čtenář o skličující situaci na naší celonárodní výtvarné scéně v sedmdesátých letech,

kdy však keramická tvorba, chápaná často jako „neideové“ užité umění, ležela poněkud stranou přísného politického dozoru a práce Idy Vaculkové mohly se do jisté míry nadále pohybovat po vzestupné hodnotové linii, ba i po nečekaném odchodu jejího manžela. Barevné reprodukcce v textu hovoří o příklonu umělkyně k antické mytologii, světu hudby (inspirace Carminou Buranou C. Orffa) a poezie, kdy se její výtvary často inspirovaly hravě až dadaisticky vyznívajícím básněmi Christiana Morgensterna (Wolkenbaum, Talířovité, Lunovis atd.).

K oživení celé publikace přispívá střídání barevných reprodukcí výtvarných prací s černobílými fotografiemi zaznamenávajícími různé segmenty života obou umělců, dávají nahlédnout do jejich ateliérů přeplněných novými výtvary a zachycují umělce na vernisážích v kruhu přátel i v osobním životě.

Katalogu nechybí ani soupisy individuálních a kolektivních výstav obou autorů a soupisy jejich dosud známých prací. Jsou pořízeny s vědeckou akribií, stejně jako chronologicky seřazená bibliografie, která vyšla z pera Mgr. Ivety Mátlové. Bez závad byla provedena i grafická úprava publikace Emy Pelikánové a tisk fy Joker s.r.o.

Snad jenom na závěr je možná na místě připomenout, že pojem „umění čistého srdce“ bývá často užíván k označení tvorby prostých a neškolených autorů, samouků, takzvaných „primitivů“, začleňovaných do široké oblasti insitního umění. Zde však vypovídá pouze o morálních kvalitách obou autorů, o jejich mravní čistotě, bezelstnosti, přátelské vstřícnosti a jejich pozitivním vztahu k prostému životu, pravdě a spravedlnosti. Pokud bychom měli na mysli uměleckou stránku jejich tvorby, pak bychom výstavu patrně označili:

Vaculkovi, umění, které hlas domova vyneslo na hladinu celoevropské tvorby.

V tomto směru jejich nejbližším, o generaci starším druhem, mohl by být katalánský malíř, keramik, sochař a muralista Joan Miró (1893–1983).

Josef Maliva

Umění není chléb, nýbrž víno života

(Jean Paul Friedrich Richter)

Galerie Slováckého muzea v Uherském Hradišti uspořádala výstavu **Vaculkovi/Umění čistého srdce** (16. 10. 2014 – 11. 1. 2015), v níž představuje podstatnou část výtvarné práce Vladislava Vaculky i jeho ženy Idy. Galerie po deseti letech v rámci skromných možností shromáždila do svých reprezentačních prostor v Uherském Hradišti výběr díla z vlastních sbírek i z institucí; zastoupeny jsou také zápůjčky od soukromých sběratelů. Chci se zde stručně věnovat prezentaci díla Vladislava Vaculky (1914–1977).

Retrospektivní výstava se pokouší představit práce ze všech období jeho umělecké dráhy, trvající čtyři desítky let. Galerie SM trhla oponou mlčení a přihlásila se k svému rodákovi. S dostatečným odstupem od jeho smrti máme tedy možnost v chaosu doby, globalizace a počítačových virů vrátit se k tvorbě a dílu, které vznikalo v podmínkách radikálních poměrů 20. století.

V katalogu učinili autoři pokus o soupis jeho díla. Publikace vydaná k výstavě zaznamenává 360 obrazů, 78 plastik, 11 keramických reliéfů, 63 keramik, 14 textilií a 428 grafických listů. Bude třeba ještě značná práce, aby v budoucnu byl soupis co nejuplněnější. V době krize vědy o výtvarném umění čeká toto rozsáhlé a na materiály i techniky mimořádně různorodé dílo ještě na svou plnou prezentaci.

Jízda králů, 1942, olej, plátno, sbírka KGVU ve Zlíně. Foto R. Červenka.

Vaculka vyrůstal v době první světové války a po ní v kulturní krajině mezi Chřiby a Bílými Karpaty, v krajině táhnoucí se od Podunají k Moravské bráně, po staletí obdělávané a utvářené generacemi rolníků, ale též s dějinami velmi bohatými na děje i osobnosti. Ve třicátých letech přivedlo nadání a touha mladého muže do Prahy, multietnického hlavního města mladého státu. Po čtyři roky se tam vzdělával v Ukrajině studiu výtvarného umění. Vaculka patří do seznamu 59 českých a slovenských studentů studia a náleží k nejvýznamnějším z nich. Akademické vzdělání malíře tu mělo přísně systematickou strukturu a dva slavní pedagogové a tvůrci, Kulec a Lisowski, poskytli svým studentům výborné školení v technikách a oborech vedoucích k umě-

Hradištská ulička, 1941, olej, plátno, sbírka Slováckého muzea v Uherském Hradišti.

Foto L. Chvalkovský.

Vzkříšení Lazarovo, 1942, olej, plátno.

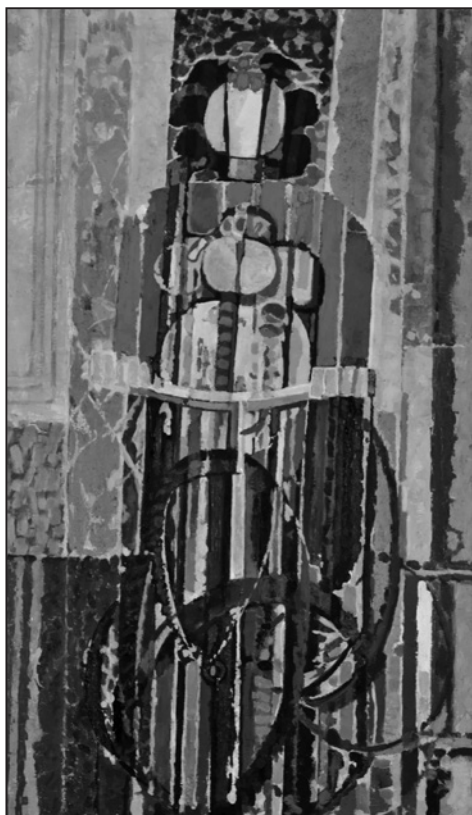
Foto T. Sucharov.

leckému mistrovství. Archivy institutu byly ke konci války za bombardování z větší části zničeny, ale podle záznamů Art archivu Vaculka toto studium absolvoval.

V roce 1938 Československo, posléze i Česko-Slovensko zaniklo, zbylé území – protektorát Čechy a Morava – se stalo součástí Třetí říše. Vaculka v té době žil a tvořil v Uherském Hradišti. Po válce se vrátil do Prahy a dokončil studia na Akademii výtvarných umění. V roce 1946 se účastnil s Akademií studijní cesty do Francie. Měl tedy příležitost seznámit se nejen s pařížskou školou. Statut francouzského hlavního města coby mezinárodního centra uměleckého světa byl po prosazení a úspěchu kubismu nepochybný. Po první světové válce se do Paříže hrnuli umělci z celé Evropy a amerického kontinentu, aby se připojili k avantgardní tvorbě a stali se součástí uměleckého rozkvětu.

Po únoru 1948 se přehodnocovala, až úplně změnila kulturní politika státu. Vedle umělců, kteří se zapálili pro socialistické umění a ustanovený Ždanovův kánon socialistického realismu, tu byli tvůrci vnímající jeho falešnou estetiku a hledající jinou (alternativní) cestu. „Čeští umělci dobře věděli o obecných tendencích ve světě, jenže sledovat je mohli jen zpovzdálí. Nikoli pro vnější okolnosti, nýbrž ze svých vlastních důvodů vnitřních. Mohli jen málo počítat s veřejným uplatňováním a jejich umění se tedy řídilo soukromými osudy každého z nich v jejich světě. To asi vtisklo nejvýraznější znaky českému umění druhé poloviny 20. století,“ napsal Jindřich Chalupecký v roce 1994. Až s nástupem Adolfa Hoffmeistra do čela Svazu československých výtvarných umělců v roce 1964 se otevřelo pětileté svobodnější období tvorby. Od roku 1969 se poúnorová situace měla opakovat, ale proti skupině s mocenskou rétorikou tu vytrvávali umělci pokračující ve své tvůrčí cestě.

Raná tvorba je na výstavě zastoupena obrazy Zátíší (1936) a Zátíší s růží (1937); řadou zákoutí městské krajiny: Jarošov (1937), Mariánské náměstí (1939), U Mo-

Na kole (Cyklistka), 1965, olej, plátno, sbírka Galerie Dolmen. Foto J. Karásek.

Milosrdný samaritán, 1962–1964, olej, plátno, sbírka KGVU ve Zlíně. Foto R. Červenka.

ravy (1947), Hradištská ulička (1941), Ulice (1941), Z nemocnice (1944), Nemocnice (1944); figurálními kompozicemi Jezdec na koni (1940), Pierot (1941), Harlekýn s růží (1942), Cirkus (1941); nebo portréty:

Portrét umělcovy choti (1942), Portrét mladíka (1941). „S melancholickými atributy pracoval na svých pozoruhodných válečných figurálních kompozicích Vladislav Vaculka. Válcové věže evokují bunkry, najdeme na nich osamocené koně i figury s dlouhými stíny v podivném metafyzickém městě,“ napsal Lahoda v roce 2005.

V padesátých letech Vaculka pracoval s nejtradičnějším materiálem ze všech – keramickou hlinou. Keramické vázy i talíře zdobil rytím – používal linie figurálních kompozic se slováckými náměty: šohaje na koních, tančící páry, vítání jara, partnerské polibky, motivy jízdy králů, dívek, muzikantů, hudebníků; ale i antické a literární náměty: hlavu krále, krále, bakchálie, trigy i dona Quijota.

Výtvarný projev a tvůrčí úsilí keramické práce, do které vnesl tvarovou nápaditost, jsou na výstavě zastoupeny reliéfy: Šohaj s koněm (1955), Jízda králů (1953), Tanec (1960), Siesta (1962 a 1964), Ptáci (1964).

Ve Vaculkově díle silně rezonuje křesťanství, které prostupuje celou evropskou kulturou a evropským myšlením. Každá pospolitost měla a má i dnes své zvyky, obyčeje a tradice. Kalendář liturgických svátků s tradičním oděvem, lidovými zvyky a obřady jsou podnes uchovávaným obrazem života Slovácka. Široce zastoupené slovácké náměty dokládají Vaculkův umělecký přínos a mistrovství a přesahují regionální dějiny umění.

Stejně jako mnoho jiných umělců měl Vaculka své oblíbené motivy, vycházející z prostředí, které nám chtěl uchovat. Picasso jako Španěl z Malagy měl svoje holuby a býčí zápasy, Dalí své rybáře z Cadaques

Pod šable, 1959, goblén. Sbírká Slováckého divadla v Uherském Hradišti. Foto T. Sucharov.

a svoji Galu, Lautrec z kraje Tarn své kabarety na Montmartru, Gauguin si zamiloval Bretaň, ale proslavily ho nahé Tahitanky, Degas měl své baletky, Fulla podtatranský lid a Vaculka svoji slováckou chasu.

Řada Vaculkových grafik, pláten, textilií, keramiky i kovů představuje slovácké zvyky a slavnosti (mužskou chasu, mládence, muzikanty, masky, maškary i mnohovýznamnost symbolu koně). Příkladem může být obraz Jízda králů z roku 1943, který ohromí nečekanou hloubkou a monumentalitou. Jízda králů je zde zobrazena z ptačí perspektivy na poměrně nevelkém plátně (90 × 95 cm) a kompozice obrazu podtrhuje vizuální ce-

Jízda králů, 1953, keramický reliéf, sbírká Slováckého muzea Uherském Hradišti. Foto L. Chvalkovský.

lek uplatněním barev i tvarů, linií i pohybů. Obratným uspořádáním obrazových rovin a vzájemného propojení předního, středního i zadního plánu působí velkolepým dojmem. Nabízí se rovněž interpretace koně jako ochránce i posla víry. V symbolické barevnosti na plátně je červený kůň symbolem vtělení Krista, bílý kůň symbol zjevení dobrých zpráv, žlutý symbolizuje vítězství víry. Jiným uchopením téhož námětu je návrh gobelínu, vystavený karton z roku 1959 i keramický plastický reliéf z roku 1953.

Biologický základ lidstva, řadra ženy, je pro každého umělce výzvou. (Proč nezmnit slavnou scénu Felliniho filmu *Amarcord*?) Vaculkovo poprsí připomíná Duchampovo ready-made *Novopečená vdova*. Vaculka do okenního rámu transformoval bustu ženy, jeho *Vdova v okně* (1970) je hrdá, důstojná a oslavuje milenku, ženu, matku a vdovu v jednom. Vaculka do svých uměleckých děl vnáší gesta sexuální emoce i erotismus opačného pohlaví. Vidíme je například v dílech: *Polibek* (1947), *Před svatbou* (1947), *Milenci* (1960, 1964), *Dvojice* (1972), *Milenci – polibek* (1971), *Nevěsta* (1976). Kroje představují identitu Slováčka, jeho tělesnou i duchovní sílu. Ve Vaculkově podání (dudovice, kordule, brucek, punt, kosírek) postavy obohaceni erotickou přitažlivostí mládí, souměrností i fyzickými proporcemi postav. S nevídanou lehkostí výtvarného projevu a kreslířskou zručností vtiskuje mládencům svou vlastní modelační a dekorační představu – kalhoty stříhově přiléhají k tělu, holínky, čizmy, vysoké acute; kožené boty, pohrává si s prostrčeným šátkem přes poklopec a celé vyznění završí pokrývka hlavy s kosírkem (symbol panictví).

Vaculkova mistrovská plátna s rituálními obřady nám představují mužské tance, pohyb s projevem veselí i vrcholem tělesné virtuozity: *Pod šable* (1952), *Podšabláři* (1959), *Rekruti* (1950 a 1952), *Návrat* (1951), *Z jízdy králů* (1950), *Tanec* (1962). V textilním provedení to jsou gobelíny *Po šable* (1959) a *Vynášení smrtky* (1959).

Hlava ženy, nedatováno, bronz.
Foto L. Chvalkovský.

K tanci patří muzika, připomíná nám ji plastika – keramický reliéf *Hudci* (1962), provedený černou zakuřovanou technikou.

Vrcholem Vaculkova tvůrčího úsilí jsou bronzové plastiky provedené technikou lité do ztraceného vosku: *Hoch* (Kluk v pruhovaném tričku) (1967) a *Chlapec* (1967), *Hlava chlapce* (nedatována) i *Cervantesův literární příběh rytíře Don Quijote de la Mancha*, dvě bronzové plastiky z roku 1973 a jezdecká socha *Don Quijote na koni* (1975). Do tohoto období lze přiřadit i velký soubor miniatur *stříbrných závěsů* (1970–1976).

Kůň je zvíře, které Vaculku provází od dětství a celý život jej má denně před očima. Koně po celá tisíciletí provází člověka, pomáhají mu tahat povozy, ve vojenství a dostizích představuje jízda na koni souznění dovednosti jezdce a koňské síly. Kůň je proto symbolem plodivé síly, živočišnosti i duchovního vzepětí. Vaculka zachytil tuto „anatomii“ silnou linií kaligrafie v dílech *Šohaj s koněm* (1977), *Šohaj na koni* (1959). Velkou oslavou ušlechtilého zvířete jako

symbolu mužského principu jsou Vaculkovi vozatajové, poháněči závodních i triumfálních jízd na hypodromech i akrobati v cirkusu. Vozataj z Delf (1963) představuje trojspřeží koní s vozidlem antických bohů. Keramický talíř Triga (1950) zobrazuje vůz jako symbol vítězství.

Vaculka připomíná řecký svět, který dal křesťanství mystiku příběhem otce a syna, Daidala a Ikara ve svém díle Ikarův pád (1963, 1964). Řecký obraz světa zachycuje i v dílech Maratonec Filippodes (1962) i v grafice Spoutaný Prométheus (1973).

V harmonicky sladěném součtu darů je každému ze základních povolání (architektura, písemnost, výtvarné umění, hudba) určeno, aby tvořil a ukazoval každý podle svého. Vaculka pracoval s náměty antickými, mytologickými, křesťanskými i každodenními, se kterými se setkával v harmonickém řádu Slovácka, a přenášel je do všech materiálů a technik, kterými vládl a kterými se vyjadřoval.

Vaculka byl kreslíř, malíř, grafik, rytec, sochař. Velká renesanční dovednost a obratnost, vtip i zručnost, nápaditost a fantazie vrcholily v jeho sochařském díle. Z věrnosti Bohu vychází Vaculkova nezištná velkodušná služba všem, kteří sdílejí nesnáze, úzkost a bolest. Z tohoto pramene inspirace vychází díla s křesťanskou tematikou: Vaculkův Muž s kůzlem je připomenutím římských katakomb (Sv. Kalisty a Sv. Domitilly a Sv. Pristilly), kde se v podzemí ukrývali první křesťané. Vychází z námětu Ježíše jako Dobrého pastýře, mladíka nesoucí na zádech jehňátko (kůzlátko). Tento námět byl na dlouhou dobu ve výtvarném projevu zapomenut. Až v roce 1578 bylo toto zobrazení objeveno v římských katakombách a symbol se začal znovu užívat.

Vaculka mnohokráté propracoval Kristovo mesiášství. Obě nejsilnější biblická témata Ježíšova podobenství Lazarovo vzkříšení, („Miluj svého bližního jako sebe sama“; Lk 16, Jn 11) a Podobenství o milosrdeném Samaritánovi, („Bůh nesoudí podle pozemské úspěšnosti“; Lk 10) rozehrál na plátně z roku

Triga, 1977, olej, plátno. Foto L. Chvalkovský.

1973 sestavou barevného geometrického šrafování. Ježíše zde obléká do purpurového šatu byzantských císařů. Vaculka vládl koloristickou bohatostí, barvou uvolňuje pohyb na ploše a barevná sestava tvoří iluzi trojrozměrnosti.

Vaculka pojednal také výjevy z cesty utrpení (via passionis) – XII. zastavení křížové cesty (Ježíš na kříži povýšen umírá) a XIII. (Tělo Ježíše z kříže snato a na klín matky uloženo). Na výstavě jsou v sochařském provedení představeny Hlava Krista (1972) a Pieta (1972). Vaculkovo zpodobnění vnitřního utrpení matky, která je osamocena při ztrátě svého jediného syna, snese srovnání s Michelangelovou pietou v bazilice sv. Petra v Římě.

Mimo rámec výstavy bych rád zmínil Vaculkovo důležité dílo Boží oko, zapomenuté stranou ve Zlíně. Vyjadřuje lidskou touhu spatřit Boha, člověk bez Boha zůstává osamocený. Člověk činí dobré i zlé před očima Hospodina. Boží oko je symbolem znamením Boží prozřetelnosti, jediné oko vyjadřuje jedinstvo, jedinečnost, jednu podstatu Boha.

Závěrem nesmím opomenout návrh monumentální figurální kompozice k počtu velikána hudby Leoše Janáčka. Vaculka vlastním výtvarným projevem vzdal hold Janáckovu skladatelskému triumfu návrhem (nerealizované) textilie divadelní opony v Brně (1960).

Vaculkovo dílo snese nejpřísnější kritéria vědy o výtvarném umění. Zůstává trvalou movitou hodnotou českého umění druhé třetiny 20. století a bude k nám i nadále promlouvat svoji srozumitelností a lidskostí.

Tomáš Sucharov

Pamětní deska Idě a Vladislavu Vaculkovým

Uherské Hradiště je město, s nímž spojila život řada významným umělců v minulosti i současnosti. Již od konce 19. století se zde formovalo výrazné umělecké prostředí, které mělo svá specifika i nespornou kvalitu, které sehrávalo svou pozitivní roli i na počátku 20. století, poněkud konzervativnější pak ke konci meziválečného období. Části „starší“ generace, respektive okruhu Sdružení výtvarných umělců moravských se v posledních letech určité satisfakce dostalo (připomeňme kolektivní výstavy, expozice, autorské výstavy Franty Úprky, Joži Uprky, Cyrila Mandela, vybudování Galerie Joži Uprky atd.). Někteří na zaslouženou rehabilitaci a patřičné docenění stále čekají, jako by stará pravda, že doma nejsi nikdy prorokem, byla stále platná. Určitě stojí za zvláštní pozornost ve své době nepochopená moderní malba Miloše Borii a jeho nešťastný životní příběh. Z „mladší“ generace pak na uvedení do pomyslné síně slávy, kterého se geniové za svého života většinou jen zřídka dožijí, čekají také Vladislav a Ida Vaculkovi. Jejich umělecký odkaz je nesporný. Prožili mnoho trpkého, avšak nikdy o tom nehovořili. Znali cenu své práce a přitom vždy zůstali

skromnými. Byli příkladem umělců, kteří se s naprostou samozřejmostí obětovali svému dílu, a přitom si vždy našli dostatek času, porozumění a laskavosti pro rodinu a své přátele. Uherské Hradiště složilo hold oběma umělcům symbolicky v roce 2014. V roce, kdy uplynulo sto let od narození Vladislava Vaculky.

16. října 2014 byla na bosáži nároží domu čp. 172 ve Františkánské ulici, v němž Ida a Vladislav Vaculkovi prožili většinu svého života, odhalena pamětní deska. Vytvoření inicioval Ing. Ladislav Šupka, předseda Muzejního spolku a bývalý starosta Uherského Hradiště na počátku roku 2011. Zadavatelem se stalo město. Základní koncept zpracoval akademický sochař Otmar Oliva, Vaculkův žák a přítel, a již na podzim 21. září 2011 se uskutečnila první zkouška za účasti tehdejšího vedení města (starosta Květoslav Tichavský, místostarostové Evžen Uher a Stanislav Blaha ad.). Několik let pracoval Oliva na řešení tohoto náročného úkolu a podařilo se mu jedinečným způsobem charakterizovat nejen dílo obou umělců, ale i jejich nelehký životní osud.

Pamětní deska je složena ze tří částí, každá o rozměru cca 90 × 60 × 35 cm, a je

odlita v hliníku. Všechny technologické náklady na sebe vzal Alucast, s. r. o. Tupesy (Ing. Jarmil Čileček). Na čelní nárožní ploše domu (křížící Františkánskou a Havlíčkovu ulici) je střední část desky s nápisem: „V TOMTO DOMĚ ŽILI/ OD ROKU 1957/ MANŽELÉ/ IDA A VLADISLAV/ VACULKOVI/ VÝTVARNÍCI/ INSPIROVÁNI LIDOVÝM/ UMĚNÍM, VYTVOŘILI/ MODERNÍ DÍLA/TRVALÉ HODNOTY. Pod nápisem uprostřed je umístěna autorská značka V. Vaculky „V“ v kroužku. Na ní navazuje do Františkánské ulice umístěný díl, připomínající tvorbu Idy Vaculkové, konkrétně dílo Archeologická vykopávka (Archeologova trofej), za kterou získala umělkyně v zahraničí nejvyšší ocenění (1989 Gualdo Tadino, Itálie, zlatá medaile). Na druhou stranu nároží je umístěn díl evokující sochařskou tvorbu i tragický život Vladislava Vaculky (stylizovaná hlava, prasklé srdce). Umístění bočních dílů pamětní desky připomíná, za kterými okny nad nimi ve svých částech ateliéru tvořili oba výtvarníci. Na technickém řešení se podíleli sochaři Ondřej Oliva a Petr Novák. Pamětní deska byla instalována 13. října 2014. Její odhalení se stalo součástí vernisáže výstavy Vaculkovi/ umění čistého srdce v Galerii Slováckého muzea v Uherském Hradišti

Otmar Oliva věřil, že přijde den, kdy památku obou výtvarníků jednou město oslaví pamětní deskou. Ta, která je umístěna rohu Františkánské a Havlíčkovy ulice, kde ve druhém patře Vaculkovi od roku 1957 bydleli, evokuje výtvarným pojetím nadčasový smysl jejich díla i výtvarný rukopis obou umělců. „Zářící dílo Otmaru Olivy teď bude všem kolemjdoucím ukazovat skrytou nejlepší tvář Vaculkova Hradiště (Jaroslav Zapletal).“

Milada Frolcová

Petr Novák instaluje boční část desky.
Foto J. Karásek.

Otmar Oliva a Ing. Ladislav Šupka při odhalení 16. 10. 2014. Foto J. Karásek.

MUZEJNICTVÍ

SLOVÁCKÉ MUZEUM V ROCE 2014 VÝROČNÍ ZPRÁVA

Ivo Frolec, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

1. ÚVOD

Rok 2014 byl pro Slovácké muzeum v Uherském Hradišti obdobím výjimečným. Organizace slavila 100. výročí svého založení. Tomu odpovídala i většina jeho aktivit a výstupů. Prioritou se stalo dokončení nové multimediální expozice Slovácko, která byla otevřena v rámci květnových Slavností muzea Slovácka.

1.1 Charakteristika organizace

Slovácké muzeum patří mezi nejvýraznější regionální muzea v České republice. Instituce byla založena v roce 1914. Jejím hlavním posláním je činnost sbírkotvorná a péče o sbírky, činnost vědecko-výzkumná a metodická a činnost kulturně výchovná. Působnost této organizace není omezena na Zlínský kraj, ale zasahuje celou národopisnou oblast Slovácko (tedy i část Jihomoravského kraje). Muzeum je zařazeno do řady národních a mezinárodních programů, v jejichž rámci plní např. funkci Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje a Centra lité medaile, plakety a drobné plastiky.

Základní údaje:

a) *právní forma: příspěvková organizace;*

b) *zřizovatel: Zlínský kraj;*

c) *objekty ve správě muzea:*

- Slovácké muzeum – hlavní budova, Uherské Hradiště (kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
- Galerie Slováckého muzea, Uherské Hradiště (kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
- Památník Velké Moravy, Staré Město (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
- Soubor památek lidového stavitelství, Topolná 90 (kulturní památka – majetek Zlínského kraje);

- Soubor památek lidového stavitelství, Topolná 93 (kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
 - Konzervační pracoviště, Uherské Hradiště (majetek Zlínského kraje);
 - Národní kulturní památka Uherské Hradiště-Sady (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
 - Národní kulturní památka Staré Město-Špitálky (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
 - Národní kulturní památka Modrá u Velehradu (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
 - Archeologické pracoviště s přednáškovým centrem, fotoateliérem, depozitáři, Uherské Hradiště (majetek Zlínského kraje);
 - Letecké muzeum Kunovice (majetek města Kunovice a Aeroklubu Kunovice).
- d) *objekty ve správě jiných subjektů využívané Slováckým muzeem k expozičním účelům:*
- Archeoskanzen Modrá (majetek obce Modrá);
 - Muzeum lidových pálenic Vlčnov (majetek obce Vlčnov, expozice majetek Zlínského kraje);
 - Jezuitská kolej v Uherském Hradišti (majetek města Uherské Hradiště).

1.2. Základní poslání organizace

Kulturní bohatství Zlínského kraje spočívá v jedinečném historickém dědictví živé i hmotné kultury pocházejícím z několika výrazných etnografických základů souvisejících s rozmanitostí přírodního prostředí. V teritoriálním rozsahu své působnosti, tedy národopisné oblasti Slovácko, Slovácké muzeum toto specifické kulturní prostředí odborně uchovává, moderně zužitkovává, otvírá novým pozitivním vlivům a na vzájem-

ném průsečíku těchto snah vytváří nové kulturní hodnoty evropského formátu. K dosažení tohoto cíle používá instituce prostředky zejména ve smyslu zákona č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy, a s jejich podporou získává, shromažďuje, trvale uchovává, eviduje a odborně zpracovává sbírky muzejní povahy, umožňuje jejich veřejné užívání, zkoumá prostředí, z něhož jsou předměty získávány a poskytuje služby výchovné a vzdělávací pro studijní i vědecké účely.

Základní cíle instituce

- a) Odborné uchovávání kulturního dědictví na území národopisné oblasti Slovácko (např. sbírkotvorná činnost a péče o sbírky, budování knihovny se specializovaným knihovním fondem, provádění vědeckého výzkumu v oborech své působnosti /etnografie, archeologie, historie, dějiny umění/, metodická činnost, správa vybraných památkově chráněných objektů apod.).
- b) Citlivé využívání kulturních statků a hodnot k plnohodnotnému životu občanů kraje a k rozvoji cestovního ruchu na území kraje (např. prezentace sbírkových předmětů prostřednictvím stálých expozic a výstav, vlastní publikační a přednášková činnost a další kulturně výchovné aktivity určené pro nejširší veřejnost se zvláštním zřetelem na děti, mládež, seniory a občany se zdravotním postižením, vydávání a veřejné šíření periodických a neperiodických publikací a propagačních materiálů, pořádání odborných konferencí, symposií a seminářů, kulturních a vzdělávacích programů pro odbornou i laickou veřejnost apod.).

Strategické směry instituce

- a) **Zlepšení podmínek pro sbírkotvornou činnost a péči o sbírkové fondy**
 - vybavení centrálního depozitáře muzea v bývalém kasárenském objektu moderní regálovou technikou a měřením klimatických podmínek – *splněno*;

- přístavba depozitáře v areálu památek lidového stavitelství Topolná pro rozměrné zemědělské nářadí;
- navýšení finančních prostředků pro nákup sbírkových předmětů;
- zrestaurování starých tisků a rukopisů – *v plnění*.

b) Zlepšení podmínek, služeb a nabídek návštěvníkům

- vybudování stálé expozice „Lidových pálenice na moravsko-slovenském pomezí“ v areálu památek lidového stavitelství Vlčnov – *splněno*;
- vybudování a zprovoznění pracoviště Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje s prodejnou předmětů lidové rukodělné výroby typu Krásná jizba v hlavní budově muzea (v návaznosti na vládní „Konceptci účinnější péče o tradiční lidovou kulturu) – *splněno*;
- obnova stálé národopisné expozice Slovácko v hlavní budově muzea a její vybavení multimediální technikou – *splněno*;
- rekonstrukce stávajícího objektu Památníku Velké Moravy ve Starém Městě včetně nové stálé multimediální expozice a přístavba objektu „Archeologického centra Velké Moravy středního Pomoraví“ – *splněno*;
- vybudování stálé vstupní expozice v Leteckém muzeu Kunovice – *zhotovena studie*;
- úprava archeologických lokalit – národních kulturních památek ve správě instituce včetně přípravy výstavby – *v plnění*;
- intenzivní činnost a naplňování cílů „Dětského centra Slováckého muzea“.

c) Provázání činnosti instituce s cestovním ruchem

- aktivní účast na vytváření dat o kultuře a jejich provázání se systémy v oblasti cestovního ruchu;
- aktivní spolupráce s Centrálou cestovního ruchu jihovýchodní Moravy a Regionem Slovácko;
- spolupráce při vytvoření Mezinárodní kulturní stezky sv. Cyrila a Metoděje – *v plnění*;

- zvyšování kvality interní koncepce propagace instituce a její naplňování v praxi;
- d) Provázání činnosti instituce se školstvím**
- vytváření výukových a motivačních programů pro školy prostřednictvím „Dětského centra Slováckého muzea“;
 - úzká spolupráce s městskými a krajskými odbory školství a kultury i vedením škol s cílem maximálního využití programové nabídky muzea dětem a mládeži a ovlivnění školních osnov základních a středních škol v daném směru.
- e) Cílevědomá profilace vědecko-výzkumné činnosti instituce**
- intenzivní činnost a naplňování cílů „Centra péče a tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje“, „Archeologického centra Velké Moravy středního Pomoraví“ a „Centra lité medaile, plakety a drobné plastiky“ včetně poskytování metodické podpory odborné i laické veřejnosti.
- f) Hledání cest k vícezdrojovému financování projektů**
- aktivní využívání a účast ve všech vhodných formách grantových, programových, fondových aj. nabídek s cílem vícezdrojového finančního zajištění strategických cílů instituce;
 - získání podpory zřizovatele (zejména metodické prostřednictvím příslušných odborů) při zajišťování vícezdrojového financování.
- g) Členství a zastoupení v profesních či zájmových sdruženích a orgánech (asociace, společnosti, státní správa apod.)**
- International Council of Museums;
 - Národní rada pro tradiční lidovou kulturu České republiky – poradní orgán ministra kultury;
 - Asociace muzeí a galerií České republiky;
 - Rada galerií České republiky;
 - Ředitelská rada Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici – poradní orgán;
 - Vědecká rada Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm – poradní orgán;
 - Historická společnost Starý Velehrad;
 - Muzejní spolek v Uherském Hradišti;
 - Společnost přátel slivovice České republiky;
 - Programová rada Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici;
 - Česká národopisná společnost;
 - Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech;
 - Jihomoravská regionální archeologická komise při Archeologickém ústavu Akademie věd České republiky.
- 2. ČINNOST SBÍRKOTVORNÁ A PÉČE O SBÍRKOVÉ FONDY**
- 2.1. Akvizice**
- **Evidence I. stupně předmětů získaných koupí a darem – celkem 552 ks pod 462 ks přír. čísl**, z toho etnografie 316 ks, archeologie 11 ks, historie 186 ks a umění 39 ks. Odborná knihovna zapsala celkem 498 nových přírůstků.
 - **Sbírkové předměty – celkový počet činí 362 587 ks**, z toho archeologie 292 790 ks, etnografie 38 618 ks, historie 23 753 ks a umění 7 426 ks.
- 2.2. Evidence**
- **Evidences II. stupně – celkem 817 ks sbírkových předmětů**, z toho etnografie 316 ks, archeologie 11 ks, historie 186 ks a umění 304 ks. Přepis starých karet do PC celkem 3 190 karet, z toho archeologie 1 450 a etnografie 781, umění 772 a historie 187. Odborná knihovna zaevidovala výběrem z odborných časopisů 560 nových článků, v rámci reevidance bylo 3 783 záznamů převidováno (doplněna detailnější klíčová slova).
- 2.3. Inventarizace**
- **Inventarizace sbírek – celkem 32 098 ks sbírkových předmětů**, z toho etnografie 2 486 ks, archeologie 21 654 ks, historie 6 808 ks, umění 1 150 ks. O inventarizaci byly vyhotoveny protokoly včetně všech náležitostí.

2.4. Depozitáře

- Všechny **depozitáře** jsou zajištěny EZS a EPS, odpovědní pracovníci pravidelně prováděli kontrolu všech depozitářů a expozic, o kontrolách byly pořizovány zápisy, vedeny knihy návštěv ve všech depozitářích. Veškerá evidence byla v závěru roku předložena ke kontrole řediteli. Stav klimatických podmínek v centrálním depozitáři je sledován pomocí elektronického systému sledování a vyhodnocování klimatických podmínek s dálkovým přístupem na PC v příslušných odborných odděleních, v ostatních depozitářích prováděna kontrola nejméně jedenkrát měsíčně včetně příslušných záznamů.

2.5. Pohyb sbírek – zápůjčky a výpůjčky

- **Pohyb sbírek** – v průběhu roku bylo zapůjčeno pro výstavní účely jiným subjektům celkem 318 ks sbírkových předmětů na základě 7 řádně uzavřených smluv. Ke stejnému účelu bylo vypůjčeno od jiných subjektů 990 ks sbírkových předmětů na základě 51 smluv.

2.6. Konzervace, restaurování, další činnosti

- **Konzervováno celkem 696 ks předmětů**, z toho etnografie 400 ks, archeologie 74 ks, historie 195 ks a umění 27 ks. Rekonzervace proběhla u 299 ks předmětů, restaurování historických knih (dodavatelky jiným subjektem) 4 ks.

3. VĚDECKO-VÝZKUMNÁ A ODBORNÁ ČINNOST

3.1. Vlastní odborné aktivity

- Odborná oddělení řešila celkem **18 výzkumných úkolů**, z toho:
Historie: 2 výzkumné úkoly: Urbanistický vývoj Uh. Hradišti v 19.–21. století a The Iron Curtain – Železná opona.
Umění: 3 výzkumné úkoly: 1 Zlínská škola umění a SUPŠ, systematické doplňování údajů o autorech a jejich aktivitách, dle katalogů, pozvánek, dotazníků

apod.; 2 Výzkum a dokumentace na téma oborové specializace lité medaile a plakety, příprava výstavy J. Vlacha v Maďarsku (spolupráce s městem, podklady pro katalog, nerealizováno z důvodu nemoci autora), výstava Znad Dunaju, Weltawy i Wisly – realizována v Kremnici.

Etnografie: 8 výzkumných úkolů, vypracování nominací tvůrců na udělení ocenění (cena Vladimíra Boučka, Mistr TRV ZK, Nositel tradice lidových řemesel) – 10 nominací.

Archeologie: 1 výzkumný úkol „Neolitizace Moravy“ ve spolupráci s AÚ AV ČR v Brně, dále 4x archeologické výzkumy související s badatelskými záměry: Pravěké osídlení středního Pomoraví a Vývoj osídlení Uherského Hradiště.

3.2. Spolupráce s externími badateli a jinými subjekty

- Jednotlivá odborná oddělení spolupracovala při řešení výzkumných a odborných úkolů s celkem **16 externími badateli a institucemi:**

Umění: spolupráce s Galeríí M. A. Bazovského v Trenčíně (dr. D. Lovišková) na projektu – volný cyklus Setkání se slovenským uměním; se Západočeskou galerií v Plzni – výběr materiálu (V. Grögler) – dr. A. Filip; spolupráce na přípravě katalogu (příspěvek a fotodokumentace díla A. Hrabala) pro Muzeum Oderska – dr. Z. Orlita; spolupráce s Ph.D. P. Vančátem na realizaci výstavy a katalogu Alexandra Hackenschmieda.

Historie: spolupráce s 5 externími odborníky a badateli při přípravě scénářů výstav a katalogu.

Etnografie: spolupráce v týmu NAKI, spolupráce při tvorbě výstavy 1x, vyplnění dotazníku MK ČR – 1x, posudek na libreto výstavy – 1x, určení fotografií (626 ks) – 3x

Archeologie: spolupráce s AÚ AV ČR v Brně – Chronologie neolitu na Moravě, dále spolupráce s Univerzitou Tomáše Bati – Možnosti rekonstrukce archeologic-

kých lokalit v terénu (Ateliér grafického designu).

3.3. Vědecké konference, semináře, sympozia – vlastní

- Byly uspořádány **2 odborné akce**, obojí v oboru etnografie: zasedání Etnografické komise AMG v Uh. Hradišti 21. 10. 2014. Přednesení 3 příspěvků. Dále zajištění pracovního zasedání Subkomise pro lidové obyčaje MKKK 24.–25. 9. 2014 ve VMP v Rožnově pod Radhoštěm, příprava a prezentace 3 příspěvků.

3.4. Vědecké konference, semináře, sympozia – účast na akcích pořádaných jinými subjekty

- Odborní pracovníci se zúčastnili celkem **6 vědeckých konferencí a seminářů**.
Umění: konference CEAD v Muzeu umění v Olomouci.
Etnografie: valné shromáždění České národopisné společnosti v Plzni.
Historie: seminář Komise regionální historie Moravy a Slezska AMG v Novém Jičíně, VIII. Celorepublikové kolokvium na aktuální téma českého muzejnictví Muzeum a proměny společnosti.
Archeologie: konference záchranné archeologické výzkumy za rok 2013 (Brno), Seminář muzejních archeologů (Klatovy).

4. METODICKÁ A EDUKAČNÍ ČINNOST

4.1. SPOLUPRÁCE SE ŠKOLAMI

4.1.1. Speciální programy pro školy, spolupráce se školami

- Odborná oddělení uspořádala celkem **21 speciálních školních programů** pro 564 osob.

4.1.2. Pravidelné programy pro školy

- Celkem se uskutečnilo **16 pravidelných programů pro školy** za účasti 2 780 osob, z toho 1 535 dětí a 1 245 dospělých.

4.1.3. Pomoc odborných pracovníků studentům SŠ a VŠ

- Odborní pracovníci poskytli opakovaně **konzultace 50 studentům** při zpracování středoškolských, bakalářských, magisterských a doktorských prací:
Umění: metodická pomoc 6 studentům VŠ – téma práce s dětmi, regionální umění; odborná praxe 4 studenti (FF Olomouc, MU Brno), 35 seminárních prací, konzultace – studenti Univerzity 3. věku na OA UH při UP Olomouc.
Historie: metodická pomoc 20 studentům VŠ (včetně oponentského posudku a praxí) a 15 studentům SŠ (včetně praxí).
Etnografie: metodická pomoc 18 studentům VŠ, konzultace dipl. prací studentů VŠ – 2×, konzultace bak. práce – 1×, praxe studentky VŠ – 1×.
Archeologie: metodická pomoc 6 studentům VŠ, konzultace k seminárním a diplomovým pracím.

4.2. METODIKA VŮČI JINÝM SUBJEKTŮM

4.2.1. Metodika a spolupráce se subjekty s obdobnou náplní činnosti v regionu

- Odborní pracovníci se zúčastnili celkem **19 jednání** poradního sboru pro sbírkotvornou činnost Masarykova muzea v Hodoníně, Národního ústavu lidové kultury Strážnice, Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně, programové rady Galerie Orlovna Kroměříž, umělecké rady SUPŠ v Uh. Hradišti, dále různých přípravných a realizačních institučních a pořadatelských výborů.

4.2.2. Metodika a spolupráce s ostatními kulturními subjekty

- Spolupráce probíhala s celou řadou subjektů (International Council of Museums, Česká národní sekce CIOFF, Národní rada pro tradiční lidovou kulturu České republiky – poradní orgán ministra kultury, Asociace muzeí a galerií České republiky, Rada galerií České republiky,

Ředitelská rada Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici – poradní orgán, Historická společnost Starý Velehrad, Sdružení historiků ČR, Programová rada Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici, Česká národopisná společnost, Mezinárodní komise pro studium lidové kultury Karpatech, Jihomoravská regionální archeologická komise při Archeologickém ústavu Akademie věd České republiky, Programová rada MFF Kunovské léto, Programová rada Hornáckých slavností, Programová rada Vlčnovské jízdy králů, Programová rada MFF Strakonice, Programová rada Slováckých slavností vína a otevřených památek, Region Slovácko, Městské informační centrum Uh. Hradiště, Správní rada o.p.s. Park Rochus, Muzejní spolek v Uherském Hradišti, Muzejní spolek Strážnice, Společnost přátel slivovice ČR, Spolek přátel města Mayen Uh. Hradiště, Umělecká a programová rada galerie Orlovna Kroměříž, Umělecká rada SUPŠ UH, jury Celostátní soutěže Grafika roku apod.

- V rámci plnění vládního usnesení „Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu“ provádí každoročně Slovácké muzeum v Uherském Hradišti a jeho Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje pro Ministerstvo kultury ČR terénní výzkumy v úzké spolupráci s těmito obdobně zaměřenými krajskými institucemi:
 - kraj Jihočeský – Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích;
 - kraj Jihomoravský – Masarykovo muzeum v Hodoníně;
 - kraj Karlovarský – Krajské muzeum Cheb;
 - kraj Královéhradecký – Muzeum východních Čech v Hradci Králové;
 - kraj Liberecký – Muzeum Českého ráje v Turnově;
 - kraj Moravskoslezský – Muzeum Těšínska;
 - kraj Moravskoslezský – Muzeum Novojičínska;

- kraj Olomoucký – Vlastivědné muzeum v Olomouci;
- kraj Pardubický – Soubor lidových staveb Vysočina v Hlinsku;
- kraj Plzeňský – Vlastivědné muzeum dr. Hostaše v Klatovech;
- kraj Středočeský – Regionální muzeum v Kolíně;
- kraj Ústecký – Regionální muzeum v Teplicích;
- kraj Vysočina – Muzeum Vysočiny Třebíč;
- kraj Praha – Muzeum hlavního města Prahy.

Pokračovala mezinárodní spolupráce s Muzeem Hedmark County z Norska v rámci přípravy společných dlouhodobých výstavních a publikačních projektů a výměnných stáží.

4.2.3. Pomoc odborných pracovníků jiným subjektům

- Jednotlivá odborná oddělení spolupracovala či poskytovala **metodickou pomoc celkem 308 badatelům, institucím, obcím, skupinám, souborům**. Odborná knihovna poskytla **metodickou pomoc celkem 113 badatelům**, z toho knihovnu navštívilo 97 badatelů, kteří uskutečnili 754 návštěv, počet výpůjček 3 382 (z toho 1 664 absenčních, 1 655 prezenčních a 47 meziknihovní výpůjční služba), e-mailem byla poskytnuta metodická pomoc 16 badatelům.

4.2.4. Spolupráce s AMG ČR a RG ČR

- Odborní pracovníci pracovali v Senátu, 2 kolegiích a 4 komisích Asociace muzeí a galerií ČR (z toho 2 předsedkyně komisí, 1 členka výboru komise) a v Senátu Rady galerií a komoře edukativních pracovníků RG.

4.3. ŠKOLENÍ A KURZY

4.3.1. Školení a kurzy vlastní

- Pracovníci se účastnili 7 povinných školení a kurzů apod. (92 osob).

4.3.2. Školení, semináře a kurzy pořádané jinými subjekty

- Pracovníci muzea se zúčastnili celkem 13 školení, seminářů a kurzů pořádaných jinými subjekty (56 osob).

5. KULTURNĚ VZDĚLÁVACÍ ČINNOST

5.1. Expozice

- Organizace spravovala celkem **13 expozic přístupných veřejnosti**: Slovácko (od měsíce květen 2014 po rekonstrukci), Nositelé Ceny Vladimíra Boučka (hlavní budova), Umění jihovýchodní Moravy (Galerie SM), Letecké muzeum Kunovice, Lidové bydlení (Topolná čp. 90), Lidové bydlení (Topolná čp. 93), Vesnické kovářství (Topolná čp. 90), Památník Velké Moravy ve Starém Městě, Velká Morava (Uherské Hradiště-Sady), Velká Morava (Staré Město – Špitálky), Velká Morava (Modrá u Velehradu), Muzeum lidových pálenic ve Vlčnově a Expozice dějin města – Uherské Hradiště – město královské v objektu bývalé jezuitské koleje.

5.2. Výstavy

- Slovácké muzeum uspořádalo v roce 2014 celkem **27 výstav, z toho 18 ve vlastních a 9 v jiných objektech včetně kooperačních.**

A/ Výstavy v objektech SM:

Slovácké muzeum:

1. Krysáci;
2. Stromečku, ustroj se, je Štědrý den;
3. Zahrada snění/Josef Kiesewetter;
4. Peter Greenaway, Letní filmová škola;
5. Jsme tu s Vámi 100 let – výstava plakátů Slováckého muzea;
6. Jsme tu s Vámi 100 let – výroční mezidisciplinární výstava;
7. Káva aneb Velké umění malého zrnka.

Galerie Slováckého muzea:

8. Oldřich Tichý, obrazy, kresby;
9. René Hábl/ vlákno;
10. Kdo si hraje, nezlobí;

11. Božena Němcová: Babička;
12. Slovácko před 100 lety, Erwin Raupp;
13. Alexander Hackenschmied aka Sasha Hammid, Letní filmová škola;
14. Miloš Alexander Bazovský, obrazy, kresby;
15. Vaculkovi/ umění čistého srdce;
16. Betlémy ze soukromé sbírky.

Letecké muzeum Kunovice:

17. Fotografická výstava Nebeský traktor – zemědělský letoun Z-37 Čmelák.

Památník Velké Moravy:

18. To nejlepší z archeologie, Vampyrismus.

B/ Výstavy mimo objekty SM vlastní a kooperační:

19. Josef Kiesewetter (Buchlovice, domov pro seniory);
20. Cyrilometodějský Velehrad (Turistické informační centrum Velehrad);
21. Nositelé Ceny Vladimíra Boučka (Jezuitská kolej v Uherském Hradišti);
22. „Zlaté dno“. Po stopách řemesel a průmyslu na Uherskohradištsku (SOKA Uherské Hradiště);
23. Velká válka (Stříbrnice);
24. Velká válka (Osvětimany);
25. Život za mřížemi (uherskohradištská věznice);
26. Muzikantská krajina/J. V. Staněk (KK Uherské Hradiště);
27. Slavnosti na Slovácku objektivem JUDr. Alexandra Tobka (Městská galerie Uničov).

5.3. Přednášky pro veřejnost

- Celkem uspořádáno **70 přednášek pro 2 139 posluchačů**, z toho A) 10 přednášek pro 464 osob ve vlastních objektech a B) 60 přednášek pro 1 675 osob v jiných prostorách.

5.4. Odborné výklady ve výstavách a expozicích

- **Ve výstavách a expozicích** uskutečnili odborní pracovníci celkem **29 od-**

borných výkladů pro 753 posluchačů, z toho 203 dětí a mládeže a 550 dospělých.

5.5. Doplnkové kulturní akce a programy

- Muzeum uspořádalo **28 vlastních kulturních akcí a programů pro 4 917 návštěvníků.**

5.6. Zájmové aktivity (kluby, spolky)

- Organizace úzce spolupracovala s Muzejním spolkem v Uherském Hradišti, Společností přátel slivovice ČR, Spolkem přátel města Mayen a Historickou společností Starý Velehrad. Z této spolupráce vzešlo **4 akce pro 242 osob.**

5.7. Spolupráce se zahraničím

- Slovácké muzeum spolupracovalo celkem s **34 zahraničními partnery** ze Slovenska, Maďarska, Polska, Německa, Bulharska a Norska, z toho s 9 institucemi (Hedmark County Museum, Norsko, Artex Bratislava, Múzeum mincí a medailí Kremnica, Asociace výtvarných umělců Maďarska, Městské muzeum – Medailérské muzeum Wroclaw, Osrodek kultury i Sztuki Wroclaw, Mezinárodní umělecké sympozium ve Wroclawi, Česko-slovenská komise AV ČR, Slovensko-česká komise SAV) a 25 vědeckými pracovníky.

5.8. Spolupráce s jinými kraji

- Slovácké muzeum spolupracovalo s **36 institucemi v celkem 12 krajích** (Zlínský kraj: NPÚ Kroměříž, Muzeum J. A. Komenského Uh. Brod, Valašské muzeum v přírodě Rožnov pod Radhoštěm, Muzeum Bojkovska v Bojkovicích, město UH, SOKA Uherské Hradiště, Gymnázium Uherské Hradiště, Region Slovácko, Galerie Joži Uprky UH; Jihomoravský kraj: Moravská galerie Brno, Podhorácké muzeum v Předklášteří, Masarykovo muzeum – pobočky Vlastivědné muzeum Kyjov a Městské muzeum Veselí nad Moravou, GVU Hodonín, FF MU Brno, NÚLK Strážnice, Kulturní stře-

disko Tišnov; Olomoucký kraj: Muzeum umění Olomouc, Vlastivědné muzeum Olomouc; Moravskoslezský kraj: Slezské zemské muzeum v Opavě, Městské muzeum v Bruntále; Kraj Vysočina: Muzeum Vysočiny Třebíč, Muzeum Vysočiny Pelhřimov, HG Nové Město na Moravě, GVU Havlíčkův Brod; Středočeský kraj: Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy; Hlavní město Praha: Národní muzeum – Náprstkovo muzeum, Botanická zahrada hl. m. Prahy, Filmová galanterie Terryho ponožky, FUNDUS Barrandov; Plzeňský kraj: Západočeská galerie Plzeň; Královéhradecký kraj: Třebechovické muzeum v Třebechovicích, MMU Hradec Králové; Pardubický kraj: Městské muzeum v Ústí nad Orlicí; Jihočeský kraj: Muzeum Jindřichohradecka, Jindřichův Hradec; Liberecký kraj: Muzeum Českého ráje v Turnově, OGV Liberec).

- V rámci plnění vládního usnesení „Koncepte účinnější péče o tradiční lidovou kulturu“ provádí každoročně Slovácké muzeum v Uherském Hradišti a jeho Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje pro Ministerstvo kultury ČR terénní výzkumy v úzké spolupráci s těmito obdobně zaměřenými krajskými institucemi:
- kraj Jihočeský – Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích;
- kraj Jihomoravský – Masarykovo muzeum v Hodoníně;
- kraj Karlovarský – Krajské muzeum Cheb;
- kraj Královéhradecký – Muzeum východních Čech v Hradci Králové;
- kraj Liberecký – Muzeum Českého ráje v Turnově;
- kraj Moravskoslezský – Muzeum Těšínska;
- kraj Moravskoslezský – Muzeum Novojičínska;
- kraj Olomoucký – Vlastivědné muzeum v Olomouci;
- kraj Pardubický – Soubor lidových staveb Vysočina v Hlinsku;

- kraj Plzeňský – Vlastivědné muzeum dr. Hostaše v Klatovech;
- kraj Středočeský – Regionální muzeum v Kolíně;
- kraj Ústecký – Regionální muzeum v Teplicích;
- kraj Vysočina – Muzeum Vysočiny Třebíč;
- kraj Praha – Muzeum hlavního města Prahy.

5.9. Spolupráce kulturních PO Zlínského kraje

- Průběžná konzultační činnost a spolupráce se všemi krajskými kulturními organizacemi probíhala jak v rámci pověřeného pracoviště Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje (Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, pobočka Luhačovice, Muzeum Kroměřížska v Kroměříži, Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně), tak při pořádání výstav a dále v rámci Centra pro digitalizaci Zlínského kraje.

5.10. Návštěvnost muzea

V roce 2014 byla návštěvnost Slováckého muzea ovlivněna částečným uzavřením hlavní budovy a omezením provozu veřejnosti přístupných prostor z důvodu výstavby nové stálé expozice Slovácko.

A) Celková návštěvnost expozic, výstav a kulturních akcí Slováckého muzea – 92 314 osob, z toho:

- návštěvnost expozic, výstav a kulturních akcí Slováckého muzea – **81 899 osob**
z toho: návštěvnost výstav Slováckého muzea v jiných objektech – 8 397 osob
- návštěvnost kulturních a doprovodných akcí Slováckého muzea – **10 415 osob**
z toho:
 - přednášky (zahrnuje i přednášky se spolky) – 2 139 osob
 - doprovodné programy k výstavám – 4 917 osob
 - doplňkové akce – 3 359 osob

B) Celková návštěvnost kulturních akcí s podílem Slováckého muzea – 5 800 osob,

z toho:

- 1 pořad v rámci Slováckých slavností vína – 4 600 osob
- 1 pořad na Mezinárodním folklorním festivalu ve Strážnici 2014 – 1 200 osob
Pozn. Neuvádí se ve výkazu NIPOS.

6. EDIČNÍ A PUBLIKAČNÍ ČINNOST

6.1. Vlastní ediční činnost

- Vydáno bylo celkem **9 publikací a dvoje noviny**: společenskovední časopis Slovácko 2013 (zařazen do recenzovaných neimpaktovaných periodik ČR), redakčně byl připraven časopis Slovácko 2014, Průvodce národopisnou expozicí Slovácko v ČJ, AJ, NJ, publikace k 100. výročí SM – Proti proudu času, katalogy Oldřich Tichý/obrazy, kresby, Josef Kiesewetter/ Zahradka snění, Vaculkovi/ Umění čistého srdce a Betlémy ze soukromých sbírek. Ve spolupráci se Společností přátel slivovice České republiky bylo vydáno v rámci propagace Muzea lidových pálenic Vlčnov třetí a čtvrté číslo Lihových novin.

6.2. Odborné texty do publikací a periodik vydaných jinými subjekty

- Odborná oddělení publikovala výsledky svých výzkumů a odborné činnosti celkem v **35 příspěvcích**.

6.3. Medializace instituce – propagace výstav a doplňkových akcí

- Odborná a tiskové oddělení propagovaly výstavy a doplňkové kulturní akce v **celkem 4 872 příspěvcích**, z toho TV 21×, rozhlas 10×, tisk 4 779×, internet 62×.

6.4. Spolupráce s odbornými a jinými periodiky (redakční rady)

- Členstvím a účastí na redakčních radách spolupracovala odborná oddělení s 5 periodiky (Časopis Národopisné společnosti, Zpravodaj města UH, Malovaný kraj, Lihové noviny, Ingredere hospes).

7. ROZVOJOVÉ AKTIVITY

7.1. Zapojení do evropských (nejen strukturálních) fondů

- Program přeshraniční spolupráce ČR-SR – Digitální mapa. Projekt bude ukončen v roce 2015.

7.2. Dotace jiných subjektů (např. ministerstva)

- MK ČR – 3 grantové úkoly s celkovou výší dotace 223 000,- Kč;
- Město Uherské Hradiště – dotace 4 projektů v celkové výši 390 500,- Kč;
- Úřad práce – dotace mzdy ve výši 214 471,- Kč.

DOTACE CELKEM 827 971,- Kč.

7.3. Přijaté dary – nefinanční

- Darem získalo muzeum **165 ks předmětů**.

7.4. Finanční pomoc sponzorů

- Nadace Synot – podpora dvou projektů v celkové výši 33 000,- Kč;
- různí sponzoři – podpora výročních akcí SM v celkové výši 52 000,- Kč.

SPONZORSKÉ PŘÍSPĚVKY CELKEM 85 000,- Kč.

7.5. Příprava projektů a koncepcí

- Přístavba Evropského centra sv. Cyrila a Metoděje (III. etapa rekonstrukce a dostavby Památníku Velké Moravy ve Starém Městě – příprava investičního záměru a studie);
- Výstavba Muzea v přírodě Rochus (další stupně projektové přípravy, terénní výzkumy);
- Příprava vybudování Evropské kulturní stezky sv. Cyrila a Metoděje a obnovy jednotlivých archeologických lokalit a jeho dílčího projektu Rostislav;
- Příprava česko-norského projektu „Železná opona“ a dalších dílčích projektů včetně výměnných stáží;
- Obnova NKP archeologické lokality Uherské Hradiště-Sady na Výšině sv. Me-

toděje (přístupové komunikace, mobiliář, informační systém apod.).

7.6. Plán rozvoje (investiční akce, neinvestiční akce)

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti má zpracován dokument – Koncepti činnosti a rozvoje organizace, který je každoročně aktualizován. Z tohoto materiálu vyjímáme nejdůležitější rozvojové akce:

7.6.1. Zlepšení podmínek pro sbírkotvornou činnost a péči o sbírkové fondy

Preventivní ochrana sbírkových předmětů před nepříznivými vlivy – vybavení nových i stávajících depozitářů monitorovací technikou a zařízením pro úpravu klimatických podmínek (zejména vzdušné vlhkosti);

Náklady: 1,2 mil. Kč;

Finanční zajištění: vlastní zdroje, ZK;

Partneři: -;

Termín: 2008–2009;

Stav: splněno.

7.6.2. Záchrana – restaurování starých tisků a rukopisů

Náklady: 4,7 mil. Kč;

Finanční zajištění: ZK, EU;

Partneři: -;

Termín: 2010–2020;

Stav: probíhá.

7.6.3. Navýšení finančních prostředků pro nákup sbírkových předmětů

Náklady: 0,8 mil. Kč/ročně;

Finanční zajištění: ZK;

Partneři: -;

Termín: každoročně;

Stav: nesplněno, kritický stav, zatím částečně řešeno sponzorskými příspěvky.

7.6.4. Zlepšení podmínek, služeb a nabídek návštěvníkům

7.6.4.1. Vybudování Muzea lidových pálenic na moravsko-slovenském pomezí ve Vlčnově.

Náklady: 1,8 mil. Kč;

Finanční zajištění: ZK, EU;

Partneři: obec Vlčnov, Trenčianské múzeum, Centrum tradičnej kultúry Myjava;

Termín: 2008–2010;

Stav: splněno.

7.6.4.2. Vybudování a zprovoznění Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje s předváděcím centrem, expozicí a výběrovou prodejnou předmětů lidové rukodělné výroby a řemesel.

Náklady: 3,6 mil. Kč;

Finanční zajištění: ZK, EU;

Partneři: -;

Termín: 2009–2011;

Stav: splněno.

7.6.4.3. Vybudování nové moderní stálé národopisné expozice Slovácko v hlavní budově muzea včetně jejího vybavení multimedialní technikou (slavnostní otevření k 100. výročí založení muzea)

Náklady: 20 mil. Kč;

Finanční zajištění: ZK;

Partneři: -;

Termín: 2010–2014;

Stav: splněno.

7.6.4.4. Vytvoření lektorského oddělení s náplní vzdělávacích a tvořivých programů pro děti i dospělé pověřeného propagačním stykem s veřejnými sdělovacími prostředky, školstvím a širokou veřejností. Cílem je zpracovávání, nabízení a realizace programů pro nejrůznější věkové kategorie a skupiny (např. rodinného typu) s nezbytnou dokumentací, prezentací, propagací a vyhodnocováním.

Náklady: mzda pro dva pracovníky VŠ a SŠ pedagogického směru;

Finanční zajištění: ZK;

Partneři: -;

Termín: od 2009;

Stav: plnění částečné (1 pracovník) z důvodu nedostatku mzdových prostředků.

7.6.4.5. Rekonstrukce Památníku Velké Moravy (I. etapa), výstavba nové multimedialní expozice (II. etapa) a přístavba Evropského centra sv. Cyrila a Metoděje (III. etapa)

Náklady: 87 mil. Kč;

Finanční zajištění: ZK, EU, Norské fondy;

Partneři: Moravské zemské muzeum v Brně;

Termín: 2008–2020;

Stav: I. a II. etapa dokončena, III. etapa v přípravě.

7.6.4.6. Vybudování stálé vstupní expozice v Leteckém muzeu Kunovice

Náklady: zatím nevyčísleny – investorem bude Město Kunovice;

Finanční zajištění: město Kunovice, EU;

Partneři: Slováký aeroklub;

Termín: 2010–2016;

Stav: zpracována úvodní studie.

7.6.4.7. Příprava a realizace výstavby „Muzea Velké Moravy“ v Uherském Hradišti-Sadech

Náklady: 200 mil. Kč;

Finanční zajištění: město Uherské Hradiště, EU;

Partneři: -;

Termín: 2010–2020;

Stav: v plnění, zpracována základní studie, vybudována přístupové komunikace, osazení informačním systémem v roce 2014.

7.6.4.8. Příprava a realizace výstavby Muzea v přírodě Rochus

Náklady: 150 mil. Kč;

Finanční zajištění: město Uherské Hradiště, EU;

Partneři: soukromé společnosti;

Termín: 2007–2020;

Stav: zhotoven ideový záměr, studie a studie proveditelnosti, probíhá intenzivní projektová příprava, zahájena výstavba.

7.6.4.9. Vybudování požárního únikového východu z výstavních sálů hlavní budovy

Náklady: 1,5 mil. Kč;
Finanční zajištění: ZK;
Partneři: -;
Termín: 2007;
Stav: splněno.

7.6.4.10. Vytvoření koncepce prezentace a propagace Slovákého muzea a její aplikace v praxi.

Náklady: 120 tis. Kč / první rok;
Finanční zajištění: ZK;
Partneři: -;
Termín: od 2008;
Stav: splněno, každoročně aktualizováno.

7.6.5. Provázání činnosti instituce s cestovním ruchem

7.6.5.1. Vybudování Evropské kulturní stezky sv. Cyrila a Metoděje včetně jejího pilotního pracoviště (informačního centra) a obnovy jednotlivých archeologických lokalit

Náklady: 14 mil. Kč;
Finanční zajištění: ZK, EU;
Partneři: Zlínský kraj, Jihomoravský kraj, Moravskoslezský kraj, Olomoucký kraj, Trenčínský samosprávný kraj (Slovensko) a další zahraniční partneři, správci jednotlivých archeologických lokalit;
Termín: 2010–2014;
Stav: v přípravě, zhotovena studie, požádáno o grant.

7.6.5.2. Aktivní účast na vytváření dat o kultuře a jejich provázání se systémy v oblasti cestovního ruchu

Náklady: běžné provozní;
Finanční zajištění: ZK;
Partneři: KÚ ZK, subjekty cestovního ruchu;
Termín: průběžně;
Stav: plněno průběžně.

7.6.5.3. Aktivní spolupráce s Centrálou cestovního ruchu jihovýchodní Moravy

Náklady: běžné provozní;
Finanční zajištění: ZK;
Partneři: -;
Termín: průběžně;
Stav: plněno průběžně.

7.6.5.4. Zvyšování kvality koncepce prezentace a propagace instituce a její naplňování v praxi

Náklady: běžné provozní;
Finanční zajištění: ZK;
Partneři: -;
Termín: průběžně;
Stav: plněno průběžně.

7.6.5.5. Vytvoření nové interaktivní webové prezentace Slovákého muzea

Náklady: 0,1 mil. Kč;
Finanční zajištění: ZK;
Partneři: -;
Termín: 2007;
Stav: splněno v roce 2007, v roce 2009 došlo k další modernizaci prezentace, tato spuštěna v únoru 2010.

7.6.6. Provázání činnosti instituce se školstvím

7.6.6.1. Vytváření výukových a motivačních programů pro školy prostřednictvím „Dětského centra Slovákého muzea“

Náklady: 0,2 mil. Kč/ročně;
Finanční zajištění: ZK;
Partneři: školská zařízení;
Termín: průběžně;
Stav: plněno průběžně v rámci omezených finančních prostředků.

7.6.6.2. Úzká spolupráce s městskými a krajskými odbory školství a kultury i vedením škol s cílem maximálního využití programové nabídky muzea dětem a mládeži a ovlivnění školních osnov základních a středních škol v daném směru

Náklady: běžné provozní;
Finanční zajištění: ZK;

Partneři: školská zařízení;
Termín: průběžně;
Stav: plněno průběžně.

7.6.7. Cílevědomá profilace vědecko-výzkumné činnosti instituce

7.6.7.1. Intenzivní činnost a naplňování cílů „Centra péče a tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje“, „Archeologického centra Velké Moravy středního Pomoraví“ a „Centra lité medaile, plakety a drobné plastiky“ včetně metodické podpory odborné i laické veřejnosti

Náklady: 0,5 mil. Kč/ročně;

Finanční zajištění: ZK, MK ČR;

Partneři: Národní ústav lidové kultury ve Strážnici, Moravské zemské muzeum v Brně, Asociace umělců medailérů Praha, Střední uměleckoprůmyslová škola v Uherském Hradišti;

Termín: průběžně;

Stav: plněno průběžně.

7.6.8. Hledání cest k vícezdrojovému financování projektů

7.6.8.1. Aktivní využívání a účast ve všech vhodných formách grantových, programových, fondových aj. nabídek s cílem vícezdrojového finančního zajištění strategických cílů instituce

Náklady: běžné provozní;

Finanční zajištění: ZK;

Termín: průběžně;

Stav: plněno průběžně.

7.7. Plán rozvoje organizace (kulturně výchovné činnosti)

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti má zpracovány dokumenty – Koncepti činnosti a rozvoje organizace a Koncepti prezentace a propagace, které jsou každoročně aktualizovány. Tyto materiály obsahují rovněž dlouhodobější i roční plány kulturně výchovné činnosti, která je následně implementována do elektronického plánu a kontroly činnosti jednotlivých úseků organizace.

8. OSTATNÍ ČINNOSTI

8.1. Řídící a kontrolní činnost

- řídicí a kontrolní činnost prováděna prostřednictvím operativních a periodických porad vedení (ředitel, vedoucí oddělení a samostatní pracovníci). Velmi účinným nástrojem řízení a kontroly je elektronický síťový podrobný plán činnosti instituce s přesným zadáním úkolu, termínu splnění a odpovědnosti, který je průběžně kontrolován po celý rok.

8.2. Provoz a údržba

8.2.1. Provoz a údržba (včetně stavební)

V roce 2014 plnil provozní úsek úkoly stanovené plánem činnosti následujícím způsobem (uvádíme pouze nejdůležitější položky)

- dokončena rekonstrukce části objektu hlavní budovy Slováckého muzea a výstavba nové stálé expozice Slovácko k 100. výročí založení muzea v roce 2014;
- provedena generální oprava střechy hlavní budovy.

Rovněž byly průběžně prováděny pravidelné kontroly lokalit a objektů muzea včetně odstraňování zjištěných nedostatků. Dále byla bezproblémově zabezpečována běžná provozně-kontrolní činnost (autoprovoz, všestranná údržba, MTZ, nákupy ostatních pracovníků, kontrola správnosti fakturace, nákupy cenin a PHM včetně evidence, sledování spotřeby energie, paliv, telefonních hovorů atd.).

8.2.2. Zabezpečovací systémy (EZS, EPS a PTV)

Referent elektronických požárních systémů, elektronických zabezpečovacích systémů a průmyslových televizí vedl ve sledovaném období veškerou agendu, sledoval termíny povinných revizí a kontroloval jejich řádné provedení, jednal se servisní firmou Security UH a policií, proškoloval pracovníky pověřené manipulací se systémy v jednotlivých objektech, průběžně objednával a kontro-

loval odstranění vzniklých závad na systémech, vedl knihu poplachů, kontrol napadených prostor, účastnil se výjezdů policie při vyhlášení poplachu apod.

8.2.3. Bezpečnost a ochrana zdraví při práci, požární a civilní ochrana, ochrana životního prostředí

Všechny povinnosti organizace v oblasti BOZP, PO, CO a ekologie zajišťoval ve sledovaném období pracovník muzea – referent BOZP, PO, CO se smluvní účastí firmy Jordán. Pracovník sledoval termíny a správnost plnění potřebných prací a prováděl základní kontrolní činnost (lékárničky, vybavenost hasicími přístroji, inventury a ochrana CO materiálu, vybavení ochrannými prostředky jednotlivce apod.). Další specializované úkoly (školení, revize, směrnice apod.) smluvně zajišťovala firma Jordán. Všechny úkoly uvedené v plánu činnosti úseku na rok 2014 byly splněny.

8.3. Výpočetní technika – počítačové sítě (instalace, údržba, rozvoj), internet, www stránky, využívání e-mailu

Technik PC splnil v roce 2014 následující úkoly:

- pravidelně aktualizoval antivirový program na všech PC v instituci;
- zajistil odstranění veškerých vzniklých závad na PC, serveru a v síti;
- podle aktuální potřeby posiloval hardware zařízení;
- prováděl periodickou kontrolu legálnosti instalovaného softwaru (licenční doklady na jednotlivé produkty archivovány na oddělení dokumentace SM);
- všem pracovníkům poskytoval školící a poradenskou činnost;
- aktualizoval harmonogram postupné obměny a vybavování instituce výpočetní technikou i softwarem;
- prováděl aktualizaci a rozšiřování stávajících webových stránek Slováckého muzea, podílel se na přípravě stránek nových;

- prováděl zálohování důležitých dat SM UH;
- prováděl kontrolu integrity databází programů BACH.

Počítačová síť je vybudována v hlavní budově, v galerii, na detašovaném pracovišti Hradební a v objektu Přednáškového centra s archeologickým oddělením. Internetové připojení hlavní budovy, galerie, pracoviště Hradební a Přednáškového centra s archeologickým oddělením je zajištěno mikrovlnnou technologií. Instituce provozuje webové stránky s doménou www.slovackemuzeum.cz, elektronickou odbornou knihovnu s adresou <http://knihovna.slovackemuzeum.cz> a speciální oborové stránky www.medaile-uh.blog.cz a www.veligrad.eu. Má rovněž zastoupení na Facebook. Každý z pracovníků muzea má vlastní e-mailovou schránku. Ve všech pokladnách instituce je zavedena technologie PC pro prodej a tisk vstupenek a ostatního zboží.

Webové stránky www.slovackemuzeum.cz navštívilo v roce 2014 celkem 62 210 unikátních návštěvníků. Facebooková stránka Slováckého muzea dosáhla výše 3 389 přátel a Společnosti přátel slivovice ČR 1 878 přátel.

8.4. Pracovníci Slováckého muzea v Uherském Hradišti v roce 2014

poř. č.	jméno a příjmení	pracovní pozice	v organizaci od roku
1	Berková Kateřina, Bc.	konzervátor (mateřská dovolená)	2007
2	Čevelová Květoslava	uklízečka	2004
3	Číhal Petr, Mgr.	etnograf	2011
4	Dudová Magda	pokladní (Slovácké muzeum)	1997
5	Dvouletý Jaroslav	pokladní (Letecké muzeum Kunovice)	sezónní pracovník
6	Fornůsková Štěpánka	konzervátor (zástup za mateřskou dovolenou)	2012
7	Frolcová Milada, PhDr.	historik umění	1985
8	Frolec Ivo, PhDr.	ředitel	1991
9	Hodonská Marie	uklízečka	2009
10	Chrástek Tomáš, Mgr.	archeolog	2009
11	Chvalkovský Ladislav	fotograf	1977
12	Chvalkovský Ladislav	technik EZS, EPS, PTV	2000
13	Jordán Michal	terénní technik archeologického výzkumu	1999
14	Jordán Michal	správce počítačové sítě, technik	2006
15	Káčer Jan, Mgr.	etnograf	2012
16	Kašpaříková Zdenka	pokladní (Slovácké muzeum) – zástup za dlouhodobou nemoc	2014
17	Kedroň Bohumil	pokladní (Letecké muzeum Kunovice)	sezónní pracovník
18	Knot Augustin	průvodce, ostraha (Muzeum v přírodě Topolná)	2005
19	Kohelová Eliška	public relation, programový pracovník	2014
20	Kolečkářová Radka	dokumentátor archeologického oddělení	1999
21	Kondrová Marta, Mgr.	etnograf	2001
22	Kostečková Renáta	uklízečka	2010
23	Marholtová Jolana	účetní	2005
24	Martykánová Marie, Mgr.	historik umění	1976
25	Mátlová Iveta, Mgr.	knihovnice	1995
26	Menoušková Dana, Mgr.	archeolog	1998
27	Mour Ondřej, DiS	konzervátor	2010
28	Musilová Jana	pokladní (Galerie Slováckého muzea)	2011
29	Olšák Ladislav	údržbář, výstavář	2011
30	Olšák Ladislav	bezpečnostní pracovník	2011
31	Peková Mária	pokladní (Slovácké muzeum) – dlouhodobá nemoc	1994
32	Pelikánová Emilie	výtvarník	1992
33	Pohlová Irena	pokladní (Památník Velké Moravy)	1995
34	Portl Pavel, Mgr.	historik	2005
35	Raštica Bernard	údržbář, výstavář	2005
36	Rašticová Blanka, PhDr.	historik	1976

37	Směřičková Gabriela, Mgr.	etnograf	2013
38	Severin Jiří, Mgr.	projektový manažer	2005
39	Sovišová Dagmar	účetní	1994
40	Strachotová Eva	uklížečka	1996
41	Stýskal Zdeněk	údržbář, výstavář	2004
42	Stýskal Zdeněk	referent BOZP, PO, CO	2004
43	Šebková Veronika	pokladní (Galerie Slovákého muzea)	1994
44	Šlemendová Jana	uklížečka	2010
45	Štefánková Ludmila	konzervátor, vedoucí oddělení	1977
46	Šuranská Helena, PhDr.	pokladní (Památník Velké Moravy)	2014
47	Taláková Zdeňka	provozní, asistentka ředitele	2005
48	Vaškových Miroslav, Mgr., Ph.D.	archeolog, vedoucí oddělení, zástupce ředitele	1998
49	Zemánková Helena	dokumentátor	1982
50	Zpěvákova Jitka	ekonom, vedoucí oddělení	1994

SLAVNOSTI MUSEA SLOVÁCKA ANEB 100 LET SLOVÁCKÉHO MUZEA V UHERSKÉM HRADIŠTI

Ivo Frolec, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Rok 2014 byl pro Slovácké muzeum v Uherském Hradišti obdobím zcela výjimečným. Instituce slavila 100 let od svého založení. Z původně malého městského zařízení vznikla regionální instituce, která svojí činností v řadě směrů přesahuje území Zlínského kraje a národopisné oblasti Slovácko. Na její významné jubileum jsme se dlouho připravovali. Všechny objekty instituce prošly během dvou desítek let pečlivou koncepční rekonstrukcí a modernizací. Vznikly nové stěžejní stálé expozice Slovácko (Slovácké muzeum), Velká Morava (Památník Velké Moravy), Výtvarné umění jihovýchodní Moravy (Galerie Slováckého muzea) a Uherské Hradiště – město královské (Jezuitská kolej). Zvýšila se nabídka návštěvníkům o muzeum v přírodě v Topolné, Letecké muzeum Kunovice a Muzeum lidových pálenic ve Vlčnově. Organizace získala, opravila a plně vybavila nový moderní centrální depozitář s přednáškovým zázemím v areálu bývalých kasáren v Uherském Hradišti. Nabyla oficiální statut Centra péče

o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje s napojením na řadu výzkumných, prezentačních, publikačních a jiných celostátních i krajských projektů. Výrazný je její podíl na přípravě a nominaci státního titulu Nositel tradice lidových řemesel, krajského titulu Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje, městské Ceny Vladimíra Boučka za zachování a rozvoj lidové umělecké výroby a rovněž zápisu jevů do Seznamu nemateriálních statků tradiční lidové kultury České republiky a stejnojmenného seznamu Zlínského kraje. Muzeum získalo v posledních letech řadu ocenění, z nichž nejcennější jsou dvě prestižní Ceny Gloria musaealis a šest Cen České národopisné společnosti.

V jubilejním roce tak končí pomyslná éra obnovy a budování Slováckého muzea a instituce se soustředí hlavně na odborné projekty. Zde můžeme zmínit např. spolupráci na přípravě rozvojového projektu Muzea v přírodě Rochus, mezinárodní projekt Železná opona, přípravu expozice Muzea totalitních režimů či projekt Evrop-

ská kulturní stezka sv. Cyrila a Metoděje, jehož součástí je vznik studijního a prezentačního zázemí v Památníku Velké Moravy ve Starém Městě.

Bývá dobrým zvykem dát oslavenci k jeho kulatým narozeninám nějaký dárek. Slovácké muzeum jich dostalo hned několik. Byla slavnostně otevřena již zmíněná nová multimediální expozice Slovácko, mnoho hostů přišlo blahopřát v rámci Slavností musea Slovácka 2014. Byla vydána reprezentativní publikace „Proti proudu času. 100 let Slováckého muzea“. Vzhledem k tomu, že v letech 1999 až 2002 byly postupně vydány tři díly faktografické knihy podrobně se zabývající historií muzea a dosud nedozrál čas k jejímu doplnění resp. aktualizaci, představili jsme publikaci zcela jinou. Pomocí dobových fotografií provádíme čtenáře Slováckým muzeem a jeho proměnami během 100 let. A poněvadž se muzeum stále vyvíjí, čím je starší, tím je novější, jdeme tak vlastně proti proudu času. I v knize zachováme tento časový sled a prostřednictvím obrázků putujeme od letošních výročních oslav po otevření instituce v roce 1914.

Oslavy jubilea Slováckého muzea, kterým byla věnována řada výstav a kulturních akcí, vyvrcholily v sobotu 31. května 2014.

Pro návštěvníky byl připraven bohatý program s názvem Slavnosti musea Slovácka, který začal jarmarkem ve Smetanových sadech. Své výrobky a dovednosti zde představili držitelé ocenění – Nositelé tradice lidových řemesel ze Zlínského kraje, Mistři tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje a výrobci ocenění Cenou Vladimíra Boučka za zachování a rozvoj lidové umělecké výro-

by. K ochutnávce byla připravena tradiční lidová jídla, slovácká vína či slivovice. Během jarmarku rovněž proběhl doprovodný program pro rodiny s dětmi.

V odpoledních hodinách vyšel slavnostní průvod z Masarykova náměstí v čele s vedením muzea a radnice, krojovanými soubory a chasami, muzikami, který následovala kolona historických automobilů a velké množství obyvatel Uherského Hradiště. Průvod ukončil svoji cestu ve Smetanových sadech u hlavní budovy Slováckého muzea. Zde byly předneseny slavnostní proslovy ředitele muzea, zástupců Zlínského kraje, města Uherské Hradiště, spolupracujících muzeí a dalších hostů. Oficiálním vrcholem se stalo slavnostní otevření multimediální nové expozice „Slovácko“. Souběžně s prohlídkou výstavy probíhala v parku volná vystoupení souborů.

Na večer byl připraven komponovaný pořad „100 let Slováckého muzea“, během kterého se návštěvníci seznámili s historickými mezníky v dějinách jedné z nejvýznamnějších kulturních institucí regionu. Tento program byl zakončen efektní oživlou expozicí.

Jedinečnost večera a noci byla podtržena barevným měnicím se osvětlením budovy muzea a části parku, kde do časných ranních

hodin vystupovaly folklorní soubory a probíhala volná zábava.

Do dalšího období přejeme Slovákěmu muzeu všechno nejlepší, ať se mu dále daří, nechť vzkvétá do krásy a přináší nám všem co největší užitek. To vše však nebude

možné bez každodenní mravenčí a obětavé práci uherskohradištských muzejníků, kteří si zaslouží velké a srdečné poděkování. Slováké muzeum by bez jejich přičinění nikdy nebylo tak životaschopné a úspěšné, jako je nyní.

OD NÁRODOPISNÉ EXPOZICE SLOVÁCKO 1972 K MODERNÍ MULTIMEDIÁLNÍ EXPOZICI ROKU 2014

Marta Kondrová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

V rámci oslav 100. jubilea nadělilo Slovácké muzeum v Uherském Hradišti sobě i veřejnosti dárek v podobě nové stálé národopisné expozice Slovácko. Je instalována v prvním patře hlavní budovy Slováckého muzea, v prostorách, které až do poloviny roku 2012 zaujímal stejnojmenná expozice z roku 1972. Pro návštěvníky, kteří dobře znali tu původní, se tak otevírá zajímavé srovnání. Vraťme se tedy krátce do minulosti.

Jak to bylo

Na začátku sedmdesátých let se ve Slováckém muzeu napínaly veškeré síly k realizaci záměru autorského kolektivu ve složení PhDr. Josef Beneš, CSc., univ. doc. PhDr. Ludvík Kunz a tehdejší ředitel Slováckého muzea prom. hist. Josef Pešek představit bohatství lidového umění i zvy-

koslovného materiálu z celého národopisného regionu Slovácko. Stejnojmenná expozice otevřená 29. září 1972 byla na svou dobu neobyčejně novátorská. Architektonické řešení Ing. arch. Josefa Václavíčka ruku v ruce s výtvarným řešením akad. malíře Josefa Flejšara a spoluprací Pravoslava Rady využívalo dosud v muzejní praxi neaplikovaných přístupů a způsobů prezentace zvoleného tématu – mimo jiné neobvyklým scénografickým zpracováním. V době svého vzniku byla expozice Slovácko právem nazývána experimentální, nejen pro využití neobvyklých nápadů, způsobů prezentace, ale také zapojením audiovizuální techniky, kdy se na vybraných místech automaticky promítaly diapozitivy nebo krátkometrážní filmy včetně zvukového doprovodu. Instalaci na ploše 700 m² realizoval generální dodavatel, kterým bylo Výstavnictví, n. p. Praha.

Derniéra a poslední prohlídka expozice Slovácko 1972–2012 proběhla 29. června 2012 za účasti bývalých i současných zaměstnanců. Zleva: Jindřiška Mynářová, Antonie Kučerová, Josef Večeřa, PhDr. Romana Habartová, Vít Mynář, PhDr. Ivo Frolec, Ivana Šimoníková, Mgr. Olga Floriánová, Marie Bilíková, Mgr. Petr Čihal, Petr Opočenský, Jarmila Frantová, Mgr. Marta Kondrová. Foto L. Chvalkovský.

Nová expozice na obzoru?!

Původní expozice sloužila veřejnosti neuvěřitelných čtyřicet let. Od svého otevření v roce 1972 byla díky propracovanému obsahu, citlivému výtvarnému konceptu a nadčasovému výstavařskému pojetí stále atraktivní. Postupné fyzické dožívání výstavního fundusu, od audiovizuální techniky přes elektroinstalace až po výstavní mobiliář, přinutilo vedení muzea nejprve ke snaze o rekonstrukci či alespoň úpravu stávající expozice. V roce 2000 byl tehdejšími pracovníci etnografického oddělení PhDr. Ludmilou Tarcalovou, PhDr. Romanou Habartovou, PhDr. Marií Náplavovou a ředitelem muzea PhDr. Ivo Frolcem zpracován návrh na řešení nejpalcivějších problémů se snahou o oživení stávající podoby výstavy. Vzhledem k předpokládaným velkým finančním nárokům, havarijnímu stavu elektroinstalací a neudržitelnému stavu statiky stropů vše směřovalo k rozhodnutí pustit se do budování expozice nové.

Při koncipování nového námětu a libreta expozice se sešel autorský tým ve složení PhDr. Ivo Frolec, PhDr. Romana Habartová, Mgr. Marta Kondrová a Mgr. Petr Číhal, zahrnující aktuální kompletní etnografické zastoupení ve Slováckém muzeu. Při tvorbě scénáře se autoři rozhodli zachovat koncept původní expozice, která pokrývala celé teritorium národopisné oblasti Slovácko. Oblast výročně obyčejového a rodinného cyklu však bylo nutné doplnit o každodennost v podobě dokladů zemědělského hospodaření, zaměstnání, artefaktů běžného života v domácnosti a rukodělné výroby.

Na začátku roku 2011 byl vypracován námět a libreto nové expozice, které zároveň sloužilo jako podklad k vyhlášení soutěže na prostorové výtvarné řešení. Z předložených návrhů byl jednoznačně vybrán koncept předložený Ing. arch Michalem Kutálkem z Uherského Hradiště, který přistoupil k tématu opět moderním, neotřelým pojetím. Následně probíhalo zpracování projektové dokumentace a série výběrových řízení, ze

kterých vzešel dodavatel, respektive realizátor expozice – firma M Plus z Prahy.

Autorský kolektiv za odborné spolupráce s PhDr. Ludmilou Tarcalovou pokračoval v práci na scénáři, výběru předmětů, v kooperaci s architektem se během roku 2012 začalo rýsovat prostorové členění, způsob instalace předmětů i vize celkového vyznění expozice.

Deinstalace původní expozice

V souvislosti s dokončením projektové dokumentace a nutností započítí stavebních prací bylo rozhodnuto, že se národopisná expozice Slovácko pro veřejnost definitivně uzavře 29. června 2012. Vedení muzea se proto rozhodlo uspořádat neveřejnou derniéru za účasti současných i bývalých pracovníků Slováckého muzea. Při této příležitosti se sešli mnozí, kteří byli ve Slováckém muzeu při vzniku expozice a aktivně na ní spolupracovali jako např. konzervátoři, odborní pracovníci nebo údržbáři.

Po letech příprav tedy došlo 2. července 2012 k definitivnímu uzavření a následnému zrušení původní expozice. Práce na deinstalaci expozice, do které se zapojili mimo čtyř pracovníků etnografického oddělení také konzervátoři, pracovníci údržby, praktikanti a kolegové z dalších oddělení muzea, proběhly v horečném tempu a horkých letních teplotách ve dnech 2.–23. července 2012. Během necelého měsíce bylo všech 1 060 sbírkových předmětů odstraněno z původního umístění, zkontrolován jejich fyzický stav, provedena inventarizace, jejich zabalení a odvezení na konzervační oddělení, případně do náhradních prostor v budově centrálních depozitářů v kasárnách nebo Topolné, aby se mohly postupně podrobit konzervátorskému zásahu. Nejobtížnější manipulace byla s velkými kusy, především torzy dvou polních křížů z let 1880 a 1888 a vinařským lisem. Kříže putovaly do detašovaného konzervátorského pracoviště v Topolné. Vinařský lis, unikátní dílo lidového řezbáře Kuby Švestky z Havříč, se kterým bylo počítáno také v nové expozici, byl umístěn na přechodnou dobu ve foyer centrálního depozitáře a archeologického

pracoviště na Štefánikově ulici, v areálu bývalých uherskohradištských kasáren.

Mimo sbírkové předměty byly demonstrovány také figuríny, části podií, instalační

Deinstalace expozice Slovácko 1972–2012. Stěhování tkalcovského stavu pracovníky muzea: Zleva: Mgr. Marta Kondrová, Michal Jordán, PhDr. Romana Habartová, Mgr. Jan Káčer, Mgr. Petr Číhal, Ondřej Mour, DiS. Červenec 2012. Foto L. Chvalkovský.

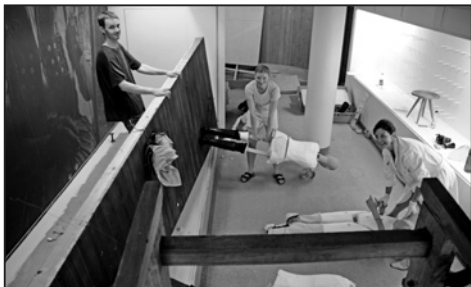

Deinstalace expozice Slovácko 1972–2012. Stěhování inventarizovaných sbírkových předmětů pracovníky konzervačního oddělení. Ludmila Štefánková a Ondřej Mour, DiS. Foto L. Chvalkovský.

Instalace nové expozice Slovácko. Rozmístění figurín na prostoru podia za přítomnosti architekta. Zleva: Mgr. Gabriela Směříčková, Mgr. Petr Číhal, Mgr. Jan Káčer, Mgr. Marta Kondrová, Ing. arch. Michal Kutálek. Únor 2014. Foto L. Chvalkovský.

prvky, které bylo možno využít jako materiál pro další výstavy a skla včetně planfilmů. Při demontáži se rozhodly pracovnice etnografického oddělení zachránit původní figuríny,

Deinstalace expozice Slovácko 1972–2012. Rozmontování podia a odstranění figurín. Michal Jordán, Mgr. Marta Kondrová, PhDr. Romana Habartová. Červenec 2012. Foto L. Chvalkovský.

Instalace nové expozice Slovácko. Příprava figurín pro oblékání ve výstavním sále. Únor 2014. Foto L. Chvalkovský.

Instalace nové expozice Slovácko. Stěhování vinařského lisu. Mgr. Jan Káčer, Matěj Štefánek, DiS, Mgr. Petr Číhal, Zdeněk Stýskal (zády otočený Ondřej Mour, DiS). Únor 2014. Foto L. Chvalkovský.

kteře byly speciálně pro tuto expozici navrženy, což se do budoucna ukázalo jako velmi prozíravé. Většina z nich se vrátila po repasi, opravách a nutné renovaci také do expozice nové. Znovu se tak potvrdila nadčasovost výtvarného řešení Josefa Václavíčka a Josefa Flejšara, stejně jako vysoká estetická úroveň těchto výstavních prvků, které jsou pro prezentaci lidového oděvu nezbytné. Při množství figurín potřebných k prezentaci lidového oděvu se navíc prokázalo, že částka na jejich pořízení by byla astronomická.

I přes veškerou snahu a několik vyvolaných jednání nebylo možné nakonec zachránit a případně v jiném prostoru instalovat keramickou mapu Slovácka z úvodní části expozice, jejímž autorem byl Pravoslav Rada. Mapa musela být při demontáži rozřezána na několik částí, aby bylo možné ji z prostor expozice odstranit.

Po třech týdnech tak zůstal prostor původní expozice v prvním patře hlavní budovy Slováckého muzea zaplněn pouze stavbou, která byla zrušena při započetí stavebních prací.

Příprava v sále i zákulisí

V letech 2012–2014 přípravy expozice tvořily nejdůležitější, i když ne jedinou součást práce etnografického oddělení. Pro potřeby infokiosků, které byly zamýšleny jako databáze všech součástí lidové kultury Slovácka, či jako živá encyklopedie, kterou bude možno volně doplňovat a aktualizovat, se začaly vybírat fotografie, audionahrávky i videosekvence z dokumentace Slováckého muzea i dalších institucí (např. Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici, Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě, Etnologického ústavu Akademie věd Brno). Rešerše z archivních fondů, výběr a zpracování materiálů zabralo obrovské množství hodin.

Pracovníci etnografického oddělení prováděli také výběr předmětů pro vytvoření replik. V některých případech bylo třeba vypůjčit originální artefakty v terénu, v jiných se naopak jednalo o vytvoření repli-

Instalace nové expozice Slovácko. Znalkyně lidového oděvu z Kunovic Božena Stašková při vázání šátku. Únor 2014. Foto L. Chvalkovský.

Instalace nové expozice Slovácko. MgA. Petra Bitnerová při oblékání fašankových figurín. Únor 2014. Foto L. Chvalkovský.

ky sbírkového předmětu, který by dalším vystavením podléhal světelné či klimatické degradaci, respektive jeho fyzický stav už vystavení neumožňoval. Dalším samostatným počinem pak bylo vytvoření „Knihy replik“ jako podkladu pro zadávací dokumentaci a řešení dodavateli expozice. Většina zamýšlených replik zde uvedených sbírkových předmětů měla sloužit pro vjem slabozrakých a nevidomých.

Samostatně byl také zpracován scénář k úvodnímu filmu „Vítejte na Slovácku“, jehož natáčení probíhalo v podzimních měsících roku 2013 za odborného dohledu a spolupráce etnografů ze Slováckého muzea.

Hlavní práce v souvislosti se stavbou a dodávkou výstavního mobiliáře započaly 1. října 2013, kdy nastoupili pracovníci hlavního dodavatele firmy M Plus. Vzhledem k náročnosti instalace, především krojových celků, bylo dohodnuto, že vlastní aranžování budou provádět pracovníci etnografického oddělení, které na přelomu září a října

2013 prošlo personální změnou v souvislosti s odchodem PhDr. Romany Habartové a nástupem Mgr. Gabriely Směřičkové. Významnou posilou v týmu při instalaci expozice byla MgA. Petra Bitnerová, která byla ve spolupráci s Ing. arch Michalem Kutálkem hlavní tvůrkyní konečného výtvarného pojetí expozice.

Vlastní instalační práce započaly 3. února 2014, kdy byly do expozičního prostoru převezeny figuríny a krojové součásti pro první fázi instalace. Zejména k obřadním a slavnostním typům krojů bylo nutné zajistit pomoc znalců lidového oděvu z konkrétních lokalit, kteří zaručili autenticitu krojových celků, precizní úpravu pokrývek hlavy (vázání šátků, pentlení ad.). Celkem byl v expozici Slovácko instalován oděv na 44 figurínách, které jsou postaveny na podíích podél stěn. Vitríny, navržené architektem Michalem Kutálkem, tvoří celky o třech částech, které dělí prostor expozice na dvě

Instalace nové expozice Slovácko. Oblékání figurín. Zleva: Mgr. Markéta Lukešová, PhDr. Ludmila Tarcalová, MgA. Petra Bitnerová. Březen 2014. Foto L. Chvalkovský.

Nová národopisná expozice Slovácko otevřena 31. května 2014. Část věnovaná krojům a rozmanitosti regionálních forem lidového oděvu na Slovácku. Foto P. Titz.

poloviny. Vytvářejí tak návštěvnický okruh, který je na dvou místech přerušen, a otevírá se zde volný prostor. Samostatným vývojem prošel závěsný policový či konzolový systém pro umístění předmětů do vitrín. Systém navržených samostatných konzol byl v průběhu probíhající instalace rozšířen o další typy a jako materiál bylo místo původně zamýšleného kovu použito plexisklo, které umožnilo pronikání světla a lepší vyznění umístěného předmětu. Instalace posledních předmětů proběhla 19. května a po následném nalepení textů a popisů byla expozice připravena k otevření návštěvnické veřejnosti.

Stalo se tak v rámci oslav 100. výročí založení Slováckého muzea 31. května 2014.

Expozice Slovácko 2014

Po bezmála dvou letech tak otevřela své brány návštěvníkům expozice, představující národopisný region Slovácko ve zcela novém

Instalace nové expozice Slovácko. Ludmila Rebendová z Dolních Bojanovic při oblékání figurín z Podluží. Březen 2014. Foto L. Chvalkovský.

Nová národopisná expozice Slovácko otevřena 31. května 2014. Vitrína s předměty prezentujícími Velikonoce, v pozadí diorama věnované zpracování textilních vláken a tkaní. Foto P. Titz.

architektonickém konceptu, který upoutá pozornost již řešením vstupního prostoru. Dynamická vlnitá žebrovaná konstrukce vyplňující vstupní sál s projekčními plochami i přes jednoznačně moderní design nepostrádá taktéž návaznost na prvky lidové kultury. Inspirací pro vytvoření lamelové parametrické struktury se staly architektu Michalu Kutálkovi lomené vrapené rukávce ženského kroje. V tomto futuristicky pojatém prostoru se mohou návštěvníci nechat vtáhnout do atmosféry dnešního Slovácka prostřednictvím krátkého filmu „Vítejte na Slovácku“. Interaktivní mapa Slovácka promítaná na druhé projekční ploše ujasňuje hranice celé oblasti i teritoriální vymezení subregionů. Při výběru některé z podoblastí Slovácka na ovládacím pultu se spustí divákovi krátká prezentace (slideshow), která přiblíží v několika snímcích vybranou oblast včetně typického hudebního doprovodu podaného vybranými místními interprety.

Obsahově je expozice členěna do několika okruhů, které jsou vzájemně propojené a navazují na sebe. Návštěvník se tak seznámí se způsobem života lidí na Slovácku prostřednictvím dokladů **zemědělského hospodaření, bydlení**, připomene si dochované i zaniklé **rukodělné techniky**. Stěžejní část expozice tvoří prezentace **lidového oděvu** krojově rozmanitého regionu od horských oblastí moravských Kopanic až po rovinné Podluží. V druhé polovině expozice se vzájemně prolínají okruhy **rodinného a výročního obyčejového cyklu**. Lidský život plynul od narození přes významný přelomový okamžik, kterým byla a je svatba v kruhu výročních zvyků. Každoročně jej provázely masopustní obchůzky, velikonoční symboly, letniční obyčeje, slavnosti dožínek i vinobraní i hodové slavnosti kumulované převážně na podzimní

období. Závěr obyčejového cyklu v období adventu charakterizovaly nejen obchůzky tajemných postav Mikuláše a jeho družiny či lucíí, ale znamenal především zamýšlení nad údělem lidského života, který s ubývajícími slunečními paprsky krátčího se dne směřoval ke konci. Celý život pak provázela **zbožnost** a lidová víra se všemi jejími projevy včetně uctívání patronů chránících úrodu, domácnost i řemeslníky a jejich práci.

Trojrozměrné předměty v expozici doplňují multimediální prvky v podobě animací vybraných dioramat, krátké filmy i možnost prověřit své znalosti o životě lidí na Slovácku v interaktivních testech. Elektronická databáze na dvou dotykových obrazovkách nabízí návštěvníkům na 1 800 archivních fotografií z dokumentace Slováckého muzea, videozáznamy vybraných projevů lidové kultury i audiosnímky dokumentující charakteristické hudební styly i seskupení všech subregionů Slovácka. Autoři a realizátoři expozice pamatovali také na handicapované diváky. Pro nevidomé a slabozraké návštěvníky jsou v jednotlivých zastaveních připraveny věrné repliky sbírkových předmětů umístěných ve výstavě opatřené popiskami v Braillově písmu.

Cílem nové expozice je zaujmout současného náročného návštěvníka, přivést do muzea a k zájmu o lidovou kulturu děti a mládež a starší generaci přesvědčit, že národopisná tematika se dá uchopit i novým neotřelým způsobem.

Nová národopisná expozice Slovácko otevřená 31. května 2014. Část věnovaná hodovým zvykům a atributům. Foto P. Titz.

NOVÁ ETNOGRAFICKÁ EXPOZICE SLOVÁCKÉHO MUZEA

Alena Kalinová, Etnografický ústav, Moravské zemské muzeum, Brno

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti patří k muzeím s nejvýznamnějšími etnografickými sbírkami v České republice. Tato skutečnost souvisí s polohou města v centru etnograficky bohatého regionu, jehož výrazná lidová kultura přitahovala pozornost národopisných a osvětových pracovníků již na konci 19. století. Právě v souvislosti s přípravami Národopisné výstavy československé v roce 1895 se zrodila myšlenka vybudovat místní národopisné muzeum. Vedle iniciativy organizátorů zdejšího kulturního života a prvních národopisných badatelů připadla při jeho vzniku důležitá role novináři, hudebníku a sběrateli Františku Kretzovi (1859–1929). Muzeum bylo otevřeno 1. června 1914 a již od svého vzniku se profilovalo především etnografickými a archeologickými sbírkami, k nimž později přistoupilo také výtvarné umění a historie.

První národopisnou prezentací muzea byla instalace nejstarších sběrů a Kretzovy kolekce v prostorách starých kasáren, zrušená již roku 1918. Muzejní sbírky byly později přesunuty do budovy staré střelnice ve Smetanových sadech, kterou město zakoupilo v roce 1929 a která byla upravena pro potřeby muzea, jež bylo v roce 1931 znovu pro veřejnost otevřeno. V letech 1936–1937 byl objekt muzea v souvislosti s *Výstavou Slovácka* architektem Bohuslavem Fuchsem adaptován na moderní budovu s výstavními prostorami, která se tak stala jedním z nejlépe vybavených muzeí v Československu. Kromě účelově řešené budovy pozvedlo úroveň muzejní práce v oboru etnografie působení Antonína Václavíka (1940–1946). Tehdy rovněž započaly práce na přípravě dlouhodobé expozice národopisného materiálu. V souladu s dobovou situací sloužila muzejní instalace zároveň jako depozitář. Václavíkovou zásluhou dostala muzejní činnost pevné

odborné základy, na nichž po jeho odchodu pokračovali mladí nástupci.

V průběhu dalších let zaznamenaly muzejní objekty nové stavební úpravy, které napomohly lepšímu provozu muzea a rozvoji jeho odborných oddělení. Probíhalo postupné budování sbírkových fondů, které zahrnovaly dosud opomíjené předměty materiální kultury. V roce 1959 mohla být otevřena expozice zemědělského nářadí *Na slováckém hospodářství v minulém století*, jejímž autorem byl Josef Jančář. Předchůdkyní pozdějších expozic se staly oborové výstavy zpřístupněné v hlavní muzejní budově v roce 1964. Národopisná výstava *Lidový výtvarný projev na Slovácku* (autor Josef Jančář, spolupráce Josef Pešek) představila charakteristické doklady rukodělné činnosti – keramiku, výrobky z pletiv a ze dřeva. Pozornost byla věnována také dokladům textilu, výšivce a modrotisku a dále malířskému projevu, který v zdejšímu regionu představovala ornamentální názední malba, malba na skle a zejména výzdoba kraslic.

Mezitím intenzivní budování sbírek vytvořilo základnu pro realizaci reprezentativní, velkoryse pojaté etnografické expozice, která byla pod názvem *Slovácko* otevřena v roce 1972. Na její přípravě se podíleli tehdejší hlavní představitelé etnografického muzejnictví Josef Beneš a Ludvík Kunz (vedle domácího Josefa Peška) a přední výtvarníci – autor výtvarné koncepce malíř Josef Flejšar, dále sochař František Bartoš, keramik Pravoslav Rada. Autorem architektonického řešení byl Ing. arch. Josef Václavíček. Tvůrci zúročili dosavadní zkušenosti v oblasti muzejní prezentace a využili dostupných technických prostředků. Vznikla působivá, v řadě ohledů novátorská instalace, která se těšila pozornosti návštěvníků čtyři dese-

tiletí. Její výměna byla motivována hlavně technickými hledisky, neboť instalace přestala vyhovovat aktuálním požadavkům a již neumožňovala představit téma ve větší šíři a hloubce.

Po dvouleté rekonstrukci byla k stému výročí otevření Slováckého muzea dne 31. května 2014 zpřístupněna nová etnografická expozice, která v současnosti představuje nejmodernější komplexní etnografickou expozici v českých muzeích. Svou koncepcí a tematickým záběrem má srovnání pouze s pražskou národopisnou expozicí Národního muzea v letohrádku Kinských, jež v letošním roce oslaví desetileté trvání. Brněnskou expozici v Etnografickém ústavu Moravského zemského muzea se bohužel doposud nepodařilo zrealizovat a současná expozice olomouckého Vlastivědného muzea má užší tematické zaměření. Nová expozice, nazvaná opět *Slovácko*, navazuje na předchozí expozici a koncepčně z ní vychází. Využívá však moderní instalační postupy a především nové multimediaální prvky. Ty představují významný posun v muzejní prezentaci lidové kultury, neboť umožňují názorněji prezentovat jednotlivá témata a poskytnout mnohem větší soubor informací.

Autorský kolektiv (autoři scénáře a libreta Ivo Frolec, Romana Habartová, Marta Kondrová, Petr Čihal, odborná spolupráce Ludmila Tarcalová) usiluje podat komplexní obraz života lidových vrstev na jižní Moravě v posledních dvou stoletích. U řady projevů lidové kultury však existuje návaznost až do současné doby. Expozice zachycuje výrazné oblasti zdejší lidové kultury jako způsob obživy, bydlení, rukodělnou výrobu, dále zejména lidový oděv nebo rodinné a výroční obyčeje. Je členěna na okruhy, které se vzájemně doplňují a prolínají.

První polovina expozice přináší obraz života lidí na venkově, pro něž bylo hlavním způsobem obživy zemědělské hospodaření spojené s doplňkovými činnostmi, k nimž patřil chov dobytka, včelařství, rybářství nebo vinohradnictví. To hned v úvodu

symbolizuje unikátní vinařský lis z Havřic z roku 1847. Další předměty (rybářské nářadí, včelařská vykuřovadla, vinařské nože) dokreslují uvedená zaměstnání. Nabízí se pohled na zemědělskou krajinu s pracovním nářadím i do interiéru venkovského domu a na jeho vybavení (např. výrobky z pletiv). V jednotlivých kójiích je dále představena rukodělná výroba od tradičního hrnčířství přes zpracování textilních vláken (tkalcovství) až po práci s dřevem. Je prezentována náznakem pracovního prostředí s potřebnými nástroji. Výsledné produkty tvoří předměty, jež se vyznačují zároveň vysokou řemeslnou i estetickou kvalitou. Jde o ukázky tradičních keramických výrobků – hrnčiny i fajánsi, ale také novodobých výrobků, dokládajících převedení tradice do 20. století. Do uvedeného tematického oddílu náleží také ukázka hornácké činnosti nebo svědectví dovednosti lidových řezbářů v podobě vyřezávaných forem nebo reliéfně zdobených polních křížů.

Pozornost návštěvníka přitahuje zejména prezentace jednoho z výrazných projevů zdejší kultury – lidového oděvu, který právě v této části Moravy dospěl k značné variabilitě forem. Skupina figurín v zadní části expozice názorně dokládá krojovou rozmanitost Slovácka od stříhově i výzdobně jednoduchých oděvů horských oblastí moravských Kopic přes podhorské Buchlovicko, luhačovické Zálesí, Uherskobrodsko, dolňácké regiony Uherskohradištska i Kyjovska až po rovinné Podluží a okolí Strážnice. Vystavené kroje zároveň dokumentují rozmanité kategorie lidového oděvu. Krojované figuríny vystupují také jako důležitá součást prezentace rodinných a výročních obyčejů.

V druhé polovině expozice se vzájemně prolínají okruhy rodinného a výročního obyčejového cyklu. Lidský život plynul od narození přes významný přelomový okamžik – svatbu až ke svému konci. Rodinné události dokládají hlavně obřadní textilie nebo svatební atributy ženicha a nevěsty. Život v průběhu kalendářního roku provázely

výroční obyčeje. Podél stěny jsou instalovány ukázky masopustní obchůzky a velikonocních zvyků s reprezentativním výběrem kraslic a dalších zvykoslovných předmětů. Následují letniční obyčeje s významnou jízdou králů, dále slavnosti dožínek, vinobraní a zejména dodnes udržované hody. Poslední články celého cyklu představují obchůzky Mikuláše a lucíí a nakonec Vánoce. K uvedeným obyčejovým příležitostem se váží charakteristické předměty jako hodová práva, dále hudební nástroje, masky, rovněž ozdoby na vánoční stromek nebo hračky. Závěr roku má symbolickou paralelu s koncem lidského života, který zde symbolizují náhrobní kříže. Obyčejová část také demonstruje projevy lidové zbožnosti, která se obracela především k patronům ochraňujícím člověka, jeho hospodářství, práci i rodinu. Je dokumentována keramickými výrobky s motivy světců (džbány na svěcenou vodu, kropenky, fajánsové obrazy) nebo polychromovanými dřevěnými plastikami, které byly součástí vybavení interiérů, domovních výklenků i drobných sakrálních objektů.

Téma expozice umocňuje její moderní architektonické řešení (autor Ing. arch. Michal Kutálek, Next Level Studio). Využívá současných výtvarných prostředků a zároveň počítá s uplatněním multimediální techniky (AV Media, a.s.). Lamelové členění prostoru vstupní části expozice návštěvníkovi připomene navrpené rukávce slováckých krojů. Úvodní část je založena pouze na audiovizuální prezentaci. Návštěvník se může nechat vtáhnout do atmosféry dnešního Slovácka pomocí krátkého filmu *Vítejte na Slovácku* a na mapě jižní Moravy s vyznačenými národopisnými oblastmi si může pro bližší informaci zvolit libovolný subregion (Uherskohradištsko, Strážnicko, Kyjovsko, luhačovické Zálesí, Bojkovicko, Uherskobrodsko, moravské Kopenice, Hornácko, Podluží, hanácké Slovácko), který představí krátká slideshow, přinášející charakteristiku lidové kultury daného území včetně typického hudebního doprovodu v podání vybraných interpretů.

Vlastní expozice zaujímá protáhlou prostoru, jež je ve střední části členěna oboustrannými výstavními vitrínami s exponáty, jež se tematicky vztahují k instalaci podél bočních stěn. Osvětlení předmětů vystupujících z tmavého prostoru umocňuje jejich výtvarné působení. Na ose interiéru dominuje prezentace lidového oděvu na figurínách, které působí přirozeně a nechávají patřičně vynít jednotlivým krojům. Vystaveným exponátům je vyhrazen dostatečný prostor, což ve vitrínách umožňuje způsob instalace na nenápadných průhledných policích. Orientaci návštěvníka slouží výstižné texty v českém, anglickém a německém jazyce, umístěné na panelech v jednotlivých částech expozice. Ve stejných jazycích jsou provedeny dobře čitelné popisky podél dolního okraje středových vitrín, které tak neruší návštěvníkovo vnímání exponátů.

Významnou součástí expozice se staly četné multimediální prvky v podobě animací vybraných dioramat a krátkých filmů, které jsou ústrojně včleněny do instalace a doplňují trojrozměrné exponáty. K nim patří také pro návštěvníky přitažlivý interaktivní test na jednotlivá témata z lidové kultury, který mohou absolvovat v blízkosti vstupní části. Elektronická databáze nabízí návštěvníkům na 1 800 archivních fotografií z fondu Slováckého muzea, videozáznamy vybraných projevů lidové kultury nebo audiosnímky dokumentující charakteristické hudební styly všech představených subregionů.

Při dodržení maximální autenticity nová expozice respektuje nezbytné zásady režimu pro vystavování sbírkových předmětů. Je třeba ocenit, že návštěvník přichází do bezprostředního kontaktu s exponáty, které jsou umístěny volně v prostoru. Zde se nabízí jen určitá námitka v případě ochrany a údržby textilních dokladů nebo případné zajištění bezpečnosti některých exponátů. Lze se však domnívat, že autoři expozice nepochybně uvedené otázky zvažovali. Návštěvníkům je od počátku k dispozici tištěný *Průvodce národopisnou*

expozičí Slovácko autorek Ludmily Tarcalové a Marty Kondrové.

Na závěr nezbývá než uvést, že nová etnografická expozice Slováckého muzea zanechá v návštěvníkovi silný dojem. Po jejím zhlédnutí si odnáší množství estetických zážitků a poznatků o lidové kultuře jihomoravského regionu. Jde v nejlepším smyslu slova o tradiční způsob přehlídky. Stále živá

lidová tradice má totiž ve zdejším prostředí své pevné místo. Tuto skutečnost potvrdila také spontánní atmosféra velkolepé slavnosti provázející otevření expozice. Domnívám se, že původně proklamovaný cíl expozice – vytvořit muzejními a výstavními prostředky „reprezentační výkladní skříň“ národopisné oblasti Slovácka a seznámit veřejnost s jejími bohatými tradicemi se plně podařil.

NAD PROMĚNAMI SLOVÁCKÉHO MUZEA (Od amatérského spolku k profesionální instituci)

Josef Jančář, Uherské Hradiště

Se stále rychlejším společenským a technologickým rozvojem dochází ke snahám uchovat doklady kultury a způsobu života minulosti. Historické stopy jsou podvědomými kotvami, které pro nás nabývají stále větší cenu. Odtud plyne zájem o archeologii, historii i o tradice lidové kultury a o jejich muzejní prezentaci, proto ve stále rychlejším životním tempu je důležité vědomí souvislostí. Zahrnuje nejenom zkušenosti našeho života, ale i historické prameny, které pomáhají dotvářet kontinuitu osobní, regionální nebo širší identity. Vývoj prvních padesáti let muzea zpracoval podle dostupných pramenů jeho tehdejší ředitel.¹ Přes různé peripetie svého vývoje patří dnes Slovácké muzeum k významným a nejaktivnějším regionálním muzeím v České republice. Obsáhla ediční a výstavní činnost, úroveň dokumentace a péče o sbírkové fondy v oborech archeologie, historie, etnografie a dějin umění jsou příkladem naplňování koncepce moderní muzeologie. V redakci jeho současného ředitele zpracovali odborní pracovníci této instituce několik reprezentativních publikací o vývoji a rozsahu aktivit v druhém půlstoletí Slováckého muzea.²

I.

První muzea na Uherskohradištsku vznikala už od osmdesátých let 19. století. Byla zaměřena především na objevování a uchovávání archeologických dokladů převážně velkomoravského horizontu.³ Hlubší zájem o lidovou kulturu podnítila příprava Národopisné výstavy československé v Praze v roce 1895. V rámci její přípravy vznikl v Uherském Hradišti v roce 1895 *Ústřední národopisný slovácký výbor*, z jehož podnětu byl založen *Komitéť pro zřízení Slováckého*

muzea. Jeho členem byl i známý František Kretz, vášnivý sběratel, hudebník, publicista, starožitník a angažovaný účastník kulturního dění na Moravě.⁴ Tento komitéť po roce 1895 zanikl, ale v roce 1896 vznikl *Výbor pro Výstavu Slovácka*, plánovanou městem na rok 1897. Předseda výboru, starosta města Josef Stancl, na schůzi výboru 20. ledna 1896 navrhl za místo konání této výstavy park s budovou střelnice, která by se měla přestavět na výstavní palác s pozdějším využitím pro kulturní aktivity města.⁵ Snahy o založení muzea v Uherském Hradišti však pokračovaly, i když okruh osob, které by se mohly podílet na jeho vzniku, byl v té době poměrně úzký. Začátkem roku 1899 byla na návrh místostarosty města Antonína Sojáka ustavena „*komise pro zřízení českého muzea a archivu*“. Jejimi členy byli jmenováni redaktor František Kretz, Josef Klvaňa – ředitel gymnázia v Kyjově, ředitel uherskohradištského gymnázia Josef Zahradník, učitel Fr. Miklík ze Bzence a Ing. L. Červinka. Pro financování muzea, vydávání časopisu a pro vědecký výzkum se městská rada rozhodla zřídit samostatné kuratorium.⁶

Ale ani tento záměr se tehdy ještě nepodařilo uskutečnit. Na základě usnesení obecní rady města vznikl v roce 1905 nový muzejní odbor, který vydal výzvu k obyvatelstvu k darování nebo zapůjčení národopisných, archeologických a jiných památek pro zřizované městské muzeum. Předsedou tohoto odboru byl aktivní kulturní činitel města JUDr. Fr. X. Vysloužil. Pod výzvou jsou podepsáni ředitel gymnázia Josef Zahradník jako místopředseda, ředitel obecné školy Raimund Tlusták jako zapisovatel, ředitel měšťanky Karel Jaroslav Obrátil jako pořadatel sbírek, profesori Antonín Smirsch a Ignát Hrozek jako členové. Není však mezi nimi František Kretz.⁷

Starosta města Josef Stancl podle zápisu z jednání městské rady dne 29. 4. 1905 navrhl, aby dozor nad sbírkami městského muzea byl svěřen některému učiteli s případnou odměnou za tuto činnost. Ještě 6. června 1906 správce muzejních sbírek K. J. Obrátil sděluje městské radě, že zakoupil pro muzeum keramické předměty za 35 K 50 hal. a žádá o jejich zaplacení: „*Prosím snažně, aby obnos poukázán byl hned nyní k výplatě, jelikož překupnice, která věci zdaleka přinesla, čeká na peníze a chce ještě dnes odjet.*“ Avšak už 15. července 1907 se vzdává místa správce městského muzea a uvádí, že věci, náležející muzeu, jsou umístěny částečně v městské radnici, částečně v přízemní místnosti obecné školy.⁸

Novou iniciativu k založení Slováckého muzea vyvinula Národní jednota. Zásluhou jejího předsedy, profesora českého gymnázia Jana Khérese, bylo zřízení muzea jedním z hlavních úkolů tohoto sdružení. Jan Khéres už v roce 1913 požádal Františka Kretze, aby přes svůj nesoulad s novým vedením radnice prodal místnímu odboru Národní jednoty část svých sbírek a podílel se na provozu Slováckého muzea, které mělo být základnou pro přípravu *Výstavy Slovácka*, plánované na rok 1915. František Kretz na Khéresovo naléhání nakonec souhlasil.⁹ Město dalo upravit pro muzeum první poschodí bývalé jezuitské koleje a kromě sbírek zakoupených Národní jednotou byly v muzeu instalovány dosavadní sbírky uložené na radnici a ve škole, ale i pamětihodnosti z kostela i z městské registratury. Instalaci doplnil František Kretz výšivkami ze svých sbírek a obrazy významných malířů té doby. Významnou pomocnicí při instalaci výšivek v tomto muzeu byla ředitelka Dívčí průmyslové školy Marie Kramolišová. (Škola byla založena v roce 1913 z podnětu Fr. Kretze). I když Slovácké muzeum bylo od počátku chápáno jako vlastivědné, Kretzovo charisma a jeho národopisné aktivity zastínily archeologické, historické a uměleckohistorické obory, které však vždy tvořily a dosud tvoří obsah činnosti Slováckého muzea.¹⁰

Slavnostní otevření muzea 1. června 1914 hodnotil český a moravský tisk příznivě, i když článek konzervativně zaměřených Slováckých novin naznačil místní politicky motivované rozpory. Uvedl, že „...*ku pořádání slavnosti byly vyzvány všechny české spolky, vyjímaje ovšem spolky konservativní jako Střelecký a Měšť.-živnostenskou besedu [...] K slavnosti zve starosta Beneš, lítá po Brně i po Vídni a doma kope do velké většiny lidu – protože ten lid je katolickým a není potřeštěný nesnášenlivým pokrokářstvím jako starosta Beneš...*“¹¹ Racionálně kritický hlas zazněl v závěru článku Emila Axmana v časopise *Dílo*: „*Celkové resumé: to co v Hradišti otevřeli, není ani museum krajové, ani reprezentativní. To píší sine ira et studio. Na Moravě máme polovičatosti a malosti až po krk a hradištské muzeum, kdyby mělo zůstatí na takovém stupni jako při otevření, by onu neseriosnost jen zvětšovalo.*“¹² V roce 1919 bylo muzeum uzavřeno a obnovená Národopisná a muzejní společnost od počátku dvacátých let usilovala o jeho znovuotevření buď výstavbou nové budovy, nebo rekonstrukcí vhodného objektu.

II.

Dvacátá a třicátá léta minulého století byla i v Uherském Hradišti rušným obdobím nových politických i kulturních a společenských aktivit. Záměr městské rady postavit samostatnou muzejní budovu se nepodařilo realizovat, a tak byla pro muzejní účely zakoupena budova Střeleckého spolku ve Smetanových sadech.¹³ Po její úpravě zde bylo Slovácké muzeum otevřeno 15. srpna 1931. Významnou úlohu při jeho znovuotevření měl předseda muzejního kuratoria a člen městské rady JUDr. Emil Tománek (1882–1968). Při otvírání muzea uvedl, že „*Slovácké muzeum [...] nemá být pouze snůškou a výstavou dokumentů minulých dob a kultur, nýbrž ústavem, který by byl platným činitelem pro výzkum lidového umění a kultury...*“ Město po složitých jednáních zakoupilo některé

sbírkové předměty z pozůstalosti Františka Kretze a sbírku keramiky akad. malíře Stanislava Lolka, jemuž byla nabídnuta funkce ředitele muzea. Jako správce objektu byl městem přijat Antonín Slaník za roční plat 10 500 Kč a naturální byt.¹⁴

Řízení muzea prostřednictvím městského kuratoria trvalo jen do roku 1933. Zemským úřadem v Brně byl 8. září 1933 povolen samostatný muzejní spolek pod názvem *Muzejní a archeologický spolek Slovácké muzeum pro okres uherskohradištský a okolí se sídlem v Uherském Hradišti*. Předsedou spolku se stal dosavadní předseda kuratoria JUDr. Emil Tománek, tajemníkem byl Alfred Kissewetter, pokladníkem vedoucí finančního odboru města Antonín Pavlacky. Kustody pro jednotlivé odbory byli jmenováni: pro literární památky Bedřich Beneš Buchlovan, pro výtvarné umění akad. mal. Jiří Heřman, pro národopis prof. František Jilík, pro grafiku Ruda Kubíček a pro archeologii Antonín Zelnitius. Obraz druhého období vývoje Slováckého muzea od jeho znovuotevření v roce 1931 až do likvidace spolku protektorátní správou v roce 1943 je poměrně přehledně zpracován vedoucími jednotlivých oddělení muzea ve sborníku *Slovácko 1985*, vydaném u příležitosti 70 let od jeho založení.¹⁵ I při aktivní dobrovolné práci členů spolku, především kustodů sbírek, bylo muzeum stále spíše na okraji dobových politických a kulturně společenských zájmů.

K určitému rozmachu spolku došlo v polovině třicátých let, kdy na podnět vedení spolku rozhodla městská rada o uspořádání Výstavy Slovácka v roce 1937. K realizaci výstavy bylo zřízeno družstvo Slovač. Předseda spolku Slovácké muzeum JUDr. Emil Tománek v úvodu Katalogu Výstavy Slovácka 1937 uvedl, že *„...nebylo možno ukázati Slovácko jen v jeho krojové slavnostnosti, naopak, mělo-li býti pořadatelstvo právo celému kraji a jeho lidu, bylo nezbytno rozšířiti program výstavní i z hlediska dnešního stavu hospodářského a sociálního.“*¹⁶ V rámci Výstavy bylo muzeum rozšířeno dostavbou

moderního objektu podle návrhu slavného architekta Bohuslava Fuchse. V té době přitahovalo zejména velkou výstavou obrazů Joži Uprky. Značnou pozornost Výstavě Slovácka 1937 věnovaly zprávami i fotografiemi Lidové noviny. Mezi nejzajímavější patří referát F. Píška, zabývající se pavilonem připraveným Vladimírem Ůlehlou, Vilémem Hankem a architektem Václavem Roštlapilem. Podle autora referátu tento pavilon ukázal možnosti, jež jsou skryty v lidové kultuře pro obrodu životního stylu moderní společnosti.¹⁷

Pozoruhodný zájem o Výstavu Slovácka 1937 a aktivní účast členů spolku Slovácké muzeum na její přípravě přispěly k rozhodnutí města nejenom přistavět ke staré budově novou část v rámci zmíněné Výstavy, ale také rozšířit budovu opět podle návrhů Bohuslava Fuchse. V nové přístavbě, s obtížemi dokončené v roce 1941, byly v přízemí zřízeny pracovny a knihovna, ve výstavním sále v prvním patře byla otevřena expozice o lidové kultuře Slovácka, připravená pozdějším zakladatelem stolice národopisu na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně Antonínem Václavíkem.¹⁸ Václavíkovým přičiněním se zpřesnila odborná inventarizace sbírek a uskutečnily se první kroky v organizaci vědecké národopisné práce na jihovýchodní Moravě. Inventarizaci archeologických sbírek v té době prováděl ve Slováckém muzeu pozdější univerzitní profesor Vilém Hrubý, který po druhé světové válce patřil k nejvýznamnějším českým archeologům. Věnoval se především výzkumu období Velké Moravy a je objevitelem první zděné velkomoravské architektury: kostela „Na Valách“ ve Starém Městě. Ale už v roce 1943 byla spolku protektorátní správou nařízena likvidace. Spolek sice ihned po válce obnovil činnost, ale v roce 1951 byl zrušen a Slovácké muzeum se stalo organizací Místního národního výboru. Do funkce ředitele byl jmenován známý sběratel moderního výtvarného umění a člen kulturní komise MNV Josef H. Štěrba.¹⁹ Při letošním výročí založení Slováckého muzea si teprve uvědo-

mujeme rozsah a význam dobrovolné práce, z níž vyrůstaly základy této dnešní profesionální instituce.

III.

Po vzniku totalitního režimu v Československu se už v roce 1948 uskutečnil Sjezd národní kultury, který požadoval reorganizaci vědy, kultury a školství. Slovácké muzeum, stejně jako ostatní regionální spolková muzea, se stalo odbornou institucí, podřízenou místnímu národnímu výboru. Vedoucí jednotlivých oborů se stali zaměstnanci s pevně stanovenými úvazky a platy. Technická zaostalost a dosavadní amatérská práce jakkoliv obětavých kustodů muzeí však vyžadovala organizační i odborné změny. V roce 1954 převzal Slovácké muzeum do své správy Okresní národní výbor v Uherském Hradišti, který do funkce ředitele Slováckého muzea získal uměleckého historika Viléma Jůzy (1930–1998), absolventa Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Jeho spolužák Josef Maliva, který se stal ve stejné době ředitelem Domu umění v Hodoníně, připomíná v obsáhlém článku přínos Viléma Jůzy pro tvorbu objevných výstav moderního umění ve Slováckém muzeu a zejména pro vybudování Galerie Slováckého muzea v rekonstruovaném barokním objektu tzv. Staré pošty.²⁰ V roce 1958 nastoupil do Slováckého muzea Václavíkův žák Josef Jančář, z jehož iniciativy vznikl sborník *Slovácko*, nahrazující zaniklé vlastivědné časopisy a umožňující seznamovat nejširší veřejnost s výsledky práce Slováckého muzea a regionálního bádání v oboru společenských věd.

Vilém Jůza na počátku šedesátých let věnoval hlavní pozornost dokončení rekonstrukce památkově chráněného objektu Staré pošty na Galerii Slováckého muzea a přípravě komplexní expozice vývoje výtvarného umění na jihovýchodní Moravě. Po odchodu Josefa Jančáře do dokumentace ÚLUV se stal vedoucím národopisného oddělení Josef Pešek, který nezvládl pří-

pravu velké národopisné výstavy v hlavním výstavním sále. V této zvláštní situaci, kdy byla budova muzea ve Smetanových sadech pro návštěvníky uzavřena, Okresní výbor KSČ vážně uvažoval o její přeměně na Dům pionýrů s tím, že muzeum může existovat v nově otevřené Galerii Slováckého muzea v Otakarově ulici. Tehdejší inspektor kultury ONV v Uherském Hradišti, básník a jeden z vedoucích folklorního souboru Hradišťan Otakar Horký, přesvědčil na počátku roku 1964 Josefa Jančáře, aby odešel z ÚLUV a zajistil otevření expozic v budově muzea ve Smetanových sadech.²¹

V průběhu šedesátých let se výrazně rozšířily národopisné aktivity muzea i odborná výstavní činnost galerie. Vedle obsáhlé výstavní a ediční činnosti se stalo muzeum členem Společnosti národopisců při ČSAV. Když vedení této národopisné společnosti v roce 1964 rozhodlo, aby se při jeho výročních valných hromadách konaly i vědecké konference, první taková konference se uskutečnila v roce 1965 ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti.²² Tento úspěch povzbudil pracovníky muzea k rozšíření odborných aktivit. V roce 1965 uspořádalo Slovácké muzeum první z připravovaného cyklu výstav o lidovém umění slovanských národů výstavou o lidovém umění Jugoslaviie.²³ Nejvýznamnější výstavu té doby uspořádalo muzeum ve spolupráci s pracovníky EÚ ČSAV a NÚ SAV pod názvem *Lidová hrnčína v Československu*. Byla to první celostátní přehlídka té části lidové keramiky, která byla nejméně spjata s každodenním životem člověka.²⁴ Tuto výstavu pak instalovalo Slovácké muzeum v Bělehradě.²⁵ Další reciproční výstavy uskutečnilo Slovácké muzeum ve spolupráci s národopisnými muzei v Rumunsku a v Bulharsku.²⁶

Jako přípravu na realizaci dlouhodobé národopisné expozice v hlavní budově muzea byla v roce 1967 otevřena výstava *Mizející svět*.²⁷ Aktivity spojené s přípravou národopisné expozice zahrnovaly jak velmi významnou sběratelskou spolupráci studentů etnografie Filozofické fakulty brněnské

univerzity, tak pozoruhodný ohlas místních národních výborů na výzvu vedení muzea k darování kroje své obce. Příprava scénáře nové expozice byla po odchodu Josefa Jančáře v rámci dobové „normalizace“ přerušena. Autory expozice, otevřené teprve v roce 1972, se stali pracovník odboru muzeí Ministerstva kultury Josef Beneš a ředitel Etnografického ústavu Moravského muzea Ludvík Kunz. Expozice se na dlouhou dobu stala instruktivním a výtvarně přitažlivým obrazem zaniklých nebo zanikajících projektů lidové kultury Slovácka.

IV.

Přehledem výsledků sbírkotvorné činnosti a badatelské práce odborných pracovníků Slováckého muzea i zdrojem poznání regionu se stal sborník Slovácko. Ze skromných počátků *Národopisný sborník pro moravsko-slovenské pomezí* (od sedmdesátých let *Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí*, od roku 2011 *Společenskovědní recenzovaný časopis pro moravsko-slovenské pomezí*) přináší kromě přehledů o způsobech zpracovávání sbírek a o jejich vzdělávacím a osvětovém působení také dlouhou řadu významných studií nejen z moravsko-slovenského pomezí.²⁸ Svědectvím odborných aktivit Slováckého muzea v šedesátých letech bylo založení edice *Kultura a tradice*, přinášející studie významných českých a slovenských etnografů, a založení edice *Technologie lidové výroby*, jejíž pokračování od sv. 4 převzalo Státní nakladatelství technické literatury v Praze.

V roce 1988 bylo ukončeno vydávání edice *Kultura a tradice* 20. svazkem, který připravil Václav Frolec pod názvem *Lidské dokumenty z Podluží*. Nová edice *Studie Slováckého muzea* založená v roce 1996 přináší převážně výsledky vědeckých konferencí muzea. Sborníky zabývající se zejména historií zemědělství a zemědělské politiky připravovala vedoucí oddělení historie Blanka Rašticová, sborníky o tradicích lidové kultury, zejména o lidovém zvykosloví editovala

vedoucí etnografického oddělení muzea Ludmila Tarcalová. Publikační činnost Slováckého muzea je neobyčejně rozsáhlá. Vedle sborníku Slovácko a edičních řad *Kultura a tradice* a *Studie Slováckého muzea* publikuje pravidelně katalogy k výstavám – zejména k výstavám výtvarného umění v Galerii Slováckého muzea. Vedle toho vychází nepravidelně samostatné monografie a sborníky z konferencí jako výsledky dlouhodobých vědecko-výzkumných plánů jednotlivých odborných oddělení muzea. Jednou z významných aktivit Galerie Slováckého muzea bylo pořádání *Mezinárodního symposia lité medaile a plastiky*. O prvních deseti ročních těchto symposiích přináší odborné informace jejich organizátorka, vedoucí Galerie Slováckého muzea Milada Frolcová.²⁹

Od konce 20. století vydává Slovácké muzeum monografie a sborníky prací autorů, podílejících se na širších vědecko-výzkumných programech muzea, zejména ve spolupráci s katedrami etnografie a historie filozofické fakulty brněnské univerzity. To svědčí o tom, že Slovácké muzeum není regionální institucí marginálního významu. Teprve v průběhu druhé poloviny 20. století se stalo ústavem, jak jeho cíle naznačil předseda spolku JUDr. Emil Tománek při znovuotevření muzea v roce 1931. Pro soudobou vědeckou a kulturně vzdělávací činnost je nepostradatelná vysoce odborně vedená knihovna muzea. S více jak 18 000 svazky odborné literatury je zdrojem informací jak pro pracovníky muzea, tak pro širší badatelskou veřejnost.

Na soudobém rozvoji Slováckého muzea má neobyčejnou zásluhu ředitel muzea Ivo Frolec, absolvent etnografie na Filozofické fakultě Karlovy univerzity. Především jako manažer vědeckých a kulturně společenských aktivit prosadil nejenom rekonstrukci a obnovu všech muzejních objektů, ale i podíl muzea na programu ministerstva kultury nazvaném *Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu*. Slovácké muzeum bylo pověřeno funkcí regionálního pracoviště pro Zlínský kraj a ředitel muzea se stal předsedou

národní komise pro udělování titulu *Nositel tradice lidových řemesel*.³⁰ Vedle této funkce je i předsedou programové rady Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici.

Dosavadní úspěšnou činnost muzea reprezentuje multimediální národopisná expozice, otevřená k 100. výročí založení muzea. Podává komplexní obraz lidových tradic Slovácka i současného využívání jejich některých prvků k soudobým zájmovým aktivitám.

I když k příležitosti 100. výročí muzea byla otevřena atraktivní národopisná expozice a národopisu je v této úvaze věnována větší pozornost, stejně odborně i společensky aktivní jsou i ostatní obory muzea: archeologie, historie a dějiny umění. O aktivitách těchto oborů vyšly samostatné monografie. Všechny obory svými aktivitami probouzejí širší zájem veřejnosti jak odborně dobře připravovanými výstavami, tak bohatou publikační činností. Galerie Slováckého muzea nadále působí v památkově chráněném barokním objektu tzv. Staré pošty. Archeologický depozitář a jeho pracovny jsou umístěny v nově rekonstruovaném objektu bývalých kasáren, kde je také fotoateliér a přednáškový sál muzea. V péči tohoto oddělení jsou také významné památkové objekty jako například Památník Velké Moravy ve Starém Městě nebo významná archeologická lokalita na Výšině sv. Metoděje v uherskohradištské čtvrti Sady.³¹

Nová multimediální národopisná expozice, otevřená u příležitosti 100. výročí vzniku Slováckého muzea, je nazvána *Slovácko*. Je obrazem minulosti všedních i svátečních dnů tohoto regionu a v některých částech naznačuje soudobé využití některých dávných obyčejů a slavností zapsaných nejčastěji v 19. století. V nápaditém filmovém představení jednotlivých regionů v úvodní části expozice však přece jen schází náznak života současného regionu. Měl by naznačit, že v expozici představené doklady života zemědělské vesnice i velmi přehledně nainstalované kroje jednotlivých podoblastí tohoto regionu jsou obrazem jeho minulosti, již si

dnešní pracovníci zemědělské velkovýroby a rozsáhlého průmyslu Slovácka dosud váží. Dokládají to dnešní jakkoliv upravené sváteční kroje, které si pořizují učitelé, lékaři, technici zemědělských a průmyslových závodů k obnovovaným zvykům a ke společenským nebo církevním slavnostem a průvodům. Nejde při tom o pouhou rekonstrukci tradic, nýbrž o novodobou tvůrčí a společenskou činnost, přispívající k posilování osobní i regionální identity. Tím, že Slovácké muzeum je součástí výzkumů o Velké Moravě, o vývoji vesnice v pozdním středověku, že je zdrojem poznatků o historii města a regionálním střediskem péče o lidové tradice a tradiční lidovou výrobu i pořadatelem širokého spektra výstav výtvarného umění, stalo se neodmyslitelnou součástí současného vědeckého a kulturního života regionu.

Poznámky:

- 1 J a n č á ř, J.: *Slovácké muzeum 1914–1964*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1965. 50 s., [12] s. obr. příl. Kultura a tradice; sv. 1.
- 2 *Galerie Slováckého muzea*, 1999 (autoři: Mgr. Marie Martykánová, PhDr. Milada Frolcová), *Slovácké muzeum*, 2000 (autoři: Jarmila Frantová, PhDr. Ivo Frolec, PhDr. Romana Habartová, Mgr. Marie Martykánová, PhDr. Blanka Rašticová, PhDr. Ludmila Tarcalová, Mgr. Miroslav Vaškových), *Památník Velké Moravy*, 2002 (PhDr. Luděk Galuška, CSc., Mgr. Miroslav Vaškových). Poněkud atypická je obsáhlá publikace *Proti proudu času*, zpracovaná kolektivem odborných pracovníků muzea k oslavám 100. výročí jeho založení (redakční rada: Mgr. Petr Cíhal, PhDr. Ivo Frolec, PhDr. Milada Frolcová, Mgr. Tomáš Chrástek, Ladislav Chvalkovský, Mgr. Marta Kondrová, Mgr. Marie Martykánová, Mgr. Iveta Mátlová, Ema Pelikánová, Mgr. Pavel Portl, PhDr. Blanka Rašticová, Ludmila Štefánková, Mgr. Miroslav Vaškových, Ph.D., Helena Zemánková, grafická úprava Ema Pelikánová). Významným příspěvkem k poznání vývoje uměleckého školství ve zlínském kraji je práce Milady Frolcové:

- Slovník žáků a absolventů Zlínské školy umění a Střední uměleckoprůmyslové školy ve Zlíně a v Uherském Hradišti (1939–2003)*. Slovácké muzeum v Uherském Hradišti a Krajská knihovna Fr. Bartoše v edici Zlínský kraj, svazek 5, Uherské Hradiště 2003.
- 3 S n á š i l, R.: *Archeologie. Slovácko* 27, 1985, s. 12.
 - 4 H a b a r t o v á, R. a kol.: *František Kretz (1859–1929): sběratel, národopisec, novinář*. Vyd. 1. V Uherském Hradišti: Slovácké muzeum, 2009. 201 s. ISBN 978-80-86185-82-8. Autoři jednotlivých příspěvků: Helena Beránková, Hana Dvořáková Ivo Frolec, Romana Habartová, Jiří Jilík, Alena Kalinová, Marta Kondrová, Zdeňka Maňasová, Lenka Nováková, Pavla Stöhrlová, Hana Šídová, Ludmila Tarcalová, Monika Tauberová. Slovácké muzeum, Uherské Hradiště 2009.
 - 5 *Slovácké noviny* 13, č. 16, ze dne 22. února 1896.
 - 6 *Slovácké noviny* 16, č. 5, ze dne 18. ledna 1899, s. 1. Srov. *Uherské Hradiště: dějiny města*. Brno: Blok, 1981, s. 366. K vydání připravili Antonín Verbík a Metoděj Zemek.
 - 7 Předsedou musejního odboru, který vydal zmíněnou výzvu, byl JUDr. Fr. X. Vysloužil (1854–1910). Do Uherského Hradiště přišel z Kroměříže jako mladý advokát v roce 1887. Brzy se stal jednou z nejvýraznějších osobností společenského života města a kraje. Podílel se na založení pokrokové lidové strany pod názvem *První český politický spolek na Hané a moravské Slovači*, jehož byl od roku 1892 předsedou. Po svém příchodu do města se stal brzy místostarostou a potom starostou Sokola. V roce 1892 byl také předsedou spolku divadelních ochotníků Tyl a spoluzakladatelem pěveckého spolku Svatopluk. (Státní okresní archiv Uherské Hradiště, dále jen SOKA UH, AM UH III, inv. č. 733 a 735). K politickému vývoji ve městě srov. *Uherské Hradiště: dějiny města*. Brno: Blok, 1981, s. 348 ad.
 - 8 SOKA UH, AM UH III, inv. č. 479.
 - 9 Kupní smlouvu s Františkem Kretzem podepsali za Národní jednotu profesori uherskohradištského gymnázia Jan Khéres a Bohumil Fišer (autor publikací *Paměti hradištské*, Uh. Hradiště 1920 a *Uh. Hradiště. 1. Topografie*, Praha 1921). Kustody pro správu sbírek byli jmenováni – pro obor národopisný František Kretz, pro obor historický prof. F. Macků, pro knihovnu prof. J. Přerovský a pro sbírky přírodopisné prof. Zabloudil. Plakát Joži Uprky, připravený tehdy k otevření Slováckého muzea, byl s pozměněným textem využit k propagaci slavné Výstavy Slovácka v roce 1937. V pozadí problémů se založením muzea bylo nepochybně i volební soupeření konzervativní části městského zastupitelstva s rostoucí opozicí pokrokové lidové strany. Srov. *Uherské Hradiště: dějiny města*. Uherské Hradiště 1981, s. 339.
 - 10 Zajímavou součástí Kretzových aktivit byla *Národopisná společnost moravská*, založená při Sdružení výtvarných umělců v Hodoníně 22. července 1913. Za svůj významný úkol pokládala vydávání časopisu a národopisných publikací. H a b a r t o v á, R. a kol.: c. d., s. 40. To se Kretzovi podařilo až po vzniku Slováckého muzea, když v roce 1915 začal vydávat *Věstník národopisného muzea v Uherském Hradišti*. J a n č á ř, J.: c. d., s. 26. Je pro něho charakteristické, že na své osobní vizitce z té doby uvádí: *F. Kretz Director des ethnographischen museums, Ung. Hradisch*. H a b a r t o v á, R. a kol.: c. d., s. 91.
 - 11 *Slovácké noviny* 31, č. 38, ze dne 30. května 1914.
 - 12 A x m a n, E.: Slovácké muzeum. *Dílo* 12, 1914, č. 5–6, s. 120.
 - 13 R a š t i c o v á, B.: Z minulosti střeleckého spolku v Uherském Hradišti. *Slovácko* 33–34, 1991–1992, s. 171–174.
 - 14 J a n č á ř, J.: c. d., s. 13. Byt, který tvořil zázemí bývalé restaurace, byl v době výstavby objektu ŮLUV na konci padesátých let využit jako středisko dokumentace této instituce. V roce 1958 byl využit na byt pro nově přijatého etnografa. Byt a celé zázemí bylo odstraněno teprve při rekonstrukci Slováckého muzea v roce 1966.
 - 15 Vývoj archeologického oddělení podrobně zpracoval Robert Snášil, výsledky národopisného oddělení Ludmila Tarcalová, za historické oddělení podala zprávu Blanka Rašticová a za Galerii Slováckého muzea Marie Martykánová. Přehledně byly popsány i výsledky dokumentačního, knihovního a konzervačního pracoviště a statistika výstavní a ediční činnosti (*Slovácko* 27, 1985).
 - 16 T o m á n e k, E.: *Idea a vznik Výstavy Slovácka 1937*. Katalog Výstavy Slovácka 1937, úvodní text.

- 17 P í š e k, Fr.: Slovácko na přelomu. *Lidové noviny*, 7. 8. 1937. Viz J a n č á ř, J.: c. d., s. 16
- 18 Antonín Václavík musel po vzniku Slovenského státu odejít ze Slovenska. Tehdejší ředitel Slováckého muzea Karel Hanák (1875–1951) požádal ministerstvo školství a osvěty o přidělení A. Václavíka do Slováckého muzea jako vědeckého pracovníka. Ministerstvo této žádosti vyhovělo. Viz: J a n č á ř, J.: c. d., s. 17.
- 19 Josef H. Štěrba byl ředitelem obecné školy v Uherském Hradišti. Po roce 1945 byl členem místní osvětové komise, stal se prvním předsedou družstva Slovácké divadlo a v roce 1950 odešel do důchodu. V letech 1951–1955 byl ředitelem Slováckého muzea. Hlavním oborem jeho sběratelského zájmu bylo moderní výtvarné umění. V době první republiky byl administrátorem časopisu Bibliofil, který řídil Bedřich Beneš Buchlovan.
- 20 M a l i v a, J.: Emeritní ředitel Slováckého muzea PhDr. Vilém Jůza – in memoriam. *Slovácko* 47, 2005, s. 335–347.
- 21 Podařilo se to zejména zásluhou opravdu velkého úsilí několika Jančářových spolupracovníků: Františka Trojka, výtvarníka n. p. Let Kunovice, Jaroslava Procházky, výtvarníka ÚLUV a zejména Josefa Kiesewettera, tehdy výtvarníka okresního Domu osvěty (od roku 1966 výtvarníka Slováckého muzea). Viz také P a v l i š t í k, K.: Nová etnografická expozice Slováckého muzea. *Národopisné aktuality*, 1965, č. 1–2, s. 94–95.
- 22 S m r č k a, V.: *Dějiny psané národopisem*. Praha: Česká národopisná společnost, 2011, s. 229. Zahraniční výstavy jako reciproční uskutečnilo Slovácké muzeum v šedesátých letech v Bělehradě, v rumunské Kluži a v Sofii.
- 23 D j o r d j e, T.: *Lidové umění Jugoslavie*. Katalog výstavy. Slovácké muzeum, srpen – říjen, Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1965.
- 24 Autorem výtvarného řešení výstavy byl Bohuslav Fuchs. V návrhu výstavního nábytku navázal na principy neoplastického slohu strohou prostorovou kompozicí pouze ze šedě natřených dřevěných soklů, která dala vyniknout rukodělnému dílu a jeho materiálové i tvarové specifice. Vydán byl drobný tisk se seznamy čestného předsednictva výstavy, jejích autorů a spolupracovníků. Místo katalogu byla vydána monografie Vladimíra Scheuflera a Ester Plickové pod názvem *Lidová hrncina v ČSSR*. Edice Kultura a tradice, sv. 6, Slovácké muzeum Uherské Hradiště 1966.
- 25 *Narodna grnčarija u čehoslovackoj*. Konceptia i text kataloga dr. Josef Jančar. Ethnografski muzej – Beograd 1967.
- 26 J a n č á ř, J.: *Expozitia arta populara in regiunea Moravo-Slovaca*. Cluj – Muzeul de Arta 1968. V roce 1968 se ve Slováckém muzeu uskutečnila výstava bulharského lidového umění a v roce 1969 instalovalo Slovácké muzeum v bulharské Sofii výstavu pod názvem *Lidové umění na moravsko-slovanském pomezí*. Jejimi autory byli Josef Pešek ze Slováckého muzea a Igor Křištěk z Národního muzea v Martině.
- 27 J a n č á ř, J., ed. a K i e s e w e t t e r, J., ed.: *Mizející svět: z dějin lidové kultury Slovácka: katalog dlouhodobé výstavy Slováckého muzea v Uherském Hradišti*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1967
- 28 Od roku 1971 do roku 2010 byla redaktorkou sborníku Ludmila Tarclová, která také od roku 1978 obnovila redakční radu zrušenou po roce 1970. Odpovědným redaktorem je vždy ředitel muzea. Od roku 2011 je redaktorem Slovácka Petr Číhal.
- 29 F r o l c o v á, M.: Medailéri v Uherském Hradišti. *Slovácko* 42, 2000, s. 289–303. Podrobné informace o průběhu této zpravidla bienální významné výtvarné akce Galerie Slováckého muzea přináší Milada Frolcová v následujících ročnících sborníku Slovácko.
- 30 Usnesení vlády České republiky ze dne 5. ledna 2011 č. 11 o *Koncepci účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice*. Ministerstvo kultury a Národní ústav lidové kultury, Praha 2011.
- 31 Podrobné informace a statistické údaje o odborné, výstavní a osvětové činnosti Slováckého muzea publikuje ředitel muzea každoročně v časopise Slovácko, kde jsou i nabídky publikací této významné instituce.

VZPOMÍNKY SOUČASNÝCH A BÝVALÝCH PRACOVNÍKŮ A SPOLUPRACOVNÍKŮ K 100. VÝROČÍ ZALOŽENÍ SLOVÁCKÉHO MUZEA

1. Jak vzpomínáte na svoji práci/spolupráci ve Slovákém muzeu/se Slovákým muzeem?

2. Čeho si nejvíce ceníte na Slovákém muzeu?

3. Co byste popřál/-a Slovákému muzeu do dalších let?

1.

S těmi nejlepšími a trvale dobrými a pozitivními dojmy. Mám pocit a jsem přesvědčen, že jsem vnesl mezi spolupracovníky klid a vrátil jim znovu pohodu, uspokojení z práce a jejích výsledků. Osobně mám radost, že jsme dali do pořádku archeologické lokality spadající do péče muzea.

2.

Že přes všechny peripetie doby si zachovalo tvář a trvale výborné výsledky své práce – a zvláště si cením dobrého kolektivu, myslím tehdy – ale ono je tomu tak stále.

3.

Aby nadále udržovalo vysoký standard své činnosti, hlídalo si vnitřní čínorodou atmosféru a přátelské vztahy a hlavně – aby nadřízené orgány pochopily, že kulturní zařízení, má-li plnit, co se po něm žádá, musí k tomu mít také prostředky. Sbírkotvorná činnost (doplňování např. galerijního fondu) nemůže být založen jen na dárcovství nebo mecenášství a archeologický výzkum také něco stojí.

*Ing. Jiří Deml, ředitel Slovákého muzea
v letech 1986–1990*

1.

Když jsem před třiceti lety nastupovala do Slovákého muzea, neměla jsem zcela jasnou představu, co všechno se zde dělá a hlavně bude dělat. Ani jsem si nemyslela, že s muzeem natolik svážu svůj osobní i pracovní život. Nebylo to vždy lehké, ale to není nakonec určitě nikde. Vyberu však jeden okamžik, kdy jsme zde asi všichni měli po-

cit zmaru – povodně v roce 1997. Muzeum a jeho tehdy nově opravené budovy velmi citelně zasáhly. Ale vždy tu byla dobrá „parta“ lidí a vše se zvládlo. Neměnila bych!

2.

Slováké muzeum je flexibilní, otevřené všem. Připomínat úspěchy Slovákého muzea a úsilí kolegů i těch, co tu byli před námi, kterých si velmi vážím, na to by asi nestačilo celé Slovácko a stejně bych na něco zapomněla. Proto stručně. Ve špatném i v dobrém jsme vždy táhli za jeden provaz.

3.

Vivat, floreat! A zejména spokojené návštěvníky!

*PhDr. Milada Frolcová, historička umění
Slovákého muzea od roku 1994*

1.

Do Slovákého muzea jsem nastoupil v roce 1991. V organizaci jsem patřil k nejmladším, nyní jsem příplul na zcela opačnou stranu břehu. Údajně jsem tehdy byl i nejmladším ředitelem muzea v republice. Jako výhodu jsem to však nepocítoval. Do výběrového řízení jsem vstupoval s písemnou a poměrně podrobnou koncepcí, jejíhož základu se držím dodnes. Samozřejmě jsem ji průběžně aktualizoval. Ať již škrtáním, tak doplňováním podle potřeb instituce. Vše směřovalo k roku 2014, kdy muzeum slavilo 100 let od svého založení. Jsem velmi rád, že své jubileum oslavila instituce v dobré fyzické a duševní kondici. Všechny objekty jsou opravené, expozice jsou nové, pracujeme na řadě národních i mezinárodních, většinou

výzkumných projektů, nezaostáváme v publikační činnosti. A to vše díky skvělé partě uherskohradištských muzejníků, kteří mají svoji práci rádi a dělají ji dobře.

2.

Měl bych samozřejmě říci jeho sbírek, historie, regionální role, postavení mezi ostatními muzei, dosahovaných výsledků apod. Ale upřímně, nejvíce svých kolegů. Nejen těch současných, ale i jejich předchůdců. Slováké muzeum mělo vždy velké štěstí na tým obětavých, schopných, pilných a odborně zdatných pracovníků, kteří jej měli ve svém srdíčku. Bez nich by naše muzeum nebylo tam, kde je. Bez ohledu na toho či onoho ředitele. Velmi si svých kolegů vážím a jsem na naši dlouholetou spolupráci hrdý.

3.

Uchování dobré atmosféry, která v něm panuje, co nejvíce spokojených návštěvníků, mnoho zdatných odborníků a jejich následovníků, finanční přízeň zřizovatele a také návrat celé naší společnosti k tradičním hodnotám včetně kulturních. A také v nikoliv už nedohledné době nového ředitele s patřičnou odbornou výbavou a schopnostmi, který by nebyl pouze dnes tak módním univerzálním manažerem.

*PhDr. Ivo Frolec, ředitel Slovákého muzea
od roku 1991*

1.

Za třicet let, co jsem s muzeem a jeho pracovníky ve styku, vidím ve spolupráci jen samá pozitiva: pěkné výstavní projekty, jako např. expozici v Památníku Velké Moravy ve Starém Městě, nebo na přelomu let 2005 a 2006 výstavu Veligrad v hlavní budově, dále nálezově pozoruhodné společné archeologické výzkumy prováděné hlavně na Modré u Velehradu, či dávno vyprodané a tedy úspěšné knižní tituly, jako např. Křesťanství na Velké Moravě a byzantská misie v „cyrilometodějské trilogii“ z roku 2013. Za tím vším jsou však především lidé. Tak-

že kdyby zde nebyly „ředitelské“ osobnosti v podobě Ivo Frolce a před ním Jirky Demla, kdyby zde nepůsobili mí archeologičtí kolegové, hlavně Mirek Vaškových, ale i Robert Snášil v osmdesátých a na počátku devadesátých let minulého století, ale také další odborníci na historickém oddělení, etnografii, v galerii a na ostatních „podpůrných“ pracovištích, z nichž mnohé si dovolím označit za přátele a kamarády, mé kroky by do Slovákého muzea téměř jistě nesměřovaly tak často, jak tomu bylo doposud. A já věřím, že tomu tak bude i nadále.

2.

Že je tady již tak dlouho a stále má co nabídnout, stále představuje nové a nové výstavy, projekty, publikace, že jde prostě s dobou. Ostatně, sbírka prestižních ocenění „Gloria musaealis“ je toho dokladem. Za tím jsou ovšem lidé, kteří „umí“ a chtějí víc. A to je, myslím, vůbec největší akvizice Slovákého muzea.

3.

Slováké muzeum dosáhlo značného věhlasu a jako celek je ve velmi dobré kondici; na jeho objektech ani náznakem neopadává omítka, výstavy jsou nové a moderní, návštěvníci chodí, posluchači přednášek i dalších naučných relací taktéž, sbírky utěšeně přibývají... Tak ať je tomu tak i nadále, ba raději ještě lépe. A co tak nějaká další výzva: třeba chátrající monument hradištské věžnice...?

*doc. PhDr. Luděk Galuška, CSc., archeolog
Moravského zemského muzea*

1.

Do Slovákého muzea jsem nastoupil ještě před ukončením studia na jaře roku 1958. S ředitelem muzea Vilémem Jůzou, který nastoupil do Slovákého muzea jako první ředitel s vysokoškolským vzděláním v roce 1956, jsme začali postupně zpracovávat muzeum do podoby profesionální instituce. Ze skromných prostředků na činnost zakoupil

ředitel Jůza podlahový stroj, kterým jsme si vydrátkovali a vyleštili podlahy ředitelny, knihovny i mé pracovny. Topili jsme si sami v kamnech, které byly jen v ředitelně, v knihovně a v mé pracovně. Dovezené uhlí a dřevo jsme si do sklepa také naházeli sami. Nadšení pro přípravu výstav a další úpravy budovy nám to neubralo. Dokonce jsme si v místnosti vedle schodiště do sklepa zřídili temnou komoru.

V roce 1961 jsem z podnětu Ing. Vladimíra Boučka odešel pracovat do oddělení výzkumu a dokumentace nově vybudovaného Oblastního střediska Ústředí lidové umělecké výroby v Uherském Hradišti. Avšak na vyzvání inspektora kultury ONV Otakara Horkého jsem se v roce 1964 vrátil do Slovákého muzea. V roce 1965 odešel Vilém Jůza do Krajské galerie výtvarného umění v Ostravě. Šedesátá léta byla v práci muzea hektická, ale neobyčejně plodná jak ve vydavatelské činnosti, tak v pořádání regionálních i mezinárodních výstav. Byl jsem propuštěn po „normalizaci“ v roce 1969. Přesto práce ve Slovákém muzeu patří ke šťastným obdobím mého života.

2.

Na Slovákém muzeu si cením zejména snahy o širší odborné aktivity: semináře pořádané dr. Ludmilou Tarcalovou a dr. Blankou Rašticovou, všeobecně oceňované moderní výstavy Galerie Slovákého muzea, pozoruhodné aktivity archeologického oddělení, vysokou úroveň konzervátorského pracoviště a zejména multimediální národopisnou expozici. Pojem čeho si cením „nejvíce“ nelze přesně definovat, neboť bez odborného přehledu a vynikajících manažerských schopností ředitele Slovákého muzea dr. Ivo Frolce by se většinu těchto aktivit nepodařilo realizovat.

3.

Do budoucna přeji tomuto kolektivu Slovákého muzea nejenom další úspěchy ve výstavních akcích, ale i ve vědeckých aktivitách. Možná zpracování společného

projektu všech čtyř základních společenskovedních oborů muzea, který by v historickém průřezu komplexně přiblížil vývoj kultury a způsobu života sběrného regionu muzea a formuloval i jeho význam a účast na novodobém vývoji kultury na Moravě. Nebude to jednoduché. Zatím se to nikomu nepodařilo, ale mělo by to větší význam než například dokumentace tradičních forem pálení slivovice.

PhDr. Josef Jančář CSc., ředitel Slovákého muzea v letech 1964–1970, etnograf Slovákého muzea v letech 1958–1961

1.

Být po několik desetiletí součástí muzea, to už samo o sobě vydá na dlouhý seriál. Muzejní svět je natolik specifický, různorodý, tajuplný i veřejný, že vybrat ze vzpomínek stručnou odpověď snad ani nejde. Co upřednostnit? Vybavení muzea kdysi a dnes? Nesrovnatelné! Nová židle se koupila, až kdy z té staré někdo spadl. Představa počítače na každém stole? To nás ani nenapadlo, takže sci-fi. Každoroční výstavní plány byly noční můrou, protože ideologické kladivo zatlouklo každý odvážný návrh. Snad jenom archeologie nemusela respektovat politická výročí. Ale byli jsme jedna parta, dělali jsme všichni všechno a tak jsme se s tím snažili společně vypořádat. Někdy s úsměvem, někdy se slzami. Právě tyto zkušenosti a vzpomínky mně dovolují užívat si v pohodě své práce v posledních dvaceti letech, sledovat s úžasem, jak se Slováké muzeum změnilo v moderní instituci. Samozřejmě, že nejde všechno hladce a bez problémů, ale zvládám to. Jsme totiž výborná parta.

2.

Slováké muzeum se stalo uznávanou značkou v celém kulturním prostoru. Je otevřené a komunikativní, je přátelské a vstřícné, je vzdělané a spolehlivé. Má své věrné příznivce a milé návštěvníky ze všech věkových kategorií. Slováké muzeum prostě umí!

3.

Tak úspěšné instituci je třeba přát dalších sto let existence v nepřerušném vývoji a stálou perspektivu; aby ty dobré nápady bylo také „za co“ realizovat; aby se Slovácké muzeum nestalo pouze virtuálním prostorem přístupným přes počítač, ale aby jeho dveřmi stále přicházeli návštěvníci s očekáváním nevšedních zážitků a odcházeli s otázkou: „Tak kdy se zase sejdem?“

*Mgr. Marie Martykánová, historička umění
Slováckého muzea od roku 1977*

1.

Ve Slováckém muzeu jsem strávila velkou část svého života, a proto nelze na ty roky zapomenout. Nastoupila jsem v roce 1969 jako knihovnice s částečným úvazkem na národopisném oddělení. S nástupem nové knihovnice jsem přešla na etnografii. Hlavní náplní oddělení v letech 1970 a 1972 bylo vybudování nové expozice Slovácko. Přesto, že se v muzeu nacházelo velké množství krojových součástek, jejich kompletaci to neumožňovalo. Některé národopisné oblasti nebyly ve sbírkách vůbec zastoupeny. Nezbyvalo nic jiného, než oslovit místní národní výbory a s jejich pomocí shánět komplety, doplnit součástky, zakoupit je a již připravené k instalaci dovézt do muzea. Materiál se svázal soukromými auty, poněvadž služební auta muzeum nevlastnila. Stejný problém byl s výrobou a zajištěním zvykoslovných předmětů a lidových výrobků. Příprava expozice byla velmi časově náročná, ale tak jsem poznala terén, řadu obětavých a šikovných lidí a obohatila si své znalosti. Vybudování expozice externími spolupracovníky mělo velký ohlas, neboť hlavně její výtvarné řešení bylo nadčasové.

Průběžně jsem prováděla evidenci prvního a později druhého stupně. Vedle lidového oděvu jsem se hlavně věnovala lidové keramice. Prováděla jsem výzkum tradičních i současných keramických dílen, kterých bylo po roce 1998 v celém uherskohra-

dištském okrese sto. Po řadu let jsem působila jako metodička pro kronikářskou činnost v okrese. Při této práci jsem prožela všechny vesnice okresu a seznámila se řadou obětavých kronikářů. Zajímavá byla i spolupráce s jinými muzei, zejména při výměnných výstavách doma i v zahraničí. Samozřejmě byly i chvíle náročné. Po dobu mého působení se vystřídala řada ředitelů, avšak stálou sestavou dobrých spolupracovníků se řada nesnáží překonala. Ráda vzpomínám nejen na práci, ale i na příjemné společné chvíle, které jsme prožívali na nezapomenutelných zájezdech, především na Slovensko, a samozřejmě i na akce, které jsme připravovali pro naše děti. Byly to dobré roky, kdy jsem mohla pracovat se skvělým kolektivem, kterému vděčím i za to, že mě podržel v těžkých chvílích mého života.

2.

Slovácké muzeum svou činností plně přispívá k rozvoji kulturního dědictví. Velmi si vážím práce všech jeho pracovníků. Jsou to obětaví lidé, kteří vykonali náročnou práci se stěhováním sbírek do nových depozitářů, průběžně obohacují sbírkový fond, pokračují v publikační činnosti a rozvíjí i kulturně výchovnou činnost různými veřejnými akcemi. Vysoce hodnotím jejich práci na přípravě a otevření nové expozice. Jsem ráda, že zde pracují lidé, kteří jsou plně oddáni svým oborům a ochotně pomůžou a poradí badatelům a návštěvníkům.

3.

Do dalších let přeji Slováckému muzeu, aby i nadále budovalo své dobré jméno a přispívalo k zachování kulturních tradic našeho Slovácka. Všem zaměstnancům přeji, aby i nadále vykonávali svou práci s takovou odhodlaností a láskou jako dosud.

*PhDr. Marie Náplavová, etnografka
Slováckého muzea v letech 1969–2004*

1.

Spolupráce se Slováckým muzeem je spojena s mým nástupem do zlínského muzea počátkem šedesátých let minulého století a intenzita se rozvíjí v nejrozmanitějších peripetiích do současnosti. Její počátek je výrazně poznamenán životním přátelstvím s Josefem Jančářem, s nímž nás spojuje respekt a úcta ke stejným životním principům a vnímání stejných hodnot tradiční kultury. Trvá až do současnosti díky profesnímu i osobnímu srozumění s příslušníky nástupnické generace vedené Ivo Frolcem.

2.

Bohatství jeho sbírkového fondu, schopnosti držet a rozvíjet tradici pevného sepětí s regionem s pohotovým uplatňováním podnětů, které přináší aktuální úroveň vědeckého bádání i technického rozvoje.

3.

Aby ve Slováckém muzeu stále jako dosud pracovali lidé nejen rozumem, ale i srdcem. Aby se jim v práci i osobním životě stále dařilo.

*PhDr. Karel Pavlišťík, CSc., emeritní etnograf
Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně*

1.

V roce 1969 jsem končil vysokoškolská studia na brněnské univerzitě. Mým prvním zaměstnáním se mělo stát Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, jak mně to přislíbil tehdejší ředitel PhDr. Josef Jančář. Okolnosti tomu chtěly, že jsem nastoupil až za dva roky, ale už za nového ředitele Josefa Peška. Byly to vždy tříměsíční brigády po celé tři roky setrvávání ve Slováckém muzeu. V zimě jsem pracoval v knihovně a v létě na Památníku Velké Moravy nebo na Velehradě v lapidáriu. Pan Pešek si asi myslel, že mne tím znepríjemňuje život. Opak byl ovšem pravdou. Hodně jsem přečetl mezi regály knihovny, na Velehradě dokončil základní výzkum kamenických značek a na Památníku za jedno léto napsal disertaci. Doktorát

sice pan ředitel málem nepřežil, ale co mu zbývalo. Alespoň mně zvýšil plat o několik desítek korun, abych ve vyšším daňovém pásmu měl ještě vyšší daň. Výsledek byl asi 50 Kčs čistého méně. Jó, to bývaly časy. Vzpomínám však s úsměvem. Vždyť to byli jenom trpaslíci...

Protože další setrvávání ve Slováckém muzeu nemělo pro mne očekávanou perspektivu, musel jsem se rozloučit s milými spolupracovníky: PhDr. Robertem Snášilem, Zdenou a Josefem Kiesewettrovými, paní Šotolovou, Vítkem Mynářem a řadou dalších báječných lidí. Odcházel jsem do neznáma se smíšenými pocity – 15. května 1974 jsem nastupoval jako finanční plánovač do Jednoty Olomouc. I to byla báječná zkušenost.

Později za ředitelů Langa a Jiřího Demla (to jsem již pracoval na Okresním středisku státní památkové péče v Olomouci) jsem spolupracoval se Slováckým muzeem na instalaci lapidária na Velehradě. Zpracoval jsem libreto a scénář nové expozice (v současné době je lapidárium „reinstalováno“ do schizofrenní podoby za velké peníze z evropských fondů).

Nedávno jsem se podílel s kolegyní PhDr. Blankou Rašticovou na panelové výstavě „Cyrilometodějský Velehrad“.

Nemohu opomenout vzpomínku, že první svoji vědeckou studii, a to o hrobce makraběte Vladislava Jindřicha (+ 1222) na Velehradě, jsem publikoval ve sborníku Slovácko 1968–1969. A první moji odbornou monografií „Stavební památky bývalého cisterciáckého kláštera na Velehradě“ vydalo v roce 1990 rovněž Slovácké muzeum.

2.

Na Slováckém muzeu si velmi cením bohatých sbírkových fondů, rozsáhlé knihovny a zejména odbornosti, pracovitosti a tvůrčí invence jeho pracovníků.

3.

Aby Slovácké muzeum úspěšně oslavilo i dvousté výročí, přízeň těch, kteří jej budou dále financovat a zvláště přízeň návštěvníků.

Stáli i nahodilí návštěvníci, aby v muzeu našli vždy seriózní poučení, potěšení z díla rukou našich předků i atmosféru klidu ve stále přetechizovanějším světě.

*prof. PhDr. Miloslav Pojsl, vedoucí Katedry
církevních dějin a křesťanského umění
Cyrilometodějské teologické fakulty
Univerzity Palackého v Olomouci, historik
Slováckého muzea v letech 1971–1974*

1.

Téměř 40 let, které jsem ve Slováckém muzeu jako svým jediném zaměstnání prožila, bylo ve znamení úžasné spolupráce se všemi mými kolegy. Jako čerstvá absolventka a začátečnice jsem tehdy, v roce 1976, našla vždy pomocnou ruku u svých „starších“ kolegyní a kolegů – dr. Ludmily Tarcalové, Zdeny Kiesewetterové či dr. Roberta Snášila. Bez nadsázky mohu říci, že mne naučili „muzejnímu řemeslu“ a byli mi skutečnou oporou. Jak šla léta, přicházeli nové kolegyně a kolegové, s nimiž se mi vždy báječně spolupracovalo, a snad nebude neskromné napsat, že výsledky, kterých muzeum dosáhlo, jsou právě důsledkem té kolegiální spolupráce a úsilí všech pracovníků muzea.

2.

O soudržnosti kolektivu jsem se již zmínila. Na muzeu a jeho zaměstnancích rovněž oceňuji, že díky své erudici a pracovitosti dokázali nejen držet krok s vývojem našich vědních oborů, ale mnohokrát k němu významně přispěli. Jen namátkou vzpomenu mezinárodní vědecké konference a sympozia, jichž muzeum uspořádalo několik desítek, atraktivní výstavy a expozice, odborné publikace a katalogy k výstavám, vydávání vědeckého časopisu *Slovácko* v nepřetržité řadě od roku 1959...

3.

Je toho hodně, co ovlivňuje chod muzea, ať již se jedná o přízeň zřizovatele, osvícené vedení či úzkou spolupráci všech zaměstnan-

ců, ale také neutuchající přízeň návštěvníků a široké veřejnosti. To vše přeji Slováckému muzeu do dalších desetiletí, svým kolegům i jejich následovníkům chci popřát pevné zdraví, radost z práce i ze života.

*PhDr. Blanka Rašticová, historička
Slováckého muzea od roku 1976*

1.

Moje spolupráce se Slováckým muzeem se datuje do počátku osmdesátých let minulého století, kdy jsem se stal členem československé sekce Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech a na Balkáně (MKKKB). Tu tehdy vedl zesnulý prof. Václav Frolec, otec současného ředitele muzea, a tajemnicí byla PhDr. Ludmila Tarcalová ze Slováckého muzea. Slovácké muzeum proto poskytovalo jakési organizační zázemí a rovněž se zde často konaly konference. Ve druhé polovině osmdesátých let jsem se stal po prof. Frolcovi předsedou československé sekce MKKKB a tím se moje kontakty se SM ještě prohloubily. V devadesátých letech se péčí PhDr. Blanky Rašticové SM stalo centrem výzkumu moderních dějin zemědělství a agrárního hnutí. Každé dva roky až do roku 2012 se zde pořádaly konference o dějinách agrarismu s mezinárodní účastí, kterých jsem se zúčastňoval. SM opět poskytovalo materiální zázemí pro tyto konference a vydávání materiálů z nich. Setkání v Uherském Hradišti se stala nezapomenutelnými zážitky pro všechny účastníky a i já na ně samozřejmě velmi rád vzpomínám.

2.

Na SM si cením především šířky záběru jeho sběratelské, badatelské i výstavní činnosti. Ze skromných začátků se stalo respektovanou institucí nejen v oblasti muzejnictví, ale i jako centrum vědecké a výzkumné. Muzeum je také významnou kulturní a osvětovou institucí, které již neoddelitelně patří k regionu Slovácka.

3.

Do dalších let přeji SM mnoho úspěchů a zdaru, nové expozice, mnoho dalších zdařilých publikací a vědeckých konferencí.

*prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc., historik,
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy*

1.

Na spolupráci se Slováckým muzeem jsem si vždy cenil přátelské atmosféry při jednání na nákupních komisích obrazárny Slováckého muzea i na jednání a přípravě sborníků Slovácko. Na sborníku Slovácko jsem si vážil kolektivní spolupráce a součinnosti, která vedla k vydávání vysoce odborně kvalifikovaných sborníků zahrnujících více vědních oborů – archeologii, historii, etnografii, dějiny umění a přispívající k obohacení našeho vědomí o vědecké i společenské a kulturní úrovni regionu.

2.

Na Slováckém muzeu si cením jeho úžasné a dlouholeté aktivní odborné činnosti, která detailně mapuje lidovou kulturu, ale i prehistorickou minulost, regionální historii a uměleckou i kulturní tradici Slovácka. Galerie Slováckého muzea se již nesmazatelně zapsala mezi významné moravské a celostátní galerie svými sbírkami, ale také intenzivní výstavní činností významně reprezentující celou oblast jižní Moravy.

3.

Slováckému muzeu přeji do dalších let neutuchající elán v dosavadní odborné i popularizující činnosti, organizování lidových slavností, uměleckých výstav, publikování nových výzkumů a ve vydávání kvalitního časopisu Slovácko.

*doc. PhDr. Jaroslav Sedlář, CSc., historik
umění, emeritní docent na Katedře dějin
umění Filozofické fakulty Masarykovy
univerzity*

1.

Spolupracoval jsem se Slováckým muzeem desítky let a v nejrůznější podobě, např. ve funkci člena vědecké rady ústavu a redakční rady časopisu Slovácko, oponenta odborných textů aj. Nejvíce si však cením výsledků, kterých bylo dosaženo při přípravách a zajištění odborné i společenské úrovně mezinárodních vědeckých konferencí v letech 1990–2012, zabývajících se agrárními dějinami u nás a v nejbližších zemích Evropy. Na zasedáních bylo předneseno přes 300 původních příspěvků, provázených bohatou a nejednou i kontroverzní diskusí historiků, archivářů, ekonomů, muzejníků a sociologů. Bez nadsázky lze říct, že Slovácké muzeum se stalo na víc než dvacet let pomyslnou „Mekkou“ výzkumu agrárních dějin první poloviny 20. století. Na sympozii byla prezentována pestrá odborná tematika, v mnohém velmi objevná, o níž nebylo možné před listopadem 1989 psát. Příspěvky domácích i zahraničních účastníků pak byly pravidelně publikovány v ediční řadě Studie Slováckého muzea.

Hlavním organizátorem konferencí bylo Slovácké muzeum (ve spolupráci s Historickým ústavem AV ČR a vysokými školami) představované především osobností dr. Blanky Rašticové, která iniciovala přípravu konferencí, získávala potřebné sponzory a spolu s kolegy z muzea zabezpečovala také společenskou stránku sympozií. Bylo jenom logické, že se dr. Rašticová stala editorkou všech sborníků a onou pověstnou „dobrou duší“ vědeckých setkání.

Pro společenskovední badatele bývalo datum každé nadcházející konference zapsáno v diáři nejen jako atraktivní místo pro podnikání a obohacující vědecká klání, ale i jako místo k setkávání přátel, které se neobešlo bez večerního posezení u skleničky uher-skohradištského „zkapalněného slunce“.

2.

Během spolupráce se Slováckým muzeem jsem si vždy cenil vysoké odborné způsobilosti jeho pracovníků a z ní plynoucí i kva-

lity práce – sběratelské, vědecko-výzkumné, prezentační a vzdělávací. Publikace muzea, na prvním místě pak časopis Slovácko, přesáhly svým tematickým zaměřením a teritoriálním záběrem již dávno region Slovácka a patří v tomto směru k nejlepším. Faktorem, který také přispěl k vysoké odborné prestiži muzea, je dlouhodobě ustálený kolektiv, v prvé řadě ve vedoucích funkcích a jejich pokračující odborný růst.

3.

Co popřát pracovníkům muzea do dalších let? Pevné zdraví, jasnou a bystrou mysl, dobrou spolupráci mezi všemi a pokračování v tom, čeho již bylo dosaženo. A také hodně štěstí při objevování dosud neznámého – třeba i při hledání Metodějova hrobu.

doc. PhDr. Lubomír Slezák, DrSc., emeritní pracovník Historického ústavu Akademie věd České republiky – pobočka Brno

1.

Má spolupráce se Slováckým muzeem je stále aktuální. Pomínu-li dobu, kdy jsem jako starosta města příležitostně s muzeem přicházel do styku jako s místní významnou institucí, je to posledních 10 let co mohu hovořit o opravdové spolupráci. Od roku 2004, kdy byl založen Muzejní spolek, působím jako jeho předseda a přirozeně styk s muzeem je takřka každodenní. Od počátku jsme zde našli maximální pochopení a odbornou pomoc. Díky tomu se daří naplňovat naše každoroční plány v přednáškové a poznávací činnosti. Některé akce, zejména odehrávají-li se v prostorách muzea, jsou pořádány ve spolupráci s ním. Stejně tak i publikační činnost, k níž patří mimo jiné i digitalizace filmů z archivu Studia amatérského filmu, a náš spolek tu využívá možností získat dotační prostředky, se částečně odehrává společně s muzeem. Velkou oporou ve vši práci spolku je PhDr. Blanka Rašticová, která jako místopředsedkyně stojí u přípravy takřka všech akcí.

2.

Odpověď na tuto otázku je již skoro zodpovězena v předchozím textu. Je to otevřenost a zájem o veřejnost, snaha zpřístupnit pojednávaná témata všem kategoriím zájemců. Při vši náročnosti práce vítá návštěvníky v muzeu přátelská atmosféra svědčící o sehraném kolektivu. Je obdivuhodné, jak promyšlený program výstav a dalších akcí se daří při omezených rozpočtových prostředcích realizovat. Vernisáže výstav jsou vždy mimořádnými událostmi. Koncerty a komponované pořady v prostředí výstav jsou dalším výtečným prostředkem zvýšení zájmu o celou instituci. Novou národopisnou expozici Slovácko, kterou si muzeum nadělilo ke svému 100. výročí, snad ani netřeba zmiňovat. Jako o ukázce moderního výstavnictví se o ní napsalo hodně. Mne jako lokálpatriota stejně těší historická expozice města. Škoda jen, že na ni v rozsáhlé jezuitské koleji zbylo tak málo místa.

3.

Přeju Slováckému muzeu do dalších let osvědčeného zřizovatele, badatelské a výstavní úspěchy a zejména aby si nadále udrželo při své stoleté důstojnosti mladistvý elán, jímž se jeho počiny vyznačují.

Ing. Ladislav Šupka, předseda Muzejního spolku Slováckého muzea, starosta města Uherské Hradiště v letech 1990–2002

1.

Zdá se mně, že mé skoro čtyřicetileté působení v národopisném oddělení Slováckého muzea (1971–2010) uběhlo velmi rychle. Hodnotit práci oddělení v tomto období mně nepřísluší, to posoudí jiní, přesto je třeba se o mnohých záležitostech zmínit. Národopisné oddělení po mnoha stránkách navázalo na své předchůdce, takže v mnoha činnostech byla kontinuita zachována. Hlavně se to týkalo práce se sbírkami, kterou považuji za nejdůležitější odbornou muzejní činnost. Zavedená byla

evidence sbírek prvního stupně, v roce 1971 se již evidovalo do sedmé přírůstkové knihy. Zato evidence tzv. *druhým stupněm* se teprve začala tvořit, především její systematika. Dokonalou propracovaností se dostaly sbírky do systémových skupin s nezaměnitelnými čísly a s označením uložení předmětu. Také jejich každoroční inventarizace nasvědčovala, že je o svěřený fond dobře pečováno.

Nejsložitější bylo přemísťování sbírek do lepších depozitářů s dokonalejšími způsoby uložení, což nebylo jednoduché, neboť většinu osazenstva muzea tvořily ženy (vzpomněme trasy stěhování z galerijní šopy do fary v Kostelanech a odsud do depozitářů v Topolné). Za velmi těžkých podmínek se provádělo několikrát stěhování depozitářů muzea v Bojkovicích, které Slovácké muzeum několik let spravovalo.

Na národopisném oddělení nebyla kontinuita přerušena ani ve vydávání sborníku Slovácko (v roce stého výročí muzea vyšel 56. ročník) nebo různých edic (Kultura a tradice, Technologie lidové výroby, Studie Slováckého muzea).

Práci muzea, stejně jako národopisného oddělení, silně ovlivnila politická nesvoboda, která svazovala ruce především v publikační, ediční a výstavní činnosti. Po roce 1989 se na národopisném oddělení rozšířily možnosti řešení dalších odborných témat, vydána byla řada kvalitních studií, článků, sborníků a knih. Výstavy, stejně jako doprovodné akce (Večery v muzeu, předvádění výroby tradičních předmětů) se vytvářely s radostí a nadšením. Díky pracovitému týmu národopisného oddělení a pracovníků muzea vůbec se Slovácké muzeum dočkalo své stovky na takové odborné úrovni, jakou se může pochlubit jen málokterá instituce na Moravě.

2.

Slovácké muzeum a jeho oddělení si za dobu svého trvání vytvořilo propracovaný systém a řád ve své práci. Pracuje podle celoročního plánu a má vlastní koncepci

v jednotlivých činnostech. Je třeba ocenit nápadité výstavy, programy a pořady pro dospělé i děti. Důraz je kladen na budování nových expozic a depozitářů s moderním vybavením. Pracovníci muzea tvoří dělný tým, který mnohdy můžeme považovat za nedocenené „služebníky“. Totiž ti, kteří do muzea přijdou, ať již návštěvníci, nebo badatelé s jakýmkoliv přáním či prosbou, se setkají s ochotou, vstřícností a laskavostí, což je velkou devízou a předností pracovníků Slováckého muzea.

3.

Kulturní zařízení, jakým je Slovácké muzeum, musí být stále centrem dění, které obohacuje současnou generaci a také děti našich dětí. Přála bych si, aby měla jednotlivá oddělení dobré nápady na témata výstav, hodně času na výzkumy a jejich zpracování do vydaných knih a sborníků a dostatek finančních prostředků na celou jejich činnost. Celému kolektivu bych přála vzájemnou úctu, shovívavost a stálou radost z práce. Až budou vzpomínat jako my, bývalí muzejníci, zjistí, jaká to byla úžasná práce, na které se mohli v muzeu podílet.

*PhDr. Ludmila Tarcalová, etnografka
Slováckého muzea v letech 1971–2010*

1.

Do Slováckého muzea jsem nastupoval v podstatě ještě v posledním ročníku školy a dost věcí se učil ještě „za běhu“, protože jsem dopisoval diplomovou práci. Když se zamyslím, za těch 17 let, co zde pracuji jako archeolog, tak si myslím, že se podařilo úspěšně navázat a rozvinout činnost oddělení a na práci předchozích kolegů. Jak ve smyslu archeologických výzkumů, tak i ve výstavní, přednáškové, sbírkotvorné i prezentační činnosti. To vše by nebylo možné bez kvalitního obsazení archeologického oddělení, tedy lidí, kteří skutečně měli a mají zájem o obor i práci v muzeu.

2.

Kolektivu. Za ta léta, co působím v muzeu, jsem měl možnost poznat a spolupracovat s téměř všemi většími nebo středními muzei v České republice, ale i v zahraničí. Tím tak trochu navazuji na předchozí odpověď. Skutečně není zdaleka obvyklé, aby v muzejních institucích byl tak skvělý kolektiv, který dokáže táhnout za jeden provaz a pro tu instituci „žije“, tedy zaměstnanci nechodí „jenom“ do práce.

3.

Aby si nadále udrželo svůj vysoký kredit, jak po stránce odborné, tak i lidské. A samozřejmě velké počty spokojených návštěvníků ve všech jeho objektech.

*Mgr. Miroslav Vaškových Ph.D.,
zástupce ředitele, archeolog Slováckého
muzea od roku 1998*

PŘEHLED ODBORNÝCH PRACOVNÍKŮ SLOVÁCKÉHO MUZEA V LETECH 1914–2014

ŘEDITELÉ SLOVÁCKÉHO MUZEA

František Kretz		1914–1929
Stanislav Lolek		1929–1935
Karel Hanák		1935–1951
Josef Hynek Štěrba		1951–1955
Vilém Jůza		1955–1964
Josef Jančář		1964–1970
Josef Pešek		1970–1974
Vladimír Kafka		1975–1977
František Lang		1977–1986
Jiří Deml		1986–1990
Ivo Frolec		1991 – dosud

ETNOGRAFIE

František Kretz	kustod	1914–1929
František Jilík	kustod	1929–1956
Antonín Václavík	vědecký pracovník	1940–1944
Jaroslav Orel	správce sbírek	1942–1945
Josef Jančář	etnograf	1958–1961
Josef Pešek	etnograf, ředitel	1961–1974
Marie Náplavová	etnografka	1969–2004
Eva Pavlincová	etnografka	1970–1973
Ludmila Tarcalová	etnografka	1971–2010
Lenka Pokladníková	etnografka	1974
Jan Krist	etnograf	1974–1976
Pavel Habáň	etnograf	1978
Romana Habartová	etnografka	1984–2013
Anna Mlýnková	etnografka	1989
Marta Kondrová	etnografka	2001 – dosud
Olga Floriánová	etnografka	2005–2011
Petr Číhal	etnograf	2011 – dosud
Jan Káčer	etnograf	2012 – dosud
Gabriela Směřičková	etnografka	2013 – dosud

ARCHEOLOGIE

Vladimír Ondráček	kustod	1914–1918
Antonín Zelnitius	kustod	1929–1941
Antonín Zelnitius	kustod	1953–1954
Karel Hanák	kustod, ředitel	1935–1951

Antoš Horsák	kustod	1939–1943
Vilém Hrubý	kustod	1940–1949
Robert Snášil	archeolog	1961–1993
Helena Snížková	archeoložka	1976
Ludmila Štefánková	dokumentátorka	1977–1981
Petr Opočenský	dokumentátor	1981
Rudolf Procházka	archeolog	1978–1983
Milada Viktorinová	archeoložka	1979–1980
Alice Burová	dokumentátorka	1981–1983
Vratislav Jírovský	dokumentátor	1982–1993
Jiří Novotný	archeolog	1983–1986
Zdeňka Jeglová	dokumentátorka	1983–1984
Irena Kučerová	dokumentátorka	1984–1990
Jiří Chlachula	archeolog	1985
Drahomíra Frolíková-Kaliszová	archeoložka	1986–1989
Soňa Kocábová	archeoložka	1994–1995
Jiří Pavelčík	archeolog	1994–1999
Ladislav Štěpánek	archeolog	1994
Luboš Dohnal	terénní technik	1994–1995
Iveta Formánková	technik archeologie	1994–1995
Bořivoj Minář	dokumentátor	1995–1999
Jiří Semela	terénní technik	1995–1999
Peter Kováčik	archeolog	1996
Miloš Húsek	technik archeologie	1997
Silvie Zapletalová	dokumentátorka	1997–1998
Dana Menoušková	archeoložka	1998 – dosud
Miroslav Vaškových	archeolog	1998 – dosud
Radka Kolečkářová	dokumentátorka	1999 – dosud
Michal Jordán	terénní technik	1999 – dosud
Tomáš Chrástek	archeolog	2009 – dosud

HISTORIE

Julius Jelínek	kustod	1931–1933
Emil Žejglic	kustod	1931–1936
Antonín Salaquarda	kustod	1934–1940
Timoteus Pokora	kustod	1935–1945
Rajmund Tománek	kustod	1935–1945
Antonín Rumpf	kustod	1938–1940
Josef Pospíšil	kustod	1938–1953
Antoš Horsák	kustod	1945–1946
Karel Hanák	kustod, ředitel	1945–1950
Josef Hynek Štěrba	kustod, ředitel	1950–1955

Miloslav Pojsl	historik	1971–1974
Josef Hapák	historik	1976–1984
Blanka Rašticová	historička	1976 – dosud
Soňa Juračková	historička	1984–1985
Milada Frolcová	historička	1985–1994
Květuše Vrbová	historička	1985–1988
Hana Patková	dokumentátorka	1986–1991
Pavel Portl	historik	2005 – dosud

DĚJINY UMĚNÍ

Jiří Heřman	kustod	1931–1956
Ruda Kubíček	kustod	1931–1956
Vilém Jůza	historik, ředitel	1955–1964
Jiří Vykoukal	odborný pracovník umění	1962–1964
Jana Pyšná	historička umění	1965–1968
Jaroslav Zapletal	odborný pracovník umění	1969
Jiří Budík	odborný pracovník umění	1974–1976
Marie Martykánová	historička umění	1977 – dosud
Alena Gálová	dokumentátorka	1978
Věra Poledňáková	odborná pracovníce umění	1983
Milada Frolcová	historička umění	1994 – dosud

DOKUMENTACE

Vladimír Miklík		1961–1962
Doubrava Šotolová		1963–1966
Zdena Kiesewetterová		1965–1982
Marie Bilíková		1982–2010
Helena Zemánková		2000 – dosud

KONZERVACE

Doubrava Šotolová	konzervátorka	1967–1983
Vít Mynář	konzervátor	1968–1976
Miroslav Kafka	konzervátor, fotograf	1975–1977
Jarmila Frantová	konzervátorka	1978–2007
Miroslav Štefánek	konzervátor	1978
Milan Vyskočil	konzervátor, řidič	1978
Antonie Panáčková	konzervátorka	1980–1985
Ludmila Štefánková	konzervátorka	1981 – dosud
Otílie Šiková	konzervátorka	1983–1985
Stanislava Kryštofová	konzervátorka	1985–1995
Jana Mikulíková	konzervátorka	1985–1988
Eva Chrástková	konzervátorka	1990–1991

Eva Vávrová	konzervátorka	1990–1993
Josef Ševčík	konzervátor	1991–1992
Igor Chižňak	konzervátor	1992
Antonín Jelének	konzervátor	1992
Vít Mynář	konzervátor	1995–2010
Kateřina Berková	konzervátorka	2007 – dosud
Ondřej Mour	konzervátor	2010 – dosud
Petra Tománková	konzervátorka	2010–2014
Štěpánka Fornůsková	konzervátorka	2012 – dosud
Matěj Štefánek	konzervátor	2014

KNIHOVNA

Bedřich Beneš Buchlovan		1931–1950
Jindřich Vlček		1954–1955
Josef Hynek Štěrba		1955
Věra Stanclová		1960–1968
Irena Hejdová		1968–1973
Marie Náplavová		1969
Antonie Kučerová		1973–1977
Rostislav Tománek		1977–1978
Věra Kraváčková		1978–1979
Anna Haviarová		1979
Anna Vrbová		1980–1981
Helena Zemánková		1982–1984
Jarmila Mádlová		1993–1995
Iveta Mátlová		1995 – dosud
Zdenka Maňasová		2007–2010

FOTOGRAF

Ivan Bittner		1970–1974
František Chrástek		1974–1976
Ladislav Chvalkovský		1977 – dosud

VÝTVARNÍK

Josef Kiesewetter		1966–1975
Oldřich Vícha		1972–1974
Jaroslav Procházka ml.		1980–1981
Petr Opočenský		1981–1991
Emílie Pelikánová		1992 – dosud

MISTR TRADIČNÍ RUKODĚLNÉ VÝROBY ZLÍNSKÉHO KRAJE ZA ROK 2014

Marta Kondrová, Slováké muzeum, Uherské Hradiště

V roce 2014 se v Centru péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje, respektive na etnografickém oddělení Slovákého muzea v Uherském Hradišti sešlo pět nominací k udělení titulu Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje. Tři nominace přitom zpracovali odborní pracovníci Slovákého muzea, dvě byly na adresu Centra péče o tradiční lidovou kulturu zaslány na základě výzvy k předkládání nominací vydané na stránkách Slovákého muzea i Zlínského kraje.

Mezi osobnostmi, které se věnují tradičním rukodělným technikám, byli pro rok 2014 k udělení krajského ocenění nominováni: Josef Fryzelka z Vlachovic v oboru práce se dřevem, věnující se bednářské výrobě, Jiří Lisý z Kroměříže v oboru práce se dřevem – řezbářství, soustružení, loutkářství,

Josef Míšek z Hluku v oboru šití krojových součástek – tzv. těžké krejčovně, Antonín Moštěk z Vlčnova v oboru práce s hlinou – kamenina, hrncina, majolika a jako jediná žena Marie Skrežinová ze Zlechova v oboru drobné zvykoslovné předměty, výroba umělých květin, vonic a vínků.

Odborná komise pro tradiční lidovou kulturu se na svém zasedání 2. července 2014 zabývala posouzením těchto pěti navržených tvůrců a na základě jejího doporučení rada Zlínského kraje schválila na svém jednání 25. srpna 2014 udělení titulu Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje za rok 2014 třem laureátům, za dokonalé ovládnutí dovedností, postupu technologie tradiční rukodělné výroby a za předávání těchto zkušeností budoucím generacím.

Předání titulu Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje 8. října 2014 v Památníku Velké Moravy ve Starém Městě. Zleva: Antonín Moštěk, Marie Skrežinová, Josef Fryzelka, MVDr. Stanislav Mišák, hejtman Zlínského kraje. Foto L. Chvalkovský.

Předání titulu se již potření uskutečnilo v prostorách Památníku Velké Moravy ve Starém Městě, tedy na půdě Slováckého muzea, dne 8. října 2014. Z rukou hejtmana Zlínského kraje MVDr. Stanislava Mišáka a za přítomnosti radního ZK pro kulturu Ing. Ladislava Kryštofa převzali ocenění Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje Marie Skrežinová, Antonín Moštěk a Josef Fryzelka.

Marie Skrežinová se narodila v roce 1944 v Uherském Hradišti. Do tajů zhotovování textilního kvítí, věnců a vonic ji od útlého věku zasvěcovala maminka, která se této výrobě vyučila v Kyjově. Po její smrti v roce 1994 se Marii Skrežinové výroba textilního kvítí, věnečků, voniček stala trvalým zaměstnáním, které provozuje ve svém rodinném domku ve Zlechově. Technologie výroby je složitý proces vyžadující zručnost, přesnost, pečlivost a trpělivost, které jsou Marii Skrežinové vlastní. Je poslední tvůrkyní zabývající se výrobou jednotlivých textilních lístečků a jejich následným skládáním, ovládá tvarosloví a barevnost ve většině obcí Slovácka, Hané i severní Moravy. Je mistryní v oboru, který je dnes ohrožen zánikem, avšak bez jejích výrobků si nedokážeme představit slavnostní a obřadní kroje na Slovácku i v dalších regionech České republiky. Za svou práci obdržela v roce 2008 ocenění ministra kultury ČR *Nositel tradice lidových řemesel*, v roce 2013 pak Cenu Vladimíra Boučka za zachování a rozvoj lidové umělecké výroby v regionu.

Antonín Moštěk se narodil v roce 1941 ve Vlčnově. Na základě svého výtvarného nadání nastoupil do učňovské školy ve Strážnici, kde ho učil vynikající znalec výroby lidových fajánsí Heřman Landsfeld. Po vyučení získával další praktické zkušenosti v dílnách Lidové tvorby v Tupesích, Strážnici a Ratíškovcích. V roce 1968 nastoupil do keramických dílen Oblastního střediska

Ústředí lidové umělecké výroby v Uherském Hradišti. Zde spolupracoval s dalšími významnými keramiky a podílel se na realizaci výrobků známých výtvarníků a mohl zhotovovat také vlastní osobité náměty. V roce 1972 za svou práci obdržel titul Mistr lidové umělecké výroby. Od roku 1979 začal pracovat ve Vlčnově jako vedoucí nově zřízené dílny ÚLUV, kde své znalosti a zkušenosti předával mladším následovníkům. Antonín Moštěk patří mezi pokračovatele tradiční výroby fajánsí, v současné době se však stále více jeho dílna v rodném Vlčnově zaměřuje na produkci užitkové kameniny. V roce 2001 byl jako jeden z prvních výrobců oceněn titulem ministra kultury ČR *Nositel tradice lidových řemesel*.

Josef Fryzelka, ročník 1956, pochází z Vlachovic, kde dodnes žije a pracuje. Vyučil se stolařem a prakticky se zdokonaloval v domácí dílně pod vedením otce a strýce, zkušených bednářů. Část svého profesního života strávil jako bednář v komunálních službách ve Valašských Kloboukách. Po roce 1989 se osamostatnil a provozuje vlastní bednářskou dílnu s několika zaměstnanci. Řemeslo a své výrobky prezentuje Josef Fryzelka pravidelně na jarmarcích a akcích pořádaných muzejními institucemi. Jeho výrobky se vyznačují vynikající řemeslnou kvalitou i tradičním tvaroslovím. Svě zkušenosti předává dvěma synům, kteří v současnosti pracují v jeho dílně. Bednářská tradice v rodině tak bude pokračovat i v nastupující čtvrté generaci. V roce 2007 získal pro své výrobky ochrannou známku Tradice Bílých Karpat.

Všichni ocenění za dlouhá léta práce ve svém oboru patří mezi skutečné mistry, kteří ovládají technologii, zpracování materiálu i tvarosloví výrobků do nejmenších detailů a ve svém rodinném zázemí vychovávají následovníky, kteří mohou tuto zručnost dále rozvíjet a předávat dál.

CENTRUM PÉČE O TRADIČNÍ LIDOVOU KULTURU ZLÍNSKÉHO KRAJE V ROCE 2014

Jan Káčer, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti jako regionální pracoviště pověřené naplňováním vládního usnesení Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu ve Zlínském kraji dlouhodobě přistupuje k realizaci projektů zaměřených na identifikaci a dokumentaci jevů tradiční lidové kultury, vyhlašovaných a preferovaných Ministerstvem kultury ČR.

K stěžejním významným projektům poslední doby patří naplnění úkolu v oblasti tradičního lidového stavitelství a architektury, jež pověřené pracoviště koncepčně dlouhodobě řeší. Bohužel pro rok 2014 autorský tým nezískal žádné finanční prostředky, kterými by se pokryla alespoň režie odborných pracovníků na dopravu, a mohl pokračovat ve své práci. Po zastavení všech dotačních programů z Ministerstva kultury spojených s lidovým stavitelstvím se upnul veškeré snahy o získání dotace na Zlínský kraj. Avšak ani zde nebylo dosaženo úspěchu, a proto v tomto roce výzkum neprobíhal.

Výstupem dosavadní práce tohoto projektu jsou dílčí příspěvky veřejně publikované např. v časopisu Slovácko a v jiných periodikách. Práce posledních několika let je zúročena navázáním hlubšího kontaktu se starosty jednotlivých obcí, kteří jsou z větší či menší části zapojeni do pomoci při přípravách budování Muzea v přírodě Rochus, jehož odborným garantem je právě Slovácké muzeum v Uherském Hradišti. Dosavadní výsledky se dále ukládají do internetové aplikace Databáze lidového stavitelství, kterou spravuje Slovácké muzeum a Park Rochus, o.p.s., a poskytuje možnost využití a rozšiřování informací nejen na regionálním pověřeném pracovišti, ale i zájemcům v celé republice.

Pokračování ve výzkumu upozorňuje na jeho důležitost, ve kterém se zúročuje několik let činnosti a lze konkrétně vidět posun od základního mapování terénu až po transfer a záchranu objektů in situ.

Doufejme, že se na další odbornou výzkumnou práci podaří získat alespoň část finančních prostředků, které by umožnily pokračovat v započaté práci autorského kolektivu pod hlavičkou Slováckého muzea. Pro rok 2015 jsou již vybrány konkrétní hodnotné a ojedinělé objekty na Uherskohradištsku a Zlínsku, ke kterým by byl zpracován etnograficko-historický pasport.

Oceňování lidových tvůrců

Každoročně, již od roku 2005, uděluje město Uherské Hradiště titul **nositel Ceny Vladimíra Boučka** jednotlivým osobnostem za zachování a rozvoj lidové umělecké výroby jako veřejného uznání mistrů lidové umělecké výroby v regionu. V roce 2014 se seznam nositelů tohoto titulu rozšířil o další čtyři výrazné osobnosti: **Jana Kubínová** (*1957) z Uherského Brodu za významný přínos v oblasti soudobé řemeslné tvorby a výtvarných dovedností inspirovaných tradičními textilními technikami. Spolu s ní cenu získala **Zdeňka Rajsiglová** (*1948) ze Starého Města za drobné zvykoslovné předměty – výrobu slámových kraslic a manželé **Petr a Zlatuše Hejdovi** (*1970 a *1972) z Hluku za práci s kůží v oboru ševcovství, řemenářství a brašnářství.

Ve středu 8. října 2014 se uskutečnilo v prostorách Památníku Velké Moravy ve Starém Městě slavnostní předání třetího ročníku titulu **Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje**. Hostitelské role se ujalo Slovácké muzeum v Uherském Hradišti. Zlínský kraj tak přistoupil ve smys-

lu usnesení vlády České republiky z roku 2001 k aktualizaci Strategie účinnější státní podpory kultury a s respektem k usnesení vlády České republiky z roku 2003 o Koncepci účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice a v souladu s výzvou UNESCO „*Žijící lidské poklady*“ k oceňování lidových tvůrců s vědomím nutnosti podpory uchování a dalšího rozvoje těchto hodnot ve svém regionu. Návrhy na udělení titulu mohou na základě Statusu uveřejněném na internetových stránkách Zlínského kraje a Slovákckého muzea od 1. října každého roku do 28. února roku následujícího předkládat vědecké a odborné instituce, muzea, občanská sdružení, jiné neziskové a zájmové organizace, fyzické osoby působící v daném oboru, orgány státní správy a samosprávy. Návrhy musí být v písemné a elektronické formě včetně obrazové dokumentace zasílány Slovákckému muzeu, které vypracovává kompletní nominační listy. Ty poté posuzuje jmenovaná odborná komise, kterou svolává předseda Kulturní komise Rady Zlínského kraje, jež svá doporučení na udělení titulu Radě předkládá.

V roce 2014 byli na toto ocenění nominováni: Josef Fryzelka z Vlachovic v oboru práce se dřevem – výroba bednářských výrobků, Jiří Lisý z Kroměříže v oboru práce se dřevem – řezbářství, soustružení, loutkářství, Josef Míšek z Hluku v oboru těžká krojová krejčovina, Antonín Moštěk z Vlčnova v oboru práce s hlinou – kamenina, hrnčičina, majolika a Marie Skrežinová ze Zlechova v oboru drobné zvykoslovné předměty – výroba umělých květin, vonic a věnců.

Odborná komise pro tradiční lidovou kulturu se na svém zasedání 2. července 2014 zabývala posouzením pěti nominovaných tvůrců a na základě jejího doporučení Rada Zlínského kraje schválila na svém jednání 25. srpna 2014 udělení titulu Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje za rok 2014 třem laureátům, za dokonalé ovládnání dovedností, postupu technologie tradiční rukodělné výroby a za předávání těchto zkušeností budoucím generacím:

Marii Skrežinové (*1944), Antonínu Moštěkovi (*1941) a Josefu Fryzelkovi (*1956).

V roce 2014 byly Centrem péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje podány nominace Boženy Vráželové z Nového Hrozenkova v oboru práce se dřevem – štípaná dřevěná holubička a Josefa Fryzelky z Vlachovic v oboru práce se dřevem – výroba bednářských výrobků na titul Nositel tradice lidových řemesel, který od roku 2001 uděluje ministr kultury České republiky.

Doprovodné programy

Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje mimo jiné pokračovalo i letos v přípravě tvořivých interaktivních programů pro děti i širokou veřejnost, nazvaných **Tvoříme v muzeu**, z nichž se v průběhu roku jako první uskutečnil únorový masopustní pořad „*Zabijačková specialita nejsou jen jitrnice a jelita...*“ zaměřený na přípravu tradičních zabijačkových omáček, které jsou spojeny se zpracováním a konzervováním masa a všech surovin, které vepř poskytl ke konci zimního období. Masité omáčky byly často konzumovány se speciálním škvarkovým pečivem, které bylo možné také v muzeu ochutnat. Návštěvníci se je mohli naučit podle receptů Zdeňky Talákové z Mařatic, Marty Kondrové z Vlčnova a Anny Káčerové z Huštěnovic. První březnová sobota nesla podtitul „*Smažte podle libosti – fašankové sladkosti!*“ Masopustem, který se konal šest týdnů před Velikonocemi, končila doba muzik, zábav a všech světských radovánek. Popeleční středou začínalo čtyřicetidenní období půstu. V minulosti se půst poctivě dodržoval, proto si lidé chtěli ještě do poslední chvíle užít zpěvu, tance a jídla. Hospodyňky se snažily co nejlépe pohostit příchozí *fašančáry*. Nejčastějším masopustním pečivem byly smažené koblihy a boží milosti, které pekařky vytvářely v různých geometrických tvarech, jako byly trojúhelníky, čtverce, obdélníky nebo hvězdy. Boží milosti se smažily, některé hospodyňky je však uměly připravit i pečené. Ke staršímu

typu pohoštění pak vedle milostí patřily dnes již méně známé trubičky z kynutého koblihového těsta plněné ušlehaným sněhem, které se smažily stejně jako koblihy. Dalším neobvyklým druhem pečiva byly smažené růže – obdoba božích milostí, tvořené řídkým těstem, do kterého se namáčela kovová forma. Svůj um a recepty představila Marta Kondrová starší z Vlčnova. V dubnu byl program spojený s blížícími se Velikonocemi zaměřený na tradiční jídla, která postupně mizí nejen z našich kuchyní, ale také z širokého povědomí. „*Báleše, amolety a jiná těsta – od tety ze Starého Města!*“ Báleše byly jedny z jednodušších sladkých jídel, která se smažila v každé domácnosti. Hlavně v době půstu, kdy se nevařilo maso, byla sladká jídla velmi oblíbená. Báleše z kynutého těsta se plnily nejvíce povidly a sypaly mákem a cukrem. Někde se připravovaly i na slano – se sýrem, nebo se plnily masem. Dalším ze sladkých jídel byly lévance, lívance. Byly také z kynutého řídkého těsta a smažily se na zvláštní pánvi s prohlubněmi – lívanečníku. V některých lokalitách se dělaly lívance větší na pánvi, stejně jako palačinky, omelety, amolety. Ty se připravovaly z litého nekynutého těsta a plnily se tvarohem, povidly, marmeládou nebo kysanou smetanou s cukrem. Květnový program „*Bílka, žlutky i skořápky, oběd bude jak z pohádky*“ vedly Marie Lekešová a Marie Hejdomáková z Hluku, které přítomným poradily, jak připravit rychlý a jednoduchý oběd či večeři. Například noky s vejcem, vaječný řízek či vajíčka v kyselém nálevu. Jarní období a hojnost vajíček dovolovaly připravit některé pokrmy náročné na spotřebu celých vajec, nebo jen bílků či žloutků. Kuchařky návštěvníky seznámily s podáváním hlávkového salátu s vařeným vejcem, uvařily noky s vejcem i starobylou vaječnobramborovou pomazánku, domácí majonézu z celých vajíček a zájemce naučily, jak se peče jednoduchá buchta k omáčkám či vajíčkové pomazance. Podzimní říjnový program s názvem „*Každé roční období, recepty nás zásobí!*“ nechal návštěvníky proniknout do tajů příprav tradičních pokrmů

Slovácka, se kterými jsme se mohli setkat už na předchozích gastronomických programech v muzeu. Za hojně účasti veřejnosti připravily kuchařky Zdeňka Taláková z Mařatic, Marta Kondrová z Vlčnova, Anna Káčerová a Ludmila Machová z Huštěnovic pochoutky, jako jsou manželstvo, nadívání, chumlanina i báleše nebo smažené růže, metyja či škvarková pomazánka. Tento program byl spojen s oslavou Dne Zlínského kraje, při kterém byl představen a pokřtěn druhý díl Kuchařky tradičních pokrmů na Slovácku autorského kolektivu pod vedením Renáty Polišenské, Marty Kondrové a Lenky Durďákové, v němž se objevila řada receptů představených právě v cyklu programů Tvoříme v muzeu. První listopadová sobota byla věnována netradičně, v rámci nově otevřené výstavě *Káva nebo Velké kouzlo malého zrnka*, kávě a zákuskům. Pořad nazvaný „*Ke kávičce zákusek, upečte si pamlsky!*“ nás zavedl do tajů výroby nejslavnějších zákusků, do kterých návštěvníky zasvětily studentky Střední školy průmyslové, hotelové a zdravotnické v Uherském Hradišti. V muzejním klubu pak přítomné seznámil se způsobem pražení kávy Jiří Plšek, hlavní pražič a spolumajitel pražírny a obchodu s nabídkou plantážní kávy a espresso směsí Coffee-spot v Kudlovicích, jehož výklad byl spojen s ochutnávkou různých druhů káv. První prosincová sobota se nesla v podobném duchu, neboť návštěvníci mohli ochutnat jedny z nejstarších, ale také dodnes nejoblíbenějších typů vánočního cukroví, kterými jsou linecké koláčky nebo také čajové pečivo, vyfouklé rohlíčky, oříšky či ořechový řez se žloutkovou polevou. Výrobu těchto pochutin předváděly studentky a mistrové odborného výcviku oboru Cukrář ze Střední školy průmyslové, hotelové a zdravotnické v Uherském Hradišti. Cukroví doplnila ochutnávka melty a bílé kávy připravované v minulosti jako náhražka drahé pražené kávy. Sobotní dopoledne nazvané „*Naše cukroví vánoční, navodí pohodu sváteční!*“ přítomné přeneslo do posezení ve stylové kavárně „Na Staré střelnici“ zařízené v du-

chu období třicátých let 20. století a příjemně naladilo na nadcházející vánoční svátky.

Pracovníci muzea ke každému gastronomickému programu připravili malou kuchařku receptů, kterou si návštěvníci mohli

odnést s sebou a podle ní si tradiční recepty připravit doma. Zásluhou velké přízně návštěvníků (820 osob) bude Slovácké muzeum v těchto gastronomických programech pokračovat i v následujícím roce.

VÝBĚROVÝ PŘEHLED PUBLIKACÍ VYDANÝCH V ROCE 2014

70 let organizovaného šachu v Kunovicích. Kunovice: Vydáno nákladem ŠO Kunovice, 2014. 64 s.

Brožura seznamuje s historií a současností šachového oddílu v Kunovicích. Text doprovází cenné archivní fotografie.

Cyrilometodějské jubileum – Velehrad 2013: 1150 let s námi. Olomouc: Angelus Aureus, 2014. 181 s. ISBN 978-80-87247-17-4.

Pamětní publikace přibližuje přípravu a průběh oslav u příležitosti výročí 1150 let od příchodu Cyrila a Metoděje na Moravu.

Babičtí a ceronští vojáci I. světové války (Velké války) 1914–1918. [Babice]: [Obec Babice], 2014. 117 s.

Trojdílná monografie vydaná na paměť babických občanů. První díl pojednává o mužích, kteří bojovali v 1. světové válce a vrátili se z ní ke svým rodinám. Druhý díl je o padlých mužích; třetí díl se věnuje babickým vojákům, kteří vstoupili do československých legií.

BARTOŠÍKOVÁ, Alena. Třicet tři životních cest osobností a významných lidí města Uherského Brodu. Ilustrace Milan Bouda. [Veselí nad Moravou]: Vydavatelství Chludil, 2014. 197 s. : il., portréty. ISBN 978-80-87298-03-9.

Životní osudy pedagogů, odbojářů, hudebníků, folkloristů, spisovatelů, básníků a politiků – osobností a významných lidí, kteří žili, působili a svým způsobem ovlivnili společenský a kulturní život v Uherském Brodě.

BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila et al. Tajemná místa Velké Moravy opět promlouvají = Tajomné miesta Velkej Moravy opäť rozpravávajú: sborník sympozia. Osvětlimany: Sdružení přátel Hradiska sv. Klimenta, 2014. 38 s.

Hradiska sv. Klimenta u Osvětliman a Starý hrad u Podbranče jsou dnes považována za zaniklá velkomoravská výšinná opevněná sídliště, kde proběhl archeologický výzkum před mnoha lety ve velmi omezeném rozsahu bez využití moderních nedestruktivních metod. Sborník z konference mapuje aktuální a objektivní informace o stavu obou lokalit a poukazuje na potřebu dalších archeologických průzkumů i odstranění vegetačního krytu na lokalitách.

BĚLČÍK MALANSKÝ, Jan. Můj rodný kraj. Vyd. 1. Boskovice: Albert, 2014. 140 s. ISBN 978-80-7326-237-2.

Básnická sbírka popisující krásy Hornácka, autorův vztah k rodině, prostředí, lidovému umění, ale také k vlasti. Knihu doplňuje CD, na kterém rodilí Hornáci recitují některé z veršů.

DRÁPALA, Daniel. *Venkovský obchod Moravy a Slezska: socio-ekonomické sondy.* 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2014. 418 stran. Etnologická řada; svazek č. 8. ISBN 978-80-7325-356-1.

Monografie přináší ucelený pohled na základní formy maloobchodní směny uskutečňované od 18. do první poloviny 20. století ve venkovském prostředí Moravy a Slezska. Pozornost je soustředěna na aktéry směnných operací, jejich profesní strategie i normy chování.

FRYŠTÁK, Kvetoslav et al. *Uherské Hradiště.* [Uherské Hradiště]: Město Uherské Hradiště, 2014. 215 s. ISBN 978-80-87589-04-5.

Fotografický, česko-anglicko-německý průvodce městem Uherské Hradiště podává základní informace o městě. Představuje jeho partnerská města, ale také dějiny, architekturu, kulturu, sport a přírodu.

HABARTOVÁ, Romana. *Ke kořenům: péče o tradiční lidovou kulturu v Kunovicích : 50 let : Děcka z Kunovic.* Vyd. 1. Kunovice: Občanské sdružení „Kunovjan“: město Kunovice, 2014. 208 s. : il. ISBN 978-80-903743-3-1.

Jubilejní almanach k 50. výročí založení souboru Děcka z Kunovic seznamuje s vývojem krúžkařské činnosti v Kunovicích i počátky dětského folkloru. Uvádí osobnosti, které se podílely a podílí na formování folkloru ve městě. Nezapomíná ani na současné kolektivy, které navazují na odkaz Slovákčeho krúžku v Kunovicích. Publikace je doplněna četnými fotografiemi.

HALÍČEK, Jan. *Za téj první vojny: Hrubá Vrbka 1914–1918.* Vyd. 1. [Boskovice]: Pro Obec Hrubá Vrbka vydalo nakl. Albert, 2014. 295 s. ISBN 978-80-7326-244-0.

Vzpomínková publikace zachycuje osudy vojáků z Hrubé Vrbky v kontextu všeobecných historických událostí. Autentické výpovědi, korespondence a dochované vzpomínky vojáků jsou doplněny vyobrazením množství dobových vojenských artefaktů. Pro lepší přiblížení doby, koloroval autor většinu černobílých fotografií. Knihu doplňuje obsáhlý soupis literatury a pramenů.

Hráli jsme s Josefem Poláchem: vzpomínky na primáše a muziku Dolňácko. Vyd. 1. [Buchlovice]: Veligrad, 2014. 119 s. ISBN 978-80-905279-5-9.

Kniha obsahuje vzpomínky na Cimbálovou muziku Dolňácko z Hluku a jejího primáše Josefa Polácha (1945–2012). Autorem výchozí životopisné statě mapující muzikantský příběh primáše je publicista Jiří Jilík. Do knihy pak svými vzpomínkami přispěla řada muzikantů a přátel nejen z Dolňácka, ale i dalších dvou cimbálových muzik, v nichž Josef Polách působil. Knihu doprovází množství archivních fotografií.

HELA, Vlastimil. *Hey Joe!: rekonstrukce skutečného příběhu amerického letce sestřeleného nad Bílými Karpaty 29. srpna 1944.* 1. vyd. Cheb: Svět křídel, 2014. 199 s. ISBN 978-80-87567-50-0.

Autor se pokouší o rekonstrukci skutečného příběhu amerického letce Josepha (Joe) E. Sallingse, jehož letoun byl sestřelen německými stíhači v letecké bitvě nad Bílými Karpaty dne 29. srpna 1944. Po seskoku padákem

ho našla moravská rodina, která se rozhodla ukrýt jej před německými okupanty.

HELA, Vlastimil et al. *Umírali i za naši svobodu, nezapomínáme--: letecká bitva nad Bílými Karpaty z 29. srpna 1944: fakta, fotografie, příběhy.* 1. vyd. Cheb: Svět křídel, 2014. 186 s. ISBN 978-80-87567-62-3.

Monografie vznikla u příležitosti 70. výročí letecké bitvy nad Bílými Karpaty, která se odehrála v srpnu 1944. Zachycuje její průběh formou faktografických údajů, dobových fotografií, úvah a příběhů.

HLADÍK, Marek. *Hospodárske zázemie Mikulčíc: sídelná štruktúra na strednom toku rieky Morava v 9. – 1. polovici 13. storočia.* 1. vyd. Brno: Archeologický ústav Akademie věd České republiky, 2014. 353 s. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno, sv. 48. ISBN 978-80-86023-44-1.

Práce shrnuje výsledky výzkumu zaměřeného na rekonstrukci obrazu sídelní struktury v hospodářském zázemí raně středověké centrální aglomerace Mikulčice-Valy a na postavení tohoto území v širším okolí středního toku Moravy.

HÖHN, Jiří. *Hudební nástroje IX. 1. část. Dlabané smyčcové nástroje: odborná publikace s přílohou filmového dokumentu.* Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2014. 111 s. Lidová řemesla a lidová umělecká výroba v České republice. I. řada. Díl IX. ISBN 978-80-87261-93-4.

Publikace navazuje na edici Lidová řemesla a lidová umělecká výroba v České republice. První část se věnuje smyčcovým chordofonům s dlabaným korpusem, z nichž byly jako zástupné typy zvoleny ochlebký, korábek a jihlavské skřípky. Současně s dokumentací vlastní stavby byl proveden podrobný organologický popis zvolených nástrojových skupin a podrobné laboratorní měření akustických ozvů u skřípek. Zpráva z měření je součástí publikace. Součástí publikace je videodokument zaznamenávající vlastní stavbu nástrojů.

HRDOUŠEK, Vít et al. *Oskeruše: strom pro novou Evropu.* [Břeclav]: Petr Brázda - vydavatelství ve spolupráci s MAS Strážnicko, 2014. 237 s. ISBN 978-80-87387-28-3.

Základním cílem publikace je představit oskeruši a její význam z různých pohledů. Přináší mnoho praktických rad jak oskeruši pěstovat, starat se o ni, sklízet její ovoce či jak z jejích plodů připravit tradiční produkty.

JANČÁŘ, Josef. *Etnografie na Moravě a ve Slezsku v limitech 20. století.* Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2014. 119 s.

ISBN 978-80-87261-92-7.

Stručný přehled o vývoji národopisu na Moravě a ve Slezsku je ohlédnutím za obdobím národopisného bádání ovlivněného osobností Antonína Václavíka. Větší část publikace je věnována folklorismu jako jednomu z předmětů bádání novodobé etnologie.

JANČÁŘ, Radek. *Bánov: kroniky promlouvají.* Vyd. 1. Bánov: Obec Bánov, 2014. 384 s. ISBN 978-80-260-6716-0.

Publikace seznamuje s historií obce Bánov. Podává informace nejen o dějinách bánovského školství, farnosti a kostela, ale také o spolkovém životě v obci. Popisuje bánovský kroj i lidové zvyky a tradice.

JANČÁŘ, Radek. *Bojovali za císaře pána: fakta a příběhy vojáků ze Slovácka v rakousko-uherské armádě.* Vyd. 1. Uherské Hradiště: Pro fy. Rado & Wan vydalo nakl. Ottobre 12, 2014. 319 s. ISBN 978-80-86528-56-4.

V každé vesnici nebo městě na Uherskohradištsku se nachází pomníky se jmény padlých vojáků z 1. světové války. Právě těmto pozapomenutým hrdinům se autor věnuje ve své publikaci, která obsahuje autentické deníkové záznamy vojáků a nikdy nepublikované fotografie přímo z fronty. Součástí je jmenný seznam všech padlých občanů bývalého okresu Uherské Hradiště, rozdělený podle jednotlivých měst a vesnic.

JAROČKÁ, Helena. *Gymnázium Uherské Hradiště.* Uherské Hradiště: Gymnázium Uherské Hradiště, 2014. 272 s. ISBN 978-80-260-5643-0.

Osudy gymnázia sepsané čtivou formou popisují historii školy od jejích počátků po současnost. Autorka, bývalá profesorka, čerpá z mnoha publikací i z ústních vypravování pamětníků. Publikace je doplněna fotografiemi.

JEŘÁBKOVÁ, Alena. *Lidová oděvní kultura: příspěvky k ikonografii, typologii a metodologii.* Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2014. 271 s. Etnologické studie; 16. ISBN 978-80-210-6928-2.

Antologie textů o lidovém oděvu na Moravě, zvláště na Valašsku. Jsou zde hodnoceny písemné i obrazové prameny ke studiu lidového oděvu na Moravě od konce 18. století. Autorka se věnuje jak vývoji tohoto oděvu a typologii oděvních součástí, tak vnitřní diferenciaci krojových typů vzniklých různými sociálními postavením jejich nositelů a užitím k různým příležitostem.

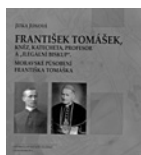
JILÍK, Fanek. *Tajemství lásky.* 1. vyd. Buchlovice: Veligrad, 2014. 149 s. ISBN 978-80-905279-4-2.

Soubor povídek obsahuje výběr z textů, které autor publikoval v národopisném a vlastivědném časopise Malovaný kraj v letech 1969–1989 a jednu povídku uveřejněnou ve Slovácké jiskře. Součástí je rovněž nepublikovaný fejeton „Můj život s knihou“. Nechybí ani zhodnocení Jilíkovy tvorby dlouholetým členem redakční rady Malovaného kraje Emilem Kordiovským a etnologkou Romanou Habartovou.

JILÍK, Jiří. *Miško Eveno: byl jsem tu s vámi rád.* 1. vyd. [Buchlovice]: Veligrad, 2014. 179 s., [16] s. obr. příl. ISBN 978-80-905279-8-0.

Knihla věnovaná památce Moarche Eveno, malíře, rodáka z Bretaně, který našel svůj domov na Slovácku. Obsahuje jak vzpomínky přátel na život s Miškem, jak byl mezi kamarády nazýván, tak rozbor jeho malířské tvorby.

JONOVÁ, Jitka. *František Tomášek, kněz, katecheta, profesor a „ilegální biskup“: moravské působení Františka Tomáška.* 1. vyd. Uherské Hradiště: Historická společnost Starý Velehrad, 2014. 120 s. ISBN 978-80-86157-43-6.

Monografie si klade za cíl osvětlit životní osudy Františka Tomáška před nástupem do pražské arcidiecéze. Vychází z dochovaných pramenů, ale především z osobních svědectví pamětníků Františka Tomáška.

KALINOVÁ, Alena. *Lidové podmalby na skle: sbírka Moravského zemského muzea = Hinterglasbilder: die Sammlung des Mährischen Landesmuseums = Reverse painting on glass: collection of the Moravian Museum.* Brno: Moravské zemské muzeum, 2014. 311 s.

ISBN 978-80-7028-417-9.

Katalog obrazů na skle ze sbírek Etnografického ústavu Moravského zemského muzea v Brně doplněný odborným textem o podmalbách na skle, jejich vývoji, technice a ikonografii.

KAPINUS, Miroslav. *Vršíček a jeho kamarádi. Ilustrace Jana Jurásková.* Vyd. 1. Třebíč : Ludmila Kapinusová v nakl. FiBox, 2014. 52 s. : il.

ISBN 978-80-85571-24-0.

Pohádkový příběh o dvou nezbedných vodnických kamarádech a jejich přátelích vznikl koncem šedesátých let minulého století. Tehdy je Miroslav Kapinus napsal pro své tři děti. Teprve v loňském roce se autorova manželka rozhodla příběhy vydat vlastním nákladem. Publikaci ilustracemi opatřila Jana Jurásková.

KONDROVÁ, Marta. *Chutě a vůně slovácké kuchyně: kuchařka tradičních pokrmů na Slovácku II.* Vyd. 1. V Uherském Hradišti: Region Slovácko, 2014. 166 s. ISBN 978-80-260-6829-7.

Kuchařská kniha je druhým dílem již vydané, úspěšné a během jednoho roku rozebnané Kuchařky tradičních pokrmů na Slovácku. Bohatě ilustrovaná publikace přináší generacemi prověřené tradiční recepty.

KOZUMPLÍK, Miloš et al. *Veselské kostely a drobné sakrální památky.* 1. vyd. Veselí nad Moravou: Veselské kulturní centrum, 2014. 287 s.

ISBN 978-80-905663-2-3.

První publikace zaměřená speciálně na veselské kostely. Neopomíjí ani menší a drobné sakrální památky na katastru města Veselí nad Moravou – věnuje se volně rozmístěným sochám, kapličkám, křížům a poklonám.

MADĚŘIČOVÁ, Anna a KÁČER, Jan. *Zazpívej, slavičku: 40 let soutěže dětských zpěváků lidových písní: Uherské Hradiště 1974–2014.* Uherské Hradiště: Klub kultury Uherské Hradiště, 2014. [34] s.

ISBN 978-80-260-6120-5.

Brožura mapující historii úspěšné soutěže Zazpívej, Slavičku zahrnuje vzpomínky porotců, muzikantů a účastníků soutěže. Součástí je nejen seznam vítězů jednotlivých ročníků, ale také drobný zpěvníček.

MALÍŘ, Jiří. *Občanská společnost na Moravě: spolky, strany, elity.* 1. vyd. Brno: Matice moravská, 2014. 484 s., viii s. obr. příl.

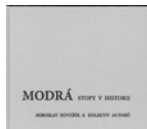
ISBN 978-80-87709-06-1.

Výbor z díla historika Jiřího Malíře, zaměřený na tři významné oblasti jeho badatelské práce – dějiny politického stranictví, dějiny občanské společnosti a dějiny vzdělání. Vybrané texty se zaměřují na dějiny Moravy období druhé poloviny 19. století a počátečních let 20. století (do 1. světové války) v širokých středoevropských souvislostech.

MIKŠÍČEK, Matěj. *Moravské národní pohádky*. V Brně: Jota, 2014. 229 s. ISBN 978-80-7462-735-4.

Moravské pohádky Matěje Mikšíčka jsou jedněmi z prvních sebraných pohádek na území Moravy, které postupně vycházely od roku 1843. Toto upravené vydání vychází z edice vydané mezi lety 1926 a 1928 nakladatelstvím I. L. Kober v Praze a obsahuje 41 klasických pohádek a legend.

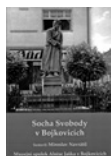
Modrá: stopy v historii. Modrá: Obec Modrá, 2014. 237 s.

Publikace byla vydána v rámci projektu Přeshraniční spolupráce Slovenská republika – Česká republika 2007–2013 s názvem „Nezabúdajme na spoločnú históriu“. Prezentuje jak historii místa, kde se nachází dnešní Modrá, tak i historii a současnost obce samotné. Pojednává o tradičním odívání v obci, o historii dechové hudby a vinařství. Seznamuje s vybranými osobnostmi obce; součástí jsou povídky a pověsti.

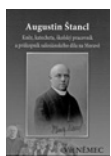
MUSIL, Rudolf. *Morava v době ledové: prostředí posledního glaciálu a metody jeho poznávání*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2014. 228 s. ISBN 978-80-210-6364-8.

Souhrnná, multidisciplinárně pojatá publikace dokumentuje výjimečnost Moravy vzhledem k okolním územím, přičemž zdůrazňuje mimořádnou úlohu krasových oblastí. Autor věnuje pozornost skupinám savců žijících na Moravě koncem pleistocénu, a především změnám ekosystému vyvolaným migrací a vymíráním. Svůj výklad zakončuje přehledem nejdůležitějších moravských lokalit a výjimečných nálezů. Text doprovázejí barevné obrazové rekonstrukce zvířat, které malíř Petr Modlitba zhotovil přímo pro tuto knihu.

NAVRÁTIL, Miroslav, ed. *Socha Svobody v Bojkovicích*. V Bojkovicích: Muzejní spolek Aloise Jaška, [2014]. 50 s. ISBN 978-80-260-7352-9.

Brožura mapující nejen historii sochy Svobody v Bojkovicích, ale také osudy lidí podílejících se na jejím postavení doplněna dobovými fotografiemi.

NĚMEC, Vít. *Augustin Štancl: kněz, katecheta, školský pracovník a průkopník salesiánského díla na Moravě*. Uherské Hradiště: Historická společnost Starý Velehrad, 2014. 203 s.

Publikace se věnuje životu a dílu kněze PhDr. Augustina Štancla, který podporoval české salesiány a jejich chovance finančně, radou i přímlovou na potřebných místech.

Obec Břestek slovem a obrazem. Vyd. 1. Brno: F.R.Z. agency, 2014. 167 s. ISBN 978-80-87332-83-2.

Publikace navazuje na vlastivědnou monografii o obci Břestek vydanou v roce 1991. Prostřednictvím barevných fotografií připomíná fakta z dávné historie a zaměřuje se zejména na popis událostí v obci od roku 1900 po současnost.

Obec Ořechov. Vyd. 1. [Brno]: Pro obec Ořechov vydalo vydavatelství F.R.Z. agency, 2014. 96 s. ISBN 978-80-87332-69-6.

Fotografické ohlédnutí za spolkovým a společenským děním v obci Ořechov. Barevné fotografie zachycují rovněž významné kulturní památky v obci.

OMELKOVÁ, Zdeňka. Zázvorek: [vzpomínání z učitelského života]. Uherské Hradiště: Tomáš Ježek - Ottobre 12, 2014. 143 s.

ISBN 978-80-86528-54-0.

Kniha vzpomínek Zdeňky Omelkové – pedagožky, jež působila na mnohých venkovských školách na Šumpersku a Slovácku a zakotvila na gymnáziu v Uherském Hradišti, kde vedla klub mladých autorů. Druhá část publikace zahrnuje autorské práce mladých studentů.

PAJER, Jiří. Stoletá píseň: zpěvačka Marie Procházková. Strážnice: Etnos, 2014. 399 s. ISBN 978-80-904622-9-8.

Životopis Marie Procházkové, zpěvačky lidových písní ze Strážnice obohacený o fotografie ze soukromého archivu. Monografie obsahuje rozbor zpěváckého repertoáru a tři stovky písní, které doplňují zpěvaččiny komentáře, kde si zaznamenávala, kdy píseň zpívala nebo od koho ji měla. Součástí knihy je CD s písněmi, které Marie Procházková nazpívala.

PERUTKOVÁ, Marie a KŘIVÁKOVÁ, Anna. Od nového vína do nového vína: Blatnice pod Svatým Antonínkem. Blatnice pod Svatým Antonínkem: Obec Blatnice pod Svatým Antonínkem, 2014. 215 s.

Kniha přibližuje každodenní těžký život v Blatnici pod Svatým Antonínkem v minulosti, ale také veselé chvíle zábavy při různých společenských, náboženských a rodinných událostech a oslavách našich předků. Připomíná a oživuje staré zvyky a zapomenuté dětské hry. Vše je doplněno množstvím fotografií. Závěr obsahuje zpěvník hodových písní.

POJSL, Miloslav. Velkomoravské otazníky. 1. vyd. Uherské Hradiště: Historická společnost Starý Velehrad, 2014. 263 s.

ISBN 978-80-86157-44-3.

Publikace kriticky shrnuje dosavadní pohledy na několik otázek souvisejících s Velkou Moravou. Autor předkládá tři zásadní otazníky – problematiku kostela v Modré u Velehradu a nález hlaholského nápisu ve Starém Městě. Poslední otazník spatřuje v rekonstrukcích některých velkomoravských sakrálních staveb, jejich předpokládané provenienci a funkci. Cílem je snaha vyvolat seriózní diskuzi o velmi důležitých velkomoravských nálezech a jejich interpretaci.

POSPÍŠILOVÁ, Jana, ed. To sem čula na vlastní oči: tradiční vyprávění na nedašovském Závřší. 1. vyd. Valašské Klobouky: Muzejní společnost ve Valašských Kloboukách, 2014. 336 s. Laterňa; 4.

ISBN 978-80-87112-90-8.

Kniha přináší přepisy zvukových záznamů, které zaznamenala autorka a další sběratelé při etnografických výzkumech lidových tradic v sedmdesátých letech v etnografické oblasti Závřší, zvané také nedašovské Závřší. Knihu doplňuje seznam vypravěčů a slovník málo známých nářečních výrazů.

PROVODOVSKÝ, Robert a PROVODOVSKÁ, Veronika. Na Brezové tri ulice: Písňe z Brezové. Vyd. 1. Brezová: Občanské sdružení Kopretina Brezová, 2014. 205 s. ISBN 978-80-260-6312-4.

Jedinečný zpěvník obsahuje 180 táhlých, pracovních a tanečních písní z Brezové. Jedná se především o starobylé písně zpívané před rokem 1900, ale také písně novější, zpívané v rozmezí let 1910–1950. Autorem ručního přepisu textů, not, harmonizace i ilustračních kreseb je Ladislav Slabák.

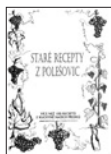
Proti proudu času: 100: [1914–2014]. Vyd. 1. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti, 2014. 199 s. ISBN 978-80-87671-17-7.

Obrázová publikace vydaná u příležitosti 100. výročí založení Slovákckého muzea provází dějinami muzea i města Uherské Hradiště. Černobílě i barevně fotografie jsou seřazeny proti proudu času od nejnovějších dějin muzea po jeho vznik.

ŘEPA, Milan. Moravané, Němci, Rakušané: vlasti moravských Němců v 19. století. Praha: Historický ústav, 2014. 261 s. Práce Historického ústavu AV ČR = Opera Institutu Historici Pragae. Řada A, Monographia; vol. 47. ISBN 978-80-7286-226-9.

Knihla navazuje na historikovu práci z roku 2001 Moravané nebo Češi? Vývoj českého národního vědomí na Moravě v 19. století. Tentokrát se však zaměřil na německé obyvatele Moravy. Sledoval, které společenské procesy, události a ideje formovaly kolektivní identitu moravských Němců – počínaje osvícenstvím přes napoleonské války, revoluční rok 1848, liberalismus šedesátých let, prusko-rakouskou válku v roce 1866 až po projevy radikálního německého nacionalismu na sklonku 19. století.

Staré recepty z Polešovic: více než 100 receptů z kuchyně našich předků. [eds. Jana Bílková a Ludmila Drobilová; ilustrace Michal Otrusina]. Polešovice: Folklorní sdružení Polešovice, 2014. 48 s.

Kuchařská kniha informuje o tom, co se dřív vařilo v Polešovicích. Editorokám se podařilo shromáždit více než sto receptů přímo z Polešovic. V závěru je připojen příběh a vyprávění vztahující se k receptům.

Svatopluk 1894–2014 : 120 let smíšeného pěveckého sboru Svatopluk v Uherském Hradišti / [redakční příprava: Magdalena Uhrová; foto Hana Adamcová a archiv sboru]. [Uherské Hradiště] : Smíšený pěvecký sbor Svatopluk, 2014. -- 17 s. : il.

Brožurka vydaná u příležitosti 120. výročí založení pěveckého sboru Svatopluk stručně seznamuje s dějinami sboru a jeho dirigenty. Důraz je kladen na historii sboru od roku 1994; nechybí přehled aktivit i členů v roce 2014.

TARCALOVÁ, Ludmila. Tradiční úprava hlavy II. 3. část. Úvazy tištěných šátků na Moravě: odborná publikace s přílohou filmového dokumentu. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2014. 149 s. + DVD. Lidová řemesla a lidová umělecká výroba v České republice. III. řada Tradiční postupy lidového odívání. ISBN 978-80-87261-95-8.

Odborná publikace mapující způsoby vázání ženských šátků a s tím spojenou problematiku úpravy a pokrytí ženské hlavy. Pro zřetelnost typů

úvazů tureckých šátků byla vytvořena typologie, kde se setkávají podobné typy úvazů, které jsou na různých místech Moravy stejné. Jako doplněk k pojednání o úvazech jsou připojeny poznatky o nošení šátků a úpravě hlavy v jednotlivých regionech či lokalitách z období od konce 19. století do současnosti. Publikace je doplněna dobovými fotografiemi, součástí je také videodokument zaznamenávající vázání tureckých šátků v současnosti v určitých lokalitách.

TARCALOVÁ, Ludmila, VEČEŘOVÁ, Pavla a ŽIŽLAVSKÝ, Bořek. *Buchlovický kroj v proměnách času.* Buchlovice: Městys Buchlovice, 2014. 189 s. ISBN 978-80-260-5673-7.

Detailní popis kroje v průběhu několika století v Buchlovicích, Břestku a Stříbrnicích seznamuje s ikonografickými doklady tohoto lidového oděvu. Představuje jednotlivé součástky mužského, ženského a dětského kroje. Uvádí postup oblékání do kroje a krojové stylizace. Publikaci doprovází množství černobílých a barevných fotografií.

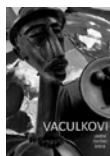
TOMEČEK, Radek. *Ozvěny Velké války na Uherskobrodsku.* Vyd. 1. V Uherském Brodě: Muzeum Jana Amose Komenského v Uherském Brodě, ©2014. 79 s. ISBN 978-80-904525-5-8.

Doprovodná publikace k výstavnímu projektu uherskobrodského muzea přibližuje nejen životy prostých vojáků na frontách 1. světové války, ale také vykresluje život civilních obyvatel na Uherskobrodsku se všemi těžkostmi a problémy, jež tato doba přinášela.

URBANOVÁ, Svatava et al. *Valašsko: historie a kultura.* Vyd. 1. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě (Centrum pro hospodářské a sociální dějiny a Ústav pro regionální studia), 2014. 591 s. ISBN 978-80-7464-499-3.

Kniha je výsledkem mezioborového setkání společenskovědních odborníků zabývajících se výzkumem valašského regionu. Soubor statí přináší nový pohled na valašskou problematiku, informuje o procesu valašské kolonizace a utváření populace moravského Valašska. Zabývá se krajinou a jejím uměleckým zobrazením, vztahy mezi literaturou a folklorem i architekturou Valašska.

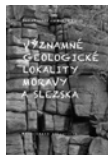
VACULKOVÁ, Ida et al. *Vaculkovi: umění čistého srdce.* Vyd. 1. V Uherském Hradišti: Slovácké muzeum, 2014. 157 s. ISBN 978-80-87671-16-0.

Katalog ke stejnojmenné výstavě představuje život i dílo Vladislava a Idy Vaculkových.

VELAN, Libor. *Jak chutná Východní Slovácko.* Vyd. 1. [Uherský Brod]: Prima Bilavčák, 2014. 150 s. ISBN 978-80-260-6703-0.

Netradiční kuchařská kniha představuje tradiční recepty z oblasti východního Slovácka. Shromážděné recepty jsou doplněny anglickým překladem a fotografiemi Libora Velana.

VÁVRA, Václav a ŠTELCL, Jindřich. *Významné geologické lokality Moravy a Slezska*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014. 287 s. ISBN 978-80-210-6715-8.

Knihou přibližuje detailnější geologickou stavbu východní části České republiky, tvořené dvěma geologicky odlišnými jednotkami – Českým masivem a Západními Karpaty.

Pojednání o celkem 71 lokalitách je rozděleno do pěti kapitol, strukturovaných podle éry jejich vzniku: proterozoikum, starší paleozoikum, mladší paleozoikum, mezozoikum a kenozoikum. U každé lokality je popsána geologická stavba jejího okolí, významné geologické jevy, přítomné horniny, minerály nebo fosilie.

ŽIŽLAVSKÝ, Bořek a BLAHA, Jiří. *Chřiby záhadné a mytické. Sv. 8 a 9, Chřiby - studánky vyprávějí příběhy I a II*. 1. vyd. Buchlovice: Veligrad, 2014. 103 s., 127 s. Expedice Chřiby. ISBN 978-80-905279-3-5, ISBN 978-80-905279-6-6.

Členům Expedice Chřiby se při toulkách přírodou podařilo nalézt více jak dvě stě dvacet studánek, pramenů i zbytků studánek v povodí celkem osmnácti chříbských toků. Právě těmto studánkám, ale také zaniklým jsou věnovány dvě doposud vydané publikace ze tří plánovaných.

VÝSTAVY SLOVÁCKÉHO MUZEA V ROCE 2014

HLAVNÍ BUDOVA:

Velký sál:

To nejlepší z archeologie. <i>100 let objevů a výzkumů na Uherskohradištsku</i>	21. 11. 2013–2. 3. 2014
Jsmě tu s Vámi 100 let, <i>k výročí založení muzea</i>	15. 5.–14. 9.
Stromečku, ustroj se, je Štědrý den	20. 11.–1. 2. 2015

Malý sál:

Krysáci	3. 10. 2013–5. 1. 2014
Slovácko před 100 lety, <i>Erwin Raupp, fotografie ze sbírek SM</i>	6. 2.–21. 4.
Zahrada snění, Josef Kiesewetter, <i>obrazy, kresby, grafika</i>	7. 5.–13. 7.
Peter Greenaway: Ejzenštejn v Guanajalu, <i>kresby k připravovanému filmu, výstava k LFŠ</i>	26. 7.–26. 8.
Jsmě tu s Vámi 100 let, <i>plakáty k výstavám Slováckého muzea</i>	30. 8.–28. 9.
Káva aneb velké kouzlo malého zrnka <i>ve spolupráci s Muzeem v Bruntále a Muzeem Ivančicka</i>	30. 10.–1. 2. 2015

GALERIE SLOVÁCKÉHO MUZEA:

Přízemní sál:

Usmívání Pavla Matušky, obrazy, kresby, řezby	10. 10. 2013–5. 1. 2014
René Hábl, Vlákno, obrazy a kresby	23. 1.–16. 3.
Božena Němcová: Babička <i>knihy a ilustrace, k 160. výročí vzniku rukopisu</i>	10. 4.–29. 6.
Alexandr Hackenschmied, <i>akvarely, kresby a fotografie</i>	17. 7.–19. 10.
Betlémy ze soukromých sbírek	6. 11.–11. 1. 2015

Velký sál:

Eduard Ovčáček, Ve zkratce II., <i>obrazy, grafika, plastiky</i>	10. 10. 2013–5. 1. 2014
Oldřich Tichý, obrazy	23. 1.–16. 3.
Kdo si hraje, nezlobí, <i>výtvarný projekt se ZUŠ v Uh. Hradišti</i>	10. 4.–29. 6.
Miloš Alexander Bazovský, obrazy, kresby <i>ze sbírky Galerie M. A. Bazovského v Trenčíně</i>	17. 7.–14. 9.
Vaculkovi, umění čistého srdce	16. 10.–11. 1. 2015

Malý sál:

Eduard Ovčáček, Ve zkratce II., <i>obrazy, grafika, plastiky</i>	10. 10. 2013–5. 1. 2014
Oldřich Tichý, obrazy	23. 1.–16. 3.
Kdo si hraje, nezlobí, <i>výtvarný projekt se ZUŠ v Uh. Hradišti</i>	10. 4.–29. 6.
Miloš Alexander Bazovský, obrazy, kresby <i>ze sbírky Galerie M. A. Bazovského v Trenčíně</i>	17. 7.–14. 9.
Vaculkovi, umění čistého srdce	16. 10.–11. 1. 2015

PAMÁTNÍK VELKÉ MORAVY:

Vampyrismus	1. 1.–31. 12.
-------------	---------------

LETECKÉ MUZEUM KUNOVICE:

Spadly z nebe. <i>Fragmenty letounů sestřelených nad Slováckem v roce 1944</i>	18. 5.–31. 10.
Nebeský traktor. Letoun Z-37 Čmelák	16. 6.–31. 8.

VÝSTAVY MIMO PROSTORY MUZEA:

Cyrilometodějský Velehrad <i>Turistické centrum Velehrad</i>	20. 12. 2013–31. 12. 2014
Nositelé Ceny Vladimíra Boučka 2005–2014, <i>Slovácké centrum kultury a tradic Uh. Hradiště</i>	24. 4.–30. 5.
„Zlaté dno“. Po stopách řemesel a průmyslu na Uherskohradištsku. <i>Státní okresní archiv Uherské Hradiště</i>	13.–30. 6.
Život za mřížemi, <i>objekt bývalé věznice v Uh. Hradišti</i>	13.–14. 9.
Slavnosti na Slovácku objektivem JUDr. Alexandra Tobka (1895–1955). <i>Městská galerie v Uničově</i>	2. 11. 2014–31. 1. 2015

NABÍDKOVÝ LIST PUBLIKACÍ A CD SLOVÁCKÉHO MUZEA V UHERSKÉM HRADIŠTI

MONOGRAFIE

VLASTIVĚDA UHERSKOHRADIŠŤSKO

Vydal: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně ve spolupráci se Slovákým muzeem v roce 1992, jako druhé upravené vydání 63. svazku v souboru Vlastivědy moravské.

Rozsah: 855 stran
C e n a: 69,- Kč

MARTYKÁNOVÁ, Marie; FROLCOVÁ, Milada:

GALERIE SLOVÁCKÉHO MUZEA

Vydal: Slovácké muzeum v roce 1999

Rozsah: 107 stran
C e n a: 46,- Kč

SLOVÁCKÉ MUZEUM

Sestavil a redakčně upravil: Ivo Frolec

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2000

Rozsah: 152 stran
C e n a: 161,- Kč

GALUŠKA, Luděk; VAŠKOVÝCH, Miroslav:

PAMÁTNÍK VELKÉ MORAVY

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2002

Rozsah: 143 stran
C e n a: 161,- Kč

ŠTAJNOCHR, Vítězslav: **PANNA MARIA DIVOTVŮRKYŇĚ**

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2000

Rozsah: 326 stran, 298 obr.
C e n a: 403,- Kč

ČOUPKOVÁ, Magdalena:

NEJSTARŠÍ UHERSKOHRADIŠŤSKÁ MĚSTSKÁ KNIHA

Vydal: Státní okresní archiv a Slovácké muzeum v roce 2001

Rozsah: 159 stran
C e n a: 58,- Kč

TARCALOVÁ, Ludmila:
HODY S PRÁVEM NA UHERSKOHRADIŠŤSKU
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2008
Rozsah: 224 stran, barevné a černobílé obr.
ISBN 978-80-86185-69-9
C e n a: 299,- Kč

Kolektiv autorů: **LIDOVÉ STAVBY ZNÁMÉ NEZNÁMÉ. ZLÍNSKÝ KRAJ – VSETÍNSKO**
Vydal: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, Zlínský kraj, Národní památkový ústav v Kroměříži v roce 2010 za podpory Ministerstva kultury ČR v rámci grantového úkolu ministerstva kultury č. 50-181/2009-LK/ORNK, Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji.
Autoři textů a fotografií: Mgr. Olga Floriánová, Petr Hlavačka, PhDr. Věra Kovářů, Ing. arch. Jaroslav Novosad, PhDr. Alena Prudká a PhDr. Jana Spathová.
Odpovědný redaktor: PhDr. Ivo Frolec
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2010
Rozsah: 199 stran, barevné obr.
ISBN 978-80-86185-92-7
C e n a: 0,- Kč

Kolektiv autorů: **LIDOVÉ STAVBY ZNÁMÉ NEZNÁMÉ. ZLÍNSKÝ KRAJ – KROMĚŘÍŽSKO**
Vydal: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, Zlínský kraj, Národní památkový ústav v Kroměříži v roce 2011 za podpory Ministerstva kultury ČR v rámci grantového úkolu ministerstva kultury č. 50-181/2009-LK/ORNK, Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji.
Autoři textů a fotografií: Mgr. Olga Floriánová, Petr Hlavačka, PhDr. Věra Kovářů, Ing. arch. Jaroslav Novosad, PhDr. Alena Prudká a PhDr. Jana Spathová.
Odpovědný redaktor: PhDr. Ivo Frolec
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2011
Rozsah: 247 stran, barevné obr.
ISBN 978-80-86185-96-5
C e n a: 0,- Kč

MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk a kol.: **VÝROBNÍ A TECHNOLOGICKÉ ASPEKTY STŘEDOVĚKÝCH A RANĚ NOVOVĚKÝCH KOMOROVÝCH KACHLŮ**
Archaeologia mediaevalis Moraviae et Silesiana III/2011
Vydal: Masarykova univerzita v Brně v roce 2011
Rozsah: 85 stran, barevné a černobílé obrázky
ISBN 978-80-210-5540-7
C e n a: 150,- Kč

PROTI PROUDU ČASU: 100: [1914-2014].

Obrazová publikace vydaná u příležitosti 100. výročí založení Slováckého muzea provází dějinami muzea i města Uherské Hradiště.

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2014

Rozsah: 199 stran, barevné a černobílé obrázky

ISBN 978-80-87671-17-7

C e n a: 250,- Kč

KATALOGY K VÝSTAVÁM

ŠTAJNOCHR, Vítězslav: SVATÁ TROJICE

Katalog ze sbírek Slováckého muzea v Uherském Hradišti.

Vydal: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti v roce 2005

Rozsah: 99 stran

ISBN 80-86185-44-3

C e n a: 253,- Kč

TARCALOVÁ, Ludmila: MAPA KROJŮ NA SLOVÁCKU

Kresby: Petra Kalábová

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2006

Rozsah: 1 mapa

ISBN 80-86185-53-2

C e n a: 40,- Kč

FLORIÁNOVÁ, Olga; HABARTOVÁ, Romana; KONDROVÁ, Marta:

KERAMICKÁ VÝROBA VE ZLÍNSKÉM KRAJI

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2006

Rozsah: brožura (46 stran, barev. il.) + 1 mapa

ISBN 80-86185-53-2

C e n a: 80,- Kč

HABARTOVÁ, Romana: **LIDOVÍ MALÍŘI RODU HÁNŮ**

Z BLATNICE POD SVATÝM ANTONÍNEM.

AJ, TO SŮ MALÉŘI OD BOHA SAMÉHO

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2007

Rozsah: 245 stran

ISBN 978-80-86185-59-0

C e n a: 345,- Kč

FROLCOVÁ, Milada; PELIKÁN, Jaroslav: **MEZINÁRODNÍ SYMPOZIUM LITÉ MEDAILE, PLAKETY A DROBNÉ PLASTIKY. UHERSKÉ HRADIŠTĚ 1988–2009**

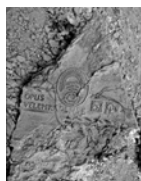
Katalog je obrazovým ohlédnutím za deseti ročníky sympozia lité medaile.

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2009

Rozsah: 112 stran, barevné a černobílé obr.

ISBN 978-80-86185-84-2

C e n a: 0,- Kč

Kolektiv autorů: **OPUS VELEHRADENSIS – ZNAMENÍ NADĚJE**
Katalog k výstavě plastik akademického sochaře Otmara Olivy a fotografií MUDr. Jiřího Rohela.

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2009

Rozsah: 127 stran, barevné a černobílé foto

ISBN 978-80-86185-80-4

C e n a: 219,- Kč

HABARTOVÁ, Romana a kol.: **FRANTIŠEK KRETZ (1859–1929) – SBĚRATEL, NÁRODOPISEC, NOVINÁŘ**

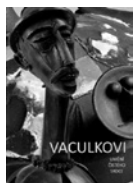
Katalog navazuje na výpravnou výstavu Veteš nebo poklad? František Kretz a Slovácké muzeum.

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2009

Rozsah: 204 stran, 253 barev. obr.

ISBN 978-80-86185-82-8

C e n a: 156,- Kč

VACULKOVÁ, Ida et al. **VACULKOVI: UMĚNÍ ČISTÉHO SRDCE.** [Texty Milada Frolcová ... et al.]

Katalog ke stejnojmenné výstavě představuje život i dílo Vladislava a Idy Vaculkových.

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2014

Rozsah: 157 stran, 253 barev. obr.

ISBN 978-80-87671-16-0

C e n a: 190,- Kč

PRŮVODCE

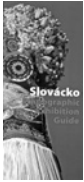
TARCALOVÁ, Ludmila a KONDROVÁ, Marta. **PRŮVODCE NÁRODOPISNOU EXPOZICÍ SLOVÁCKO**

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2014

ISBN: 978-80-87671-11-5

Rozsah: 46 stran

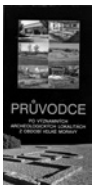
C e n a: 20,- Kč

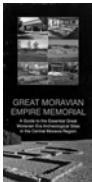
TARCALOVÁ, Ludmila a KONDROVÁ, Marta.
SLOVÁCKO ETHNOGRAPHIC EXHIBITION GUIDE
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2014
ISBN: 978-80-87671-14-6
Rozsah: 46 stran
C e n a: 20,- Kč

TARCALOVÁ, Ludmila a KONDROVÁ, Marta. **FÜHRER DURCH DIE ETHNOGRAFISCHE AUSSTELLUNG MÄHRISCHE SLOWAKEI**
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2014
ISBN: 978-80-87671-13-9
Rozsah: 46 stran
C e n a: 20,- Kč

VAŠKOVÝCH, Miroslav: **PRŮVODCE PO VÝZNAMNÝCH ARCHEOLOGICKÝCH LOKALITÁCH OBDOBÍ VELKÉ MORAVY**
Vydal: Slovácké muzeum a Zlínský kraj v roce 2002
Rozsah: 14 stran
C e n a: 15,- Kč

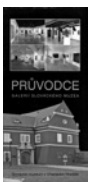
VAŠKOVÝCH, Miroslav. **GREAT MORAVIAN EMPIRE MEMORIAL: A GUIDE TO THE ESSENTIAL GREAT MORAVIAN ERA ARCHEOLOGICAL SITES IN THE CENTRAL MORAVIA REGION**
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2005
Rozsah: 10 stran
C e n a: 15,- Kč

TARCALOVÁ, Ludmila:
PRŮVODCE ZEMĚDĚLSKÝMI USEDLOSTMI Č. P. 90 A 93
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2003
ISBN: 80-86185-22-2
Rozsah: 10 stran
C e n a: 15,- Kč

FROLEC, Ivo:
PRŮVODCE STÁLOU EXPOZICÍ VESNICKÉHO KOVÁŘSTVÍ
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2003
ISBN: 80-86185-23-0
Rozsah: 21 stran
C e n a: 15,- Kč

MARTYKÁNOVÁ, Marie:
PRŮVODCE GALERIÍ SLOVÁCKÉHO MUZEA
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2005
ISBN: 80-86185-45-1
Rozsah: 13 stran
C e n a: 15,- Kč

MARTYKÁNOVÁ, Marie a FROLCOVÁ, Milada.
A GUIDE TO THE GALLERY OF THE SLOVÁCKÉ MUSEUM
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2005
ISBN: 80-86185-49-4
Rozsah: 13 stran
C e n a: 15,- Kč

GALUŠKA, Luděk; FROLEC, Ivo; VAŠKOVÝCH, Miroslav:
PRŮVODCE EXPOZICÍ VELKÁ MORAVA
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2009
ISBN: 978-80-86185-85-9
Rozsah: 28 stran
C e n a: 15,- Kč

CD

VAŠKOVÝCH, Miroslav; ČÍHAL, Robert: **VELKÁ MORAVA – CD**
Multimediální dvojzajččné
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2006
C e n a: 267,- Kč

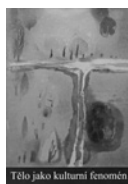
STUDIE SLOVÁCKÉHO MUZEA

ZVYKY A OBYČEJE SOCIOPROFESNÍCH SKUPIN
Studie Slováckého muzea č. 10/2005
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2006
Rozsah: 251 stran
ISBN 80-86185-48-6
C e n a: 81,- Kč

DARY A OBDAROVÁNÍ
Studie Slováckého muzea č. 12/2007
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2007
Rozsah: 246 stran
ISBN 978-80-86185-60-6
C e n a: 115,- Kč

**TĚLO JAKO KULTURNÍ FENOMÉN:
JÁ NEJSEM DŘEVO, JSEM DUCH A TĚLO**
Studie Slováckého muzea č. 14/2010
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2010
Rozsah: 196 stran
ISBN 978-80-86185-89-7
C e n a: 173,- Kč

AGRÁRNÍ STRANA A JEJÍ ZÁJMOVÉ, DRUŽSTEVNÍ A PENĚŽNÍ ORGANIZACE

Studie Slovákého muzea č. 15/2010

Vydal: Slováké muzeum v roce 2010

Rozsah: 226 stran

ISBN 978-80-86185-90-3

C e n a: 0,- Kč

SVĚT MUŽŮ A ŽEN. MUŽ A ŽENA VE SVĚDECTVÍCH LIDOVÝCH TRADIC

Studie Slovákého muzea č. 16/2011

Vydal: Slováké muzeum v roce 2011

Rozsah: 283 stran

ISBN 978-80-86185-97-2

C e n a: 115,- Kč

REGIONÁLNÍ ZVLÁŠTNOSTI POLITIKY AGRÁRNÍ STRANY V OBDOBÍ PRVNÍ ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY

Studie Slovákého muzea č. 17/2012

Vydal: Slováké muzeum v roce 2012

Rozsah: 245 stran

ISBN 978-80-87671-01-6

C e n a: 0,- Kč

ZOOMORFNÍ TEMATIKA V LIDOVÉ TRADICI

Studie Slovákého muzea č. 18/2013

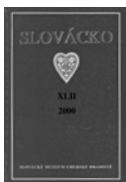
Vydal: Slováké muzeum v roce 2013

Rozsah: 413 stran

ISBN 978-80-87671-07-8

C e n a: 150,- Kč

SLOVÁCKO – SPOLEČENSKOVĚDNÍ RECENZOVANÝ ČASOPIS PRO MORAVSKO-SLOVENSKÉ POMEZÍ

SLOVÁCKO 2000, ročník XLII

Vydal: Slováké muzeum v roce 2001

Rozsah: 332 stran

ISBN 80-86185-13-3

C e n a: 46,- Kč

SLOVÁCKO 2001, ročník XLIII

Vydal: Slováké muzeum v roce 2002

Rozsah: 292 stran

ISBN 80-86185-17-6

C e n a: 58,- Kč

SLOVÁCKO 2002, ročník XLIV

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2003

Rozsah: 392 stran

ISBN 80-86185-20-6

C e n a: 81,- Kč

SLOVÁCKO 2003, ročník XLV

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2004

Rozsah: 331 stran

ISBN 80-86185-28-1

C e n a: 81,- Kč

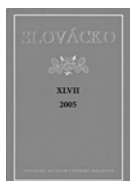
SLOVÁCKO 2004, ročník XLVI

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2005

Rozsah: 364 stran, barev. obr.

ISBN 80-86185-41-9

C e n a: 115,- Kč

SLOVÁCKO 2005, ročník XLVII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2006

Rozsah: 380 stran, černobílé obr.

ISBN 80-86185-50-8

C e n a: 115,- Kč

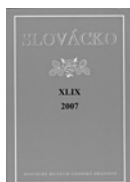
SLOVÁCKO 2006, ročník XLVIII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2007

Rozsah: 360 stran, černobílé obr.

ISBN 80-86185-37-0

C e n a: 115,- Kč

SLOVÁCKO 2007, ročník XLIX

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2008

Rozsah: 404 stran, černobílé obr.

ISBN 978-80-86185-62-0

C e n a: 115,- Kč

SLOVÁCKO 2008, ročník L

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2009

Rozsah: 432 stran, černobílé a barevné obr.

ISBN 978-80-86185-75-0

C e n a: 161,- Kč

SLOVÁCKO 2009, ročník LI

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2010

Rozsah: 377 stran, černobílé obr.

ISBN 978-80-86185-86-6

C e n a: 161,- Kč

SLOVÁCKO 2010, ročník LII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2011

Rozsah: 356 stran, černobílé obr.

ISBN 978-80-86185-91-0

C e n a: 161,- Kč

SLOVÁCKO 2011, ročník LIII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2012

Rozsah: 423 stran, černobílé obr.

ISBN 978-80-86185-99-6

C e n a: 161,- Kč

SLOVÁCKO 2012, ročník LIV

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2013

Rozsah: 413 stran, černobílé obr.

ISBN 978-80-87671-05-4

C e n a: 173,- Kč

SLOVÁCKO 2013, ročník LV

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2014

Rozsah: 423 stran, černobílé obr.

ISBN 978-80-87671-15-3

C e n a: 175,- Kč

TECHNICKÉ POKYNY REDAKCE PRO PUBLIKOVÁNÍ V ČASOPISU SLOVÁCKO

- příspěvek je nutné odevzdat v elektronické podobě v textovém editoru Word
- fotografická příloha: v elektronické podobě nejlépe ve formátu JPG (rozlišení alespoň 300 dpi), případně originál fotografie v papírové podobě (redakce zajistí naskenování či přefocení)
- písmo: Times New Roman
- název příspěvku: velikost 12 tučně, verzálkou
- jméno, příjmení, název instituce: velikost 12 kurzíva
- anotace příspěvku: česky několika větami před článkem
- text: velikost 12
- odstavce: zarovnání vlevo, řádkování 1,5
- poznámky, seznam literatury a prameny: za článkem
- forma bibliografické citace viz www.slovackemuzeum.cz/doc/107/
- autobiografický údaj za studií: kurzívou titul, jméno a příjmení, rok narození, pracoviště a odborný zájem
- popis foto: popiska, místo, datace, autor foto či kresby (vzor): Hodový průvod, Staré Město 1999. Foto L. Tarcalová.
- maximální rozsah studie 36 000 znaků (včetně mezer)
- maximální rozsah zprávy 10 000 znaků (včetně mezer)
- české resumé v rozsahu do 1800 znaků (včetně mezer)

